

Het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding

Onderzoekcentrum
voor Staat & Recht

Sharien Warsha Mathoera-Khedoe

**RADBOUD
UNIVERSITY
PRESS**

Radboud
Dissertation
Series

**Het hoorrecht van het kind binnen
de echtscheidingsprocedure van zijn
ouders en de voogdijprocedure na
de echtscheiding**

Sharien Khedoe

**Het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders
en de voogdijprocedure na de echtscheiding**

Sharien Khedoe

Radboud Dissertation Series

ISSN: 2950-2772 (Online); 2950-2780 (Print)

Published by RADBOUD UNIVERSITY PRESS
Postbus 9100, 6500 HA Nijmegen, The Netherlands
www.radbouduniversitypress.nl

Design: Proefschrift AIO | Annelies Lips
Cover: Proefschrift AIO | Guntra Laivacuma
Cover illustration provided by Freepik Company
Printing: DPN Rikken/Pumbo

ISBN: 9789465150697

DOI: 10.54195/9789465150697

Free download at: <https://doi.org/10.54195/9789465150697>

© 2025 Sharien Khedoe

**RADBOUD
UNIVERSITY
PRESS**

This is an Open Access book published under the terms of Creative Commons Attribution-Noncommercial-NoDerivatives International license (CC BY-NC-ND 4.0). This license allows reusers to copy and distribute the material in any medium or format in unadapted form only, for noncommercial purposes only, and only so long as attribution is given to the creator, see <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

Het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding

Proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor
aan de Radboud Universiteit Nijmegen
op gezag van de rector magnificus prof. dr. J.M. Sanders,
volgens besluit van het college voor promoties
in het openbaar te verdedigen op
woensdag 28 mei 2025
om 10.30 uur precies

door

Sharien Warsha Wiedjetma Khedoe

geboren op 9 januari 1990

te Paramaribo (Suriname)

Promotor:

Prof. mr. M.J. Vonk

Copromotor:

Dr. mr. V.M. Smits (Rechtbank Oost-Brabant)

Manuscriptcommissie:

Prof. dr. M.J. ter Voert

Prof. dr. mr. T. Liefwaard (Universiteit Leiden)

Dr. mr. C.R. Mol (Universiteit Utrecht)

Dr. mr. R. de Jong (Rechtspraak RB Zeeland-West-Brabant)

Prof. dr. J. Doek (Vrije Universiteit Amsterdam)

Table of contents

Voorwoord

Hoofdstuk 1 Introductie van het onderzoek	15
1.1 Inleiding	16
1.2 Aanleiding tot het onderzoek	17
1.3 Hoorrecht vanuit juridisch perspectief	20
1.4 Probleemanalyse	24
1.5 Doel van het onderzoek	25
1.6 Centrale vraagstelling	27
1.7 Relevantie van het onderzoek	29
1.8 Methode van onderzoek	30
1.8.1 Deel I: Juridisch dogmatisch onderzoek	31
1.8.2 Deel II: Het empirisch onderzoek	33
1.8.3 Deel III: Toetsing, conclusies en aanbevelingen	38
1.9 Opbouw onderzoek	38

DEEL I | HET JURIDISCH DOGMATISCH ONDERZOEK

Hoofdstuk 2 De positie van het kind bij de scheiding van de ouders vanuit juridisch perspectief	43
2.1 Het begrip minderjarigheid	45
2.1.1 Gezag over minderjarigen	46
2.1.2 Handelingsonbekwaamheid van de minderjarige	53
2.1.2.1 Handelingsonbekwaamheid van de minderjarige op grond van de huidige Surinaamse wetgeving	53
2.1.2.2 Handelingsonbekwaamheid van de minderjarige op grond van het Ontwerp BW	58
2.2 De echtscheidingsprocedure in vogelvlucht	59
2.3 Rechtsgevolgen van de echtscheiding van de ouders voor hun minderjarige kinderen	66
2.3.1 Gezag	67
2.3.1.1 Gezag minderjarigen op grond van het huidige Surinaams recht	67
2.3.1.2 Gezag minderjarigen op grond van het Ontwerp BW	68
2.3.2 Hoofdverblijfplaats minderjarige	69
2.3.2.1 Hoofdverblijfplaats minderjarige op grond van het huidige Surinaams recht	69
2.3.2.2 Hoofdverblijfplaats minderjarige op grond van het Ontwerp BW	70

2.3.3	Het recht op omgang en informatie	70
2.3.3.1	Het recht op omgang en informatie op grond van het huidige Surinaams recht	70
2.3.3.2	Het recht op omgang en informatie op grond van het Ontwerp BW	74
2.3.4	Kinderalimentatie	75
2.3.4.1	Kinderalimentatie op grond van het huidige Surinaams recht	75
2.3.4.2	Kinderalimentatie op grond van het Ontwerp BW	77
2.4	Bevindingen naar aanleiding van hoofdstuk 2	77

Hoofdstuk 3 | Internationaalrechtelijke dimensie van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure en voogdijvoorziening na

	echtscheiding en de doorwerking hiervan binnen de Surinaamse rechtsorde	81
3.1	Positie van het kind binnen het IVRK	83
3.1.1	Het hoorrecht van het kind op grond van het IVRK	86
3.1.1.1	Het belang van het kind op basis van artikel 3 IVRK	87
3.1.1.2	Het IVRK en het hoorrecht van kinderen bij echtscheiding van de ouders	102
3.2	De positie van het kind in het AVRМ	132
3.3	De positie van het kind ten aanzien van het hoorrecht in het IVBPR	149
3.4	Hoorrecht altijd in het belang van het kind?	154
3.4.1	Voordelen van het hoorrecht van kinderen in hen betreffende procedures	154
3.4.2	Hoorrecht wel/ niet in het belang van het kind	155
3.4.2.1	Argumenten voor het toekennen van het hoorrecht aan kinderen	155
3.4.2.2	Argumenten tegen het toekennen van het hoorrecht aan kinderen	157
3.4.2.3	Aandachtspunten met betrekking tot het horen van kinderen	160
3.5	Normen bij de wettelijke waarborging en toepassing van het hoorrecht van het kind door de rechter	161
3.5.1	Normen met betrekking tot de beoordeling van de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen	163
3.5.2	Normen voorafgaand aan het kindgesprek	165
3.5.3	Normen met betrekking tot de kindvriendelijke omstandigheden van het kindgesprek	166
3.5.4	Normen met betrekking tot het rechtstreeks horen, het horen via een vertegenwoordiger en de juridische bijstand voor het kind	169
3.5.5	Normen met betrekking tot de inhoud en duur van het kindgesprek	170
3.5.6	Normen met betrekking tot de duur van de afhandeling van rechtszaken waarbij kinderen zijn betrokken	171

3.5.7	Normen met betrekking tot de mededeling en uitleg van de eindbeslissing van de rechter aan het kind	172
3.6	Bevindingen naar aanleiding van hoofdstuk 3	172
Hoofdstuk 4 Participatiemogelijkheden van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding in het Surinaams rechtsbestel		
4.1	De wettelijke vertegenwoordiger	178
4.1.1	De geschiedenis van de positie van de wettelijke vertegenwoordiger in vogelvlucht	178
4.1.2	De taken en bevoegdheden van de wettelijke vertegenwoordiger binnen het huidige recht	181
4.1.2.1	De vertegenwoordigingstaak van ouders in echtscheidings- en voogdijprocedures	186
4.1.3	De taken en bevoegdheden van de wettelijke vertegenwoordiger op grond van het Ontwerp BW	188
4.1.3.1	De vertegenwoordigingstaak van ouders in echtscheidings- en voogdijprocedures in het Ontwerp BW	189
4.2	Het hoorrecht van de minderjarigen	190
4.2.1	De totstandkoming van het hoorrecht	190
4.2.1.1	Het wetsvoorstel Hoorrecht minderjarigen	191
4.2.1.2	De parlementaire behandeling van de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008	194
4.2.2	Het juridisch kader van het hoorrecht	200
4.2.2.1	Inleiding	200
4.2.2.2	Hoorrecht of hoorplicht?	207
4.2.3	Het juridische kader van het hoorrecht in het Nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van Suriname	210
4.3	De bijzondere curator in relatie tot het hoorrecht van het kind binnen het echtscheidingsproces	214
4.3.1	De ontstaansgeschiedenis van de bijzondere curator in de Surinaamse wetgeving	214
4.3.2	De benoeming van de bijzondere curator binnen het echtscheidingsproces	217
4.3.3	De werking van artikel 1:362 van het huidig Burgerlijk Wetboek van Suriname	218
4.3.4	De bijzondere curator in het Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname	228

4.3.4.1 De bijzondere curator ex artikel 1:250 Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname	228
4.4 Het Bureau voor Familierechtelijke Zaken in het kader van het hoorrecht van het kind in echtscheidingsprocedures	234
4.4.1 Ontstaansgeschiedenis van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken	234
4.4.2 De rol van het Bureau voor Familierechtelijke zaken gerelateerd aan het hoorrecht van het kind	237
4.5 Bevindingen naar aanleiding van hoofdstuk 4	239

DEEL II | HET EMPIRISCH ONDERZOEK

Hoofdstuk 5 Dossieronderzoek betreffende de toepassing van het hoorrecht van kinderen binnen echtscheidingsprocedures en voogdijprocedures na echtscheiding	245
5.1 Verantwoording van de methode en de uitvoering van het onderzoek	247
5.2 Resultaten dossieronderzoek	250
5.2.1 Resultaten dossieronderzoek periode 2004-2007	251
5.2.2 Resultaten dossieronderzoek periode 2008-2011	258
5.2.3 Resultaten dossieronderzoek jaar 2018	266
5.2.4 Resultaten dossieronderzoek jaar 2021	272
5.3 Beantwoording onderzoeksvragen	276
Hoofdstuk 6 Observaties van kindgesprekken	281
6.1 Verantwoording van de methode en de uitvoering van het onderzoek	282
6.2 Resultaten observatieonderzoek	285
6.2.1 Resultaten observaties periode oktober 2017- augustus 2018	285
6.2.2 Resultaten observaties periode april 2022- juli 2022	300
6.3 Beantwoording onderzoeksvragen	313
Hoofdstuk 7 Ervaringen en visies van professionals ten aanzien van de betrokkenheid van het kind bij de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding	319
7.1 Verantwoording van de methode en de uitvoering van het onderzoek	320
7.2 Resultaten interviews	325
7.2.1 Resultaten interviews met de voogdijrechters	325
7.2.2 Resultaten interview met het BuFaz	333
7.2.3 Resultaten interviews met gedragsdeskundigen	339
7.3 Beantwoording onderzoeksvragen	345

Hoofdstuk 8 De mening van kinderen van gescheiden ouders ten aanzien van hun hoorrecht	349
8.1 Verantwoording van de methode en de uitvoering van het onderzoek	350
8.2 Resultaten vragenlijst	359
8.2.1 Hoorrecht bij de vaststelling van het gezag en de verblijfplaats	359
8.2.2 Hoorrecht bij de vaststelling van de omgangsregeling	380
8.2.3 Ervaring met het kindgesprek	384
8.3 Beantwoording onderzoeksvragen	396

DEEL III | TOETSING, CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Hoofdstuk 9 Toetsing van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding in de Surinaamse wetgeving en rechtspraak aan de internationale standaarden	403
9.1 De beoordeling van de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen	405
9.2 De informatievoorziening aan het kind over het kindgesprek	410
9.3 De kindvriendelijke omstandigheden van het kindgesprek	412
9.4 Het rechtstreeks horen, het horen via een vertegenwoordiger en de juridische bijstand voor het kind	417
9.5 De inhoud en duur van het kindgesprek	420
9.6 De duur van de afhandeling van rechtszaken waarbij kinderen zijn betrokken	422
9.7 Mededeling en uitleg van de eindbeslissing van de rechter aan het kind	423
9.8 Bevindingen naar aanleiding van hoofdstuk 9	425
Hoofdstuk 10 Conclusies en aanbevelingen	429
10.1 Conclusies	431
10.1.1 Conclusies ten aanzien van de Surinaamse wet- en regelgeving betreffende het hoorrecht van minderjarigen en de toepassing hiervan in de rechtspraak	432
10.1.2 Conclusie ten aanzien van de andere juridische instrumenten met betrekking tot de invulling van het hoorrecht van het kind in de echtscheidingsprocedure en voogdijprocedure na de echtscheiding	437
10.2 Aanbevelingen	438
10.2.1 Aanbevelingen ten aanzien van de wet- en regelgeving	438
10.2.2 Aanbevelingen ten aanzien van de rechtspraak	446

10.2.3 Aanbevelingen ten aanzien van de overheid en andere belangrijke actoren	449
--	-----

Naschrift

1.1 Het hoorrecht van het kind in het Nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering	454
1.2 De rol van bijzondere curator binnen de echtscheidingsprocedure in het Nieuw Burgerlijk Wetboek van Suriname	455

Samenvattingen

Samenvatting	461
Summary	471

Appendix

Lijst van afkortingen	483
Bijlagen	484
Geraadpleegde bronnen	502
Curriculum Vitae	522

Voorwoord

Gedreven vanuit mijn passie om op te komen voor de rechten van het kind, heb ik vanaf mijn Masterstudie onderzoek verricht naar de waarborging van kinderrechten in de Surinaamse wetgeving en rechtspraak. In dit kader verrichtte ik ter afronding van deze studie een onderzoek naar het recht van het kind op gezag tijdens het huwelijk en na de echtscheiding van zijn ouders. Tijdens dit onderzoek kwam ik een aantal echtscheidingsvonnissen en voogdij na echtscheidingsbeschikkingen tegen, waarbij er voorzieningen over de kinderen van de desbetreffende scheidende ouders waren getroffen, zonder dat deze kinderen in de gelegenheid waren gesteld om hun mening hierover kenbaar te maken. Het voorgaande bevreemde mij aangezien het hoorrecht van het kind tot één van de meest belangrijke fundamentele rechten van het kind in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) behoort, waar Suriname ook partij bij is. Derhalve besloot ik mijn promotieonderzoek over dit fundamenteel recht van het kind te verrichten. Dit proefschrift is het resultaat van mijn gedrevenheid en jarenlange onderzoek naar de waarborging van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding.

Tijdens mijn onderzoek heb ik diverse uitdagingen gekend. Desalniettemin heb ik dit onderzoek en de vertaling van mijn gedachten en bevindingen hierover naar een proefschrift als een leer- en ervaringsrijk proces ervaren. In dit kader wens ik allereerst mijn diepe en onuitputtelijke dankbaarheid uit te spreken naar mijn promotor prof. Machteld Vonk en mijn co-promotor mr. dr. Veronica Smits voor hun kritische, voortreffelijke en voortvarende begeleiding. Hun begeleiding en inzet hebben een enorme bijdrage geleverd aan de verwezenlijking van mijn doel namelijk de voltooiing en vastlegging van mijn onderzoek.

Daarnaast ben ik de Anton de Kom Universiteit van Suriname en in het bijzonder de Faculteit der Juridische Wetenschappen, zeer erkentelijk voor de gelegenheid die aan mij werd geboden om mijn onderzoek te verrichten. Voorts gaat mijn enorme dankbaarheid uit naar prof. Paul Vlaardingebroek en mevr. Sila Kisoensingh M.Sc. voor het nalezen van mijn teksten en vragenlijsten. Ook mijn welgemeende dank aan de Unit Familie der Kantongerechten Civiele Zaken in Suriname, de voogdijrechters die mij de gelegenheid hebben geboden om de voogdij na echtscheidingszittingen bij te wonen, de griffiers en het personeel van het Kantongerecht Civiele Zaken alsook de geïnterviewde gedragsdeskundigen en het hoofd en de medewerkers van het BuFaz. Ook mijn welgemeende dank aan de kinderen die hebben meegewerkt aan mijn onderzoek. Een bijzonder woord van

dank voor de leden van de leescommissie waaronder prof. Marijke ter Voert, prof. Jaap Doek, prof. Ton Liefwaard, dr. Charlotte Mol en dr. Romy de Jong.

Een speciaal woord van dank is bestemd voor mijn echtgenoot Pravesh, die mij door dik en dun heeft bijgestaan tijdens mijn onderzoeksproces. Ook mijn moeder, schoonmoeder en broertje Amrish, die allen als een steunpilaar hebben gediend, wil ik van harte bedanken.

Tenslotte wens ik dit boek toe te wijden aan mijn vader, wijlen Amardiep Khedoe. Zijn bijdrage is van onschatbare waarde en heeft een cruciale rol gespeeld bij mijn academische ontwikkeling.

Sharien Khedoe

Hoofdstuk 1

Introductie van het onderzoek

1.1 Inleiding

Suriname heeft op 20 februari 2008¹ een wet aangenomen ter waarborging van het hoorrecht van minderjarige kinderen in onder andere procedures waarbij er over gezag en omgang met de ouders moet worden beslist. Als ouders gaan scheiden zijn er twee momenten waarop de rechter beslissingen neemt met betrekking tot omgang en gezag in Suriname; het Surinaamse echtscheidingsrecht bestaat namelijk uit twee procedures als er minderjarige kinderen bij betrokken zijn. Het eerste gedeelte is de procedure waarin de echtscheiding wordt uitgesproken en er eventueel voorlopige voorzieningen door de rechter over onder andere de kinderen worden getroffen. Bij het uitspreken van de echtscheiding bepaalt de rechter meteen een dag en tijdstip voor het tweede gedeelte, namelijk de voogdijzitting waarin definitieve beslissingen betreffende de minderjarige kinderen worden genomen. Uit echtscheidingsdossiers, die ik in 2014 tijdens een kort vooronderzoek voor mijn masterscriptie heb onderzocht, bleek echter dat kinderen (bijna) nooit tijdens het eerste gedeelte van de echtscheidingsprocedure van hun ouders, waarbij de echtscheiding wordt uitgesproken en er eveneens voorlopige voorzieningen betreffende de kinderen moeten worden getroffen, werden gehoord.² Voorts bleek uit deze dossiers ook dat de voorlopige voorzieningen betreffende de kinderen vaker door de (voogdij)rechter werden opgevolgd als definitieve voorzieningen bij het tweede gedeelte van het echtscheidingsproces, namelijk in de voogdijzitting.

Naar aanleiding van mijn bevindingen ten aanzien van het bovengenoemde (voor) onderzoek heb ik verder onderzoek willen verrichten naar de betrokkenheid van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders. Derhalve zal dit onderzoek gericht zijn op het hoorrecht van het (individuele) kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders. De directe aanleiding van mijn onderzoek zijn de onduidelijkheden en diverse vragen die de "Wet van 20 februari 2008, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B.

¹ Wet van 20 februari 2008, S.B. 2008, no. 19, houdende nadere wijziging van het (Surinaamse) Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B. 1935 no. 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100).

² Dit blijkt uit mijn onderzoek naar de echtscheidingsdossiers op het gerecht van het Eerste Kanton. Voor de periode 2008-2011 zijn 209 echtscheidingsdossiers onderzocht. Uitgaande van deze dossiers waren in de voornoemde 209 scheidingszaken in totaal 112 kinderen aanwezig in de scheidende gezinnen. Voor de periode 2018 zijn 23 echtscheidingsdossiers bestudeerd waarbij er in totaal 51 kinderen aanwezig waren in de scheidende gezinnen en voor de periode 2021 zijn 42 echtscheidingsdossiers bestudeerd waarbij er in totaal 71 kinderaanwezig waren in de voornoemde scheidende gezinnen.

1935 no. 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100)³, hierna te noemen “de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”, heeft doen oproepen ten aanzien van de toepassing van het hoorrecht van het kind binnen echtscheidingsprocedures.⁴ Het onderzoek zal vanuit het internationale kinderrechtenkader met betrekking tot het hoorrecht van kinderen, kritisch reflecteren op het hoorrecht en de daaromtrent ontstane vragen in Suriname.

In dit introducerende hoofdstuk geef ik een korte omschrijving van ‘het hoorrecht’ binnen de reikwijdte van dit onderzoek, waarna ik mij verder zal concentreren op de aanleiding tot mijn onderzoek gevolgd door de probleembeschrijving met de hieruit voortvloeiende centrale vraagstelling en de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek. Hierna worden de opzet en de opbouw met de onderzoeksstrategieën en de bijbehorende onderzoeksmethoden belicht.

Aangezien ik geen onderscheid maak tussen jongens en meisjes binnen mijn onderzoek, heb ik voor de leesbaarheid voor de mannelijke vorm gekozen bij verwijzingen ten aanzien van het begrip ‘kind’.

Dit onderzoek is op 30 mei 2024 afgesloten.

1.2 Aanleiding tot het onderzoek

Suriname is op 1 maart 1993 toegetreden tot het IVRK.⁵ Dit verdrag omvat de fundamentele rechten van het kind, die door alle lidstaten gewaarborgd dienen te worden en is van toepassing op alle kinderen jonger dan achttien jaar, tenzij de nationale wetgeving dat anders heeft bepaald. In dit kader is op 20 februari 2008 de Wet houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke

³ Wet van 20 februari 2008, S.B. 2008, no. 19, houdende nadere wijziging van het (Surinaamse) Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B. 1935 no. 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100), Memorie van Toelichting, pag. 19.

⁴ Op 21 november 2021 is een wetsvoorstel met betrekking tot de goedkeuring en aanneming van het Nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Nieuw BRv) ingediend bij De Nationale Assemblée van Suriname. Echter, dit wetsvoorstel was ten tijde van de afronding van mijn onderzoek op 31 mei 2024 nog niet in behandeling genomen door het parlement van Suriname. In dit wetsvoorstel hebben enkele wijzigingen ten aanzien van het hoorrecht van het kind plaatsgevonden. Deze wijzigingen c.q. aanpassingen komen in hoofdstuk 4 aan de orde.

⁵ Verdragenblad van de Republiek Suriname, Jrg. 1999, nr. 1.

Rechtsvordering⁶ S.B. 2008 no. 19 (*“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”*) in het leven geroepen waarin het hoorrecht van het kind is vastgesteld. Volgens deze wet dient de rechter het kind, dat in staat is zijn eigen mening te vormen, in alle aangelegenheden die hem betreffen, in staat te stellen om zijn mening kenbaar te maken alvorens een beslissing over hem te nemen. Met deze wet heeft de wetgever beoogd de nationale wetgeving in overeenstemming te brengen met artikel 12 IVRK en verbetering te brengen in de procesrechtelijke bescherming van minderjarigen in alle aangelegenheden die diens persoonlijk belang raken.⁷ Op grond van voornoemde wet is de rechter sinds de inwerkingtreding hiervan op 20 februari 2008 verplicht om alle kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar op te roepen om te worden gehoord in zaken die hun belang raken en in het bijzonder in zaken betreffende de ouderlijke macht, de voogdij, omgang en handlichting.

Dit betekent dat de rechter verplicht is om ook kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar tijdens de echtscheidingsprocedure van hun ouders in de gelegenheid te stellen om hun mening ten aanzien van de rechtsgevolgen, die de echtscheiding voor hen zal teweegbrengen, kenbaar te maken. Tevens kan hieruit worden afgeleid dat het kind ook het recht heeft om door de ouders (of rechter) betrokken te worden bij het nemen van de beslissingen over de rechtsgevolgen van de echtscheiding. Deze wettelijke eis wordt niet nader ingevuld en als enige leidraad geldt dat er -in overeenstemming met zijn leeftijd en rijpheid - passend belang aan de mening van het kind dient te worden toegekend. Voorts is niet helder vastgelegd door wie het passend belang dient te worden toegekend. Hierdoor is het voor zowel de rechter, de ouders, de professionals als de kinderen onduidelijk hoe dit hoorrecht van het kind in de (rechts)praktijk dient te worden toegepast. Het Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantonrechten in Suriname⁸ verschaft evenmin duidelijkheid over de toepassing van het hoorrecht van het kind in civiele procedures. Dit procesreglement geeft in artikel D-2 slechts aan dat iedere beslissing van de rechter, die betrekking heeft op een minderjarige, in het belang

⁶ Wet van 20 februari 2008, S.B. 2008, no. 19, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B. 1935 no. 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100), in werking getreden op 8 december 2002.

⁷ Wet van 20 februari 2008, S.B. 2018, no. 19, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B. 1935 no. 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100., Memorie van Toelichting, pag. 5.

⁸ Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantonrechten in Suriname (vastgesteld tijdens de op 11 augustus 2021 gehouden algemene vergadering van het Hof van Justitie).

van die minderjarige dient te worden genomen.⁹ Voor wat betreft de toepassing van het hoorrecht van de minderjarige geldt als enige bepaling dat het verhoor van minderjarigen buiten aanwezigheid van partijen dient plaats te vinden, tenzij de rechter anders beslist.¹⁰

Vanwege het gebrek aan specifieke regels bestaat er vooralsnog geen eenduidigheid over de interpretatie en toepassing van dit hoorrecht en is de kans op willekeur daardoor groot, aangezien elke rechter dit recht naar eigen kennis en kunde zal toepassen. Voorts zal voor het kind ook niet duidelijk zijn wat dit hoorrecht inhoudt, hoe hij dat kan uitoefenen, wat van hem tijdens zo'n hoor- of vraaggesprek met de rechter wordt verwacht, wat hij kan verwachten van de rechter en wat de gevolgen van de uitoefening van zijn hoorrecht kunnen zijn.

Daarnaast blijkt zowel uit de literatuur¹¹ als in de rechtspraak dat kinderen binnen echtscheidingskwesties ook 'gestuurd' en 'geïndoctrineerd' kunnen worden door hun ouders, waardoor zij geen eigen objectieve mening kunnen vormen. Verder blijkt dat kinderen vanwege hun loyaliteitsgevoel geneigd kunnen zijn om datgene te verklaren wat ouders willen horen teneinde één of beide ouders tevreden te stellen.¹² Derhalve is het noodzakelijk dat de rechter zich bij dergelijke kwesties ook nader laat informeren door onder andere een bijzondere curator of een kinderpsycholoog die hem in zulke complexe situaties op grond van een specifiek onderzoek van advies kan voorzien over de daadwerkelijke (mentale) toestand van het kind en hoe om te gaan met diens mening in dergelijke specifieke situaties.

Aangezien ouders, op grond van onder andere loyaliteitsconflicten die vanwege een (complexe) scheiding bij het kind kunnen ontstaan, misbruik kunnen maken van het hoorrecht van het kind: dient er een zorgvuldige belangenafweging plaats te vinden bij de toepassing van dit recht. Het kind heeft het recht om zijn mening kenbaar te maken over de rechtsgevolgen van de echtscheiding, maar dient tegelijkertijd ook beschermd te worden tegen de bovengenoemde negatieve gevolgen van diens betrokkenheid. Opvallend is dat er tijdens de parlementaire discussies

^{9.} Artikel D-2 Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantonrechten in Suriname (vastgesteld tijdens de op 11 augustus 2021 gehouden algemene vergadering van het Hof van Justitie), Deel 3: Eerste Aanleg-Familie, pag. 35.

^{10.} Artikel D-8 Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantonrechten in Suriname (vastgesteld tijdens de op 11 augustus 2021 gehouden algemene vergadering van het Hof van Justitie), Deel 3: Eerste Aanleg-Familie, pag. 36.

^{11.} Johnston 2003, pag. 158-159; Parkinson & Cashmore 2008, pag. 84-85 en pag. 95-96; Joshi 2016, pag. 7-8, Bruning e.a. 2021, pag. 121-125.

^{12.} Cottyn 2013, pag. 286, Bruning e.a. 2021, pag. 24.

betreffende de goedkeuring van het wetsvoorstel “Hoorrecht minderjarigen 2008”¹³ helemaal geen aandacht is besteed aan de mogelijke negatieve gevolgen die het hoorrecht van het kind tijdens met name scheidingskwesties met zich kan meebrengen. Hierdoor zijn er ook geen nadere regels vastgesteld ten aanzien van de beperking hiervan.

Uit het voorgaande kan worden afgeleid dat de wetgever wel een wet in het leven heeft geroepen waarin het hoorrecht van het kind is vastgelegd, maar verzuimd heeft om nadere specificering omtrent de toepassing hiervan te geven, waardoor er geen eenduidigheid hierover bestaat. Deze omissie van de wetgever is voor mij aanleiding geweest tot dit onderzoek. Mijn onderzoek is daarom gericht op de voornoemde wetgeving en de hierin geconstateerde omissies van de wetgever en de vraag of en zo ja, welke aanpassingen van het hoorrecht mijns inziens noodzakelijk zijn ter bevordering van de inspraak van het kind bij de vaststelling van de gevolgen van de scheiding van zijn ouders. In dit kader is het belangrijk om het juridisch kader van het hoorrecht van het kind te belichten. Dit komt in de hiernavolgende paragraaf aan de orde.

1.3 Hoorrecht vanuit juridisch perspectief

Volgens het IVRK zijn kinderen rechtssubjecten, die naast de beschermings- en voorzieningsrechten, oftewel zorgrechten, ook procedurele rechten hebben, zoals het recht om betrokken te worden in procedures, waarin belangrijke beslissingen over hen moeten worden genomen. In dit kader is het hoorrecht van het kind in artikel 12 IVRK geïntroduceerd. Het hoorrecht van het kind is een fundamenteel onderdeel van het participatierecht van het kind.¹⁴ De term participatie wordt zowel in internationale debatten als in de literatuur op grote schaal als een overkoepelende term gebruikt om de betrokkenheid van het kind in zaken die hem aanbelangen aan te duiden.¹⁵ Voorts blijkt in de literatuur dat de term hoorrecht in grote lijnen als ‘participatie’ wordt opgevat en als synoniem voor het participatierecht wordt gebruikt.¹⁶ Participatie wordt door het VN Comité voor de

^{13.} Wet van 20 februari 2008, S.B. 2008, no. 19, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B. 1935 no. 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100).

^{14.} Schrama e.a. 2021, pag. 13.

^{15.} Sutherland 2013 pag. 335-355 en Thorburn Stern 2017 in: Mol 2022, pag. 9; Bruning e.a. 2020, pag. 83-126, Henderson-De Kort 2023, pag. 8.

^{16.} CRC/C/GC/12, 2009, par. 3; Sutherland 2013 pag. 335-355 en Thorburn Stern 2017 in: Mol 2022, pag. 9; Bruning e.a. 2020, pag. 83-126.

Rechten van het Kind, hierna te noemen, het Kinderrechtencomité¹⁷ omschreven als een proces van informatiedeling en dialoog tussen kinderen en volwassenen dat op wederzijds respect is gebaseerd, waarin kinderen leren hoe er met hun mening en die van volwassenen rekening wordt gehouden en hoe hun mening bijdraagt aan het resultaat van deze processen. De toepassing van het recht van het kind om gehoord te worden, behoort tot een belangrijk onderdeel van voornoemde processen. Hoewel de term 'participatie' niet specifiek in de tekst van artikel 12 IVRK voorkomt, valt het hoorrecht van het kind dat in dit artikel wordt behandeld, wel onder het participatierecht van het kind.¹⁸

In dit onderzoek wordt het 'hoorrecht van het kind' in de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding uitgewerkt en belicht. Derhalve wordt binnen de reikwijdte van dit onderzoek het volgende onder het begrip 'hoorrecht van het kind' verstaan te weten: de mogelijkheden en het recht van het kind om in het kader van de beslissing van de rechter (het tevoren) geïnformeerd worden over zijn hoorrecht, zijn standpunten te uiten, om gehoord te worden¹⁹, het meewegen van zijn standpunten in het besluitvormingsproces en het terugkoppelen van de rechterlijke beslissing aan het kind.

In het kader van mijn onderzoek concentreer ik mij op de volgende bepalingen van het IVRK die betrekking hebben op het hoorrecht van het kind binnen het familierecht, namelijk artikel 3 dat handelt over het belang van het kind, artikel 12 waarin het hoorrecht van het kind in alle gerechtelijke en bestuurlijke procedures is vastgelegd, artikel 9 lid 2 waarin het recht van het kind om zijn standpunten kenbaar te maken in onder andere echtscheidingsprocedures is opgenomen en artikel 5 en artikel 18 IVRK, waarin de primaire verantwoordelijkheden van de ouders zijn vastgelegd. Volgens de laatstgenoemde artikelen dienen ouders hun verantwoordelijkheden zowel tijdens het huwelijk als bij de echtscheiding op een zodanige wijze uit te oefenen dat dit verenigbaar is met de zich ontwikkelende vermogens van het kind. Ouders zullen dan ook tijdens de echtscheiding beslissingen moeten nemen die in het belang van hun kind zijn. In dit kader dienen zij hun kinderen eveneens te betrekken bij deze beslissingen. Omdat het hoorrecht van het kind door haar wettelijke verankering in het IVRK als een fundamenteel²⁰ recht van het kind geldt, is het noodzakelijk dat aan kinderen de mogelijkheid

¹⁷. CRC/C/GC/12, 2009, par. 3.

¹⁸. CRC/C/GC/12, 2009, par. 3, pag. 7.

¹⁹. Onder dit recht om gehoord te worden, wordt zowel het horen van het kind door de rechter als het horen door het Bureau voor Familierechtelijke Zaken en de gedragsdeskundige in het kader van de beslissing van de rechter verstaan.

²⁰. CRC/C/GC/12, 2009, par. 2, pag. 3.

wordt geboden om ook hun stem in dergelijke procedures te laten horen, zodat er door de rechter, hulpverleners en deskundigen een zorgvuldige afweging gemaakt kan worden ten aanzien van de belangen van het desbetreffende kind.

Artikel 12 IVRK omvat zowel het recht van het kind op vrije meningsuiting ten aanzien van zaken die hem aanbelangen als diens hoorrecht in gerechtelijke en bestuurlijke procedures. Dit recht kan zowel door directe deelname van het kind aan het gerechtelijk of bestuurlijk proces als indirect door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daartoe geschikte instelling uitgeoefend worden. Dit betekent dat het kind zowel direct als indirect zijn mening kenbaar moet kunnen maken aan onder andere de rechter, die de uiteindelijke beslissing ten aanzien van een zaak neemt.

Het hoorrecht wordt nader uitgewerkt in General Comment 12 van het Kinderrechtencomité, waarin onder meer wordt beschreven dat voor een effectieve uitoefening van dit recht het van groot belang is dat het kind wordt geïnformeerd over diens hoorrecht en dat er een zorgvuldige afweging moet worden gemaakt over het gewicht dat aan de mening van het kind zal worden toegekend. Daarnaast dient het proces waarin het kind wordt betrokken kindvriendelijk, transparant en informatief te zijn en dient het kind hieraan vrijwillig deel te kunnen nemen. Aangezien het kind voor wat betreft de effectieve toepassing van zijn hoorrecht afhankelijk is van volwassenen, is het bij juridische kwesties van belang, dat zowel de personen, die de uiteindelijke beslissing zullen nemen, als degenen die het kind bij het proces ondersteunen adequaat zijn getraind in onder andere het communiceren en omgaan met kinderen.²¹

Het uitgangspunt van het IVRK en het Kinderrechtencomité is dat ieder kind in staat is om zijn mening te vormen en dat staten passend belang moeten hechten aan de mening van het kind, hetgeen uiteraard afhankelijk is van hun leeftijd en rijpheid.²² Dit betekent dat de leeftijd en rijpheid oftewel het ontwikkelingsvermogen van het kind het gewicht, dat aan de mening van het kind zal worden toegekend, zullen bepalen. Echter, de uiteindelijke beslissing hoeft niet altijd in overeenstemming te zijn met de mening van het kind. Conform artikel 3 IVRK dient die beslissing zoveel mogelijk in het belang van het kind te zijn. Derhalve is het noodzakelijk dat er een zorgvuldige afweging wordt gemaakt door de rechter tussen de mening en de wensen van het kind en hetgeen daadwerkelijk in diens belang is. Hierdoor rust er

^{21.} CRC/C/GC/12, 2009, par.134, pag. 37-39.

^{22.} CRC/C/GC/12, 2009, par. 20, pag. 9.

een zware taak op de schouders van de rechter om uit feiten en omstandigheden per geval na te gaan wat daadwerkelijk in het belang van het kind is.

Naast artikel 12 IVRK kan het hoorrecht van het kind ook afgeleid worden uit enkele andere belangrijke internationale verdragen, waar Suriname eveneens partij bij is. Daarbij gaat het met name om het Amerikaans Verdrag inzake de Rechten van de Mens, hierna te noemen het AVRVM en het Internationaal Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten, hierna te noemen het IVBPR. Voorts ligt (de uitwerking van) het hoorrecht van het kind eveneens in de Europese richtlijnen vast, waaronder de Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child-friendly Justice, hierna te noemen Guidelines on Child-friendly Justice. Deze Guidelines zijn niet bindend en evenmin van toepassing in Suriname, aangezien deze speciaal voor de Europese landen in het leven zijn geroepen, maar zijn mijns inziens wel belangrijk voor de interpretatie van het hoorrecht van kinderen in gerechtelijke procedures. Voornoemde Guidelines zijn onder andere tot stand gekomen uit een onderzoek onder 3721 kinderen op internationale schaal, met deelnemers uit 25 landen waarbij betrokkenen op belangrijke thema's zoals familie, (gebrek aan) vertrouwen in het gezag, behoefte aan respect en het belang dat kinderen en jongeren eraan hechten dat er naar ze wordt geluisterd, zijn bevestigd. In deze Guidelines staat het bredere recht om te participeren centraal en worden zeer concrete aanbevelingen gedaan voor wat betreft kindvriendelijke procedures die aansluiten bij de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van het kind.²³ Derhalve kunnen voornoemde Guidelines, alhoewel zij niet van toepassing zijn in Suriname, wel als kenbron dienen waaruit inspiratie geput kan worden voor de toepassing of aanpassing van het hoorrecht van het kind in Suriname.

Het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders komt naast de voornoemde internationale verdragen en richtlijnen ook in de Surinaamse wetgeving op diverse plaatsen tot uiting en is uitdrukkelijk opgenomen in artikel 1:119a van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (hierna: BRv). Dit artikel luidt als volgt:

1. *“In alle aangelegenheden die het kind betreffen, in het bijzonder zaken betreffende de ouderlijke macht, voogdij en de daarbij behorende kindbeschermende maatregelen, omgang en handlichting beslist de rechter niet, dan na de minderjarige die in staat is zijn of haar mening te vormen, in de gelegenheid te hebben gesteld hem, zijn of haar mening kenbaar te maken, althans na deze*

²³. Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, Explanatory memorandum, Consultation of children and young people, pag. 40; Bruning e.a. 2020, pag. 109; Henderson- De Kort 2023, pag. 34.

daartoe behoorlijk te doen oproepen. In elk geval dient het kind dat de leeftijd van 12 jaar heeft bereikt of ouder is te worden gehoord.”

2. *“Aan de mening van het kind dient passend belang te worden gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd of rijpheid.”*

Daarnaast kan het hoorrecht van het kind eveneens afgeleid worden uit de rol van de wettelijke vertegenwoordiger, de taken en bevoegdheden van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken (hierna te noemen BuFaz) en de rechtspositie van de bijzondere curator.

1.4 Probleemanalyse

Tijdens het echtscheidingsproces kan het kind reeds voor de duur van de echtscheidingsprocedure aan een van de ouders worden toevertrouwd of kan de ouderlijke macht worden geschorst en aan de andere ouder worden toegekend. Na de echtscheiding worden een voogd en toezienende voogd over het kind benoemd en dient het kind de woonplaats, die door de voogd wordt bepaald, te volgen.²⁴ Tussen het kind en de ouder-niet-voogd kan bij de voorziening in de voogdij en toezienende voogdij, op verzoek van de ouders of een van hen een omgangsregeling worden vastgesteld.²⁵

Ouders zijn primair verantwoordelijk voor de zorg, begeleiding en opvoeding van hun kinderen en zij moeten bij de uitoefening van deze verantwoordelijkheden rekening houden met de belangen van hun kind.²⁶ Op grond van deze primaire verantwoordelijkheid hebben ouders ook tijdens hun echtscheidingsproces een leidende rol bij het nemen van de beslissingen omtrent de kinderen en zullen zij het belang van het kind daarbij in acht moeten nemen. Voor ouders die in een echtscheidingsproces verkeren is het vanwege hun emoties en verdriet over het partnersverlies echter niet altijd mogelijk om objectief de juiste beslissingen in het belang van hun kinderen te nemen. Aangezien dergelijke beslissingen belangrijke veranderingen teweegbrengen in het leven van het kind binnen zo'n gezin, is het van belang dat dit kind eveneens de gelegenheid krijgt om zijn mening hierover kenbaar te maken aan degenen die daar een beslissing over nemen.

^{24.} Artikel 1: 282 BW jo. artikel 1: 71 BW.

^{25.} Artikel 1: 471a lid 1 BW.

^{26.} Deze verplichting van de ouders wordt afgeleid uit artikel 5 en artikel 18 IVRK.

Zoals wij hiervoor zagen, heeft de wetgever ter waarborging van het hoorrecht van het kind sedert 20 februari 2008 een wettelijke plicht voor rechters in het leven geroepen²⁷ om een kind vanaf de leeftijd van twaalf jaren te horen indien het om procedures gaat die het kind betreffen.²⁸ Desondanks blijkt uit mijn vooronderzoek dat er in de praktijk niet altijd invulling wordt gegeven aan dit hoorrecht van het kind tijdens de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding.²⁹ Derhalve wordt in dit onderzoek nagegaan hoe het thans zit met de waarborging van dit hoorrecht van het kind in de wetgeving en rechtspraak en hoe deze verbeterd zou kunnen worden.

1.5 Doel van het onderzoek

Met dit onderzoek beoog ik onder andere inzicht te verkrijgen in de wijze waarop het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding in de Surinaamse wetgeving en rechtspraak wordt gewaarborgd en toegepast. Het uitgangspunt hierbij is *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* waarmee aan kinderen uitdrukkelijk een hoorrecht binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijvoorziening na de echtscheiding is toegekend. Aangezien dit hoorrecht van het kind niet nader is uitgewerkt in de wetgeving bestaat er geen eenduidigheid over de toepassing hiervan in de rechtspraak. Voorts geeft de wetgever aan dat er passend belang aan de mening van het kind dient te worden gegeven in overeenstemming met zijn leeftijd en rijpheid. Daartoe zal de rechter ook over sociale vaardigheden en kennis van de sociale kaart moeten beschikken, aangezien hij als rechter rekening dient te houden met de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van het kind bij het bepalen van het belang dat aan de mening van het kind door hem zal worden toegekend.

Tijdens dit onderzoek worden de Surinaamse wetgeving en rechtspraak eveneens getoetst aan de internationale normen met betrekking tot het hoorrecht van het kind, die zijn vastgelegd in het IVRK, AVRVM en IVBPR en de internationale richtlijnen die zijn opgenomen in de Guidelines on Child-friendly Justice. Hiervoor is een toetsingskader aan de hand van deze normen ontwikkeld. Vermeldenswaard

²⁷. Artikel 1:119a BRv.

²⁸. Wet van 20 februari 2008, S.B. 2018, no. 19, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B. 1935 no. 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100., Memorie van Toelichting, pag. 10.

²⁹. Dit blijkt uit mijn afstudeeronderzoek aan de Masteropleiding Surinaams Recht in 2014. Hierbij deed ik onderzoek naar het recht van ouders op gezag over en omgang met hun kinderen tijdens het huwelijk en na echtscheiding.

is dat ik me ervan bewust ben dat het hoorrecht van het kind niet feilloos is opgenomen in voornoemde internationale verdragen en dat er in de literatuur veel discussies en kritiek zijn over de bepalingen betreffende dit hoorrecht. Zo bestaat er in de kinderrechtenliteratuur veel kritiek op de vage terminologie van het IVRK en het Kinderrechtencomité ten aanzien van het hoorrecht van het kind. Volgens de schrijvers zijn deze termen onderbelicht, onvoldoende uitgediept en vaag geformuleerd waardoor de toepassing van dit recht problematisch wordt voor staten die partij zijn bij dit verdrag.³⁰ In hoofdstuk 3 wordt hier nader op ingegaan bij de analyse van het hoorrecht van het kind in het IVRK.

Echter, dit onderzoek is niet bedoeld om de internationale kinderrechtenverdragen, richtlijnen en internationale literatuur uitgebreid kritisch te analyseren, maar beoogt te onderzoeken hoe het hoorrecht van het kind thans is vastgelegd in de internationale verdragen waar Suriname partij bij is en in hoeverre Suriname hier invulling aangeeft.

Deze toetsing heeft dus als doel na te gaan of de Surinaamse wetgeving en rechtspraak in overeenstemming zijn met de internationale normen en of deze aanpassing behoeven. Daarbij is het tevens de bedoeling om te komen tot aanbevelingen ter verbetering van de participatiemogelijkheden van het kind bij het treffen van voorzieningen binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders, indien uit deze toetsing blijkt dat de Surinaamse wetgeving en rechtspraak niet of althans niet voldoende in overeenstemming zijn met de internationale normen. Met de term 'participatiemogelijkheden' wordt in dit onderzoek de verschillende mogelijkheden bedoeld die het kind heeft om zijn stem binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding, kenbaar te maken.

Voorts is middels een empirische studie gekeken naar de wijze waarop het hoorrecht van het kind tijdens de echtscheidingsprocedures van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding in de rechtspraak wordt toegepast. Tijdens deze studie is eveneens gekeken naar de meningen van rechters, het BuFaz, gedragsdeskundigen en kinderen ten aanzien van de waarborging van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijvoorziening na echtscheiding. Met deze empirische studie beoog ik aanbevelingen te formuleren voor de eventuele aanpassing van het hoorrecht naar de wensen en behoeften van het kind.

³⁰. Zie: Daly 2018, pag. 69; Tisdall 2018, pag. 159-182; Bruning e.a. 2020, pag. 90; Mol 2022, pag. 22-44; Henderson- De Kort 2023, pag. 43-72;

1.6 Centrale vraagstelling

Naar aanleiding van de voorgaande overwegingen luidt mijn centrale vraagstelling:

‘In hoeverre voldoet het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding in de Surinaamse wetgeving en rechtspraak aan het hoorrecht van het kind zoals in het IVRK en aanverwante internationale regelgeving is vastgelegd? Verdient dit hoorrecht in het Surinaamse recht en de rechtspraak aanpassing en zo ja op welke wijze?’

Uit de centrale vraagstelling worden de volgende deelvragen afgeleid:

1. Wat zijn de rechtsgevolgen van echtscheiding voor het minderjarige kind en hoe is zijn rechtspositie binnen de echtscheidingsprocedure en de voogdijvoorziening na echtscheiding in de Surinaamse wetgeving geregeld?
2. Wat wordt onder het hoorrecht van het kind volgens het IVRK (en aanverwante internationale regelingen) verstaan?
3. Welke eisen stellen het IVRK, IVBPR, AVRМ en de Guidelines on Child-friendly Justice aan het hoorrecht van het kind binnen echtscheidingsprocedures en voogdijprocedures na echtscheiding?
4. Hoe is het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van de ouders en voogdijvoorziening na echtscheiding in de Surinaamse wetgeving geregeld?
5. Hoe wordt in de rechterlijke beschikkingen invulling gegeven aan het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van de ouders en bij voogdijvoorziening na echtscheiding en hoe heeft dit recht zich in de rechtspraak ontwikkeld?
 - a. In hoeverre en op welke wijze heeft de toepassing van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure en de voogdijvoorziening na echtscheiding vóór de inwerkingtreding van “de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008” in de rechtspraak plaatsgevonden en hoe heeft dit recht zich na de inwerkingtreding van deze wet in de rechtspraak ontwikkeld? Wordt de mening van het kind hierin gewaardeerd en zo ja hoe?
 - b. Waar en op welke wijze vindt een kindgesprek tussen de rechter en het kind tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding in de praktijk plaats en zijn er enige ontwikkelingen bij de toepassing van dit hoorrecht van het kind in voornoemde procedures in de periode april 2022-juli 2022 geconstateerd ten opzichte van de periode oktober 2017-augustus 2018?

6. In hoeverre en op welke wijze wordt het hoorrecht van het kind volgens de rechters tijdens de echtscheidingsprocedure van de ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding toegepast en is de mening van het kind van invloed op hun beschikking en daarin herkenbaar? Behoeft dit hoorrecht van het kind enige verbeteringen?
 - a. Wat zijn volgens de rechters het doel en het belang van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding?
 - b. In hoeverre en op welke wijze wordt het hoorrecht van het kind tijdens deze procedures door de rechter toegepast?
 - c. Heeft de mening van het kind invloed op de beslissing van de rechter en is deze daarin herkenbaar?
 - d. Behoeft (de toepassing van) het hoorrecht als onderdeel van het participatierecht van het kind enige verbeteringen volgens de rechters?
7. In hoeverre en op welke wijze wordt het kind bij het onderzoek van het BuFaz betrokken en krijgt het kind volgens het BuFaz een stem binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding middels dit onderzoek?
 - a. In welke gevallen wordt het BuFaz door de rechter om advies gevraagd tijdens echtscheidings- en voogdijprocedures na echtscheiding?
 - b. In hoeverre en op welke wijze worden kinderen betrokken bij het onderzoek van het BuFaz?
 - c. Wat zijn volgens het BuFaz het doel van het hoorrecht van het kind en haar beweegredenen om het kind te betrekken bij haar onderzoek?
 - d. Krijgt het kind volgens het BuFaz middels haar onderzoek ook een stem binnen deze procedures?
8. In hoeverre en op welke wijze wordt het kind bij het onderzoek van de gedragsdeskundigen betrokken en krijgt het kind volgens deze gedragsdeskundigen een stem binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding middels dit onderzoek?
 - a. In hoeverre en op welke wijze wordt het kind betrokken tijdens het onderzoek van een externe gedragsdeskundige, wanneer deze door de rechter om advies wordt gevraagd?
 - b. Wat is volgens de gedragsdeskundigen het doel van het hoorrecht van het kind en wat is hun beweegreden om het kind te betrekken bij hun onderzoek?
 - c. Krijgt het kind volgens de gedragsdeskundigen middels hun onderzoek ook een stem binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding?

9. Wat vinden de in mijn onderzoek bevroegde kinderen (van gescheiden ouders) over hun hoorrecht binnen de echtscheidingsprocedure van de ouders en voogdijvoorziening na echtscheiding en wat is hun ervaring ten aanzien van het kindgesprek?
 - a. In hoeverre vinden de in mijn onderzoek bevroegde kinderen het belangrijk om een hoorrecht te hebben bij de vaststelling van het gezag over hen en hun verblijfplaats na de echtscheiding van hun ouders?
 - b. In hoeverre vinden de in mijn onderzoek bevroegde kinderen het belangrijk om een hoorrecht te hebben bij de vaststelling van de omgangsregeling tussen hem en de andere ouder na de echtscheiding van hun ouders?
 - c. Op welke wijze heeft het kindgesprek tussen de rechter en het kind plaatsgevonden en hoe hebben de in mijn onderzoek bevroegde kinderen dit gesprek ervaren?
10. Is het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van de ouders en bij voogdijvoorziening na echtscheiding in de Surinaamse wetgeving en rechtspraak in overeenstemming met de internationale normen?
11. Welke verbeteringen zouden in de wetgeving en in de rechtspraak kunnen worden aangebracht teneinde meer en beter toe te komen aan het hoorrecht van kinderen in echtscheidingsprocedures en bij voogdijkwesties, zoals onder andere genoemd in artikel 12 IVRK?

1.7 Relevantie van het onderzoek

Maatschappelijke relevantie

Bij bepaalde procedures, zoals bij de echtscheidingsprocedure van de ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding is het van groot belang dat ook de kinderen van de scheidende ouders in de gelegenheid worden gesteld om hun mening over de belangrijke beslissingen die hen aangaan, kenbaar te maken. Het is immers zo dat beslissingen inzake de echtscheiding van hun ouders en de rechtsgevolgen hiervan belangrijke veranderingen in het leven van hun kind teweegbrengen, die nog vele jaren, zo niet vele decennia, het leven en geluk van het kind zullen beïnvloeden.

Dit onderzoek is maatschappelijk relevant, omdat kinderen hierdoor uiteindelijk meer inspraak kunnen krijgen binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding, waarbij ingrijpende beslissingen over hun toekomst en over hun belangen worden genomen. Door middel van dit onderzoek hoop ik dat scheidende ouders, advocaten, rechters en hulpverleners zich meer bewust zijn van de impact op kinderen van (echt)scheidingen en van

het belang dat kinderen op zijn minst een stem dienen te hebben binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders, aangezien er hierbij ook over hun belangen wordt beslist.

Wetenschappelijke relevantie

Dit onderzoek is wetenschappelijk relevant, omdat er nog niet eerder een empirisch onderzoek is verricht naar de betrokkenheid van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding. Dit empirisch onderzoek zal een interessante en belangrijke bijdrage aan meer kennis over de gevolgen van een echtscheiding van de ouders voor hun kinderen kunnen opleveren. Bij het empirisch onderzoek wordt onder andere ook gekeken naar de manier waarop rechters in de praktijk omgaan met het hoorrecht van het kind tijdens de echtscheidingsprocedure van de ouders en bij de voogdijprocedure na echtscheiding. Verder wordt ook onderzocht hoe het BuFaz en de bijzondere curator hierbij worden betrokken. Ook wordt in dit onderzoek nagegaan of en op welke wijze gedragsdeskundigen bij de echtscheiding worden betrokken. Daarbij gaat het ook om de rol van de gedragsdeskundigen, zoals kinderpsychologen en de orthopedagogen, binnen familierechtelijke procedures en met name de rol van gedragsdeskundigen, die bij conflictscheidingen in opdracht van de rechter belast worden met het begeleiden van de kinderen.

Vervolgens wordt ook nagegaan wat de mening van het kind is over hun hoorrecht binnen de echtscheidingsprocedure, waarbij er mede beslissingen over hen worden genomen, zoals de vraag of zij het noodzakelijk vinden dat zij tijdens deze procedures hun mening kenbaar kunnen/mogen maken en zo ja, op welke wijze zij hierbij zouden willen participeren.

Tot slot worden op grond van dit onderzoek aanbevelingen geformuleerd, die een (hopelijk) wezenlijke bijdrage kunnen leveren aan het versterken van het hoorrecht van kinderen zowel in de wetgeving als in de praktijk.

1.8 Methode van onderzoek

Dit onderzoek bestaat uit drie delen en twee typen onderzoek. Het eerste deel omvat een juridisch dogmatisch onderzoek bestaande uit een rechtsbronnen- en literatuuronderzoek. Het tweede deel betreft een empirisch onderzoek vanuit een kwalitatieve en kwantitatieve invalshoek. In het derde deel komen de toetsing, de conclusies en aanbevelingen van dit onderzoek aan bod.

1.8.1 Deel I: Juridisch dogmatisch onderzoek

Rechtsbronnen- en Literatuuronderzoek

Bij het juridisch dogmatisch onderzoek zijn verschillende rechtsbronnen zoals de Surinaamse wet- en regelgeving, verdragen en internationale richtlijnen bestudeerd en geanalyseerd teneinde kaders aan te geven voor het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van de ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding.

Bij de interpretatie van de Surinaamse wetten is er meestal gebruik gemaakt van Nederlandse literatuur en kamerstukken, aangezien de huidige Surinaamse wetboeken niet zijn voorzien van een memorie van toelichting wellicht vanwege de invloed van het concordantiebeginsel. Tijdens de koloniale periode van 1865-1975, waarbij Suriname een kolonie was van Nederland, werd in het Regeringsreglement van 1865 het concordantiebeginsel opgenomen, dat inhield dat de Surinaamse wetgeving zoveel mogelijk in overeenstemming met de in Nederland bestaande wetten door koloniale verordeningen geregeld moest worden. Bij de codificatie van de Surinaamse wetgeving zijn de Nederlandse wetboeken getransponeerd naar het Surinaamse recht. Dit concordantiebeginsel werd op 25 november 1975 bij de onafhankelijkheid van Suriname formeel afgeschaft. Op deze datum werd Suriname als zelfstandige staat ingesteld met een eigen Grondwet en een zelfstandige rechtsorde.³¹ Het concordantiebeginsel heeft echter haar invloed, ondanks de formele afschaffing daarvan in 1975 - ook na de onafhankelijkheid - behouden. Zo werden er ook na 1975 wetten aangenomen in Suriname, die niet veel verschilden van de toenmalige Nederlandse wetgeving. Aangezien er zeer weinig tot geen Surinaamse literatuur over deze wetgevingen te vinden is, werd voor een nadere toelichting hiervan meestal de Nederlandse literatuur gebruikt. Dit is nog steeds het geval in Suriname. Ondanks het feit dat de Nederlandse wetgeving heden ten dage een aantal keren is gewijzigd en is aangepast aan de Europese normen en rechtsregels, gelden in Suriname nog steeds de nog oude, maar niet aangepaste Nederlandse wetgeving, die tijdens de koloniale periode werd overgenomen. Dit is meestal ook de reden dat er voor de nadere toelichting van deze wetten aan de oude literatuur van Nederland wordt gerefereerd.

Voorts wordt in dit onderzoek, voor zover relevant voor de beantwoording van de onderzoeksvraag ook aandacht besteed aan het huidige Nederlandse recht. Vermeldenswaard is dat dit Nederlands recht vanuit een rechtshistorisch perspectief wordt belicht en dat geen rechtsvergelijking wordt gemaakt tussen

³¹. Baal 2008, pag. 43-47.

het Surinaams en Nederlands recht. Zoals eerder is vermeld, stamt het Surinaams recht mede onder de invloed van het concordantiebeginsel, van het Nederlands recht af. Echter, het Nederlands recht heeft voor wat betreft de rechtspositie van het kind tijdens de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en het hoorrecht van het kind, inmiddels belangrijke ontwikkelingen doorgemaakt. Mijns inziens is het interessant om naar voornoemde ontwikkelingen te kijken, omdat deze ontwikkelingen heel mooi aansluiten bij het bestaande Surinaams rechtssysteem, gezien het feit dat deze ontwikkelingen uit hetzelfde rechtssysteem voortkomen. Alhoewel ik mij realiseer dat de rechtspositie en het hoorrecht van het kind in scheidingszaken niet feilloos zijn opgenomen in het Nederlands recht en dat er in de Nederlandse literatuur³² veel discussie hierover is, kan dit recht mijns inziens wel aanknopingspunten bieden voor de rechtsontwikkeling in Suriname. Nochtans is het belangrijk dat Suriname deze ontwikkelingen niet blindelings overneemt, maar aanpast aan eigen sociaal-culturele omstandigheden.

Het toetsingskader

Om de centrale vraag van mijn onderzoek te kunnen beantwoorden is een toetsingskader ontwikkeld om zo beter te kunnen onderzoeken of en in hoeverre de Surinaamse wetgeving en rechtspraak in overeenstemming zijn met de internationale normen ten aanzien van het hoorrecht van het kind binnen rechterlijke procedures en met name binnen het echtscheidingsproces van hun ouders. Om dit toetsingskader te kunnen ontwikkelen is gebruik gemaakt van de internationale regelgeving, waaruit een verplichting voor Suriname tot waarborging van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders voortvloeit. Voorts is eveneens gekeken naar internationale richtlijnen ten aanzien van het hoorrecht van kinderen, omdat deze richtlijnen eveneens tot inspiratie kunnen dienen bij de waarborging en toepassing van dit hoorrecht van het kind in Suriname.

Voor de concrete invulling van het toetsingskader is gebruik gemaakt van de criteria ten aanzien van het hoorrecht van het kind binnen het IVRK, AVRМ, IVBPR, waar Suriname partij bij is en de Guidelines on Child-friendly Justice. Voor de interpretatie van de bepalingen van het IVRK is gebruik gemaakt van de General Comments van het Kinderrechtencomité. De uitwerking van de bepalingen van het AVRМ vindt plaats aan de hand van de Advisory opinion en uitspraken van The Inter-American Court on Human Rights. De General Comments van the Human Rights Committee

³². Van den Hoogen & Montanus, *FJR* 2017/62; Jansen, *NJB* 2016/ 1563; Bruning 2016; Liefwaard, *FJR* 2015/ 12; Kentie & Hendriks 2013, *EB* 2013/ 93; Van Leuven & de Klerk, *EB* 2013/ 3; Van Teeffelen, *EB* 2013/ 62; Limbeek 2013 in Brunning e.a. 2020 pag. 57-61.

(hierna: het Mensenrechtencomité) leveren een belangrijke bijdrage aan de interpretatie van het IVBPR.

Naast de bovengenoemde internationale regelingen, heeft ook een uitgebreid literatuuronderzoek plaatsgevonden om het toetsingskader te kunnen samenstellen. Hierbij is gebruik gemaakt van Nederlandse en andere internationale literatuur, waarin onder andere het hoorrecht van het kind is uitgewerkt en de bovengenoemde verdragen nader zijn toegelicht.

1.8.2 Deel II: Het empirisch onderzoek

Voor de toetsing van het hoorrecht van het kind in de Surinaamse rechtspraak en met name binnen de echtscheidingsprocedure en voogdijprocedure na echtscheiding aan het toetsingskader is een empirisch onderzoek verricht, dat bestaat uit vier deelonderzoeken, te weten: een dossier-onderzoek, observaties van voogdijzittingen, vraaggesprekken met rechters, gedragsdeskundigen en het BuFaz en afname van een vragenlijst onder kinderen.

Aangezien ik ten tijde van mijn empirisch onderzoek als externe promovenda aan de Tilburg University verbonden was, heb ik voor het verrichten van dit empirisch onderzoek eerst toestemming gevraagd aan de Ethische Toetsingscommissie (ERB) van School of Social and Behavioral Sciences van Tilburg University.³³ Deze toestemming heb ik verkregen op 17 oktober 2022.

Dossier-onderzoek

Voor het dossier-onderzoek zijn voogdijdossiers bij het gerecht van het Eerste Kanton bestudeerd. De bedoeling hiervan is om te onderzoeken hoe de toepassing van het hoorrecht van het kind vóór en na de inwerkingtreding van de *“Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* door de rechter heeft plaatsgevonden. Vanwege de beperkte beschikbaarheid van echtscheidingsdossiers, zijn 35 dossiers (met echtscheidingsvonnissen en aanverwante voogdijbeschikkingen) over de periode 2004-2007 bestudeerd om na te gaan wat het juridisch kader van het horen van kinderen binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en voogdijprocedure na echtscheiding was vóór de inwerkingtreding van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”*. De reden voor dit dossieronderzoek is dat de rechter -vóór de inwerkingtreding van deze wet- slechts een wettelijke hoorplicht had bij adoptieprocedures. Derhalve is het de bedoeling om na te gaan of

³³. Deze commissie is een permanente en onafhankelijke commissie, die is ingesteld door het faculteitsbestuur voor de toetsing van de wetenschappelijke en ethische aspecten van onderzoeksprojecten die niet onder de WMO vallen.

minderjarigen toentertijd ook tijdens echtscheidingsprocedures en voogdij na echtscheidingsprocedures werden gehoord en wat de grondslag hiervan was.

Vervolgens zijn 112 dossiers over de periode 2008-2011 bestudeerd om na te gaan hoe de toepassing van “de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008” aan het begin van de inwerkingtreding van deze wet heeft plaatsgevonden. Aangezien de toepassing van wetten die eerst kort in werking zijn getreden vaak restrictief is, is het de bedoeling om na te gaan hoe de rechter dit recht in het prille begin heeft toegepast en waarop er destijds werd gelet bij de toepassing van het hoorrecht.

Ten slotte zijn 23 dossiers over het jaar 2018 en 42 dossiers over het jaar 2021 bestudeerd om na te gaan hoe de toepassing van het hoorrecht zich in de praktijk verder heeft ontwikkeld.

In totaal heb ik dus 212 dossiers onderzocht op de toepassing van het hoorrecht van kinderen binnen de echtscheidingsprocedures van hun ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding. In hoofdstuk 5 ga ik nader in op de uitleg over de inhoud en de werkwijze van het dossier-onderzoek. Hierbij komen de verantwoording van de methode en van de uitvoering van het dossier-onderzoek aan de orde, waarbij ik ook nader inga op de wijze waarop de selectie van de dossiers heeft plaatsgevonden.

Observatie tijdens voogdijzittingen

Naast het dossier-onderzoek zijn door mij ook voogdijzittingen na de echtscheiding van de ouders bijgewoond teneinde de toepassing van het hoorrecht van het kind in de praktijk te kunnen observeren. De observatie heeft aan de hand van vooraf opgestelde criteria van het toetsingskader plaatsgevonden. Hier kom ik verder nog op terug in hoofdstuk 6. In dit hoofdstuk komen de methodologische verantwoording en de uitvoering van het observatie-onderzoek eveneens aan de orde. Deze observatie heeft niet tot doel om een algemene uitspraak te formuleren ten aanzien van de toepassing van het hoorrecht van het kind bij de voogdijvoorziening na echtscheiding, maar om een beeld te verkrijgen van de toepassing van het hoorrecht van het kind door de rechter.

Vraaggesprekken

Voor de empirische studie zijn eveneens vraaggesprekken met voogdijrechters, gedragsdeskundigen en medewerkers van het BuFaz gevoerd. Tijdens de vraaggesprekken ben ik onder andere nagegaan in hoeverre kinderen in het kader van de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijprocedure

na de echtscheiding door voornoemde respondenten worden betrokken oftewel gehoord; of de mening van deze kinderen worden meegenomen in de rechterlijke beschikking, het advies van het BuFaz en het advies van de gedragsdeskundige; en of het kind middels het kind-onderzoek van het BuFaz en het deskundig-onderzoek van de bevraagde gedragsdeskundigen ook een stem krijgt binnen deze procedures.

Met de voogdijrechters zijn er in totaal vijf afzonderlijke vraaggesprekken gevoerd. Hierbij ging het om korte vraaggesprekken met de twee voogdijrechters, die gedurende mijn onderzoek belast waren met de voogdij na echtscheidingszittingen. Deze vraaggesprekken hebben op de dagen waarop de voogdijzittingen zijn geobserveerd, plaatsgevonden en hadden merendeels betrekking op de geobserveerde voogdijzaken. Daarnaast heb ik eveneens één vraaggesprek met beide voogdijrechters tezamen gevoerd, waarbij ik ze uitgebreid heb bevraagd op een aantal onderwerpen betreffende het hoorrecht van het kind. Voorts zijn er eveneens drie afzonderlijke vraaggesprekken met de gedragsdeskundigen gevoerd, die gedurende mijn onderzoek in complexe scheidingen door de rechters werden benaderd voor een deskundig onderzoek. Met het BuFaz zijn er twee vraaggesprekken gevoerd.

Vraaggesprek middels semigestructureerde open-vragen

Bij de vraaggesprekken met de rechters, gedragsdeskundigen en het BuFaz is gebruik gemaakt van semi-gestructureerde open-vragen om de ervaringen, motieven en visies van hen omtrent de betrokkenheid van het kind binnen het echtscheidingsproces van de ouders na te gaan. De vragen zijn van tevoren in een brief, waarin de respondenten om een vraaggesprek werden gevraagd, opgenomen zodat zij zich hierop konden voorbereiden. Voorts heb ik de respondenten toestemming gevraagd om de gesprekken op te nemen teneinde deze verder te kunnen analyseren. Met de respondenten is afgesproken dat de teksten geanonimiseerd en vertrouwelijk zullen worden gebruikt, zodat deze niet te herleiden zullen zijn naar de desbetreffende deskundige. Verder zijn de teksten ter controle toegestuurd naar de respondenten. Hierna zijn de teksten in het computerprogramma Microsoft Word opgenomen en geanalyseerd. De onderzoeksresultaten zijn aan de hand van een aantal thema's die per categorie respondenten zijn geformuleerd, geanalyseerd en besproken. Deze thema's zijn afgeleid uit het toetsingskader in hoofdstuk 3.

Respondenten

Er is door mij voor een vraaggesprek gekozen met rechters die de voogdijzaken na echtscheiding behandelen, omdat zij degenen zijn die de belangrijke beslissingen

voor kinderen in voornoemde familierechtelijke procedures nemen en ook over de mogelijkheid beschikken om kinderen bij deze procedures te betrekken. Voor de selectie van de rechters is bij de balie van het gerecht van het Eerste Kanton gevraagd welke rechters belast zijn met de voogdij na echtscheidingszaken. Op basis van deze informatie zijn deze rechters door middel van een brief benaderd voor een vraaggesprek.

In de rechtspraak blijkt dat er vaak scheidingszaken aan de rechter worden voorgelegd, waarbij duidelijke signalen zijn dat de daarbij betrokken kinderen emotioneel en/of mentaal onder druk worden gezet door (een van) de ouders of dusdanig mentaal onstabiel zijn dat zij daardoor geen eigen mening kunnen vormen en kenbaar kunnen maken. In de (rechts)praktijk worden -in dergelijke gevallen - deze kinderen door de rechter naar een gedragsdeskundige of een kinderpsycholoog verwezen voor begeleiding, indien de rechter tijdens het kindgesprek voornoemde signalen merkt. Deze deskundige dient door zijn begeleiding de mentale stabiliteit van het kind te bevorderen. Vervolgens zal deze deskundige, als het kind mentaal stabiel genoeg blijkt, hem naar zijn mening over de desbetreffende kwestie vragen en zal hij op grond van zijn onderzoek een adviesrapport aan de rechter presenteren. De mening van het kind wordt eveneens verwerkt in dit adviesrapport. In dit kader kan de rechter de gedragsdeskundige vragen om zijn bevindingen ook mondeling toe te lichten op de voogdijzitting. In de praktijk wordt het kind, na het deskundige onderzoek, zelden nog door de rechter zelf gehoord. In de meeste gevallen omvat zo'n rapport enkele standaardpunten waar de gedragsdeskundige advies over geeft. Dit is de reden dat er ook gedragsdeskundigen zijn betrokken bij mijn onderzoek. De selectie van deze respondenten heeft door navraag op de Griffie van het Eerste Kanton over de betrokken gedragsdeskundigen bij de voogdijprocedure na echtscheiding plaatsgevonden.

Ook medewerkers van het BuFaz zijn voor een interview benaderd, omdat het BuFaz bij uitstek de instantie is, die tijdens de echtscheidingsprocedure en de voogdijvoorziening na echtscheiding door de rechter kan worden gevraagd om onderzoek te doen naar onder andere de leef- en woonsituatie en de mening van het kind en de rechter hierover te adviseren. In de praktijk komt het vaak voor dat het BuFaz de kinderen ook zelf hoort bij het onderzoek om vervolgens de mening van het kind in het adviesrapport te verwerken.

De methodologische verantwoording, uitleg over de uitvoering van het onderzoek en de analyse van de onderzoeksresultaten komen in hoofdstuk 7 aan de orde.

De vragenlijst

Aangezien dit onderzoek is gericht op het hoorrecht van kinderen, wilde ik ook de meningen van kinderen zelf horen over het hebben van een stem binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en bij de voogdijprocedure na echtscheiding.

Vanwege de bereikbaarheid heb ik ervoor gekozen om een vragenlijst bij de kinderen op scholen af te nemen. Tijdens het voornoemde onderzoek hebben de kinderen tussen de twaalf en achttien jaar een vragenlijst ingevuld die overwegend uit open vragen bestond om zodoende hun meningen en ideeën ten aanzien van hun hoorrecht binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijvoorziening na echtscheiding weer te geven. Ik heb gekozen voor de scholen van het Meer Uitgebreid Lager Onderwijs oftewel Mulo-scholen³⁴ in de districten Paramaribo, Wanica en Saramacca omdat uit de statistieken van het Algemeen Bureau voor de Statistiek³⁵ blijkt dat Suriname in totaal 88 Mulo-scholen telt, waarvan de meeste Mulo-scholen in deze drie districten zijn gevestigd. Het onderzoek is op zeven willekeurig gekozen Mulo-scholen onder 182 respondenten uit de voornoemde districten verricht. Dit onderzoek is op de Mulo-scholen verricht, omdat dit scholen zijn die door personen beneden de leeftijd van achttien jaar worden bezocht. Immers, deze kinderen worden in het IVRK als kind aangemerkt. De leeftijdscategorie is gesteld op twaalf- tot achttienjarigen vanwege het feit dat er van kinderen binnen deze leeftijdscategorie verwacht kan worden dat zij in staat zijn om een vragenlijst te lezen, te begrijpen en in te vullen.

De resultaten van de vragenlijst zijn aan de hand van drie hoofdthema's geanalyseerd, te weten: het hoorrecht bij de vaststelling van het gezag en de hoofdverblijfplaats; het hoorrecht bij de vaststelling van de omgangsregeling en de ervaring van de kinderen met het kindgesprek. Elke hoofdthema is opgesplitst in een aantal subthema's aan de hand waarvan de onderzoeksresultaten zijn geanalyseerd en belicht. De onderzoeksresultaten zijn vervolgens afgezet tegen het toetsingskader teneinde vanuit juridisch-wetenschappelijk oogpunt algemene conclusies en aanbevelingen over het belang van het hoorrecht van kinderen in scheidingssituaties te kunnen belichten. In hoofdstuk 8 komen de methodologische verantwoording, uitleg over de afname van de vragenlijst en analyse van de onderzoeksresultaten uitgebreid aan de orde.

^{34.} In Suriname behoort het Meer uitgebreid Lager Onderwijs (MULO) tot het onderwijsniveau dat kinderen doorgaans na hun lager onderwijs oftewel basisonderwijs volgen.

^{35.} Algemeen Bureau voor de Statistiek Suriname, Statistisch Jaarboek 2019/2020, Tabel 9.4b: Aantal MULO leerlingen en aantal leerkrachten naar geslacht en aantal scholen, per district in de schooljaren 2018/2019 – 2019/2020, pag. 101.

1.8.3 Deel III: Toetsing, conclusies en aanbevelingen

In het derde en laatste deel van dit onderzoek wordt het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding in de Surinaamse wetgeving en rechtspraak getoetst aan het toetsingskader dat ik op grond van de internationale normen en richtlijnen inzake het hoorrecht van het kind heb opgesteld. Voorts komen in dit deel eveneens de conclusies en aanbevelingen aan de orde, die ik op grond van de onderzoeksresultaten van het juridisch dogmatisch onderzoek en empirisch onderzoek en de toetsing van hoorrecht van het kind in de wetgeving en rechtspraak aan het toetsingskader, heb geformuleerd.

1.9 Opbouw onderzoek

De centrale vraagstelling wordt aan de hand van een juridisch dogmatisch onderzoek; empirisch onderzoek en met de toetsing van de wetgeving en rechtspraak aan het toetsingskader, beantwoord. In deel I komt het juridisch dogmatisch onderzoek bestaande uit een rechtsbronnen- en literatuuronderzoek aan de orde en in deel II worden de resultaten van het empirisch onderzoek besproken. In deel III worden de resultaten van de toetsing belicht.

Deel I wordt in de hoofdstukken 2 t/m 4 uitgewerkt, terwijl deel II in de hoofdstukken 5 t/m 8 wordt belicht.

Deel I vangt in hoofdstuk 2 aan. In dit hoofdstuk heb ik onderzocht wat de rechtsgevolgen van de echtscheiding van de ouders zijn voor het kind en hoe zijn rechtspositie in de wetgeving tijdens de echtscheidingsprocedure en voogdijprocedure na de echtscheiding is geregeld.

In hoofdstuk 3 komen de internationale normen met betrekking tot het hoorrecht van het kind aan de orde. Deze normen zijn afgeleid uit zowel algemene als kindspecifieke mensenrechtenverdragen (waaronder het AVR, IVBPR, IVRK) en kindspecifieke richtlijnen, zoals de Guidelines on Child-friendly Justice. Voorts wordt in hoofdstuk 3 het toetsingskader van mijn onderzoek uitgelegd. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de juridische mogelijkheden binnen het Surinaamse rechtstelsel, die het kind in staat stellen om binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders zijn stem oftewel mening te laten horen (hierna: participatiemogelijkheden). Hierbij wordt ook de mogelijkheid tot het kenbaar maken van zijn mening door middel van het hoorrecht van het kind, de

wettelijke vertegenwoordigers, de bijzondere curator en het BuFaz, belicht. Voorts wordt in dit hoofdstuk ingegaan op de beperkingen en de leemtes, die de wetgever heeft laten liggen bij het vastleggen van deze participatiemogelijkheden voor het kind. Elk hoofdstuk wordt steeds afgesloten met een tussenoverweging met daarin de belangrijkste bevindingen uit het desbetreffende hoofdstuk.

Het empirisch onderzoek wordt in deel II belicht waarbij door middel van vier deelonderzoeken data is verzameld. Deze deelonderzoeken bestaan uit een dossieronderzoek bij het Eerste Kanton; het bijwonen van voogdijzittingen (waarbij er is geobserveerd hoe het hoorrecht van het kind in de praktijk wordt toegepast), vraaggelassen oftewel interviews met rechters, het BuFaz en gedragsdeskundigen en afname van een vragenlijst onder de kinderen van zeven Muloscholen. In hoofdstuk 5 wordt een aanvang gemaakt met de weergave van de onderzoeksresultaten van het empirisch onderzoek waarin het dossier-onderzoek wordt belicht. Om dit hoofdstuk te kunnen voltooien zijn echtscheidingsdossiers bij het Eerste Kanton bestudeerd. Hoofdstuk 6 omvat de resultaten van het observatieonderzoek, waarvoor er voogdijzittingen na echtscheiding bij het Eerste Kanton zijn bijgewoond. In hoofdstuk 7 worden de onderzoeksresultaten van de interviews met de voogdijrechters, het BuFaz en de gedragsdeskundigen belicht en hoofdstuk 8 omvat de onderzoeksresultaten van de vragenlijst die op zeven Muloscholen in respectievelijk de districten Paramaribo, Wanica en Saramacca onder kinderen tussen de twaalf en achttien jaar zijn afgenomen. Elke hoofdstuk begint met een korte inleiding en uitleg over de gekozen onderzoeksmethoden en de feitelijke uitvoering daarvan en wordt afgesloten met de algemene conclusies en de beantwoording van de onderzoeksvragen van het desbetreffende deelonderzoek.

Deel III bestaat uit twee hoofdstukken. In hoofdstuk 9 wordt het hoorrecht van het kind in de Surinaamse wetgeving en rechtspraak aan de internationale normen en met name aan het toetsingskader getoetst. In Hoofdstuk 10, het laatste hoofdstuk, wordt de centrale onderzoeksvraag beantwoord. Tevens worden de eindconclusies en aanbevelingen in dit hoofdstuk gepresenteerd.

Het juridisch dogmatisch onderzoek

In deel 1 van mijn onderzoek wordt het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding vanuit een juridisch dogmatisch perspectief onderzocht. Hierbij ben ik zowel in de internationale wet- en regelgeving zoals verdragen en richtlijnen als in de nationale wet- en regelgeving van Suriname op zoek gegaan naar kaders voor het hoorrecht van het kind binnen voornoemde procedures.

De onderzoeksvraag die aan dit juridisch dogmatisch onderzoek ten grondslag ligt, luidt: In hoeverre heeft een kind op grond van de internationale wet- en regelgeving en de Surinaamse wet- en regelgeving een hoorrecht binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding?

Dit deelonderzoek draagt eveneens bij aan de toetsing van de Surinaamse wet- en regelgeving aan de internationale wet- en regelgeving ten aanzien van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure en de voogdij na echtscheidingsprocedure, die in hoofdstuk 10 aan de orde komt. In dit kader is in hoofdstuk 3 een toetsingskader ontwikkeld.

Het juridisch dogmatisch onderzoek vangt in hoofdstuk 2 aan, waarin vanuit een juridisch oogpunt wordt ingegaan op de positie van de minderjarige binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding. Vervolgens wordt de internationaalrechtelijke dimensie van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure en voogdijprocedure na echtscheiding en de doorwerking hiervan binnen de Surinaamse rechtsorde in hoofdstuk 3 behandeld. Dit deelonderzoek wordt met hoofdstuk 4 afgesloten. In dit hoofdstuk zijn de participatiemogelijkheden van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding in het Surinaams rechtsbestel besproken.

Hoofdstuk 2

De positie van het kind bij de scheiding van de ouders vanuit juridisch perspectief

Introductie

In dit hoofdstuk wordt de positie van de minderjarige binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding vanuit een juridisch oogpunt belicht. Hiermee wordt beoogd het juridische kader te schetsen waarbinnen de vraag naar het hoorrecht van het kind speelt. Hierbij staat de positie van het kind binnen het echtscheidings(proces)recht zoals dat sinds 1935³⁶ in de wetgeving van Suriname is neergelegd, in de jurisprudentie vorm heeft gekregen en in de praktijk wordt uitgeoefend, centraal. Het echtscheidingsprocesrecht van 1935 is nog steeds het geldende recht van Suriname. De rechtspositie van het kind van de scheidende of gescheiden ouders wordt naar dit huidige Surinaams recht besproken. Voor de helderheid en begrijpelijkheid van de positie van het kind binnen dit scheidingsprocesrecht zal ik eerst de begrippen minderjarigheid en gezag, zoals die in het algemeen binnen het Surinaams personen- en familierecht gelden, belichten. Met het echtscheidingsproces wordt in dit onderzoek de echtscheidingsprocedure bij de rechter bedoeld.

Bij de interpretatie van het Surinaams echtscheidingsprocesrecht en afstammingsrecht is veelal gebruik gemaakt van Nederlandse literatuur, aangezien het huidig Surinaams echtscheidings(proces)recht en afstammingsrecht - vanwege de invloed van het concordantiebeginsel- nog steeds afstammen van het oud Nederlands recht en de huidige Surinaamse wetsteksten hierdoor bijna gelijkkluidend c.q. identiek zijn aan de wetsteksten van het Oud Nederlandse BW en BRv. Daarnaast is er eveneens gegrepen naar Nederlandse literatuur wegens een gebrek aan Surinaamse wetenschappelijke literatuur op dit rechtsgebied.

Voorts wordt de positie van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders in het toekomstige Surinaams recht belicht. Ten tijde van mijn onderzoek werden het Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname en het Nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in de Nationale Assemblée van Suriname ter behandeling aangeboden met de bedoeling om deze wetsontwerpen op korte termijn tot wet te verheffen. Derhalve was het mijns inziens belangrijk om eveneens naar de ontwikkelingen in de positie van het kind binnen deze wetsvoorstellen te kijken. Bij de interpretatie van dit toekomstig recht is eveneens gebruik gemaakt van recente Nederlandse literatuur, aangezien de wettelijke bepalingen van het Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname en het Nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering grotendeels gelijkkluidend zijn aan het huidige Nederlands recht.

³⁶. Wet van 17 mei 1935, G.B. 1935, no. 80, houdende vaststelling van het Surinaams Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, zoals laatstelijk gewijzigd op 7 december 2002 bij S.B. 2002 no. 100.

De scheiding van de ouders heeft naast emotionele, financiële en sociale gevolgen ook belangrijke juridische gevolgen voor de aanwezige kinderen van die ouders. Immers, wanneer ouders uiteindelijk naar de rechter stappen om de echtscheiding aanhangig te maken, scheiden niet alleen de ouders, maar scheiden hun kinderen mee. Tijdens de scheiding dienen behalve belangrijke beslissingen ten aanzien van de echtgenoten ook beslissingen ten aanzien van de kinderen binnen het gezin genomen te worden. In de onderstaande paragrafen worden allereerst enkele belangrijke begrippen in het kader van de rechtspositie van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders belicht. Hierna wordt ingegaan op de rechtsgevolgen van het echtscheidingsproces c.q. de echtscheiding van de ouders voor hun minderjarige kinderen en de positie van deze kinderen binnen dit juridische scheidingsproces.

2.1 Het begrip minderjarigheid

Aangezien het zijn van minderjarige invloed heeft op zijn rechtspositie, waaronder het kunnen deelnemen aan een gerechtelijke procedure, is het eveneens belangrijk om naar de inhoud en de rechtsgevolgen van dit juridisch begrip te kijken. Volgens artikel 1:382 van het Burgerlijk Wetboek van Suriname zijn minderjarigen zij, die de leeftijd van eenentwintig jaar niet hebben bereikt en niet gehuwd of gehuwd zijn geweest. Indien een minderjarige vóór zijn eenentwintigste verjaardag huwt, wordt hij of zij door deze huwelijksluiting meerderjarig. Een latere echtscheiding van deze persoon, terwijl hij nog beneden de leeftijd van eenentwintig jaar is, heeft geen rechtsgevolgen ten aanzien van zijn verkregen meerderjarigheid.³⁷ Naast door huwelijk, eindigt de minderjarigheid volgens artikel 1:473b BW eveneens door meerderjarigheidsverklaring (volledige handlichting) van de minderjarige bij de leeftijd van twintig jaren. Hier kom ik in paragraaf 2.1.2. bij de bespreking van de handelingsonbekwaamheid van de minderjarigen op terug.

In het Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname is de meerderjarigheidsgrens verlaagd naar achttien jaar. Dit valt af te leiden uit artikel 1:233 waarin staat opgenomen dat minderjarigen diegenen zijn die de ouderdom van achttien jaren nog niet hebben bereikt.

Het begrip minderjarigheid heeft twee belangrijke rechtsgevolgen voor de minderjarige. Volgens het eerste rechtsgevolg staat iedere minderjarige onder gezag van een of twee meerderjarigen, meestal de ouders van het kind. Minderjarigen missen de bevoegdheid om de rechten die hen toekomen zelfstandig uit te

³⁷. Artikel 1:382 lid 2 BW.

oefenen en dienen daarom gedurende hun minderjarigheid vertegenwoordigd en beschermd te worden door hun ouders of voogd die bevoegd zijn om het gezag over hen uit te oefenen. Dit gezag geeft de ouders of voogd bevoegdheden maar ook plichten ten aanzien van de verzorging en opvoeding van de minderjarige.³⁸

Het tweede gevolg van minderjarigheid betreft de handelingsonbekwaamheid van minderjarigen.³⁹ Volgens dit beginsel zijn zij - behoudens enkele uitzonderingen - onbekwaam om rechtshandelingen te verrichten. Wil een minderjarige toch rechtsgeldige rechtshandelingen verrichten dan heeft hij toestemming van zijn gezagsdrager nodig.⁴⁰ Dit houdt tevens in dat de minderjarige processueel handelingsonbekwaam is, tenzij de wet anders bepaalt.

In de onderstaande subparagrafen wordt nader ingegaan op de bovengenoemde rechtsgevolgen van minderjarigheid.

2.1.1 Gezag over minderjarigen

Het gezag over minderjarige kinderen wordt uitgeoefend door de ouders of door de voogd. Hierbij gaat het om aan de ouders toekomende rechten op grond van hun ouderschap en het daaraan gekoppelde gezag.⁴¹ Ook artikel 18 IVRK wijst de ouders van het kind aan als eerstverantwoordelijken voor de verzorging, opvoeding en ontwikkeling van het kind. Voorts geeft artikel 5 IVRK aan dat ouders hun kinderen dienen te voorzien in gepaste begeleiding bij de uitoefening van de in dit verdrag erkende rechten. Deze begeleiding dient in overeenstemming te zijn met de zich ontwikkelende vermogens van het kind. Verder dienen overheden van partijstaten de verantwoordelijkheden, rechten en plichten van de ouders te respecteren en dienen zij de ouders passende bijstand te verlenen bij de invulling van hun verantwoordelijkheden en uitoefening van de daaraan verbonden taken. Het recht van ouders op gezag over hun kinderen is in Suriname geregeld in het eerste Boek van het BW. Bij dit gezag wordt onderscheid gemaakt tussen ouderlijke macht en voogdij. Volgens de Boer⁴² is de uitoefening van gezag over hun minderjarige kinderen een recht van ouders. Echter, eigen bevoegdheden van de ouders, bescherming van het kind tegen de ouders en het eigen recht van het opgroeiende kind bepalen tezamen in een onverbreekelijke samenhang het karakter en de omvang van het ouderlijk gezag.

^{38.} Asser/Wiarda, 1957, pag. 581 e.v.; Delfos & Doek 1984, pag. 55.

^{39.} Artikel 3:1351 BW.

^{40.} Delfos en Doek, 1984, pag. 56.

^{41.} Asser/de Boer, Kolkman & Salomons 1-I 2020/455.

^{42.} Delfos en Doek 1984, pag. 2; Asser/de Boer 2010, pag. 688.

Volgens de in de negentiende eeuw geldende inzichten werd het kind als een object van gezagsuitoefening en bescherming beschouwd.⁴³ Conform een meer recente groei in dit inzicht werd gesteld dat een kind juist in en door de opvoedingssituatie en derhalve door de gezagsuitoefening naar volwassenheid en zelfstandigheid groeit. Volgens dit inzicht gaat het bij de opvoeding ook hierom en moet dit dus ook in de verhouding tussen ouders en kinderen en in de kinderbeschermingsmaatregelen tot uiting komen.⁴⁴ Immers, door de komst van de kinderbeschermingsmaatregelen (ondertoezichtstelling, ontzetting en ontheffing) kon het recht van de ouders met betrekking tot het uitoefenen van het gezag over hun kinderen, worden beperkt. Maar dit neemt niet weg dat de ouders die binnen de perken van de wet hun ouderlijke gezag uitoefenen, de vrijheid blijven behouden om dit gezag volgens hun eigen inzichten uit te oefenen.⁴⁵

Uit de literatuur⁴⁶ kan worden opgemaakt, dat het gezag in het belang van het kind uitgeoefend dient te worden, maar het is een rechtsfiguur waarvan het karakter niet uitsluitend door dit belang wordt bepaald. Het is namelijk tevens een instrument waardoor ouders de aan hen toekomende wettelijke verantwoordelijkheid kunnen verwezenlijken, waarbij zij ook in hoge mate zelf kunnen bepalen wat zij in het belang van hun kind achten.

Ouderlijke macht

Volgens het huidige wettelijk systeem in Suriname bestaat de ouderlijke macht alleen gedurende het huwelijk van de ouders. Deze ouderlijke macht wordt uitgeoefend over de minderjarige kinderen die uit het huwelijk van hun ouders zijn geboren (artikel 1:352 BW) of staande het huwelijk van hun ouders (door brieven van wettiging) zijn gewettigd (artikel 1:330 lid 2 BW). Deze ouderlijke macht bestaat ook ten aanzien van de door de ouders geadopteerde kinderen zolang deze kinderen minderjarig zijn.⁴⁷

Na ontbinding van het huwelijk van de ouders wordt het gezag over het kind in kwestie ingevuld door een voogd en een toeziende voogd.⁴⁸

^{43.} Asser/de Boer 2010, pag. 688.

^{44.} Asser/de Boer 2010, pag. 688.

^{45.} Asser/de Boer 2010, pag. 688.

^{46.} Delfos en Doek 1984, pag. 15; Vlaardingerbroek e.a. 2023, pag. 391; Schrama, Antokolskaia, Ruitenbergh & Vonk, 2023, pag. 300.

^{47.} Artikel 1:342 n BW; Pitlo/ van der Burght & Rood-de Boer 1989, pag. 495.

^{48.} Pitlo/van der Burght & Rood-de Boer 1989, pag. 495; artikel 1:282 BW

Voogdij

Volgens het huidige wettelijk systeem in Suriname staan alle minderjarigen die niet onder ouderlijke macht staan, onder voogdij. Dit zijn dus kinderen die buiten het huwelijk zijn geboren (de natuurlijke kinderen), en de wettige kinderen waarvan de ouders niet meer met elkaar zijn gehuwd, die overleden zijn of die ontheven of ontzet zijn uit de ouderlijke macht.⁴⁹

Met betrekking tot de voogdij gelden de volgende grondbeginselen:⁵⁰

1. Bij iedere voogdij staat naast de voogd ook een toeziende voogd (artikel 1:383 lid 1 BW).
2. De voogdij en de toeziende voogdij zijn ondeelbaar. Dit is ook opgenomen in artikel 1:383 lid 1 BW en houdt in dat er in iedere voogdij slechts één voogd en één toeziende voogd is.
3. Rechterlijke beslissingen met betrekking tot voogdij en toeziende voogdij zijn vatbaar voor wijziging. Zo kunnen de door de rechter benoemde vader-voogd of de moeder-voogdes op grond van artikel 1:438a BW ontheven worden van de voogdij. Ook kan de door de rechter benoemde voogd op grond van artikel 1:435 lid 1 BW, uit de voogdij worden ontzet. Verder kunnen - behalve de vader en moeder - de andere door de rechter benoemde voogden die Suriname metterwoon verlaten en hierdoor niet meer in staat zijn om de voogdij uit te oefenen de rechter op grond van artikel 1:433 BW eveneens verzoeken om hen te ontslaan van de voogdij. Bij de beoordeling van het verzoek neemt de rechter het belang van de minderjarigen en de moeilijkheid welke de aanneming of de voortdurende waarneming van de voogdij of toeziende voogdij voor de benoemde zou opleveren, in aanmerking.
4. Men kan onderscheiden naar gelang de voogdij wordt uitgeoefend:
 - a. door een ouder;
 - b. door een derde, hetzij een natuurlijke persoon hetzij een rechtspersoon.

Aangezien de verdere uitwerking van voornoemde beginselen buiten de relevantie van dit onderzoek valt, volsta ik met de enkele aanduiding hiervan.

Binnen het toekomstige wettelijk systeem van Suriname⁵¹ staat een minderjarige onder voogdij indien hij niet onder ouderlijke gezag staat. Hiervan is er sprake

⁴⁹. Pitlo/van der Burght & Rood-de Boer 1989, pag. 535.

⁵⁰. Kakebeeke-van der Put & Neleman 1971, pag. 109.

⁵¹. Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname en Ontwerp nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

wanneer hij geen juridische ouders(s) heeft, de ouders(s) niet bevoegd zijn om het gezag uit te oefenen of omdat het gezag is beëindigd door toepassing van een kindbeschermingsmaatregel. Deze voogdij wordt door een ander dan een ouder uitgeoefend en kan anders dan het ouderlijk gezag niet alleen door één of twee natuurlijke personen maar ook door een rechtspersoon worden uitgeoefend.⁵²

Beginselen van het gezag

In het kader van gezag is het eveneens belangrijk om aan te geven dat het Nederlandse gezagsrecht door enkele belangrijke beginselen⁵³ wordt beheerst. Deze beginselen zijn afgeleid uit onder andere het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden,⁵⁴ hierna te noemen EVRM, en het IVRK. Aangezien het Surinaams recht afstamt van het (Oud)Nederlands recht en Suriname ook partij is bij het IVRK en IVBPR (dat artikelen bevat waarvan de inhoud overwegend gelijklopend is met de corresponderende artikelen van het EVRM),⁵⁵ hebben deze beginselen eveneens invloed gehad op het Surinaams gezagsrecht. Derhalve worden de inhoud van deze beginselen en hun invloed binnen het Surinaamse gezagsrecht afzonderlijk belicht. Hierbij gaat het om de volgende beginselen, te weten:

1. de autonomie van de ouders;
2. het belang van het kind;
3. het veranderlijkheidsbeginsel;
4. het beschermingsbeginsel; en
5. het beginsel van gezamenlijkheid.

Ad.1. Autonomie van de ouders

Dit beginsel houdt in dat ouders binnen de door de wet gestelde grenzen hun bevoegdheden met betrekking tot de verzorging en opvoeding van hun kinderen naar hun eigen inzicht kunnen uitoefenen voor zover zij het samen eens zijn. Dit beginsel is ook vastgelegd in artikel 17 IVBPR (dat een equivalent is van artikel 8 EVRM) en artikel 16 IVRK waarin het recht op de eerbiediging van gezinsleven van het kind en het daaruit vloeiende verbod op ongerechtvaardigde overheidsinmenging in zijn gezin wordt gewaarborgd. Op grond van voornoemde

⁵² Schrama, Antokolskaia, Ruitenbergh & Vonk 2023, pag. 313; artikel 1:245 NBW en artikel 1:245 Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname

⁵³ Deze beginselen zijn in de literatuur vastgelegd zie: Schrama, Antokolskaia, Ruitenbergh & Vonk 2023, pag. 299.

⁵⁴ Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, Rome, 3 september 1953.

⁵⁵ Chotoe 2020, pag. 31.

bepaling zijn ouders in beginsel vrij om onder andere de verblijfplaats van het kind, de schoolkeuze, de religieuze opvoeding en de besteding van vrije tijd van hun kind te bepalen. De invloed van het voornoemde beginsel komt eveneens tot uiting in artikel 1:351 lid 2 BW waarin de verplichting van ouders om hun minderjarige kinderen te verzorgen en op te voeden is geregeld. Aangezien niet verder is aangegeven hoe deze verzorging en opvoeding dient te geschieden, kan hieruit afgeleid worden dat de wetgeving de ouders geheel vrijlaat in de wijze waarop zij hun ouderplichten wensen te vervullen. Het beginsel van de autonomie van de ouders blijft op grond van artikel 1:354 BW ook na de echtscheiding van ouders van kracht, waardoor ouders ook na de scheiding onderlinge afspraken kunnen maken ten aanzien van de invulling van de zorg, opvoeding, omgang en informatie betreffende hun kind. Zo komt het vaak voor dat de rechter in de voogdijbeschikking (voogdij na echtscheiding) in overleg met ouders opneemt dat de contactregeling en kinderalimentatie buiten het geding in onderling overleg tussen ouders zullen worden bepaald.⁵⁶ De bevoegdheden van de ouders zijn echter begrensd door publiekrechtelijke wetgeving, zoals onder andere door de Leerplichtwet en de kinderschermingsmaatregelen.⁵⁷

Ad. 2. Het belang van het kind

Bij de uitoefening van het gezagsrecht dienen ouders en voogden rekening te houden met het belang van het kind, zoals dat ook door artikel 3 IVRK wordt gewaarborgd. De invloed van dit beginsel is onder andere uit artikel 1:362 BW af te leiden waarin staat opgenomen dat de Kantonrechter bevoegd is om een bijzondere curator te benoemen in gevallen waarbij de ouder bij de gezagsuitoefening een tegenstrijdig belang met dat van zijn kind mocht hebben. De bijzondere curator vertegenwoordigt de belangen en in dit kader ook de stem van het kind in kwestie. Derhalve wordt het beginsel van het belang van het kind in de literatuur⁵⁸ ook als een begrenzing van de autonomie van ouders en voogden beschouwd. Op grond van dit beginsel zijn de bevoegdheden van de ouders doelgebonden, omdat zij namelijk in het belang van het kind uitgeoefend moeten worden. Indien er sprake is van strijdigheid tussen eigen belangen van de ouders en die van het kind dient er een belangenafweging plaats te vinden.⁵⁹ Ook na de echtscheiding moeten ouders rekening houden met het voornoemde beginsel bij de afspraken ten aanzien van de invulling van gezag en omgang. Deze afspraken zijn echter niet zonder meer afdwingbaar bij niet-nakoming. Bij geschillen zal een

^{56.} Ktr. 7 juni 2022, AR no. 22-0988; Ktr. 5 juli 2022, AR no. 22-0646; Ktr. 12 juli 2022, AR no. 22-0867.

^{57.} Asser/ de Boer 2010, nr. 816, in: Schrama, Antokolskaia, Ruitenbergh & Vonk 2023, pag. 300.

^{58.} Asser/ de Boer 2010, nr. 816, in: Schrama, Antokolskaia, Ruitenbergh & Vonk 2023, pag. 300.

^{59.} Asser/ de Boer 2010, nr. 813, in: Schrama, Antokolskaia, Ruitenbergh & Vonk 2023, pag. 300.

afweging moeten plaatsvinden of het afdwingen van dergelijke afspraken wel in het belang van het kind is. Op grond van artikel 5 IVRK is het eveneens belangrijk dat ouders bij de uitoefening van hun bevoegdheden rekening houden met de toenemende mondigheid van het kind en zijn behoefte om zich naar eigen inzicht te ontwikkelen.⁶⁰

Ad.3. Het veranderlijkheidsbeginsel

Gaat het om de uitoefening van gezag na de echtscheiding van ouders, dan speelt het beginsel van veranderlijkheid hierbij eveneens een belangrijke rol. Dit beginsel houdt in dat bij wijziging van omstandigheden een ouder naar de rechter kan 'stappen' met het verzoek tot het aanpassen van een regeling die bij de echtscheiding door de rechter was vastgesteld. Hierbij kan deze ouder de rechter verzoeken om de voorheen vastgestelde regeling te herzien.⁶¹ Het verzoek tot verandering oftewel aanpassing van het gezag kan eveneens gedaan worden bij verandering van omstandigheden in gevallen waarbij het gezag na echtscheiding doorloopt. Echter, in Suriname dient er na de echtscheiding wel voorzien te worden in een gezagsregeling, daar het gezag niet doorloopt. De invloed van het veranderlijkheidsbeginsel is onder andere uit artikel 1:283 BW af te leiden, waarin staat opgenomen dat de rechter zijn beschikking inzake de voogdijvoorziening na echtscheiding op verzoek van beide ouders of één van hen kan wijzigen op grond van omstandigheden, die nadat het vonnis tot echtscheiding in kracht van gewijsde is gegaan, zijn ontstaan.

Ad. 4. Het beschermingsbeginsel

Een ander belangrijk beginsel waarmee rekening dient te worden gehouden bij het gezagsrecht, is het beschermingsbeginsel dat direct verbonden is met het beginsel van het belang van het kind. Aangezien met name jonge minderjarigen vanwege hun leeftijd en afhankelijkheid in een kwetsbare positie verkeren, wordt aan hen bescherming geboden door het recht. In dit kader geeft de wet duidelijk aan wie verantwoordelijk zijn voor het kind en geeft de wet eveneens grenzen aan voor de wijze waarop deze verantwoordelijkheid uitgeoefend dient te worden. Het beschermingsbeginsel speelt eveneens een belangrijke rol binnen het Surinaams gezagsrecht. Zo kan de ouder die de ouderlijke macht uitoefent over het kind op grond van artikel 1:371a lid 1 BW ontheven worden van de ouderlijke macht indien hij ongeschikt of onmachtig is zijn plicht tot verzorging en opvoeding te vervullen. Daarnaast kan hij krachtens artikel 1:372a lid 2 BW in het belang van de kinderen ontzet worden van de ouderlijke macht indien hij onder andere misbruik maakt

⁶⁰. Schrama, Antokolskaia, Ruitenbergh & Vonk 2023, pag. 300.

⁶¹. Schrama, Antokolskaia, Ruitenbergh & Vonk 2023, pag. 300.

van de ouderlijke macht of zijn verplichting tot onderhoud en opvoeding van zijn kinderen op grove wijze verwaarloost. Het beschermingsbeginsel blijft ook na de echtscheiding van kracht, aangezien kinderen ook na de scheiding van hun ouders beschermd dienen te worden. Derhalve wordt de relatie tussen elke ouder en diens kind(eren) ook na de echtscheiding rechtens beschermd door duidelijke normen ten aanzien van gezag, omgang en informatie.⁶²

Ad. 5. Het beginsel van gezamenlijkheid

Ten slotte wordt binnen het systeem van het gezagsrecht uitgegaan van het bij voorkeur toekennen van het gezag aan twee gezagsdragers. Dit ligt impliciet besloten in de wet en sluit nauw aan bij het afstammingsrecht, waarin wordt gestreefd om het kind twee juridische ouders toe te kennen. Dit beginsel wordt ook wel het beginsel van gezamenlijkheid genoemd en wordt eveneens als een begrenzing voor het beginsel van de autonomie van de ouders beschouwd. Volgens dit beginsel van gezamenlijkheid dienen de gezamenlijke gezagsdragers alle belangrijke beslissingen over de minderjarigen gezamenlijk te nemen ongeacht of de ouders wel of niet tot één gezin behoren.⁶³ Volgens de hedendaagse ontwikkelingen binnen het Nederlands personen- en familierecht wordt het beginsel van gezamenlijkheid ook beklemtoond door het in de wet vastgelegde recht van het kind op gelijkwaardig ouderschap na scheiding en de verplichting van ouders om de band met de andere ouder te bevorderen. Hiermee wordt bedoeld dat beide ouders gelijke rechten en plichten hebben met betrekking tot de verzorging en opvoeding van het kind en deze opvoedingsverantwoordelijkheid in beginsel gelijkelijk dienen te dragen.⁶⁴

Gelet op de huidige Surinaamse wetgeving wordt er staande het huwelijk van de ouders, ondanks het eenhoofdig gezag van de vader, wel enigszins invulling gegeven aan het beginsel van gezamenlijkheid, aangezien ouders in de meeste gevallen in één huis wonen, er is immers een samenwoningsplicht tijdens het huwelijk in Suriname (artikel BW), en hierdoor feitelijk ook gezamenlijk belangrijke beslissingen ten aanzien van het kind nemen. Opmerkelijk is dat de wetgeving voor wat betreft de toekenning van het gezagsrecht na echtscheiding tegen dit beginsel ingaat, aangezien er na de echtscheiding wordt voorzien in de voogdij en toeziende voogdij, waarbij de voogd alle belangrijke beslissingen ten aanzien van de

^{62.} Schrama, Antokolskaia, Ruitenbergh & Vonk 2023, pag. 300.

^{63.} Schrama, Antokolskaia, Ruitenbergh & Vonk 2023, pag. 300.

^{64.} Wet van 27 november 2008, *Stb.* 500, tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in verband met het bevorderen van voortgezet ouderschap na scheiding en het afschaffen van de mogelijkheid tot het omzetten van een huwelijk in een geregistreerd partnerschap, inwerkingtreding op 1 maart 2009, Staatsblad 2009, 56.

minderjarige kinderen (alleen) mag nemen en de toeziende voogd slechts in beeld komt, indien de voogd zijn taken en bevoegdheden niet naar behoren uitoefent.

2.1.2 Handelingsonbekwaamheid van de minderjarige

2

2.1.2.1 Handelingsonbekwaamheid van de minderjarige op grond van de huidige Surinaamse wetgeving

Minderjarigen zijn krachtens artikel 3:1351 lid 1 BW handelingsonbekwaam. Dit betekent dat zij onbekwaam zijn om zelfstandig onaantastbare rechtshandelingen te verrichten en in rechte op te treden. Hierbij dienen zij door hun wettelijke vertegenwoordiger(s) te worden vertegenwoordigd. Een overeenkomst gesloten met een handelingsonbekwame (minderjarige) is krachtens artikel 3:1352 juncto artikel 3:1467 BW niet nietig, maar vernietigbaar. Deze vernietiging kan bij de rechter worden gevorderd. Het gevolg van deze vernietiging is dat de overeenkomst van aanvang af geacht wordt nietig te zijn. De handelingsonbekwaamheid maakt de overeenkomst vatbaar voor vernietiging. Dit betekent dat de overeenkomst volledig rechtsgeldig is zolang deze niet wordt vernietigd. De grondgedachte achter deze regeling van de handelingsonbekwaamheid is dat deze categorie van personen vanwege hun kwetsbaarheid geacht wordt eigenschappen te missen, die nodig zijn om zelfstandig in het rechtsverkeer deel te kunnen nemen en daarom beschermd dienen te worden.⁶⁵

Bij de handelingsonbekwaamheid van de minderjarigen wordt een onderscheid gemaakt tussen de *materiële* handelingsonbekwaamheid en de *formele*, d.w.z. *procesrechtelijke* onbekwaamheid van de minderjarige.

Materiële handelingsonbekwaamheid

De materiële handelingsonbekwaamheid van de minderjarige vloeit voort uit artikel 3:1351 BW waarin wordt bepaald dat minderjarigen onbekwaam zijn om rechtshandelingen te verrichten. Mijns inziens kan er beter gesproken worden van een beperkte handelingsonbekwaamheid van de minderjarige in plaats van de handelingsonbekwaamheid, aangezien er op de voornoemde hoofdregel van handelingsonbekwaamheid een aantal specifieke wettelijke uitzonderingen geldt. Bij deze uitzonderingen wordt per soort rechtshandeling aangegeven of en onder welke voorwaarden een minderjarige bekwaam is om deze rechtshandelingen te verrichten. Echter, voor het overgrote deel van de rechtshandelingen heeft de minderjarige wel – impliciet of expliciet – toestemming van zijn wettelijke

⁶⁵ Hammerstein-Schoonderwoerd 1975, pag. 89; Fiege 1989, pag. 300.

vertegenwoordiger(s) nodig.⁶⁶ Zo is een achttienjarige, hoewel in Suriname nog minderjarig, wel bevoegd om een kind te erkennen.⁶⁷ Voorts is de huwbare leeftijd in artikel 1:82 BW gesteld op vijftien jaar voor een meisje en zeventien jaar voor een jongen. Dit betekent dat een minderjarig meisje van vijftien jaar en een minderjarige jongen van zeventien jaar met toestemming van hun ouders een huwelijk mogen aangaan.⁶⁸ Verder beschikken minderjarigen van achttien jaar over het kiesrecht.⁶⁹ Ten slotte kan een minderjarige van achttien jaar een testament maken⁷⁰ en kunnen minderjarigen vanaf de leeftijd van dertien jaar⁷¹ met toestemming van hun wettelijke vertegenwoordiger(s) een arbeidsovereenkomst aangaan. Voor wat betreft alle andere overeenkomsten geldt nog steeds de hoofdregel van de handelingsonbekwaamheid van de minderjarige.

Verder kent de wet ook een bijzondere voorziening voor minderjarigen, namelijk de *handlichting*. De Surinaamse wetgeving kent twee soorten handlichting, namelijk de volledige handlichting of wel de *venia aetatis*⁷² en de beperkte handlichting.⁷³ Het verschil tussen deze twee handlichtingen is dat de volledige handlichting de minderjarige behoudens enkele uitzonderingen tot een meerderjarige maakt, terwijl bij de beperkte handlichting de minderjarige minderjarig blijft waarbij diens handelingsonbekwaamheid ten aanzien van bepaalde rechtshandelingen wordt opgeheven. Voorts kan de beperkte handlichting op grond van artikel 1:479 BW vanaf de leeftijd van achttien jaar worden toegekend aan een minderjarige, terwijl de volledige handlichting krachtens artikel 1:474 BW pas verleend kan worden wanneer de minderjarige de leeftijd van twintig jaar heeft bereikt. De volledige handlichting geschiedt volgens artikel 1:473 BW door middel van brieven van meerderjarigverklaring, die alleen door het Hof van Justitie van Suriname mogen worden verleend. De beperkte handlichting dient ingevolge artikel 1:479 BW bij de Kantonrechter te worden aangevraagd. Opmerkelijk is dat er in de wetgeving geen gronden zijn opgenomen voor verlening van de volledige handlichting of meerderjarigheidsverklaring. Dit is dus geheel overgelaten aan het oordeel van de rechters van het Hof van Justitie.

^{66.} Fiege 1993, pag. 35; Delfos & Doek 1984, pag. 60.

^{67.} Artikel 1:336 BW.

^{68.} Artikel 1:80 jo 1:88 BW.

^{69.} Artikel 3 Wet van 29 september 1987, SB 1987 no. 62, gelijk zij luidt na de daarin aangebrachte wijzigingen bij S.B. 2005 no. 6, houdende regels voor de verkiezing van leden voor de volksvertegenwoordigende lichamen in Suriname (Kiesregeling).

^{70.} Artikel 2:925 BW.

^{71.} Artikel 3:1613g BW en artikel 2 lid 4 juncto artikel 4 Wet Arbeid Kinderen en Jeugdige Personen, SB 2028 no 76.

^{72.} Artikel 1:473 BW - artikel 1:478 BW.

^{73.} Artikel 1:479 BW - 1:484 BW.

Zo kan een minderjarige van de leeftijd van twintig jaar, die voornemens is om een eigen onderneming op te zetten, op grond van artikel 1:473 BW door middel van brieven van meerderjarigheidsverklaring aan het Hof van Justitie verzoeken om hem of haar meerderjarig te verklaren. Indien dat verzoek wordt gehonoreerd, wordt de meerderjarig verklaarde, behoudens de uitzondering genoemd in artikel 1:477 lid 2 BW, in alles met meerderjarigen gelijkgesteld. Dit betekent dat de betrokkene in beginsel bekwaam is om zelfstandig rechtsgeldige rechtshandelingen te verrichten. Op deze volledige handlichting worden volgens voornoemde bepaling twee uitzonderingen gemaakt. De eerste omvat een wettelijke uitzondering waarbij expliciet in artikel 1:477 lid 2 BW is bepaald dat de meerderjarig verklaarde tot zijn eenentwintigste jaar voor wat betreft zijn bevoegdheid om te huwen in de positie van een minderjarige blijft staan, met als gevolg dat hij toestemming van zijn ouders of voogd⁷⁴ of vervangende verlof van de Kantonrechter⁷⁵ of Hof van Justitie⁷⁶ nodig heeft om een huwelijk aan te gaan. De tweede beperking is in artikel 1:478 BW opgenomen en betreft de bevoegdheid van het Hof van Justitie om - in het belang van de minderjarige - in de brieven van meerderjarigheidsverklaring de bepaling toe te voegen dat deze totdat hij de volle ouderdom van eenentwintig jaren heeft bereikt, niet over de onroerende zaken zal mogen beschikken dan met toestemming van het Hof, en na verhoor of behoorlijke oproeping van beide ouders of van de langstlevende ouder.

De handlichting waarbij aan een minderjarige bepaalde rechten van meerderjarigheid kunnen worden toegekend is in artikel 1:479 BW geregeld. Dit verzoek kan door een minderjarige vanaf zijn achttiende verjaardag bij de Kantonrechter worden ingediend. De minderjarige krijgt hierdoor bepaalde bevoegdheden van een meerderjarige, maar blijft minderjarig. De minderjarige is dan (handelings) bevoegd tot beheer- en beschikkingshandelingen in het kader van de gegeven handlichting. Bij deze vorm van handlichting dient de Kantonrechter daarom uitdrukkelijk te bepalen welke rechten en bevoegdheden aan de minderjarige door de handlichting worden toegekend.⁷⁷ Verder kan de handlichting op verzoek van de ouder(s) die de ouderlijke macht uitoefen(t)en of op verzoek van de voogd door de Kantonrechter worden ingetrokken indien de minderjarige van zijn bevoegdheid misbruik maakt of er gegronde vrees bestaat dat hij dit zal doen.

⁷⁴. Artikel 1:88 BW.

⁷⁵. Artikel 1:89 BW.

⁷⁶. Artikel 1:91 BW.

⁷⁷. Artikel 1: 481 BW.

Bij navraag bij de Griffie der Kantongerechten en de Griffie van het Hof van Justitie van Suriname blijkt dat er in de praktijk geen verzoeken tot handlichting bij de leeftijd van achttien jaar en meerderjarigheidsverklaring bij de leeftijd van twintig jaar worden ingediend. Voorts voorziet de wet evenmin in een nadere toelichting c.q. specificering van de gevallen waarin deze handlichting en meerderjarigheidsverklaring verzocht kan worden. Derhalve is het niet duidelijk in welke gevallen deze in de Surinaamse rechtspraktijk kunnen worden aangevraagd.

Formele/ processuele onbekwaamheid

Sassenburg⁷⁸ heeft in haar artikel: *“Procesrecht van jeugdigen”* drie belangrijke vragen in het kader van de processuele bekwaamheid van minderjarigen gesteld namelijk: *“in hoeverre is de rechter of wetgever bereid kinderen als dragers van rechten te zien en niet alleen als het subject in de procedures waarbij anderen over hen twisten?”*; *“hoe staat het met de mogelijkheid voor kinderen oftewel jeugdigen zelf een beroep op de rechter te doen wanneer zij menen dat hun rechten worden geschonden of zij wensen dat hij als beslisser optreedt in een conflict dat hen aangaat?”* en *“is de rechter ook toegankelijk voor jeugdigen?”*

Indien deze vragen op de Surinaamse situatie worden toegespitst, kom ik tot de conclusie dat de huidige wetgeving voor minderjarigen de processuele onbekwaamheid van minderjarigen tot uitgangspunt neemt, waarbij de minderjarigen - behoudens enkele specifieke uitzonderingen - processueel onbekwaam zijn. Omdat de rechter zich aan de wetgeving moet houden, kunnen minderjarigen, behoudens de hierna te noemen uitzonderingen, niet zelfstandig naar de rechter stappen, als zij van mening zijn dat hun rechten zijn geschonden of als zij wensen dat de rechter als beslisser optreedt in een conflict van hen met (een der) ouders. Dit betekent dat het uitgangspunt van de wetgever is dat de minderjarigen door hun wettelijke vertegenwoordiger(s) in rechte vertegenwoordigd dienen te worden en onbekwaam zijn om zelfstandig een rechtszaak bij de rechter aanhangig te maken. Slechts bij tegenstrijdige belangen tussen de wettelijke vertegenwoordiger en de minderjarige, bestaat de mogelijkheid tot benoeming door de rechter van een bijzondere curator, die namens de minderjarige kan procederen. In beginsel kan de benoeming op verzoek van iedere belanghebbende of zelfs ambtshalve door de rechter geschieden. In de praktijk is het BuFaz de aangewezen instantie die een dergelijk verzoek indient bij de rechter. Ook deze mogelijkheid is op grond van de wetgeving beperkt tot bepaalde soorten zaken. Hier kom ik later in hoofdstuk 4 op terug. Uit het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat de minderjarige zich in een afhankelijke positie van zijn

⁷⁸. Sassenburg 1989, pag. 313.

wettelijke vertegenwoordiger(s) of bijzondere curator bevindt voor wat betreft de handhaving van zijn materiële rechten.

De specifieke uitzonderingen waarbij de minderjarige wel processueel bekwaam wordt geacht zijn:

1. de minderjarige kan – bij weigering van de huwelijkstoestemming door zijn ouders of voogd - de Kantonrechter om vervangende toestemming voor het aangaan van een huwelijk verzoeken en tegen de beschikking van de Kantonrechter zelfstandig in beroep gaan;⁷⁹
2. bij weigering van de door de minderjarige verzochte handlichting om ten aanzien van bepaalde rechten meerderjarig te worden verklaard, kan deze tegen de beslissing van de Kantonrechter eveneens in beroep gaan bij het Hof van Justitie.⁸⁰ Verder kan de minderjarige aan wie wel handlichting is verleend om bepaalde rechtshandelingen te verrichten, ten aanzien van deze handelingen als eisende of verwerende partij optreden;⁸¹
3. de minderjarige, die met toestemming van zijn wettelijke vertegenwoordiger een rechtsgeldige arbeidsovereenkomst is aangegaan, staat in alles betreffende die arbeidsovereenkomst gelijk met een meerderjarige. Daarentegen kan hij niet zonder bijstand van zijn wettelijke vertegenwoordiger(s) in rechte optreden, behalve wanneer blijkt dat de wettelijke vertegenwoordiger niet in staat is om zijn mening te verklaren. In dit geval treedt de minderjarige als zelfstandige procespartij op.⁸²

De processuele onbekwaamheid van de minderjarige geldt eveneens voor wat betreft de echtscheidingsprocedure van zijn ouders. Gedurende het echtscheidingsproces rijzen er talloze interessante vragen op over de rechtspositie van het minderjarige kind van partijen. Zo is het mogelijk dat een kind het oneens is met de beslissingen, die door zijn ouders binnen de echtscheidingsprocedure of de voogdijprocedure na echtscheiding ten aanzien van het gezag of woonplaats zijn genomen. Indien het kind dan naar de rechter wil stappen om deze beslissing te laten wijzigen, zal hij vanwege zijn formele oftewel processuele handelingsonbekwaamheid op grond van de huidige wetgeving door zijn ouder(s) vertegenwoordigd moeten worden.⁸³ In dergelijke gevallen geldt eveneens als uitgangspunt dat ouders verantwoordelijk zijn voor de vertegenwoordiging van

^{79.} Artikel 1:89 jo 1:91 BW.

^{80.} artikel 1:480 lid 4 BW.

^{81.} Artikel 1:483 lid 3 BW.

^{82.} Delfos & Doek 1984, pag. 102.

^{83.} Artikel 3:1351 BW.

hun kinderen zowel in als buiten rechte. Overigens, de informele rechtsingang van de minderjarige geldt enkel voor gevallen, waarbij er een omgangsregeling met het kind wordt vastgesteld of gewijzigd en bij het recht op informatie van de niet met het gezag belaste ouder.⁸⁴

2.1.2.2 Handelingsonbekwaamheid van de minderjarige op grond van het Ontwerp BW

In het Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname wordt de handelingsonbekwaamheid van de minderjarige nog steeds als uitgangspunt gehanteerd. Echter, in dit wetsvoorstel zijn er wel enkele gevallen genoemd waarin de minderjarige toch handelingsbekwaam is. Deze handelingsbekwaamheid wordt gekoppeld aan de toestemming van de wettelijke vertegenwoordiger waarbij deze slechts voor een bepaalde rechtshandeling of voor een bepaald doel kan worden verleend.⁸⁵

Voorts wordt de toestemming van de wettelijke vertegenwoordiger evenwel onder bepaalde omstandigheden verondersteld te zijn verleend. Volgens de Memorie van Toelichting van dit wetsontwerp sluit het laatstgenoemde beter aan bij de realiteit van het maatschappelijk leven.⁸⁶ Zo wordt de minderjarige geacht met toestemming van zijn wettelijke vertegenwoordiger te handelen - en dus conform artikel 1:234 lid 1 Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname handelingsbekwaam te zijn - indien het gaat om een rechtshandeling ten aanzien waarvan in het maatschappelijk verkeer gebruikelijk is dat die door minderjarigen van zijn leeftijd zelfstandig wordt verricht.⁸⁷ Hierbij gaat het om handelingen en transacties ten aanzien waarvan men ervaringsgewijs weet dan wel in het handelsverkeer de ongeschreven regel bestaat dat toestemming van ouders of voogd niet wordt gevraagd.⁸⁸

De toekomstige Surinaamse wetgeving kent enkele uitzonderingen op de handelingsonbekwaamheid van de minderjarige. Zo is een minderjarige die de leeftijd van zestien jaar heeft bereikt op grond van artikel 4:55 lid 1 Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname bekwaam om een uiterste wilsbeschikking te maken. Voorts is een minderjarige die de leeftijd van zestien jaren heeft bereikt op grond van artikel 7:612 lid 1 Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname bekwaam

^{84.} Artikel 1:471g BW.

^{85.} Artikel 1:234 lid 2 Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname.

^{86.} Artikel 1:234 lid 2 Memorie van Toelichting Boek 1 Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname, pag.45.

^{87.} Artikel 1:234 lid 3 Ontwerp burgerlijk Wetboek van Suriname.

^{88.} Artikel 1:234 lid 3 Memorie van Toelichting Boek 1 Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname, pag.46.

tot het aangaan van een arbeidsovereenkomst. Daarnaast staat hij in alles wat betrekking heeft op deze arbeidsovereenkomst met een meerderjarige gelijk en kan hij zonder bijstand van zijn wettelijke vertegenwoordiger in rechte verschijnen. Een minderjarige van zestien jaar kan op grond van het Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname een behandelingsovereenkomst ten behoeve van zichzelf aangaan. Voorts is hij eveneens bekwaam tot het verrichten van rechtshandelingen die met deze overeenkomst onmiddellijk verband houden.

Echter, de mogelijkheid tot handlichting en meerderjarigheidsverklaring van de minderjarige zijn afgeschaft in het Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname.

2.2 De echtscheidingsprocedure in vogelvlucht

Zoals in hoofdstuk 1 is aangegeven, stamt het huidige Surinaams echtscheidingsprocesrecht af van het Oud-Nederlands echtscheidingsprocesrecht, waardoor er hierin nog steeds begrippen uit het voornoemde (en inmiddels sterk) verouderde recht voorkomen. Dit heeft ertoe geleid dat het echtscheidingsproces in Suriname wel met een verzoekschrift aanvangt, maar dat er desondanks in de wetgeving niet van een *'verzoek'* tot echtscheiding, maar van een *"eis of vordering"* tot echtscheiding wordt gesproken. Verder worden partijen *'eiser'* en *'verweerder'* genoemd in plaats van *'verzoeker'* en *'verweerder'*. Tevens wordt de einduitspraak van de rechter niet als een *'beschikking'* maar als een *'vonnis'* aangemerkt.

In deze paragraaf bespreek ik de twee vormen van de echtscheidingsprocedure die in Suriname voorkomen, namelijk de normale echtscheidingsprocedure en de versnelde echtscheidingsprocedure. Daarnaast wordt ook kort ingegaan op de ontwikkelingen binnen de echtscheidingsprocedure in het Ontwerp Burgerlijk Wetboek en Nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van Suriname, hierna Ontwerp BW en Nieuw BRv.⁸⁹

⁸⁹. Voor wat betreft de echtscheidingsprocedure wordt afgezien van het belichten van de echtscheidingsprocedure binnen het huidige Nederlands recht aangezien dit buiten de relevantie van mijn onderzoek valt.

De normale echtscheidingsprocedure

De normale echtscheidingsprocedure ziet er als volgt uit:

1. indiening van het verzoekschrift met de eis tot echtscheiding door de eiser bij de Kantonrechter;
2. oproeping van eiser en verweerder door de griffier om voor de Kantonrechter te verschijnen;
3. de verzoeningscomparitie bij de Kantonrechter;
4. de behandeling van de voorlopige voorzieningen ter terechtzitting (desgevraagd);
5. verdere behandeling van de zaak op de gewone wijze en getuigenverhoor achter gesloten deuren;
6. het uitspreken van het vonnis in het openbaar;
7. de afgifte van het schriftelijk vonnis aan partijen.

Ad. 1. Indiening van het verzoekschrift met de eis tot echtscheiding door de eiser bij de Kantonrechter

Volgens het huidige echtscheidingsrecht, dat in 2003 als *de Wet herziening Echtscheidingsrecht*⁹⁰ in werking trad, kan echtscheiding krachtens artikel 1:262 BW alleen gevorderd worden indien het huwelijk duurzaam is ontworcht en mag de vordering tot echtscheiding nimmer in onderling overleg plaatsvinden.⁹¹ De echtscheiding vindt in Suriname slechts op eenzijdig verzoek plaats. De eisende echtgenoot dient op grond van artikel 1:697 BRv,⁹² in het verzoekschrift waarin de eis tot echtscheiding is opgenomen, een opgave te geven van de feiten, die aan de duurzame ontworcht van het huwelijk ten grondslag hebben gelegen. Naast het hoofdverzoek tot echtscheiding kan de eiser in het verzoekschrift ook een verzoek tot het treffen van voorlopige voorzieningen voor de duur van het scheidingsproces en definitieve nevenvoorzieningen doen.

Voor wat betreft de kinderen kunnen de volgende nevenvoorzieningen verzocht worden:

- de voorziening in de voogdij en toeziende voogdij na echtscheiding (art. 1:282 BW);
- het vaststellen van een eventuele omgangs- en/of informatieregeling tussen het kind en de ouder bij wie het na de echtscheiding niet zal verblijven (art. 1:471a e.v. BW);
- en de voorziening in de kosten van verzorging en opvoeding van het kind c.q. de kinderen (kinderalimentatie; vgl. art. 1:283b BW).

^{90.} Wet van 10 september 1973, SB 2003 no 44, houdende nieuwe regelen betreffende huwelijks-voltrekking en –ontbinding. (Herziening Huwelijksrecht 1973).

^{91.} Artikel 1:261 BW.

^{92.} G.B. 1935 no. 80; laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2008 no. 19.

Het verzoekschrift waarin echtscheiding wordt gevorderd, dient persoonlijk door de verzoeker aan de rechter overhandigd te worden. Deze eis van persoonlijke overhandiging geldt niet voor de indiening van het verweerschrift.

Ad. 2. Oproeping van eiser en verweerder door de griffier om voor de Kantonrechter te verschijnen

Na de indiening van het verzoekschrift bepaalt de rechter de dag en het tijdstip waarop zowel de verzoekende als de verwerende partij in persoon dienen te verschijnen, mits de verzoeker volhardt in zijn eis tot echtscheiding.⁹³ De verweerder ontvangt hiervan een afschrift van de griffier.

Ad. 3. De verzoeningscomparitie

Indien de verzoeker en verweerder op de door de Kantonrechter gelaste datum en tijdstip in persoon - vertegenwoordigd door hun advocaten - verschijnen, probeert de kantonrechter de partijen - achter gesloten deuren - te verzoenen. Hierbij probeert de Kantonrechter na te gaan of er alsnog enige mogelijkheid bestaat om partijen weer bij elkaar te brengen. Indien geen verzoening mogelijk is, bepaalt de rechter de voortgang van het echtscheidingsproces.⁹⁴

Ad. 4. De behandeling van de voorlopige voorzieningen ter terechtzitting

Indien het de Kantonrechter niet lukt om partijen te verzoenen, vindt tijdens dezelfde zitting de mondelinge behandeling van de voorlopige voorzieningen plaats. Dit vindt slechts plaats wanneer de verzoeker tevens een verzoek tot specifieke voorlopige voorzieningen in het inleidend verzoekschrift heeft opgenomen. Deze voorzieningen worden door de rechter in een beschikking vastgelegd. De voorlopige voorzieningen die getroffen kunnen worden ten aanzien van de echtgenoten, zijn de opheffing van de samenwoningsplicht, de partneralimentatie, het gebruik van de echtelijke woning en de afgifte van goederen.⁹⁵

Naast de voorlopige voorzieningen ten aanzien van de echtgenoten, kunnen er ook voorzieningen met betrekking tot de kinderen getroffen worden. Hierbij kan de rechter bepalen aan wie van de ouders de minderjarige kinderen (voorlopig) zullen worden toevertrouwd. Indien de kinderen zich niet reeds in de feitelijke macht van die ouder bevinden, kan de Kantonrechter krachtens artikel 3:700 lid 3 BRv juncto artikel 1:371e-bis lid 2 BW tevens afgifte van de kinderen, eventueel met behulp van de sterke arm, aan de verzoekende ouder in de beschikking bevelen.

^{93.} Artikel 3:697 jo. Artikel 3: 698 BRv.

^{94.} Artikel 3:699 BRv.

^{95.} Artikel 3:700 lid 1 BRv.

Verder kunnen er ook voorzieningen met betrekking tot kinderalimentatie en een voorlopige omgangsregeling tussen het kind en de ouder bij wie het niet verblijft, in de beschikking worden getroffen.⁹⁶

Daarnaast is de rechter bevoegd om gedurende het proces de uitoefening van de ouderlijke macht geheel of gedeeltelijk te schorsen en aan de andere ouder toe te kennen of het BuFaz zodanige bevoegdheden ten aanzien van de persoon en de goederen van de kinderen toe te wijzen, die hij in het belang van het kind acht.⁹⁷ Volgens artikel 1:371 lid 5 BW kan de Kantonrechter hangende het onderzoek de ouderlijke macht geheel of gedeeltelijk schorsen en aan de andere ouder of aan een ander door de Kantonrechter aan te wijzen persoon of aan het BuFaz toekennen, wanneer een verzoek of vordering tot ontzetting tegen de ouder, die de ouderlijke macht uitoefent, is ingediend. Dit geldt eveneens voor de schorsing van de ouderlijke macht tijdens de echtscheidingsprocedure. Zo kan de Kantonrechter, hangende de echtscheidingsprocedure de ouderlijke macht van de ouder die deze uitoefent geheel of gedeeltelijk schorsen, indien tegen deze ouder een verzoek tot ontzetting is ingediend en de rechter nog geen uitspraak omtrent de ontzetting heeft gedaan maar er bijvoorbeeld acute beslissingen ten aanzien van de gezondheid van het kind genomen dienen te worden. Indien de voornoemde ouder weigert om hangende het echtscheidingsgeding mee te werken aan dergelijke acute beslissingen kan de rechter, in afwachting van de uitspraak betreffende de ontzetting, de ouderlijke macht schorsen en deze aan de andere ouder of het BuFaz toekennen.

Ad. 5. Verdere behandeling van de zaak op de gewone wijze en getuigenverhoor binnen gesloten deuren

Indien de verzoening van echtgenoten niet is gelukt, bepaalt de rechter de verdere behandeling van de zaak. Dit betreft een volgende zitting waarbij de verweerder opnieuw wordt opgeroepen en in de gelegenheid wordt gesteld om op het echtscheidingsverzoek van de verzoeker middels een verweerschrift te reageren.⁹⁸ Binnen het huidig echtscheidings(proces)recht komen aan de echtgenoot-verweerder vier verweermogelijkheden toe, aan de hand waarvan hij of zij de echtscheidingsuitspraak kan blokkeren of laten afwijzen. De volgende vier verweermogelijkheden zijn na de inwerkingtreding van de *Wet Herziening Huwelijksrecht 1973* in het huidige BW opgenomen.

^{96.} Artikel 3:700 lid 3 BRv.

^{97.} Artikel 1:267 BW.

^{98.} Artikel 3:702 BRv.

Deze verweermogelijkheden zijn:

- a) ontkenning van de ontwrichting van het huwelijk;
- b) ontkenning van de duurzame ontwrichting van het huwelijk (art. 1:262 BW);
- c) het schuldverweer (art. 1:263 BW); en
- d) het pensioenverweer (art. 1:264 BW).

Aangezien de verdere uitwerking van deze verweren buiten de reikwijdte van dit onderzoek valt, zal er niet verder hierop worden ingegaan.

Tijdens de echtscheidingsprocedure kunnen op verzoek van partijen ook getuigen gehoord worden, indien de rechter dit nodig acht. Zo'n getuigenverhoor kan bijvoorbeeld plaatsvinden ter overtuiging van de duurzame ontwrichting van het huwelijk tussen partijen. Het getuigenverhoor vindt achter gesloten deuren plaats.⁹⁹

Ad. 6. Het uitspreken van het vonnis in het openbaar

Wanneer er geen verweer wordt gevoerd tegen de echtscheidingsvordering of de verweerder er niet in slaagt om het door hem gevoerde verweer afdoende met bewijs te omkleden, wordt de echtscheiding in het openbaar uitgesproken. Het huwelijk wordt ontbonden door inschrijving van dit vonnis in de registers van de Burgerlijke Stand binnen zes maanden nadat het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan.¹⁰⁰ Bij het uitspreken van de echtscheiding wordt door de rechter, indien er minderjarige kinderen betrokken zijn, eveneens de dag bepaald waarop er voorzien wordt in de voogdij, toeziende voogdij en de eventuele omgangregeling en alimentatie betreffende de kinderen. De voogdijzitting vindt slechts plaats nadat het vonnis is ingeschreven in de registers van de burgerlijke stand. Hierbij dient er eveneens rekening gehouden te worden met de wettelijke termijn voor indiening van hoger beroep tegen de echtscheidingsuitspraak¹⁰¹ en de mogelijkheid tot het tekenen van een verklaring tot berusting.

Ad. 7. De afgifte van het schriftelijk vonnis aan partijen

De schriftelijke afhandeling van het mondeling uitgesproken echtscheidingsvonnis vindt op de Griffie plaats waarna het vonnis wordt afgegeven bij de afdeling Gezagsvoorziening van het Kantongerecht voor de verdere afhandeling en verstrekking van het vonnis aan partijen of hun gemachtigden. Wanneer een echtscheidingsvonnis wordt uitgesproken hebben partijen ingevolge artikel 1:264 lid 3 BRv dertig dagen vanaf de dag dat het vonnis aan hen is medegedeeld de

^{99.} Artikel 3:701 BRv.

^{100.} 1:274 BW.

^{101.} Artikel 1:264 lid 3 BRv

mogelijkheid om in hoger beroep te gaan tegen dit vonnis van de Kantonrechter. Het echtscheidingsvonnis kan pas na de voornoemde dertig dagen ingeschreven worden in de registers van de Burgerlijke Stand, tenzij er hoger beroep is ingesteld tegen het vonnis. Partijen hebben de mogelijkheid om kort na de mondelinge uitspraak van het echtscheidingsvonnis (in dezelfde week waarin de uitspraak is gedaan) een verklaring van berusting te tekenen op de afdeling Gezagsvoorziening van het Kantongerecht. Middels deze verklaring van berusting geven partijen aan dat zij berusten in de uitspraak van de Kantonrechter en dat zij niet in hoger beroep gaan tegen dit vonnis. Hebben partijen deze verklaring getekend dan hoeft de periode van dertig dagen (periode voor hoger beroep) niet afgewacht te worden en kunnen zij het echtscheidingsvonnis binnen de voornoemde dertig dagen in ontvangst krijgen. Bij de ontvangst van het vonnis krijgen partijen ook meteen een verklaring van non-appel waarmee één van hen het vonnis kan inschrijven in de registers van de Burgerlijke Stand. De inschrijving is noodzakelijk aangezien het huwelijk ingevolge artikel 1:274 BW pas wordt ontbonden door inschrijving van het echtscheidingsvonnis in de registers van de Burgerlijke Stand. Deze inschrijving dient binnen zes maanden - te rekenen vanaf de dag waarop het vonnis voor geen beroep vatbaar is - ingeschreven te worden in voornoemde registers.

Tekenen partijen niet voor berusting dan krijgen zij het vonnis pas nadat de termijn van hoger beroep is verstreken. Bij ontvangst van het vonnis krijgen zij eveneens een verklaring van non-appel waarmee het vonnis ingeschreven kan worden in de registers van de Burgerlijke stand.

Gaat het om een verstek (echtscheidings)vonnis dan heeft de gedaagde ingevolge artikel 1:84 lid 1 BRv de mogelijkheid om binnen veertien dagen na aanzegging/betekening van het vonnis hiertegen in verzet te gaan. Echter, de gedaagde beschikt eveneens over de mogelijkheid om een verklaring van berusting bij de afdeling Gezagsvoorziening van het Kantongerecht te tekenen waarmee hij aangeeft zich te berusten in het vonnis en af te zien van verzet tegen dit vonnis. Tekent gedaagde voor berusting, dan hoeft de periode van verzet niet afgewacht te worden en kunnen partijen het vonnis binnen de voornoemde veertien dagen in ontvangst krijgen. Bij de ontvangst van de verklaring ontvangen partijen een verklaring van non-verzet waarmee het vonnis ingeschreven kan worden. Weigert de gedaagde om voor berusting te tekenen dan ontvangen partijen het vonnis inzake de echtscheiding met de verklaring van non-verzet na de voornoemde termijn van verzet.

De versnelde echtscheidingsprocedure¹⁰²

Naast de normale echtscheidingsprocedure wordt in de praktijk ook wel gebruik gemaakt van een versnelde echtscheidingsprocedure bij het Kantongerecht. Hiervan is sprake indien zowel de verzoeker als de verweerder in persoon aanwezig zijn bij de aanbidding van het verzoekschrift, waarin echtscheiding wordt gevorderd. Bij de versnelde procedure gaat het eveneens om een eenzijdig verzoek. Echter, de andere partij stemt in dit geval in met het echtscheidingsverzoek. De verzoeningscomparitie vindt op dezelfde dag plaats en indien de rechter ervan overtuigd is dat partijen niet bereid zijn tot verzoening en de andere echtgenoot geen bezwaar heeft tegen de echtscheiding, wordt de echtscheiding terstond uitgesproken. Daarnaast wordt – als partijen samen minderjarige kinderen hebben – een dag bepaald waarop voorzien zal worden in de voogdij en toeziende voogdij, als ook inzake de kinderalimentatie en de omgangsregeling. Tijdens de versnelde echtscheidingsprocedure worden er geen voorlopige voorzieningen gevorderd aangezien de echtscheiding ter stond en wel op dezelfde dag van de aanbidding wordt uitgesproken.

Partijen hebben ook bij deze vorm van echtscheiding de mogelijkheid om voor berusting te tekenen, waarbij de termijn van dertig dagen (termijn voor hoger beroep) niet afgewacht hoeft te worden. Zij ontvangen dan binnen de voornoemde dertig dagen hun echtscheidingsvonnis met verklaring van non-appel waarbij een van hen met de verklaring van non-appel het echtscheidingsvonnis kan inschrijven in de registers van de Burgerlijke Stand. Met de inschrijving van het vonnis in de registers van de Burgerlijke Stand wordt het huwelijk ontbonden.

Echtscheidingsprocedure in het Ontwerp BW en Nieuw BRv.

Evenals het huidige echtscheidingsprocesrecht vangt de echtscheidingsprocedure in het toekomstig recht aan met een verzoekschrift.¹⁰³ Echter, partijen worden in deze toekomstige procedure als verzoeker en verweerder aangemerkt en de echtscheidingsuitspraak van de rechter wordt in een beschikking vastgelegd.¹⁰⁴ Daarnaast kan de echtscheiding, anders dan in het huidige echtscheidingsprocesrecht, zowel op eenzijdig verzoek als gemeenschappelijk verzoek uitgesproken worden.¹⁰⁵ Krachtens artikel 3:821 Nieuw BRv kunnen echtgenoten zowel bij het eenzijdig als het gemeenschappelijk verzoek voorlopige voorzieningen ten behoeve van zichzelf of hun minderjarige kinderen vragen.

¹⁰². Hof van justitie, Rechtspraak, 'familie', rechtsspraak.sr, 1 augustus 2019.

¹⁰³. Artikel 1:110 Nieuw BRv.

¹⁰⁴. Artikel 3:826 Nieuw BRv.

¹⁰⁵. Artikel 1:150 jo. Artikel 1:154 Ontwerp BW.

Deze voorzieningen worden door de rechter in een beschikking voor de duur van het geding vastgelegd ¹⁰⁶ en verliezen hun kracht zodra de beschikking waarin de echtscheiding wordt uitgesproken, wordt ingeschreven in de registers van de Burgerlijke Stand.¹⁰⁷ Met deze inschrijving komt de echtscheiding eveneens tot stand.¹⁰⁸

2.3 Rechtsgevolgen van de echtscheiding van de ouders voor hun minderjarige kinderen

Aangezien het Surinaamse recht vanwege de werking van het concordantiebeginsel van het vóór 1975 in Nederland geldende recht afstamt en dit beginsel - ondanks dat het op 25 november 1975 bij de onafhankelijkheid van Suriname is afgeschaft - nog steeds haar invloed binnen het Surinaams recht heeft behouden, komen ook de rechtsgevolgen van de echtscheiding ten aanzien van het kind in grote lijnen overeen met de destijds geldende Nederlandse regelgeving. Het echtscheidingsrecht van Nederland is in 1971 vervangen met een nieuw echtscheidings(proces)recht.¹⁰⁹ Dit nieuw echtscheidingsrecht heeft eveneens invloed gehad op het Surinaams echtscheidingsrecht. In deze paragraaf worden de rechtsgevolgen van de echtscheiding van de ouders voor hun kinderen binnen het echtscheidingsproces in de huidige Surinaamse wetgeving belicht.

Noemenswaard is dat er sedert 2005¹¹⁰ een ontwerp Burgerlijk Wetboek voor Suriname is geconcipeerd. Dit wetsontwerp is in maart 2021 aangepast en gefinaliseerd en op 21 november 2021¹¹¹ ter goedkeuring aangeboden aan de Nationale Assemblée van Suriname. In dit ontwerp zijn de wettelijke regelingen zoveel mogelijk aangepast aan de verdragen waar Suriname partij bij is. Zo zijn de regelingen betreffende de minderjarige kinderen conform de bepalingen van het IVRK en IVBPR aangepast en komen deze in grote lijnen overeen met de huidige wettelijke bepalingen in Nederland. Derhalve worden in deze paragraaf naast de rechtsgevolgen van de echtscheiding van de ouders voor hun minderjarige kinderen

^{106.} Artikel 3:822 Nieuw BRv.

^{107.} Artikel 3:826 BRv.

^{108.} Artikel 1:163 Ontwerp Nieuw BW.

^{109.} Wet van 6 mei 1971, Stb. 290, gewijzigd bij Wet van 9 juni 1971, Stb. 380, "Wet herziening echtscheidingsrecht."

^{110.} <https://rechtspraak.sr/actualiteit/nieuws/>

^{111.} [https://dna.sr/wetgeving/ontwerp-wetten-bij-dna/in-behandeling/nieuw-burgerlijk-wetboek-\(burgerlijk-wetboek-2023\)/](https://dna.sr/wetgeving/ontwerp-wetten-bij-dna/in-behandeling/nieuw-burgerlijk-wetboek-(burgerlijk-wetboek-2023)/)

in het huidige Surinaams recht eveneens gekeken naar de ontwikkelingen die op dit gebied binnen de toekomstige Surinaamse wetgeving hebben plaatsgevonden.

De rechtsgevolgen van de echtscheiding van de ouders voor hun minderjarige kinderen hebben betrekking op:

1. gezag;
2. hoofdverblijfplaats;
3. omgang en informatie; en
4. kinderalimentatie.

In de hiernavolgende sub paragrafen zullen deze rechtsgevolgen van de echtscheiding voor het minderjarige kind afzonderlijk worden belicht.

2.3.1 Gezag

2.3.1.1 Gezag minderjarigen op grond van het huidige Surinaams recht

Staan de ouders in het huwelijk staat het kind tot aan zijn meerderjarigheid onder de ouderlijke macht van zijn ouders.¹¹² Hoewel er in artikel 1:352 BW is bepaald dat beide ouders gedurende het huwelijk de ouderlijke macht over hun kind(eren) bezitten, wordt deze macht op grond van artikel 1:353 lid 1 BW alleen door de vader uitgeoefend.

Indien het huwelijk door echtscheiding wordt ontbonden, verandert de ouderlijke macht in voogdij, waarbij de rechter één der ouders tot voogd en de andere ouder tot toeziende voogd over de minderjarige kinderen zal benoemen.¹¹³

Tot begin jaren zestig van de twintigste eeuw werd in Suriname ervan uitgegaan dat de ouderlijke macht eindigde op het moment dat de echtscheiding werd uitgesproken. Aan deze opvatting kwam een einde door een uitspraak van de Kantonrechter in 1967,¹¹⁴ waarbij de Kantonrechter besliste dat de ouderlijke macht bleef voortduren totdat in de voogdij was voorzien omdat er anders geen gezag over de kinderen werd uitgeoefend gedurende de periode na de echtscheidingsuitspraak totdat er in de voogdij van de kinderen werd voorzien.¹¹⁵ Deze uitspraak uit 1967 is namelijk door alle Kantonrechters als 'staand recht' overgenomen.

¹¹². Artikel 1:352 BW.

¹¹³. Artikel 1:282 BW

¹¹⁴. Ktr. 19 januari 1967, SJB 1967/9, pag. 37-39.

¹¹⁵. Ktr. 19 januari 1967, SJB 1967/9, pag. 37-39.

Bij het uitspreken van de echtscheiding stelt de Kantonrechter meteen een dag vast waarop de ouders en bloedverwanten of aangehuwden van de minderjarige kinderen zullen worden opgeroepen om gehoord te worden ten aanzien van de beslissing over de voogdij en toeziende voogdij. Na verhoor bepaalt de rechter, behoudens het geval van ontheffing van of ontzetting uit de ouderlijke macht, wie van de ouders tot voogd en wie tot toeziende voogd zal worden benoemd.¹¹⁶ Tot voogd en toeziende voogd kunnen dus - behalve een ouder - ook derden worden benoemd. De benoeming van een derde tot voogd geschiedt in gevallen waarbij beide ouders van de voogdij zijn ontheven of ontzet uit de ouderlijke macht. Voorts kunnen derden ook tot toeziende voogd worden benoemd. Dit kan eveneens in gevallen waarbij de ouder niet is ontzet of ontheven uit de ouderlijke macht. In de praktijk komt de benoeming van derden tot toeziende voogd voor in gevallen waarbij de ouder zelf zijn bereidwilligheid tot de toeziende voogdij weigert of herhaaldelijk niet op de voogdijzitting verschijnt. Daarnaast komt dit ook voor in gevallen waarbij het kind tijdens het kindgesprek gemotiveerd aangeeft waarom hij niet zijn ouder maar een (specifieke) derde als toeziende voogd zou willen hebben. In dergelijke gevallen gaat de rechter wel na of het in het belang van het kind is dat in plaats van de ouder een derde tot toeziende voogd over het kind wordt benoemd.¹¹⁷

Indien de kinderen na de voogdijvoorziening zich niet reeds in de feitelijke macht van de ouder(voogd) bevinden, kan de Kantonrechter in zijn beschikking eveneens afgifte van de kinderen aan deze met de voogdij belaste ouder bevelen.¹¹⁸

2.3.1.2 Gezag minderjarigen op grond van het Ontwerp BW

De wettelijke bepalingen met betrekking tot het gezag in het Ontwerp BW komen overeen met het huidige gezagsrecht in Nederland. Zo oefenen ouders op grond van dit toekomstig Surinaams recht het ouderlijk gezag staande het huwelijk gezamenlijk uit ten aanzien van hun minderjarige kinderen en blijven zij dit gezag ook na de echtscheiding gezamenlijk uitoefenen.¹¹⁹ Dit ouderlijk gezag omvat de plicht en het recht van de ouder(s) om zijn minderjarig kind te verzorgen en op te voeden. Onder deze verzorging en opvoeding wordt mede verstaan de zorg en de verantwoordelijkheid voor het geestelijk en lichamelijk welzijn en de veiligheid van het kind alsmede het bevorderen van de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid. Voorts is het ouders niet toegestaan om in de verzorging en opvoeding van hun

^{116.} Artikel 1:282lid 2 BW.

^{117.} Dit blijkt uit mijn observatie-onderzoek gedurende de periode oktober 2017-aug 2018 en april 2022-juli 2022.

^{118.} Artikel 1:283a BW.

^{119.} Artikel 1:251 Ontwerp BW.

kinderen geestelijk of lichamelijk geweld of enige andere vernederende behandeling toe te passen. Het ouderlijk gezag omvat eveneens de verplichting van de ouder om de ontwikkeling van de banden van zijn kind met de andere ouder te bevorderen.¹²⁰

Bovendien kan de rechter na de echtscheiding op verzoek van beide ouders of van één van hen het ouderlijk gezag aan een van de ouders toekennen. Dit eenhoofdig gezag wordt slechts toegekend indien er een onaanvaardbaar risico is dat het kind klem of verloren zou raken tussen de ouders indien zij het ouderlijk gezag gezamenlijk zouden uitoefenen en niet te verwachten is dat hierin binnen afzienbare tijd voldoende verbetering zou komen, of wanneer wijziging van het gezag anderszins in het belang van het kind noodzakelijk is.¹²¹

Daarnaast kan de rechter ook ambtshalve een beslissing over het eenhoofdig gezag geven, indien hem blijkt dat de minderjarige van twaalf jaar of ouder hierop prijs stelt. Dit geldt eveneens indien de minderjarige de leeftijd van twaalf jaar nog niet heeft bereikt, maar wel in staat kan worden geacht tot een redelijke waardering van zijn belangen terzake.¹²²

2.3.2 Hoofdverblijfplaats minderjarige

2.3.2.1 Hoofdverblijfplaats minderjarige op grond van het huidige Surinaams recht

Staan de echtscheidingsprocedures kan de rechter bij voorlopige voorziening vaststellen bij wie van de ouders de kinderen gedurende dit proces zullen verblijven. Indien de kinderen nog niet in de feitelijke macht van deze ouder zijn, kan eveneens bij beschikking bepaald worden dat deze kinderen onmiddellijk aan die ouder moeten worden afgegeven.¹²³ De rechter is dus op verzoek (van de verzoekende partij) bevoegd om te bepalen wie van de ouders staande het echtscheidingsproces met de dagelijkse verzorging en opvoeding van het kind belast zal zijn. Deze voorlopige toevertrouwing is een voorlopige regeling die de rechter treft met betrekking tot het verblijf van het kind bij een van de ouders. Deze ouder wordt hierdoor - bij uitsluiting van de andere ouder - belast met de dagelijkse verzorging en opvoeding van dat kind en met de zeggenschap over de dagelijkse gang van zaken.¹²⁴ Verder is deze voorlopige maatregel slechts bedoeld om - gedurende de echtscheidingsprocedure - rust te brengen ten aanzien van

^{120.} Artikel 1:247 Ontwerp BW.

^{121.} Artikel 1:251a lid 1 Ontwerp BW.

^{122.} Artikel 1:251a lid 4 Ontwerp BW.

^{123.} Artikel 3:700 lid 2 BRv.

^{124.} HR 16 december 1966, NJ 1967, nr. 82; Koens & van der Linden 2019, pag. 33.

de verblijfplaats van de kinderen en om continuïteit te garanderen betreffende de persoon van de verzorgende ouder.¹²⁵

Door deze voorlopige toevertrouwing van de kinderen aan een van de ouders, verliest de andere ouder niet het ouderlijk gezag. Het ouderlijk gezag blijft in stand en de ouder aan wie het kind niet is toevertrouwd, blijft mede beslissingsbevoegd indien de beslissingen van de toevertrouwde ouder de dagelijkse verzorging en opvoeding te boven gaan.¹²⁶

Nadat de echtscheiding is uitgesproken, wordt in Suriname door de rechter in de voogdij en toeziende voogdij over het kind voorzien. Volgens artikel 1:71 BW volgt de minderjarige de woonplaats van degene, die het gezag over dat kind uitoefent. Na de voorziening in de voogdij en toeziende voogdij volgt de minderjarige de woonplaats van zijn voogd en kan de rechter, indien het kind zich nog niet in de feitelijke macht van zijn voogd bevindt, afgifte van dit kind in zijn beschikking bevelen.¹²⁷

2.3.2.2 Hoofdverblijfplaats minderjarige op grond van het Ontwerp BW

Krachtens het Ontwerp BW volgt de minderjarige de woonplaats van de gezagdragende ouder. Oefenen beide ouders na de echtscheiding gezamenlijk het gezag over hun kind uit, maar hebben zij niet dezelfde woonplaats, dan volgt het kind de woonplaats van de ouder bij wie het feitelijk verblijft dan wel laatstelijk heeft verbleven.¹²⁸ Bij onenigheid tussen de ouders over de woonplaats van de minderjarige zouden ouders hun geschil aan de rechter kunnen voorleggen.

2.3.3 Het recht op omgang en informatie

2.3.3.1 Het recht op omgang en informatie op grond van het huidige Surinaams recht

Een belangrijk gevolg van de echtscheiding is dat ouders en kinderen in de regel geen gezamenlijke verblijfplaats meer hebben na de scheiding van de ouders. In Suriname dienen de kinderen voortaan in de woning van de ouder die met de voogdij en de dagelijkse zorg en opvoeding van hen belast zal zijn, te verblijven. Deze ouder bepaalt dan eveneens met welke personen het kind omgang heeft. Over het algemeen is het noodzakelijk dat ouders zelf onderling

^{125.} Koens & van der Linden 2019, pag. 33.

^{126.} Koens & van der Linden 2010, pag. 34.

^{127.} Artikel 1:283a BW.

^{128.} Artikel 1:12 lid 1 Ontwerp BW.

een omgangsregeling vaststellen. Dit zullen zij moeten doen met het oog op het belang van hun kinderen, waarbij zij ervan bewust dienen te zijn dat er wel een einde is gekomen aan hun onderlinge huwelijkse relatie, maar dat zij als ouders in het belang van hun kinderen toch met elkaar in contact dienen te blijven. Helaas geschiedt dat niet altijd vlekkeloos, vooral als de onderlinge strijd tussen ouders zodanig is opgelopen of voortduurt, dat zij elkaar voortdurend bestoken en de conflicten onoverbrugbaar (b)lijken. In dergelijke gevallen is het belangrijk dat aan de niet gezag dragende ouder en het minderjarige kind de mogelijkheid wordt geboden om hun onderlinge band voort te zetten, desnoods met begeleiding vanuit de hulpverlening.¹²⁹

Dankzij het omgangsrecht wordt aan het kind en de niet met het gezag belaste ouder de mogelijkheid geboden om hun onderlinge betrekking na de echtscheiding voort te zetten. Het omgangsrecht van het kind en de niet met het gezag belaste ouder is een zeer belangrijk recht dat ook in internationale verdragen is gewaarborgd. Een van de belangrijkste verdragen waarin dit recht is opgenomen is het IVRK. Het omgangsrecht van het kind met zijn ouder is in artikel 9 lid 3 IVRK opgenomen. Op grond van dit artikel heeft het kind dat van een ouder of van beide ouders is gescheiden, het recht om op regelmatige basis persoonlijke betrekkingen en rechtstreeks contact met beide ouders te onderhouden, tenzij dit in strijd is met het belang van het kind. Verder is dit recht ook in een aantal andere verdragen, waar Suriname partij bij is, opgenomen zoals het IVBPR en het AVR. Dit recht is in deze verdragen gewaarborgd onder het recht op gezinsleven, omdat het omgangsrecht hieruit voortvloeit.¹³⁰

Het omgangsrecht in Suriname

Ter uitvoering van het IVRK werd in Suriname op 7 december 2002 een wet aangenomen waarbij het BW en BRv werden gewijzigd.¹³¹ Deze wijziging houdt in dat tussen de niet met gezag belaste ouder en het kind, ook in niet scheidingsituaties waar van een huwelijk geen sprake is of is geweest, een omgangsregeling kan worden vastgesteld. Deze wijziging vond plaats, omdat

^{129.} Janssen 2018, pag. 81; Koens & van der Linden 2019, pag. 86; Keijser & Lohuis 2014, pag. 117.

^{130.} Artikel 17 IVBPR en artikel 17 AVR; Memorie van Toelichting, Wet van 7 december 2002, B.R. no. 100, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot regeling van het omgangsrecht van minderjarige kinderen en nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, pag. 11, Asser/de Boer 2006/14a; Asser/ de Boer 2020/14a; Asser/ de Boer 2020/1000.

^{131.} Wet van 7 december 2002, SB 2002 no. 100, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot regeling van het omgangsrecht van minderjarige kinderen en nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

een omgangsregeling van het kind en zijn andere ouder geacht werd van groot belang te zijn voor de harmonische en evenwichtige groei en het vormen van het karakter van het kind.¹³² Overigens geldt voor alle duidelijkheid, dat met “gezag over minderjarigen” in deze wet wordt bedoeld het wettelijk gezag dat over hen is of werd uitgeoefend (ouderlijke macht of voogdij).¹³³

Zo geeft artikel 3:700 lid 3 BRv aan dat de rechter gedurende het echtscheidingsgeding bij de voorlopige voorziening ook een omgangsregeling tussen het minderjarige kind en de ouder, aan wie dit kind niet is toevertrouwd, kan vaststellen. Verder bepaalt artikel 1:471a lid 1 BW dat het kind en de niet met het gezag belaste ouder recht hebben op omgang met elkaar. Lid 2 van dit artikel bepaalt dat de rechter op verzoek van de ouders of van een van hen, al dan niet voor een bepaalde tijd, een regeling inzake de uitoefening van het omgangsrecht kan vaststellen. Hieruit kan geconcludeerd worden, dat indien de niet met het gezag belaste ouder na de echtscheiding omgang met het kind wil hebben, deze een verzoek hiertoe kan indienen bij de rechter. De rechter stelt dan op grond van dit verzoek, al dan niet voor een bepaalde tijd, een regeling met betrekking tot de uitoefening van het omgangsrecht vast.

Het bovengenoemde omgangsrecht kan op grond van het bepaalde in artikel 1:471a lid 3 BW door de rechter worden ontzegd indien:¹³⁴

- a. “omgang ernstig nadeel zou opleveren voor de geestelijke ontwikkeling van het kind; of
- b. de ouder kennelijk ongeschikt of kennelijk niet in staat moet worden geacht tot omgang; of
- c. het kind dat twaalf jaar of ouder is, bij zijn verhoor van ernstige bezwaren tegen omgang met zijn ouder heeft doen blijken; of
- d. omgang anderszins in strijd is met zwaarwegende belangen van het kind.”

In de praktijk wordt bij de voogdijvoorziening meteen een omgangsregeling tussen het kind en de niet met de voogdij belaste ouder vastgesteld. Zo is het binnen de Surinaamse rechtspraak gangbaar dat er bij beschikking van de Kantonrechter de

¹³². Memorie van Toelichting, Wet van 7 december 2002, SB 2002 no. 100, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot regeling van het omgangsrecht van minderjarige kinderen en nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, pag. 12.

¹³³. Memorie van Toelichting, Wet van 7 december 2002, SB 2002 no. 100, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot regeling van het omgangsrecht van minderjarige kinderen en nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, pag. 12.

¹³⁴. Artikel 1:471a lid 3 BW.

ene ouder tot voogd en de andere tot toezienende voogd wordt benoemd en legt de Kantonrechter meestal meteen een omgangsregeling vast tussen de ouder niet-voogd en het kind. De meest voorkomende omgangsregeling is die, waarbij de minderjarigen in het tweede en vierde weekend van de maand en de helft van de schoolvakanties bij de ouder niet-voogd mogen doorbrengen.¹³⁵

Voorts kan de minderjarige van twaalf jaar en ouder op grond van artikel 1:471g BW de rechter op een informele wijze verzoeken om een omgangsregeling tussen hem en de niet met het gezag belaste ouder, vast te stellen of te wijzigen. Deze informele rechtsingang geldt ook bij wijziging van de omgangsregeling op verzoek van één of beide ouders op grond van wijziging van omstandigheden (artikel 1:471 e BW) en bij het vaststellen van een omgangsregeling met een ander dan de ouder (artikel 1:471 f BW).¹³⁶

Echter, noch in de Surinaamse wetgeving noch in het *Procesreglement voor Civiele Zaken bij de Kantongerechten in Suriname*¹³⁷ staat aangegeven hoe minderjarigen gebruik kunnen maken van deze informele rechtsingang. Hierbij geldt eveneens dat de minderjarige geen procespartij is en ook geen formeel verzoekschrift kan indienen. Dat is mijns inziens jammer, want hierdoor heeft het kind niet de mogelijkheid om de rechter te vragen om een andere regeling. Volgens de Nederlandse literatuur¹³⁸ zou een minderjarige bij de informele rechtsingang kunnen volstaan met een brief, die door de griffie als rekest wordt ingeboekt, waarin het kind aan de rechter verzoekt om een omgangsregeling vast te stellen of te wijzigen. Dit zou mijns inziens eveneens voor de Surinaamse rechtspraak kunnen worden toegepast. Uit mijn onderzoek bij de balie van het Kantongerecht van het Eerste Kanton inzake familiezaken is gebleken dat kinderen in de Surinaamse rechtspraak, ondanks deze wettelijke mogelijkheid tot de informele rechtsingang, hier geen gebruik van maken. De reden hiertoe is niet bekend bij de balie. De onbekendheid van deze mogelijkheid bij de kinderen zou een mogelijke oorzaak hiervan kunnen zijn aangezien er in Suriname geen kinderen- en jongerenrechtswinkel is waar de kinderen terecht kunnen voor informatie over onder andere de informele rechtsingang.

¹³⁵. Ktr. 7 november 2017, AR no. 16-4906; Ktr. 24 april 2018, AR no. 15-4378.

¹³⁶. Memorie van Toelichting, Wet van 7 december 2002, SB no. 100, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot regeling van het omgangsrecht van minderjarige kinderen en nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, pag. 18.

¹³⁷. Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten in Suriname, vastgesteld tijdens de op 11 augustus 2021 gehouden algemene vergadering van het Hof van Justitie, www.rechtspraak.sr.

¹³⁸. Quik- Schuit, *FJR 1992/2*, pag.35, Koens & van der Linden 2010, pag. 80, Keijser & Lohuis 2014, pag. 127.

Recht op informatie en consultatie in Suriname

Naast het recht op omgang heeft de niet met het gezag belaste ouder ook recht op informatie. Op grond van artikel 1:471b lid 1 BW is de ouder, die alleen met het gezag is belast, gehouden de andere ouder op de hoogte te stellen omtrent gewichtige aangelegenheden met betrekking tot de persoon en het vermogen van het kind en deze te raadplegen over de daaromtrent te nemen beslissingen. Echter, de rechter kan zowel op verzoek van de gezagdragende ouder als ambtshalve bepalen dat dit informatierecht van de niet met het gezag belaste ouder buiten toepassing blijft, indien het belang van het kind dit vereist.¹³⁹ Voorts kan de rechter ook ambtshalve een beslissing over het informatierecht van de niet met het gezag belast ouder geven of wijzigen indien hem blijkt dat de minderjarige van twaalf jaar of ouder hierop prijsstelt.¹⁴⁰

Verder heeft de niet met het gezag belaste ouder op grond van artikel 1:471c BW ook een informatierecht tegenover derden. Deze ouder kan van derden dus informatie verkrijgen over belangrijke feiten en omstandigheden die de persoon van het kind en zijn verzorging en opvoeding direct betreffen. Hierbij gaat het om personen die beroepshalve over deze informatie beschikken, zoals leerkrachten, schoolleiders, artsen en andere vertrouwenspersonen. Echter, zij zijn niet verplicht om de informatie te verstrekken indien zij deze informatie niet op gelijke wijze zouden verschaffen aan degene die met het gezag over het kind is belast dan wel bij wie het kind zijn werkelijke verblijfplaats heeft of zwaarwegende belangen van het kind zich tegen het verschaffen van informatie verzetten.¹⁴¹

2.3.3.2 Het recht op omgang en informatie op grond van het Ontwerp BW

In het Ontwerp BW heeft het kind krachtens artikel 1:377a recht op omgang met zijn ouders en heeft de niet met het gezag belaste ouder het recht op en de verplichting tot omgang met zijn kind. Zo kan de rechter staande het echtscheidingsgeding bij voorlopige voorzieningen een omgangsregeling tussen de het kind en de ouder aan wie het kind niet is of zal worden toevertrouwd, vaststellen.¹⁴² Voorts kan de rechter ook na de echtscheiding op verzoek van de ouders of van één van hen een omgangsregeling tussen het kind en de desbetreffende ouder vaststellen.¹⁴³ Dit verzoek wordt afgewezen slechts, indien:

^{139.} Artikel 1:471b lid 2 BW.

^{140.} Artikel 1:471g BW.

^{141.} Memorie van Toelichting, Wet van 7 december 2002, SB 2002 no. 100, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot regeling van het omgangsrecht van minderjarige kinderen en nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, pag. 20.

^{142.} Artikel 3:822 lid 1d Nieuw BRv.

^{143.} Artikel 1:377a lid 2 Ontwerp BW.

- omgang ernstig nadeel zou opleveren voor de geestelijke of lichamelijke ontwikkeling van het kind, of
- de ouder kennelijk ongeschikt of niet in staat moet worden geacht tot omgang, of
- het kind van twaalf jaar of ouder, bij zijn verhoor van ernstige bezwaren tegen omgang met zijn ouder heeft doen blijken, of
- omgang anderszins in strijd is met zwaarwegende belangen van het kind.¹⁴⁴

Daarnaast is de rechter evenals de huidige Surinaamse wetgeving ook in het Ontwerp BW bevoegd om ambtshalve een beslissing inzake de omgangsregeling vast te stellen of te wijzigen indien hem op een informele wijze signalen bereiken dat de minderjarige van twaalf of ouder dit wenst. Dit geldt eveneens ten aanzien van kinderen die de leeftijd van twaalf jaar nog niet hebben bereikt maar wel in staat kunnen worden geacht tot een redelijke waardering van hun belangen. Te denken valt aangevallen waarin de minderjarige zijn wens rechtstreeks kenbaar maakt aan de rechter middels het schrijven van een brief of een telefoongesprek. Maar zijn wens kan ook indirect, bijvoorbeeld via een familielid tot de rechter doordringen.¹⁴⁵

Ook voor wat betreft het informatierecht van de niet met het gezag belaste ouder, zijn de bepalingen ongewijzigd gebleven in het Ontwerp BW en komen deze met het huidige BW overeen.

2.3.4 Kinderalimentatie

2.3.4.1 Kinderalimentatie op grond van het huidige Surinaams recht

De juridische relatie tussen ouders en kinderen brengt bijzondere rechtsgevolgen met zich mee. Immers, naast het ouderlijk gezag brengt de tussen ouders en kinderen bestaande familierechtelijke betrekking ook een wederzijdse onderhoudsplicht tussen ouders en kinderen met zich mee. De wettelijke onderhoudsplicht van ouders vloeit voort uit de morele verplichting van ouders om hun minderjarige kinderen te onderhouden.¹⁴⁶ Hierbij speelt het beschermingsbeginsel een belangrijke rol, omdat dat ervan uitgaat dat minderjarigen in rechte bescherming behoeven, omdat zij in een afhankelijke en kwetsbare positie verkeren. Ook bij kinderalimentatie is het belang van het kind doorslaggevend. Verder vormen de vaststelling van de behoefte van het kind, de draagkracht van de ouders en de afdwingbaarheid belangrijke kenmerken van het kinderalimentatierecht.¹⁴⁷

¹⁴⁴. Artikel 1:377a lid 3 Ontwerp BW.

¹⁴⁵. Artikel 1:377g Ontwerp BW en Memorie van Toelichting op artikel 1:377g Ontwerp BW, pag. 55.

¹⁴⁶. Asser/ de Boer 2010/1027 pag. 915.

¹⁴⁷. Schrama, Antokolskaia, Ruitenbergh & Vonk 2023, pag. 400.

Het recht van het kind op levensonderhoud vloeit eveneens voort uit artikel 27 IVRK, waarin zowel de plicht van ouders om hun kinderen te onderhouden als de plicht van de staat om passende maatregelen te nemen is geregeld, zodat kinderen van dit recht gebruik kunnen maken.

De wettelijke onderhoudsplicht van ouders ten aanzien van hun wettige minderjarige kinderen (tot 21 jaar) is in artikel 1:351 lid 2 BW opgenomen. Ouders zijn krachtens dit artikel verplicht om hun minderjarige kinderen te onderhouden en op te voeden. Verlies of ontstentenis van de ouderlijke macht of de voogdij ontheft hen niet van de verplichting om in de kosten van onderhoud en opvoeding naar evenredigheid van hun inkomen bij te dragen. Daarnaast bepaalt artikel 1:354 BW dat ouders ook na de echtscheiding verplicht zijn om ten behoeve van het onderhoud van hun minderjarige kind, indien zij de ouderlijke macht of voogdij over het kind niet bezitten of daarvan zijn ontheven of ontzet, wekelijks, maandelijks of driemaandelijks een bedrag aan het BuFaz te betalen, welk bedrag door de ouders onderling of door de rechter op verzoek van een der ouders wordt bepaald.

Tijdens de echtscheidingsprocedure kan de rechter, indien daartoe gronden bestaan, naast de andere voorlopige voorzieningen, eveneens een bedrag bepalen dat de ene ouder (voorlopig) ten behoeve van het onderhoud van zijn minderjarige kinderen, aan de andere ouder bij wie de kinderen verblijven, dient te verstrekken.¹⁴⁸

Daarnaast kan kinderalimentatie ook als definitieve voorziening door een van de ouders worden verzocht indien er gegronde vrees bestaat dat de niet met het gezag belaste ouder niet voldoende tot het onderhoud en de opvoeding van de minderjarige kinderen zal bijdragen.¹⁴⁹ Hierbij is de rechter bevoegd om bij beschikking, na behoorlijke oproeping en verhoor van de ouders van de minderjarige kinderen en het BuFaz een bedrag vast te stellen, dat de ouder aan wie de voogdij niet is opgedragen ten behoeve van het onderhoud en de opvoeding van zijn minderjarige kinderen aan het BuFaz dient te betalen.

Voorts is het belangrijk om aan te geven dat het wettelijk systeem van kinderalimentatie op het 'veranderlijkheidsbeginsel' is gebaseerd. Dit houdt in dat het door de rechter vastgestelde bedrag voor kinderalimentatie gewijzigd kan worden indien de omstandigheden zijn gewijzigd of ouders in onderling overleg een ander bedrag overeenkomen.¹⁵⁰ Indien het hen niet lukt om in onderling overleg een

^{148.} Artikel 3:700 lid 3 BRv.

^{149.} Artikel 1:283b BW.

^{150.} Schrama, Antokolskaia, Ruitenbergh & Vonk 2023, pag. 400.

ander bedrag overeen te komen, kunnen ouders wederom de rechter verzoeken om op grond van gewijzigde omstandigheden een andere kinderalimentatiebijdrage vast te stellen.

Uit de bovenstaande artikelen kan geconcludeerd worden dat ouders zowel staande het huwelijk als na echtscheiding verplicht zijn om hun minderjarige kinderen te verzorgen en op te voeden. Deze plicht ten aanzien van de minderjarige kinderen geldt ongeacht de behoefte van het kind. De hoogte van de alimentatie wordt ten aanzien van de minderjarige kinderen vastgesteld aan de hand van de behoefte van het minderjarige kind en de draagkracht van de onderhoudsplichtige ouder.¹⁵¹

2.3.4.2 Kinderalimentatie op grond van het Ontwerp BW

In het Ontwerp BW wordt bij de wettelijke plicht van ouders tot verzorging van hun kinderen onderscheid gemaakt tussen minderjarige en jongmeerderjarige kinderen. Ook in dit toekomstig Surinaams recht zijn ouders zowel staande het huwelijk als na echtscheiding verplicht om hun minderjarige kinderen tot de leeftijd van achttien jaar te verzorgen.¹⁵² Daarnaast zijn ouders eveneens verplicht te voorzien in de kosten van het levensonderhoud en de studie van hun meerderjarige kinderen die de leeftijd van 21 jaar nog niet hebben bereikt. Hierbij gaat het om meerderjarigen tussen de achttien en 21 jaar. In het kader van de verlaging van de meerderjarigheidsgrens tot achttien jaar is in het Ontwerp BW bepaald dat ouders tot de eenentwintigjarige leeftijd van hun kinderen verplicht zijn te voorzien in hun kosten van levensonderhoud en studie. Voor de periode van minderjarigheid wordt in de wet de term 'kosten van verzorging en opvoeding' gehanteerd en voor de periode van jongmeerderjarigheid oftewel de leeftijd tussen achttien tot 21 jaar wordt de term 'kosten van levensonderhoud en studie' gebruikt.

2.4 Bevindingen naar aanleiding van hoofdstuk 2

In dit hoofdstuk heb ik de positie van de minderjarige binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding vanuit een juridisch oogpunt belicht. Om een beter beeld te kunnen krijgen van het verloop van het echtscheidingsproces is dit eveneens in vogelvlucht behandeld. Hierbij kom ik tot de conclusie dat minderjarigen zowel formeel oftewel processueel als materieel beperkt bekwaam zijn. De formele handelingsonbekwaamheid van de minderjarige houdt in dat de jeugdige processueel onbekwaam is en

¹⁵¹. Schrama, Antokolskaia, Rutenberg & Vonk 2023, pag. 404; Koens en van der Linden 2010, pag.192.

¹⁵². Artikel 1:392 Ontwerp BW.

dus niet zelfstandig binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en voogdijprocedure na de echtscheiding kan optreden. Het uitgangspunt hierbij is dat ouders verantwoordelijk zijn voor de vertegenwoordiging van hun kinderen zowel in als buiten rechte. Nochtans beschikt de minderjarige wel over een informele rechtsingang maar deze informele rechtsingang van de minderjarige geldt enkel voor gevallen waarbij er een omgangsregeling met het kind wordt vastgesteld of gewijzigd en bij het recht op informatie van de niet met het gezag belaste ouder.¹⁵³ Uit het voorgaande kan geconcludeerd worden dat de minderjarige wel een informele rechtsingang heeft binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding voor wat betreft de vaststelling en wijziging van de omgangsregeling. Echter, de minderjarige mist deze informele rechtsingang bij de overige voorzieningen die tijdens de scheidingsprocedure ten aanzien van de kinderen van de scheidende ouders dienen te worden getroffen.

Voor wat betreft de rechtsgevolgen van de echtscheiding van de ouders voor de desbetreffende kinderen wordt geconcludeerd dat de wetgeving in Suriname, ondanks het feit dat Suriname partij is bij het IVRK, het AVRМ en het IVBPR, nog steeds bij het voormalige Nederlands recht (zij het met enkele vernieuwingen op het gebied van het omgangsrecht) is blijven steken. Zo dient er op grond van de huidige Surinaamse wetgeving na de echtscheiding nog steeds door de rechter voorzien te worden in de voogdij en toeziende voogdij van de desbetreffende kinderen. In Suriname is na de echtscheiding uitsluitend sprake van eenhoofdig gezag waardoor de omgangsregeling ook in dit geval vastgesteld kan worden. Voorts geldt dat de minderjarige de woonplaats van zijn voogd volgt. Echter, ouders kunnen en mogen in onderling overleg wel anders bepalen. Voor wat betreft de kinderalimentatie kan geconcludeerd worden dat ouders zowel staande het huwelijk als na echtscheiding verplicht zijn om hun minderjarige kinderen te verzorgen en op te voeden.

Bij het concipiëren van het Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname is echter wel getracht om de Surinaamse wetgeving in overeenstemming te brengen met de bovengenoemde verdragen waar zij partij bij is. In dit kader heeft de wetgever eveneens getracht om de wettelijke bepalingen ten aanzien van de rechtsgevolgen van de scheiding voor de kinderen en de positie van de minderjarigen bij de scheiding van zijn ouders binnen dit ontwerp grotendeels te baseren op de desbetreffende bepalingen binnen deze internationale verdragen.¹⁵⁴

^{153.} Artikel 1:471g BW.

^{154.} Memorie van Toelichting Boek 1 ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname, Boek 1 Personen- en familierecht, Algemeen.

Hoofdstuk 3

Internationaalrechtelijke dimensie van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure en voogdijvoorziening na echtscheiding en de doorwerking hiervan binnen de Surinaamse rechtsorde

Introductie

In het echtscheidingsproces moet bij de aanwezigheid van minderjarige kinderen door de rechter een belangrijke beslissing genomen worden over onder andere de vraag wie van de ouders de voogdij c.q. het gezag over die kinderen moet uitoefenen na hun echtscheiding en hoe het omgangsrecht eruit komt te zien. Daarbij speelt ook de vraag in hoeverre kinderen inzake die door de rechter te nemen beslissingen hun stem mogen laten horen en of zo ja, hoe kinderen hun mening en standpunten kunnen uiten in de scheidingsprocedure van hun ouders. Het hoorrecht van kinderen binnen het echtscheidingsproces van hun ouders is eveneens verankerd in het internationaal recht. Aangezien het hoorrecht van het kind ook in internationale mensenrechtenverdragen en richtlijnen wordt gewaarborgd, worden in dit hoofdstuk de relevante internationale bepalingen en richtlijnen ten aanzien van het hoorrecht van het kind binnen het scheidingsproces belicht. Hierbij is het de bedoeling om na te gaan in hoeverre deze internationale rechtsregels het kind een juridisch grondslag bieden om zijn mening kenbaar te maken bij de besluitvorming over bepaalde kindspecifieke aspecten van het echtscheidingsproces en hoe deze mening moet worden meegenomen door degene die beslissingen neemt die het kind aangaan. Bij de bespreking van de internationaalrechtelijke dimensie van het hoorrecht van het kind zal ik gebruikmaken van relevante kindspecifieke en algemene mensenrechtenverdragen, richtlijnen en aanbevelingen. In dit kader bespreek ik eerst de relevante bepalingen van het IVRK¹⁵⁵ met de bijbehorende General Comments.¹⁵⁶ Naast de bepalingen van dit verdrag heb ik ook de Guidelines on Childfriendly Justice¹⁵⁷ geraadpleegd, aangezien deze naar aanleiding van het IVRK zijn opgesteld met als doel om de uitoefening van de in het IVRK erkende materiële rechten te vergemakkelijken. Deze Guidelines zijn speciaal voor de Europese landen in het leven geroepen, maar deze kunnen in mijn onderzoek wel als kenbron dienen waaruit inspiratie geput kan worden voor de toepassing of mogelijke aanpassing van het hoorrecht van het kind in Suriname. Vervolgens wordt nagegaan in hoeverre er een juridische grondslag voor het hoorrecht van het kind afgeleid kan worden uit de relevante algemene mensenrechtenverdragen

^{155.} Verdrag Inzake de Rechten van het Kind aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989.

^{156.} CRC/GC/5/2003; CRC/GC/12/2009; CRC/GC/14/2013.

^{157.} Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 november 2010, Council of Europe, October 2011.

waaronder het AVR¹⁵⁸ en IVBPR¹⁵⁹ en de bijbehorende General Comments.¹⁶⁰ In de laatste paragraaf worden enkele belangrijke conclusies gepresenteerd die op basis van de verkregen resultaten zijn geformuleerd.

3.1 Positie van het kind binnen het IVRK

Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna IVRK) werd op 20 november 1989 door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties aangenomen en trad op 2 september 1990 in werking.¹⁶¹ Dit verdrag is een bijzonder verdrag en heeft haar toegevoegde waarde ten opzichte van alle andere algemene mensenrechtenverdragen vanwege het feit dat alle (burgerlijke en politieke, economische, culturele en sociale) rechten van kinderen in één verdrag zijn opgenomen en dit verdrag specifiek betrekking heeft op kinderen.¹⁶² Het doel van dit verdrag is om de positie van kinderen in de wereld te verbeteren door aan hen mensenrechten toe te kennen. De heersende gedachte hierbij is dat de meeste fundamentele rechten van de mens ook voor kinderen dienen te gelden.¹⁶³ Verder wordt het kind in het IVRK (voor wat betreft de ten aanzien van de persoon geldende rechten) als een mens in ontwikkeling beschouwd en dient het beschermd en ondersteund te worden bij deze ontwikkelingsfase.¹⁶⁴ Dit verdrag verstaat onder een kind *“ieder mens jonger dan achttien jaar, tenzij volgens het op het kind van toepassing zijnde recht de meerderjarigheid eerder wordt bereikt”*.¹⁶⁵

Geschiedenis van het IVRK

Het IVRK stamt af van de Verklaring van Genève van 1924, die op initiatief van de organisatie “Save The Children Fund” was ontworpen en aanvaard. Deze verklaring was een reactie op de ellende, die tal van kinderen tijdens de Eerste Wereldoorlog hadden ondergaan.¹⁶⁶ Na de genocide, de enorme aantallen doden en gewonden en de concentratiekampen en gigantische schade die de Tweede Wereldoorlog voor iedereen

¹⁵⁸. Amerikaans Verdrag voor de Rechten van de Mens aangenomen door de Organisatie van Amerikaanse Staten (OAS) op 22 november 1969.

¹⁵⁹. Internationaal Verdrag inzake de burgerrechten en politieke rechten (IVBPR) goedgekeurd op 16 december 1966 door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, inwerkingtreding op 23 maart 1976.

¹⁶⁰. CCPR/C/GC/16/1998; CCPR/C/GC/32/2007.

¹⁶¹. www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx; Detrick 1992, pag. 1.

¹⁶². Blaak e.a. 2012, pag. 32.

¹⁶³. Kalverboer 2010, pag. 57.

¹⁶⁴. Janssen 2013, pag. 303.

¹⁶⁵. Ingevolge artikel 1 IVRK; Detrick 1999, pag. 52.

¹⁶⁶. Verhellen 1997, pag. 64; Blaak e.a. 2012, pag. 32.

in de wereld met zich meebracht, kwam de Universele Verklaring van de Rechten van het Kind in 1959 tot stand. Deze werd op 20 november 1959 door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties na de nodige discussie aanvaard.¹⁶⁷ Ongeveer pas 24 jaren nadat deze Verklaring werd aanvaard, werd een stap verder gezet met de erkenning van de rechten van het kind in de Verklaring van de Rechten van het Kind. In dit kader werd door Polen in het jaar 1979 een voorstel bij de Verenigde Naties ingediend om de Verklaring inzake de Rechten van het Kind tot een verdrag te verheffen. Na uitgebreid hierover onderhandeld en gediscussieerd te hebben, kwam er uiteindelijk een voorstel met de finale tekst tot stand. Dit werd het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, dat in 1989 het licht zag en op 20 november 1989 door de Verenigde Naties werd aanvaard. Inmiddels zijn 196 landen partij bij het Kinderrechtenverdrag.¹⁶⁸

Zoals eerder aangegeven zijn de belangrijkste rechten van kinderen in dit verdrag opgenomen en heeft dit verdrag specifiek betrekking op kinderen. Wat dit verdrag ook heel bijzonder maakt, is dat hierin ook de klassieke vrijheidsrechten van de kinderen, waaronder vrijheid van meningsuiting, vrijheid van godsdienst en vrijheid van vereniging en vergadering zijn toegevoegd. Deze rechten staan ook wel bekend als de participatierechten.¹⁶⁹

Indeling van het IVRK

Het IVRK omvat 54 artikelen, die in drie delen zijn onderverdeeld te weten: de materiële rechten, rapportage en toezicht en de procedurele regels. De materiële rechten zijn opgenomen in de artikelen 1 tot en met 41, de regels met betrekking tot rapportage en toezicht in de artikelen 42 tot en met 45 en de procedurele regels zijn vermeld in de artikelen 46 tot en met 54. Verder wordt de inhoud van het verdrag ook wel ingedeeld in: voorzieningen (provision); bescherming (protection) en participatie (participation). In de literatuur wordt deze indeling ook wel aangeduid als de “*drie p’s*”.¹⁷⁰

Met ‘voorzieningen’ (provisions) wordt bedoeld dat het kind recht heeft op faciliteiten die van eminent belang zijn voor zijn ontwikkeling, zoals het recht op voedsel en gezondheidszorg dat in artikel 6 en 24 van het IVRK is opgenomen; het recht op sociale zekerheid opgenomen in artikel 26 IVRK; het recht op onderwijs opgenomen in artikel 28 en 29 IVRK en het recht op speelmogelijkheden dat is opgenomen in artikel 31 IVRK. Onder ‘bescherming’ wordt verstaan dat kinderen recht hebben op bescherming tegen verschillende vormen van geweld, zoals

¹⁶⁷. Verhellen, 1997, pag. 66; Blaak e.a. 2012, pag. 34.

¹⁶⁸. <http://treaties.un.org>.

¹⁶⁹. Blaak e.a. 2012, pag. 35, Kalverboer 2010, pag. 56.

¹⁷⁰. Verhellen 1997, pag. 80; Kalverboer 2010, pag. 57; Blaak e.a. 2012, pag. 44.

bescherming tegen mishandeling en verwaarlozing (artikel 19 IVRK); kinderarbeid (artikel 32 IVRK); seksueel misbruik (artikel 34 IVRK); kinderhandel (artikel 35 IVRK) en marteling (artikel 37 IVRK). Onder 'participatie' vallen onder andere de rechten die betrekking hebben op het recht van kinderen om deel te kunnen nemen aan de samenleving, inclusief het verkrijgen van informatie die belangrijk is voor hen om hun mening te kunnen uiten en door hun stem te kunnen laten horen in zaken die betrekking hebben op zowel hen als hun omgeving. Onder participatie vallen de volgende rechten namelijk het recht om een visie te geven (artikel 12 IVRK); vrijheid van meningsuiting (artikel 13 IVRK); vrijheid van godsdienst (artikel 14 IVRK); vrijheid van vereniging (artikel 15 IVRK) en het recht op informatie (artikel 17 IVRK).¹⁷¹

Algemene beginselen

Naast de bovengenoemde algemene indeling van het IVRK ligt ook een viertal algemene beginselen of te wel basisprincipes aan het verdrag ten grondslag, die van groot belang zijn voor de interpretatie en uitvoering van alle rechten die in dit verdrag zijn opgenomen. Deze zijn:¹⁷²

1. *Verbod op discriminatie* (artikel 2 IVRK). Hieronder wordt verstaan dat de bepalingen van dit verdrag van toepassing zijn op alle kinderen en dat alle kinderen aanspraak maken op de rechten die hierin zijn opgenomen.
2. *Het belang van het kind* (artikel 3 IVRK). Hiermee wordt bedoeld dat bij de toepassing van de rechten van dit verdrag, het belang van het kind een eerste overweging dient te zijn.
3. *Recht op leven en ontwikkeling* (artikel 6 IVRK). Onder dit recht wordt verstaan dat de overheid zich dient in te spannen ter garantie van het maximaal overleven van kinderen en ter stimulering van de ontwikkeling van kinderen.
4. *Respect voor de mening van het kind* (artikel 12 IVRK). Dit beginsel geeft aan dat kinderen het recht dienen te hebben om gezien en gehoord te worden. Verder mogen zij ook meepraten en dient hun mening ook meegenomen te worden in zaken die betrekking hebben op hen.

Voor mijn onderzoek zijn vooral de beginselen "het belang van het kind" en "respect voor de mening van het kind" van belang. Mede hierom zullen de twee andere algemene beginselen buiten beschouwing worden gelaten. Zoals reeds is aangegeven, richt dit onderzoek zich op het respect voor de meningen van het kind tijdens het echtscheidingsproces van hun ouders. Het belang van het kind zal dan ook in deze context besproken worden. Immers, dit in artikel 3 IVRK neergelegde

¹⁷¹. Verhellen 1997, pag. 81; Kalverboer 2010, pag. 57; Blaak e.a. 2012, pag. 44.

¹⁷². Detrick 1999, pag. 86; Kalverboer 2010, pag.57; Mol 2022; pag. 21

recht is een wezenlijk onderdeel van het Kinderrechtenverdrag en dient in alle procedures met betrekking tot kinderen meegewogen te worden.

3.1.1 Het hoorrecht van het kind op grond van het IVRK

Zoals hiervoor kort is besproken, vallen onder 'het hoorrecht' onder andere de rechten van kinderen om geïnformeerd te worden over hun rechten, de toekenning van gepaste manieren aan deze kinderen om deel te kunnen nemen aan gerechtelijke procedures en om geraadpleegd en gehoord te worden in procedures die van invloed zijn op hen of die hen aanbelangen. Voor de volledige realisatie van dit hoorrecht is het belangrijk dat er passend belang aan de mening van het kind dient te worden toegekend, rekening houdende met zijn leeftijd, volwassenheid en eventuele communicatieproblemen waarmee het kind te kampen kan hebben.¹⁷³ Het IVRK voorziet in het hoorrecht van kinderen binnen alle aangelegenheden waarbij hun belangen zijn betrokken.¹⁷⁴ Naar aanleiding hiervan geeft het ook in artikel 12 lid 2 aan dat kinderen in de gelegenheid gesteld dienen te worden om binnen gerechtelijke procedures, waaronder ook de familierechtelijke procedures, gehoord te worden.

Voorts voorziet artikel 9 lid 2 IVRK specifiek in het hoorrecht van het kind binnen het proces, waarbij hij van één of beide ouders wordt gescheiden en in het hoorrecht van het kind in de scheidingsprocedure van zijn ouders. Het scheidingsproces van de ouders is een van de belangrijkste familierechtelijke procedures waarbij ingrijpende beslissingen over kinderen moeten worden genomen en waarbij de belangen van de kinderen binnen dat gezin op het spel staan. Hierbij is het ook belangrijk om de werking van artikel 3 IVRK aan te halen. Volgens dit artikel dient bij alle beslissingen die over kinderen worden genomen, rekening gehouden te worden met het belang van het kind. Dit betekent dat het belang van het kind bepalend is voor de beslissing die de rechter binnen de familierechtelijke procedures over het kind zal nemen. In het kader van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van de ouders en de voogdijvoorziening na echtscheiding zal ook de werking van artikel 18 betreffende de ouderlijke verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van het kind worden belicht. Dit artikel zal - in samenhang met artikel 5 IVRK, waarin wordt bepaald dat ouders bij de opvoeding van het kind rekening dienen te houden met de ontwikkelende capaciteiten van het kind - worden besproken. Aangezien artikel 3 een overkoepelde werking heeft ten opzichte van alle andere rechten van het kind die in het IVRK worden gewaarborgd en een belangrijke rol vervult bij de waarborging van het hoorrecht van het kind, zal dit recht als eerst worden besproken. Vervolgens zal het hoorrecht van het kind conform artikel 12

¹⁷³. Artikel 12 IVRK; Guidelines on child-friendly justice 2010, First part, chapter III, par. A, pag. 17.

¹⁷⁴. Artikel 12 IVRK; Schrama e.a. 2021, pag. 15; Mol 2022, pag. 21.

en artikel 9 lid 2 IVRK worden belicht waarna meteen wordt ingegaan op de relatie tussen artikel 18 en artikel 5 IVRK. Ten slotte worden in deze paragraaf enkele belangrijke deelconclusies van dit onderzoek gepresenteerd.

3.1.1.1 Het belang van het kind op basis van artikel 3 IVRK

‘Het belang van het kind’ behoort evenals het hoorrecht van het kind tot de viertal algemene beginselen oftewel basisprincipes van het IVRK.¹⁷⁵ Hoewel ‘het belang van het kind’ de kern van en tevens het uitgangspunt vormt bij beslissingen omtrent de positie van het kind, bestaat er in de literatuur veel discussie over deze norm. Zo wordt ‘het belang van het kind’ als een vage en open norm opgevat die geen nadere inkleuring krijgt in het verdrag.¹⁷⁶ Voorts vinden schrijvers dat ‘het belang van het kind’ een subjectieve term is, die geen universele overeenstemming kent en dat dit concept meer ontwikkeling en duidelijkheid vereist.¹⁷⁷ Volgens diverse auteurs¹⁷⁸ wordt deze term zonder een specifieke visie op wat deze inhoudt of hoe de belangen van kinderen moeten worden beoordeeld, voortdurend in familierechtelijke procedures genoemd. Voorts zijn er ook controle- oftewel afvinklijsten als hulpmiddel ontwikkeld en vastgesteld teneinde inzicht te verkrijgen in ‘de belangen van kinderen’, echter een internationale consensus over de belangen van het kind lijkt desondanks moeilijk te bepalen.¹⁷⁹

Nochtans wordt ‘het belang van het kind’ ook in de literatuur als een belangrijk concept erkend, dat voorop dient te worden gesteld bij alle beslissingen die het kind raken.¹⁸⁰ In deze paragraaf tracht ik te midden van voornoemde discussies de inhoud en de reikwijdte van artikel 3 IVRK te bespreken.

Volgens artikel 3 IVRK dient de verdragsstaat bij alle beslissingen over kinderen ten volle rekening te houden met hun belangen en dient zij hen adequate zorg te verlenen wanneer ouders of anderen, die verantwoordelijk zijn voor het kind, daarin te kort schieten. Volgens het Kinderrechtencomité¹⁸¹ is het doel van het concept van het belang van het kind om het kind van het volledige en effectieve genot van alle rechten, die in het IVRK zijn opgenomen, te garanderen en zijn integrale ontwikkeling te verzekeren. Artikel 3 IVRK geeft duidelijk aan dat bij alle maatregelen

^{175.} CRC/C/GC/14/2013, para. 41-45, pag. 11.

^{176.} Smits 2015, pag. 72-73.

^{177.} Freeman 2007; Henderson -De Kort 2023, pag.47-48

^{178.} Chambers 1984, pag. 477-569; Fotheringham, Dunbar &Hensley 2023, pag. 311-324, Henderson-De Kort 2023, pag. 48.

^{179.} Henderson- De Kort 2023, pag. 48.

^{180.} Smits 2025, pag. 72-73; Mol 2022, pag. 48; Henderson- De Kort 2023, pag. 48-49

^{181.} CRC/C/GC/14/2013, para. 4, pag. 3.

betreffende het kind het belang van dat kind een eerste overweging dient te zijn.¹⁸² Het belang van het kind wordt als een kernbegrip van het IVRK beschouwd en dient als een parapluartikel voor de andere bepalingen van dit verdrag.¹⁸³ Dit betekent dat wanneer de rechter een beslissing moet nemen over de toepassing van een van de andere artikelen van het verdrag, hij altijd expliciet moet nadenken over de vraag welke beslissing het meest in het belang van het kind is of zal zijn. Daarnaast wordt artikel 3 lid 1 IVRK ook als een bemiddelend beginsel beschouwd bij het oplossen van conflicten tussen verschillende rechten, wanneer deze zich voordoen binnen het algemene kader van het IVRK. Ook kan het een belangrijke hulp zijn bij het evalueren van wetten, praktijken en beleid met betrekking tot kinderen, die niet onder de uitdrukkelijke verplichtingen van het IVRK vallen.¹⁸⁴

Vermeldenswaard is dat bij de totstandkoming van artikel 3 IVRK een discussie is gevoerd over het belang van het kind als een “paramount consideration” of “primary consideration”. Tijdens deze discussie was men de mening toegedaan dat het belang van het kind geen absolute voorrang dient te hebben boven andere belangen, omdat er zich ook situaties kunnen voordoen waarin andere belangen (zoals dat van rechtvaardigheid of van de maatschappij) evenzeer van betekenis kunnen zijn. Mede om deze redenen is er in de definitieve Engelse tekst gekozen voor “a primary consideration” met dien verstande dat in geval van conflict van belangen, het belang van het kind wel doorslaggevend dient te zijn.¹⁸⁵ In de officiële Nederlandse tekst is gekozen voor het belang van het kind als “de eerste overweging”, wat geen nauwkeurige weergave blijkt te zijn van de Engelse tekst, omdat in de Engelse tekst het belang van het kind als “een” eerste overweging wordt beschouwd.¹⁸⁶ Indien naar de Nederlandse vertaling wordt gekeken, kan worden verondersteld dat het belang van het kind wel absolute voorrang heeft, terwijl dit juist niet de bedoeling is van het kinderrechtenverdrag. Echter, de Hoge Raad in Nederland heeft in 2008 in een specifiek geval waar een geschil was tussen ouders ten aanzien van de gezamenlijke gezagsuitoefening duidelijk aangegeven dat *“uit de wettelijke plicht voor het waarborgen van het belang van het kind niet mag worden afgeleid dat het belang van het kind bij geschillen over gezamenlijke gezagsuitoefening altijd zwaarder weegt dan andere belangen. De rechter zal bij zijn beslissing over dergelijke geschillen alle omstandigheden van het geval in acht dienen te nemen, wat in voorkomend geval ook ertoe kan leiden dat andere belangen zwaarder wegen dan het belang van het kind, hoezeer ook het belang van het kind een overweging van de*

^{182.} Zie ook: Mol 2022; pag. 48

^{183.} Detrick 1999, pag. 92; Kalverboer 2010, pag. 58; Smits 2015, pag. 72.

^{184.} Detrick 1999, pag. 92.

^{185.} Detrick 1992, pag. 133; Detrick 1999, pag. 91; Kalverboer 2010, pag. 59.

^{186.} Kalverboer & Zijlstra 2010, pag. 59; Smits 2015, pag. 72.

*eerste orde dient te zijn bij de te verrichten afweging van belangen.*¹⁸⁷ Conform de voornoemde uitspraak van de Hoge Raad dient de rechter het belang van het kind wel als een leidraad te hanteren in geschillen over gezamenlijke gezagsuitoefening, maar dient hij bij de afweging ook rekening te houden met alle andere belangen die daarbij zijn betrokken. De rechter dient dus een zorgvuldige afweging te maken tussen de belangen van het kind en die van anderen waarbij het belang van het kind (ondanks de wettelijke plicht om dit belang te waarborgen) niet altijd hoeft te zegevieren indien de andere belangen zwaarder wegen.

In deze (sub)paragraaf worden de volgende onderdelen met betrekking tot het belang van het kind belicht, te weten:

- a. De inhoud en strekking van het belang van het kind.
- b. De beoordeling en vaststelling van het belang van het kind.
- c. De doorwerking van artikel 3 IVRK.

Ad a. De inhoud en strekking van het belang van het kind

Het belang van het kind is een fundamenteel beginsel dat een leidraad vormt voor de implementatie en interpretatie van de andere inhoudelijke artikelen van het verdrag.¹⁸⁸ Volgens het Kinderrechtencomité is het concept van het belang van het kind driedelig en omvat het de volgende componenten, te weten:¹⁸⁹

1. Ten eerste omvat het een zelfstandig recht. Hiermee wordt het recht van het kind bedoeld om zijn belang te laten beoordelen en om dit belang als een eerste overweging te doen gelden wanneer verschillende belangen worden overwogen bij het nemen van een beslissing in een bepaalde kwestie. Verder biedt het ook de garantie dat dit recht zal worden geïmplementeerd wanneer er een beslissing genomen dient te worden met betrekking tot een kind, een groep geïdentificeerde of niet-geïdentificeerde kinderen of kinderen in het algemeen.
2. Ten tweede fungeert dit concept van het belang van het kind als een fundamenteel interpreterend rechtsbeginsel. Dit betekent dat in gevallen waar een wettelijke bepaling voor meerdere interpretaties vatbaar is, er gekozen dient te worden voor de interpretatie die het belang van het kind op een meest effectieve manier dient.

^{187.} HR 25 april 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC5901.

^{188.} CRC/GC/5/2003, par. 12; CRC/GC/12/ 2009, par. 2; Sutherland & Macfarlane 2016, pag. 54.

^{189.} CRC/C/GC/14/ 2013, par. 6, pag. 4; Sutherland & Macfarlane 2016, pag. 54

3. Ten derde wordt het belang van het kind als een procedurele richtlijn beschouwd. In dit kader dienen verdragsstaten aan te geven hoe het belang van het kind is gerespecteerd in de beslissing, en met name wat er allemaal is meegenomen bij de beoordeling van het belang van het kind; op welke criteria deze is gebaseerd en hoe de belangen van het kind zijn afgewogen tegen andere belangen.

Daarnaast bestaat artikel 3 IVRK uit drie belangrijke elementen, namelijk het inhoudelijke beginsel “het belang van het kind” dat in lid 1 is opgenomen; een bepaling over de bescherming en zorg van de kinderen, welke is opgenomen in lid 2 van dit artikel en ten slotte de verplichting van verdragsstaten om ervoor te zorgen dat instellingen, diensten en voorzieningen gezond en veilig zijn voor kinderen, deze over voldoende deskundige mensen beschikken en dat er bevoegd toezicht op deze instanties is.¹⁹⁰

Volgens het Kinderrechtencomité is het concept van de belangen van het kind zeer complex en dient de inhoud hiervan steeds van geval tot geval te worden bepaald. De interpretatie en implementatie van artikel 3 lid 1 IVRK stelt, in overeenstemming met de andere bepalingen van het verdrag, de wetgever, rechter, administratieve, sociale of educatieve autoriteit in staat om het concept te verduidelijken en er concreet gebruik van te maken. Derhalve is het concept van het belang van het kind flexibel en aanpasbaar. Dit moet per individueel geval gedefinieerd en aangepast worden, afhankelijk van de specifieke situatie van het kind of de kinderen in kwestie, rekening houdend met hun persoonlijke context, situatie en behoeften.¹⁹¹

Zowel uit General Comment 14 van het Kinderrechtencomité¹⁹² als de literatuur¹⁹³ volgt dat de invulling van de betekenis van het begrip “belang van het kind” niet beperkt is tot een strikt juridische interpretatie, ook al wordt het belang van het kind wel in een juridische context gebruikt. De maatschappelijke, culturele, pedagogische en psychologische zienswijzen zullen eveneens betrokken moeten worden bij de toepassing van dit beginsel in een concrete casus. Zo kan het belang van het kind in een individueel geval worden bepaald aan de hand van onder andere de ontwikkeling, de gezondheid, de capaciteiten en het intelligentieniveau van het kind en diens feitelijke omstandigheden, waaronder zijn culturele en sociale achtergrond en zijn relatie met zijn ouders en familie. Binnen een scheidingsproces zal de rechter met inachtneming van artikel 3 lid 1 IVRK bij de beoordeling van de

^{190.} Blaak e.a. 2012, pag. 145.

^{191.} CRC/C/GC/14/ 2013, par. 32, pag. 11; Henderson- De Kort 2023, pag. 50.

^{192.} CRC/C/GC/14/ 2013, par. 48, pag. 14.

^{193.} Van Bueren 1998, pag. 47; Blaak e.a. 2012, pag. 151; Smits 2015, pag. 73-74.

gevolgen van de scheiding voor het kind, het belang van het kind dan ook voorop moeten stellen. Uit hetgeen hiervoor is aangehaald blijkt dat de belangen van het kind zorgvuldig moeten worden meegewogen bij het nemen van beslissingen die hen aanbelangen en dat deze beslissingen op een juiste wijze toegesneden dienen te zijn op de belangen van het kind in plaats van die van volwassenen.

Volgens Smits¹⁹⁴ dient ieder kind als een houder van universele en ondeelbare burgerlijke en politieke rechten te worden beschouwd, maar heeft het vanwege zijn kwetsbaarheid als gevolg van zijn onvolgroeid zijn, ook speciale bescherming nodig. Derhalve moet er vanwege deze tegenstelling bij de toepassing altijd een afweging worden gemaakt tussen de bijzondere omstandigheden en de feiten van het concrete geval om tot een evenwichtige beslissing te kunnen komen. De behoeften en de persoonlijke context van het kind kunnen per geval verschillen en zijn derhalve bepalend voor wat het belang van het kind in een specifiek geval is.¹⁹⁵

Ad b. De beoordeling en vaststelling van het belang van het kind

Beoordeling en vaststelling van de belangen van het kind zijn twee stappen die moeten worden gevolgd wanneer er in een concreet geval een beslissing over het kind zal moeten worden genomen. De beoordeling van de belangen bestaat uit het evalueren en tegen elkaar afwegen van alle factoren die nodig zijn om een besluit te nemen in een specifieke situatie voor een specifiek individueel kind of specifieke groep kinderen.¹⁹⁶

Het vaststellen van de belangen van het kind omvat een formeel proces met strikte procedurele waarborgen die bedoeld zijn om de belangen van het kind vast te stellen aan de hand van een beoordeling daarvan.¹⁹⁷

De beoordeling van het belang van het kind

Om te beoordelen wat het belang van het kind in een specifiek geval inhoudt, zal allereerst een belangenbeoordeling plaats dienen te vinden. Bij het beoordelen van de belangen van het kind dient rekening houdend met de specifieke feiten van de zaak, bepaald te worden wat de relevante factoren zijn die van belang zijn om in een bepaalde situatie een beslissing te kunnen nemen voor een specifiek individueel kind of groep van kinderen. In een specifiek geval is het eveneens

¹⁹⁴. Smits 2015, pag. 74.

¹⁹⁵. Smits 2015, pag. 74.

¹⁹⁶. CRC/C/GC/14/ 2013, par. 47, pag. 14.

¹⁹⁷. CRC/C/GC/14/ 2013, par. 47, pag. 14.

van belang om de factoren een concrete inhoud te geven en aan elk van deze factoren een gewicht toe te kennen in relatie tot het andere. De beoordeling van de belangen bestaat uit het inventariseren, evalueren en tegen elkaar afwegen van alle factoren die noodzakelijk zijn om een besluit te nemen in een specifieke situatie voor een specifiek individueel kind of specifieke groep kinderen.¹⁹⁸

De belangenbeoordeling dient volgens het Kinderrechtencomité¹⁹⁹ door de besluitvormer met zijn multidisciplinair team plaats te vinden. Verder wordt eveneens benadrukt dat het bij de belangenbeoordeling belangrijk is om het kind in de gelegenheid te stellen om zijn mening en standpunten kenbaar te maken.²⁰⁰

Om invulling te kunnen geven aan het belang van het kind, zal men moeten beginnen met een beoordeling van de specifieke omstandigheden van het kind. Aangezien de persoonlijke omstandigheden van het kind per geval kunnen verschillen, heeft het Kinderrechtencomité geen concrete invulling gegeven aan het begrip “het belang van het kind”. Het Kinderrechtencomité vindt het echter wel belangrijk om een niet-limitatieve en niet-hiërarchische lijst van elementen oftewel factoren op te sommen, die door een besluitvormer bij de beoordeling van het belang van het kind kan worden gehanteerd. De niet-uitputtende aard van de factoren in de lijst heeft te maken met het feit dat het mogelijk is om verder te gaan en rekening te houden met andere factoren (dan die in de lijst zijn genoemd), die relevant zijn in de specifieke omstandigheden van het individuele kind of de groep kinderen. In beginsel dienen alle factoren van de lijst in het licht van elke situatie in aanmerking te worden genomen en in evenwicht te worden gehouden. Deze lijst moet als concrete leidraad dienen, maar zal tegelijkertijd ook flexibel genoeg moeten zijn.²⁰¹

Factoren bij de beoordeling van de belangen van het kind

Bij de beoordeling van het belang van het kind in een concreet geval kan met de volgende niet-limitatieve factoren rekening worden gehouden, te weten: de visie van het kind; de identiteit van het kind; behoud van de gezinsomgeving en onderhouden van betrekkingen met ouders en familie; de zorg, bescherming en veiligheid van het kind; de mate van kwetsbaarheid van het kind; het recht van het kind op gezondheid en het recht van het kind op educatie.²⁰² Het gewicht dat de rechter (mede gezien het advies van deskundigen) aan de bovenstaande factoren

^{198.} CRC/C/GC/14/ 2013, par. 47, pag. 14.

^{199.} CRC/C/GC/14/ 2013, par. 47, pag. 14.

^{200.} CRC/C/GC/14/ 2013, par. 47, pag. 14.

^{201.} CRC/C/GC/14/2013, par. 49-50, pag. 15.

^{202.} CRC/C/GC/14/ 2013, par. 53-79, pag.15-21.

dient toe te kennen, zal per kind verschillend zijn. Bovendien hangt de beslissing af van de aard van de beslissing of maatregel en van de concrete omstandigheden van het desbetreffende kind, zoals diens leefomstandigheden, vriendenclub, school, sport en de buurt waarin hij opgroeit. Voorts dient steeds rekening gehouden te worden met de ontwikkelende capaciteiten van het kind en met de capaciteiten en mogelijkheden van de ouders/opvoeders. Aangezien de verdere bespreking van deze factoren buiten de reikwijdte van mijn onderzoek valt, zal ik volstaan met het noemen van deze factoren en zal ik hier niet verder op ingaan.

In het kader van de belangenbeoordeling benadrukt het Kinderrechtencomité dat er een balans dient te worden gezocht tussen de verschillende belangen van het kind, die in concrete situaties en omstandigheden in strijd kunnen zijn met elkaar. Voorts is het mogelijk dat bij het beoordelen van de belangen van het kind in een specifiek geval met specifieke omstandigheden de verschillende factoren ervan met elkaar botsen.²⁰³ Zo kan bij conflictscheidingen het behoud van de gezinsomgeving voor kinderen binnen echtscheidingsprocedures in strijd zijn met de noodzaak om het kind te beschermen tegen het risico van ruzies tussen de ouders of ander huiselijk geweld.²⁰⁴ Het houden van contact met beide ouders na de echtscheiding is wel van groot belang voor de persoonlijke ontwikkeling van het kind. Echter, dit contact kan in strijd zijn met het belang van het kind indien de onderlinge verhouding van ouders zodanig is verbitterd dat het kind hierdoor in een loyaliteitsconflict kan raken. In dergelijke situaties zullen de elementen tegen elkaar afgewogen moeten worden om een oplossing te vinden waarmee het belang van het kind het meest wordt gediend. Volgens Smits²⁰⁵ zal de oordelende instantie in dergelijke problematische gevallen moeten balanceren op het snijvlak van "bescherming" en "invulling van rechten" en een knoop moeten doorhakken op grond van de afweging van alle relevante factoren in de zaak.

De vaststelling van het belang van het kind

Naast de belangenbeoordeling dient ook de vaststelling van de belangen plaats te vinden om invulling te kunnen geven aan het belang van het kind bij de besluitvorming. Deze vaststelling van de belangen van het kind omvat de formele procedure die gevolgd dient te worden om de toepassing van de belangen van het kind bij de besluitvorming in een specifiek geval te verzekeren.

^{203.} CRC/C/GC/14/ 2013, par. 81, pag. 21.

^{204.} CRC/C/GC/14/ 2013, par. 81-82, pag. 21.

^{205.} Smits 2015, pag. 76.

Ter voorkoming van verwarring is het mijns inziens belangrijk om aan te geven dat het Kinderrechtencomité tevens gebruik maakt van het woord “vaststellen” bij de beoordeling van de belangen van het kind. Hierbij gaat het om het “vaststellen van factoren” die belangrijk zijn bij de beoordeling van de belangen van het kind in een specifiek geval.

Met de term “vaststelling van de belangen van het kind oftewel de belangenvaststelling” wordt niet hetzelfde als “het vaststellen van de factoren bij de belangenbeoordeling” bedoeld. De belangenvaststelling is de tweede stap die gevolgd moet worden wanneer er een besluit over het kind moet worden genomen en vindt na de belangenbeoordeling (eerste stap) plaats.

Bij deze belangenvaststelling wordt nagegaan via welke formele procedures het belang van het kind vastgesteld kan worden. Voornoemde belangenvaststelling vindt op basis van (de uitkomst van) de belangenbeoordeling plaats. De belangenvaststelling verwijst naar kindvriendelijke procedurele waarborgen teneinde correcte invulling en naleving van zijn recht om zijn belang als eerste overweging te laten gelden, te bewerkstelligen.²⁰⁶

Procedurele waarborgen en garanties bij beoordelen en vaststellen van het belang van het kind

In het kader van de beoordeling en vaststelling van “het belang van het kind” is het noodzakelijk om aan te geven dat het Kinderrechtencomité acht procedurele waarborgen noemt teneinde de implementatie hiervan te garanderen. Volgens de eerste waarborg dient het kind in de gelegenheid te worden gesteld om zijn mening kenbaar te maken. De tweede waarborg heeft betrekking op de vaststelling van de feiten bij de belangenbeoordeling en houdt in dat feiten en informatie die relevant zijn voor een bepaald geval door goed opgeleide beroepsbeoefenaars verkregen dienen te worden zodat alle factoren die nodig zijn voor de beoordeling van de belangen aan bod komen. De derde waarborg betreft de tijdsbeleving, welke inhoudt dat procedures en processen die kinderen betreffen of van invloed zijn op hen, prioriteit krijgen en zo snel mogelijk worden voltooid. Verder is het belangrijk om periodieke evaluaties van de beslissingen, die betrekking hebben op de kinderen, te doen plaatsvinden.²⁰⁷

De vierde waarborg heeft betrekking op de belangenbeoordeling door opgeleide beroepsbeoefenaars die met en voor kinderen werken en opgeleid zijn in onder

^{206.} CRC/C/GC/14/ 2013, par. 43, pag. 14.

^{207.} CRC/C/GC/14/ 2013, par. 85-87, pag. 22.

andere kinder- en ontwikkelingspsychologie. Hierbij is het de bedoeling dat deze beroepsbeoefenaren bij voorkeur een kindvriendelijke en veilige atmosfeer voor de kinderen creëren. Echter, het Kinderrechtencomité geeft geen nadere uitleg over wat er onder een veilige atmosfeer kan worden verstaan. Voorts is het eveneens van belang dat het kind zonder aanwezigheid van de ouder(s) wordt gehoord.²⁰⁸

De vijfde waarborg houdt in dat het kind passende juridische bijstand dient te verkrijgen wanneer zijn belangen formeel beoordeeld en vastgesteld worden door de rechter of een vergelijkbare instantie. Volgens de zesde waarborg moeten beslissingen betreffende kinderen steeds gemotiveerd, gerechtvaardigd en toegelicht worden en dienen motiveringen in algemene bewoordingen niet toegestaan te worden. De zevende waarborg heeft betrekking op mechanismen om beslissingen te evalueren en te herzien. Hierbij kan onder andere gedacht worden aan herziening of het aantekenen van hoger beroep tegen eerder genomen beslissingen. De laatste waarborg betreft de inschatting van de invloed van elk voorstel van beleid, wet- en regelgeving en andere bestuurlijke beslissingen op kinderen en het genot van diens rechten.²⁰⁹

De visie van het kind in relatie tot de belangenbeoordeling en belangenvaststelling

De visie van het kind vervult een belangrijke rol bij de beoordeling en vaststelling van zijn belangen. Deze wordt zowel als een procedurele waarborg als een garantie bij de beoordeling en vaststelling van zijn belangen aangemerkt. Zo dient de visie van het kind, dat in staat is om een mening te vormen, te allen tijde te worden betrokken bij de beoordeling van het belang van het kind.²¹⁰ Artikel 12 IVRK voorziet in het recht van kinderen om hun mening te geven in elke beslissing die hen aangaat. Dat het kind nog erg jong is of in een kwetsbare situatie verkeert (bijvoorbeeld een handicap heeft, tot een minderheidsgroep behoort, een migrant is of de landstaal van de hulverlener of rechter niet spreekt enz.) ontnemt hem niet het recht om zijn visie in de echtscheidingsprocedure van zijn ouders te kunnen uiten. In dergelijke gevallen dient de verdragsstaat eveneens passende voorzieningen te treffen zodat deze kinderen hun visie kunnen geven. Voorts dient men ook de visie van voornoemde (kwetsbare) kinderen met inachtneming van hun leeftijd en volwassenheid serieus en met respect mee te wegen bij het nemen van een beslissing over hen.²¹¹ Echter, in dergelijke gevallen dient eveneens gekeken te worden naar het onderscheidingsvermogen van voornoemde kinderen

²⁰⁸. CRC/C/GC/14/ 2013, par. 89-99, pag. 22-25.

²⁰⁹. CRC/C/GC/14/ 2013, par. 89-99, pag. 22-25.

²¹⁰. Bruning e.a. 2020, pag. 94; Mol 2022, pag. 49; Henderson- De Kort 2023, pag. 50.

²¹¹. CRC/C/GC/14/ 2013, par. 54, pag. 16

en worden slechts de visie van kinderen, die in staat zijn om een eigen mening te vormen, meegenomen bij de besluitvorming. Zeker bij jonge kinderen die wel in staat zijn om een eigen mening te vormen, is het mijns inziens van groot belang dat er zorgvuldig wordt nagegaan hoe dit recht van jonge en vaak ook kwetsbare kinderen in de praktijk gerealiseerd kan worden. Aangezien het in deze om het hoorrecht van jonge en kwetsbare kinderen gaat, zou er per specifiek geval nagegaan moeten worden hoe dit recht van een dergelijk kind indachtig zijn specifieke omstandigheden verwezenlijkt zou kunnen worden.

Voor wat betreft het recht van het kind om zijn mening te kunnen uiten als procedurele waarborg is het belangrijk dat het kind op een betekenisvolle manier kan deelnemen aan procedures waarin er over zijn belang wordt beslist waaronder echtscheidingsprocedures en zal het kind in beginsel in de gelegenheid moeten worden gesteld om zelf zijn belang aan te geven of te verwoorden.²¹² Communicatie met kinderen wordt als een essentieel onderdeel van het proces aangemerkt teneinde de zinvolle betrokkenheid van kinderen te vergemakkelijken en hun belangen te identificeren. Dergelijke communicatie omvat onder meer het informeren van kinderen over het proces en mogelijke duurzame oplossingen en diensten, evenals het verzamelen van informatie over kinderen en het vragen van hun mening. Voorts is het van groot belang dat de informatieverschaffing op een wijze plaatsvindt die begrijpelijk is voor het kind, waarbij rekening gehouden wordt met de leeftijd en emotionele en verstandelijke ontwikkeling van het kind. Ook dienen de mogelijke beperkingen van het kind (waaronder taalbarrières) door degene die als deskundige of rechter met dat kind spreekt gezien en erkend te worden. Indien het kind ervoor kiest om zijn mening bijvoorbeeld via een vertrouwenspersoon of bijzondere curator kenbaar te maken is het belangrijk dat voornoemde personen slechts de mening van het kind verwoorden en geen eigen interpretatie of oordeel aan deze mening toevoegen. Immers, het gaat vooral om de uiting van de mening van het kind en niet de mening van de derde. Bij mogelijke conflicten tussen de mening van het kind en diens ouders is het gewenst dat het kind zich tot een autoriteit of instantie kan wenden voor het instellen van een aparte vertegenwoordiging, zoals bijvoorbeeld door een bijzondere curator.²¹³

Bij de bepaling van de inhoud van het belang van het kind in een concrete situatie kan problematisch zijn dat niet ieder kind voldoende in staat is om zelf zijn mening kenbaar te kunnen maken vanwege zijn kwetsbare en/of onvolgroeide positie of door de te grote beïnvloeding door de ouder(s) of opvoeder(s). Dit kan namelijk voor

^{212.} Henderson- De Kort 2023, pag. 50.

^{213.} CRC/C/GC/14/ 2013, par. 85, pag.23.

beslissers zoals ouders, rechters en overheden in de beoordeling in dat desbetreffende geval als een obstakel worden aangemerkt. Voorts zal naast de betrokkenheid van het kind eveneens rekening gehouden moeten worden met mogelijke bescherming tegen negatieve invloeden van participatie op de ontwikkeling van het kind.²¹⁴

Stappenplan Nederlandse Kinderombudsman in het kader van de beoordeling en vaststelling van het belang van het kind bij de besluitvorming

In het kader van de beoordeling en vaststelling van de belangen van het kind bij de besluitvorming in een concreet geval is het interessant om het stappenplan van de Nederlandse kinderombudsman²¹⁵ te belichten. Het voornoemde stappenplan wordt belicht omdat dit mijns inziens rekening houdend met de specifieke context van Suriname eveneens aanknopingspunten kan bieden voor de beoordeling en vaststelling van de belangen van het kind tijdens de echtscheidingsprocedure, aangezien dit stappenplan in het kader van het IVRK is ontwikkeld, uit het recht waar het Surinaams recht van afstamt voortvloeit en concrete en mijns inziens helder en duidelijk geformuleerde richtlijnen omvat voor professionals, die met de besluitvorming ten aanzien van kinderen zijn belast. Hierbij is het belangrijk dat het stappenplan niet blindelings wordt overgenomen door besluitvormers in Suriname maar dat dit ook wordt aangepast aan de Surinaamse situatie.

Volgens de Nederlandse Kinderombudsman vraagt een goed onderbouwd besluit om een kindvriendelijk en volledig onderzoek en om een zorgvuldige afweging tussen wat het beste is voor het kind en welke andere belangen daarbij meespelen. Hierbij is het eveneens noodzakelijk om de mening van het kind altijd mee te wegen. Voorts dienen kinderen hierbij gelijk behandeld te worden.²¹⁶ Naar aanleiding van het voorgaande heeft de voornoemde Kinderombudsman vier stappen ontwikkeld om tot een goed afgewogen besluit te komen waarbij het belang van het kind voorop staat. Deze zijn:²¹⁷

1. belang van het kind;
2. andere belangen;
3. belangenafweging en besluit; en
4. uitleg van het besluit.

²¹⁴. Smits 2015, pag. 75.

²¹⁵. https://www.kinderombudsman.nl/system/files/inline/77769_Ombudsman_Folder_professionals_NL_DEF_1.pdf

²¹⁶. https://www.kinderombudsman.nl/system/files/inline/77769_Ombudsman_Folder_professionals_NL_DEF_1.pdf

²¹⁷. https://www.kinderombudsman.nl/system/files/inline/77769_Ombudsman_Folder_professionals_NL_DEF_1.pdf

Ad. 1 Belang van het kind

Bij deze stap dient de professional te onderzoeken wat het beste is voor het welzijn en de ontwikkeling van het kind en wat het beste besluit is als er alleen rekening wordt gehouden met het belang van het kind. Hierbij dient hij het belang van het kind te achterhalen door met hem in gesprek te gaan. Deelname aan dit gesprek is vrijwillig. Daarnaast dient dit gesprek in een kindvriendelijke setting plaats te vinden. Voorts is het belangrijk dat het kind goed geïnformeerd is over dit gesprek. Zo dient het kind van tevoren te weten waar het gesprek over gaat, wat hem tijdens het gesprek te wachten staat en wat er met de uitkomsten van het gesprek zal worden gedaan. Vindt de desbetreffende professional het moeilijk om zelf in gesprek te gaan met het kind dan kan hij een professionele zorgverlener betrekken bij het gesprek.²¹⁸

Tijdens dit gesprek onderzoek de professional wat het beste is voor het welzijn en de ontwikkeling van het kind, op korte termijn. Dit vindt aan de hand van zeven elementen die belangrijk zijn voor de ontwikkeling en welzijn van het kind plaats, te weten: de identiteit van het kind; bescherming en veiligheid van het kind; behoud van gezinsomgeving en belangrijke contacten; kwetsbare kinderen of bijzondere situaties; recht van het kind op gezondheid en het recht van het kind om zijn mening te geven. Volgens het stappenplan dient de professional korte en openvragen hierover aan het kind te stellen waarbij aan hem de ruimte dient te worden geboden om vrij te praten.²¹⁹

Aan het einde van het gesprek dient de professional helder genoteerd te hebben wat het kind van de situatie vindt en wat het nodig heeft. Voorts dient hij eveneens bij het kind te controleren of hij het ideale besluit van het kind en diens kijk hierop goed heeft opgeschreven.²²⁰

Hierna kan de professional vaststellen bij welk besluit het welzijn en de ontwikkeling van het kind het best wordt beschermd.

Ad. 2 Andere belangen

Bij deze stap dient de professional de belangen van anderen die eveneens zijn betrokken bij het besluit, op een rij te zetten. Zo spelen naast de belangen van het kind ook andere belangen een rol bij het besluit. Deze belangen, bijvoorbeeld van

^{218.} https://www.kinderombudsman.nl/system/files/inline/77769_Ombudsman_Folder_professionals_NL_DEF_1.pdf

^{219.} https://www.kinderombudsman.nl/system/files/inline/77769_Ombudsman_Folder_professionals_NL_DEF_1.pdf

^{220.} https://www.kinderombudsman.nl/system/files/inline/77769_Ombudsman_Folder_professionals_NL_DEF_1.pdf

ouders, kunnen gelijk zijn aan of botsen met het belang van het kind. Derhalve dient de professional bij deze stap na te gaan welke personen, partijen of organisaties er naast het kind allemaal betrokken zijn bij het besluit en wat hun belang is.²²¹

Ad. 3 Belangenafweging en besluit

Zijn de belangen van het kind en de andere betrokken partijen duidelijk, dan dient de professional een belangenafweging te maken. Dit kan door de mogelijke besluiten kort uit te werken, waardoor het voor hem duidelijk wordt welke belangen overeenkomen of verschillen. Bij de besluitvorming dient het belang van het kind het zwaarst te wegen.²²²

Ad. 4 Uitleg van het besluit

Bij deze stap dient de professional in eenvoudige taal aan het kind uit te leggen waarom en hoe hij het besluit heeft genomen. Wijkt het besluit af van de mening van het kind, dan dient de professional eveneens aan het kind uit te leggen waarom zijn besluit afwijkt. Hierbij dient eveneens aan het kind de ruimte geboden te worden om vragen te stellen. Voorts dient het besluit op papier meegegeven te worden aan het kind, zodat hij dit later kan teruglezen.²²³

Ad. c De doorwerking van artikel 3 IVRK

Artikel 3 lid 1 IVRK legt de verplichting op aan verdragsstaten om bij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, de belangen van het kind als eerste overweging te doen gelden. Deze verplichting brengt mij bij de vraag of artikel 3 IVRK rechtstreekse werking heeft binnen het Surinaams rechtsbestel oftewel ieder verbindend is.

Om de voornoemde vraag te kunnen beantwoorden is het belangrijk om na te gaan hoe de doorwerking van verdragen binnen het Surinaams rechtsbestel is geregeld. Hierbij zijn de artikelen 105 en 106 van de Grondwet van de Republiek Suriname²²⁴, hierna te noemen GWS, van belang waarin is bepaald dat bepalingen

²²¹. https://www.kinderombudsman.nl/system/files/inline/77769_Ombudsman_Folder_professionals_NL_DEF_1.pdf

²²². https://www.kinderombudsman.nl/system/files/inline/77769_Ombudsman_Folder_professionals_NL_DEF_1.pdf

²²³. https://www.kinderombudsman.nl/system/files/inline/77769_Ombudsman_Folder_professionals_NL_DEF_1.pdf

²²⁴. S.B. 1987, 116, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 1992, 38.

van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar hun aard een ieder kunnen verbinden, verbindende kracht hebben nadat zij zijn bekendgemaakt. Voorts hebben binnen de Republiek Suriname geldende wettelijke voorschriften geen toepassing, wanneer deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van overeenkomsten, die hetzij vóór, hetzij na de totstandkoming van de voorschriften zijn aangegaan. Uit de zinsnede *“nadat deze zijn bekend gemaakt”* kan worden geconcludeerd dat de bekendmaking in Suriname via de officiële kanalen (afkondiging in het Staatsblad en publicatie in het Verdragenblad) dient te geschieden.²²⁵

Suriname ondertekende het IVRK op 26 januari 1990 en ratificeerde dit verdrag op 1 maart 1993.²²⁶ Dit verdrag werd op 18 augustus 1992 uitdrukkelijk en zonder voorbehouden goedgekeurd door de Nationale Assemblée van Suriname en op 23 september 1992 afgekondigd in het Staatsblad van de Republiek Suriname.²²⁷ De inwerkingtreding van het IVRK in Suriname vond op 24 september 1992 plaats. Opmerkelijk is dat de publicatie hiervan pas 6 jaren later en wel op 20 november 1999 plaatsvond.²²⁸ In Suriname geschiedt de publicatie van verdragen in het Verdragenblad van de Republiek Suriname door het Ministerie van Buitenlandse Zaken, Internationaal Business en Internationale samenwerking (BIBIS). Bij navraag op het ministerie is gebleken dat er een enorme achterstand was in de publicatie van verdragen ten tijde van de goedkeuring en inwerkingtreding van het IVRK. Vanwege deze achterstand heeft de publicatie van het IVRK ook veel later plaatsgevonden.

^{225.} Memorie van Toelichting bij de Ontwerp-Grondwet 1975, pag. 37. Suriname werd op 25 november 1975 een soevereine staat. In dit kader werd een ontwerp Grondwet met een bijbehorende memorie van toelichting geconcipieerd, waarin de achterliggende gedachte van de grondwetgever werd vastgelegd. Echter, bij de goedkeuring van deze Grondwet in 1975 werd afgezien van de bovengenoemde artikelsgewijze memorie van toelichting (dit concept memorie van toelichting werd niet meegenomen bij de goedkeuring van de Grondwet en werd evenmin toegevoegd aan de goedgekeurde Grondwet, waardoor deze Grondwet niet was voorzien van een memorie van toelichting). Op 25 februari 1980 vond er een staatsgreep plaats in Suriname (machtsovername door de militairen) waarbij de bovengenoemde Grondwet buiten werking werd gesteld. Na deze staatsgreep werd op 9 december 1991 wederom een (herziene) Grondwet aangenomen waarbij er eveneens is afgezien van een memorie van toelichting. Aangezien de inhoud van de artikelen 103-106 van de huidige Grondwet ongewijzigd is gebleven en daardoor hetzelfde luiden als die van de Grondwet van 1975, is bij de interpretatie van deze artikelen gerefereerd aan de memorie van toelichting van de Ontwerp-Grondwet van 1975.

^{226.} www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx.

^{227.} S.B. 1992, no. 79.

^{228.} Verdragenblad van de Republiek Suriname, 20 november 1999, jrg. 1999, Nr 1.

Volgens het Surinaams constitutionele systeem bepaalt de rechter dus of een verdragsbepaling rechtstreekse werking geniet. Burgers kunnen slechts rechtstreeks een beroep doen op een bepaling van een verdrag waar Suriname partij bij is, indien deze bepaling naar haar aard een ieder kan verbinden. Wordt in een concreet aan de rechter voorgelegd geval een regel van het nationaal recht tegenstrijdig geacht met een ieder verbindende verdragsbepaling, dan zal de verdragsbepaling voorrang genieten boven het nationaal recht. Voor de beantwoording van de vraag of een verdragsbepaling rechtstreekse werking heeft en daarmee voor een ieder verbindend is, wordt voornamelijk gekeken naar de aard, inhoud, strekking en formulering van de bepaling. Verder kunnen de bedoeling van de nationale wetgever bij de totstandkoming van de goedkeuringswet en de bedoeling van de opstellers van het verdrag ook als een belangrijke leidraad dienen.²²⁹

Opgemerkt moet worden dat verdragsbepalingen, die naar hun aard niet een ieder kunnen verbinden, niet rechtstreeks van toepassing zijn. Dit betekent dat deze bepalingen eerst getransformeerd dienen te worden in de nationale wetgeving van Suriname, waarna de burgers zich hierop kunnen beroepen. Deze getransformeerde bepalingen worden dan niet als een bepaling van het internationaal recht, maar als één van het nationaal recht door de rechter toegepast.²³⁰

Voor wat betreft de rechtstreekse werking van artikel 3 IVRK is naast de vraag of burgers zich in een concreet aan de rechter voorgelegde geval rechtstreeks kunnen beroepen op artikel 3 IVRK eveneens van belang om na te gaan of ook rechters en/of andere instanties, die belast zijn met het uitbrengen van een advies aan de rechter, zich in de praktijk refereren aan dit artikel. Ten aanzien van de rechtstreekse werking van artikel 3 IVRK valt, voor zover ik uit mijn dossieronderzoek heb geconstateerd, op te merken dat zich tot nu toe geen gevallen hebben voorgedaan, waarbij burgers in echtscheidingsprocedures zelfstandig of door tussenkomst van hun advocaat, rechtsreeks een beroep hebben gedaan op deze verdragsbepaling ondanks het feit dat de advocaten in Suriname wel bekend zijn met het IVRK.

Binnen de familierechtelijke procedures komt het echter regelmatig voor dat de rechter het BuFaz om advies vraagt alvorens beslissingen over kinderen te nemen. Dit bureau is bij uitstek de instantie, die belast is met het verrichten van onderzoek naar o.a. de leefomstandigheden en het horen van kinderen, diens ouders en

²²⁹. HR 30 mei 1986, *NJ* 1986, 688 met noot P.A. Stein over de directe werking van art. 6 lid 4 Europees Sociaal Handvest (erkenning van het stakingsrecht); Ruitenbergh, 2003, pag. 149.

²³⁰. Bechan-Pherai, Inleiding tot het Surinaams Staatsrecht, Paramaribo: Anton de Kom Universiteit van Suriname 2006, pag. 72-73.

andere betrokken personen, in gevallen waarbij er onder andere in de voogdij, toeziende voogdij, kinderalimentatie en kindbeschermingsmaatregelen dient te worden voorzien.

Uit mijn dossier-onderzoek blijkt dat de rechter, ondanks het feit dat hij niet gebonden is aan de adviezen van het BuFaz, in de praktijk toch dikwijls de adviezen van dit bureau overneemt en tot grondslag maakt van zijn uitspraak.²³¹

In het kader van de doorwerking van artikel 3 IVRK valt op te merken dat de rechter niet expliciet aan dit artikel refereert in zijn uitspraken. Echter, het BuFaz refereert wel aan dit verdragsartikel in haar onderzoeksrapporten. Voorts komt het in adoptiezaken voor dat dit bureau aan voornoemd artikel refereert, indien de wet geen oplossing voor het desbetreffende concrete geval biedt.

Zo heeft het BuFaz in haar rapport van 8 maart 2018,²³² dat betrekking had op een adoptiezaak waarbij het leeftijdsverschil tussen ouders en het adoptiekind groter was dan het in de wet gestelde vereiste, haar advies gebaseerd op artikel 3 en artikel 21a IVRK en aangegeven dat deze adoptie in het belang van het kind moest kunnen worden toegestaan. Een soortgelijk geval deed zich voor in de zaak van AR no. 16-6188 waarbij het BuFaz op 22 januari 2018 haar advies eveneens baseerde op artikel 3 IVRK, en aangaf dat de adoptie, ondanks de overschrijding van het leeftijdsverschil van ouders, toch in het belang van het kind was en derhalve toegestaan kon worden.

In de bovengenoemde gevallen is de rechter meegegaan met de mening van het BuFaz en heeft hij zijn eindbeslissing in overeenstemming met het advies van het BuFaz genomen. Echter, zonder verwijzing naar artikel 3 IVRK. Derhalve kan geconcludeerd worden dat de rechter niet expliciet refereert aan artikel 3 IVRK bij zijn uitspraken, maar dat deze wel doorgaans de adviezen van het BuFaz, waarbij dit bureau gerefereerd heeft aan art. 3 IVRK, overneemt.

3.1.1.2 Het IVRK en het hoorrecht van kinderen bij echtscheiding van de ouders

Het recht van kinderen om gehoord te worden en serieus te worden genomen in aangelegenheden die hen betreffen, vormt een van de fundamentele waarden van het IVRK en is door het Kinderrechtencomité aangewezen als een van de vier

²³¹. AR no. 17-3275, 9-10-2017; AR no. 17-3960, 9-10-2017; AR no. 16-6188, 22-1-2018; AR no. 16-6152, 8-3-2018; AR no. 173715, 8-3-2018.

²³². AR no. 16-6152, 8-3-2018.

algemene beginselen, dan wel *'general principles'* van het Verdrag. Dit benadrukt het feit dat dit artikel niet alleen een (hoor)recht op zichzelf vormt, maar ook overwogen moet worden bij de interpretatie en implementatie van alle andere rechten van het IVRK.²³³

Volgens het IVRK dienen kinderen in alle zaken waarin over hen besloten moet worden, in de gelegenheid gesteld te worden om hun mening te uiten. Zo dienen kinderen onder andere in processen waarbij zij van hun ouders worden gescheiden (artikel 9 IVRK) of in adoptiezaken (artikel 21 IVRK) altijd in de gelegenheid gesteld te worden om hun mening ten aanzien van de desbetreffende kwestie kenbaar te maken. Voor wat betreft het hoorrecht van het kind binnen de scheidingsprocedure van hun ouders ligt dit recht vastgelegd in artikel 12 IVRK en artikel 9 lid 2 IVRK. Deze artikelen zullen - na een korte analyse van het hoorrecht van het kind - afzonderlijk worden belicht.

Artikel 12 IVRK regelt het recht van het kind om zijn mening kenbaar te maken in elke aangelegenheid of procedure die hem betreft en behoort tot een van de meest belangrijke artikelen waarin het recht van het kind op participatie wordt geregeld. Het voornoemde artikel erkent in samenhang met de andere belangrijke burgerlijke rechten in het IVRK, het kind als een actief subject in de uitoefening van zijn rechten. Zo is het recht om gehoord te worden sterk verbonden met het recht op vrije meningsuiting van artikel 13 IVRK en met het recht op informatie van artikel 17 IVRK. Verder is dit recht ook van groot belang bij de implementatie van artikel 5 IVRK dat aangeeft dat de ouders bij de begeleiding van het kind in de uitoefening van hun rechten, rekening dienen te houden met de zich ontwikkelende vermogens van hun kind.²³⁴

a. Aard van artikel 12 IVRK

Zoals eerder aangegeven, dient artikel 12 IVRK in alle aangelegenheden die betrekking hebben op het kind overwogen te worden en geldt het als een basisprincipe bij de toepassing van alle andere rechten van het IVRK. Dit artikel is zowel materieelrechtelijk als procesrechtelijk van aard. De materieelrechtelijke aard is terug te vinden in het feit dat in deze bepaling wordt erkend dat kinderen het recht hebben actoren te zijn in hun dagelijks leven en het recht hebben bij te dragen aan alle beslissingen die hen betreffen. Het procedurele aspect van artikel 12

^{233.} CRC/C/GC/12/ 2009, par 2, pag. 3; Guidelines on Child-Friendly Justice 2010; Second part, chapter III, par. 32, pag. 50; Landsdown 2011, pag. 3; Parkes 2015, pag.31; Rap, *tijdschrift jeudrecht in de praktijk* 2017/2, pag.17; Mol 2022, pag. 47

^{234.} CRC/C/GC/12/ 2009, par 80-81, pag. 16-17; van Bueren 1995, pag. 137, Rap, *tijdschrift jeugdrecht in de praktijk* 2017/2, pag. 17; Mol 2022, pag. 61.

IVRK blijkt uit het feit dat hierin aan kinderen de bevoegdheid wordt toegekend om uitdagingen aan te gaan en acties te ondernemen bij het bevorderen en beschermen van hun rechten, inclusief alle andere rechten van het kind, die erkend zijn door het IVRK. Dit recht stelt kinderen in staat om gerechtigheid te zoeken en bij te dragen aan de uiteindelijke beslissingen die over hen worden genomen. Bovendien is dit artikel van procedurele aard, omdat het kinderen in staat stelt om op te komen tegen elke vorm van misbruik of verwaarlozing van hun rechten in de samenleving. Daarnaast biedt het kinderen een middel om hun rechten te promoten en te beschermen.²³⁵

b. Strekking van artikel 12 lid 1 IVRK

Artikel 12 lid 1 IVRK legt op verdragsstaten de verplichting om een kind, dat gelet op zijn onderscheidingsvermogen in staat is om een eigen mening te vormen, van het recht te verzekeren om die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die hem betreffen. Of het kind in staat is om zijn mening te vormen zal door de beslissende instantie dienen te worden nagegaan. Verder dient aan deze mening van het kind een gepast belang te worden toegekend, dat in overeenstemming is met zijn leeftijd en rijpheid. Vervolgens wordt in lid 2 van dit artikel 12 aangegeven dat aan het kind de gelegenheid geboden moet worden om in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die hem betreft waaronder ook echtscheidingsprocedures, te worden gehoord. Het kind kan hierbij rechtstreeks of door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling gehoord worden met dien verstaande dat het horen op een wijze dient te geschieden die verenigbaar is met de procedurele regels van het nationaal recht van de betreffende partijstaat waar het kind wordt gehoord. Uiteraard zal niet ieder kind in staat zijn om zijn mening over de voorliggende kwestie te kunnen uiten. Immers, de leeftijd van het kind en zijn geestelijke vorming kunnen daarbij in de weg staan. Volgens artikel 12 IVRK dienen partijstaten het hoorrecht van alle kinderen te garanderen. Dit betekent dat deze bepaling geen ruimte openlaat voor de discretie van partijstaten en zij verplicht zijn om dit recht toe te kennen aan kinderen.

Het in artikel 12 IVRK opgenomen recht legt een duidelijke wettelijke verplichting op verdragsstaten om dit recht te erkennen en de uitvoering hiervan te verzekeren ten aanzien van alle kinderen. Deze verplichting vereist dat verdragsstaten, rekening houdende met hun specifieke rechtstelsel, dit hoorrecht van het kind dienen te garanderen middels onder andere het aannemen van wetten of de herziening van de bestaande wetten zodat dit recht ten volle kan worden benut

²³⁵. Parkes 2015, pag. 31.

door het kind. Verder dient deze verplichting in alle gestrengheid nageleefd te worden en biedt deze geen speelruimte aan partijstaten om hiervan af te wijken.²³⁶

In het kader van het hoorrecht van kinderen is het eveneens belangrijk om General Comment 7 van het Kinderrechtencomité aan te halen handelende over de implementatie van kinderrechten in vroege kinderjaren. Volgens dit General Comment geldt het hoorrecht van het kind in onder andere juridische procedures zowel voor heel jonge als oudere kinderen. Zo is bepaald dat zelfs de jongste kinderen in de leeftijdscategorie van nul tot acht jaar het recht hebben om hun mening te uiten, waaraan gepast belang dient te worden toegekend in overeenstemming met hun leeftijd en rijpheid. Jonge kinderen maken keuzes en communiceren hun gevoelens, ideeën en wensen op talloze manieren lang voordat ze kunnen communiceren volgens de conventies betreffende gesproken of geschreven taal. In dit kader moedigt het Kinderrechtencomité partijstaten ook aan om alle passende maatregelen te nemen om ervoor te zorgen dat het concept van het kind als houder van rechten met de vrijheid om zijn meningen te uiten en geraadpleegd te worden in alle zaken die hen aanbelangen, vanaf het begin op zodanige wijze te implementeren die passend zijn bij de capaciteiten, de belangen en het recht van het kind op bescherming tegen schadelijke ervaringen.²³⁷ Gelet op het bovenstaande dient het recht van het kind om gehoord te worden in juridische procedures waaronder echtscheidingsprocedures van hun ouders niet aan leeftijd gebonden te zijn en dient dit toegepast te worden in alle gevallen waarin het kind in staat is om een mening te vormen en deze te uiten.

Uit de literatuur²³⁸ blijkt, dat artikel 12 IVRK niet zonder meer toegepast kan worden, omdat er bij de toekenning van dit recht eerst een aantal factoren overwogen dient te worden. Zo dient ook bij de toepassing van dit artikel in scheidingszaken rekening te worden gehouden met de volgende factoren te weten:

- 1) Het kind dient in staat te zijn om zijn mening te vormen en deze te uiten.
- 2) Het kind moet zijn mening vrijelijk kunnen uiten.
- 3) Het kind dient de gelegenheid te krijgen om zijn mening te uiten in alle aangelegenheden die hem betreffen.
- 4) Aan de mening van het kind bij scheidingszaken dient gepast gewicht te worden toegekend.

²³⁶. Thorburn Stern 2017, pag. 53; van Bueren 1995, pag. 137, Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 106, pag. 79.

²³⁷. CRC/C/GC/7/ para. 14, pag. 6-7.

²³⁸. Lundy 2007, pag. 927; Smits 2015, pag. 80; Parkes 2015, pag. 32, Mol 2022, pag. 23-33.

- 5) Het gewicht, dat aan de mening van het kind wordt gehecht dient in overeenstemming te zijn met zijn leeftijd en rijpheid.

Ad.1 Het kind dient in staat te zijn om zijn mening te vormen en deze uiten

Het hoorrecht wordt niet onvoorwaardelijk toegekend aan het kind. Volgens artikel 12 lid 1 IVRK wordt het hoorrecht toegekend aan het kind *dat in staat oftewel capabel is zijn mening te vormen*. Deze zinsnede mag niet opgevat worden als een beperking, maar juist als een verplichting voor verdragsstaten om de ‘capaciteit’ van het kind om een zelfstandige oftewel autonome mening te vormen, te beoordelen.²³⁹ Zo benadrukt het Kinderrechtencomité dat verdragsstaten niet zonder meer mogen aannemen dat een kind niet in staat is om zijn mening te vormen, bijvoorbeeld omdat het kind te jong zou zijn.²⁴⁰ Integendeel, want volgens het Kinderrechtencomité dienen staten juist altijd als uitgangspunt te nemen dat ieder kind over de capaciteit beschikt om zijn eigen mening te vormen en het recht heeft om die mening te uiten. Verder geeft dit Comité aan dat het kind niet zelf hoeft te bewijzen dat het in staat is om zijn eigen (autonome) mening te vormen.²⁴¹ Weliswaar is het kind voor de beoordeling van zijn capaciteit om een eigen mening te kunnen vormen afhankelijk van volwassenen, maar het voorgaande betekent dat het kind in beginsel zijn mening mag geven, tenzij de volwassene vaststelt dat het kind (nog) niet in staat is om zelf zijn mening te geven. Dit geldt eveneens voor het recht van kinderen om hun mening in echtscheidingsprocedures van hun ouders te uiten.

In de literatuur bestaat er veel kritiek en discussie over de vage terminologie van het IVRK ten aanzien van het begrip ‘capaciteit’ van het kind. Volgens Henderson-De Kort²⁴² en Tisdall²⁴³ biedt artikel 12 lid 1 IVRK kinderen feitelijk een stem binnen aangelegenheden die hen betreffen, echter die stem is afhankelijk van hoe volwassen of capabel zij zichzelf presenteren. Voorts bevat artikel 12 geen definitie van het begrip ‘capaciteit’ en voorziet het evenmin in een indicatie hoe het capaciteitsniveau of de rijpheid van een kind moet worden beoordeeld. Daarnaast is het begrip ‘capaciteit’ eveneens onderbelicht in de literatuur.²⁴⁴ Derhalve rijst de vraag wat onder deze capaciteitseis moet worden verstaan en hoe het capaciteitsniveau van het kind dient te worden beoordeeld.

^{239.} CRC/C/GC/12/2009, par. 20, pag.12; Mol 2022, pag. 24.

^{240.} CRC/C/GC/12/2009, par. 20, pag.12; Smits 2015, pag. 80.

^{241.} CRC/C/GC/12/ 2009, par. 20, pag.6; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter III, par. 33, pag. 51; Mol 2022, pag. 24. Landsdown 2011, pag. 22; Smits 2015, pag.80; Rap, *Tijdschrift jeudrecht in de praktijk 2017/2*, pag. 18.

^{242.} Henderson- De Kort 2023, pag. 73.

^{243.} Tisdall 2018, pag. 159-182.

^{244.} Landsdown 2005 en Tisdall 2018 in Henderson-Dekort 2023, pag.73-75.

In dit kader biedt het Kinderrechtencomité een duidelijke leidraad die inhoudt dat het artikel geen leeftijdsgrens stelt aan het recht van het kind om zijn mening te uiten en dat er noch in de wet, noch in de praktijk een leeftijdsgrens mag bestaan die het recht van het kind om te worden gehoord zou beperken.²⁴⁵ Voorts benadrukt het Kinderrechtencomité dat leeftijd geen belemmering mag zijn voor het recht van het kind om volledig deel te nemen aan gerechtelijke procedures. Hierbij rijst de vraag wat onder ‘capaciteit’ binnen artikel 12 IVRK moet worden begrepen, indien dit begrip niet door leeftijd wordt gedefinieerd?²⁴⁶ In dit kader biedt het Kinderrechtencomité enkele aanvullende interpretatieve richtlijnen die eveneens van toepassing zijn op het hoorrecht van kinderen binnen echtscheidingsprocedures.

Ten eerste benadrukt het Kinderrechtencomité dat het concept dat het kind houder is van rechten verankerd is in het dagelijkse leven van het kind en wel vanaf zijn vroege kinderjaren. Derhalve vereist de volledige implementatie van artikel 12 IVRK erkenning en eerbiediging van ook non-verbale vormen van communicatie, waaronder spel, lichaamstaal, gezichtsuitdrukkingen, tekeningen en schilderijen, waardoor zeer jonge kinderen hun begrip demonstreren en hun keuzes en preferenties tonen.²⁴⁷ Het voorgaande betekent dat staten ook bij echtscheidingsprocedures de non-verbale vormen van communicatie dienen te erkennen. Voorts dienen zij ook voldoende voorzieningen te treffen zodat jonge kinderen en of kinderen die zich niet verbaal kunnen uiten, op een non-verbale wijze hun mening kunnen demonstreren en uiten.

Ten tweede is het volgens het Kinderrechtencomité niet noodzakelijk dat het kind uitgebreide kennis heeft van alle aspecten van onder andere de echtscheidingsprocedure. Een kind hoeft niet alle aspecten van de desbetreffende zaak te begrijpen of de consequenties van zijn opvattingen te overzien. In plaats daarvan moet een kind voldoende begrijpen om zijn eigen mening op een passende manier te kunnen vormen.²⁴⁸ Echter, wat wordt onder ‘voldoende begrijpen’ verstaan en wanneer heeft een kind zijn eigen mening op ‘een passende manier gevormd’? Volgens Lücker-Babel²⁴⁹ kan ‘voldoende begrijpen’ worden opgevat als het hebben van enig idee over de kwestie en wat er op het spel staat. Nochtans is het onduidelijk wanneer kinderen hun mening op ‘een passende manier’ hebben gevormd of

^{245.} CRC/C/GC/12/2009, par. 21, pag. 7; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter III, par. 34, pag. 51; Detrick 1999, pag. 214-218; Thorburn Stern 2017, pag. 56, Mol 2022, pag. 25.

^{246.} Mol 2022, pag. 25.

^{247.} CRC/C/GC/12/2009, par. 21, pag. 7; Thorburn Stern 2017, pag. 56.

^{248.} CRC/C/GC/12/2009, par. 21, pag. 7; Mol 2022, pag. 25.

^{249.} Lücker-Babel 1995, pag. 397 in Mol 2022, pag. 24.

kunnen vormen. Voornoemde vage en ongedefinieerde begrippen kunnen volgens meerdere schrijvers²⁵⁰ tot 'subjectieve beoordelingen' door besluitvormers leiden. Derhalve vraagt de formulering hiervan om meer inhoud.²⁵¹

Vervolgens kan er ook een derde interpretatieve richtlijn ontleend worden aan de bovengenoemde (tweede) richtlijn van het Kinderrechtencomité. Deze richtlijn omvat de verplichting van verdragsstaten om de capaciteit van het kind om een 'autonome mening' te vormen, te beoordelen.²⁵² Echter, het criterium van het vormen van een 'autonome mening' als middel om de capaciteit van het kind te bepalen, biedt geen eenduidige interpretatieve leidraad. Noch het Kinderrechtencomité, noch de rechtsgeleerden hebben nader uitgelegd wat met het vormen van 'een autonome mening' wordt bedoeld. Gelet op de gangbare betekenis van deze zinsnede kan onder 'een autonome mening van het kind' in familierechtelijke procedures waaronder een echtscheidingsprocedure worden verstaan dat het kind in een dergelijke procedure in staat moet zijn om een onafhankelijke mening te vormen, zonder enige invloed van anderen zoals zijn ouders.²⁵³

Ten vierde hebben verdragsstaten ook de plicht om het hoorrecht van het kind in voornoemde procedures te implementeren voor kinderen die moeilijkheden ondervinden bij het uiten van hun mening. Zo moeten kinderen met een handicap bijvoorbeeld beschikken over en in staat zijn om elk communicatiemodel te gebruiken dat nodig is om de uitdrukking van hun opvattingen te vergemakkelijken. Ook dienen inspanningen te worden gepleegd om het recht op het geven van een mening door minderheden, inheemse en migrerende kinderen en andere kinderen die de meerderheidstaal niet spreken, te erkennen en hen hulp te bieden bij het uiten van hun mening, bijvoorbeeld door middel van tolken of audiovisuele middelen.²⁵⁴

Ten slotte dienen verdragsstaten zich ook bewust te zijn van de mogelijke negatieve gevolgen van een onzorgvuldige uitoefening van dit recht in echtscheidingsprocedures, waarbij zeer jonge kinderen betrokken zijn, of het kind het slachtoffer is geweest van mishandeling door bijvoorbeeld een van de ouders.²⁵⁵ In het laatstgenoemde geval lopen kinderen het risico dat zij juist wederom mishandeld kunnen worden en dat de mishandeling zelfs ergere vormen kan aannemen indien

^{250.} Lundy, Tobin & Parkes 2019, pag. 405; Mol 2022, pag. 25.

^{251.} Mol 2022, pag. 25.

^{252.} CRC/C/GC/12/2009, par. 20, pag. 7; Mol 2022, pag. 25.

^{253.} Mol 2022, pag. 25.

^{254.} CRC/C/GC/12/2009, par. 21, pag.7; Thorburn Stern 2017, pag. 56.

^{255.} CRC/C/GC/12/2009, par. 21, pag.7.

het kind zijn mening over de mishandeling kenbaar maakt en de ouders dat te weten komen. Derhalve dienen verdragsstaten alle nodige maatregelen te nemen om ervoor te zorgen dat het recht om te worden gehoord, wordt uitgeoefend onder volledige bescherming van het betrokken kind.²⁵⁶

Vermeldenswaard is dat voornoemde interpretatieve richtlijnen van het Kinderrechtencomité niet voldoende zijn om het capaciteitscriterium praktisch toe te passen. Volgens Daly²⁵⁷ is het taalgebruik van deze richtlijnen vaag, problematisch en niet toegankelijk. Het gebruik van vage termen als 'capaciteit'; 'voldoende begrijpen'; 'het op een passende manier vormen van een mening' en 'autonome mening' bieden geen verdere hulpmiddelen voor de interpretatie van het capaciteitscriterium. Een reden waarom de vage formulering door schrijvers als problematisch en niet toegankelijk wordt beschouwd, is omdat de open norm volwassenen toestaat te beoordelen en te beslissen wanneer een kind capabel is. Deze open en vage norm kan geïnterpreteerd worden als een kwalitatieve test op de capaciteit van het kind om een mening te vormen, die door besluitvormers gebruikt kan worden om sommige kinderen het voordeel van het hoorrecht te ontzeggen.²⁵⁸

Ad.2 Het kind moet zijn mening vrijelijk kunnen uiten

Ten aanzien van het vrijelijk uiten van zijn mening door het kind bevat artikel 12 lid 1 IVRK een tweeledige verplichting voor staten. In de eerste plaats moet het woord "vrij" worden geïnterpreteerd als het recht van kinderen om niet gedwongen te worden om hun mening in de echtscheidingsprocedure te uiten indien zij dat niet willen. Op grond van artikel 12 IVRK moet aan kinderen de mogelijkheid worden geboden om hun mening vrijwillig te uiten indien zij hiertoe bereid zijn. Dit betekent dat het kind ook het recht heeft om af te zien van zijn hoorrecht.²⁵⁹

Volgens het Kinderrechtencomité betekent het recht van het kind om gehoord te worden niet dat het kind gedwongen wordt om zijn mening te geven, maar dat aan het kind uitgelegd wordt dat hij de keuze heeft om gehoord te willen worden.²⁶⁰ Het vrijelijk uiten van de mening houdt eveneens in dat het kind *niet* gemanipuleerd, onder druk gezet of beïnvloed mag worden om een bepaalde mening te uiten.²⁶¹ De

^{256.} CRC/C/GC/12/2009, par. 21, pag.7; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 109, pag. 80.

^{257.} Daly, Children, Autonomy and the Courts, 2018. Pag. 47.

^{258.} Lundy, Tobin & Parkes 2019, pag. 406; Mol 2022, pag. 26.

^{259.} CRC/C/GC/12/2009, par. 22, pag. 7; Landsdown 2011, pag. 22; Parkes 2015, pag. 33; Smits 2015, pag. 80; Thorburn Stern 2017, pag. 58; Mol 2022, pag. 26.

^{260.} CRC/C/GC/12/2009, par. 16, pag. 6; Rap 2017, pag. 18; Thorburn Stern 2017, pag. 53.

^{261.} CRC/C/GC/12/2009, par. 22, pag. 7; Mol 2022, pag. 27.

mening van het kind dient juist gebaseerd te zijn op eigen ideeën en perspectieven van het kind. Kinderen mogen dus in de scheidingszaken niet als een spreekbuis voor ouders worden gebruikt c.q. misbruikt.²⁶²

Voorts moeten volwassenen ervoor zorgen dat kinderen zich op een vrijelijke manier kunnen én mogen uitdrukken in de echtscheidingsprocedure van hun ouders door hen een geschikte, veilige en kindvriendelijke ruimte te bieden waarin zij hun mening mogen en kunnen uiten. Dit hoeft niet altijd een formele locatie te zijn, zoals een rechtszaal. Verder heeft het Kinderrechtencomité verklaard dat een kind nooit gehoord mag worden in een openbare zitting, maar onder voorwaarde van vertrouwelijkheid. Derhalve wordt op staten de verplichting gelegd om voorwaarden voor het uiten van de mening van kinderen te garanderen, die rekening houden met de individuele en sociale omstandigheden van het kind en met een omgeving waarin het kind zich gerespecteerd en voldoende veilig kan voelen om zijn mening vrijelijk te kunnen uiten.²⁶³

Het Kinderrechtencomité stelt dat wil het kind zijn mening daadwerkelijk vrijelijk kunnen uiten, het noodzakelijk is dat hij goed geïnformeerd wordt over de kwestie, de verschillende opties en mogelijke beslissingen en de gevolgen daarvan. Die informatieverstrekking moet gebeuren door degenen die verantwoordelijk zijn voor het horen van het kind binnen echtscheidingsprocedures, en door de ouders of de voogd van het kind. Deze informatie dient relevant en gepast te zijn en beschikbaar te worden gesteld in een vorm en op een niveau dat begrijpelijk is voor het kind.²⁶⁴

Ad. 3 Het kind moet de gelegenheid krijgen om zijn mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die hem betreffen

Artikel 12 IVRK vereist uitdrukkelijk dat kinderen in alle aangelegenheden die hen betreffen, het recht hebben om die mening vrijelijk te uiten. Met *“alle aangelegenheden die hen betreffen”* wordt eveneens bedoeld dat het kind ook in de echtscheidingsprocedure van zijn ouders het recht heeft om zijn mening te uiten voor wat betreft de beslissingen die over hen dienen te worden genomen. Het Kinderrechtencomité ondersteunt een zeer ruime interpretatie van *“alle aangelegenheden die kinderen betreffen”*, met de bedoeling dat kinderen hierdoor aan de sociale processen van de gemeenschap en de samenleving kunnen deel-

^{262.} CRC/C/GC/12/2009, par. 22, pag. 7; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 116, pag. 81; Parkes 2015, pag. 33; Smits 2015, pag. 80.

^{263.} CRC/C/GC/12/2009, par. 19, pag.6; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 112-113, pag. 80; Parkes 2015, pag. 33; Smits 2015, pag. 80; Thorburn Stern 2017, pag. 53.

^{264.} Thorburn Stern 2017, pag. 58; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 111, pag. 59; Landsdown 2011, pag. 22.

nemen en dat het ook de kwaliteit van oplossingen kan verbeteren. Verder zorgt dit voor vrije meningsvorming en empowering van het kind waardoor hun ontwikkeling kan worden gestimuleerd. Ook zouden kinderen het recht moeten hebben om door wettelijke vertegenwoordigers of anderszins, zowel in de publieke als in de privésfeer deel te nemen aan beslissingen die hen betreffen.²⁶⁵

Ad. 4 Aan de mening van het kind bij scheidingszaken dient gepast belang te worden toegekend

Noemenswaard is dat het Kinderrechtencomité geen definitie aan het woord ‘*gepast belang*’ heeft toegekend en open staat voor een verscheidenheid aan interpretaties met betrekking tot dit begrip. Volgens het Kinderrechtencomité is het onvoldoende om ‘slechts te luisteren naar de mening van het kind’, want de door het kind geuite mening of zienswijze moet ook serieus in de afweging meegenomen worden²⁶⁶ als het kind oordeelsbekwaam is tijdens de echtscheidingsprocedure van zijn ouders. Dit betekent niet dat de mening van het kind een bepalende of overtuigende rol moet krijgen in de uiteindelijke beslissing, maar slechts dat die mening serieus in aanmerking wordt genomen.²⁶⁷ Voorts dienen besluitvormers een zorgvuldige afweging te maken tussen de mening en het belang van het kind om vervolgens tot een besluit te komen. Daarnaast hoeven zij niet mee te gaan met de mening oftewel de wensen van het kind indien deze niet in het belang van het kind zijn. Verder is het ook van belang dat het kind begrijpt op welke wijze zijn mening al dan niet heeft meegewogen bij de beslissing. Derhalve is het belangrijk dat het kind op de hoogte wordt gesteld van de voornoemde beslissing en hem daarbij wordt uitgelegd hoe zijn mening is meegewogen. Wordt de mening van het kind niet meegenomen, dan moeten de redenen van dit besluit eveneens aan het kind voorgehouden en uitgelegd worden.²⁶⁸

Ad. 5 Het gewicht dat wordt toegekend aan de mening van het kind dient in overeenstemming te zijn met de leeftijd en rijpheid van het kind

Conform artikel 12 IVRK zal binnen scheidingszaken aan de mening van het kind gepast gewicht (hierna ook: gepast belang) moeten worden toegekend in overeenstemming met zijn leeftijd en rijpheid. Volgens Henderson-Dekort²⁶⁹ berust deze bepaling bijna volledig op het vermogen van het kind om op zinvolle wijze deel te nemen aan de juridische procedure. Voorts dient dit vermogen van het kind

^{265.} CRC/C/GC/12/2009, par. 26, pag. 8; Detrick 1999, pag. 217; Landsdown 2000, pag. 2; Landsdown 2011, pag. 22; Parkes 2015, pag. 34; Thorburn Stern 2017, pag. 59.

^{266.} CRC/C/GC/12/2009, par. 28, pag. 15; Mol 2022, pag. 28.

^{267.} Thorburn Stern 2017, pag. 62; Parkes 2013, pag. 35.

^{268.} Thorburn Stern 2017, pag. 62; Parkes 2013, pag. 35.

^{269.} Henderson- Dekort 2023, pag.42.

door een volwassene beoordeeld te worden om serieus gewicht en aandacht aan hun mening te kunnen hechten. Volgens haar benadrukt het Kinderrechtencomité om deze reden dat de mening van het kind per geval moet worden beoordeeld om ervoor te zorgen dat de rechten van elk kind worden gerespecteerd.

Artikel 12 IVRK noemt geen minimumleeftijd en hanteert de mate van ontwikkeling van het kind als criterium om het gewicht oftewel belang, dat aan de mening van het kind dient te worden toegekend, vast te stellen. Volgens het Kinderrechtencomité is de leeftijd alleen niet voldoende om dit gewicht te bepalen, omdat het ontwikkelingsniveau van een kind niet afhankelijk hoeft te zijn van zijn biologische leeftijd. Zo kunnen twee kinderen van dezelfde leeftijd verschillen in hun ontwikkelingsniveau. Aangezien er in het IVRK geen minimumleeftijd is opgenomen, wordt hierdoor de mogelijkheid geopend voor heel jonge kinderen om ook hun mening te kunnen uiten.²⁷⁰ Bovendien is het toekennen van een vaste leeftijd aan de veronderstelde capaciteit van het kind volgens Henderson-Dekort²⁷¹ ook niet gepast gezien de unieke, diverse en evoluerende capaciteiten van kinderen. Verder blijft het belang van de effecten van chronische leeftijd op het capaciteitsniveau van het kind volgens haar onzeker. Uit onderzoek²⁷² is gebleken dat er ook andere factoren kunnen zijn, die het ontwikkelingsniveau van een kind kunnen beïnvloeden zoals de mate waarin het kind is geïnformeerd, de ervaringen van het kind, diens milieu, de sociale en culturele verwachtingen en de mate waarin het kind wordt ondersteund door bijvoorbeeld zijn ouders. Al deze factoren kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van de capaciteiten van een kind om zelfstandig een mening te kunnen vormen in een echtscheidingsprocedure van zijn ouders. Derhalve dient het gewicht dat aan de mening van het kind wordt toegekend en de mate waarin deze mening de uiteindelijke beslissing zal beïnvloeden in elke specifieke scheidingszaak afzonderlijk beoordeeld te worden.²⁷³

Het begrip 'rijpheid', dat eveneens overwogen dient te worden bij het bepalen van de individuele capaciteit van een kind, wordt door het Kinderrechtencomité uitgelegd als het vermogen van het kind om de gevolgen van een bepaalde kwestie te begrijpen en deze te beoordelen.²⁷⁴ Volgens het Kinderrechtencomité is 'rijpheid' moeilijk te definiëren, maar in de context van artikel 12 IVRK moet dit begrepen worden als 'het vermogen van een kind om op een redelijke en

^{270.} Van Bueren 1995, pag. 136; Thorburn Stern 2017, pag. 62.

^{271.} Henderson- Dekort 2023, pag.43.

^{272.} CRC/C/GC/12/2009, par. 29, pag. 15; Mol 2022, pag. 32.

^{273.} CRC/C/GC/12/2009, par. 29, pag. 8; Landsdown 2000, pag. 2; Landsdown 2011, pag. 23; Smits 2015, pag. 36; Mol 2022, pag. 34.

^{274.} CRC/C/GC/12/2009, par. 29, pag. 8.

onafhankelijke manier zijn mening over kwesties te kunnen uiten'. Voorts dient er bij de beoordeling van de 'rijpheid' van het kind ook rekening te worden gehouden met de impact die de beslissing heeft op het kind. Hierbij constateert het Comité dat hoe meer impact een beslissing op het leven van een kind heeft, hoe meer aandacht er moet worden besteed aan het beoordelen van zijn 'rijpheid'.²⁷⁵

Daarnaast is het ook noodzakelijk om bij het beoordelen van het gewicht dat aan de mening van het kind dient te worden gegeven, aandacht te schenken aan artikel 5 IVRK, omdat daarin wordt bepaald dat bij de leiding en begeleiding van ouders, door wettelijke voogden of leden van de ruimere familie of gemeenschap rekening gehouden dient te worden met de ontwikkelende capaciteiten van kinderen om hun rechten uit te oefenen. Hoe groter die capaciteiten zijn, des te meer autonomie en verantwoordelijkheid aan het kind geboden kan worden om beslissingen voor zichzelf te nemen.²⁷⁶

Resumerend dient bij de toekenning van gepast gewicht aan de mening van het kind rekening gehouden te worden met de leeftijd, rijpheid en de impact die de beslissing heeft op het leven van het kind. Hoewel de laatstgenoemde factor bij de beoordeling van de rijpheid van het kind wordt genoemd, erkennen auteurs dit als een aparte factor voor de toekenning van 'gepast belang'.²⁷⁷ Opmerkelijk is dat er in de kinderrechtliteratuur veel kritiek is op de vage terminologie van het Kinderrechtencomité betreffende het criterium dat er 'gepast gewicht' dient te worden toegekend aan de mening van het kind in overeenstemming met zijn 'leeftijd en rijpheid', omdat het Kinderrechtencomité in haar General Comment nummer 12 aangeeft dat er met deze bepaling verwezen wordt naar de 'capaciteit' van het kind.²⁷⁸ Volgens Daly²⁷⁹ hecht het Kinderrechtencomité bij een nadere uitleg van 'gepast belang' veel waarde aan 'competentie' en 'capaciteit'. Volgens haar geeft het Kinderrechtencomité met deze vage terminologie geen duidelijke handvatten waardoor deze begrippen op verschillende wijzen ingevuld kunnen worden door volwassenen. Daarnaast beschrijft ook Tisdall²⁸⁰ hoe de begrippen 'capaciteit en competentie' regelmatig voorkomen in de literatuur waarbij er op verschillende manieren invulling aan wordt gegeven zonder nadere definitie hieraan toe te kennen.

^{275.} CRC/C/GC/12/2009, par. 30, pag. 8.

^{276.} CRC/C/GC/12/2009, par. 30, pag. 9; Landsdown 2011, pag. 24.

^{277.} Lundy, Tobin & Parkes 2019, pag. 414; Landsdown 2011, pag. 23; Mol 2022, pag. 33.

^{278.} Bruning e.a. 2020, pag. 90-91.

^{279.} Daly 2018, pag. 69 in Bruning e.a. 2020, pag. 91.

^{280.} Tisdall 2018, pag. 159-182.

Volgens het Kinderrechtencomité dient voldoende gewicht oftewel 'gepast belang' te worden toegekend aan de mening van het kind, wanneer uit een analyse van een concreet geval blijkt dat het kind in staat is zijn eigen mening te vormen. Volgens Mol²⁸¹ zorgt deze uitleg voor verwarring omdat het Kinderrechtencomité twee ogenschijnlijk gescheiden aspecten van artikel 12 lid 1 IVRK combineert te weten: (1) het toekennen van 'gepast belang' aan de mening van het kind waarbij rekening dient te worden gehouden met de leeftijd en 'rijpheid' van het kind; en (2) de eis dat het kind in staat oftewel capabel is zijn eigen mening te vormen. Uit de analyse van de tekst van artikel 12 IVRK blijkt dat dit artikel twee criteria bevat met betrekking tot volwassenheid: (1) het kind dat in staat is zijn of haar eigen mening te vormen, heeft het recht zijn mening te uiten; en (2) in overeenstemming met de leeftijd en rijpheid van het kind moet door de beslisser het nodige gewicht worden toegekend aan deze opvattingen. In de literatuur is er derhalve een discussie over de vraag of er een onderscheid is tussen deze twee criteria. Deze discussie ontstond omdat het Kinderrechtencomité de term 'capaciteit' bij de juridische analyse van beide criteria gebruikt, waardoor de vraag rijst of het veronderstelde vermogen van het kind om een mening te uiten hetzelfde vermogen is waarnaar het Kinderrechtencomité verwijst om leeftijd en rijpheid van het kind uit te leggen in het kader van het 'gepaste belang'.²⁸² Echter, een diepgaande analyse van artikel 12 IVRK en General Comment nummer 12 van het Kinderrechtencomité wijst uit dat er wel een onderscheid is tussen de voornoemde criteria. Zo wordt geconstateerd dat het kind in staat moet zijn of over de capaciteit moet beschikken om zijn mening te vormen en te uiten. Vervolgens moet de beslisser voldoende gewicht oftewel gepast belang toekennen aan de geuite mening. De mate waarin aan deze geuite mening een gewicht wordt toegekend, moet mede worden bepaald door de 'leeftijd en rijpheid' van het kind.²⁸³

Voorts is het bestaan van het dubbele criterium met name 'leeftijd en rijpheid' voor het toekennen van een gepast gewicht aan de mening van het kind eveneens bekritiseerd door kinderrechtenwetenschappers, vooral voor wat betreft de term 'rijpheid'. De kritiek is dat de term 'rijpheid' en de verwijzing naar 'capaciteit' vatbaar zijn voor 'paternalistische beperkingen'. Volgens Lundy is de beoordeling van de capaciteiten van het kind over het algemeen afhankelijk van de perceptie van volwassenen en volwassenen kunnen de capaciteiten van een kind onderschatten.²⁸⁴ Thorburn merkt op dat 'rijpheid' ertoe kan leiden dat de opvattingen van jonge kinderen slechts

^{281.} Mol 2022, pag. 43.

^{282.} Mol 2022, pag. 43.

^{283.} CRC/C/GC/12/2009, par. 20-45, pag. 6-11; Mol 2022, pag. 46.

^{284.} Lundy 2007, pag. 937-938 in Mol 2022, pag. 33.

een 'marginaal' gewicht krijgen.²⁸⁵ Archad en Skivenes bevelen daarom aan dat de beoordeling van de 'rijpheid' van het kind onafhankelijk wordt gemaakt van een evaluatie van de mening van het kind, omdat anders onvolwassenheid van het kind simpelweg kan worden geconcludeerd omdat de volwassene het niet eens is met de opvattingen van het kind.²⁸⁶

c. Strekking van artikel 12 lid 2 IVRK

Ter waarborging en verwezenlijking van het in artikel 12 IVRK genoemde recht van het kind om zijn mening te kunnen uiten geeft lid 2 van dit artikel aan dat kinderen het recht hebben om in hen betreffende gerechtelijke of administratieve procedures gehoord te worden. Verder wordt benadrukt dat deze bepaling van toepassing is op alle relevante gerechtelijke en administratieve procedures met betrekking tot het leven van het kind.²⁸⁷ De echtscheidingsprocedure van de ouders behoort eveneens tot voornoemde procedures. Het hoorrecht van het kind in echtscheidingsprocedures wordt verder uitgewerkt in artikel 9 lid 2 IVRK. Zo bepaalt dit artikel dat het kind als "belanghebbende" de mogelijkheid moet hebben om deel te kunnen nemen en zijn standpunten kenbaar te kunnen maken in alle scheidingsprocedures waarbij de ouders en het kind betrokken zijn, zoals in een procedure tussen de ouders over de woon- en verblijfplaats van het kind.

Het hoorrecht van het kind omvat, aldus het Kinderrechtencomité, naast het recht van het kind om zijn mening kenbaar te kunnen maken, ook het recht op informatie, het recht op begrijpelijk taalgebruik, het recht op toevoeging van een juridische deskundige, het recht op gedragsdeskundige begeleiding en het recht op respect voor de visie van het kind. Zo is in scheidingszaken belangrijk dat de informatieverschaffing, toelichting van de over hem genomen beslissingen, begeleiding en bejegening conform de capaciteiten van het kind plaatsvinden.²⁸⁸ Dit is nader ingevuld in onder andere de Guidelines on Child-friendly Justice. Deze richtlijnen zijn in het jaar 2010 door de Raad van Europa aangenomen en zijn onder andere bedoeld om kinderen in staat te stellen om effectief te kunnen participeren in formele en informele procedures, waarbij er ingrijpende beslissingen over hen worden genomen. Hierbij wordt vooral rekening gehouden met de rol en de plaats van de opvattingen van het kind en diens rechten en behoeften in juridische procedures.²⁸⁹

^{285.} Thorburn Stern 2017, pag. 63 in Mol 2022, pag. 10.

^{286.} Archad & Skivenes 2009, pag. 10 in Mol 2022, pag. 33.

^{287.} CRC/C/GC/12/2009, par. 32, pag. 9; Mol 2022, pag. 35.

^{288.} Smits 2015, pag. 83.

^{289.} Guidelines on child-friendly justice 2010; First part, Hoofdstuk II par. c; pag. 17; Liefwaard & Rap, FJR 2018/41, afl. 6, pag. 2; Bruning e.a. 2020, pag. 109.

Verder zijn deze “Guidelines” bedoeld om aan verdragstaten richtlijnen te geven over het bieden van een plek en het geven van een stem aan kinderen binnen elke stadium van de juridische procedure en bij het geven en ten uitvoerleggen van de beslissingen. Hierbij zijn “*aandacht voor informatie; bescherming van privacy; toegang tot juridische bijstand, het voorkomen van onnodige vertraging, het waarborgen van een veilige en passende omgeving en training van professionals*” als kernfactoren genoemd. Voorts wordt in deze Guidelines benadrukt dat de uitspraken kindvriendelijk dienen te zijn waarbij oordelen en uitspraken van rechters, die betrekking hebben op kinderen, op een behoorlijke wijze en in een gepaste taal uitgelegd dienen te worden aan het kind. Hierbij gaat het vooral om beslissingen, waarbij de mening van het kind niet of niet geheel betrokken is geweest.²⁹⁰

Kinderen hebben het recht om te weten welke rechten zij hebben, hoe zij in een procedure gehoord kunnen worden en hoe beslissingen worden genomen.²⁹¹ Zo hebben kinderen binnen echtscheidingsprocedures het recht om te weten dat zij onder andere een hoorrecht hebben, hoe zij dit recht kunnen uitoefenen en welke consequenties aan de uitoefening van dit recht zijn verbonden. Mijns inziens kan de voornoemde informatie over het hoorrecht van het kind in echtscheidingsprocedures ook door middel van voorlichting vanuit de overheid, de scholen, de media e.d. aan kinderen verschaft worden. Belangrijk hierbij is dat deze informatie afgestemd dient te zijn op het ontwikkelingsniveau van het kind.²⁹²

Gelet op de Guidelines on Child-friendly Justice dienen kinderen zo goed mogelijk te weten wat er zal gebeuren tijdens het gesprek met de rechter en wat de status van hun mening of verklaring zal zijn.²⁹³ Verder mag de rechter niet weigeren om een kind te horen, althans niet zonder dat goed te motiveren (zoals dat de rechter het kind te jong acht). Daarnaast dienen kinderen ook duidelijk geïnformeerd te worden over het feit dat wanneer zij door de rechter worden gehoord dit niet betekent dat hun mening steeds gevolgd zal worden. Om het vertrouwen en respect voor het gegeven oordeel te verkrijgen dienen rechters bijzondere inspanningen te plegen om het kind uit te leggen waarom diens mening niet is opgevolgd of waarom een ander besluit is genomen. Dat kan het beste in een gesprek met het kind worden uitgelegd, bijvoorbeeld direct na de zitting. Indien dat niet kan, kan de rechter ook in zijn beschikking een passage opnemen, waarin hij rechtstreeks aan het kind uitlegt waarom zijn beslissing anders uitpakt dan het

^{290.} Guidelines on child-friendly justice 2010, Second part, chapter IV, par. 49, pag. 28; Liefwaard 2018, pag. 3.

^{291.} Bruning e.a. 2020, pag. 85.

^{292.} CRC/C/GC/12/ 2009, par. 34, pag. 9; Landsdown 2011, pag. 24.

^{293.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 111, pag. 80.

kind misschien had gehoopt of bepleit. De hierna genoemde recente uitspraken van de rechtbanken in Nederland zijn een goed voorbeeld van de mededeling van de uitspraak aan het kind in kindvriendelijke taal. Zo heeft de rechtbank in Utrecht²⁹⁴ in een kwestie waarin een meisje haar wens aan de rechter had voorgelegd om in het vervolg bij haar vader te wonen in plaats van bij haar moeder, de uitspraak in een kindvriendelijke taal geschreven. De rechter deed dit vanwege het feit dat de wens van het meisje niet was opgevolgd en hij het daarom belangrijk vond dat zij de uitspraak goed zou begrijpen en zou weten waarom haar wens niet was opgevolgd. Voorts heeft de Rechtbank Rotterdam²⁹⁵ een kindvriendelijke uitspraak gedaan in een kwestie waarbij de zaak draaide om de vraag of het kind wel of geen contact met haar moeder wilde. In deze zaak motiveerde de rechter zijn beslissing met het oog op het kind, in kindvriendelijke taal, opdat het kind de beslissing van de rechter beter zou kunnen begrijpen.²⁹⁶ Het komt wel eens voor dat de rechter zijn beslissing mondeling aan het kind wil motiveren om het goed aan het kind uit te leggen. Voorts gaan steeds meer rechters in Nederland ertoe over om hun beslissing mondeling aan het einde van de zitting als het kind aanwezig is, telefonisch de dag na de uitspraak of schriftelijk in een persoonlijke brief aan het kind uit te leggen en toe te lichten.

De hoorprocedures in echtscheidingsprocedures dienen zowel toegankelijk als geschikt te zijn voor het kind. Verder zal bijzondere aandacht moeten worden besteed aan het verstrekken van kindvriendelijke informatie, adequate begeleiding bij de behartiging van zijn belang, adequaat opgeleid personeel, ontwerp van rechtszalen, kleding van rechters en advocaten, kijkschermen en afzonderlijke wachtkamers.²⁹⁷

Daarnaast zullen kinderen in de gelegenheid gesteld moeten worden om hun mening kenbaar te maken in de echtscheidingsprocedures van hun ouders ongeacht hun leeftijd. Het spreken met het kind door de rechter zal in een veilige omgeving en met respect voor dat kind als persoon moeten plaatsvinden. Ook moeten kinderen zich op hun gemak voelen tijdens het gesprek met de rechter of met andere ambtenaren. De Guidelines on Child-friendly Justice gaan hierbij een stap verder dan de General Comments van het Kinderrechtencomité, want in de Guidelines wordt aangegeven dat kinderen in dit kader zelfs van de rechter mogen eisen dat hij bepaalde formaliteiten weglaat zoals het dragen van een toga of het horen in

²⁹⁴. Rechtbank Midden-Nederland (Utrecht) 22 maart 2017, ECLI:NL:RBMNE:2017:1541.

²⁹⁵. Rechtbank Rotterdam 31 januari 2019, ECLI:NL:RBROT:2019:894.

²⁹⁶. Zie ook Rechtbank Rotterdam 18 februari 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:1717.

²⁹⁷. CRC/C/GC/12/2009, par. 34, pag. 9; Parkes 2015, pag. 38.

de rechtszaal. Daarnaast is het van belang dat het kind vrijelijk kan spreken en dat er geen verstoring hierin plaatsvindt. In de praktijk houdt dit in dat er geen andere mensen zoals de ouders of hun advocaten in de ruimte aanwezig mogen zijn die belemmerend kunnen werken bij het vrijelijk uiten van de mening van het kind, en dat de sfeer niet wordt verstoord door ongerechtvaardigde onderbreking, onhandelbaar gedrag of het binnen- en buitenlopen van andere mensen.²⁹⁸ Volgens voornoemde Guidelines mogen kinderen bij het gesprek met de rechter wel vergezeld worden door een vertrouwenspersoon, tenzij daar gegronde bezwaren tegen zijn.²⁹⁹

Uit artikel 12 lid 2 IVRK kan afgeleid worden dat het recht om gehoord te worden zowel van toepassing is op procedures die door het kind zelf worden geïnitieerd (zoals klachten tegen mishandeling) als die welke door anderen zijn geïnitieerd en die van invloed zijn op het kind, zoals de procedure tot scheiding van de ouders. Verder geeft dit artikel aan dat het kind rechtstreeks of door tussenkomst van een vertegenwoordiger of instantie kan worden gehoord.³⁰⁰ Nadat het kind heeft besloten om gehoord te worden, dient hij dus eveneens te beslissen hoe hij gehoord wil worden hetzij rechtstreeks, hetzij via een vertegenwoordiger of een passende instantie.

Volgens het Kinderrechtencomité kan de wijze, waarop het kind zal worden gehoord, door het kind zelf of indien noodzakelijk door de desbetreffende autoriteit (rechter) op basis van zijn specifieke situatie worden bepaald.³⁰¹ De vertegenwoordiger kan een ouder (s), een advocaat of een bijzondere curator of een andere persoon zijn. Het is echter van groot belang dat wanneer het horen door tussenkomst van een vertegenwoordiger (niet zijnde de ouder of verzorger van het kind) plaatsvindt, deze de mening van het kind correct overbrengt bij de besluitvormer.³⁰² Derhalve is het belangrijk dat vertegenwoordigers voldoende kennis en begrip hebben van de verschillende aspecten van het besluitvormingsproces en ervaring hebben met het spreken en werken met kinderen. Deze vertegenwoordiger hoeft niet altijd een professional of specialist te zijn maar kan ook een vertrouwenspersoon zijn die kennis en begrip heeft van het besluitvormingsproces en ervaring heeft met het werken met kinderen. Voorts zal de vertegenwoordiger zich ervan bewust moeten zijn dat hij uitsluitend de mening van het kind kenbaar maakt en niet de belangen of mening van anderen mag vertolken. Mede hierom benadrukt het

^{298.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 113, pag. 81.

^{299.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. D-58, pag. 29.

^{300.} Thorburn Stern 2017, pag. 65; Mol 2022, pag. 35-38.

^{301.} CRC/C/GC/12/2009, par. 36, pag. 10.

^{302.} Bruning e.a. 2020, Pg. 88.

Kinderrechtencomité dat er gedragscodes dienen te worden ontwikkeld voor de (aangewezen) vertegenwoordigers die het kind moeten vertegenwoordigen.³⁰³

d. Voorwaarden van effectieve betrokkenheid van kinderen in echtscheidingsprocedures

In de literatuur³⁰⁴ zijn naar aanleiding van de voorwaarden van artikel 12 IVRK, de richtlijnen van het Kinderrechtencomité op dit voornoemd artikel en verdere verfijning en uitwerking van het hoorrecht in de Guidelines on Child-friendly Justice, de volgende basisvereisten voor een effectieve betrokkenheid van kinderen binnen juridische procedures waaronder echtscheidingsprocedures geformuleerd, te weten:

a) Transparantie en informatief

Dit betekent dat kinderen in echtscheidingsprocedures voorzien dienen te worden van volledige, toegankelijke, diversiteitsgevoelige en leeftijdsgebonden informatie over hun recht om hun mening vrijelijk te kunnen geven, hoe aan hun mening gepast belang toegekend zal worden, hoe het horen zal plaatsvinden en over het bereik, doel en mogelijke impact hiervan.³⁰⁵ Hierbij is het belangrijk dat de informatie wordt voorzien in een taal die begrijpelijk is voor het kind en dat daarbij rekening wordt gehouden met het bevattingsvermogen van het kind. Het taalniveau en bevattingsvermogen van het kind zal in een concrete situatie onder andere afhankelijk zijn van de leeftijd en het ontwikkelingsvermogen van het kind.³⁰⁶

Voorts is het van essentieel belang dat het kind de nodige informatie krijgt over de situatie die hem aangaat, zodat hij een volledige, vrije en geïnformeerde mening kan vormen.

b) Vrijwilligheid

Hieruit volgt dat kinderen in echtscheidingsprocedures nooit gedwongen mogen worden om hun mening te uiten en zij op de hoogte dienen te worden gesteld dat zij op elk moment hun betrokkenheid kunnen beëindigen.³⁰⁷ Mijns

^{303.} CRC/C/GC/12/2009, par. 35-36, pag. 9; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 115, pag. 81; Landsdown 2011, pag. 24; Parkes 2015, pag. 38; Thorburn Stern 2017, pag. 66.

^{304.} Lieber, *FJR 2018/40*, afl.6, pag. 1; Santos Pais 2000, pag. 93; Parkes 2015, pag. 42; Landsdown 2011, pag. 152-153; Mol 2022, pag.42; Bruning e.a. 2020, pag. 87.

^{305.} CRC/C/GC/12/2009, par. 134, pag. 26; Landsdown 2011, pag. 152, Mol 2022, pag. 41

^{306.} Lieber, *FJR 2018/40*, afl.6, pag. 1; Bruning e.a. 2020, pag. 87.

^{307.} CRC/C/GC/12/ 2009, par. 134, pag. 26; Landsdown 2011, pag. 152-153 ; Bruning e.a. 2020, pag. 85 ; Mol 2022, pag. 41

inziens zal het in de praktijk nogal moeilijk zijn om de vrijwilligheid van het kind te bepalen aangezien het best wel mogelijk is dat kinderen gehoor geven aan de uitnodiging om te worden gehoord, omdat ze denken verplicht te zijn om naar het kindgesprek te gaan. Voorts is het eveneens mogelijk dat zij juist geen gehoor geven aan deze uitnodiging, omdat zij beïnvloed zijn geraakt door (een van de) ouders of dat het kind tijdens het gesprek met de rechter een mening uit die oneigenlijk gestuurd is door één der ouders. Om de negatieve beïnvloeding en het oneigenlijk sturen van de mening van kinderen tegen te gaan zou de rechter dus in principe bij een weigering van de uitnodiging bij het kind moeten nagaan of zij daadwerkelijk zelf hebben afgezien van hun hoorrecht of dat zij daartoe beïnvloed zijn door de ouder(s). Ten aanzien van de mogelijke gestuurde meningen die kinderen tijdens het gesprek kunnen uiten, zou de rechter door middel van gesprekstechnieken en eventueel met behulp van deskundigen kunnen nagaan of hetgeen het kind verklaart daadwerkelijk zijn mening is.

c) Respect

Volgens dit vereiste dienen de opvattingen van kinderen met respect te worden behandeld en zal men kinderen zoveel mogelijk moeten ondersteunen bij het initiëren, vormen en uiten van hun mening.³⁰⁸ Een belangrijk voorbeeld daarvan is de Noorse Greta Thunberg die een internationaal forum heeft gecreëerd, nadat zij op een vergadering van de Verenigde Naties de aanwezigen heeft mogen toespreken over de klimaatverandering en de schade die dat voor de huidige en komende generaties teweegbrengt.³⁰⁹ Derhalve dienen volwassenen, die met kinderen werken, goede voorbeelden van kindparticipatie te kennen, die te respecteren en daarop voort te bouwen. Verder zouden zij ook inzicht moeten hebben in de sociaaleconomische, ecologische en culturele context van het leven van kinderen.³¹⁰

d) Relevantie

Conform het bovengenoemde dienen problemen, waaronder die met betrekking tot de echtscheidingsprocedure van hun ouders, waarover kinderen het recht hebben om hun mening over te geven, daadwerkelijk relevant te zijn voor hun leven en dienen zij in staat gesteld te worden om uit hun kennis, vaardigheden en capaciteiten te putten. Bovendien dient er ook ruimte te zijn voor kinderen om problemen aan te kaarten, die zij zelf als relevant en belangrijk ervaren.³¹¹

^{308.} CRC/C/GC/12/2009, par. 134, pag. 26; Landsdown 2011, pag. 153 ; Mol 2022, pag. 42.

^{309.} <https://www.humanistischverbond.be/kritisch-lezen>.

^{310.} CRC/C/GC/12/2009, par. 134, pag. 26; Landsdown 2011, pag. 153.

^{311.} CRC/C/GC/12/2009, par. 134, pag. 26; Landsdown 2011, pag. 153.

e) Kindvriendelijkheid

In echtscheidingsprocedures dienen de omgeving waar het kind gehoord zal worden en werkmethoden betreffende het horen van kinderen (kindgesprek) aan die van de capaciteiten van kinderen te worden aangepast.³¹² Voorts dienen adequate tijd en middelen beschikbaar te worden gesteld om ervoor te zorgen dat kinderen voldoende zijn voorbereid op het kindgesprek en het vertrouwen en de gelegenheid hebben om hun mening te geven. Bij de meningsvorming van kinderen is het belangrijk dat voldoende rekening wordt gehouden met hun leeftijd en ontwikkelingsniveau. Immers, kinderen hebben nu eenmaal verschillende niveaus van kennis en persoonlijke ontwikkeling. Het is daarom van belang dat zij ondersteuning en betrokkenheid van hun ouders en leerkrachten en andere opvoeders krijgen.³¹³ Verder is het belangrijk dat het horen van het kind in een kindvriendelijke taal geschiedt. In echtscheidingsprocedures is het zeer belangrijk dat de rechter tijdens het horen en informeren van het kind op een kindvriendelijke manier met het kind in gesprek gaat en de taal van het kind spreekt en verstaat (al mag de rechter zowel in Nederland als in Suriname niet in een andere taal dan Nederlands recht spreken) en die rekening houdt met de ontwikkelingscapaciteiten en het /begripsvermogen van het kind.³¹⁴ Wat de ontwikkelingscapaciteit van het kind zal zijn moet in een concreet geval onder meer afhangen van de leeftijd en ontwikkeling van het kind. Echter, het is belangrijk dat rechters worden opgeleid in de vaardigheden om de ontwikkelingscapaciteit van het kind in een specifiek geval te kunnen bepalen. Is dit niet het geval dan zou deze eventueel hulp van een deskundige kunnen inroepen.

f) Gelijkwaardigheid

Met gelijkwaardigheid wordt bedoeld dat bestaande patronen van discriminatie dienen te worden vermeden. Dit betekent dat er gelijke kansen tot het horen voor alle kinderen, dus ook sociaal kwetsbare kinderen, aangemoedigd dienen te worden en dat ongelijke kansen en discriminerende behandeling met betrekking tot het hoorrecht geëffend dienen te worden.³¹⁵

g) Ondersteuning door training

Kinderen zijn bij het uitoefenen van hun hoorrecht in echtscheidingsprocedures grotendeels afhankelijk van volwassenen. Derhalve is de relatie tussen

³¹². CRC/C/GC/12/ 2009, par. 134, pag. 26; Landsdown 2011, pag. 153 ; Mol 2022, pag. 42.

³¹³. CRC/C/GC/12/ 2009, par. 134, pag. 27; Landsdown 2011, pag. 153.

³¹⁴. Lieber , *FJR 2018/40*, afl.6, pag. 1.

³¹⁵. CRC/C/GC/12/2009, par. 134, pag. 27; Landsdown 2011, pag. 154.

de professionals en kinderen en hun ouders een belangrijke factor bij het betrekken van kinderen. Hierbij is het zeer belangrijk dat volwassenen gericht zijn op de kinderen en dat zij naar die kinderen willen luisteren.³¹⁶ Volgens het Kinderrechtencomité hebben volwassenen voorbereiding, vaardigheden en ondersteuning nodig om het horen van kinderen effectief te kunnen verbeteren.³¹⁷ Volwassenen zouden hun luistervaardigheden en spreekvaardigheid bij het effectief betrekken van kinderen alsmede hun vaardigheden met betrekking tot het samenwerken met kinderen moeten verbeteren en, op een zodanige wijze dat dit aansluit bij het ontwikkelingsniveau van deze kinderen.³¹⁸

h) Veiligheid en gevoeligheid voor risico's

Het uiten van een (eigen) mening in echtscheidingsprocedures kan in sommige gevallen gepaard gaan met risico's, namelijk van geweld door een van de ouders, uitbuiting, een slechte band met ouders e.d. Volgens het bovengenoemde vereiste hebben volwassenen die met kinderen werken en ook ouders/opvoeders een verantwoordelijkheid ten opzichte van de kinderen en dienen zij alle voorzorgsmaatregelen te treffen om het risico van geweld, uitbuiting of andere negatieve gevolgen van de uitoefening van het hoorrecht van kinderen te minimaliseren.³¹⁹

i) Verantwoording

Volgens dit vereiste zouden er in echtscheidingsprocedures vervolgactiviteiten en evaluaties gehouden moeten worden nadat er een besluit is genomen ten aanzien van het kind teneinde het kind uit te leggen in hoeverre diens mening is meegenomen bij de eindbeslissing. Zo dienen kinderen in elk onderzoeks- of consultatief proces te worden geïnformeerd over de manier waarop hun mening daarbij is geïnterpreteerd en meegenomen. Daarnaast hebben kinderen ook recht op duidelijke feedback over de wijze waarop hun deelname de eindbeslissing heeft beïnvloed. Ten slotte dienen zij de kans te krijgen om aan de vervolprocessen deel te nemen.³²⁰ Ook hier is het belangrijk dat de uitkomst van de beslissing en de feedback over de wijze waarop de mening van het kind is meegewogen bij de eindbeslissing, in een kindvriendelijke taal aan het kind wordt doorgegeven.³²¹

^{316.} Liefwaard & Rap, *FJR 2018/41*, afl. 6, pag. 3.

^{317.} Zie ook Mol 2022, pag. 42; Landsdown 2011, pag. 54.

^{318.} CRC/C/GC/12/2009, par. 134, pag. 27; Landsdown 2011, pag. 155.

^{319.} CRC/C/GC/12/2009, par. 134, pag. 27; Landsdown 2011, pag. 155 ; Mol 022, pag. 42.

^{320.} CRC/C/GC/12/ 2009, par. 134, pag. 27; Landsdown 2011, pag. 156.

^{321.} Lieber, *FJR 2018/40*, afl.6, pag. 7.

e. Hoorrecht van kinderen in echtscheidingsprocedures

Uit de voorgaande paragrafen is gebleken dat de erkenning van het hoorrecht van het kind van belang is om betere en effectievere beslissingen over zaken, die het kind betreffen, te kunnen nemen. Volgens de Guidelines on Child-friendly Justice moeten kinderen betrokken worden in juridische procedures betreffende familiezaken, waarbij er besluiten zullen worden genomen die van invloed zullen zijn op hun huidige en/ of toekomstige welzijn. Tot deze familiekwesties behoren in elk geval ook het echtscheidingsproces van de ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding. Daarbij heeft met name de rechter de regie om te bewaken dat kinderen op een adequate wijze bij de gerechtelijke procedure worden betrokken. Zo zal de rechter - wanneer een kind is uitgenodigd voor een kindgesprek en niet verschijnt - moeten nagaan of dat uit eigen wil is gebeurd of mogelijk onder druk van de ouders of voogd.³²²

Zoals eerder aangegeven kan het kind, zodra het heeft besloten om in de echtscheidingsprocedure van zijn ouders gehoord te worden, eveneens beslissen hoe hij gehoord wil worden. Zo kan het kind kiezen om rechtstreeks of indirect via een vertegenwoordiger gehoord te worden.³²³ In de hiernavolgende tekst zullen het rechtstreeks horen en het horen van het kind door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling worden belicht.

Rechtstreeks horen

In het geval van rechtstreeks horen van het kind in de echtscheidingsprocedure van zijn ouders, kan artikel 12 IVRK worden geïnterpreteerd als een verwijzing naar het recht van elk kind om rechtstreeks door de rechter gehoord te worden, zodra het geacht wordt in staat te zijn om zijn mening te vormen. De literatuur kent twee belangrijke plaatsen waar het kind in het gerechtgebouw zijn mening rechtstreeks voor de rechtbank kan uiten, namelijk in een openbare rechtszaal of in de kamer van de rechter. De eerste methode wordt sterk ontraden door het Kinderrechtencomité, vanwege de behoefte aan vertrouwelijkheid in dergelijke gevallen.³²⁴ Ook het horen door de rechter in zijn werkkamer kent risico's, daarom is het mijns inziens in die gevallen vereist dat er altijd een griffier bij dat gesprek van het kind met de rechter aanwezig is. Ook het horen van het kind in raadkamer moet mogelijk zijn, maar nooit door een rechter alleen.

^{322.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter III, par. 35, pag. 51.

^{323.} CRC/C/GC/12/2009, par. 35, pag. 12; Parkes 2015, pag. 93.

^{324.} Parkinson & Cashmore 2008, pag. 55; Parkes 2015, pag. 93.

Het rechtstreeks horen staat ook wel bekend als een juridisch interview of een kind- of jongerengesprek. Het doel van dit gesprek is om het kind in staat te stellen aan de rechter zijn mening over de desbetreffende situatie te geven en om eventuele vragen te stellen. Dit interview dient dus vooral in het belang van het kind afgenomen te worden.³²⁵

Door rechtsreeks met het kind te praten, kan de rechter - eventueel met behulp van een gedragsdeskundige - een indruk krijgen van het ontwikkelingsniveau van het kind, een factor waarmee rekening moet worden gehouden bij het bepalen van het gewicht dat aan de opvattingen van het kind kan worden gegeven. Verder stelt het de rechter ook in staat om het kind, over wie de rechter een belangrijke beslissing moet nemen, te zien en te spreken. Dat kan ook tot een betere inschatting van de diepte en intensiteit van de situatie, opvatting en gevoelens van het kind leiden.³²⁶

Uit diverse nationale en internationale rapporten van deskundigen over het hoorrecht van kinderen blijkt dat kinderen prefereren om rechtsreeks gehoord te worden door de rechter. Zo geven de kinderen onder andere aan dat zij het belangrijk vinden dat zij zelf kunnen spreken met de persoon die de beslissing over hen neemt.³²⁷ Verder geven sommige kinderen aan dat zij bepaalde zaken tegen de rechter willen zeggen, zonder dat een of beide ouders het mogen weten. Dit is meestal vanwege hun angst om hun ouders pijn te doen als hun mening bekend zou worden gemaakt.³²⁸ Verder wordt aangegeven dat de rechter, door het rechtstreekse gesprek een (juiste) indruk kan krijgen hoe het kind zich voelt.³²⁹ De meeste kinderen willen heel graag dat de rechter dit rechtstreeks van hen hoort in plaats van door de opstellers van familierapporten of via vertegenwoordigers van het kind, omdat de kans op interpretatiefouten groot is wanneer de mening van

³²⁵. Family Justice Council Briefing, *Child Participation in Family Law Proceedings*, www.family-justice-council.org.uk; (16 juli 2018); Parkes 2015, pag. 95; Parkinson & Cashmore 2008, pag. 55.

³²⁶. Cashmore & Parkinson 2009, pag. 19. Dit onderzoek heeft betrekking op de verantwoordelijkheid van rechtbanken om het participatierecht van kinderen binnen familierechtelijke en strafrechtelijke procedures te vergemakkelijken en hun ervaringen met deze procedures te verbeteren.

³²⁷. Cashmore & Parkinson 2009, pag. 19 (Dit onderzoek heeft betrekking op de verantwoordelijkheid van rechtbanken om het participatierecht van kinderen binnen familierechtelijke en strafrechtelijke procedures te vergemakkelijken en hun ervaringen met deze procedures te verbeteren.); Kilkelly, *Listening to Children about Justice: Report of the Council of Europe Consultation with Children on Child-friendly Justice*, CJ-5-CH (2010) 14 rev., pag. 29 (Bij het opstellen van de Guidelines on Child-friendly Justice is ook naar de mening van kinderen gevraagd over kindvriendelijke (gerechtelijke) procedures, de resultaten van dit onderzoek zijn in het voornoemde rapport verwerkt); Brunning e.a 2020, pag. 175. Dit betreft een rapport van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) genaamd "*kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie*".

³²⁸. Cashmore & Parkinson 2009, pag. 17.

³²⁹. Cashmore & Parkinson 2009, pag. 17.

het kind via anderen wordt kenbaar gemaakt.³³⁰ Voorts kan volgens hen een betere beslissing worden genomen, als de rechter een beter en vollediger begrip heeft van hun situatie en gevoelens.³³¹

Horen via een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling

Artikel 12 lid 2 IVRK verwijst naar het recht van het kind om in gerechtelijke en administratieve procedures ook via een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling te worden gehoord. Dit recht geldt eveneens voor kinderen binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders. Ondanks het feit dat het vertegenwoordigingsrecht van ouders of verzorgers door het Kinderrechtencomité wordt erkend, wijst de realiteit uit dat ouders, vanwege belangenconflicten, niet altijd adequate vertegenwoordigers van hun kinderen kunnen zijn.³³²

De vertegenwoordiging van artikel 12 lid 2 IVRK is niet uitsluitend beperkt tot wettelijke vertegenwoordiging. Uit de formulering van dit artikel kan geconcludeerd worden dat wettelijke vertegenwoordiging niet altijd de meest geschikte methode is om de opvattingen van het kind te achterhalen en te vertegenwoordigen, vooral in gevallen wanneer het kind erg jong is en de volledige implicaties van afzonderlijke juridische vertegenwoordiging niet in staat is te begrijpen. Derhalve voorziet bovengenoemd artikel ook uitdrukkelijk in de vertegenwoordiging door passende instanties, zoals de Voogdijraad naast ouders, een maatschappelijk werker of een bijzondere curator.³³³ Ook kunnen zich situaties voordoen, waarbij het kind als gevolg van een geestelijke of lichamelijke beperking of anderszins niet in staat is om op conventionele wijze te communiceren. In dergelijke gevallen is het raadzaam om voor het kind een deskundige bij de zaak te betrekken om zodoende de mening van het kind, te kunnen achterhalen. Verder zijn er in de literatuur³³⁴ ook alternatieve mechanismen voor het horen van kinderen genoemd. Deze methodieken zijn onder meer het opstellen van gerechtelijke onderzoeksrapporten, de toevoeging aan het kind van een bijzondere curator of van afzonderlijke wettelijke vertegenwoordigers. Deze methodieken worden in het volgende hoofdstuk belicht.

f. De invloed van artikel 12 IVRK binnen het Surinaamse recht

Over de vraag of artikel 12 IVRK rechtsreeks doorwerkt binnen het Surinaams rechtsbestel valt op te merken dat dit artikel niet rechtstreeks een hoorrecht toekent aan het kind, maar wel een verplichting op de overheid van verdragsstaten legt om

³³⁰. Cashmore & Parkinson 2009, pag. 17, Brunning e.a 2020, pag. 175.

³³¹. Cashmore & Parkinson 2009, pag. 17.

³³². Freeman, *International Journal of law in Context* 2006/2 (1), pag. 93; Parkes 2015, pag. 98.

³³³. CRC/C/GC/12/2009, par. 36, pag. 12; Parkes 2015, pag. 98.

³³⁴. Parkes 2015, pag. 98.

het recht van het kind op medezeggenschap te garanderen.³³⁵ In het kader van de doorwerking van artikel 12 IVRK is het belangrijk om aan te geven dat er wel een (transformatie)wet door de Surinaamse wetgever is aangenomen ter garantie van het hoorrecht van het kind in de echtscheidingsprocedure van zijn ouders. Zoals eerder uitgelegd hebben binnen het Surinaams rechtstelsel slechts die bepalingen rechtstreekse werking die naar hun aard een ieder verbindend zijn. De overige verdragsbepalingen dienen eerst getransformeerd te worden in de nationale wetgeving alvorens hierop een beroep kan worden gedaan. Aangezien artikel 12 IVRK geen rechtstreeks recht van het kind om gehoord te worden toekent, maar de verdragsstaten verplicht om dit recht via hun overheid te garanderen, is door de Surinaamse wetgever de volgende wet aangenomen om het recht van het kind op medezeggenschap te garanderen, namelijk de *“Wet van 20 februari 2008, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B. 1935 no. 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100)”*.³³⁶ Deze wet staat ook wel bekend als de *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”*. Met de aanneming van deze wet is getracht om Surinaamse wetgeving in overeenstemming te brengen met artikel 12 van het IVRK. Hierbij is er na artikel 119 een nieuw artikel toegevoegd aan het BRv, namelijk artikel 1:119a, dat luidt dat *“het kind in alle aangelegenheden die hem betreffen, gehoord dient te worden en in het bijzonder als het gaat om zaken met betrekking tot de ouderlijke macht, voogdij en de daarbij behorende kindbeschermende maatregelen, omgang en handlichting. De rechter dient de minderjarige, die in staat is om zijn of haar mening te vormen, eerst in de gelegenheid te stellen om zijn of haar mening hieromtrent kenbaar te maken of althans behoorlijk op te roepen alvorens een beslissing te nemen. In elk geval dient het kind dat de leeftijd van 12 jaar heeft bereikt of ouder is te worden gehoord.”*

Volgens dit artikel dienen kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar in elk geval gehoord te worden, maar ook kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar kunnen door de rechter gehoord worden. Conform artikel 1:119a lid 2 BRv dient aan de mening van het kind passend belang in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid gehecht te worden. In hoofdstuk 4 wordt de *“Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* uitgebreid besproken.

g. Het hoorrecht conform artikel 9 lid 2 IVRK en de doorwerking daarvan binnen het Surinaams recht

Conform artikel 9 IVRK dienen staten erop toe te zien dat het kind niet zonder meer wordt gescheiden van zijn ouders tegen zijn wil. Hierbij kan het zowel om de wil van

³³⁵. Smits 2015, pag. 83.

³³⁶. Wet van 20 februari 2008, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B. 1935 no. 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100), S.B. 2008, no. 19.

de ouders als om die van de ouders met het kind tezamen gaan.³³⁷ Het scheiden van kinderen van hun ouders is slechts toegestaan indien deze scheiding noodzakelijk is in het belang van het kind en heeft onder meer betrekking op situaties waarbij er sprake is van misbruik of verwaarlozing van het kind door zijn ouders of wanneer ouders gescheiden leven en er een beslissing ten aanzien van de verblijfplaats van het kind moet worden genomen. In dit kader geeft lid 2 van artikel 9 IVRK aan dat in procedures waarbij beslissingen over de scheiding van het kind van zijn ouders worden genomen, alle betrokken personen in de gelegenheid gesteld moeten worden om aan dergelijke procedures deel te nemen en hun standpunten naar voren te brengen. Volgens Hodgkin en Newell³³⁸ wordt met *“alle betrokken personen”* voornamelijk bedoeld op de ouders, maar ook het kind zelf moet in de gelegenheid worden gesteld om in dergelijke procedures zijn mening en standpunt kenbaar te kunnen maken. Voor wat betreft echtscheidings- en voogdijzittingen na de echtscheiding, waarbij onder andere beslist moet worden over het gezag, de verblijfplaats van het kind en het contact tussen het kind en de niet met het gezag belaste ouder, zullen ook de kinderen op grond van artikel 9 lid 2 IVRK in de gelegenheid moeten worden gesteld om hun mening naar voren te brengen. De vraag is echter of dit artikel 9 lid 2 IVRK rechtstreekse werking heeft binnen het Surinaamse rechtsbestel. Volgens geldend recht heeft dit artikel namelijk geen rechtstreekse werking binnen het Surinaams rechtsbestel. Wel heeft de wetgever het scheidingsprocesrecht aangepast met een hoorrecht voor kinderen, waarop kinderen als belanghebbende een beroep kunnen doen. Hiervoor kan wederom verwezen worden naar *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* waarin de wetgever een hoorrecht van het kind heeft vastgelegd in artikel 1:119a BRv.

Voorts heeft de wetgever onder andere in het kader van artikel 9 lid 3 IVRK³³⁹ nog een belangrijke wet aangenomen, namelijk de *“Wet van 7 december 2002, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot regeling van het omgangsrecht van minderjarige kinderen en nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering”*³⁴⁰. Deze wet staat ook wel bekend als de *“Wet Omgangsrecht minderjarigen”*. Met de aanneming van deze wet werd in het BW na de vijftiende titel van Boek 1 een nieuwe Titel 15a met de naam *“Omgang en Informatie”* ingevoegd.

^{337.} Blaak e.a. 2012, pag.206 in Smits 2015, pag. 86.

^{338.} Hodgkin & Newell 2007, pag. 129 in Smits 2015, pag. 87.

^{339.} Memorie van Toelichting, bij de Wet 7 december 2002, S.B. 2002 no. 100, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot regeling van het omgangsrecht van minderjarige kinderen en nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, pag. 11.

^{340.} Wet van 7 december 2002, S.B. 2002, nr. 100, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot regeling van het omgangsrecht van minderjarige kinderen en nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

In de praktijk refereert het BuFaz ook aan artikel 9 lid 3 IVRK, wanneer het bureau door de rechter om advies wordt gevraagd. Zo heeft het BuFaz zich in een zaak waarin de rechter, bij het voorzien in de voogdij na echtscheiding, dit bureau om advies had gevraagd, gerefereerd aan artikel 9 lid 3 IVRK. Het bureau refereerde zich aan het voornoemde artikel om aan te geven dat de vader, bij wie het kind na de echtscheiding van ouders feitelijk verbleef, ongeschikt was om tot voogd benoemd te worden. Volgens het BuFaz volgt uit artikel 9 lid 3 IVRK dat het kind dat van een ouder of van beide ouders is gescheiden, het recht heeft om op regelmatige basis een persoonlijke betrekking en rechtstreeks contact met beide ouders te onderhouden, tenzij dit niet in het belang van het kind is. In deze zaak maakte de vader zich niet alleen schuldig aan het belemmeren van het contact van de minderjarige zoon met de moeder, maar ook aan het negatief beïnvloeden van de zoon jegens zijn moeder. Het BuFaz was bevreesd dat een langer verblijf van de zoon bij zijn vader ertoe zou kunnen leiden dat de vader hem negatief zou blijven beïnvloeden ten opzichte van de moeder. Hierdoor zou het contact tussen moeder en kind nog meer kunnen verslechteren. Tijdens een gesprek met de minderjarige zoon op het bureau van BuFaz sprak de zoon zeer negatief over de moeder en gaf hij aan thuis door haar te worden geslagen. Echter, bij confrontatie met de moeder gaf hij aan dit gelogen te hebben en beloofde hij zulks niet meer te doen. Nadien bleek zelfs tijdens een bezoek van de zoon aan zijn moeder in de vakantie, dat hij zich erg gelukkig toonde bij haar en dat hij niet terug wilde naar zijn vader. Hij hoopte bij zijn moeder te kunnen blijven en dat ook zijn vader weer bij zijn moeder zou komen wonen.³⁴¹

Het BuFaz concludeerde en adviseerde dat de zoon het prettig vond om zowel bij vader als moeder te verblijven. Verder keurde het bureau af dat er aan huis van de vader negatief over moeder werd gesproken. Moeder werkte en bleek ook in staat te zijn om de minderjarige te verzorgen. Derhalve was het BuFaz van mening dat het beter was als de moeder belast zou worden met de voogdij van de zoon, hetgeen tevens zou betekenen dat de hoofdverblijfplaats van het kind zou wijzigen.³⁴²

In het voornoemde geval is de rechter meegegaan met het advies van het BuFaz, waardoor hij zich indirect heeft gerefereerd aan artikel 9 IVRK, door zich te conformeren aan het advies van het BuFaz, waarbij naar het IVRK wordt verwezen. Echter, de rechter heeft in zijn uitspraak niet uitdrukkelijk verwezen naar artikel 9 IVRK.

^{341.} AR no. 160352, 24- 4-2018.

^{342.} AR no. 160352, 24- 4-2018.

h. Samenhang tussen artikel 12 IVRK en artikelen 3, 5 en 9 IVRK

Bij de beoordeling van het belang van het kind moet het recht van het kind om zijn mening vrijelijk te kunnen uiten worden gerespecteerd en moet voldoende rekening worden gehouden met de opvattingen van het kind in alle aangelegenheden betreffende het kind. Het gewicht dat aan de mening van het kind zal worden toegekend wordt aan de hand van zijn leeftijd en rijpheid bepaald. Dit is duidelijk uiteengezet in General Comment nr. 12 van het Kinderrechtencomité, dat het onlosmakelijke verband tussen artikel 3 lid 1 en artikel 12 IVRK onderstreept.³⁴³

Volgens General Comment 12 van het Kinderrechtencomité zijn artikel 3 en artikel 12 IVRK complementair aan elkaar,³⁴⁴ omdat een beslissing het best in het belang van een kind kan worden geacht, indien het kind zelf in de gelegenheid wordt gesteld om deel te nemen aan het proces en zijn mening in de kwestie kenbaar kan maken. Derhalve kan artikel 3 lid 1 IVRK niet correct worden toegepast als niet aan de vereisten van artikel 12 IVRK is voldaan.³⁴⁵

Bij het belichten van de relatie tussen het belang van het kind en zijn hoorrecht in echtscheidingsprocedures moeten enkele belangrijke vragen worden beantwoord. Zo dient nagegaan te worden of het belang van het kind ook bij de beoordeling van zijn visie moet worden betrokken, dit belang ook bij de vraag of het kind wel of niet zal worden gehoord dient te worden meegenomen en wat de verhouding is tussen de wensen van het kind en zijn belangen. Mijns inziens dient het belang van het kind altijd meegenomen te worden bij de beoordeling van zijn visie, aangezien de visie van het kind niet altijd in hun belang hoeft te zijn. Zoals eerder aangehaald kunnen kinderen in echtscheidingsprocedures ook geïndoctrineerd worden door een van de ouders en gedwongen worden om een bepaalde mening kenbaar te maken die niet in hun belang is of zijn ze nog te jong om hun eigen belang goed af te kunnen wegen. Voorts kunnen zij bij conflictueuze scheidingen ook in een loyaliteitsconflict raken waardoor zij geen eigen mening kunnen vormen. In dergelijke gevallen moet de rechter, eventueel met hulp van gedragsdeskundigen, nagaan of de beslissing in het belang van het kind zal zijn indien deze conform zijn visie wordt genomen. Verder kunnen kinderen in hun visie ook wensen kenbaar maken, die mogelijk niet in hun belang zijn. De rechter moet ook in dergelijke gevallen, ongeacht de leeftijd van het kind, een zorgvuldige afweging maken tussen de wensen en het belang van het kind, want de rechter hoeft niet mee te gaan met de visie en de wensen van het kind als die niet in het belang van het kind worden geacht.

³⁴³. CRC/C/GC/14/ 2013, par. 43, pag. 13.

³⁴⁴. CRC/C/GC/12/ 2009, par. 74, pag. 15; CRC/C/GC/14/ 2013, par. 43, pag. 13 ; Mol 2022, pag. 48-49.

³⁴⁵. CRC/C/GC/14/2013, par. 43, pag. 13; Parkes 2015, pag. 43; Bruning e.a. 2020, pag.94.

Artikel 12 IVRK is eveneens nauw verbonden met artikel 5 IVRK. Volgens artikel 5 IVRK dienen ouders en andere wettelijke vertegenwoordigers, aan hun kinderen de nodige leiding en begeleiding te verschaffen, zodat zij in staat zijn om de rechten, die in het IVRK zijn opgenomen, uit te oefenen. Verder bepaalt artikel 5 IVRK ook dat bij de opvoeding van het kind rekening moet worden gehouden met de zich ontwikkelende capaciteiten van het kind. Dit betekent dat hoe meer het kind zelf te weten komt, ervaren en begrepen heeft, hoe meer de ouder of andere wettelijke vertegenwoordigers, het kind dienen toe te staan om die mening zelf kenbaar te maken in kwesties die het kind betreffen. Hieruit kan eveneens geconcludeerd worden dat ouders en wettelijke voogden aan kinderen de nodige leiding en begeleiding moeten verschaffen bij het uitoefenen van hun hoorrecht in echtscheidingsprocedures. Volgens artikel 12 IVRK dient er in dergelijke procedures passend belang gehecht te worden aan de mening van het kind, indien hij (op basis van zijn ontwikkelende vermogens) instaat is zijn eigen mening te vormen. Dit betekent echter niet dat de mening van het kind zwaarder zal wegen dan die van zijn ouders, maar dat er in ieder geval serieus naar hen wordt geluisterd en er ook rekening wordt gehouden met zijn mening bij de eindbeslissing naarmate het kind ouder wordt en zich ontwikkelt.³⁴⁶

Voorts bestaat er eveneens een nauwe samenhang tussen artikel 9 lid 2 IVRK en artikel 12 IVRK, omdat artikel 9 lid 2 specifiek in het hoorrecht van het kind binnen juridische procedures voorziet waarbij kinderen als gevolg van een kinderbeschermingsmaatregel of echtscheiding van de ouders van één of beide ouders worden gescheiden.³⁴⁷

Conclusie

Binnen de echtscheidingsprocedures van de ouders en bij voogdijvoorzieningen na echtscheiding moeten belangrijke beslissingen over de kinderen worden genomen. Daarom is het volgens het IVRK van groot belang dat de daarbij betrokken kinderen daadwerkelijk betrokken worden in dit proces en dat zij in de gelegenheid worden gesteld om hun mening te geven ten aanzien van de zaken die hen betreffen. Daartoe is immers het hoorrecht van kinderen in het leven geroepen, opdat het kind de mogelijkheid geboden wordt om zijn stem te laten horen in deze echtscheidingsprocedure. Dit recht is opgenomen in artikel 12 lid 2 IVRK en wordt als een van de unieke bepalingen binnen dit Kinderrechtenverdrag beschouwd. Dit hoorrecht richt zich op de juridische en sociale status van kinderen

^{346.} Bruning e.a. 2020, pag. 96; Mol 2022, pag. 57.

^{347.} Bruning e.a. 2020, pag. 96; Landsdown 2011, pag. 66; Tobin & Cashmore 2019, pag. 312; Mol 2022, pag. 61.

die enerzijds wellicht niet de volledige autonomie van volwassenen hebben, maar anderzijds wel rechten hebben.³⁴⁸

Zoals we hiervoor zagen, moet bij de uitoefening van het hoorrecht ook rekening worden gehouden met het belang van het kind. Zowel artikel 3 IVRK als artikel 12 IVRK laten veel vrijheid over aan de nationale stelsels van de verdragsstaten en hun rechterlijke macht om te bepalen hoe er invulling dient te worden gegeven aan “het belang van het kind” en de wijze waarop het hoorrecht van het kind dient te worden ingericht en uitgevoerd.³⁴⁹ Zo is het bij een echtscheidingsprocedure en voogdijvoorziening na echtscheiding aan de rechter binnen het nationale stelsel van de desbetreffende verdragsstaat, om een zorgvuldige afweging te maken tussen het belang van het kind en de belangen van anderen, die bij het proces zijn betrokken om een beslissing te nemen waarbij het belang van het kind het meest wordt gediend.

Daarnaast beoogt artikel 12 lid 2 IVRK dat het hoorrecht van het kind wordt uitgevoerd op een wijze, die verenigbaar is met de procedurele regels van het nationale recht. Hieruit blijkt eveneens de vrijheid van verdragsstaten om de wijze waarop dit recht dient te worden ingericht, te bepalen. Verder geldt dat de rechter bij de toepassing van dit artikel veel vrijheid heeft. Uit het feit dat in artikel 12 IVRK blijkt dat dit recht uitgeoefend wordt door een kind “dat in staat is om zijn mening te vormen”, kan geconcludeerd worden dat het aan de rechter is om te beoordelen of het kind wel over voldoende capaciteit beschikt om een eigen mening te kunnen vormen en te uiten. Volgens het Kinderrechtencomité moeten rechters ervan uitgaan dat het kind altijd in staat is om zijn mening te vormen. Komt de rechter tot het oordeel dat het kind hiertoe niet in staat is, dan moet hij zijn beslissing duidelijk motiveren. Heeft de rechter twijfels over de capaciteit van het kind dan kan deze hierover te allen tijde advies vragen aan deskundigen zoals kinderpsychologen, orthopedagogen e.d.

Verder geeft het artikel aan dat aan de mening van het kind gepast belang dient te worden toegekend. Het Kinderrechtencomité geeft geen definitie voor het begrip ‘gepast belang’.³⁵⁰ Daarmee is dat begrip vatbaar voor een verscheidenheid aan interpretaties. Ook blijkt het Kinderrechtencomité geen aanbevelingen te hebben aangegeven voor de rechter bij het bepalen van het gewicht dat aan de mening van

³⁴⁸. CRC/C/GC/12/2009, par. 1, pag. 3.

³⁴⁹. Freeman 2000, pag. 277-293; Smits 2015, pag. 100.

³⁵⁰. CRC/C/GC/14/2013, par 1, pag. 3.

het kind kan worden toegekend. Het Kinderrechtencomité geeft slechts aan dat dit gewicht in overeenstemming moet zijn met de leeftijd en rijpheid van het kind.

Daarnaast biedt artikel 12 lid 2 IVRK het kind de mogelijkheid om, als het door de rechter gehoord wil worden, zelf te bepalen of dit rechtstreeks of via tussenkomst van een vertegenwoordiger zal zijn. De vraag is natuurlijk wie als vertegenwoordiger van het kind kan optreden en aan welke voorwaarden deze vertegenwoordiger dient te voldoen om als vertegenwoordiger op te treden. Belangrijk hierbij is dat de voorwaarden, taken en bevoegdheden van deze vertegenwoordiger zowel voor het kind als voor de vertegenwoordiger en de beslissingsinstantie eenduidig geformuleerd moeten zijn.

Een andere interessante vraag is of het kind wel voldoende in staat is om een vertegenwoordiger aan te wijzen, die aan de vastgestelde voorwaarden voldoet. In dergelijke gevallen zou de rechter bij elke verzoek van het kind tot benoeming van een vertegenwoordiger naast de beoordeling van de persoon van de vertegenwoordiger eveneens moeten beoordelen of het kind wel voldoende in staat is om een vertegenwoordiger aan te wijzen. Hierbij kom ik tot de conclusie dat artikel 12 lid 2 IVRK het kind weliswaar de mogelijkheid biedt om binnen het scheidings(proces)recht een vertegenwoordiger te kiezen, maar dat de beoordeling van de capaciteit van het kind om een vertegenwoordiger aan te wijzen en de persoon van de vertegenwoordiger aan volwassenen en met name aan de rechter wordt overgelaten.

3.2 De positie van het kind in het AVRМ

Het Amerikaans Verdrag voor de Rechten van de Mens (AVRM) werd op 22 november 1969 tijdens de Inter-Amerikaanse Speciale Conferentie inzake de Rechten van de Mens te San José, Costa Rica door de Organisatie van Amerikaanse Staten, hierna te noemen de OAS, aangenomen. Tijdens deze conferentie werd het AVRM door een aantal lidstaten van de OAS ondertekend. Dit verdrag werd in 1978 van kracht. Suriname heeft het AVRM op 12 november 1987 geratificeerd.³⁵¹ Op deze datum bood Suriname eveneens het instrument van erkenning van de jurisdictie van het Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens overeenkomstig artikel 62 van het AVRM, aan de Secretaris van de OAS aan.³⁵²

^{351.} Verdragenblad van de Republiek Suriname, 12 november 1987, jrg. 2008, no. 5.

^{352.} Instrument of Recognition of Jurisdiction of the Inter-American Court of Human Rights.

Het AVRМ dient als basisdocument, waaraan de Inter-Amerikaanse Commissie voor de Rechten van de Mens, (hierna te noemen de Inter-Amerikaans Commissie of the Inter-American Commission on Human Rights) en het Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens oftewel the Inter-American Court on Human Rights (IACRH), (hierna ook: het Inter-Amerikaans Hof), hun taken en bevoegdheden ontlelen. Voorts is het belang van de erkenning en de naleving van de fundamentele rechten van de mens in de preambule van dit Amerikaans Verdrag vastgelegd. Volgens de preambule worden de fundamentele rechten van de mens niet ontleend aan het staatsburgerschap van een bepaalde staat, maar zijn deze gebaseerd op de kenmerkende eigenschappen van de menselijke persoonlijkheid. Derhalve vond de OAS het belangrijk om deze rechten ook internationaal in de vorm van een verdrag te beschermen.³⁵³

a. Familierechtelijke implicaties van het AVRМ

Het AVRМ heeft een belangrijke invloed gehad op de ontwikkeling van het Surinaamse familierecht, welke invloed vooral blijkt uit de rechtspraak. Ik zal daarom eerst het belang van dit verdrag voor het familierecht bespreken, alvorens ik overga tot het belichten van de bescherming van de positie van het kind in de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding binnen het AVRМ. Immers, echtscheiding is een belangrijk onderdeel van het familierecht.

De doorwerking van het AVRМ binnen de Surinaamse wetgeving is onder andere te concluderen uit de *Wet van 18 februari 2000, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot opheffing van het onderscheid tussen wettige en natuurlijke kinderen in het erfrecht*³⁵⁴ (hierna: Wet tot opheffing van het onderscheid tussen wettige en natuurlijke kinderen in het erfrecht) en de *Wet van 7 december 2002, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot regeling van het omgangsrecht van minderjarige kinderen en nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke rechtsvordering*³⁵⁵ (hierna: de Wet omgangsrecht minderjarigen).

Volgens de memorie van toelichting bij de Wet opheffing van het onderscheid tussen wettige en natuurlijke kinderen binnen het erfrecht wordt - met inachtneming van onder andere het AVRМ, waarin het non-discriminatie-beginsel is opgenomen - beoogd het onderscheid in de wet tussen wettige en natuurlijke

³⁵³. Preambule AVRМ.

³⁵⁴. S.B. 2000, no. 6.

³⁵⁵. S.B. 2002, no. 100.

kinderen te doen vervallen.³⁵⁶ Vóór de inwerkingtreding van deze wet had een kind dat buiten het huwelijk was geboren krachtens artikel 1:334 BW te allen tijde de staat van natuurlijk kind van zijn moeder en verkreeg het door erkenning de staat van natuurlijk kind van de vader. Het kind kwam dan krachtens deze wettelijke bepaling bij zijn geboorte met zijn moeder in familierechtelijke betrekkingen te staan en op het tijdstip van de erkenning ook met zijn vader. Binnen het erfrecht werd echter een onderscheid gemaakt tussen wettige kinderen en natuurlijke (erkende) kinderen van de erflater.³⁵⁷ Het erfdeel van de wettige kinderen was namelijk groter in vergelijking met dat van de natuurlijke (erkende) kinderen, terwijl beide groepen kinderen in familierechtelijke betrekking stonden tot de erflater. Dit onderscheid werd onder invloed van onder andere het AVRМ, IVRK, IVBPR en andere mensenrechtenverdragen waarin het non-discriminatiebeginsel is neergelegd, als een discriminatoir onderscheid aangemerkt en bij wet opgeheven. Verder werd artikel 1: 334 BW eveneens gewijzigd bij de eerdergenoemde wet waarbij werd vastgesteld dat een natuurlijk kind en ook zijn afstammelingen in familierechtelijke relatie staan tot de moeder en haar bloedverwanten en na de erkenning eveneens familierechtelijke betrekkingen heeft met de vader en zijn bloedverwanten.

Daarnaast werd in de memorie van toelichting bij de Wet omgangsrecht minderjarigen eveneens verwezen naar het AVRМ. Daarbij werd benadrukt dat uit het recht op eerbiediging van het gezinsleven eveneens een recht op omgang voortvloeit.³⁵⁸ Het recht op eerbiediging van het gezinsleven is vastgelegd in artikel 11 lid 2 AVRМ.

De invloed van het AVRМ binnen de Surinaamse familierechtspraak is vooral te merken in de twee baanbrekende uitspraken van de Kantonrechter en met name uit de beschikking inzake Van Lobbrecht³⁵⁹ en het vonnis in de zaak van Sewnundun tegen de Staat Suriname.³⁶⁰ In beide zaken werd een beroep gedaan op artikel 17 lid 1 AVRМ, waarin de rechten van het gezin zijn vastgelegd. Verder werd in deze zaken eveneens verwezen naar het recht op eerbiediging van het gezinsleven dat in artikel 11 lid 2 AVRМ is opgenomen. Echter, dit artikel wordt niet expliciet genoemd

^{356.} Memorie van toelichting, Wet van 18 februari 2000, S.B. 2000 no. 6, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot opheffing van het onderscheid tussen wettige en natuurlijke kinderen in het erfrecht, pag. 4.

^{357.} Onder erflater kan hier zowel de overleden vader als de overleden moeder worden verstaan.

^{358.} Memorie van Toelichting, Wet van 7 december 2002, S.B. 2002 no. 100, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot regeling van het omgangsrecht van minderjarige kinderen en nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke rechtsvordering, pag. 11.

^{359.} Kantonrechter Eerste Kanton 4 maart 2003, A.R. no. 030754.

^{360.} Kantongerecht in het Eerste Kanton 17 juni 2008, A.R. no. 051963.

in deze rechterlijke uitspraken. In voornoemde uitspraken werd de rechtstreekse werking van artikel 17 lid 1 AVRVM binnen het Surinaams rechtsbestel erkend.

Uit de van Lobbrecht-zaak³⁶¹ bleek dat het bestaan van family life tussen de verzoeker en zijn biologische kind, aanleiding gaf tot het vestigen van familie-rechtelijke betrekkingen tussen de verzoeker en zijn buiten het huwelijk, bij een andere vrouw dan zijn echtgenote, verwekte kind.

Artikel 11 lid 2 AVRVM beschermt onder andere het recht op gezinsleven. Opvallend is dat dit artikel geen nadere uitleg geeft over de inhoud van dit begrip. Om toch enig beeld van de inhoud van dit begrip te kunnen krijgen, ben ik op zoek gegaan naar literatuur en jurisprudentie waarin het recht op familie- en gezinsleven en family life is uitgewerkt. Aangezien artikel 11 lid 2 AVRVM overeenkomt met artikel 8 lid 1 EVRM is er aansluiting gezocht bij de uitleg die in de literatuur en jurisprudentie over dit laatstgenoemde artikel is gegeven. Zo blijkt uit de literatuur³⁶² dat het begrip gezinsleven betrekking heeft op de relatie tussen de ouders met hun kinderen, terwijl het begrip familieleven betrekking heeft op het grotere verband tussen de familieleden. Het begrip 'family life' behelst zowel het familie- als het gezinsleven. Het komt ook wel voor dat er in de wetgeving van de bij het AVRVM betrokken staten wordt gesproken van een nauwe persoonlijke rechtsbetrekking. Onder dit begrip wordt een op een gezinsleven lijkende situatie verstaan met als gevolg dat hier bepaalde rechten aan verbonden worden.³⁶³

In de zaak Sewnundun³⁶⁴ concludeerde de rechter dat het recht op eerbiediging van het gezinsleven eveneens inhoudt dat kinderen in familierechtelijke betrekking moeten kunnen staan met hun biologische vader door erkenning. Bestaat er een gezinsleven tussen de biologische vader en zijn buiten het huwelijk geboren kind dan biedt dit gezinsleven aan de biologische vader de mogelijkheid om zijn kind te erkennen, zelfs al geeft de moeder van het kind geen toestemming tot die erkenning.

Naast de erkenning van een door een gehuwde man bij een andere vrouw dan zijn echtgenote verwekt kind en de ontkenning van de wettigheid door het kind is de invloed van het AVRVM eveneens te merken in rechtszaken betreffende:

³⁶¹. Kantonrechter Eerste Kanton 4 maart 2003, A.R. no. 030754.

³⁶². Oversteyns 1988, pag. 488-498; De Boer 1990, pag. 26-28; Wiarda 1987, pag. 836-837; Wortmann 1986, pag. 122; Van Rhee 1990, pag. 1670-1675; Smits 2015, pag. 102.

³⁶³. Smits 2015, pag. 103.

³⁶⁴. Kantongerecht in het Eerste Kanton 17 juni 2008, A.R. no. 051963.

- de ontkenning van de wettigheid van het kind door de moeder;³⁶⁵ en
- adoptie waarbij het kind reeds is geplaatst bij een ongehuwde pleegmoeder die het kind wenst te adopteren.³⁶⁶

Uit het voorgaande concludeer ik dat artikel 11 AVRМ en artikel 17 AVRМ enorm belangrijk zijn voor het Surinaams personen en familierecht en dat deze artikelen een belangrijke rol hebben gespeeld bij de ontwikkelingen binnen dit rechtsgebied.

b. Het hoorrecht van het kind op basis van het AVRМ

Bij dit onderdeel worden de volgende onderwerpen besproken, te weten:

- het belang van artikel 19 AVRМ in het kader van de rechten van het kind;
- hoorrecht van het kind op basis van artikel 8 AVRМ;
- de rol van artikel 12 IVRK en General Comment 12 bij de interpretatie van het hoorrecht van het kind door de Inter-Amerikaanse Commissie en het Inter-Amerikaans Hof; en
- de overwegingen van het Inter-Amerikaans Hof in verband met de effectieve toegang van het kind tot de rechter.

Bij de bespreking van het hoorrecht van het kind worden naast de desbetreffende bepalingen van het AVRМ eveneens gebruik gemaakt van uitspraken en Advisory opinions van The Inter-American Court on Human Rights en The Inter-American Commission on Human Rights betreffende de bepalingen van het AVRМ.³⁶⁷

^{365.} Kantonrechter in het eerste Kanton 22 oktober 2018, A.R. no. 17-2326.

^{366.} Kantonrechter in het eerste kanton 12 maart 2018, A.R. no. 17-3445.

^{367.} Inter-American Court on Human Rights, Judicial status and Human Rights of the Child. Advisory Opinion OC-17/02 of August 28, 2002, Series A No. 17, paras. 96 and 98, Inter-American Court on Human Rights, Report No. 83/10, Case 12.584, Merits, Milagros Fornerón and Leonardo Anibal Fornerón, Argentina, November 29, 2010, par. 75 in Inter-American Commission on Human Rights, The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, October 2013; Inter-American Court on Human Rights, *Case of the Ituango Massacres v. Colombia*, Judgement of July 1, 2006. Series C No. 148, para. 244; Inter-American Court on Human Rights, *Case of the Mapiripán Massacre vs. Columbia*, Judgment of September 15 2005. Series C No. 134, para. 152; Inter-American Court on Human Rights, *Case of the "Juvenile Reeducation Institute" v. Paraguay*, Judgment of September 2, 2004. Series C No.112, para. 147; Inter-American Court on Human Rights, *Case of Servellón García et. al. v. Honduras*, Judgment of September 21, 2006, Serie C No. 152, para. 113; Inter-American Court on Human Rights, *Case of Chitay Nech et al. v. Guatemala*. Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of may 25, 2010. Series C No. 212, para. 164; Inter-American Court on Human Rights, *Case of González et al. ("Cotton Field") v. Mexico*. Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of November 16, 2009. Series C No. 205, para. 408; and *Case of the "Las Dos Erres Massacre v. Guatemala*, Judgment of November 24, 2009, para. 184; Inter-American Court on Human Rights, *Case of the Gómez Paquiyauri Brothers v. Peru*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of 8 July 2004, Series

Vermeldenswaard is dat deze uitspraken en Advisory opinions niet specifiek betrekking hebben op het hoorrecht van het kind binnen echtscheidingsprocedures. Echter, the Inter-American Court on Human Rights en Inter-American Commission on Human Rights geven in deze uitspraken en Advisory opinions wel relevante en concrete adviezen en aanbevelingen voor verdragsstaten met betrekking tot de interpretatie en toepassing van het hoorrecht van het kind in juridische en administratieve procedures. Volgens deze instanties dient dit hoorrecht in voornoemde procedures in het licht van artikel 12 IVRK geïnterpreteerd te worden. Zo benadrukt the Inter-American Court on Human Rights dat het kind ook in gezags-; opvoedings- en kindbeschermingskwesaties gehoord dient te worden teneinde een meest geschikte beslissing daarover te kunnen nemen.³⁶⁸ Uit het voorgaande kan geconcludeerd worden dat conform de aanbevelingen van the Inter-American Court on Human Rights en the Inter-Commission on Human Rights dezelfde normen met betrekking tot het hoorrecht van het kind (normen van artikel 12 IVRK) van toepassing zijn op alle juridische en administratieve procedures. Aangezien bij de echtscheiding van ouders er eveneens beslissingen over onder andere het gezag en verzorging van de desbetreffende kinderen binnen het gezin dienen te worden genomen, bieden de aanbevelingen en adviezen van Inter-American Court on Human Rights en Inter-American Commission on Human Rights mijns inziens relevante aanknopingspunten bij de interpretatie van het hoorrecht van het kind binnen scheidingsprocedures in het AVRМ.

Het belang van artikel 19 AVRМ in het kader van de rechten van het kind

Alvorens ik het hoorrecht van het kind binnen het kader van het AVRМ bespreek, wil ik eerst ingaan op artikel 19 AVRМ. Dit artikel handelt namelijk specifiek over de rechten van het kind op bescherming van zijn familie, de samenleving en de staat.

Volgens de Inter-Amerikaans Commissie en het Inter-Amerikaans Hof, hebben kinderen dezelfde rechten als volwassenen en ook speciale rechten die voortvloeien uit hun positie. Deze gaan gepaard met specifieke plichten van het gezin,

C No. 110, paras. 124, 163-164, and 171; Inter-American Court on Human Rights, *Case of Bulacio vs Argentina*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of September 18, 2003. Series C No. 100, paras. 126 and 134; Inter-American Court on Human Rights, *The "Street Children" v. Guatemala Case (Villagrán Morales et. al.)*. Judgment of November 19, 1999. Series C No. 63, paras 146 and 185; and Inter-American Court on Human Rights, *Case of the Yakye Axa Indigenous Community v. Paraguay*, Judgment of June 17, 2005, para 172. In Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, October 2013, pag.12.

³⁶⁸. Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, October 2013, pag.106.

de samenleving en de staat.³⁶⁹ Derhalve moet artikel 19 AVRМ worden gezien als een aanvullend en complementair recht aan het recht van kinderen, die vanwege hun ontwikkelingsniveau bijzondere bescherming verdienen.³⁷⁰ Deze speciale bescherming die aan kinderen moet worden gegeven op grond van de internationale mensenrechten is gebaseerd op hun positie als zich ontwikkelende personen. Voorts wordt deze speciale bescherming van kinderen gerechtvaardigd vanwege de verschillen met volwassen personen, in termen van de mogelijkheden tot en uitdagingen bij het verwezenlijken van de effectieve uitoefening en volledige toepassing van hun rechten.³⁷¹

In het kader van artikel 19 AVRМ benadrukt het Inter-Amerikaans Hof dat er bij het vaststellen van de reikwijdte en inhoud van de plicht tot bijzondere bescherming rekening moet worden gehouden met het feit dat de afhankelijkheidssituatie van kinderen in de loop van de tijd op een natuurlijke wijze verandert in overeenstemming met hun groei, niveau van volwassenheid en geleidelijk toenemende persoonlijke autonomie. Dit resulteert in een dienovereenkomstige verandering in

^{369.} Inter-American Court on Human Rights, *Juridical Condition and Human Rights of the Child*. Advisory Opinion OC-17/02 of August 28, 2002, Series A No. 17, para. 54 in Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, October 2013, pag.12.

^{370.} Inter-American Court on Human Rights, *Juridical Condition and Human Rights of the Child*. Advisory Opinion OC-17/02 of August 28, 2002, Series A No. 17, para. 54, 55 and 60; Inter-American Court on Human Rights, *Case of the Ituango Massacres v. Colombia*, Judgement of July 1, 2006. Series C No. 148, para. 244; Inter-American Court on Human Rights, *Case of the Mapiripán Massacre vs. Colombia*, Judgment of September 15 2005. Series C No. 134, para. 152; Inter-American Court on Human Rights, *Case of the "Juvenile Reeducation Institute" v. Paraguay*, Judgment of September 2, 2004. Series C No.112, para. 147; Inter-American Court on Human Rights, *Case of Servellón García et. al. v. Honduras*, Judgment of September 21, 2006, Serie C No. 152, para. 113; Inter-American Court on Human Rights, *Case of Chitay Nech et al. v. Guatemala*. Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of may 25, 2010. Series C No. 212, para. 164; Inter-American Court on Human Rights, *Case of González et al. ("Cotton Field") v. Mexico*. Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of November 16, 2009. Series C No. 205, para. 408; and *Case of the "Las Dos Erres Massacre v. Guatemala*, Judgment of November 24, 2009, para. 184; Inter-American Court on Human Rights, *Case of the Gómez Paquiyauri Brothers v. Peru*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of 8 July 2004, Series C No. 110, paras. 124, 163-164, and 171; Inter-American Court on Human Rights, *Case of Bulacio vs Argentina*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of September 18, 2003. Series C No. 100, paras. 126 and 134; Inter-American Court on Human Rights, *The "Street Children" v. Guatemala Case (Villagrán Morales et. al.)*. Judgment of November 19, 1999. Series C No. 63, paras 146 and 185; and Inter-American Court on Human Rights, *Case of the Yakye Axa Indigenous Community v. Paraguay*, Judgment of June 17, 2005, para 172. In Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, October 2013, pag.12.

^{371.} Inter-American Court on Human Rights, *Juridical Condition and Human Rights of the Child*. Advisory Opinion OC-17/02 Of August 28, 2002. Series A No. 17, para 51.

de inhoud van de taken en verantwoordelijkheden van het gezin, de gemeenschap en de staat jegens kinderen. Die plichten en verantwoordelijkheden moeten dan ook in overeenstemming zijn met het ontwikkelingsniveau van de kinderen en hun geleidelijk ontwikkelende vermogen om onafhankelijk beslissingen te nemen over zichzelf en de uitoefening van hun rechten.³⁷²

Hoorrecht van het kind op basis van artikel 8 AVRМ

Ten aanzien van het hoorrecht van het kind in echtscheidingsprocedures van hun ouders dient speciaal te worden gewezen op artikel 8 lid 1 AVRМ. Volgens het Inter-Amerikaans Hof en de Inter-Amerikaans Commissie garandeert dit artikel namelijk het recht van alle personen, dus inclusief kinderen, om gehoord te worden in procedures waarin hun recht dient te worden vastgesteld.³⁷³ Zo geven zowel het Inter-Amerikaans Hof als de Inter-Amerikaans Commissie aan dat het hoorrecht van het kind conform artikel 12 IVRK geïnterpreteerd moet worden waarin passende bepalingen zijn opgenomen over het recht van het kind om te worden gehoord en om de tussenkomst van het kind in juridische procedures waaronder echtscheidingsprocedures die het kind (mede) betreffen naar gelang van zijn leeftijd en rijpheid te vergemakkelijken.³⁷⁴ De bepaling van artikel 8 AVRМ inclusief het hierin opgenomen recht om te worden gehoord is van toepassing op gerechtelijke en administratieve procedures die de rechten van personen bepalen,³⁷⁵ en impliceert dat er tijdig maatregelen moeten worden genomen in procedures om een adequate deelname van het kind te vergemakkelijken, zodat het kind zijn mening effectief kan uiten op een manier die de beslissing kan beïnvloeden.³⁷⁶ In procedures over gezag na echtscheiding, verzorging en kindbeschermingsmaatregelen heeft het kind het recht om ten aanzien van de

³⁷². Inter-American Court on Human Rights, *Case of Gelman v. Uruguay*. Merits and Reparations. Judgement of February 24, 2011, Series C No. 221, para 129.

³⁷³. Antkowiak & Gonza 2017, pag. 178-179.

³⁷⁴. Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, October 2013, pag.12.

³⁷⁵. Inter-American Court on Human Rights, *Juridical status and Human Rights of the Child*. Advisory Opinion OC-17/02 of August 28, 2002, Series A No. 17, paras. 94 and 117 in Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, October 2013, pag.106.

³⁷⁶. Inter-American Court on Human Rights, *Juridical status and Human Rights of the Child*. Advisory Opinion OC-17/02 of August 28, 2002, Series A No. 17, paras. 96 and 98, Inter-American Court on Human Rights, Report No. 83/10, Case 12.584, *Merits, Milagros Fornerón and Leonardo Anibal Fornerón, Argentina*, November 29, 2010, par. 75 in Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, October 2013, pag.106.

te nemen maatregel zijn mening te kunnen geven en enige invloed uit te oefenen voor die beslissing.³⁷⁷

De rol van artikel 12 IVRK en General Comment 12 bij de interpretatie van het hoorrecht van het kind door de Inter-Amerikaanse Commissie en het Inter-Amerikaans Hof

Het is belangrijk om op te merken dat de Inter-Amerikaans Commissie ook regelmatig verwijst naar artikel 12 IVRK en General Comment 12 van het Kinderrechtencomité³⁷⁸ voor de interpretatie van het hoorrecht van het kind. Zo geeft deze Commissie aan dat staten het hoorrecht van elk kind, dat in staat is zijn of haar eigen mening te vormen, moeten garanderen. Dit betekent dat de bij het AVRМ aangesloten staten de rechten van elk wilsbekwaam kind om te worden gehoord moeten respecteren. Kinderen moeten derhalve ook in echtscheidingsprocedures in beginsel door de rechter worden gehoord. Kinderen hoeven dan ook niet – voordat zij worden uitgenodigd voor het kindgesprek – te bewijzen dat zij wilsbekwaam zijn.³⁷⁹

Ook voor wat betreft het hanteren van een leeftijdsgrens verwijst de Inter-Amerikaans Commissie naar artikel 12 IVRK en General Comment 12.³⁸⁰ Daarbij wordt door de Commissie benadrukt dat artikel 12 geen leeftijdsgrens oplegt aan het recht van het kind om zijn of haar mening te uiten, en beklemtoont de Commissie tevens dat staten in hun wetgeving geen leeftijdsgrenzen voor het kindgesprek moeten invoeren.³⁸¹

Volgens het Inter-Amerikaans Hof mogen de op leeftijd afgestemde communicatie met kinderen en de speciale ondersteuning die kinderen mogelijk nodig hebben om een eigen mening te vormen en te uiten, in de praktijk geen belemmering of obstakel vormen voor de waarborging van het hoorrecht van kinderen in besluitvormingsprocedures. Staten hebben op grond van artikel 8 (1) AVRМ aanvullende verplichtingen om gerechtelijke procedures te reguleren, zodat kinderen daaraan daadwerkelijk effectief kunnen deelnemen. Derhalve is het noodzakelijk om de communicatiemethoden - die tijdens kindgesprekken worden gebruikt om de mening van kinderen

^{377.} Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, October 2013, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, pag.106.

^{378.} CRC/C/GC/12, July 20, 2009, para. 17 and. 74.

^{379.} Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, October 2013, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, pag.107.

^{380.} CRC/C/GC/12, July 20, 2009, para. 20 and. 21.

^{381.} Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, October 2013, pag.108.

te peilen - aan te passen aan de behoeften van kinderen die vanwege hun jonge leeftijd, een bepaalde handicap of enige andere belemmering moeite hebben met het verwoorden en uiten van hun mening.³⁸² Refererend aan General Comment 12 van het Kinderrechtencomité³⁸³ geeft het Inter-Amerikaans Hof aan dat er ook rekening dient te worden gehouden met eventuele taalkundige en culturele aspecten bij het kiezen van het medium dat de uitdrukking van de mening van het kind mogelijk maakt en vergemakkelijkt. De Inter-Amerikaans Commissie is van mening dat, in het licht van de garantie van artikel 8 (1) AVRVM in relatie tot artikel 19 AVRVM, indien nodig, gratis hulpdiensten van een tolk en ander gespecialiseerde personeel, bijvoorbeeld voor het werken met kleine kinderen of mensen met een handicap, moet worden verstrekt.³⁸⁴

In het licht van artikel 12 IVRK en General Comment 12 van het Kinderrechtencomité vindt de Inter-Amerikaans Commissie het eveneens belangrijk dat het kind in juridische procedures alle nodige informatie en adviezen krijgt die hem kunnen helpen bij het vormen en uiten van een mening die het meest in zijn belang is. In dit opzicht moeten staten elke kind aanmoedigen om een vrije mening te vormen en aan het kind een geschikte omgeving bieden waarin het kind zich veilig en gerespecteerd voelt en voorwaarden scheppen die het voor het kind mogelijk maken om zijn recht om te worden gehoord uit te kunnen oefenen. Dit betekent dat ook in echtscheidingsprocedures het kind moet worden geïnformeerd over de zaken die worden overwogen, de opties en mogelijke beslissingen die kunnen worden genomen, en de gevolgen daarvan. Verder dient het kind ook te worden geïnformeerd over de wijze, waarop hij zal worden gevraagd om zijn mening te geven. Dit recht op informatie is essentieel, omdat het een cruciale voorwaarde is voor het vormen van duidelijke beslissingen ten behoeve van het kind. Daarom dient de informatie ook toegankelijk en passend te zijn voor het kind. Het is echter niet nodig dat het kind grondige kennis heeft van alle aspecten van de kwestie die hem aangaan, maar dat

³⁸². Inter-American Court on Human Rights, *Case of Furlan and Family v. Argentina*, Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of august 31, 2012. Series C No. 246, para. 229. Deze zaak handelt over de vermeende internationale verantwoordelijkheid van de staat bij het gebrek aan tijdige reactie van de Argentijnse gerechtelijke autoriteiten, die tot buitensporig veel vertraging hebben geleid bij de oplossing van een civiele procedure tegen de staat, wier reactie afhangt van de medische behandeling van het [vermeende] slachtoffer, als kind met een handicap." Volgens de Inter-Amerikaanse Commissie had de staat in casu de volgende artikelen van het AVRVM geschonden te weten: artikel 8, lid 1 AVRVM (Recht op een eerlijk proces) en artikel 25, lid 1 AVRVM (Recht op rechterlijke bescherming). Derhalve verzocht de Commissie het Inter-Amerikaans Hof om deze schending door de staat in relatie tot artikel 1 lid 1 AVRVM (Verplichting om rechten te respecteren) uit te spreken.

³⁸³. CRC/C/GC/12, July 20, 2009, para. 21.

³⁸⁴. Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, October 2013, pag.108.

hij wel voldoende "Urteilsfähig" is om hierover een eigen mening te kunnen vormen en die mening te uiten.³⁸⁵ Zowel het Kinderrechtencomité als het Inter-Amerikaans Hof benadrukken dat het kind eveneens het recht heeft om af te zien van zijn gesprek met de rechter, aangezien het kind het recht én niet de plicht heeft om gehoord te worden. Bovendien moeten kinderen worden geïnformeerd over hun recht om rechtstreeks of desgewenst via een vertegenwoordiger te worden gehoord.³⁸⁶

In het kader van het voorgaande benadrukt de Inter-Amerikaans Commissie het belang van een goede en adequate opleiding van de administratieve en gerechtelijke autoriteiten met betrekking tot het horen van kinderen en het bestaan van gespecialiseerd personeel dat kinderen de nodige ondersteuning kan bieden, zodat zij de aspecten van hun hoorrecht kunnen begrijpen en hun recht om te worden gehoord ook voldoende wordt gewaarborgd.³⁸⁷

Ook de omgeving waarin kinderen zullen worden gehoord, moet volgens de Inter-Amerikaans Commissie veilig en kindvriendelijk zijn ingericht, zodat het kind vrijelijk zijn mening kan uiten zonder dwang of met een angstig of wantrouwend gevoel. In dit kader wordt benadrukt dat een kind niet effectief kan worden gehoord in een omgeving die intimiderend, vijandig, ongevoelig of ongepast is. Dat geldt zeker voor jonge kinderen. De procedure moet toegankelijk, passend en begrijpelijk zijn voor de kinderen. Elementen die verband houden met de plechtigheid en formaliteit van de procedure die het kind kunnen intimideren, zoals de rechtszaal, de kleding van de rechter(s) en advocaten, de taal en andere elementen, moeten worden aangepast, opdat er een gunstige atmosfeer voor het kind ontstaat waarin hij zijn hoorrecht optimaal kan benutten.³⁸⁸

Verder is het volgens de Inter-Amerikaans Commissie in het kader van artikel 12 IVRK belangrijk dat verdragsstaten zich bewust zijn van de mogelijke negatieve gevolgen van een ondoordachte toepassing van dit hoorrecht in gerechtelijke procedures en derhalve ook echtscheidingsprocedures, met name in gevallen

^{385.} Inter-American Commission On Human Rights, *The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Care, Ending Institutionalization in the Americas*, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013, pag.109.

^{386.} CRC/C/GC/12, July 20, 2009, para. 16; Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Ruffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 198 in Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, October 2013, pag.109.

^{387.} Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, October 2013, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, pag.109.

^{388.} Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, October 2013, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, pag.109.

waarbij zeer jonge kinderen zijn betrokken, of in gevallen waarin het kind het slachtoffer is geworden van seksueel misbruik, geweld of andere vormen van mishandeling. Derhalve is het belangrijk dat staten alle nodige maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat de veiligheid van het kind (gelet op de omstandigheden van het geval en het belang van het kind) gegarandeerd blijft bij de uitoefening van zijn hoorrecht en dat het kindgesprek bij voorkeur onder voorwaarden van vertrouwelijkheid plaatsvindt. Geen enkel kind mag vaker worden ondervraagd dan nodig is, met name wanneer gebeurtenissen worden onderzocht of wanneer het proces traumatische gevolgen kan hebben voor het kind. Immers, vermeden moet worden dat het kind opnieuw slachtoffer wordt.³⁸⁹

Volgens het Inter-Amerikaans Hof oefenen kinderen hun rechten geleidelijk meer uit naarmate zij een grotere mate van persoonlijke autonomie ontwikkelen.³⁹⁰ In overeenstemming met de inhoud van General Comment no. 12 van het Kinderrechtencomité, heeft het Inter-Amerikaans Hof bepaald dat degenen die verantwoordelijk zijn voor de toepassing van de wet, zowel op administratief als op juridisch gebied, rekening moeten houden met de specifieke omstandigheden van het kind en zijn belangen bij de beoordeling van zijn capaciteit om deel te nemen aan een procedure waarin zijn rechten dienen te worden vastgesteld.³⁹¹

Verder benadrukt het Inter-Amerikaans Hof dat de rechter zijn beslissing dient te motiveren in hoeverre er rekening is gehouden met de mening, voorkeuren en wensen van het kind om de relatie tussen de inhoud van de beslissing en de geuite wensen van het kind te rechtvaardigen.³⁹² Indien de beslisser de wensen van het kind niet volgt, moet dit gerechtvaardigd zijn, omdat de mening van het kind niet automatisch kan worden genegeerd zonder hiervoor serieuze en diepgaande argumenten te geven.³⁹³

^{389.} CRC/C/GC/12, July 20, 2009, para. 24 in Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, October 2013, pag.110.

^{390.} *Case of Atlanta Riffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 199.

^{391.} Inter-American Court on Human Rights, *Juridical status and Human Rights of the Child*. Advisory Opinion OC-17/02 of August 28, 2002, Series A No. 17, paras. 96 and 102; Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Riffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 199.

^{392.} Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Riffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 208.

^{393.} Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Riffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 206 en 208.

In de case *Atlanta Riffo and Daughters v. Chile*³⁹⁴ wordt benadrukt dat de wetgevende en rechterlijke macht verplicht zijn om de mening van het kind in overweging te nemen bij beraadslagingen, die leiden tot een beslissingen die kinderen aangaan. De daarbij betrokken volwassenen mogen niet willekeurig bepalen of zij de mening van het kind wel of niet in overweging zullen nemen. Als de kinderen voldoende ontwikkeld zijn in het vormen van hun eigen mening en standpunt, dan dienen zij immers in staat gesteld te worden om hun mening te uiten, tenzij hier zeer ernstige bezwaren tegen zijn.

Verder wordt in voornoemde zaak benadrukt dat, indien de mening van het kind goed en nauwkeurig onderbouwd is en blijkt dat het kind de gevolgen van zijn mening kan overzien, zo een visie dient te prevaleren boven alle andere argumenten die (door anderen dan het kind) worden aangedragen teneinde een beslissing over het kind te nemen. Deze voorkeur voor de mening van het kind is gebaseerd op het beginsel van het belang van het kind van artikel 3 IVRK.

Voorts benadrukt het Inter-Amerikaans Hof dat de mening van het kind, zelfs als hij de vereiste leeftijd en rijpheid heeft om zijn eigen mening te vormen, niet altijd in zijn belang zal zijn. De rechter of de persoon die verantwoordelijk is voor de procedure, dient een redelijke inschatting te maken van de mening van het kind in relatie tot zijn belang. Deze beoordeling vereist echter wel een zware motiveerplicht van de rechter als hij een beslissing neemt die afwijkt van de mening van het kind. Dat kan gemotiveerd worden aan het eind van de zitting als de rechter zijn beslissing mondeling kenbaar maakt aan de belanghebbenden en daartoe ook het kind uitnodigt, maar de rechter kan dat ook doen in een aparte passage in de beschikking waarin de rechter aan het kind verduidelijkt waarom de mening/wens van het kind niet door hem gevolgd is.³⁹⁵

^{394.} *Case of Atlanta Riffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgement of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 199. De onderhavige zaak handelt over de vermeende internationale verantwoordelijkheid van de desbetreffende staat voor discriminerende behandeling en willekeurige inmenging in het privé- en gezinsleven van mevrouw Atlanta als gevolg van haar seksuele geaardheid, in het juridische proces dat resulteerde in het verlies van zorg en de voogdij over haar dochters M., V en R. De zaak betreft ook het vermeende onvermogen van de staat om rekening te houden met de belangen van de meisjes, wier voogdij en zorg werden vastgesteld zonder rekening te houden met hun rechten, en op basis van vermeende discriminerende vooroordelen van de desbetreffende staat.

^{395.} Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Riffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 206 en 207.

De overwegingen van het Inter-Amerikaans Hof in verband met de effectieve toegang van het kind tot de rechter

In het kader van de effectieve uitoefening van het hoorrecht van het kind in juridische procedures en derhalve ook in echtscheidingsprocedures heeft het Inter-Amerikaans Hof ook enkele belangrijke overwegingen gemaakt ten aanzien van het vergemakkelijken van een effectieve toegang tot de rechter voor kinderen en andere personen die bijzonder kwetsbaar zijn bij het uitoefenen van hun rechten. Zo benadrukt het Hof dat voor de verwezenlijking van een effectieve toegang van het kind tot de rechter, verdragsstaten - mede op basis van gelijkheid van alle personen - meer procedurele en aan hun leeftijd aangepaste voorzieningen dienen te verstrekken aan kinderen om hun toegang tot en deelname aan de procedure te vergemakkelijken. Bovendien heeft het Hof ook vastgesteld dat de betrokkenheid van overheidsinstellingen en organen (die belast zijn met de waarborging van de rechten van het kind) bij gerechtelijke procedures essentieel is, zodat zij bij deze procedures ervoor kunnen zorgen dat de rechten van kinderen effectief worden beschermd en verdedigd.³⁹⁶

Daarnaast heeft het Inter-Amerikaans Hof ook verschillende richtlijnen gegeven met betrekking tot de behartiging van de belangen van elk kind in het kader van een gegeven administratieve of gerechtelijke procedures te weten:

- kinderen dienen in de gelegenheid gesteld te worden om hun rechten zelfstandig uit te oefenen naarmate ze een hoger niveau van persoonlijke autonomie en volwassenheid bereiken;³⁹⁷
- kinderen dienen op basis van hun leeftijd en rijpheid te worden geïnformeerd over hun recht om desgewenst rechtstreeks of via een vertegenwoordiger te worden gehoord;³⁹⁸
- indien in bepaalde procedures blijkt dat de positie van de ouder(s) van dien aard is dat deze noodzakelijkerwijs niet de belangen van het kind kunnen vertegenwoordigen,³⁹⁹ dient de staat ervoor te zorgen dat de belangen van het kind worden behartigd door iemand buiten het genoemd conflict;⁴⁰⁰ en

^{396.} Inter-American Court on Human Rights, *Case of Furlan and Family v. Argentina*, Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of August 31, 2012. Series C No. 246, para. 241.

^{397.} Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Riffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 68.

^{398.} Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Riffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 199.

^{399.} Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Riffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 67.

^{400.} Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Riffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 199.

- het kind heeft recht op passende juridische bijstand in de vorm van onder andere een advocaat gedurende de procedure, waarin over zijn rechten wordt beslist.⁴⁰¹

Volgens de Inter-Amerikaans Commissie dient de wetgeving de nodige garanties te bieden voor een adequate vertegenwoordiging van en raadgeving aan het kind om zodoende te kunnen voldoen aan artikel 8 lid 1 AVR. Dit is met name nodig in procedures waarin beslist moet worden over kindbeschermingsmaatregelen die betrekking hebben op de uithuisplaatsing van kinderen.⁴⁰²

Verder benadrukt het Inter-Amerikaans Hof dat - hoewel de procedurele rechten en de daarmee samenhangende waarborgen voor alle personen gelden - in het geval van kinderen de uitoefening van die rechten, gezien hun bijzondere status als kinderen, vereisen dat bepaalde specifieke maatregelen worden genomen, zodat zij deze rechten daadwerkelijk kunnen uitoefenen.⁴⁰³ De soorten specifieke maatregelen worden bepaald door elke staat die partij is en kunnen, afhankelijk van elk geval, de directe of gezamenlijke vertegenwoordiging van het kind omvatten.⁴⁰⁴ In het algemeen is het Inter-Amerikaans Hof van oordeel dat in gevallen van kwetsbaarheid van bepaalde personen, die persoon het advies door tussenkomst van een overheidsfunctionaris, zoals onder andere een bijzondere curator, moet kunnen ontvangen om de effectieve bescherming van zijn rechten te waarborgen.⁴⁰⁵ Voor mij rijst nu echter de vraag in hoeverre kinderen gebruik zullen maken van de voornoemde mogelijkheid indien zij erg onder druk staan van de ouder(s) of de kinderen zelfs bedreigd worden door hun ouder(s) of opvoeders als zij iets aan derden zouden vertellen over wat zich thuis afspeelt.

Volgens de Inter-Amerikaans Commissie dienen kinderen het recht te hebben op hun eigen juridische bijstand en vertegenwoordiging in procedures met belangen-

⁴⁰¹. Inter-American Court on Human Rights, *Case of Furlan and Family v. Argentina*, Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of august 31, 2012. Series C No. 246, para. 234-243.

⁴⁰². Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, October 2013, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, pag.114.

⁴⁰³. Inter-American Court on Human Rights, *Case of Furlan and Family v. Argentina*, Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of august 31, 2012. Series C No. 246, para. 242; Inter-American Court on Human Rights, *Judicial Condition and Human Rights of the Child*. Advisory Opinion OC-17/02 of August 28, 2002, Series A No. 17, para. 98.

⁴⁰⁴. Inter-American Court on Human Rights, *Case of Furlan and Family v. Argentina*, Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgement of august 31, 2012. Series C No. 246, para. 242; Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Riffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 199.

⁴⁰⁵. Inter-American Court on Human Rights, *Case of Furlan and Family v. Argentina*, Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of august 31, 2012. Series C No. 246, para. 242.

conflicten tussen het kind en zijn vader en/ of moeder of andere betrokkenen. In gevallen waarin er tegenstrijdige belangen zijn tussen een kind en zijn ouder(s) dient de bevoegde autoriteit een bijzondere curator of een andere onafhankelijke vertegenwoordiger te benoemen om de opvattingen en belangen van het kind in de desbetreffende procedure te vertegenwoordigen.⁴⁰⁶

De Inter-Amerikaans Commissie onderstreept het belang van toegang tot hoogwaardige, gespecialiseerde en kosteloze rechtsbijstand bij voornoemde procedures, die ervoor kunnen zorgen dat de (fundamentele) materiële en procedurele rechten van het kind effectief worden uitgeoefend. Voor zover mogelijk dienen kinderen, gelet op hun leeftijd en rijpheid, door hun wettelijke vertegenwoordigers vertegenwoordigd te worden in gerechtelijke procedures. Daarnaast is het belangrijk dat staten passende voorzieningen treffen om ervoor te zorgen dat advocaten die kinderen vertegenwoordigen en als hun juridisch adviseur optreden, speciaal zijn opgeleid in en geïnformeerd zijn over kinderrechten en aanverwante kwesties, en doorlopende en diepgaande training krijgen met betrekking tot het werken en communiceren met kinderen met verschillende ontwikkelingsniveaus. Deze advocaten dienen het kind alle nodige informatie en uitleg te geven over de procedure, de mogelijke gevolgen ervan en het effect dat de opvattingen en meningen van het kind kan hebben op de uitkomst van het proces.⁴⁰⁷ De Inter-Amerikaans Commissie merkt op dat verschillende landen in de regio deze procedurele waarborgen in hun wetgeving hebben opgenomen. In Venezuela bijvoorbeeld voorziet de organieke wet voor de bescherming van kinderen en adolescenten uitdrukkelijk in een speciale dienst voor rechtsbijstand voor kinderen en adolescenten.⁴⁰⁸ Bolivia voorziet eveneens in gratis rechtsbijstand voor kinderen. In Argentinië merkte de Commissie op dat artikel 27 van wet nr. 26.061⁴⁰⁹ het recht van kinderen en adolescenten erkent om vanaf het begin van de gerechtelijke of administratieve procedure te worden bijgestaan door een juridisch adviseur, die bij voorkeur gespecialiseerd is in het werken en omgaan met kinderen en adolescenten. Voor personen met beperkte middelen dient de staat

^{406.} Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, October 2013, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13 pag.115.

^{407.} Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, October 2013, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13 pag.115.

^{408.} THE CONGRESS OF THE REPUBLIC OF VENEZUELA, *The Organic Law for Protection of Children and Adolescents (LOPNA)*, Date of Issue: September 3, 1998, Publication date: October 2, 1998.

^{409.} Law No. 26.061 *General provisions, Objects, Principles, Rights and Guarantee, Comprehensive Protection System for the Rights of Girls, Boys and Adolescents, Administrative Bodies for the Protection of Rights, Financing, Complementary provisions*, adopted on 28 September 2005, proclaimed on 21 October 2005.

op kosten van de staat een raadsman aan te wijzen.⁴¹⁰ Echter, de voorziening in (kosteloze) juridische bijstand van kinderen in gerechtelijke procedures ontbreekt in de Surinaamse wetgeving.

Concluderend kan worden gesteld dat artikel 8 lid 1 AVRVM wel mogelijkheid biedt aan Surinaamse kinderen om hun stem te laten horen in de echtscheidingsprocedure van hun ouders, daar Suriname partij is bij dit verdrag. Dit artikel garandeert het recht van alle personen, dus inclusief kinderen, om gehoord te worden in procedures waarin hun recht dient te worden vastgesteld.⁴¹¹ Derhalve geldt dit hoorrecht van het kind eveneens ten aanzien van de echtscheidingsprocedure van zijn ouders. Voorts blijkt dat bij de interpretatie en toepassing van artikel 8 lid 1 AVRVM door de Inter-Amerikaanse Commissie voor de Rechten van de Mens en het Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens vaak aansluiting wordt gezocht bij artikel 3 IVRK en artikel 12 IVRK waarin respectievelijk het belang van het kind en het hoorrecht van het kind wordt gewaarborgd.⁴¹²

c. De doorwerking van het AVRVM binnen het Surinaams recht

Zoals eerder in paragraaf 3.1.1.1. onder d is aangegeven, vinden wettelijke voorschriften krachtens artikel 106 van de Grondwet⁴¹³ geen toepassing binnen de Surinaamse rechtsorde, wanneer deze in strijd zijn met ieder verbindende verdragsbepalingen. In dit kader is het eveneens belangrijk om de uitspraak van het Hof van Justitie van Suriname (hierna: Hof) van 12 juni 2003⁴¹⁴ aan te halen, waarin het Hof uitdrukkelijk heeft bepaald dat niet een verdrag als zodanig rechtstreekse werking kan hebben, doch (een) aan de orde zijnde bepaling(en). Volgens het Hof leggen de aangehaalde verdragsbepalingen naar hun aard en formulering een verplichting op bij de partijstaten om hun nationale wetgeving in overeenstemming te brengen met de verdragen, voor zover zij ten aanzien van

^{410.} Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, October 2013, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13 pag.116.

^{411.} Antkowiak & Gonza 2017, pag. 178-179.

^{412.} Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Riffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239; Inter-American Court on Human Rights, *Case of Furlan and Family v. Argentina*, Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of august 31, 2012. Series C No. 246, para. 242; Inter-American Court on Human Rights, *Judicial Condition and Human Rights of the Child*. Advisory Opinion OC-17/02 of August 28, 2002, Series A No. 17; Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, October 2013.

^{413.} Grondwet van de Republiek Suriname 1992, S.B. 1992 no.38.

^{414.} HvJ 12 juni 2003 no. 3.

bepaalde verdragen c.q. bepalingen geen voorbehoud hebben gemaakt en dat de in het geding zijnde bepalingen geen rechtstreekse werking hebben.⁴¹⁵

Gelet op de Surinaamse rechtspraak⁴¹⁶ worden een ieder verbindende bepalingen van verdragen als bron van het Surinaamse recht erkend.⁴¹⁷ Zo heeft de Kantonrechter in Suriname in de van Lobbrecht-zaak⁴¹⁸ en de Sewnundun-zaak⁴¹⁹ de rechtstreekse werking van artikel 17 AVRVM (recht op gezinsleven) erkend.

Voor wat betreft het AVRVM zijn de ieder verbindende bepalingen in Hoofdstuk II van dit verdrag opgenomen. Dit hoofdstuk regelt de burger- en politieke rechten in de artikelen 4 tot en met 25. Gelet op de Surinaamse Grondwet en rechtspraak hebben slechts de bepalingen van dit hoofdstuk van het AVRVM rechtstreekse werking omdat deze naar hun aard en formulering ieder verbindend zijn. De overige bepalingen dienen eerst getransformeerd te worden in de wetgeving van Suriname. Naar aanleiding van het voorgaande heeft het hoorrecht van het kind dat uit artikel 8 AVRVM wordt afgeleid, eveneens rechtstreekse werking, aangezien deze bepaling in hoofdstuk II voorkomt en naar zijn aard en formulering ieder verbindend is.

3.3 De positie van het kind ten aanzien van het hoorrecht in het IVBPR

Het Internationaal Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten, hierna te noemen het IVBPR,⁴²⁰ vindt haar grondslag in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en kwam op 16 december 1966 tot stand. Noemenswaard is dat de inwerkingtreding om tot nog toe onduidelijke redenen pas tien jaren later en wel op 23 maart 1976 plaatsvond. Het wezenlijke doel van dit verdrag is om de fundamentele rechten en vrijheden van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens om te zetten in juridisch bindende bepalingen voor staten die hier partij bij zijn.⁴²¹ Dit verdrag werd door Suriname op 28 december 1976 geratificeerd en trad op 28 maart 1977 inwerking.⁴²²

^{415.} HvJ 12 juni 2003 no. 3. In Chotoe 2020, pag. 70.

^{416.} Kantongerecht in het Eerste Kanton 17 juni 2008, A.R. no. 051963; Kantonrechter 4 maart 2003, AR no. 030754; Kantonrechter 19 augustus 1992, AR no. 920359.

^{417.} Chotoe 2020, pag. 70, Baal 2008, pag. 172.

^{418.} Kantonrechter 4 maart 2003, AR no. 030754.

^{419.} Kantongerecht in het Eerste Kanton 17 juni 2008, A.R. no. 051963.

^{420.} Internationaal Verdrag inzake Burger en Politieke Rechten, 16 december 1966, New York.

^{421.} Preambule, Internationaal Verdrag inzake Burger en Politieke Rechten, 16 december 1966, New York.

^{422.} Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, Verdragenblad van de Republiek Suriname, 1981 no. 17.

In de literatuur wordt het IVBPR als een algemeen mensenrechtenverdrag beschouwd, waaruit ook rechten die op minderjarigen van toepassing zijn afgeleid kunnen worden.⁴²³ Dit verdrag bestaat uit zes onderdelen, die zijn onderverdeeld in: het zelfbeschikkingsrecht van volken; de algemene bepalingen; de materiële rechten; bepalingen met betrekking tot het instellen van een onafhankelijk mensenrechtencomité; de interpretatieve bepalingen en ten slotte de slotclausules. Verder zijn ter aanvulling van dit verdrag ook twee facultatieve protocollen in het leven geroepen, die betrekking hebben op het individueel klachtrecht en de afschaffing van de doodstraf.

a. Familierechtelijke implicaties van het IVBPR

Het IVBPR heeft evenals het AVRМ een belangrijke invloed gehad op het Surinaams familierecht. Deze invloed is zowel uit de wetgeving als de rechtspraak te merken. De doorwerking van dit verdrag binnen de Surinaamse wetgeving blijkt vooral uit de *Wet van 7 december 2002, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot regeling van het omgangsrecht van minderjarige kinderen en nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke rechtsvordering*.⁴²⁴ Deze wet werd onder andere in het kader van artikel 17 IVBPR -dat het recht op eerbiediging van het gezinsleven regelt- in het leven geroepen. Volgens de memorie van toelichting bij deze wet vloeit uit het recht op eerbiediging van het gezinsleven een omgangsrecht tussen het kind en de niet met het gezag belaste ouder in onder andere scheidingsgevallen voort.⁴²⁵

Daarnaast is de invloed van het IVBPR eveneens te merken uit de rechtspraak en met name uit de beschikking inzake van Lobbrecht⁴²⁶ en het vonnis in de zaak Sewnundun tegen de Staat Suriname.⁴²⁷ Deze uitspraken zijn reeds bij de bespreking van de invloed van het AVRМ op de Surinaamse rechtspraak aan de onder geweest. In deze rechterlijke uitspraken is de rechtstreekse werking van artikel 17 IVBPR binnen de Surinaamse rechtsorde erkend.

Uit het voorgaande blijkt dat artikel 17 IVBPR een belangrijke invloed heeft gehad op de ontwikkelingen binnen het Surinaamse familierecht en de familierechtspraak.

^{423.} Overgraag, Lünemann & Stekete, *Rechtshulp 2003*, afl.2, pag. 11.

^{424.} S.B. 2002, no. 100.

^{425.} Memorie van Toelichting, Wet van 7 december 2002, S.B. 2002 no. 100, houdende nadere wijziging van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot regeling van het omgangsrecht van minderjarige kinderen en nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke rechtsvordering, pag. 11-12.

^{426.} Kantonrechter Eerste Kanton 4 maart 2003, A.R. no. 030754.

^{427.} Kantongerecht in het Eerste Kanton 17 juni 2008, A.R. no. 051963.

b. Het hoorrecht van het kind op basis van het IVBPR

Evenals het IVRK, bevat het IVBPR ook enkele belangrijke bepalingen, die mede gericht zijn op het beschermen van het kind. Eén van de belangrijke artikelen waaruit de bescherming van het kind afgeleid kan worden, is artikel 14 lid 1 IVBPR, want hierin wordt bepaald dat een ieder recht heeft op een eerlijke en openbare procesvoering ten aanzien van zaken die betrekking hebben op onder andere het vaststellen van zijn burgerlijke rechten. Verder geeft dit artikel duidelijk aan dat de stafrechtelijke en burgerrechtelijke gedingen openbaar dienen te zijn, tenzij het belang van jeugdigen zich hiertegen verzet of het de voogdij over kinderen betreft. Uit dit artikel kan geconcludeerd worden dat ook in dit verdrag specifieke aandacht wordt geschonken aan de belangen en rechten van het kind.

Volgens het Mensenrechtencomité dient er in procedures, waarbij minderjarigen zijn betrokken, rekening gehouden te worden met hun leeftijd en de wenselijkheid van het bevorderen van hun rehabilitatie, als die minderjarigen een strafbaar feit hebben gepleegd en daarvoor gestraft zijn. Verder geeft het aan dat jeugdigen tenminste dezelfde waarborgen en bescherming verdienen als in het IVBPR aan volwassenen wordt toegekend. Daarnaast hebben jeugdigen ook speciale bescherming nodig en dient er bij de toepassing van voornoemd artikel eveneens rekening gehouden te worden met het belang van het kind.⁴²⁸

In het kader van de bescherming van het kind is het eveneens van belang om artikel 17 IVBPR, dat de bescherming van het kind tegen willekeurige of onwettige inmenging in zijn privé- en gezinsleven regelt, te belichten. Volgens dit artikel heeft elk kind het recht op bescherming van zijn privé- en gezinsleven. Dit betekent dat het kind recht heeft op een persoonlijke identiteit vanaf zijn geboorte en ook het recht heeft om binnen het gezin op te groeien en opgevoed en verzorgd te worden door zijn ouders.⁴²⁹ Verder wordt aangegeven dat verdragsstaten in hun relevante wetgeving gedetailleerd moeten opnemen onder welke specifieke omstandigheden een dergelijke inmenging wel is toegestaan.⁴³⁰

Het desbetreffende artikel 17 IVBPR omvat eveneens het recht van het kind om met beide ouders contact te hebben. Dit recht is vooral van belang in gevallen waarin de ouders gescheiden leven of hen het gezag wordt ontzegd en bij zaken waarin het kind in alternatieve zorg wordt geplaatst.⁴³¹ Overigens heeft het

^{428.} CCPR/C/GC/32/2007, par. 42, pag. 13.

^{429.} Smits 2015, pag. 109; Asser/De Boer, Kolkman & Salomons 1-I 2020/13, pag. 10.

^{430.} CCPR/C/GC/16/1988, par 8.

^{431.} Liefwaard & Doek, *FJR 2015/20*, pag. 183.

Mensenrechtencomité in de zaak *L.P. v. The Czech Republic* overwogen dat het contact van de ouders met het kind in bijzondere gevallen wel ontzegd kan worden indien het in strijd is met het belang van het kind.⁴³²

Ten slotte is het van groot belang om in het kader van de bescherming van de rechten van het kind artikel 24 IVBPR te noemen, want dit artikel verschaft het kind, zonder enige onderscheid naar ras, huidskleur, taal, godsdienst of geboorte, gedurende zijn minderjarigheid, het recht op de beschermende maatregelen van de zijde van het gezin waartoe het behoort, de gemeenschap en de staat.

Het recht op speciale beschermingsmaatregelen komt aan ieder kind toe, omdat kinderen nu eenmaal kwetsbaar zijn. Dit verdrag geeft echter geen indicatie van de leeftijd waarop de meerderjarigheid wordt bereikt, omdat dit door elke partijstaat – in overeenstemming met zijn relevante sociale en culturele omstandigheden – dient te worden bepaald.⁴³³

Zoals eerder aangehaald is het de verantwoordelijkheid van het gezin, de samenleving en de staat om het kind de nodige bescherming te garanderen. Hoewel het IVBPR niet aangeeft hoe dergelijke verantwoordelijkheid moet worden verdeeld, is het – volgens het Mensenrechtencomité⁴³⁴ – in de eerste plaats de taak van het gezin, en met name de ouders c.q. andere opvoeders, om voorwaarden te scheppen voor de bevordering van de harmonieuze ontwikkeling van de persoonlijkheid van het kind en zijn volledig genot van de in dit verdrag erkende rechten. Verder wordt in het IVBPR bepaald dat in gevallen waarbij de ouders en het gezin ernstig tekortschieten in hun plichten en gevallen waarin het kind wordt mishandeld of verwaarloosd, de staat dient in te grijpen door het gezag van de ouders te beperken en indien nodig het kind van zijn ouders of gezin mag scheiden. Daarnaast benadrukt het Mensenrechtencomité dat in geval van echtscheiding van de ouders er in het kader van het belang van het kind, stappen ondernomen moeten én mogen worden, om hen de nodige bescherming te bieden en, voor zover mogelijk, het behoud van persoonlijke relaties met beide ouders moet zijn gegarandeerd.⁴³⁵

In dit kader is het interessant om de zaak *Laing v Australia* aan te halen, waarin het Mensenrechtencomité heeft geoordeeld dat de (met of zonder gezag belaste)

⁴³². *L.P. v. The Czech Republic* 946/2000; Liefwaard & Doek, *FJR* 2015/20, pag. 183.

⁴³³. CCPR/C/GC/17/1989, par. 4.

⁴³⁴. CCPR/C/GC/17/1989, par. 6.

⁴³⁵. CCPR/C/GC/17/1989, par 6.

ouder op grond van de facultatieve protocolprocedure het recht heeft om zijn kind zonder uitdrukkelijke machtiging te vertegenwoordigen. Echter, dit Comité wijst erop dat de eiser dan wel onderbouwd moet aangeven dat alle vorderingen die namens het kind aanhangig worden gemaakt, daadwerkelijk in het belang van het kind zijn.⁴³⁶

Gelet op het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat het IVBPR wel enkele kindspecifieke bepalingen bevat, waarbij er rekening wordt gehouden met het belang van het kind, maar dat het verdrag niet uitdrukkelijk voorziet in een hoorrecht van het kind in familierechtelijke procedures. En dus ook niet in geval van echtscheidingsprocedures van ouders van minderjarige kinderen. Zo verschaft artikel 14 IVBPR het kind wel het recht op toegang tot de rechter en een eerlijke gerechtelijke procedure, maar verzuimt het om hem het recht toe te kennen om zijn stem te mogen laten horen in procedures, waarbij dat kind niet rechtstreeks is betrokken, maar er wel belangrijke beslissingen over hem worden genomen. Verder geeft het Mensenrechtencomité bij de interpretatie van artikel 24 IVBPR aan dat bij echtscheiding van de ouders er in het belang van het kind de nodige stappen ondernomen dienen te worden ter bescherming van het kind en met betrekking tot het behoud van het contact met beide ouders. Echter, er wordt niet expliciet aangegeven welke en hoe deze stappen ondernomen dienen te worden.

Zoals eerder aangehaald is het horen van kinderen binnen echtscheidingsprocedures van ouders in het belang van het kind, omdat er tijdens deze procedures ook ingrijpende beslissingen over de kind(eren) worden genomen. Aangezien er bij de interpretatie van artikel 24 IVBPR duidelijk wordt aangegeven dat bij echtscheidingsprocedures in het belang van het kind de nodige stappen ondernomen moeten worden met betrekking tot zijn recht op bescherming en zijn recht op omgang met ouders, grootouders en andere relevante personen, kan mijns inziens het hoorrecht van het kind binnen deze procedures ook binnen de reikwijdte van dit artikel vallen.

c. De doorwerking van het IVBPR binnen het Surinaams recht

Evenals het AVRМ hebben slechts de ieder verbindende bepalingen van het IVBPR rechtstreekse werking op grond van artikel 106 van de Grondwet en de Surinaamse rechtspraak. Deze ieder verbindende bepalingen zijn in Deel III en wel in de artikelen 6 tot en met 27 van het IVBPR opgenomen. Aangezien de artikelen 14 en 24 van het IVBPR (waaruit het hoorrecht van het kind kan worden afgeleid) eveneens in Deel III voorkomen, hebben deze artikelen ook rechtstreekse werking.

⁴³⁶. *Laing v Australia (901/99)*; Joseph & Castan 2013, pag. 711.

3.4 Hoorrecht altijd in het belang van het kind?

3.4.1 Voordelen van het hoorrecht van kinderen in hen betreffende procedures

Indien wordt gekeken naar het belang van het hoorrecht voor het kind heb ik in het voorgaande aangegeven dat het hoorrecht van kinderen een manier is om kinderen in staat te stellen om hun mening te geven en de jongeren voor te bereiden op hun toekomstige rol als volwassenen. Voorts blijkt uit het onderzoek van Hart⁴³⁷ dat het hoorrecht van het kind leidt tot een betere naleving van de andere kinderrechten en bevordering van de groei en ontwikkeling van kinderen.

Daarnaast stelt het hoorrecht kinderen in staat om zichzelf te beschermen en het zich intellectueel, sociaal en emotioneel volledig te ontwikkelen.⁴³⁸ Een ander voordeel van het hoorrecht is een toename van het vertrouwen en de vaardigheden van de betrokken kinderen en jongeren.⁴³⁹ Middels de uitoefening van hun hoorrecht kunnen kinderen ook een aantal vaardigheden verwerven, zoals in groepsverband samenwerken, onderhandelen, problemen oplossen en leren anderen te overtuigen van hun mening. Ook leren ze hoe om te gaan met zowel volwassenen als hun ouders. Verder blijkt uit onderzoek⁴⁴⁰ dat kinderen, die door volwassenen zijn gefaciliteerd en aangemoedigd om hun mening te uiten, minder kwetsbaar zijn voor misbruik en zich dus in een betere positie bevinden om aan hun eigen bescherming bij te dragen dan kinderen die niet zijn aangemoedigd om hun mening te uiten. In de literatuur wordt echter wel benadrukt dat voor een effectieve uitoefening van het hoorrecht door kinderen, een goede (adequate) communicatie tussen kinderen en hun begeleiders noodzakelijk is.⁴⁴¹ Verder kunnen de ervaringen en opvattingen van kinderen en jongeren ook bijdragen aan een betere besluitvorming, gebaseerd op de realiteit van het leven van kinderen en jongeren en kan door de toekenning van het hoorrecht aan kinderen de discriminatie tussen groepen kinderen en jongeren worden opzijgezet.⁴⁴²

^{437.} Hart 2004, pag. 4. Dit onderzoek betreft een combinatie van de bevindingen van een literatuuronderzoek naar het denken over kindparticipatie en de evaluatie daarvan en een veldstudie over kindparticipatie uitgevoerd in drie verschillende landen (Ecuador, India en Kenia). Voorts zijn hierin ook de discussies meegenomen, die in het kader van de beoordeling van de bevindingen van voornoemd onderzoek tijdens een eendaagse conferentie in november 2003 in Londen werd georganiseerd.

^{438.} Hart 1996, pag. 227; Parkes 2015, pag. 13.

^{439.} O'Malley 2004, pag. 9; Parkes 2015, pag. 13.

^{440.} Landsdown 2005, pag. 8; Parkes 2015, pag. 13, Liefwaard 2018, pag. 3.

^{441.} Parkes 2015, pag. 13.

^{442.} O'Malley 2004, pag. 9; Parkes 2015, pag. 14.

Ook het Kinderrechtencomité is ervan overtuigd dat er veel voordelen aan het respect voor de mening van het kind zijn verbonden. Zo erkent het Comité dat beslissingen die over of met instemming van een kind zijn genomen, beter geïnformeerd zijn en meer kans hebben op het verkrijgen van positieve resultaten, wanneer het kind zelf ook betrokken wordt/is bij het proces. Bovendien is het Kinderrechtencomité de mening toegedaan dat het hoorproces, waarbij kinderen worden betrokken om hun mening te uiten, een centraal onderdeel is van het leren dragen van verantwoordelijkheid, het nemen van beslissingen en het ontwikkelen van eigenwaarde en zelfvertrouwen door het kind.⁴⁴³

3.4.2 Hoorrecht wel/ niet in het belang van het kind

Aangezien dit onderzoek gericht is op het hoorrecht van kinderen binnen de echtscheidingsprocedure van de ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding is het interessant om na te gaan of het hoorrecht van het kind binnen deze procedures altijd in het belang is van het kind. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is het van belang om na te gaan welke argumenten kinderen, ouders en deskundigen noemen voor het wel of niet toekennen van een hoorrecht aan kinderen binnen echtscheidingsprocedures en voogdijvoorzieningen na echtscheiding van de ouders.

In de literatuur worden er verschillende redenen aangehaald voor het wel of niet toekennen van een hoorrecht aan kinderen binnen de bovengenoemde procedures. Deze komen in de volgende sub paragrafen aan de orde.

3.4.2.1 Argumenten voor het toekennen van het hoorrecht aan kinderen

Uit de literatuur⁴⁴⁴ betreffende juridisch dogmatisch onderzoek naar het hoorrecht van kinderen in familierechtelijke procedures blijkt dat kinderen in de gelegenheid moeten worden gesteld om hun mening, in familierechtelijke procedures die hen aanbelangen, kenbaar te maken aangezien er hierbij ingrijpende beslissingen over hen worden genomen en deze een aanzienlijke invloed op hun leven kunnen hebben. Voorts dienen kinderen het recht te hebben om in gesprekken thuis hun stem te laten horen en om geïnformeerd te worden over wat er in hun gezin gaande is. Daarnaast horen kinderen bij familierechtelijke geschillen die hun belangen raken te worden betrokken en de gelegenheid te krijgen om hun stem te laten horen, omdat dit ertoe kan bijdragen dat zij belangrijke zaken omtrent hun leven beter kunnen begrijpen. Verder hebben kinderen ook bescherming nodig tegen mogelijke huidige en toekomstige schade die dergelijke beslissingen aan kunnen

⁴⁴³. CRC/C/69/1997, par. 334; Parkes 2015, pag. 14.

⁴⁴⁴. Jones 2004, Parkes 2015, pag. 90; Smits, 2015, p. 79.

richten en dienen zij hiervan zo tijdig mogelijk op de hoogte te worden gesteld. Dit kan eveneens verwezenlijkt worden, indien zij bij het proces worden betrokken.⁴⁴⁵

Verder blijkt uit diverse empirische onderzoeken, zoals o.a. verricht door van Wamelen⁴⁴⁶, Smart⁴⁴⁷, Butler⁴⁴⁸ e.a., Parkinson,⁴⁴⁹ Bruning e.a.,⁴⁵⁰ en het Rapport van het WODC⁴⁵¹ dat kinderen het belangrijk vinden om een stem in het kapittel te hebben, aangezien dat tegemoetkomt aan hun behoefte aan erkenning en respect in de echtscheidingsprocedures en aan erkenning dat het niet alleen om de echtscheiding van de ouders gaat, maar ook om henzelf. Volgens de hierboven genoemde onderzoeken voelen veel kinderen zich prettiger als zij weten wat er aan de hand is en als zij enige controle over de situatie hebben, in plaats van volledig overgelaten te zijn aan de handelingen en beslissingen van hun ouders of rechters. Daarnaast vinden veel kinderen dat hun mening bijdraagt aan betere beslissingen en betere werkbare uitkomsten. Het feit dat zij gezien én gehoord worden, draagt ertoe bij dat zij gelukkig verder kunnen met hun leven.

Uit een empirisch onderzoek⁴⁵² dat reeds in 1977 plaatsvond, bleek dat kinderen bij problemen inderdaad willen weten wat er in hun gezin gaande is. Dit komt duidelijk tot uiting in de feedback van kinderen die destijds betrokken waren bij dat onderzoek met betrekking tot de beoordeling van zaken betreffende het ouderlijke gezag, hun verblijf en hun contact met de niet met het gezag belaste ouder. Tijdens dit onderzoek gaven kinderen duidelijk aan dat zij niet uitgesloten wilden worden van procedures, die zeer waarschijnlijk een aanzienlijke impact konden hebben op hun leven.⁴⁵³

Daarnaast blijkt uit een onderzoek⁴⁵⁴ dat in 2010 werd gepubliceerd en dat betrekking had op het interviewen van kinderen in gezagskwesties bij complexe echtscheidingen, dat het uitoefenen van het hoorrecht in juridische procedures door kinderen ook als een eerlijk besluitvormingsproces wordt ervaren met eerlijke behandeling van hun specifieke situatie. Het horen van kinderen in dergelijke situaties leidt veelal tot een betere acceptatie van de beslissing, ook wanneer de

⁴⁴⁵. Jones 2004, Parkes 2015, pag. 90; Smits, 2015, p. 79.

⁴⁴⁶. Van Wamelen 1987, pag. 215-223

⁴⁴⁷. Smart, *Family Court Review* 2002/3, pag. 307-316.

⁴⁴⁸. Butler e.a., *CHILDREN & SOCIETY VOLUME 2002/16*, pag. 89-102.

⁴⁴⁹. Parkinson & Cashmore 2008, pag. 67-70.

⁴⁵⁰. Bruning e.a. 2020, *FJR* 2020/21, pag.4.

⁴⁵¹. Bruning e.a. 2020, pag. 175.

⁴⁵². Journal of the Canadian House of Commons 1997, in Parkes 2015, pag. 90.

⁴⁵³. Journal of the Canadian House of Commons 1997, in Parkes 2015, pag. 90.

⁴⁵⁴. Saywitz, Camparo & Romanoff 2010 in Liefwaard & Rap, *FJR* 2018/41, afl.6, pag. 3.

beslissing niet overeenstemt met het door hen ingenomen standpunt. Volgens het onderzoek van Cashmore⁴⁵⁵ naar de participatie van het kind in familierechtelijke besluitvormingsprocedures in Australië geven kinderen eveneens aan dat het horen van kinderen bijdraagt aan een betere acceptatie van beslissingen. Voorts voelden de geïnterviewde kinderen zich ook beter erkend en gerespecteerd door hun ouders en besluitvormers, wanneer zij in de gelegenheid werden gesteld om hun mening binnen voornoemde procedures kenbaar te maken. Evenzo blijkt uit het verslag van de Raad van Europa, dat in het kader van Child-friendly Justice werd gepresenteerd, dat 82% van de geënquêteerde kinderen het noodzakelijk vond dat er naar hun mening wordt gevraagd in familierechtelijke procedures.⁴⁵⁶

Volgens ouders en deskundigen, die zich bezighouden met kinderen, dienen kinderen bij de reorganisatie van het gezin betrokken te worden, omdat dit leidt tot erkenning van hun gevoelens en hun mening, tot beter geïnformeerde beslissingen en tot betere resultaten en gelukkige kinderen. Verder heeft het betrekken van de kinderen bij de 'reorganisatie' van het gezin na de scheiding van de ouders een therapeutisch voordeel voor kinderen, omdat zij daardoor in staat worden gesteld om hun gevoelens te uiten en te beheersen. Voorts heeft deze betrokkenheid van de kinderen eveneens een positieve impact op hun zelfvertrouwen en ontwikkeling. Volgens de deskundigen zijn de ouders in en rond hun scheiding dikwijls niet in staat om de behoeften van hun kinderen te zien en in te voelen wat hun kinderen doormaken. In dergelijke gevallen kunnen de kinderen daardoor ook hun mening geven over wat de optimale ouderschapsregelingen in die gegeven omstandigheden zouden kunnen zijn.⁴⁵⁷

3.4.2.2 Argumenten tegen het toekennen van het hoorrecht aan kinderen

Voor wat betreft de redenen om niet gehoord te worden, geven de meeste kinderen aan dat de vraag over hun verblijfplaats en contactregeling na de scheiding van de ouders hen in een moeilijke positie plaatst. Een groot deel van de kinderen geeft aan dat zij wel betrokken willen zijn, maar dat zij zelf geen besluit zouden willen nemen.⁴⁵⁸

^{455.} Cashmore 2006, pag. 515-520. Cashmore, Children's participation in family law decision-making: Theoretical approaches to understanding children's views, *Children and Youth Services Review* 33 (2011) pag. 515-520.

^{456.} Kilkelly, LISTENING TO CHILDREN ABOUT JUSTICE : REPORT OF THE COUNCIL OF EUROPE CONSULTATION WITH CHILDREN ON CHILD-FRIENDLY JUSTICE, Document prepared by the Secretariat of the CJ-S-CH Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, CJ-S-CH (2010) 14 rev., Strasbourg, 5 October 2010, pag. 29.

^{457.} Parkinson & Cashmore 2008, pag. 85 en pag. 97-99.

^{458.} Parkinson & Cashmore 2008, pag. 66-69.

In het voornoemde onderzoek verklaarden enkele kinderen dat zij niet zelf het besluit zouden moeten nemen, maar dat zij wel blij waren met de mogelijkheid om mee te kunnen beslissen. Zo spreken kinderen heel expliciet over hun onwil of onvermogen om tussen hun ouders te kiezen. Volgens hen is het heel moeilijk, oneerlijk en onmogelijk om van een kind te vragen om tussen zijn ouders te kiezen. Deze moeilijke positie vindt haar grondslag in de vrees voor de gevolgen die hun mening bij de ouders teweeg kan brengen, zoals verdriet, boosheid of escalatie van de onderlinge conflicten. Echter, de kinderen benadrukken sterk dat dit niet wegneemt dat kinderen een stem moeten kunnen hebben binnen de besluitvorming ten aanzien van de verblijfs- en contactregelingen na echtscheiding, aangezien het om beslissingen over hun leven gaat.⁴⁵⁹

Uit de ervaringen van kinderen uit gescheiden gezinnen blijkt dat de vastgestelde verblijfs- en contactregelingen na echtscheiding voor een volledig gebrek aan (eigen) controle over hun leven zorgen. Voor de kinderen die in chaotische huishoudens worden opgevoed, lijkt de echtscheiding of scheiding niet een groot probleem, maar voor anderen was het een grote verstoring van hun leven. Verder kwam in een ander onderzoek naar voren dat kinderen na de echtscheiding de relatie met hun ouders moeten herstellen en dat daarbij veel afhangt van het voor de scheiding opgebouwde vertrouwen en de onderlinge verhouding van kind en ouders en vervolgens van de kwaliteit van het ouderschap na de scheiding. Volgens de meeste kinderen willen zij niet gedwongen worden om keuzes te maken, maar vinden zij het wel noodzakelijk om een stem in het geheel te hebben en te begrijpen wat er binnen het gezin gebeurt. Daarnaast blijkt dat veel kinderen na de scheiding van hun ouders tijd nodig hebben om te wennen aan de nieuwe verhoudingen en regels binnen het gezin en dat zij behoefte hebben aan flexibiliteit om dingen te veranderen, indien dat nodig mocht zijn.⁴⁶⁰

Voorts geven kinderen die in het verleden reeds gebruik hebben gemaakt van hun hoorrecht aan dat zij spanning hebben ervaren bij de uitoefening van hun hoorrecht tijdens het gerechtelijke proces. Als toelichting op deze spanning noemden zij een gebrek aan een goede en objectieve informatievoorziening. Hierbij valt te denken aan gebrek aan kennis over het justitiële systeem, hoe de rechtbank eruit ziet en wat er van het kind verwacht wordt. Verder werden ook factoren gerelateerd aan ouders eveneens genoemd als reden voor de spanning zoals het geven van een mening die niet overeenkomt met die van de ouder(s), het gevoel dat het kind zijn ouder(s)

^{459.} Parkinson & Cashmore 2008, pag. 66-69.

^{460.} Smart, *Family Court Review* 2002/3, pag. 318, Butler e.a., *CHILDREN & SOCIETY VOLUME 2002/16*, pag. 97.

verraadt, maar ook het tegenkomen van de ouders in de rechtbank zorgt volgens kinderen ervoor dat zij in een moeilijke en spannende situatie worden geplaatst.⁴⁶¹

Ook door kinderrecht-deskundigen⁴⁶² worden enkele argumenten tegen de betrokkenheid van kinderen genoemd. Zo bestaat het risico dat kinderen gemanipuleerd, omgekocht en onder druk gezet kunnen worden door een van de ouders om ervoor te zorgen dat zij hun mening in het voordeel van deze ouder uiten. Daarnaast zijn kinderen waarschijnlijk eerder geneigd om datgene te verklaren wat ouders willen horen teneinde beide ouders tevreden te stellen. Verder kunnen sommige kinderen, die midden in het geschil van hun ouders zitten, moeilijk een visie vormen die in hun belang is, hetzij vanwege gebrek aan voldoende zekerheid of levenservaring, hetzij omdat zij rechtvaardig proberen te zijn jegens beide ouders.⁴⁶³

Een ander belangrijk aandachtspunt dat door Parkinson en Cashmore⁴⁶⁴ wordt benadrukt ten aanzien van de betrokkenheid van kinderen binnen de echtscheidingsprocedures en voogdijvoorziening is dat kinderen weliswaar in de gelegenheid moeten worden gesteld om hun mening te geven, maar dat het belang dat aan de opvattingen van kinderen moet worden gehecht, afhangt van hun leeftijd en van diverse factoren. Deze factoren hebben onder andere betrekking op de rijpheid van het kind en de mate van beïnvloedbaarheid van het kind door de opvattingen van hun ouders/opvoeders.

Verder vragen Parkinson en Cashmore⁴⁶⁵ ook aandacht voor de impact van loyaliteitsconflicten op de opvattingen van kinderen. Aangezien kinderen betrouwbaar willen overkomen ten opzichte van de ouder bij wie zij wonen, delen zij ook de mening van die ouder in plaats van een eigen mening te vormen.

Concluderend kan gesteld worden dat kinderen in principe geen tegenstander zijn van hun hoorrecht, maar bezwaar hebben tegen het kiezen tussen hun ouders tijdens het kindgesprek. Voorts willen zij goed geïnformeerd worden over onder andere het justitiële systeem, hoe de rechtbank eruitziet en wat er van het kind verwacht wordt tijdens het kindgesprek. Ten aanzien van de impact van het loyaliteitsconflict op de opvattingen van kinderen valt op te merken dat het in de praktijk heel moeilijk voor rechters is om op het moment van de

^{461.} Bruning e.a. 2020, FJR 2020/24, pag. 4.

^{462.} Parkinson & Cashmore 2008, pag. 84-85 en pag. 95-96.

^{463.} Parkinson & Cashmore 2008, pag. 84-85 en pag. 95-96.

^{464.} Parkinson & Cashmore 2008, pag. 94.

^{465.} Parkinson & Cashmore 2008, pag. 84-85 en pag. 95-96.

uitnodiging van het kind voor het kindgesprek, hier rekening mee te houden. Mijns inziens zal de rechter de aanwezigheid van een loyaliteitsconflict pas tijdens het kindgesprek kunnen vermoeden en daar rekening mee kunnen houden. Het verstrekken van kindvriendelijke informatie in een voor het kind begrijpelijke taal over het kindgesprek bij de uitnodiging, zou wellicht wel kunnen bijdragen aan het verminderen van de eerdergenoemde negatieve ideeën en argumenten van kinderen over hun hoorrecht.

3.4.2.3 Aandachtspunten met betrekking tot het horen van kinderen

In de literatuur⁴⁶⁶ worden kinderen nogal eens als “kleine kwetsbare mensen” beschouwd, die bescherming nodig hebben tegen ouderlijke conflicten, verantwoordelijkheid en macht. Het toekennen van zeggenschap aan jongeren is volgens diverse kinderrechtsonderzoekers⁴⁶⁷ belangrijk. Echter, bij de toekenning van voornoemde zeggenschap dient met een aantal factoren rekening te worden gehouden. Zo dient de toekenning en toepassing van deze zeggenschap op een zodanige wijze plaats te vinden dat het niet traumatisch is voor kinderen. Voorts dient er rekening mee worden gehouden dat kinderen op geen enkele manier in een positie worden gebracht waarin zij het gevoel krijgen dat niet de ouders, maar zij als kinderen de richting bepalen. Verder dient ook rekening te worden gehouden met het belang om kinderen te beschermen tegen de potentiële macht die kinderen zouden kunnen krijgen, als zij gezien worden als de feitelijke beslisser.

Uit de voornoemde onderzoeken blijkt dat het belang dat gehecht wordt aan het hoorrecht van kinderen in het (echt)scheidingsproces van ouders en de voogdij-procedure na echtscheiding groot is. Immers, dit hoorrecht brengt een aantal belangrijke voordelen voor de kinderen met zich mee. Echter, kinderen kunnen gedurende het echtscheidingsproces of na de echtscheiding (on)bewust negatief beïnvloed worden in hun opvattingen en emoties door de ouder bij wie zij hun hoofdverblijf hebben tegen de andere ouder. In dat geval zijn deze kinderen als gevolg van de negatieve beïnvloeding en hun loyaliteitsgevoel tegenover de beïnvloedende ouder niet in staat om eigen mening te vormen.⁴⁶⁸ Derhalve is het mijns inziens belangrijk dat ook de ouders die vanwege hun onverwerkte rouw, angst, jaloezie, woede, waanhoop en wraakzucht hun kinderen negatief beïnvloeden tegen de andere ouder, bewust gemaakt worden van het feit dat zij te allen tijde in het belang van hun kinderen dienen te handelen. Voorts dienen zij

^{466.} Douglas & Murch, *Child and Family Law Quarterly* 2002/14, pag. 57-75; Parkinson & Cashmore 2008, pag. 93-100.

^{467.} Douglas & Murch, *Child and Family Law Quarterly* 2002/14, pag. 57-75; Parkinson & Cashmore 2008, pag. 93-100.

^{468.} Parkinson & Cashmore 2008, pag. 84-85 en pag. 95-96

zich eveneens te realiseren dat zij hun kinderen, door hun handelen en het uiten van hun eigen emoties, niet in een dusdanige moeilijke positie mogen plaatsen dat het voor de kinderen moeilijk wordt om een eigen mening te vormen. Verder is het mijns inziens eveneens belangrijk dat ook de kinderen goed worden voorbereid op het kindgesprek en zij hierbij bewust worden gemaakt dat zij door het uiten van hun mening niet de uiteindelijke beslisser worden van de rechtspositie van hun ouders, maar dat het hoorrecht slechts bedoeld is om hun mening kenbaar te maken over de zaken die hen aanbelangen.

Beantwoording van de vraag of het in het belang van het kind is om hem wel direct na de echtscheiding bij de voogdijzitting te horen, dient mijns inziens in ieder concreet geval afzonderlijk te geschieden. Volgens het Kinderrechtencomité dient het kind gehoord te worden om zijn belang vast te stellen. Anderzijds moet het horen zelf ook het belang van het kind dienen. In dit kader is het de verantwoordelijkheid van de rechter om hier een afweging in te maken als hij ernstige twijfels hierover heeft. Het probleem hierbij is dat rechters niet altijd weten of het horen het belang van het kind in het desbetreffend concreet geval dient, op het moment dat zij betrokkene uitnodigen voor een kindgesprek. Hierdoor kunnen zij deze afweging ook niet bij de uitnodiging maken. Mijns inziens zou de rechter de kinderen in voogdij na scheidingszaken wel moeten uitnodigen voor het kindgesprek, gezien het feit dat zij het recht hebben om gehoord te worden. Hierbij is de informatievoorziening over het kindgesprek aan kinderen in kindvriendelijke en voor het kind begrijpelijke taal enorm belangrijk. Heeft de rechter tijdens het kindgesprek het vermoeden dat het kind door een ouder is beïnvloed of niet eerlijk durft te zijn, zou hij daarmee rekening kunnen houden bij het bepalen van het belang van het kind in het concrete geval.

3.5 Normen bij de wettelijke waarborging en toepassing van het hoorrecht van het kind door de rechter

In deze paragraaf komen de normen bij de wettelijke waarborging en toepassing van het hoorrecht van het kind in echtscheidingsprocedures aan de orde. Deze normen vormen mijn toetsingskader en zijn voornamelijk afgeleid uit de bepalingen van het IVRK, AVR, IVBPR en de Guidelines on Child-friendly Justice. Verder is bij de formulering van deze normen eveneens gekeken naar de General Comments van het Kinderrechtencomité, de Advisory opinion en uitspraken van The Inter-American Court on Human Rights en de General Comments van het Mensenrechtencomité. Daarnaast is Nederlandse en andere internationale

literatuur gehanteerd waarin onder andere de voorwaarden van het hoorrecht van het kind zijn uitgewerkt en de bovengenoemde verdragen nader zijn toegelicht. Voornoemde normen ontleen ik aan de overwegingen van de voorgaande paragrafen van dit hoofdstuk, waarin de toetsingscriteria voor het hoorrecht van het kind op grond van de voornoemde verdragsbepalingen zijn besproken en de daarbij behorende literatuur en jurisprudentie van The Inter-American Court on Human Rights. Deze normen zijn van groot belang voor mijn onderzoek aangezien er op grond hiervan getoetst en beoordeeld zal worden of de Surinaamse wetgeving en rechtspraak voldoen aan de internationale maatstaven ten aanzien van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding. Deze toetsing en beoordeling vindt in hoofdstuk 9 plaats.

Bovenstaande normen bestaan uit zeven onderdelen. In het eerste onderdeel komen de normen met betrekking tot de beoordeling van de capaciteit van het kind om zijn mening te kunnen vormen aan de orde. Hierbij wordt gekeken naar de criteria en richtlijnen die in de voornoemde internationale documenten zijn opgenomen voor de beoordeling van het wel of niet horen van het kind in gerechtelijke procedures, waarbij er belangrijke beslissingen over hen zullen worden genomen. Het tweede onderdeel heeft betrekking op de normen die aan het kindgesprek voorafgaan. Hierbij wordt onder andere gekeken naar de criteria met betrekking tot de oproeping oftewel uitnodiging van het kind voor het kindgesprek en de voorbereiding van het kind op dit gesprek met de daarbij behorende informatievoorziening. Het derde onderdeel omvat de normen met betrekking tot de kindvriendelijke omstandigheden waarin het kindgesprek gevoerd dient te worden. Hierbij komen onder andere de normen met betrekking tot de veiligheid van het kind; de inrichting van de ruimte waarin het kindgesprek gevoerd zal worden; de kleding van de rechter en de aanwezigen tijdens dit gesprek aan de orde. Het vierde onderdeel betreft de normen die betrekking hebben op het rechtstreeks horen, het horen van het kind via een vertegenwoordiger en de juridische bijstand voor het kind. Het vijfde onderdeel handelt over de normen met betrekking tot de inhoud en duur van het gesprek. Het zesde onderdeel behelst de normen betreffende de duur van de afhandeling van rechtszaken waarbij kinderen zijn betrokken en het zevende onderdeel gaat over de mededeling en uitleg van de eindbeslissing van de rechter aan het kind. Deze zeven normen worden hieronder afzonderlijk besproken.

3.5.1 Normen met betrekking tot de beoordeling van de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen

Artikel 12 lid 1 IVRK biedt aan kinderen, die in staat zijn om hun mening te vormen, de mogelijkheid om hun mening kenbaar te maken in alle aangelegenheden die hen aangaan. Volgens het Kinderrechtencomité mogen verdragsstaten niet vanaf het begin aannemen dat een kind niet in staat is om zijn mening te vormen, bijvoorbeeld omdat het kind te jong zou zijn.⁴⁶⁹ Integendeel, staten dienen aldus het Kinderrechtencomité juist altijd als uitgangspunt te hebben dat ieder kind over de capaciteit beschikt om zijn eigen mening te vormen en het recht heeft om die mening te uiten. Op staten rust de verplichting om de voornoemde capaciteit van het kind te allen tijde te beoordelen. Voorts is het volgens het Kinderrechtencomité⁴⁷⁰ en de Inter-American Commission on Human Rights⁴⁷¹ voor verdragsstaten niet raadzaam om leeftijdsgrenzen in de wet of in de praktijk in te voeren die het recht van het kind om gehoord te worden in alle aangelegenheden die hem aangaan, zouden kunnen beperken, omdat de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen niet alleen op basis van leeftijd beoordeeld kan worden. Het ontwikkelingsniveau van het kind vormt dan ook eveneens een belangrijke factor bij deze beoordeling en dit ontwikkelingsniveau hoeft niet afhankelijk te zijn van de biologische leeftijd van het kind.⁴⁷² De mate waarin het kind is geïnformeerd, de ervaringen van het kind, diens milieu, de sociale en culturele verwachtingen en de mate waarin het kind wordt ondersteund door zijn ouders zijn eveneens belangrijke factoren die het ontwikkelingsniveau van het kind kunnen beïnvloeden. Al deze factoren kunnen eveneens bijdragen aan de ontwikkeling van de capaciteiten van een kind om zelfstandig een mening te kunnen vormen. Aangezien er in het IVRK geen minimumleeftijd is opgenomen, wordt hierdoor óók voor zeer jonge kinderen de mogelijkheid geopend om hun mening te kunnen uiten.⁴⁷³

Voorts is bij de beoordeling van de capaciteit van het kind eveneens erkenning en eerbiediging van non-verbale vormen van communicatie, waaronder spel, lichaamstaal, gezichtsuitdrukkingen, tekeningen en schilderijen vereist, waardoor ook zeer jonge kinderen hun begrip kunnen demonstreren en hun keuzes en

^{469.} CRC/C/GC/14/2013, par. 20, pag.6; Smits 2015, pag. 80.

^{470.} CRC/C/GC/12/2009, par. 21, pag. 6; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter III, par. 34, pag. 51; Detrick 1999, pag. 214-218; Thorburn Stern 2017, pag. 56.

^{471.} Inter-American Commission On Human Rights, The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Car, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013, pag.108.

^{472.} Henderson-Dekort 2023, pag.43.

^{473.} Van Bueren 1995, pag. 136; Thorburn Stern 2017, pag. 62.

preferenties kunnen tonen.⁴⁷⁴ Verder is - aldus het Kinderrechtencomité – het niet noodzakelijk dat het kind uitgebreide kennis heeft van alle aspecten van de kwestie waarover het kind zijn mening mag geven. Wel belangrijk is dat het kind in staat is om zijn mening over de kwestie naar behoren te kunnen brengen.⁴⁷⁵ Aangezien aan alle kinderen (die in staat zijn om hun mening te vormen) gelijke kansen geboden dienen te worden om hun mening te uiten, dient volgens het Kinderrechtencomité⁴⁷⁶, de Inter-American Court on Human Rights⁴⁷⁷ en de Inter-American Commission on Human Rights⁴⁷⁸ ook aandacht besteed te worden aan kinderen die het moeilijk hebben om hun mening te laten horen, zoals bijvoorbeeld kinderen met een handicap, inheemse en migrerende kinderen en andere kinderen die de meerderheidstaal niet spreken. Zo moeten kinderen met een handicap bijvoorbeeld beschikken over en in staat worden gesteld om elk communicatiemodel te gebruiken dat nodig is om hun mening te uiten. Voorts dient aan inheemse en migrerende kinderen en andere kinderen die de meerderheidstaal niet spreken hulp geboden te worden bij het uiten van hun mening, bijvoorbeeld door middel van een tolk of via audiovisuele middelen.⁴⁷⁹

Naar aanleiding van het voorgaande wordt het toetsingskader door de volgende concrete normen met betrekking tot de beoordeling van de capaciteit van het kind gevormd:

Conform het internationaal recht dient de capaciteit van het kind te allen tijde beoordeeld te worden in zaken die hem betreffen. Bij de beoordeling van de capaciteit mag leeftijd niet als enige beoordelingscriterium gelden en dient eveneens rekening gehouden te worden met het ontwikkelingsniveau van het kind. Voorts hoeft het kind niet alle aspecten van de zaak te begrijpen maar dient hij voldoende te begrijpen om een eigen mening op een passende manier te kunnen vormen.⁴⁸⁰ Aangezien er binnen het internationaal recht en jeugdrechtliteratuur geen nadere definities of richtlijnen

⁴⁷⁴. Thorburn Stern 2017, pag. 56.

⁴⁷⁵. CRC/C/GC/14/ 2013, par. 20, pag.6; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 108, pag. 79; Landsdown 2001, pag.2; Landsdown 2011, pag. 20; Parkes 2015, pag. 32; Thorburn Stern 2017, pag. 56; Henderson-Dekort 2023, pag.43.

⁴⁷⁶. CRC/C/GC/14/2013, par. 20, pag.6; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 108, pag. 79; Landsdown 2001, pag.2; Landsdown 2011, pag. 20; Parkes 2015, pag. 32; Thorburn Stern 2017, pag. 56.

⁴⁷⁷. Inter-American Court on Human Rights, Case of Furlan and Family v. Argentina, Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of august 31, 2012. Series C No. 246, para. 229.

⁴⁷⁸. Inter-American Commission On Human Rights, The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Car, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013, pag.108.

⁴⁷⁹. Thorburn Stern 2017, pag. 56.

⁴⁸⁰. CRC/C/GC/12/2009, par. 21, pag. 7; Mol 2022, pag. 25.

zijn gegeven voor de begrippen 'voldoende begrijpen' en een mening op 'een passende manier vormen' ligt het aan verdragsstaten om hier invulling aan te geven.

3.5.2 Normen voorafgaand aan het kindgesprek

In deze paragraaf bespreek ik de normen die voorafgaand aan het kindgesprek in acht genomen dienen te worden. Voor het toetsingskader zijn de volgende normen van belang.

Conform de internationale verdragen en richtlijnen⁴⁸¹ dienen kinderen voorafgaand aan het kindgesprek alle relevante en nodige informatie te verkrijgen over dit gesprek. Deze informatie dient het kind al bij de oproeping te verkrijgen.

De informatie die het kind dient te krijgen is vierledig.⁴⁸² Allereerst moet het kind worden geïnformeerd over zijn recht om zijn mening te uiten, zowel in het algemeen over alle zaken die het kind aangaan, als specifiek in alle gerechtelijke en administratieve besluitvormingsprocessen die hem aangaan waaronder ook de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding.⁴⁸³ Vervolgens moet het kind worden geïnformeerd over de impact die zijn geuite mening zal hebben op de uitkomst.⁴⁸⁴ Dit betekent dat het kind in algemene termen moet worden geïnformeerd over het gewicht dat de beslisser aan zijn mening kan toekennen, bijvoorbeeld dat zijn mening niet doorslaggevend zal zijn bij het nemen van de uiteindelijke beslissing.⁴⁸⁵ Daarnaast moet het kind ook geïnformeerd worden over de manieren waarop hij zijn mening kenbaar kan maken namelijk rechtstreeks of via een vertegenwoordiger. Voornoemde informatie dient volgens het Kinderrechtencomité aangevuld te worden, omdat ook de gevolgen van de keuze tussen het rechtstreeks horen of het horen via een vertegenwoordiger met het kind moeten worden gedeeld.⁴⁸⁶ Ten slotte dient het kind geïnformeerd te worden over hoe, wanneer en waar het kindgesprek zal plaatsvinden en wie de aanwezigen zullen zijn tijdens het kindgesprek.⁴⁸⁷ De voornoemde oproeping met de bijbehorende informatievoorziening dient te geschieden in een taal die begrijpelijk

⁴⁸¹. CRC/C/GC/12/2009, par. 16, pag. 6; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 111, pag. 59; Inter-American Commission On Human Rights, The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Care, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013, pag.109; Inter-American Court on Human Rights, Case of Atlanta Riffo and Daughters v. Chile, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 198.

⁴⁸². Mol 2022, pag. 39.

⁴⁸³. CRC/C/GC/12/2009, par. 41, pag. 10; Mol 2022, pag. 39.

⁴⁸⁴. CRC/C/GC/12/2009, par. 41, pag. 10; Mol 2022, pag. 40.

⁴⁸⁵. Mol 2022, pag. 40.

⁴⁸⁶. CRC/C/GC/12/2009, par. 41, pag. 10.

⁴⁸⁷. CRC/C/GC/12/2009, par. 41, pag. 10; Mol 2022, pag. 40.

is voor het kind en aangepast is aan de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van het kind. Deze informatie kan eventueel door middel van een brochure in kindvriendelijke taal toegevoegd worden aan de oproepingsbrief van het kind.⁴⁸⁸

Voor wat de normen betreffende de persoon die het kind over al de voornoemde zaken moet informeren, maakt het Kinderrechtencomité onderscheid tussen de informatie over de rol van de kinderen in de procedure (het recht om te worden gehoord; de impact van hun standpunten en de keuze van de wijze van handelen) en de informatie over de praktische afspraken (hoe, wanneer, waar en met wie). Volgens de commissie is de beslisser oftewel de rechter verantwoordelijk voor het adequaat voorbereiden van het kind op het kindgesprek, door praktische informatie te geven over het hoe, wanneer en waar het kindgesprek zal worden gehouden en wie dit gesprek met het kind zal voeren. Voor wat betreft de informatie over de rol van het kind (zijn recht om te worden gehoord; de impact van zijn mening op de beslissing van de rechter en de wijze waarop hij zijn mening kenbaar kan maken) kunnen ook anderen, zoals ouders, maatschappelijk werkers enz., op verzoek van de rechter de taak krijgen om het kind hierover te informeren.⁴⁸⁹

3.5.3 Normen met betrekking tot de kindvriendelijke omstandigheden van het kindgesprek

Bij de normen met betrekking tot de kindvriendelijke omstandigheden van het kindgesprek komt een aantal aspecten aan de orde. Voor het toetsingskader zijn de volgende normen met betrekking tot de kindvriendelijke omstandigheden van het kindgesprek van belang. Deze hebben onder andere betrekking op:

1. de inrichting van de ruimte waarin het kindgesprek zal plaatsvinden;
2. de veiligheid van het kind;
3. de taal, kleding en houding van de rechter ten opzichte van het kind; en
4. de aanwezigheid tijdens het gesprek.

Ad.1. Inrichting van de ruimte waarin het kindgesprek zal plaatsvinden

Zowel het Kinderrechtencomité⁴⁹⁰ als de Guidelines on Child-friendly Justice⁴⁹¹ en de Inter-American Commission On Human Rights⁴⁹² benadrukken dat de omgeving

^{488.} Zie Brochure Kindgesprek, de Raad voor de rechtspraak, afdeling Communicatie, Den Haag, oktober 2018.

^{489.} CRC/C/GC/12/2009, par. 41, pag. 10; Mol 2022, pag. 40.

^{490.} CRC/C/GC/12/ 2009, par. 134, pag. 26.

^{491.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 54-63, pag. 29-30.

^{492.} de Inter-American Commission On Human Rights, The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Care, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October

waarin kinderen gehoord worden, veilig en kindvriendelijk ingericht dienen te zijn, zodat het kind vrijelijk zijn mening kan uiten zonder dwang of met een angstig of wantrouwend gevoel. Zowel de wachtruimte als de kamer, waarin het kindgesprek gevoerd zal worden, dienen voor zover mogelijk en passend op een kindvriendelijke manier te worden ingericht.⁴⁹³ Zo is het handig dat het kindgesprek niet in de grote rechtszaal, maar in een aparte kamer, die kindvriendelijk is ingericht, wordt gevoerd.⁴⁹⁴

Voorts dient het kind, alvorens het kindgesprek aanvangt, vertrouwd te worden gemaakt met onder andere de inrichting van de rechtbank of andere voorzieningen en de rollen en identiteiten van de betrokken ambtenaren die aanwezig zijn tijdens het kindgesprek.⁴⁹⁵

Ad.2. Veiligheid van het kind

De veiligheid van het kind dient gegarandeerd te zijn tijdens het kindgesprek. Zo dienen er ten behoeve van het kindgesprek ook voorzorgsmaatregelen getroffen te worden door onder andere de rechter om het risico van geweld, uitbuiting of andere negatieve gevolgen van de deelname van het kind aan dit kindgesprek te minimaliseren.⁴⁹⁶ De rechter dient bewust te zijn van de mogelijke negatieve gevolgen van een ondoordachte toepassing van het hoorrecht van het kind onder andere in gevallen waar het kind slachtoffer is of kan worden van geweld of enige vorm van mishandeling. Voorts is het noodzakelijk dat het gesprek bij voorkeur onder voorwaarden van vertrouwelijkheid geschiedt.⁴⁹⁷ Wel is het aan te raden dat een rechter het kind altijd spreekt in aanwezigheid van een griffier of medewerker van de rechtbank. Dit om latere beschuldigingen van intimidatie of zelfs seksueel misbruik te voorkomen. Rechters dienen bij complexe scheidingen ook bij voorbaat rekening te houden met de eventuele negatieve gevolgen van het kindgesprek voor het kind, bijvoorbeeld als een ouder zou kunnen denken dat het kind de rechter "op het spoor" zou hebben gezet om een besluit tegen deze ouder te nemen.

Ad.3. De taal, kleding en houding van de rechter ten opzichte van het kind

Het horen van het kind dient in een kindvriendelijke taal te geschieden, die begrijpelijk is voor het kind. Binnen het echtscheidingsproces is het noodzakelijk

2013, pag.109

^{493.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 62, pag. 30.

^{494.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 112, pag. 80.

^{495.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 55, pag. 29.

^{496.} CRC/C/GC/12/ 2009, par. 134, pag. 27.

^{497.} CRC/C/GC/12/2009, par. 43 in Inter-American Commission On Human Rights, The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Care, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013, pag.109.

dat de rechter tijdens het kindgesprek de taal spreekt die het kind verstaat en die rekening houdt met het bevattingsvermogen van het kind.⁴⁹⁸ Het Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens heeft in de case van *Furland and Family v. Argentina*⁴⁹⁹ geoordeeld dat staten op grond van artikel 8 lid 1 AVRVM de aanvullende verplichting hebben om gerechtelijke procedures te reguleren, zodat kinderen daaraan daadwerkelijk kunnen deelnemen. In dit kader is het noodzakelijk dat tijdens het kindgesprek communicatiemethoden door de rechter worden gebruikt, die aangepast zijn aan de behoeften van kinderen die vanwege hun jonge leeftijd, handicap of enige andere beperking hun mening niet of niet goed kunnen verwoorden. Voorts dient ook rekening gehouden te worden met de eventuele taalkundige of culturele aspecten bij het kiezen van de communicatiemethode met het kind.⁵⁰⁰ Tijdens het kindgesprek dient de rechter respectvol om te gaan met het kind en dient de rechter rekening te houden met de leeftijd en rijpheid, gevoeligheid, behoeften, begripsniveau en eventuele communicatieproblemen van het kind.⁵⁰¹ Derhalve zullen rechters en alle andere professionals die met kinderen werken bij voorkeur opgeleid te zijn of worden in de communicatieve vaardigheden, het gebruik van kindvriendelijke taal en de kinderpsychologie.⁵⁰² Liefst niet eenmalig bij de voorbereiding op de benoeming als familie- en/of jeugdrechter, maar als een regelmatige bijscholing van de vaardigheden. Ook intervisie kan een belangrijk hulpmiddel zijn voor rechters om van elkaar te leren hoe een gesprek met een kind beter kan verlopen.

Kinderen hebben ongeacht hun leeftijd het recht om hun mening te uiten in onder andere juridische procedures die hen aangaan. Tijdens het kindgesprek is het noodzakelijk dat het kind zich op zijn gemak voelt. Derhalve is het belangrijk dat rechters bepaalde formaliteiten achterwege laten zoals het dragen van een pruik en toga.⁵⁰³

Ad. 4 Aanwezig tijdens het kindgesprek

Het kind dient zijn mening vrijelijk te kunnen uiten. Voorts mag hij hierbij niet gestoord, afgeleid of onderbroken worden. In de praktijk betekent dit dat er

^{498.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 54, pag. 29, Lieber, FJR 2018/40, afl. 6, pag.1.

^{499.} Inter-American Court on Human Rights, Case *Furland and Family v. Argentina*, Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs. Judgement of august 31, 2012, Series C No. 246, para. 229.

^{500.} Inter-American Commission On Human Rights, The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Care, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013, pag.108.

^{501.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 54, pag. 29.

^{502.} CRC/C/GC/12/2009, par. 134, pag. 27; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 67, pag. 65, Landsdown 2011, pag. 155.

^{503.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 112, pag. 80.

behalve de rechter, griffier en de eventuele gedragsdeskundige, die de rechter bij het gesprek ondersteunt, geen andere personen (zoals de ouders of familieleden of de advocaat van een of beide ouders) in de kamer waarin het gesprek van het kind met de rechter plaatsvindt, aanwezig mogen zijn. Verder mag de sfeer in de kamer of in de rechtszaal niet verstoord worden tijdens het kindgesprek door ongegronde onderbrekingen en/of de in- en uitloop van mensen.⁵⁰⁴ Het is echter wel toegestaan dat het kind zich tijdens het kindgesprek na goedkeuring van de rechter met wie het gesprek plaatsvindt, laat bijstaan door een vertrouwenspersoon, zijn advocaat of bijzondere curator.⁵⁰⁵ De voorwaarden van deze mogelijkheid worden bij de volgende subparagraaf behandeld.⁵⁰⁶

3.5.4 Normen met betrekking tot het rechtstreeks horen, het horen via een vertegenwoordiger en de juridische bijstand voor het kind

Voor wat betreft het rechtstreeks horen en het horen van het kind via een vertegenwoordiger behoren de volgende normen tot het toetsingskader:

Binnen familierechtelijke procedures waaronder echtscheidingsprocedures mogen kinderen zelf bepalen hoe zij hun mening kenbaar willen maken aan de rechter. Het kind kan daarbij kiezen tussen het rechtstreeks horen, waarbij zijn mening rechtstreeks kenbaar wordt gemaakt aan de rechter, en het horen via een vertegenwoordiger, waarbij het kind zijn mening via zijn vertegenwoordiger kenbaar kan maken.⁵⁰⁷ Die vertegenwoordiger kan een ouder(s), een advocaat, een bijzondere curator of een andere (vertrouwens)persoon zijn. Indien de rechter het kind niet rechtstreeks spreekt, maar diens mening via zijn vertegenwoordiger hoort, is het uiteraard van zeer groot belang dat die mening van het kind juist wordt weergegeven. Immers, deze vertegenwoordiger dient over voldoende kennis over en begrip van de verschillende aspecten van de concrete situatie en het besluitvormingsproces te beschikken en dient hierbij over voldoende ervaring te beschikken in het werken met kinderen.⁵⁰⁸ Voorts moet de vertegenwoordiger van het kind zich ervan bewust zijn dat hij slechts de belangen van het kind en niet die van de ouders of andere belanghebbenden presenteert.⁵⁰⁹

^{504.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 113, pag. 81.

^{505.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par.58, pag. 28.

^{506.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 113, pag. 81.

^{507.} CRC/C/GC/12, July 20, 2009, para. 16; Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Ruffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 198 in Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, October 2013, pag.109.

^{508.} CRC/C/GC/12/2009, par. 36-37, pag. 10.

^{509.} CRC/C/GC/12/2009, par. 36-37, pag. 10.

In het kader van de juridische bijstand van het kind, ziet het toetsingskader als volgt uit:

Kinderen dienen het recht te hebben op juridische bijstand door een eigen advocaat in gevallen waarbij er onder andere sprake is van een belangenconflict tussen de ouders en het kind en zij een gerechtelijke procedure willen aanspannen tegen hun ouder(s). Het is wel zeer gewenst dat advocaten die kinderen vertegenwoordigen, goed opgeleid zijn in en geïnformeerd zijn over de rechten van het kind en aanverwante zaken. Daarnaast moeten zij in staat zijn om met kinderen conform hun ontwikkelingsniveau te communiceren en moeten zij ook de sociale kaart van de hulpverleningsinstellingen kennen. Bij de vertegenwoordiging van het kind zullen de advocaten de mening van het kind zo goed mogelijk zien over te brengen aan de rechter. Verder moeten advocaten die kinderen bijstaan hen alle relevante informatie verschaffen en hen op de hoogte stellen van de consequenties van hun deelname aan het kindgesprek met de rechter.⁵¹⁰

In gevallen waarin er tegenstrijdige belangen zijn tussen ouders en kinderen, kan de rechter eveneens overgaan tot de benoeming van een onafhankelijke vertegenwoordiger, die de mening van het kind kenbaar zal kunnen maken aan de rechter. Ook in die situaties geldt als hoofdregel dat de vertegenwoordiger de mening van het kind kenbaar moet maken en niet zijn eigen mening mag presenteren. Voorst dient de vertegenwoordiger voldoende kennis en begrip te hebben van de verschillende aspecten van het besluitvormingsproces en dient deze ervaring te hebben in het werken met kinderen.⁵¹¹

3.5.5 Normen met betrekking tot de inhoud en duur van het kindgesprek

Indien er wordt gekeken naar het toetsingskader met betrekking tot de inhoud van het gesprek, zijn de volgende normen van belang:

De rechter zal het kind bij aanvang van het gesprek dienen te informeren over de reden en het doel van het kindgesprek.⁵¹² Hierbij is het belangrijk dat aan het kind wordt duidelijk gemaakt dat zijn mening geen beslissende rol speelt bij het bepalen van het eindoordeel van de rechter, maar dat dit gesprek meer tot doel heeft om ook de mening van het kind te horen in de desbetreffende kwestie en na te gaan in

⁵¹⁰. Guidelines on Child-friendly Justice 2010, par. 37-42, pag. 27.

⁵¹¹. CRC/C/GC/12/2009, par. 36-37, pag. 10, Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 37-42, pag. 27.

⁵¹². CRC/C/GC/12/2009, par. 41, pag. 10.

hoeverre deze meegenomen kan worden door de rechter bij het eindoordeel.⁵¹³ Het eindoordeel dient uiteraard in het belang van het kind te zijn. Het kindgesprek dient eerder de vorm van een wederzijds gesprek te krijgen dan een eenzijdige bevraging door de rechter.⁵¹⁴ Voorts is het belangrijk dat dit gesprek binnen de perken van vertrouwelijkheid wordt uitgevoerd.⁵¹⁵ De eis van vertrouwelijkheid brengt met zich mee dat de rechter aan het kind toestemming behoort te vragen om over hetgeen het kind tijdens het gesprek heeft verteld, aan de aanwezigen op de zitting door te geven. Daarnaast is het gebruikelijk dat de rechter de mening van het kind niet in diepte bespreekt met de ouders, maar deze slechts globaal weergeeft op de zitting. Verder is het eveneens van belang dat het kind op de hoogte wordt gesteld over de wijze waarop hij geïnformeerd zal worden over het eindoordeel van de rechter en hoe er hierover teruggekoppeld zal worden met hem.⁵¹⁶

Voor wat betreft de duur van het gesprek is bepaald dat de lengte van dit gesprek aangepast dient te zijn aan de tempo en de aandachtsspanne van het kind. Voorts wordt aanbevolen om indien nodig ook pauzes in te lassen tijdens het gesprek. Om de volledige cognitieve capaciteiten van het kind te kunnen benutten en om hun emotionele stabiliteit te ondersteunen, moeten verstoringen en afleiding tijdens het kindgesprek tot een minimum worden beperkt.⁵¹⁷

3.5.6 Normen met betrekking tot de duur van de afhandeling van rechtszaken waarbij kinderen zijn betrokken

Voor het toetsingskader is van belang dat in alle procedures waarbij kinderen zijn betrokken, het urgentiebeginsel dient te worden gehanteerd. Dit houdt in dat er geen onnodige vertraging bij het nemen van het eindoordeel mag plaatsvinden en dat er in het belang van het kind zo snel mogelijk een beslissing dient te worden genomen met inachtneming van de wettelijke procedurele regels. Rechterlijke instanties moeten overeenkomstig het recht besluiten kunnen nemen die onmiddellijk uitvoerbaar zijn in zaken waarin dit in het belang is van het kind.⁵¹⁸

^{513.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 48, pag. 28.

^{514.} CRC/C/GC/12/2009, par. 43, pag. 11.

^{515.} CRC/C/GC/12/2009, par. 43, pag. 11.

^{516.} CRC/C/GC/12/2009, par. 45, pag. 11; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 49, pag. 28

^{517.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 61, pag. 30.

^{518.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 50 en 53, pag. 28.

3.5.7 Normen met betrekking tot de mededeling en uitleg van de eindbeslissing van de rechter aan het kind

In familierechtelijke procedures (waaronder voogdijprocedures) moet de rechter voorkoming van elk risico van nadelige gevolgen voor de familierelaties- grote zorgvuldigheid betrachten bij het nemen van zijn beslissing.⁵¹⁹ Voorts is het belangrijk dat de beslissing ook wordt medegedeeld en uitgelegd aan het desbetreffende kind. Voor wat betreft de mededeling en uitleg van de eindbeslissing van de rechter aan het kind, wordt het toetsingskader door de volgende normen gevormd:

Aangezien er gepast belang aan de mening van het kind dient te worden toegekend, zal de rechter zijn eendoordeel moeten motiveren en het kind behoren te informeren over de wijze waarop hierbij rekening is gehouden met diens mening, wensen en voorkeuren. Is de mening van het kind niet meegenomen bij het eendoordeel, dan zal de rechter hem eveneens uit moeten leggen waarom de mening van het kind niet is meegenomen in de beslissing. In dit kader is het belangrijk dat er na de einduitspraak van de rechter ook een terugkoppeling plaatsvindt met het kind, waarbij de rechter het kind over zijn eendoordeel kan informeren en hem kan uitleggen in hoeverre zijn mening is meegewogen bij de einduitspraak. Voorts is het van groot belang dat het eendoordeel van de rechter in een voor het kind begrijpelijke taal wordt medegedeeld en uitgelegd aan het kind.⁵²⁰

Volgens de Guidelines on Child-friendly Justice kan - behalve de rechter - ook de advocaat, bijzondere curator of wettelijke vertegenwoordiger van het kind het eendoordeel van de rechter doorgeven en uitleggen aan het kind. Hierbij geldt eveneens als hoofdregel dat de uitleg in een kindvriendelijke taal dient te geschieden.⁵²¹

3.6 Bevindingen naar aanleiding van hoofdstuk 3

In dit hoofdstuk heb ik het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van de ouders en de voogdijvoorziening na echtscheiding vanuit het internationaal recht bekeken. Hierbij is het hoorrecht van het kind binnen de drie meest belangrijke verdragen, waarin de fundamentele rechten van kinderen zijn opgenomen, met name het IVRK, AVRVM en IVBPR besproken. Het doel van dit hoofdstuk is om na te gaan in hoeverre en op welke wijze een kind binnen

⁵¹⁹. Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 50-51, pag. 29.

⁵²⁰. CRC/C/GC/12/2009, par. 45, pag. 11; Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Ruffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 206 en 208.

⁵²¹. Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 75, pag. 31.

deze internationale verdragen het recht heeft om gehoord te worden binnen de bovengenoemde familierechtelijke procedures, waarbij er ingrijpende beslissingen over het kind worden genomen. In dit kader zijn ook enkele belangrijke aspecten waaronder het belang van het kind, dat een essentiële rol speelt bij de uitoefening van het hoorrecht van het kind besproken. Verder zijn in dit hoofdstuk het hoorrecht van het kind in echtscheidingsprocedures en het belang en de voorwaarden van effectieve uitoefening van het hoorrecht binnen de voornoemde verdragen belicht.

Artikel 3 IVRK bevat de duidelijke regel dat alle beslissingen, die over kinderen worden genomen, in hun belang dienen te zijn. In dit hoofdstuk is duidelijk de samenhang tussen het belang van het kind en zijn hoorrecht naar voren gekomen. Hierbij is tevens aangegeven dat artikel 3 en 12 IVRK een complementaire rol vervullen, vanwege het feit dat een beslissing het meest in het belang van een kind kan worden geacht, indien het kind zelf in de gelegenheid is gesteld om deel te nemen aan het proces en zijn mening ter zake kenbaar heeft kunnen maken.

Verder is een aantal voordelen van het hoorrecht van het kind besproken. Hierbij is geconstateerd dat dit recht het zelfvertrouwen, de eigenwaarde en belangrijke vaardigheden zoals denkvaardigheden, vaardigheden tot het vormen van een eigen mening en het samenwerken in teamverband, van kinderen kan helpen stimuleren. Daarnaast kan hun betrokkenheid leiden tot groter gevoel van procedurele rechtvaardigheid en betere acceptatie door het kind van de eindbeslissing.⁵²²

Voor wat betreft het hoorrecht van het kind binnen echtscheidingsprocedures heb ik geconstateerd dat zowel het IVRK als het AVRМ en het IVBPR het in het belang van het kind noodzakelijk achten om het kind in de gelegenheid te stellen om zijn mening, zowel rechtstreeks als door tussenkomst van een vertegenwoordiger, in dergelijke procedures, kenbaar te maken. Echter, de bovengenoemde betrokkenheid van het kind wordt naar mijn mening krachtiger in het IVRK benadrukt, terwijl dit recht in het AVRМ en het IVBPR wat minder expliciet en meer indirect naar voren komt.

Zo geeft artikel 12 IVRK duidelijk aan dat elk kind, dat in staat is om zijn mening te vormen, het recht heeft om deze mening vrijelijk te uiten en dient hieraan gepast belang in overeenstemming met diens leeftijd en rijpheid te worden toegekend. Verder moet het kind in de gelegenheid worden gesteld om in elke gerechtelijke procedure, die hem betreft, gehoord te worden, als het kind tot een redelijke

⁵²². Landsdown 2011, pag. 5-9; Liefwaard & Rap, *FJR 2018/41*, pag. 3.

oordeelsvorming in staat geacht wordt. Artikel 9 lid 2 IVRK voorziet specifiek in de betrokkenheid van het kind binnen scheidings- en echtscheidingsprocedures.

Daarentegen kan het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders *indirect* afgeleid worden uit de interpretatie van artikel 8 AVRМ en artikel 24 IVBPR. Hierbij wordt aangegeven dat ook kinderen recht hebben op een eerlijk proces ten aanzien van zaken die hen aanbelangen en dat bij echtscheidingsprocedures in het belang van het kind de nodige stappen ondernomen dienen te worden met betrekking tot zijn bescherming en zijn omgangsrecht met beide ouders. Aangezien de betrokkenheid van het kind, binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders, ook in het belang van het kind is, kan mijns inziens het hoorrecht van het kind eveneens binnen de reikwijdte van artikel 8 AVRМ en artikel 24 IVBPR vallen.

Ten slotte heb ik in dit hoofdstuk ook de specifieke internationale normen met betrekking tot het hoorrecht van het kind tijdens echtscheidingsprocedures gepresenteerd. Middels deze normen zal worden getoetst of het hoorrecht van het kind binnen het Surinaamse echtscheidings(proces)recht en de Surinaamse rechtspraktijk voldoet aan de internationale standaarden die hierbij in acht genomen dienen te worden.

In het kader van de voornoemde toetsing worden in het volgende hoofdstuk de mogelijkheden van het kind om zijn mening binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding kenbaar te maken, belicht.

Hoofdstuk 4

Participatiemogelijkheden van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding in het Surinaams rechtsbestel

Introductie

In dit hoofdstuk wordt nagegaan welke instrumenten de huidige Surinaamse wetgeving kent om minderjarigen (ongeacht hun leeftijd) een plek te geven binnen familierechtelijke procedures en met name de echtscheidingsprocedure van de ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding. In dit kader is onderzocht welke mogelijkheden minderjarigen hebben om hun stem te laten horen ten aanzien van de beslissingen die in deze procedures over hen worden genomen. Derhalve wordt onder de term “participatiemogelijkheden” in dit hoofdstuk verstaan de mogelijkheden die het kind heeft om zijn mening binnen de echtscheidingsprocedure en de voogdijprocedure na de echtscheiding kenbaar te maken. Naar aanleiding hiervan worden achtereenvolgens de rol van de wettelijke vertegenwoordiger (par. 4.1), het hoorrecht van minderjarigen (par. 4.2); de bevoegdheid van de bijzondere curator (par. 4.3) en de rol van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken (BuFaz) in het kader van de betrokkenheid van het kind binnen het echtscheidingsproces van zijn ouders (par. 4.4), belicht. Gezien het feit dat er inmiddels een Ontwerp BW en Nieuw BRv voor Suriname zijn geconcipeerd, doch deze ten tijde van dit onderzoek nog niet in behandeling waren genomen in het parlement, worden de ontwikkelingen ten aanzien van de voornoemde participatiemogelijkheden in deze conceptwetboeken eveneens kort belicht. Echter, deze ontwikkelingen zullen niet meegenomen worden bij de toetsing in hoofdstuk 9, omdat dit onderzoek specifiek gericht is op het hoorrecht van het kind binnen het huidige Surinaams echtscheidings(proces)recht en de toetsing daarvan aan de internationale maatstaven.

4.1 De wettelijke vertegenwoordiger

4.1.1 De geschiedenis van de positie van de wettelijke vertegenwoordiger in vogelvlucht

Aangezien de Surinaamse wetgeving in de koloniale periode vanwege de werking van het concordantiebeginsel gelijklopend was aan de destijds geldende Nederlandse wetgeving en dit beginsel ook na de onafhankelijkheid van Suriname haar invloed binnen de Surinaamse wetgeving heeft behouden, ben ik genoodzaakt om voor de beschrijving van de ontwikkeling van de positie van de wettelijke vertegenwoordiger van de minderjarige in het kader van zijn hoorrecht in de echtscheidingsprocedure van zijn ouders eveneens naar de ontwikkelingen te kijken die dit instrument binnen de Nederlandse wetgeving heeft doorgemaakt.

Kenmerkend voor minderjarigheid zijn de handelingsonbekwaamheid en het onder gezag staan. Minderjarigen dienen dus altijd onder gezag te staan. Vóór de inwerkingtreding van de Nederlandse Burgerlijke Kinderwet van 6 februari 1901 stonden minderjarigen onder vaderlijke macht. Het gezag van de ouder werd toentertijd als één geheel van rechten en bevoegdheden van de ouders geregeld en was het de vader die de vaderlijke macht had over zijn minderjarige kinderen. Bij de bovengenoemde kinderwet, die in 1905 inwerking trad werd de term 'vaderlijke macht' in de Nederlandse wetgeving vervangen door het begrip 'ouderlijke macht'.⁵²³ Door de inwerkingtreding in 1905 van de Kinderwetten van 1901 kwam er eveneens verandering in bovengenoemde benadering van het gezagsrecht van de ouders, waarbij de ouderlijke macht niet meer hoofdzakelijk ter wille van de ouders was, maar meer ter wille van het kind. Voorts stond het de overheid vrij te controleren of deze ouderlijke macht daadwerkelijk in het belang van het kind werd uitgeoefend en kon de overheid ingrijpen indien gebleken was dat dit niet het geval was.

Voornoemde wijzigingen werden vanwege de werking van het concordantiebeginsel ook gelijktijdig binnen de Surinaamse wetgeving doorgevoerd.⁵²⁴

Tot 1947 werd de ouderlijke macht in Nederland alleen door de vader uitgeoefend. Op 10 juli 1947⁵²⁵ trad een nieuwe wet in werking die, de mogelijkheid bood tot de gezamenlijke uitoefening van de ouderlijke macht door beide ouders. Vervolgens werd een aantal wijzigingen ten aanzien van het gezag in de Nederlandse wetgeving doorgevoerd. Zo is de term 'ouderlijke macht' bij wet van 1995⁵²⁶ gewijzigd in 'ouderlijk gezag'. Deze wetwijziging trad op 2 november 1995 in werking.

In de Surinaamse wetgeving blijkt dat het gezag over minderjarigen staande het huwelijk van de ouders nog steeds ouderlijke macht wordt genoemd. Uit de wetsgeschiedenis van Suriname blijkt dat de invoering van de wet van 10 juli 1947⁵²⁷ betreffende de wijziging/aanvulling van het Nederlandse Kinderrecht, onmiddellijk aanleiding gaf tot benoeming van een commissie in Suriname bij resolutie van 25 september 1948 no. 4240 onder voorzitterschap van W.M. Ezechiëls. Deze commissie kreeg tot taak om na te gaan of het wenselijk was om de regeling inzake het ouderlijk gezag, vervat in de bovengenoemde Nederlandse wet, geheel of ten dele in de Surinaamse wetgeving over te nemen. Na geruime tijd kwam deze commissie in 1954

⁵²³. Burgerlijke Kinderwet van 6 februari 1901, *Stb.* 1901 no. 62.; i.w.tr. 1905.

⁵²⁴. Verordening van 21 april 1906, G.B. 1906, no. 50, i.w.tr. 1 april 1907.

⁵²⁵. Wet van 10 juli 1947, *Stb.* H. 232.

⁵²⁶. Wet van 6 april 1995, *Stb.* 1995, 240; i.w.tr. 2 november 1995.

⁵²⁷. Wet van 10 juli 1947, *Stb.* H. 232, i.w.tr. 1 september 1948, *Stb.* 21/343.

met een ontwerp,⁵²⁸ dat in grote lijnen overeenkwam met de Nederlandse wetgeving na de invoering van de Wet van 10 juli 1947. Volgens de Memorie van Toelichting⁵²⁹ bij het ontwerp zouden de bepalingen van het Surinaams BW toen gelijklopend zijn aan die van het Nederlandse BW en kon de Memorie van Toelichting bij het Nederlandse ontwerp grotendeels ook van toepassing zijn op het Surinaamse ontwerp. Mede hierom werd in eerste plaats verwezen naar de Handelingen van de Tweede Kamer, waarbij werd voorgesteld om daar waar de behandeling in het bijzonder voor Suriname van belang was, gedeelten uit deze Kamerstukken over te nemen of een eigen toelichting te geven, teneinde een vrij volledig geheel te kunnen verkrijgen.⁵³⁰

Het bovengenoemde wetsontwerp stelde voor om een moderne regeling tot stand te brengen betreffende de uitoefening van de ouderlijke macht, waarbij de ouderlijke macht niet meer alleen door de vader zou worden uitgeoefend, maar door beide ouders samen. Bij verschil van inzicht zou de wil van de vader beslissend zijn.⁵³¹ Volgens Loemban Tobing-Klein⁵³² werd hiermee het recht slechts in overeenstemming gebracht met een feitelijke toestand, die zich geheel in overeenstemming met de zedelijke opvattingen van die tijd had ontwikkeld. Naar haar mening werd de ouderlijke macht in alle goede gezinnen van die tijd door beide ouders gezamenlijk en met name in gemeen overleg en met wederzijds hulp uitgeoefend. Deze stap was volgens haar geheel in lijn met de rechtsontwikkeling.⁵³³

Het bovengenoemde wetsontwerp van 1954 werd echter nooit door de Staten van Suriname in behandeling genomen vanwege het feit dat de personen en instituten, die deze nieuwe regels zouden moeten uitvoeren, ontbraken. Enkele jaren later werd het kinderrecht in 1963 opnieuw herzien, waarbij door de commissie van rapporteurs een *“ontwerp landsverordening houdende wijziging van enige bepalingen van het BW en van het Surinaams Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering betreffende het Kinderrecht”* op 2 mei 1961 werd ingediend. Deze commissie was eveneens van mening dat het wetsontwerp van 1954 niet vlot behandeld kon worden vanwege het feit dat in de meeste voorstellen het bestaan van een zekere maatschappelijke organisatie werd verondersteld waarop kon worden voortgebouwd, welke toentertijd echter (nog) niet aanwezig was.⁵³⁴ De belangrijke wijzigingen met

⁵²⁸. Ontwerp Kinderrecht 1954.

⁵²⁹. Memorie van Toelichting Ontwerp Kinderrecht 1954, par. 2.6, pag. 1.

⁵³⁰. Loemban Tobing-Klein 1979, pag.6.

⁵³¹. Ontwerp Kinderrecht 1954, pag. 11, Memorie van Toelichting ontwerp Kinderrecht 1954, pag. 2-3.

⁵³². Loemban Tobing-Klein 1979, pag.9.

⁵³³. Loemban Tobing-Klein 1979, pag.9.

⁵³⁴. Ontwerpwet Kinderrecht 1961, voorlopig verslag Commissie van Rapporteurs, pag. 1; Loemban Tobing-Klein 1979, pag. 15.

betrekking tot de gezamenlijke uitoefening van de ouderlijke macht door beide ouders werd niet meegenomen bij deze behandeling.⁵³⁵

Dit betekent dat de ontwikkeling die de Nederlandse wetgeving ten aanzien van de gezamenlijke uitoefening van de ouderlijke macht in 1947 heeft doorgemaakt, ondanks het toen nog in Suriname geldende concordantiebeginsel, niet is doorgevoerd in de Surinaamse wetgeving en het recht ten aanzien van de ouderlijke macht voor het laatst in 1944 is gewijzigd.⁵³⁶

4.1.2 De taken en bevoegdheden van de wettelijke vertegenwoordiger binnen het huidige recht

Op grond van artikel 1:352 van het huidige BW staan minderjarigen gedurende het huwelijk van hun ouders tot aan hun meerderjarigheid onder de ouderlijke macht van beide ouders. Volgens de Surinaamse wetgeving bezitten zowel de vader als de moeder de ouderlijke macht staande het huwelijk.⁵³⁷ Echter, de vader oefent deze ouderlijke macht alleen uit behoudens het geval waarin hij vanwege de ontheffing of ontzetting de ouderlijke macht niet heeft verkregen of bij de scheiding van tafel en bed de uitoefening van ouderlijke macht niet aan hem is toegewezen.⁵³⁸ De moeder oefent deze ouderlijke macht slechts uit indien de vader buiten de mogelijkheid is deze uit te oefenen.⁵³⁹ Hieruit kan geconcludeerd worden dat staande het huwelijk het gezag wel bij beide ouders berust, maar dat de vader als wettelijke vertegenwoordiger van de minderjarigen optreedt en bevoegd is om hen in en buiten rechte te vertegenwoordigen. De ongelijke positie tussen ouders ten aanzien van de uitoefening van de ouderlijke macht is nog steeds aanwezig.

Na echtscheiding wordt krachtens artikel 1:282 BW door de kantonrechter voorzien in de voogdij en toezienende voogdij over de minderjarigen. Na echtscheiding is er dus sprake van eenhoofdig gezag, waarbij de voogd als wettelijke vertegenwoordiger van de minderjarigen optreedt. Ook na scheiding is de ongelijkheid tussen ouders in stand gebleven, doordat alleen de ouder-voogd(es) de verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding van het minderjarig kind draagt. Van gelijke

⁵³⁵. Ontwerpwet Kinderrecht 1961, voorlopig verslag Commissie van Rapporteurs, pag. 1; Loemban Tobing-Klein 1979, pag. 15.

⁵³⁶. Wet van 5 juni 1944 tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent de ouderlijke macht en de voogdij en omtrent ontzetting uit en herstel in de ouderlijke macht en voogdij, GB 19 44 no. 72 i.w.tr. 1 januari 1945.

⁵³⁷. Artikel 1:352 BW.

⁵³⁸. Artikel 1:353 lid 1 BW; zie ook Kakebeeke-van der Put & Neleman 1971, pag.105 voor nadere uitleg van de huidige Surinaamse wetgeving die destijds is overgenomen van Nederland.

⁵³⁹. Artikel 1:353 lid 2 BW.

rechten en verantwoordelijkheden van ouders ten aanzien van hun kinderen na ontbinding van het huwelijk door echtscheiding, zoals deze wordt voorgeschreven door artikel 18 IVRK en artikel 23 IVBPR, is geen sprake.

Het gezag over de minderjarige kinderen ziet zowel op de persoon van de minderjarige, als ook op het bewind over zijn vermogen en op diens vertegenwoordiging in en buiten rechte.⁵⁴⁰ Allereerst wordt de ouderlijke macht ten aanzien van de persoon en het vermogen van het kind behandeld en vervolgens wordt de (ouder)voogdij ten aanzien van de persoon en het vermogen van het kind belicht.

Ouderlijke macht betreffende de persoon van het kind

Artikel 1:351 lid 1 BW geeft aan dat een kind eerbied en ontzag verschuldigd is aan zijn ouders. De toevoeging van de zinsnede: *“van welke ouderdom ook”*, maakt dat deze verplichting niet uit de ouderlijke macht voortvloeit, maar uit de beleefdheidsregel dat men ouderen (en dus ook zijn ouders) met respect dient te behandelen.⁵⁴¹ Deze verplichting geldt ook voor het meerderjarig kind.

Bij de ouderlijke macht betreffende de persoon van de minderjarige gaat het om de verplichting van de ouders om hun minderjarige kinderen te verzorgen en op te voeden.⁵⁴² Echter, de wet voorziet niet in een nadere toelichting omtrent de inhoud van deze verplichting waardoor ouders in beginsel vrij zijn om -binnen de door de wet vastgestelde grenzen- deze taak naar eigen inzicht te vervullen. Deze bevoegdheden van de ouders zijn begrensd door publiekrechtelijke wetgeving, zoals onder andere door de Leerplichtwet en de kinderbeschermingsmaatregelen.⁵⁴³ De onderhouds- en opvoedingsplicht van de ouders brengt met zich mee dat de ouders, die de ouderlijke macht uitoefenen, kunnen beslissen dat hun minderjarig kind(eren) een door de gezagouder(s) te bepalen opleiding zal volgen of een bepaald beroep zal uitoefenen. Aan de andere kant kan de ouder die de ouderlijke macht uitoefent zijn minderjarige kind ook verbieden om rechtshandelingen te verrichten.⁵⁴⁴ Echter, ouders dienen bij de uitoefening van hun bevoegdheden wel rekening te houden met de toenemende mondigheid van het kind en zijn behoefte om zich naar eigen inzicht te ontwikkelen zoals vastgesteld in artikel 5 IVRK.⁵⁴⁵

^{540.} Artikel 1:351BW e.v. en artikel 1:359 BW e.v. ten aanzien van de ouderlijke macht en artikel 1:439 BW e.v. en artikel 1:441 BW e.v. ten aanzien van de voogdij; Schrama, Antokolskaia en Ruitenberg 2023, pag. 302; Vlaardingerbroek e.a. 2023, pag. 388.

^{541.} Pitlo & Meijling 1955, pag. 316.

^{542.} Artikel 1:351 lid 2 BW.

^{543.} Asser/ de Boer 2010, nr. 816, in: Schrama, Antokolskaia & Ruitenberg 2023, pag. 300.

^{544.} Asser/Wiarda 1957, pag. 593.

^{545.} Schrama, Antokolskaia, Ruitenberg & Vonk 2023, pag. 300.

Ouderlijke macht betreffende het vermogen van het kind

De ouderlijke macht wat betreft het vermogen van het kind bevat twee aspecten, namelijk:⁵⁴⁶

1. het bewind en de vertegenwoordiging; en
2. het ouderlijk vruchtgenot.

Ad. 1. Bewind en vertegenwoordiging

De ouderlijke macht betreffende het vermogen van het kind bestaat uit bewind over het vermogen, omdat wanneer de minderjarige vermogen heeft dit vermogen beheerd moet worden. Onder dit beheer wordt ook verstaan dat er rechtshandelingen verricht moeten worden waar de minderjarige zelf partij bij is. Omdat de minderjarige op grond van artikel 3:1351 BW handelingsonbekwaam is, zal hij de bovenstaande rechtshandelingen in beginsel niet zelf kunnen verrichten. Derhalve dient een wettelijke vertegenwoordiger (de met de ouderlijke macht belaste ouder) voor hem op te treden. Dat de met de ouderlijke macht belaste ouder de minderjarige ook vertegenwoordigt bij rechtshandelingen die met betrekking tot zijn vermogen gepleegd worden, staat niet expliciet in de wet opgenomen in een artikel, maar dit kan geconcludeerd worden uit artikel 1:362 BW dat aangeeft dat in alle gevallen waarin de bewind voerende ouder een tegenstrijdig belang met zijn minderjarig kind heeft, de Kantonrechter een bijzondere curator zal benoemen die het minderjarig kind in rechte vertegenwoordigt. Dit betekent dat in de gevallen waarbij er geen sprake is van tegenstrijdige belangen, de ouder, die het bewind voert, de minderjarige mag vertegenwoordigen.⁵⁴⁷

Uit de handelingsonbekwaamheid van de minderjarige vloeit tevens voort dat hij niet zelfstandig als eiser of gedaagde in rechte kan optreden, daarom zal hij in procedures zowel in als buiten rechte door zijn wettelijke vertegenwoordiger vertegenwoordigd moeten worden.⁵⁴⁸

Ad.2. Het ouderlijk vruchtgenot

De kosten die voor de verzorging en opvoeding van de minderjarige kinderen worden gemaakt moeten door de ouders worden gedragen en betaald. Deze kosten komen ten laste van de ouders. Hiertegenover hebben de ouders recht op de vruchten en inkomsten die het vermogen van de minderjarige opleveren.⁵⁴⁹

^{546.} Kakebeeke-van der Put & Neleman 1971, pag. 105; Asser/Wiarda 1957, pag. 595-596.

^{547.} Kakebeeke- van der Put & Neleman 1971, pag. 105; Asser/Wiarda 1957, pag. 595-596.

^{548.} Kakebeeke- van der Put & Neleman 1971, pag. 105; Asser/Wiarda 1957, pag. 595-596.

^{549.} Pitlo & Meijling 1955, pag. 321.

Volgens Asser-Wiarda⁵⁵⁰ is het vruchtgenot van de ouder een persoonlijk, niet voor vervreemding vatbaar recht, ten aanzien van het vermogen van het kind, op grond waarvan de ouder de eigendom krijgt van de opbrengst van het vermogen na aftrek van de daarop rustende lasten. Deze lasten staan genoemd in artikel 1:364 BW.

Het vruchtgenot komt niet alleen toe aan een ouder die de ouderlijke macht uitoefent, maar ook aan een ouder die voogd is over zijn wettige of natuurlijk kind.⁵⁵¹ Dit kan geconcludeerd worden uit artikel 1:363 lid 1 BW dat aangeeft dat de vader of de moeder die de ouderlijke macht of de voogdij uitoefent, het vruchtgenot heeft over de goederen van zijn/haar kinderen. Indien beide ouders van de ouderlijke macht zijn ontheven, hebben beide ouders nog wel het vruchtgenot over het vermogen van hun minderjarige kind(eren). De ontheffing van de vader of de moeder, die de ouderlijke macht of voogdij uitoefent, terwijl de andere ouder is overleden of van de ouderlijke macht of voogdij is ontzet, oefent derhalve geen invloed uit op het recht van deze ouder op het vruchtgenot.

Op grond van artikel 1:366 BW houdt het vruchtgenot op door het overlijden van de kinderen op wiens vermogen de ouder(s) het vruchtgenot had(en).

Ouder- voogdij betreffende de persoon van het kind

Een ouder oefent in twee gevallen, van rechtswege de voogdij uit over zijn/ haar kind, namelijk:

1. indien het huwelijk door de dood van een van de ouders wordt ontbonden, is de overlevende ouder op grond van artikel 1:397 BW van rechtswege voogd over de wettige kinderen; en
2. over natuurlijke kinderen oefent de moeder op grond van artikel 1:405 BW van rechtswege de voogdij uit, tenzij ze hiervan is uitgesloten.

Verder is er ook sprake van ouder- voogdij wanneer ouders besluiten te scheiden en de rechter na de echtscheiding moet voorzien in de voogdij en toezienende voogdij van de minderjarige wettige kinderen. De bepalingen met betrekking tot het toezicht van de voogd over de persoon van de minderjarige, zijn in de tiende afdeling van de vijfde titel van boek 1 BW opgenomen. Deze gelden ook voor de ouder- voogd.

Artikel 1:439 lid 1 BW geeft aan dat de (derde) voogd zorg zal dragen voor het onderhoud en de opvoeding van de minderjarige overeenkomstig diens vermogen.

^{550.} Asser/Wiarda 1957, pag. 603; Asser/de Boer 2010, pag. 734.

^{551.} Kakebeeke- van der Put & Neleman 1971, pag. 118.

Uit deze formulering kan geconcludeerd worden dat in het algemeen een (derde) voogd niet zelf hoeft te verzorgen en op te voeden, en dat hij de kosten van de verzorging en opvoeding niet hoeft te dragen. Maar omdat op de ouder een zorgplicht rust op grond van artikel 351 lid 2 BW dient hij/zij het kind zelf te verzorgen en wel met zijn eigen vermogen.⁵⁵²

Verder geeft artikel 1:439 lid 1 BW aan dat de (ouder) voogd de minderjarige in alle burgerrechtelijke handelingen zal vertegenwoordigen. Omdat de minderjarige handelingsonbekwaam is zal deze door de ouder- voogd in en buiten rechte vertegenwoordigd moeten worden. Zo dient de ouder- voogd namens de minderjarige op te treden indien deze als eiser of gedaagde in een rechtszaak moet optreden of indien deze tegen een rechterlijke uitspraak hoger beroep wil instellen. Hiervoor heeft de voogd wel verlof van de rechter nodig.⁵⁵³ Lid 2 van het bovenstaande artikel geeft aan dat een minderjarige net als bij ouderlijke macht, eerbied verschuldigd is aan zijn (derde) voogd.

Ouder-voogdij betreffende het vermogen van het kind

De ouder-voogd heeft ook rechten en plichten ten aanzien van het vermogen van de minderjarige. De bepalingen met betrekking tot het bestuur van de voogd over het vermogen van de minderjarige, zijn opgenomen in de elfde afdeling van de vijfde titel van boek 1 BW. Deze gelden, behoudens enkele uitzonderingen, ook voor de ouder voogd.

Zo geeft artikel 1:441 lid 1 BW aan dat de voogd de goederen van de minderjarige als een goed huisvader moet besturen en verantwoordelijk is voor de kosten, schaden en interesten, die door zijn slecht beheer zijn veroorzaakt. Op grond van dit artikel voert de voogd het bewind uit over alle goederen van de minderjarige, met uitzondering van de goederen die aan de minderjarige bij akte onder levenden of bij uiterste wilsbeschikking zijn geschonken en hierin een voorwaarde is opgenomen dat het bewind over de geschonken goederen aan anderen die daarbij genoemd zijn, wordt toegekend.

De hoofdregel is dat de voogd voor en op naam van de minderjarige alle handelingen kan verrichten die hij in diens belang noodzakelijk, nuttig of wenselijk acht. Op deze regel bestaan ook beperkingen in de zin dat hij niet eigenmachtig mag handelen; doet hij dit toch dan is in veel gevallen de handeling nietig of vernietigbaar.

⁵⁵². Kakebeeke- van der Put & Neleman 1971, pag. 115.

⁵⁵³. Artikel 1: 460 BW.

Bovendien blijft steeds de regel gelden dat de voogd aansprakelijk is ten opzichte van de minderjarige voor de door slecht bewind van hem veroorzaakte schade.⁵⁵⁴

Verder is er ook een aantal andere beperkingen op de handelingsbevoegdheid van de ouder-voogd.⁵⁵⁵ De ratio van deze bepalingen is om te voorkomen dat de voogd misbruik maakt van zijn positie en zich ten koste van de minderjarige bevoordeelt.⁵⁵⁶

4.1.2.1 De vertegenwoordigingstaak van ouders in echtscheidings- en voogdijprocedures

Uit het voorgaande blijkt dat ouders de taak hebben hun kinderen in gerechtelijke procedures te vertegenwoordigen en daarbij de belangen van hun kinderen centraal te stellen. Echter, de context van de echtscheiding maakt dat de uitoefening van de vertegenwoordigingstaak van de ouders in deze procedures niet altijd vlekkeloos geschiedt en dat er ook een beperking hieraan kan kleven. Dit kan te maken hebben met de partnerproblematiek, die ten grondslag ligt aan de echtscheiding, waardoor ouders vanwege hun emoties de belangen van het kind uit het oog dreigen te verliezen.⁵⁵⁷

Ingevolge artikel 18 IVRK heeft het kind recht op gelijkwaardige verzorging en opvoeding door hun ouders en zijn ouders gezamenlijk verantwoordelijk ten aanzien van de verzorging en opvoeding van hun minderjarige kinderen. Daarnaast dienen ouders zowel op grond van de Grondwet⁵⁵⁸ als het IVBPR⁵⁵⁹, waar Suriname ook partij bij is, zowel staande het huwelijk als bij ontbinding daarvan eveneens gezamenlijk verantwoordelijk te zijn voor de zorg- en opvoeding van hun kinderen. Indien ouders beslissen te scheiden, dienen zij -vanwege de gezamenlijke verantwoordelijkheid ten aanzien van de verzorging en opvoeding van hun minderjarige kinderen- ook de belangen van het kind te behartigen bij het vaststellen van de rechtsgevolgen van de echtscheiding voor het kind. Hierbij dienen zij ook de wensen van het kind mee te wegen. De mate waarin deze wensen zullen meewegen, zal afhangen van de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van het kind.⁵⁶⁰

^{554.} Kakebeeke- van der Put & Neleman 1971, pag. 116.

^{555.} Artikel 1: 448 BW, 1: 450 BW, 1:451 BW, 1:452 BW, 1:453 BW, 1:456 BW, 1:457 BW, 1:458 BW, 1:460 BW, 1:462 BW.

^{556.} Kakebeeke- van der Put & Neleman 1971, pag. 117.

^{557.} Koens & van der Linden 2010, pag. 59; Teyber 2011, pag. 118; Smits 2015, pag. 124.

^{558.} Artikel 35 Grondwet.

^{559.} Artikel 23 IVBPR.

^{560.} HR 25 september 1998, NJ 1999, 379 m.nt. S.F.M. Wortmann; Smits 2015, pag. 124.

Aangezien het kind processueel onbekwaam is, heeft het -volgens de Surinaamse wetgeving- behalve zijn hoorrecht, de vertegenwoordiging door de bijzondere curator of het onderzoek van het BuFaz, geen eigen formele rechtsingang en heeft hij niet de mogelijkheid om zelfstandig deel te nemen aan dit echtscheidingsproces om zijn mening, over de beslissingen die hem raken, kenbaar te maken.

Volgens de huidige Surinaamse wetgeving kan echtscheiding nooit door onderlinge toestemming oftewel op gezamenlijk verzoek plaatsvinden.⁵⁶¹ Dit betekent dat de ene echtgenoot een echtscheidingsvordering tegen de andere dient in te dienen, ook al zijn echtgenoten het eens over de echtscheiding. Is de verwerende echtgenoot het eens met de echtscheiding, dan heeft hij de mogelijkheid om zich te refereren aan het oordeel van de rechter.⁵⁶² Bij het indienen van de echtscheidingsvordering bestaat geen wettelijke verplichting tot het overleggen van een ouderschapsplan, waaruit de betrokkenheid van het kind bij het samenstellen van de rechtsgevolgen die hem raken, tot uiting dient te komen. Echtgenoten hebben wel de mogelijkheid om een echtscheidingsconvenant in te dienen waarin zij ook de rechtsgevolgen van de echtscheiding ten aanzien van hun minderjarige kinderen hebben vastgelegd. De betrokkenheid van het kind is evenmin een verplichting voor het opmaken van een echtscheidingsconvenant.

Hebben echtgenoten geen echtscheidingsconvenant samengesteld, dan dienen zij op grond van artikel 1:282 BW bij de voorziening van de voogdij en toeziende voogdij aan de kantonrechter kenbaar te maken wie volgens hen met de voogdij en toeziende voogdij van de kinderen belast zal zijn, hoe de omgangsregeling eruit zal zien en welk bedrag de ouder-niet voogd aan kinderalimentatie dient te betalen.

Hoewel het niet uitdrukkelijk in artikel 1:282 BW is vermeld, dienen zowel de ouders als de rechter -indachtig artikel 3 IVRK - bij de vaststelling van de voornoemde voorzieningen steeds uit te gaan van het belang van het kind. In dit kader dient de rechter ook na te gaan of de door de ouders vastgestelde of tijdens de voogdijzitting voorgestelde rechtsgevolgen inderdaad het meest in het belang van het kind zijn. Bij deze toetsing kan de rechter zich laten leiden door informatie die hij verkrijgt uit het onderzoek van het BuFaz; het verhoor van kinderen van twaalf jaren en ouder en eventuele derden zoals gedragsdeskundigen en bijzondere curatoren die door de rechter om advies kunnen worden gevraagd. Hierbij dient de rechter vanwege zijn afhankelijkheid van informatie en gelet op het toetsingskader dat hij hanteert- zo breed mogelijk geïnformeerd te zijn over onder andere de feitelijke

^{561.} Artikel 1:261 BW.

^{562.} Dit blijkt uit mijn dossier-onderzoek bij het Kantongerecht.

leefomstandigheden van het kind (huisvesting, kleding, voeding), de onderlinge band tussen ouders en kind, de verhouding tussen ouders, de belevingswereld van het kind en de capaciteit van het kind om een visie te kunnen vormen teneinde een beslissing te kunnen nemen die het meest in het belang van het kind is.⁵⁶³

4.1.3 De taken en bevoegdheden van de wettelijke vertegenwoordiger op grond van het Ontwerp BW

Conform het Ontwerp BW staan minderjarigen onder gezag van een ouder of een voogd.⁵⁶⁴ Staande het huwelijk van de ouders wordt het ouderlijk gezag door beide ouders gezamenlijk uitgeoefend en na echtscheiding blijven de ouders dit gezag gezamenlijk uitoefenen.⁵⁶⁵ Nochtans kan de rechter na de echtscheiding van de ouders, het ouderlijk gezag op verzoek van de ouder(s) bepalen dat het gezag over het kind aan één ouder toekomt. Dit eenhoofdig gezag wordt niet zonder meer toegekend en is aan voorwaarden gebonden. Deze voorwaarden zijn in artikel 1:251a Ontwerp BW opgenomen en kwamen reeds ter sprake in hoofdstuk 2.3.1.3.

Middels de toekenning van het gezag aan ouders wordt aan hen rechten en plichten toebedeeld in het kader van het belang van het kind. De taken van de gezagdragende ouder(s) omvatten de verzorging en opvoeding van de persoon van de minderjarige;⁵⁶⁶ het voeren van het bewind over het vermogen van de minderjarige⁵⁶⁷ en de vertegenwoordiging van de minderjarige in burgerlijke handelingen.⁵⁶⁸

Met de vertegenwoordiging van de minderjarige in burgerlijke handelingen wordt bedoeld dat de belangen van de minderjarige in het rechtsverkeer door zijn ouders of voogd behartigd dienen te worden.⁵⁶⁹ In het Ontwerp BW zijn minderjarigen beperkt bekwaam en kunnen zij slechts met toestemming van hun wettelijke vertegenwoordigers rechtshandelingen verrichten, voorzover de wet niet anders bepaalt.⁵⁷⁰ Voorts zijn minderjarigen evenals de huidige Surinaamse wetgeving ook op grond van het Ontwerp BW onbekwaam om zelfstandig als procespartij binnen het scheidingsproces van hun ouders op te treden bij de vaststelling van de gezags- en omgangsregeling en de kinderalimentatie. Aangezien ouders een gezamenlijke verantwoordelijkheid hebben voor de verzorging en opvoeding van hun kinderen

^{563.} Smits 2015, pag. 125.

^{564.} Artikel 1:245 Ontwerp BW.

^{565.} Artikel 1:251 Ontwerp BW.

^{566.} Artikel 1:247 lid 1 Ontwerp BW.

^{567.} Artikel 1:253i lid 1 Ontwerp BW.

^{568.} Artikel 1:253i lid 1 Ontwerp BW.

^{569.} Smits 2015, pag. 123.

^{570.} Artikel 1:234 lid 1 Ontwerp BW.

en zij ook een vertegenwoordigende taak hebben ten opzichte van hun kinderen dienen zij bij de vaststelling van de gevolgen van hun echtscheiding, voorzover die hun kinderen raken, eveneens de belangen van hun kinderen te behartigen. Hierbij dienen de ouders ook rekening te houden met de mening en wensen van het kind.

4.1.3.1 De vertegenwoordigingstaak van ouders in echtscheidings- en voogdijprocedures in het Ontwerp BW

Ook in het Ontwerp BW hebben ouders de taak om hun kinderen tijdens gerechtelijke procedures te vertegenwoordigen en daarbij de belangen van hun kinderen voorop te stellen. Evenals het huidige BW dienen ouders in het Ontwerp BW vanuit de verplichtingen, die uit het ouderlijk gezag voortvloeien, de belangen van hun kinderen binnen het echtscheidingsproces te behartigen. Derhalve dienen ouders ook bij de vaststelling van de gevolgen van hun scheiding, de belangen van hun kinderen voorop te stellen. Tijdens de zitting dient de rechter dan ook te toetsen of de onderlinge afspraken van ouders in het belang van hun kinderen zijn. In dit kader rijst ook binnen dit toekomstig recht de vraag of de ouders te allen tijde de belangen en eventuele wensen van hun kinderen voorop kunnen stellen bij de vaststelling van de afspraken met betrekking tot de gevolgen van de echtscheiding. Hierbij valt vooral te denken aan gevallen waarbij ouders zo belast zijn met hun onderlinge partnerproblemen, waardoor zij niet oftewel niet voldoende in staat (kunnen) zijn om de belangen van hun kinderen te behartigen.

Binnen dit toekomstig recht heeft het kind evenmin een eigen mogelijkheid om zijn mening tijdens de echtscheidingsprocedure van zijn ouders kenbaar te maken, anders dan het hoorrecht (zie paragraaf 4.2.3), via een bijzondere curator (zie paragraaf 4.3.4) of het onderzoek van het BuFaz. Voorts hebben ouders bij de indiening van de echtscheiding ook geen wettelijke verplichting tot het overleggen van een ouderschapsplan, waarbij zij eveneens de betrokkenheid van hun kinderen bij de inrichting van de afspraken ten aanzien van de rechtsgevolgen van de echtscheiding, dienen aan te tonen.

4.2 Het hoorrecht van de minderjarigen

4.2.1 De totstandkoming van het hoorrecht

Van 30 mei 1972⁵⁷¹ tot 20 februari 2008⁵⁷² kende de wet alleen een hoorrecht voor minderjarigen bij adoptieprocedures, waarbij het kind van twaalf jaar en ouder en voorts in gevallen waarin de kantonrechter het wenselijk achtte, in de gelegenheid werd gesteld om zijn mening te geven ten aanzien van zijn adoptie. Verder werd in artikel 1:342I lid 1b BW bepaald dat een verzoek tot adoptie slechts ingewilligd kon worden indien het kind dat op de dag van het verzoek zestien jaar of ouder is, zelf met de voorgenomen adoptie instemt. Dit is tot heden het geval. Dit betekent dat de kantonrechter bij elke adoptieprocedure verplicht is om het kind van twaalf jaar en ouder te horen, alvorens het verzoek tot adoptie in te willigen. Naast de adoptieprocedures was er ook sprake van “een zo mogelijk horen” bij de artikelen 1:282 BW, 1:299 BW en 1:259 BW die allen respectievelijk betrekking hebben op gezagsvoorzieningen in het kader van echtscheiding, scheiding van tafel en bed en ontbinding van het huwelijk na scheiding van tafel en bed. Dit “zo mogelijk horen” werd in de praktijk op verschillende manieren geïnterpreteerd namelijk: het altijd oproepen van minderjarigen of het oproepen van de minderjarigen in speciale gevallen of het in het geheel niet oproepen van minderjarigen.⁵⁷³ Voor wat betreft alle andere familierechtelijke procedures, waarbij de belangen van minderjarigen eveneens betrokken waren, voorzag de wet niet in een hoorrecht voor deze minderjarigen.

Op 23 september 1992 heeft de Nationale Assemblée van Suriname de Wet houdende de goedkeuring van de Conventie inzake de Rechten van het Kind aangenomen.⁵⁷⁴ Dit verdrag werd op 1 maart 1993 geratificeerd door Suriname en de publicatie in het verdragenblad vond op 20 november 1999 plaats.⁵⁷⁵ Sedert de inwerkingtreding van dit verdrag werd getracht om de Surinaamse wetgeving in overeenstemming te brengen met dit verdrag. In dit kader werd een aantal wetgevingsproducten voorbereid, waaronder ook “de Wet Hoorrecht minderjarigen.”⁵⁷⁶

⁵⁷¹. Wet van 30 mei 1972 tot nadere wijziging van het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, G.B. 1972 no. 60.

⁵⁷². Wet van 20 februari 2008, G.B. 1935 no. 80, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100.

⁵⁷³. Memorie van Toelichting Wet van 20 februari 2008, G.B. 1935 no. 80, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100, pag. 6.

⁵⁷⁴. Wet van 23 september 1992, S.B. 1992 no. 79, houdende goedkeuring van de Conventie inzake de Rechten van het Kind.

⁵⁷⁵. Verdragenblad van de Republiek Suriname, jaargang 1999, no. 1.

⁵⁷⁶. Wet van 20 februari 2008, S.B. 2008 no. 19, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

4.2.1.1 Het wetsvoorstel Hoorrecht minderjarigen

Reeds in 1995 werd een wetsvoorstel “Hoorrecht van minderjarigen” in relatie tot artikel 12 IVRK, waarin het hoorrecht van het kind is opgenomen, door het Ministerie van Justitie en Politie van Suriname geconcipeerd. Dit wetsvoorstel voorzag in het hoorrecht van minderjarigen in gerechtelijke en bestuurlijke procedures en werd op 29 februari 1996 door de Raad van Ministers goedgekeurd. Echter, vanwege een regeringswisseling in 1996 is het toentertijd bij een wetsvoorstel gebleven.⁵⁷⁷ In het jaar 2005 werd opnieuw aandacht besteed aan het hoorrecht van minderjarigen. Hierbij werd onder leiding van de Stichting Ilse Henar-Hewitt Juridische Bijstand voor Vrouwen, hierna te noemen Stichting IHHJB, een stuurgroep “Hoorrecht” ingesteld, die bestond uit deskundigen van diverse instanties die dagelijks te maken hebben met de rechtspositie van kinderen. Het doel hiervan was om het bestaande wetsvoorstel met betrekking tot het hoorrecht van minderjarigen in gerechtelijke en bestuurlijke procedures van 1996, zoals ingediend bij De Nationale Assemblée van Suriname, te bestuderen en te toetsen aan zowel de nationale als internationale rechtspraak met betrekking tot mensenrechten en internationale ontwikkelingen op dit gebied. Dit resulteerde in de aanpassing van het wetsvoorstel en de bijbehorende memorie van toelichting.

Het aangepaste wetsvoorstel werd grotendeels gebaseerd op het Nederlandse hoorrecht van minderjarigen van 1982.⁵⁷⁸ Wel werden hierin de nodige wijzigingen aangebracht, welke op de Surinaamse situatie waren gebaseerd. Deze wijzigingen werden opgenomen in het ontwerp-artikel 1:119a BRv. Dit artikel verschilde in enkele opzichten van het toenmalige Nederlandse hoorrecht van 1982 dat in artikel 902 BRv een hoorrecht voor kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaren in gezagskwesties voorschreef.⁵⁷⁹ Dit verschil betrof een verruiming ten opzichte van het Nederlandse hoorrecht. Zo gold het hoorrecht van de minderjarigen zoals opgenomen in het Surinaams ontwerp-artikel 1:119a BRv niet alleen voor zaken betreffende de ouderlijke macht, voogdij, omgang en handlichting, maar in alle aangelegenheden het kind betreffende. Verder hoorde de rechter in voornoemde gevallen niet slechts de minderjarige van twaalf jaar of ouder zoals het Nederlandse hoorrecht dat aangaf, maar ook die beneden de leeftijd van twaalf jaar indien deze in staat was om zijn mening te vormen. Conform het wetsvoorstel besliste de rechter nadat hij de minderjarige, die in staat was zijn mening te vormen, in de gelegenheid had gesteld hem zijn mening kenbaar te maken.

^{577.} Kross, Verslag Seminar Hoorrecht van Kinderen Stichting Ilse Henar-Hewitt februari 2005, pag. 2.

^{578.} Wet van 2 juni 1982, Stb 1982, 315; inwerkingtreding 5 juli 1982.

^{579.} *Kamerstukken II 1979/80, 16127, 3, pag. 1 (MvT).*

Daarnaast zou - volgens het wetsvoorstel - aan de mening van het kind passend belang gehecht moeten worden in overeenstemming met zijn of haar rijpheid. Dit had behalve met de (on)mondigheid van de minderjarige eveneens te maken met de mate van het beschikken over voldoende beoordelingsvermogen, dat voornamelijk van toepassing werd geacht bij een kind dat de leeftijd van twaalf jaar had bereikt.⁵⁸⁰

Conform het wetsvoorstel diende een kind van twaalf jaar of ouder in elk geval te worden gehoord, tenzij het in verband met zijn lichamelijke of geestelijke toestand niet mogelijk was om hem te horen of indien de zaak strekte tot benoeming van een bijzondere curator ingevolge de artikelen 1:313 BW, 1:336 BW, 1:362 BW en 1:460 BW.⁵⁸¹

Bij het opstellen van het wetsontwerp werd uitgegaan van het standpunt dat de minderjarige -in de eerste plaats al naargelang van zijn leeftijd - tot op zekere hoogte in staat is om zijn mening te vormen in procedures betreffende zijn gezag. Derhalve was het dan ook de bedoeling om de minderjarige in elk geval in de gelegenheid te stellen zijn mening in voornoemde gevallen kenbaar te maken.⁵⁸²

Verder zou in het wetsvoorstel de rechter wel bevoegd worden om ook bij de wettelijke uitzonderingen kinderen te horen. Eveneens was hij daartoe bevoegd

^{580.} Bhugwandass, Verslag Seminar Hoorrecht van Kinderen Stichting Ilse Henar-Hewitt februari 2005, pag. 4.

^{581.} Volgens het wetsvoorstel regelen deze artikelen de benoeming van een bijzondere curator die het minderjarig kind vertegenwoordigt in het geval dat: door de vader een rechtsvordering tot ontkenning van het vaderschap werd ingesteld tegen de moeder en het minderjarig kind (artikel 1:313 BW); tegen of door het minderjarig kind een rechtsvordering tot vernietiging voor een erkenning werd ingesteld (artikel 1:336 BW); de belangen van de ouder in geval van bewindvoering strijdig waren met die van het kind (artikel 1:362 BW) en niet alleen de belangen van de voogd maar ook die van de toeziende voogd in strijd waren met de belangen van de minderjarige (artikel 1:460 BW). Vermeldenswaard is dat de wetgever in dit wetsvoorstel abusief ervan is uitgegaan dat er mogelijkheid tot benoeming van een bijzondere curator bestaat in de hierin opgesomde afstammings- en gezagszaken. Deze abusieve aanname van de wetgever met betrekking tot de benoeming van de bijzondere curator is jammer genoeg ook overgenomen in de Wet hoorrecht minderjarigen. Het Burgerlijk Wetboek van Suriname biedt slechts de mogelijkheid tot het benoemen van een bijzondere curator in geval van artikel 1:362 waarbij er een tegenstrijdig belang van de ouder is met dat van het kind bij de bewindvoering. In alle andere bovengenoemde gevallen ontbreekt voor de rechter de mogelijkheid en bevoegdheid om een bijzondere curator te benoemen.

^{582.} Ontwerpwet houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B.1935 no 80) zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100) tot het horen van minderjarigen, Memorie van Toelichting.

indien de minderjarige jonger was dan twaalf jaar voor zover zijn ontwikkelings- en denkniveau aanleiding gaven tot horen.⁵⁸³

Volgens het wetsvoorstel zou de minderjarige een hoorrecht krijgen en zou de rechter, behoudens de wettelijke uitzonderingen, verplicht worden om minderjarige kinderen in staat te stellen hun mening kenbaar te maken, maar waren minderjarigen niet verplicht om hieraan gehoor te geven als zij hiertoe niet bereid waren.⁵⁸⁴

Alvorens het wetsvoorstel aan de minister werd aangeboden, werd op 24 februari 2005 door de Stichting IHHJB een seminar, met als titel "Het Wetsvoorstel Hoorrecht van Kinderen," gehouden, waarbij vertegenwoordigers van verschillende instanties, zoals het Ministerie van Justitie en Politie; het BuFaz, het Nationaal Jeugdparlement, het Bureau Kinderontwikkeling en andere belangrijke instanties en juristen, die dagelijks betrokken waren bij de rechtspositie van het kind, werden uitgenodigd. Het doel van dit seminar was om voornoemde instanties voor te lichten en met hen van gedachte te wisselen over dit wetsvoorstel. Het uiteindelijke doel van dit seminar was om de verkregen feedback verder te verwerken zodat het aangepaste voorstel aan de minister kon worden aangeboden.

Tijdens dit seminar is over een aantal belangrijke onderdelen van dit wetsvoorstel breedvoerig gediscussieerd en zijn er belangrijke opmerkingen gemaakt en aanbevelingen gedaan. Zo werden er kanttekeningen geplaatst bij het stellen van een leeftijdsgrens voor het horen van kinderen. Het stellen van een leeftijdsgrens was - aldus de aanwezige gedragsdeskundige - een beperking van het hoorrecht van het kind omdat het IVRK geen beperkingen stelt.⁵⁸⁵ Daarnaast werd voorgesteld om het horen in een kindvriendelijke omgeving plaats te laten vinden, waar kinderen zich veilig, vertrouwd en niet bedreigd voelen en niet in de rechtszaal en toga.⁵⁸⁶

Echter, deze opmerkingen en aanbevelingen zijn in grote mate achterwege gebleven bij de aanpassing van het wetsvoorstel.

^{583.} Ontwerpwet houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B.1935 no 80) zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100) tot het horen van minderjarigen, Memorie van Toelichting.

^{584.} Ontwerpwet houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B.1935 no 80) zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100) tot het horen van minderjarigen, Memorie van Toelichting.

^{585.} Ferrier, Verslag Seminar Hoorrecht van Kinderen Stichting Ilse Henar-Hewitt februari 2005, pag. 13.

^{586.} Seminar Hoorrecht van Kinderen Stichting Ilse Henar-Hewitt februari 2005, pag. 13.

4.2.1.2 De parlementaire behandeling van de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008

A. De indiening

Het wetsvoorstel "Hoorrecht van minderjarigen", hierna te noemen ontwerpwet hoorrecht minderjarigen, werd op 11 november 2005 aan de Minister van Justitie en Politie aangeboden met als doel om het tot wet te verheffen.⁵⁸⁷ Bij de indiening van deze ontwerpwet bij het parlement, werd een commissie van rapporteurs samengesteld, die deze opnieuw heeft bestudeerd en in dit kader ook een aantal gesprekken met belangrijke instanties binnen de Surinaamse samenleving⁵⁸⁸ heeft gevoerd, die zich bezighouden met de rechtspositie van kinderen. Aan de hand van deze gesprekken werden er tijdens de behandeling van de ontwerpwet ook enkele belangrijke voorstellen door de commissie gedaan om het ingediende ontwerp aan te passen. Dit wetsvoorstel werd op 17 januari 2008 tijdens een openbare vergadering in de Nationale Assemblée van Suriname behandeld.⁵⁸⁹

Ten aanzien van de parlementaire handelingen wens ik te benadrukken dat de hiernavolgende informatie slechts uit de eerste openbare vergadering, die op 17 januari 2008 werd gehouden, is geput. Tijdens deze vergadering is de voorzitter van de commissie van rapporteurs meer aan het woord geweest, waarbij zij verslag uitbracht over het proces van de totstandkoming van dit wetsvoorstel en de gesprekken die in dit kader met de diverse instanties zijn gevoerd, met hier en daar wat opmerkingen van enkele parlamentsleden. De parlementaire handelingen, waarbij de wet met betrekking tot het hoorrecht van minderjarigen is aangenomen, heb ik niet onder ogen kunnen krijgen vanwege het feit dat de digitale bestanden van deze handelingen op onverklaarbare wijze zijn kwijtgeraakt bij het parlement. Om meer zicht hierop te kunnen krijgen, heb ik een vraaggesprek afgenomen bij de

^{587.} Accord, "Wetsvoorstel 'Hoorrecht van minderjarigen' aangeboden", *De Ware tijd* 22-11-2005.

^{588.} Stichting Ilse Henar-Hiwitt; deskundigen van het ministerie van Sociale Zaken en Volkshuisvesting; afgevaardigden van het Korps Politie Suriname afdeling Jeugdzaken; afgevaardigden van het Instituut Rechten van het Kind van de Anton de Kom Universiteit van Suriname; afgevaardigden van het Nationaal Jeugd Parlement; Bureau voor Familierechtelijke Zaken; Psycholoog Ezechiël werkzaam op de vrouwenafdeling van het Surinaams Psychiatisch Centrum (PCS); gezondheid psycholoog en orthopedagoog Hofwijk; Stichting Pleeggezinnen Centrale Suriname; Hubart Stichting (Stichting die zich bezig houdt met kinderen met een meervoudig handicap); Coördinator van het Landelijk netwerk Stop Geweld tegen Kinderen; de Vereniging van particuliere en sociale instellingen; Stichting Del Milasion; Klinisch en Ontwikkelingspsycholoog Ferrier; vertegenwoordigers van verschillende Kindertehuizen in Suriname; Commissie vrouwen en kinderrechten; Organisatie voor Maatschappelijk activering en Participatie; De Stichting voor het Kind.

^{589.} *Parlementaire stukken* 17-1-2008/Deel a1 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

toenmalige voorzitter van de commissie van rapporteurs,⁵⁹⁰ die het een en ander ten aanzien van deze parlementaire behandeling heeft verduidelijkt.

B. De Parlementaire behandeling en discussies

Discussie over de leeftijdsgrens van twaalf jaren

Tijdens de behandeling van het wetsvoorstel is een aantal belangrijke kanttekeningen geplaatst bij dit wetsontwerp en zijn ook enkele ingrijpende voorstellen tot aanpassing van het wetsontwerp gedaan. Volgens de voorzitter van de commissie van rapporteurs, hierna te noemen de voorzitter, is er bij de gesprekken met de verschillende instanties die zich bezighouden met de rechten van het kind⁵⁹¹ breedvoerig gediscussieerd over de leeftijdsgrens van twaalf jaar, die in het wetsvoorstel wordt gehanteerd voor het horen van kinderen. Zo werd door enkele instanties benadrukt dat de nationale wetgeving in overeenstemming moet worden gebracht met het IVRK, bij welk Verdrag Suriname partij is en dat er derhalve belang gehecht moet worden aan de mening van het kind ongeacht zijn leeftijd. Naar aanleiding hiervan werd voorgesteld om de ondergrens van twaalf jaar los te laten omdat het IVRK geen leeftijdsgrens voorschrijft voor het horen van kinderen. Uit de parlementaire handelingen, waarin ook de standpunten van de voornoemde instanties zijn meegenomen, blijkt dat volgens enkele instanties zoals de Stichting Ilse Henar-Hewit en het Nationaal Jeugd Parlement zelfs kinderen van tien jaar de geestelijke rijpheid bezitten om hun mening te vormen.⁵⁹²

Ook de afdeling Jeugdzaken van het Korps Politie Suriname stelde de leeftijdsgrens van tien jaar voor vanwege het feit dat de strafrechtelijke aansprakelijkheid van kinderen op tien jaar is gesteld. Volgens bepaalde instanties zoals de Organisatie voor Maatschappelijk Activering en Participatie⁵⁹³ konden kinderen zelfs vanaf de leeftijd van vier jaar gehoord worden omdat zij vanaf heel vroege leeftijd hun eigen mening kunnen vormen en het kind niet per se verbaal gehoord hoeft te worden maar ook middels spel zijn mening kan uiten.⁵⁹⁴

^{590.} Mr.dr.s. S. Mansaram, d.d. 23 maart 2019.

^{591.} *Parlementaire stukken* 17-1-2008/Deel a1 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

^{592.} *Parlementaire stukken* 17-1-2008/Deel a1 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

^{593.} Deze organisatie is naar aanleiding van een onderzoek, dat in het district Coronie (Suriname) werd gedaan over de vrijetijdsbesteding van kinderen, ontstaan.

^{594.} *Parlementaire stukken* 17-1-2008/Deel a1 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

Volgens een van de psychologen,⁵⁹⁵ die eveneens was geïnterviewd in het kader van de leeftijdsgrens voor het horen van kinderen, hangt de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen af van een aantal factoren waaronder de taalontwikkeling van het kind en de problematiek die het kind meemaakt. Volgens hem kunnen ook tienjarigen in staat zijn om hun mening te vormen, maar ook dit hangt af van een aantal factoren zoals de manier waarop het kind thuis is opgevoed. Zo is het heel belangrijk om na te gaan of het kind thuis wel heeft geleerd om zijn mening te uiten. Verder is het ook belangrijk om na te gaan hoe het kind op school wordt opgevoed en of het zijn mening wel op school mag uiten. Al deze factoren bepalen de wijze van mondigheid van het kind en de mate waarin het kind in staat is om zijn mening te vormen.⁵⁹⁶

Overige discussiepunten

Behalve bij de leeftijdsgrens werden ook kanttekeningen geplaatst bij de persoon van de wettelijke vertegenwoordiger die het kind in rechte dient te vertegenwoordigen. Zo werd aangehaald dat vooral bij echtscheidingsprocedures het vaak voorkomt dat de ouders naar hun eigen belang kijken en beslissingen in hun eigen belang nemen en dat de kinderen niet worden gehoord. Hierbij werd gevraagd om de meningen en beslissingen die tijdens deze procedures naar voren komen goed te onderzoeken en na te gaan of er inderdaad rekening is gehouden met de gevoelens en omstandigheden van het kind en na is gegaan of het belang van het kind hiermede voorop is gesteld.⁵⁹⁷

Tijdens de gesprekken die de commissie van rapporteurs -in het kader van de ontwerpwet Hoorrecht minderjarigen- met de verschillende instanties heeft gevoerd, is er ook gediscussieerd over de meerderjarigheidsgrens in de Surinaamse wetgeving. In het kader van harmonisatie van de Surinaamse wetgeving met het IVRK werd voorgesteld om de meerderjarigheidsgrens van eenentwintig jaar terug te brengen naar achttien jaar.⁵⁹⁸

Ook is het gebrek aan kinderrechters en kinderpsychologen bij het verhoor in de rechtszaal en bij het Bureau Familierechtelijke Zaken ter sprake gekomen. Zo werd aandacht gevraagd voor het opleiden van kinderrechters en het inzetten

^{595.} Psycholoog Ezechiël, werkzaam op de vrouwenafdeling van het Psychiatrisch Centrum Suriname.

^{596.} *Parlementaire stukken* 17-1-2008/Deel a1 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

^{597.} *Parlementaire stukken* 17-1-2008/Deel a1 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

^{598.} Dit blijkt uit de *Parlementaire stukken* 17-1-2008/Deel a1 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

van kinderpsychologen bij het kindgesprek, omdat deze gespecialiseerd zijn in de materie van kinderen.⁵⁹⁹ Daarnaast werd aandacht gevraagd voor een gerichte opleiding voor rechters in het horen van kinderen omdat uit de praktijk bleek dat er een terughoudendheid onder de rechters was om jonge kinderen te horen vanwege een gebrek aan ervaring met het horen of het feit dat rechters niet werden opgeleid om dergelijke gesprekken met kinderen te voeren en om de woorden van deze jonge kinderen juist te duiden. Derhalve werd voorgesteld om een gespecialiseerde cursus voor de rechters uit te werken met als doel de rechters hiermee inzicht te verschaffen in de psychologie en de ontwikkeling van het kind en hen te leren hoe een gesprek met kinderen te voeren.⁶⁰⁰ Vooral nog ontbreken dergelijke gespecialiseerde cursussen voor rechters.

Verder werden er vragen gesteld ten aanzien van de instantie die geschikt was om kinderen te horen en de normen om te kunnen bepalen of een instantie geschikt is. Zo werd voorgesteld om bij het horen van kinderen altijd een deskundige te vragen om aanwezig te zijn die op de hoogte is van de technieken om met kinderen om te gaan en te communiceren. Verder werd voorgesteld om kinderen in kindvriendelijke ruimtes te horen.⁶⁰¹

Volgens het ontwerp-artikel 1:119a lid 3a BRv kon het horen achterwege blijven indien dit in verband met de lichamelijke of geestelijke toestand van de minderjarige niet mogelijk was. Ook bij dit artikel werden vraagtekens geplaatst door een aantal organisaties die zich bezighouden met kinderen met een beperking. Zo werd aangegeven dat juist deze kinderen in een extra gevoelige positie verkeren en beschermd dienen te worden en dat zij ook in de gelegenheid gesteld moeten worden om hun mening te kunnen uiten in zaken die hen aanbelangen.⁶⁰²

Tijdens deze parlementaire behandeling van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”*, werd door de commissie van rapporteurs eveneens gepleit voor een eigen initiatief van het kind tot horen middels onder andere een informele rechtsingang. Volgens het wetsvoorstel lag het initiatief tot horen slechts bij de rechter en kon niet uitgemaakt worden of ook het kind het recht had om zelf aan de rechter te

^{599.} *Parlementaire stukken* 17-1-2008/Deel a1 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

^{600.} *Parlementaire stukken* 17-1-2008/Deel a3 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

^{601.} Hofwijk, *Parlementaire stukken* 17-1-2008/Deel a1 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.)

^{602.} *Parlementaire stukken* 17-1-2008/Deel a3 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

vragen om gehoord te worden. Conform artikel 12 IVRK heeft elk kind het recht om zijn mening te uiten in juridische of administratieve procedures. Derhalve diende volgens de commissie het wetsvoorstel aangepast te worden met de toevoeging dat iedere minderjarige, die in staat is zijn mening te uiten, behalve op beslissing van de rechter ook op *eigen verzoek* door de rechter gehoord kan worden. Het initiatief tot horen zou dus zowel bij de minderjarige als bij de rechter moeten liggen. Indien de rechter beslist om de minderjarige te horen, zou deze minderjarige evenwel kunnen weigeren. Echter de rechter zou, indien het initiatief vanuit de minderjarige uitgaat, slechts kunnen weigeren om hem te horen bij een speciaal gemotiveerde beslissing uitsluitend gegrond op het feit dat de minderjarige niet in staat is zijn eigen mening te vormen. Verder werd gepleit voor de mogelijkheid tot het instellen van hoger beroep bij het weigeren van het horen van de minderjarige door de rechter. In het wetsvoorstel werd geen mogelijkheid hiertoe geboden.⁶⁰³ Echter, het voorstel van de commissie tot het horen van de minderjarige op eigen verzoek is achterwege gebleven bij de aanneming van “*de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008*”.

De commissie maakte bezwaar tegen het grotendeels facultatieve karakter van het horen van de minderjarigen in het wetsvoorstel omdat minderjarigen volgens hen hierdoor onvoldoende garanties kregen om hun hoorrecht uit te oefenen. Het belangrijkste knelpunt met betrekking tot het voornoemde facultatieve karakter was dat de voorgestelde wet niet voorzag in een systematische oproepingsplicht voor minderjarigen die gehoord dienden te worden. Volgens de voorgestelde wetgeving beschikte slechts de rechter over de mogelijkheid tot het horen van het kind en kon hij vanwege het gebrek van de systematische oproepingsplicht makkelijk van zijn hoorplicht afkomen. Voor wat betreft de minderjarigen bestond het risico dat zij in sommige gevallen niet eens op de hoogte zouden zijn van het feit dat er een geschil hangende is en dat zij daarbij de mogelijkheid hebben om gehoord te worden of dat deze, indien zij wel op de hoogte zouden zijn, niet precies zouden weten waar zij terecht zouden moeten en wat zij precies zouden moeten doen. Daarnaast bestaat natuurlijk ook het gevaar dat de minderjarige geen initiatief durft te nemen om gehoord te worden vanwege een zware druk die op hem komt vanuit zijn omgeving of wegens een loyaliteitsconflict.⁶⁰⁴

Verder werden vraagtekens geplaatst bij de discretionaire bevoegdheid van de rechter wanneer de minderjarige hem zelf zou verzoeken om te worden gehoord. In

⁶⁰³. *Parlementaire stukken 17-1-2008/Deel a3* (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

⁶⁰⁴. *Parlementaire stukken 17-1-2008/Deel a3* (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

dat geval zal de rechter immers moeten beoordelen of de minderjarige wel in staat is om zijn eigen mening te vormen. De commissie vroeg zich af op basis waarvan de rechter een dergelijke beslissing zou kunnen nemen. Volgens haar was het risico hiervan dat een drukbezet magistraat in dergelijke gevallen sneller zou beoordelen dat de minderjarige niet in staat is om zijn mening te vormen. Daarnaast zou de rechter tot dit oordeel kunnen komen zonder de minderjarige te zien. Immers, hij was niet verplicht om zijn beslissing tot weigering van het horen van het kind afdoende te motiveren. Deze beslissing kon op grond van het wetsvoorstel ook niet getoetst worden in hoger beroep omdat een mogelijkheid hiertoe niet werd geboden. Hiertegen had de commissie bezwaren.⁶⁰⁵

De commissie was voorstander van het koppelen van de oproepingsplicht van de minderjarige aan zijn verschijningsplicht, omdat zijn hoorrecht anders illusoir was. De oproepingsplicht hield de verplichting in voor de rechter om de minderjarige bij elke procedure, waarin hij betrokken is, op te roepen en de verschijningsplicht was de verplichting van de minderjarige om voor de rechter te verschijnen wanneer deze door hem werd opgeroepen voor een gesprek. Volgens de commissie zou de oproepingsplicht tot gevolg hebben dat iedere minderjarige automatisch werd ingelicht over de ingeleide procedure en dat deze zodoende de kans kon krijgen om te beslissen over het uitoefenen van zijn spreekrecht.⁶⁰⁶

Het ingediende wetsvoorstel voorzag niet in bijstand van minderjarigen bij het horen. Volgens de commissie zou die bijstand aan de minderjarige verleend kunnen worden door een persoon bij wie het kind zich op zijn gemak voelt zoals een arts, een maatschappelijk medewerker, een psycholoog of een advocaat. Door de aanwezigheid van een voornoemde persoon zou het kind zich meer op zijn gemak kunnen voelen en gemakkelijker en vrij uitspreken. Het voorstel was om de minderjarige de mogelijkheid te bieden om zelf te beslissen door wie deze bijgestaan wenst te worden.⁶⁰⁷

Mijns inziens heeft de commissie van rapporteurs belangrijke kanttekeningen bij het ingediend wetsvoorstel geplaatst en relevante voorstellen tot aanpassing hiervan gedaan, waaronder het horen door kinderrechtters en de aanwezigheid van deskundigen bij het kindgesprek; het opleiden van rechtters in het horen

^{605.} *Parlementaire stukken* 17-1-2008/Deel a3 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

^{606.} *Parlementaire stukken* 17-1-2008/Deel a3 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

^{607.} *Parlementaire stukken* 17-1-2008/Deel B4 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

van kinderen; een systematische oproepingsplicht voor alle minderjarigen die betrokken zijn bij het proces; het eigen initiatief van de minderjarige om de rechter te verzoeken om gehoord te worden; de motiveringsplicht van de rechter bij weigering om de minderjarige te horen; hoger beroep bij weigering van het horen van de minderjarige en de mogelijkheid tot bijstand van de minderjarigen bij het kindverhoor. Echter, deze voorstellen zijn niet meegenomen bij de aanneming van deze wet door het parlement. Tijdens een gesprek met de toenmalige voorzitter van de commissie van rapporteurs⁶⁰⁸ bleek dat er wegens tal van factoren waaronder afwezigheid van de parlementsleden en gebrek aan kennis over dit onderwerp geen vlotte discussie over het wetsontwerp op gang kon komen, waardoor het wetsvoorstel op den duur na enkele gehouden openbare vergaderingen, zonder enige aanpassingen tot wet werd verheven.

4.2.2 Het juridisch kader van het hoorrecht

4.2.2.1 Inleiding

Het hoorrecht van de minderjarige is in de huidige wetgeving opgenomen in artikel 1:119a BRv en luidt als volgt:

“1. In alle aangelegenheden die het kind betreffen, in het bijzonder zaken betreffende de ouderlijke macht, voogdij en de daarbij behorende kindbeschermende maatregelen, omgang en handlichting beslist de rechter niet, dan na de minderjarige die in staat is zijn of haar mening te vormen, in de gelegenheid te hebben gesteld hem, zijn of haar mening kenbaar te maken, althans na deze daartoe behoorlijk te doen oproepen. In elk geval dient het kind dat de leeftijd van 12 jaar heeft bereikt of ouder is te worden gehoord.”

“2. Aan de mening van het kind dient passend belang te worden gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd of rijpheid.”

“3. Het horen van de minderjarige is niet vereist, indien:

- a. dit in verband met de lichamelijke of geestelijke toestand van de minderjarige niet mogelijk is;*
- b. de zaak strekt tot benoeming van een bijzondere curator ingevolge de artikelen 313, 336, 362 en 460 van het Burgerlijk Wetboek;*
- c. de zaak strekt tot ontslag van de voogdij of toezienende voogdij in de gevallen bedoeld in artikel 431 van het Burgerlijk Wetboek;*

⁶⁰⁸. Vraaggesprek met mevr. mr. S. Mansaram, voorzitter commissie van rapporteurs ontwerp-wet hoorrecht minderjarige, 23 maart 2019.

d. *alleen het bewind van ouders en voogden betreft en niet strekt tot toepassing van de artikelen 359, 360, 361, 362, 363, 365,367 en 370 van het Burgerlijk Wetboek*"

"4. Niettemin is de rechter ook in zaken, bedoeld in lid 3 onder a tot en met d van dit artikel, bevoegd de minderjarige in de gelegenheid te stellen hem, zijn of haar mening kenbaar te maken. Betreft de zaak alleen het bewind van ouders en voogden over het vermogen van een minderjarige van zestien jaren en ouder en geldt de verplichting van lid 1 niet, dan doet de griffier, indien de rechter geen toepassing geeft aan het bepaalde in de vorige volzin, in ieder geval mededeling aan de minderjarige dat zodanige zaak aanhangig is."

"5. De rechter bepaalt de wijze waarop en de plaats waar de minderjarige hem zijn of haar mening kenbaar kan maken."

"6. Indien de minderjarige van de in de leden 1, 4 en 5 van dit artikel bedoelde gelegenheid geen gebruik heeft gemaakt, kan de rechter een andere dag bepalen, waarop deze voor hem gebracht zal worden. Verschijnt de minderjarige alsdan wederom niet, dan kan de zaak zonder hem of haar worden behandeld."

Leeftijdsgrens voor het horen van minderjarigen

Gelet op artikel 1:119a lid 1 BRv dient de rechter het kind dat in staat zijn mening te vormen, in de gelegenheid te stellen om zijn mening kenbaar te maken in aangelegenheden die hen betreffen. Hierbij benadrukt de wetgever dat kinderen die de leeftijd van twaalf jaar hebben bereikt, in elk geval gehoord dienen te worden. Volgens de memorie van toelichting op artikel 1:119a BRv is bij het opstellen van dat wetsontwerp uitgegaan van het standpunt dat de minderjarige ten aanzien van kwesties die zijn gezinssituatie en zijn daarmee samenhangende persoonlijke levenssfeer betreffen, tot op zekere hoogte in staat is een eigen mening te vormen. In dit kader is het dan ook de bedoeling om hem in de gelegenheid te stellen zich uit te spreken in genoemde procedures.⁶⁰⁹ Desondanks wordt een leeftijdsgrens van twaalf jaar gehanteerd voor het actief uitnodigen en horen van deze minderjarigen. De memorie van toelichting rept verder ook geen woord over de reden voor het hanteren van de leeftijdsgrens van twaalf jaar. Uit de discussies die tijdens het samenstellen van dit wetsontwerp zijn gevoerd, kan afgeleid worden dat men net zoals in Nederland aansluiting heeft gezocht bij de

⁶⁰⁹. Wet van 20 februari 2008, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B. 1935 no. 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100), Memorie van Toelichting, pag. 8.

geestelijke en lichamelijke ontwikkeling van het kind dat op die leeftijd geacht wordt tot een redelijke waardering van zijn belangen in staat te zijn. Het kind van twaalf jaar wordt geacht abstract te kunnen denken en de consequenties van bepaalde zaken te kunnen overzien.⁶¹⁰

Oproeplicht

Volgens artikel 1:119a BRv dient de rechter de minderjarige, die in staat is zijn mening te vormen, in de gelegenheid te stellen zijn eigen mening kenbaar te maken, na deze hiertoe behoorlijk te hebben opgeroepen. In de praktijk⁶¹¹ worden de minderjarigen niet in persoon uitgenodigd om voor de rechter te verschijnen. Bij de voogdijzittingen, die na de echtscheiding van de ouders worden gehouden, deelt de rechter de ouders mondeling mede dat zij de minderjarige vanaf twaalf jaar en ouder bij de eerstvolgende zitting dienen mee te nemen voor het kindgesprek.

Suriname beschikt niet over procesreglementen familie- en jeugdzaken met daarin een procesreglement specifiek over scheidingzaken zoals dat in Nederland⁶¹² het geval is. Het Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten in Suriname⁶¹³ voorziet evenmin in richtlijnen die specifiek betrekking hebben op het kindgesprek in scheidingzaken.

Het Surinaamse procesrecht voorziet niet in eenduidige richtlijnen voor de oproeping van kinderen voor het kindgesprek en de wijze waarop het kindgesprek dient plaats te vinden. Tijdens de voogdijzittingen (na echtscheiding) gaat de rechter meteen na of er minderjarigen van twaalf jaar en ouder zijn binnen het gezin, waarover er een voogd en toeziende voogd benoemd dient te worden. Deze minderjarigen worden via hun ouders opgeroepen om gehoord te worden. Aangezien deze minderjarigen niet persoonlijk worden uitgenodigd voor het kindgesprek kunnen er vraagtekens geplaatst worden bij de wijze waarop zij door hun ouders worden geïnformeerd over het kindgesprek.⁶¹⁴

⁶¹⁰. Ferrier, "Het Wetsvoorstel Hoorrecht van Kinderen," Paramaribo 2005.

⁶¹¹. Dit blijkt uit mijn dossier-onderzoek op het kantongerecht van het eerste kanton, periode 2018-2022.

⁶¹². Procesreglementen Familie- en Jeugdzaken Rechtbanken vanaf 1 januari 2024, <https://www.rechtspraak.nl/Voor-advocaten-en-juristen/Reglementen-procedures-en-formulieren/Civiel/Familie-en-jeugdrecht>.

⁶¹³. Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten in Suriname 2021, <https://rechtspraak.sr/home/protocollen/procesreglement-2021/>

⁶¹⁴. Dit blijkt uit de observatie van de voogdijzittingen die door mij in de jaren 2018-2019 en 2022 heeft plaatsgevonden.

Op grond van het voorgaande kan worden geconcludeerd dat het de ouders zijn die in de praktijk aan hun minderjarige kinderen zullen moeten aangeven dat zij op een bepaalde dag en tijdstip voor het kindgesprek bij de rechter dienen te verschijnen, omdat de rechter over hen een beslissing moet nemen naar aanleiding van de scheiding van hun ouders. Hierbij is de kans aanwezig dat de ouder, bij wie het kind verblijft, hem negatief kan beïnvloeden tegen de andere ouder en hem van tevoren kan zeggen wat het kind bij de rechter dient te verklaren. Doordat kinderen het gevoel hebben dat zij moeten kiezen tussen een van de ouders kunnen zij in een loyaliteitsconflict geraken, waardoor zij geen objectieve mening over zaken, die hen aanbelangen, kunnen vormen.

Naast eenduidige richtlijnen ten aanzien van de oproeplicht voorziet de Surinaamse wetgeving evenmin in de mogelijkheid tot bijstand bij het kindgesprek. Voorts is in de memorie van toelichting van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* uitdrukkelijk vermeld dat het horen van een minderjarige in persoon dient te geschieden en niet via derden.⁶¹⁵ Uitgaande van deze wet beschikken kinderen evenmin over de mogelijkheid om een brief te schrijven aan de rechter en kunnen zij hun mening slechts geven door persoonlijk naar de zitting te komen.

Passend belang in overeenstemming met leeftijd en rijpheid

Volgens artikel 1:119a lid 2 BRv dient aan de mening van het kind passend belang te worden gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd of rijpheid. Echter, de wetgever geeft niet aan hoe er hieraan invulling dient te worden gegeven.

Zoals eerder is aangehaald, werd artikel 1:119a lid 2 BRv in het leven geroepen om invulling te kunnen geven aan artikel 12 IVRK, waarin eveneens is opgenomen dat aan de mening van het kind passend belang dient te worden gehecht in overeenstemming met zijn leeftijd en rijpheid. Deze zinsnede verwijst naar de capaciteit van het kind, die beoordeeld dient te worden om gepast belang aan zijn mening toe te kunnen kennen, of om aan het kind uit te kunnen leggen hoe zijn mening de uitkomst van het proces heeft beïnvloed. Conform artikel 12 IVRK is het slechts luisteren naar het kind onvoldoende.⁶¹⁶ De mening van het kind moet serieus worden gewogen wanneer het kind in staat is zijn eigen mening te vormen. Door te eisen dat er gepast belang dient te worden toegekend aan de mening van het kind in overeenstemming met zijn leeftijd en rijpheid, maakt dit artikel duidelijk dat leeftijd niet alleen het belang van de mening van een kind

⁶¹⁵. Memorie van toelichting Wet van 20 februari 2008, S.B. 2008 no. 19, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, pag. 11.

⁶¹⁶. CRC/C/GC/12/2009, par. 28, pag. 8.

kan bepalen. Het niveau van begrip van kinderen is niet uniform gekoppeld aan hun kalenderleeftijd. De informatie, belevingsomgeving, sociale en culturele verwachtingen en ondersteuningsniveaus dragen allemaal eveneens bij aan de ontwikkeling van het vermogen van een kind om zijn mening te kunnen vormen. Om deze reden stelt het Kinderrechtencomité voor om de mening van het kind steeds per geval te beoordelen.⁶¹⁷

Rijpheid verwijst naar het vermogen van het kind om de consequenties van een bepaalde kwestie te begrijpen en te beoordelen en dient daarom ook meegenomen te worden bij het bepalen van de individuele capaciteit van een kind. Echter, dit begrip is moeilijk te definiëren. In de context van artikel 12 IVRK is het de capaciteit van een kind om zijn mening over kwesties op een redelijke en onafhankelijke manier uit te drukken. Hoe groter de impact van de uiteindelijke beslissing op het leven van het kind is, des te belangrijker de gepaste beoordeling van de rijpheid van het kind.⁶¹⁸

Artikel 1:119a lid 2 en haar bijbehorende memorie van toelichting hebben verzuimd om aan te geven hoe er passend belang aan de mening van het kind dient te worden toegekend in overeenstemming met zijn leeftijd of rijpheid. Voorts beschikt Suriname evenmin over eenduidige richtlijnen hierover.

Uitzonderingen op het horen van de minderjarigen

Volgens artikel 1:119a lid 3 BRv kan het horen in een aantal gevallen achterwege blijven. Echter, dit artikel geeft eveneens aan dat de rechter wel bevoegd is om de kinderen ook in deze uitzonderlijke gevallen te horen.

Plaats en wijze van het verhoor

Volgens de wet bepaalt de rechter de wijze waarop en de plaats waar de minderjarige diens mening kenbaar kan maken.⁶¹⁹ Nochtans voorziet het procesrecht niet in richtlijnen hierover, waardoor de rechters zijn aangewezen op de richtlijnen van het Kinderrechtencomité en op eigen ervaringen en ideeën over het horen van kinderen. Vanwege het gebrek aan een eenduidig procesreglement ten aanzien van het kindgesprek in scheidingszaken bepaalt de rechter in de praktijk de datum en het tijdstip waarbij de ouders met de kinderen moeten verschijnen voor het gesprek met de rechter.

⁶¹⁷. CRC/C/GC/12/ 2009, par. 28, pag. 8.

⁶¹⁸. CRC/C/GC/12/ 2009, par. 30, pag. 8.

⁶¹⁹. Artikel 1:119a lid 5 BRv.

Vermeldenswaard is dat er in Nederland professionele standaarden⁶²⁰ door rechters ten behoeve van de gerechtshoven zijn ontwikkeld met betrekking tot het voeren van kindgesprekken in familiezaken. Deze standaarden bevatten richtlijnen met betrekking tot onder andere: de oproeping/ uitnodiging van het kind; de verschillende wijzen waarop het kind zijn mening kenbaar kan maken; het tijdstip van het kindgesprek; de opvang van het kind voorafgaand aan het kindgesprek; de persoon die het kindgesprek zal voeren; de aanwezigen tijdens het kindgesprek; de duur, de locatie en voorzieningen betreffende het kindgesprek; de opstelling van het gesprek; de inhoud en vertrouwelijkheid van het kindgesprek; de afronding en verslaglegging en het informeren van de minderjarige over de beslissing. Daarnaast voorzien de procesreglementen Familie- en Jeugdzaken Rechtbanken⁶²¹ van Nederland eveneens in enkele richtlijnen ten aanzien van het kindgesprek. Zo geeft artikel 8 van het Procesreglement Scheiding (van Nederland),⁶²² aan dat minderjarigen die tijdens de procedure de leeftijd van twaalf bereiken, moeten worden opgeroepen voor het kindgesprek.

In Nederland worden voornoemde minderjarigen in de praktijk door de rechter schriftelijk uitgenodigd om gehoord te worden.⁶²³ Naar aanleiding van deze uitnodiging kan het kind ervoor kiezen om op een bepaalde datum en tijdstip persoonlijk voor de rechter te verschijnen voor het kindgesprek. Echter, het kind kan ook beslissen om schriftelijk zijn mening kenbaar te maken door het toegestuurde vragenformulier in te vullen en te retourneren. Daarnaast kunnen zij ook een eigen brief naar de rechter schrijven, waarin zij hun mening kenbaar maken aan de rechter. Tot slot kan het kind er ook voor kiezen om zijn mening in een zelfgeschreven brief kenbaar te maken aan de rechter.⁶²⁴

Conform het procesreglement Scheiding worden de minderjarigen in Nederland in scheidingszaken en zaken over gezag en omgang buiten de mondelinge behandeling en in beginsel afzonderlijk gehoord en van dit gesprek wordt geen proces-verbaal opgemaakt. Er worden slechts aantekeningen gemaakt. Verder kan de rechter in scheidingszaken besluiten om minderjarigen jonger dan twaalf jaar te horen. Tijdens de mondelinge behandeling van de zaak met de ouders

^{620.} <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/professionele-standaard-kindgesprekken.pdf>

^{621.} Procesreglementen Familie- en Jeugdzaken Rechtbanken vanaf 1 januari 2024, <https://www.rechtspraak.nl/Voor-advocaten-en-juristen/Reglementen-procedures-en-formulieren/Civiel/Familie-en-jeugdrecht..>

^{622.} Procesreglement Scheiding 2024, <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Proces-reglement-Scheiding-2024.pdf>.

^{623.} www.rechtvoorjou.nl.

^{624.} Bruning e.a. 2020, pag. 79; Smits 2015, pag. 133.

geeft de rechter kort en zakelijk weer wat de minderjarige heeft verklaard. Aan de belanghebbenden wordt geen kopie verstrekt van de brieven van de minderjarigen. Deze vormen daarmee dan ook geen onderdeel van het dossier.⁶²⁵

Voornoemde professionele standaarden en procesreglementen kunnen eveneens als inspiratie dienen voor het opstellen van richtlijnen ten aanzien van de uitvoering van kindgesprekken in scheidingszaken door rechters in Suriname.

Verdere behandeling van de zaak bij niet verschijnen van de minderjarige

Volgens artikel 1:119a lid 6 BRv kan de rechter, indien de minderjarige geen gebruik maakt van de mogelijkheid om zijn mening aan de rechter kenbaar te maken, een andere dag bepalen waarop hij voor de rechter dient te verschijnen. Verschijnt hij wederom niet dan kan de zaak zonder zijn inbreng worden behandeld.

Zoals eerder aangehaald, houdt het recht om gehoord te worden een keuze in voor het kind en geen verplichting om gehoord te worden. Dit betekent dat het kind mag weigeren om gehoor te geven aan de oproeping van de rechter, indien het kind daadwerkelijk vrijwillig beslist om niet voor de rechter te verschijnen. Het probleem ontstaat wanneer het kind tegen zijn wil wordt tegengehouden om voor de rechter te verschijnen of vanwege zijn loyaliteitsconflict zich terugtrekt. Ook in deze gevallen bestaat er geen verplichting voor de rechter om na te gaan waarom de minderjarige wegblijft. Echter, de vraag rijst hoe de rechter in de praktijk zou kunnen achterhalen dat het kind zich vanwege zijn loyaliteitsconflict terugtrekt. Aangezien de rechter in alle gevallen toch een beslissing dient te nemen in het belang van het kind, zal hij zich zo breed mogelijk laten voorlichten over de omstandigheden van de zaak. Mijns inziens wordt hierbij een actieve houding van de rechter verwacht om op een andere manier achter de mening, wensen en gedachten van de minderjarige te komen. Zo zou hij het BuFaz kunnen inschakelen om onderzoek te verrichten naar de leefsituatie van het kind of zou hij andere deskundigen of de leerkracht van de jeugdige kunnen raadplegen om hem van advies te voorzien.

Concluderend kan worden gesteld dat artikel 1:119a BRv zeer summier is opgesteld en dat de wetgever op een aantal gebieden heeft verzuimd om helderheid en eenduidigheid te verschaffen, zoals ten aanzien van de wijze waarop de kinderen opgeroepen dienen te worden, het toekennen van passend belang aan de mening van het kind in overeenstemming van diens leeftijd en rijpheid en de plaats en wijze van het verhoor. Wellicht biedt dit ruimte aan rechters om op maat het hoorrecht te

⁶²⁵. Procesreglement Scheiding 2024, Brunning e.a. 2020, <https://repository.wodc.nl/handle/20.500.12832/2431>.

gebruiken. Echter, aangezien er geen procesreglement is dat voorziet in de wijze van het voeren van kindgesprekken in scheidingszaken, zijn de rechters aangewezen op eigen ervaring en ideeën over het horen van kinderen en op de richtlijnen van het Kinderrechtencomité. Vanwege het gebrek aan eenduidige richtlijnen komt hierdoor de transparantie van het procesrecht eveneens in gevaar, omdat elke rechter zijn eigen methode van het horen hanteert en belanghebbenden hierop geen zicht hebben.

4.2.2.2 Hoorrecht of hoorplicht?

Bij het bespreken van het horen van kinderen in scheidingszaken dient eveneens aandacht besteed te worden aan de vraag of het horen van deze kinderen als een recht van het kind om gehoord te worden of als een verplichting van de rechter om hem in de gelegenheid te stellen om diens mening kenbaar te maken, wordt beschouwd. Conform artikel 1:119a BRv beslist de rechter niet dan na de minderjarige, die in staat is zijn mening te vormen, in alle aangelegenheden hem betreffende, in de gelegenheid te stellen zijn mening kenbaar te maken. Verder dient het kind dat de leeftijd van twaalf jaar heeft bereikt of ouder is in elk geval te worden gehoord.

Dit horen kan achterwege blijven indien het in verband met de lichamelijke of geestelijke toestand van de minderjarige niet mogelijk is hem te horen, de zaak strekt tot benoeming van een bijzondere curator in een afstammingszaak; tegenstrijdig belang van de ouder met dat van het kind bij bewindvoering en bij tegenstrijdige belangen van voogd en toeziende voogd met dat van de minderjarige. Verder kan het kindgesprek met de rechter eveneens achterwege blijven indien de zaak strekt tot ontslag uit de voogdij of toeziende voogdij, bij uitoefening van zijn recht om zich te verschonen of wanneer het alleen het bewind van ouders en voogden betreft en niet strekt tot toepassing van de artikelen betreffende de gevolgen van de ouderlijke macht ten opzichte van de goederen van het kind. Echter, de rechter is wel bevoegd om de minderjarigen ook in deze uitzonderlijke gevallen te horen.⁶²⁶

In de praktijk worden de minderjarigen van twaalf jaar en ouder pas na de echtscheiding van de ouders op de voogdijzitting door de rechter gehoord. Bij het treffen van de voorlopige voorzieningen waaronder de voorlopige toevertrouwing worden kinderen veelal buiten het proces gehouden, aangezien het volgens de rechters niet verstandig is om het kind in deze fase al te laten kiezen tussen beide ouders.⁶²⁷ Het kind raakt dan in het algemeen in een loyaliteitsconflict,

^{626.} Artikel 1:119a lid 3 BRv.

^{627.} Dit blijkt uit gesprekken die tijdens mijn onderzoek met verschillende voogdijrechters zijn gevoerd.

wat voorkomen moet worden. Het is de bedoeling om het kind in deze fase van de procedure in een hem vertrouwde omgeving te laten. De rechter is echter wel bevoegd om het kind in deze fase al te horen en ook het kind heeft op grond van artikel 1:119a BRv het recht om te worden gehoord. Het verzoek tot horen van minderjarigen dient wel gemotiveerd te worden.

In conflictueuze scheidingssituaties waarbij moeilijk een beslissing ten aanzien van de voorlopige voorziening over de kinderen kan worden genomen, kan de rechter het BuFaz inschakelen voor advies. Verder kunnen ook andere deskundige personen of instanties geraadpleegd worden om de rechter in deze kwestie te adviseren. Wanneer het BuFaz om advies wordt gevraagd, is het wel gebruikelijk dat de kinderen, ongeacht hun leeftijd, door dit bureau in de gelegenheid worden gesteld om hun mening kenbaar te maken.

Tijdens de voogdijzitting worden de minderjarigen, zoals eerder vermeld, via hun ouders opgeroepen om op een bepaalde datum en tijdstip voor de rechter te verschijnen voor het kindgesprek. Aan het kind wordt - behalve door op de zitting te verschijnen -, geen andere mogelijkheid geboden om zijn mening kenbaar te maken. Zij hebben niet de mogelijkheid om hun mening bijvoorbeeld schriftelijk kenbaar te maken, indien zij niet naar het kindgesprek wensen te komen. Ook worden geen vragenformulieren aan het kind gestuurd.

Indien het kind niet op de zitting verschijnt, wordt er opnieuw een datum en tijdstip door de rechter vastgesteld voor het kindverhoor. De rechter vraagt wel aan de ouders wat de reden is van het wegblijven van de minderjarige. Echter, er wordt geen nader onderzoek verricht naar de daadwerkelijke reden van het wegblijven van het kind. Zo is het mogelijk dat het kind wegens zijn loyaliteitsconflict niet bereid is om voor de rechter te verschijnen of dit besluit onder invloed van een van de ouders heeft genomen. Een andere mogelijke oorzaak kan zijn dat het kind niet eens is geïnformeerd over zijn oproeping om voor de rechter te verschijnen voor het kindgesprek. Voorts is het ook mogelijk dat het kind door een van de ouders opzettelijk wordt tegengehouden vanwege diens vrees dat het kind hem zal worden ontnomen, indien het kind zijn mening kenbaar maakt aan de rechter.

Dit alles heeft tot gevolg dat de rechter genoodzaakt kan zijn om een beslissing te nemen, zonder te weten wat de exacte reden is tot het wegblijven van het kind en zonder op de hoogte te zijn van de eigen mening, de gedachten en wensen van het kind ten aanzien van de rechtsgevolgen van de echtscheiding die hem aanbelangen.⁶²⁸

⁶²⁸ Smits 2015, pag. 136.

Aangezien de beslissing van de rechter in het belang van het kind dient te zijn, moet de rechter wel over voldoende relevante informatie in kwestie beschikken. In dit kader dient de rechter ook af te wegen in hoeverre de ontbrekende informatie noodzakelijk is om tot een rechtvaardige beslissing te kunnen komen. Zo zou de rechter bij het (herhaaldelijk) wegblijven van de minderjarige bij het kindgesprek, wel van andere mogelijkheden gebruik kunnen maken om informatie in te winnen over de leefsituatie, wensen en gedachten van het kind. De informatie van ouders als de wettelijke vertegenwoordigers van hun kind of een rapport van BuFaz kunnen daarbij helpende zijn voor de rechter om een beter zicht te kunnen krijgen op de situatie van het kind. Verder zou de rechter eveneens informatie kunnen winnen bij andere deskundige personen of instanties (zoals de hulpverlening of de school van het kind) die op grond van hun kennis, advies kunnen uitbrengen. Dit betekent dat van de rechter een meer actieve houding wordt verwacht om langs andere wegen informatie in te winnen over de minderjarige, indien het kind niet bij het kindgesprek verschijnt.⁶²⁹ Mijns inziens wordt door middel van deze actieve houding van de rechter ten opzichte van het kind en diens ouders aan het kind ook blijk gegeven dat zijn mening serieus wordt genomen en er hieraan belang wordt gehecht.

Aangezien de mening van het kind in scheidingszaken als een belangrijke factor wordt beschouwd voor het nemen van beslissingen in zijn belang⁶³⁰, ben ik met Smits⁶³¹ van mening dat het hoorrecht van het kind in deze zaken het best tot uiting kan komen indien het horen van kinderen gekoppeld wordt aan het verplicht creëren van (kindvriendelijke) gelegenheden waarin het kind zich veilig voelt om zijn mening te uiten.⁶³² Op de rechter ligt dan ook een vergaande inspanningsverplichting om het kind zo ver te kunnen krijgen om zijn mening te uiten. Het slechts oproepen van het kind via zijn ouders om op de zitting te verschijnen voor het kindgesprek is hierbij naar mijn mening niet voldoende.

Gelet op de formulering van artikel 1:119a BRv lijkt het horen van minderjarigen in eerste instantie op een verplichting van de rechter om het kind, indien hij in staat is om zijn mening te vormen, in alle aangelegenheden hem betreffende in staat te stellen zijn mening kenbaar te maken. Echter, deze verplichting van de rechter wordt afgeleid van artikel 12 IVRK dat een hoorrecht aan kinderen toekent. Gelet op de memorie van toelichting op artikel 1:119a BRv wordt met deze wetgeving getracht om de nationale wetgeving in overeenstemming te brengen

⁶²⁹. Smits 2015, pag. 137; Bruning e.a. 2020, pag. 79.

⁶³⁰. Zie ook: Mol 2022, pag. 327.

⁶³¹. Smits 2015, pag. 138.

⁶³². Zie ook: Mol 2022, pag. 42.

met het IVRK, waarvan artikel 12 bepaalt dat partijstaten zich ervan dienen te vergewissen dat het kind dat in staat is zijn of haar mening te vormen, het recht heeft om die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die hem betreffen, waarbij aan deze mening passend belang wordt gehecht in overeenstemming met diens leeftijd en rijpheid. Hiertoe dient het kind in de gelegenheid te worden gesteld te worden gehoord in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedures die hem betreft, hetzij rechtsreeks, hetzij door tussenkomst van onder andere een vertegenwoordiger.⁶³³ Gelet op de internationale context van artikel 1:119a BRv en de werking daarvan in de praktijk vloeit uit dit artikel een recht van minderjarigen voort om gehoord te worden in onder ander het echtscheidingsproces van hun ouders en heeft de rechter derhalve een plicht om deze kinderen in de gelegenheid te stellen om hun mening kenbaar te maken. In beginsel omvat dit artikel eveneens een oproepingsplicht van de rechter voor kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar binnen het echtscheidingsproces van hun ouders.

4.2.3 Het juridische kader van het hoorrecht in het Nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van Suriname

Naast het Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname is op 21 november 2021 eveneens een wetsvoorstel met betrekking tot de goedkeuring en aanneming van het Nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Nieuw BRv) ingediend bij De Nationale Assemblée van Suriname.⁶³⁴ Vermeldenswaard is dat ten tijde van de afronding van mijn onderzoek op 30 mei 2024 noch het Ontwerp BW noch het Nieuw BRv in behandeling waren genomen door het parlement van Suriname. Desondanks is het mijns inziens belangrijk om het juridische kader van het hoorrecht in het Nieuw BRv te belichten, aangezien dit hoorrecht deel uitmaakt van het toekomstige hoorrecht van het kind binnen het echtscheidingsproces van zijn ouders in Suriname.

Het hoorrecht van het kind is in artikel 3:809 Nieuw BRv opgenomen en luidt als volgt:

“1. In zaken betreffende minderjarigen, uitgezonderd die welke het levensonderhoud van een minderjarige betreffen, beslist de rechter niet dan na de minderjarige van twaalf jaren of ouder in de gelegenheid te hebben gesteld hem zijn mening kenbaar te maken, tenzij het naar het oordeel van de rechter een zaak van kennelijk ondergeschikt belang betreft. De rechter kan minderjarigen die de leeftijd van twaalf

^{633.} Wet van 20 februari 2008, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B. 1935 no. 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100), Memorie van Toelichting, pag. 5.

^{634.} [https://dna.sr/wetgeving/ontwerp-wetten-bij-dna/in-behandeling/nieuw-burgerlijk-wetboek-\(burgerlijk-wetboek-2023\)](https://dna.sr/wetgeving/ontwerp-wetten-bij-dna/in-behandeling/nieuw-burgerlijk-wetboek-(burgerlijk-wetboek-2023)); https://dna.sr/media/366962/Preadvies_nieuw_Burgerlijk_Wetboek.pdf.

jaren nog niet hebben bereikt, in de gelegenheid stellen hem hun mening kenbaar te maken op een door hem te bepalen wijze. De rechter is hiertoe verplicht indien de minderjarige in staat moet worden geacht tot een redelijke waardering van zijn belangen terzake. Aan de mening van de minderjarige dient passend belang te worden gehecht in overeenstemming met diens leeftijd of rijpheid.”

(2. ...)

“3. Indien de gelegenheid waarop de minderjarige zijn mening kenbaar kan maken, niet kan worden afgewacht zonder onmiddellijk en ernstig gevaar voor de minderjarige, kan de rechter een beschikking tot voorlopige ondertoezichtstelling van een minderjarige geven zonder toepassing van lid 1. Deze beschikking verliest haar kracht na verloop van twee weken, tenzij de minderjarige binnen deze termijn in de gelegenheid is gesteld zijn mening kenbaar te maken.”

“4. Indien de minderjarige van de in de leden 1 en 3⁶³⁵ bedoelde gelegenheid geen gebruik heeft gemaakt, kan de rechter een nadere dag bepalen waarop hij voor hem gebracht zal worden. Verschijnt de minderjarige alsdan wederom niet, dan kan de zaak zonder hem worden behandeld.”

Leeftijdsgrens en oproeplicht

Artikel 3:809 lid 1 Nieuw BRv heeft in de eerste plaats betrekking op minderjarigen van twaalf jaar en ouder. Conform dit artikel dienen deze minderjarigen in de gelegenheid gesteld te worden om in alle zaken die hen betreffen, met uitzondering van alimentatiezaken, gehoord te worden. Volgens de memorie van toelichting is in dit kader een oproeping van de minderjarige voldoende.⁶³⁶ Nochtans voorziet het toekomstig Surinaams recht niet in eenduidige richtlijnen ten aanzien van de oproeping van kinderen voor het kindgesprek en de wijze waarop het kindgesprek dient plaats te vinden. Derhalve loopt de oproeping van de kinderen krachtens het Nieuw BRv mijns inziens dezelfde risico's, die thans binnen het huidige echtscheidingsproces zijn geconstateerd waaronder willekeur in de wijze waarop kinderen door hun ouders worden geïnformeerd over het kindgesprek⁶³⁷ en negatieve beïnvloeding en indoctrinatie van de kinderen door de ouder bij wie de kinderen verblijven.

^{635.} Artikel 3:809 lid 3 BRv handelt over het hoorrecht van het kind bij de ondertoezichtstelling.

^{636.} Memorie van toelichting op artikel 3:809 Nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, pag. 59.

^{637.} Dit blijkt uit de observatie van de voogdijzittingen die door mij in de jaren 2018-2019 en 2022 heeft plaatsgevonden.

In afwijking van de huidige Surinaamse wetgeving is de rechter conform het tweede gedeelte van artikel 3:809 Nieuw BRv eveneens verplicht om kinderen jonger dan twaalf jaar te horen indien zij voldoende “wilsbekwaam” zijn oftewel in staat moeten worden geacht tot redelijke waardering van zijn belangen in kwestie. Bij de formulering van dit artikel is getracht om aansluiting te vinden bij artikel 1:119a van het huidige Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van Suriname, waarin het hoorrecht van het kind is vastgelegd. Nochtans is in afwijking van het huidige artikel, waarvan de formulering als volgt luidt: “in staat is zijn eigen mening te vormen” gekozen voor de terminologie “in staat moet worden geacht tot een redelijke waardering van zijn belangen terzake”. Met deze formulering is aangesloten op de terminologie in onder andere artikel 1:228 Ontwerp BW (hoorrecht minderjarige beneden de twaalf jaar bij verzoek tot adoptie); artikel 1:377g Ontwerp BW (informele rechtsingang minderjarige beneden de leeftijd van twaalf jaar bij vaststelling en wijziging omgangsregeling) en artikel 7:465 Ontwerp BW (verplichting van de hulpverlener jegens zijn minderjarige patiënt van twaalf jaar bij een medische behandeling).

De memorie van toelichting voorziet niet in een nadere toelichting op deze wettelijke verplichting van rechters tot het in gelegenheid stellen van kinderen beneden de twaalf jaar om gehoord te worden, indien deze in staat moet worden geacht tot redelijke waardering van zijn belangen terzake. Mijns inziens roept dit artikel veel vraagtekens op. Zo is het onduidelijk wanneer een kind voldoende wilsbekwaam moet worden geacht en hoe deze wilsbekwaamheid beoordeeld dient te worden. Voor de beoordeling van de wilsbekwaamheid dienen rechters naast juridische kennis ook over (ortho)pedagogische kennis en vaardigheden te beschikken. Echter, de wetgever voorziet niet in eenduidige richtlijnen c.q. criteria voor deze beoordeling waardoor rechters in de praktijk aangewezen zullen zijn op hun eigen kennis en ervaringen bij de invulling hiervan. Hierdoor bestaat de kans op willekeur. Aangezien de beoordeling van de wilsbekwaamheid van het kind extra inspanning van de rechter zal vergen, bestaat eveneens het risico dat zij in de praktijk makkelijk zullen afzien van het horen van voornoemde twaalfminners door enkel aan te geven dat zij niet wilsbekwaam of niet in staat worden geacht tot redelijke waardering van hun belangen terzake. Trouwens, op de rechter rust geen wettelijke verplichting om zijn oordeel over de wilsbekwaamheid van het kind te motiveren.

Het in de gelegenheid stellen van kinderen jonger dan twaalf jaar die niet voldoende wilsbekwaam zijn, is in het Nieuw BRv net zoals het huidige BRv facultatief en afhankelijk van het oordeel van de rechter. Dit geldt eveneens voor alle kinderen in alimentatiezaken.⁶³⁸

⁶³⁸. Memorie van toelichting op artikel 3:809 Nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, pag. 59.

Passend belang in overeenstemming met leeftijd en rijpheid

Krachtens artikel 3:809 Nieuw BRv dient aan de mening van het kind passend belang te worden gehecht in overeenstemming met zijn leeftijd of rijpheid. De wetgever heeft, net zoals het huidige recht verzuimd om aan te geven hoe er passend belang aan de mening van het kind dient te worden toegekend in overeenstemming met zijn leeftijd of rijpheid. Derhalve zullen rechters na de inwerkingtreding van het toekomstig hoorrecht eveneens aangewezen zijn op hun eigen kennis en ervaringen en de richtlijnen van General Comment 12 van het Kinderrechtencomité bij de implementatie van deze bepaling.

Uitzonderingen op het horen van de minderjarigen

Krachtens artikel 3:809 lid 1 BRv zijn alimentatiezaken uitgezonderd van de verplichting van de rechter om kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar te horen. Het horen van kinderen in dergelijke zaken is facultatief en afhankelijk van het oordeel van de rechter. Daarnaast is de rechter niet verplicht om de minderjarige van twaalf jaar in de gelegenheid te stellen om gehoord te worden indien het in zijn oordeel een zaak van kennelijk onderschikt belang betreft.

Plaats en wijze van het verhoor

Evenals het huidige recht worden de plaats en wijze van verhoor ook in het Nieuw BRv door de rechter bepaald.⁶³⁹ In dit toekomstig hoorrecht heeft de wetgever eveneens verzuimd om in eenduidige richtlijnen hierover te voorzien.

Verdere behandeling van de zaak bij niet verschijnen van de minderjarige

Indien de minderjarige geen gebruik maakt van de gelegenheid om zijn mening aan de rechter kenbaar te maken, kan de rechter ingevolge artikel 3:809 lid 4 Nieuw BRv een nadere dag bepalen waarop hij voor de rechter gebracht zal worden. Verschijnt de minderjarige alsdan wederom niet, dan kan de zaak zonder hem worden behandeld. Dit is eveneens het geval in het thans geldende hoorrecht van de minderjarige.

Concluderend kan worden gesteld dat er in het Nieuw BRv wel enigszins een verruiming heeft plaatsgevonden van het hoorrecht van minderjarigen doordat de rechter op grond van dit toekomstig recht, in afwijking van het huidige hoorrecht, ook verplicht wordt gesteld om minderjarigen beneden de leeftijd van twaalf jaar te horen indien zij geacht worden tot redelijke waardering van hun belangen. Nochtans heeft de rechter net zoals het huidige recht verzuimd om helderheid en eenduidigheid te verschaffen op een aantal zaken met betrekking tot het horen

⁶³⁹. Artikel 3:809 lid 1 Nieuw BRv.

van de kinderen binnen het echtscheidingsproces van hun ouders, waardoor de effectieve toepassing van het toekomstige hoorrecht van het kind in het geding is. Enkele van deze zaken zijn: geen duidelijkheid voor wat betreft de wijze waarop minderjarigen opgeroepen dienen te worden voor het kindgesprek; geen duidelijkheid over de wijze waarop beoordeeld dient te worden of het kind beneden de leeftijd van twaalf jaar in staat is tot redelijke waardering van zijn belangen; geen duidelijke richtlijnen ten aanzien van de uitvoering van het kindgesprek en geen duidelijkheid over de mogelijkheid van de rechter om af te zien van het uitnodigen van het kind voor het kindgesprek indien hij van oordeel is dat de zaak van “kennelijk ondergeschikt belang” is. De memorie van toelichting geeft geen nadere uitleg over het begrip “kennelijk ondergeschikt belang”. Daarnaast wordt hierin evenmin vermeld in welke gevallen er sprake kan zijn van een “kennelijk ondergeschikt belang” en in welke procedures het horen van de kinderen vanwege dit “kennelijk onderschikt belang” achterwege zou kunnen blijven.

4.3 De bijzondere curator in relatie tot het hoorrecht van het kind binnen het echtscheidingsproces

4.3.1 De ontstaansgeschiedenis van de bijzondere curator in de Surinaamse wetgeving

Aangezien mijn onderzoek gericht is op het toekennen van een hoorrecht c.q. stem aan kinderen binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijvoorziening na echtscheiding, is het belangrijk om na te gaan of de figuur van de bijzondere curator daaraan een bijdrage kan leveren. In Suriname biedt de wetgever de rechter de mogelijkheid tot het benoemen van een bijzondere curator krachtens artikel 1:362 BW. De bijzondere curator is in de tweede afdeling van de veertiende titel (*“Van de ouderlijke macht”*) van Boek 1 BW geregeld, welke titel handelt over de gevolgen van de ouderlijke macht ten opzichte van de goederen van het kind. Artikel 1:362 BW luidt als volgt: *“In alle gevallen waarin hij een tegenstrijdig belang met dat zijner minderjarige kinderen mocht hebben, zullen laatstgemelden worden vertegenwoordigd door een bijzondere curator, daartoe door de kantonrechter te benoemen.”*

Het voornoemde artikel is het enige artikel in het Burgerlijk Wetboek van Suriname dat voorziet in het benoemen van een bijzondere curator over een minderjarig kind binnen het personen- en familierecht. Voorts biedt artikel 1:362 BW slechts de mogelijkheid tot het benoemen van een bijzondere curator indien bij de bewindvoering (over het aan het kind behorende goederen) de belangen

van de ouder, die de ouderlijke macht uitoefent, in strijd zijn met die van het minderjarig kind.

Zoals eerder vermeld, zijn de Nederlandse wetten in de koloniale tijd getransponeerd in het Surinaams recht wat betekende dat de Surinaamse wetgeving zoveel als mogelijk met de Nederlandse wetgeving overeen zou stemmen. Mede om deze reden dient voor de ontstaansgeschiedenis van de positie van de bijzondere curator in de Surinaamse wetgeving eveneens gekeken te worden naar de ontstaansgeschiedenis van dit instituut in de Nederlandse wetgeving. Suriname kreeg in 1869 bij de eerste toepassing van het concordantiebeginsel (1865) zijn eigen wetboeken, die conform de Nederlandse wetgeving waren vastgesteld.⁶⁴⁰ Sedert de codificatie van deze wetboeken, waaronder ook het Burgerlijk Wetboek, dienden alle hierin opgenomen wetten steeds in overeenstemming te zijn met het Nederlandse Burgerlijk Wetboek. Ook de ontwikkelingen, die de Nederlandse wetgeving met de komst van de kindervetten in 1901 heeft doorgemaakt, werden bij de verordening van 21 april 1906⁶⁴¹ doorgevoerd in het Burgerlijk Wetboek van Suriname.

De burgerlijke kindervet werd in Nederland bij wet van 6 februari 1901⁶⁴² aangenomen. Bij deze wet zijn de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, betreffende de rechtsverhouding tussen ouders of voogden en de onder hun gezag staande minderjarigen, gewijzigd en aangevuld, zij het dat deze pas in het jaar 1905 in werking traden. Hierbij werd ook het instituut van de bijzondere curator ingevoerd, in artikel 1:365 van het destijds geldende Nederlands Burgerlijk Wetboek en met name in hoofdstuk II handelende over de gevolgen van de ouderlijke macht ten opzichte van den persoon en de goederen van het kind. Dit artikel luidde als volgt:

“In alle gevallen, waarin hij een tegenstrijdig belang met dat zijner minderjarige kinderen mocht hebben, zullen laatstgemelden worden vertegenwoordigd door een bijzondere curator, daartoe door den kantonrechter te benoemen.”

^{640.} Wijnholt 1969, pag. 57.

^{641.} Verordening van den 21 april 1906 tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent de vaderlijke macht en de voogdij en daarmede samenhangende artikelen, alsmede van een daarmede verband houdend voorschrift in het Wetboek van Burgerlijk Rechtsvordering, Gouvernementsblad van de Kolonie Suriname 1906 no. 50.

^{642.} Wet van 6 februari 1901, *Stb.* 62, tot wijziging en aanvulling van het Burgerlijk Wetboek, Staatsblad 1901 no. 62.

Volgens de bovengenoemde Nederlandse wet berustte de ouderlijke macht staande het huwelijk bij beide ouders (beide ouders bezaten de ouderlijke macht over het kind), maar de vader oefende deze macht alleen uit. Slechts indien hij buiten de mogelijkheid was om de ouderlijke macht uit te oefenen, werd deze door de moeder uitgeoefend (artikel 1:355 oud Nederlandse BW vóór de inwerkingtreding van de wet van 1947). De vader was dus ook de wettelijke vertegenwoordiger van het kind en hij voerde het bewind over diens vermogen. Uit artikel 1:365 van het destijds geldende Nederlands BW kon afgeleid worden dat de bijzondere curator slechts kon worden benoemd, indien er tegenstrijdige belangen waren op het terrein van de bewindvoering over de aan het kind behorende goederen. Dit betekent dat er geen mogelijkheid was tot het benoemen van de bijzondere curator bij tegenstrijdige belangen ten aanzien van de persoon van de minderjarige.

Echter, gelet op de destijds geldende Nederlandse jurisprudentie⁶⁴³ was de taak van de bijzondere curator, zoals bedoeld in artikel 1:365 NBW, niet beperkt tot het geval dat er een tegenstrijdig belang tussen ouder en minderjarig kind zou zijn bij het voeren van het bewind over de goederen van het minderjarig kind. Deze mogelijkheid tot benoeming stond eveneens open in zaken, waarbij er sprake was van een tegenstrijdig belang tussen ouder en kind over de nakoming van de onderhoudsplicht van de vader jegens zijn wettige en gewettigde kinderen staande het huwelijk op grond van artikel 1:353 NBW.

Artikel 1:365 van het destijds geldende Nederlandse BW werd als gevolg van het concordantiebeginsel zonder enige wijziging overgenomen in de Surinaamse wetgeving bij de verordening van den 21 april 1906 tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent de vaderlijke macht en de voogdij.⁶⁴⁴ Dit artikel werd als artikel 1:362 BW in het Burgerlijke Wetboek van Suriname opgenomen en werd voor het laatst bij Landsverordening van 5 juni 1944⁶⁴⁵ gewijzigd waarbij het tweede, derde, vierde en vijfde lid van artikel 1:178 BW (destijds geldende Burgerlijk Wetboek van Suriname) hieraan zijn toegevoegd.

Conform de voornoemde toevoeging diende de kantonrechter bij een verzoek tot benoeming van een bijzondere curator de verzoeker en een ieder die hij in het

⁶⁴³. RB Rotterdam, 18-10-1915, NJ 1916 nr. 539.

⁶⁴⁴. Verordening van den 21 april 1906 tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent de vaderlijke macht en de voogdij en daarmede samenhangende artikelen, alsmede van een daarmede verband houdend voorschrift in het Wetboek van Burgerlijk Rechtsvordering, Gouvernementsblad van de Kolonie Suriname 1906 no. 50.

⁶⁴⁵. Landsverordening van 5 juni 1944 tot nadere wijziging van het Burgerlijk Wetboek van de kolonie Suriname, Gouvernementsblad van Suriname 1944 no. 77.

kader van dit verzoek nodig achtte te horen, op te roepen voor verhoor (artikel 1:178 lid 2 BW). Daarnaast waren zowel de verzoeker als degenen die in de voornoemde zaak waren gehoord, bevoegd om tegen de beschikking van de kantonrechter in beroep te gaan (artikel 1:178 lid 3 BW). In hoger beroep (bij het Hof van Justitie van Suriname) kon een nieuw verhoor worden bevolen (artikel 1:178 lid 4 BW). Was de verzoeker niet zelf in beroep gegaan, dan werd op dat beroep niet beslist, zonder dat hij gehoord was althans was opgeroepen voor verhoor (artikel 1:178 lid 5 BW). Opmerkelijk is dat het huidige artikel 1:362 lid 2 BW nog steeds verwijst naar het tweede, derde, vierde en vijfde lid van artikel 1:178 BW, terwijl artikel 1:178 BW thans een andere inhoud heeft die handelt over de aansprakelijkheid van echtgenoten voor gemeenschapsschulden na de ontbinding van de gemeenschap. De voornoemde leden waar in artikel 1:362 lid 2 BW naar wordt verwezen (verhoor van verzoeker en hoger beroep), zijn evenmin te vinden in het huidige artikel 1:178 BW. Mijns inziens dient artikel 1:362 lid 2 BW aangepast althans geschrapt te worden van het huidige Burgerlijk Wetboek van Suriname aangezien de verouderde leden van artikel 1:178 BW (lid 2,3,4 en 5) niet meer terug te vinden zijn in artikel 1:178 van het huidige BW waardoor er verwarring kan optreden bij de interpretatie van artikel 1:362 lid 2 BW.

4.3.2 De benoeming van de bijzondere curator binnen het echtscheidingsproces

Bij de scheiding van ouders kan sprake zijn van ernstige partnerproblemen, waardoor zij de belangen van hun kinderen niet afdoende kunnen behartigen. In sommige gevallen leiden de onderlinge problemen tussen ouders eveneens ertoe dat de belangen van het kind geheel uit het oog worden verloren, omdat zij vooral bezig zijn met het behartigen van hun eigen belangen. Verder kunnen de heftig conflicterende belangen tussen ouders onderling er eveneens voor zorgen dat het kind klem raakt tussen beide ouders en in een loyaliteitsconflict raakt. Het feit dat het kind klem zit tussen de ouders kan ertoe leiden dat hij in een loyaliteitsconflict komt, met als mogelijk gevolg dat hij geen eigen mening kan vormen. Uit de literatuur⁶⁴⁶ hierover zou in dergelijke gevallen de benoeming van een bijzondere curator, die belast wordt met het behartigen van de belangen van het kind en het naar voren brengen van de mening van het kind, mogelijk een oplossing kunnen bieden.

Zoals eerder vermeld, is artikel 1:362 BW tot nu toe conform artikel 1:365 van de (Nederlandse) Wet van 6 februari 1901⁶⁴⁷ geformuleerd, waarbij de benoeming

⁶⁴⁶. Pieters, *FJR* 2012/36, par.2.2; Kentie & Hendriks, *EB* 2013/93, pag. 6, Smits 2015, pag. 147-153; Jansen, *NJB* 2016/1563, pag.2; Smits e.a. 2017, pag. 21.

⁶⁴⁷. Wet van 6 februari 1901, *Stb.* 62, tot wijziging en aanvulling van het Burgerlijk Wetboek, Staatsblad 1901 no. 62.

van de bijzondere curator slechts mogelijk is bij een belangenstrijd tussen ouders en kinderen bij de bewindvoering ten aanzien van de aan het kind behorende goederen. Dit betekent letterlijk dat de Kantonrechter geen bevoegdheid heeft om een bijzondere curator over de minderjarige te benoemen, indien er een belangenstrijd is tussen de ouder en het kind over zijn verzorging en opvoeding. Verder kan deze evenmin benoemd worden indien er gedurende de echtscheidingsprocedure van de ouders of de voogdijvoorziening na echtscheiding een geschil is tussen ouders over de toekenning van het gezag of het treffen van een omgangsregeling, waarbij het kind vanwege zijn loyaliteit aan een der ouders in de knel komt te zitten en geen eigen mening hierover kan geven.

4.3.3 De werking van artikel 1:362 van het huidig Burgerlijk Wetboek van Suriname

Aangezien artikel 1:362 BW slechts de mogelijkheid tot benoeming van een bijzondere curator bij een belangenstrijd tussen ouder en kind voor wat betreft zijn goederen of te wel vermogen biedt, ben ik nagegaan of de rechter ook wel (buiten de wet om) een bijzondere curator bij een belangenstrijd van niet-vermogensrechtelijke aard tussen ouder en kind benoemt. Hierbij was het voornamelijk de bedoeling om te onderzoeken of de rechter ook bij echtscheidingsprocedures beslist tot de benoeming van een bijzondere curator bij een belangenstrijd tussen ouders onderling of tussen ouders en het kind over onder andere de gezagsvoorzieningen, verzorging en opvoeding of de omgangsregeling.

Uit de Surinaamse jurisprudentie kan voorzichtig geconcludeerd worden dat de rechter in het verleden wel heeft geanticipeerd op de Nederlandse uitspraken⁶⁴⁸ voor wat betreft de benoeming van de bijzondere curator bij de nakoming van onderhoudsverplichtingen van de vader ten opzichte van zijn wettige en gewettigde kinderen staande het huwelijk. Zo heeft de rechter in de negentiger jaren wel bijzondere curatoren benoemd over minderjarige wettige kinderen staande het huwelijk van ouders, indien de vader weigerde om het kind financieel te verzorgen. Dit blijkt eveneens uit het onderzoek van Headley,⁶⁴⁹ dat gericht is op het aantal bijzondere curatoren dat in de periode 1991-1994 in diverse zaken door de rechter voor de minderjarige kinderen zijn benoemd. Hieruit bleek dat er over al deze jaren slechts in 46 zaken een verzoek tot het benoemen van de bijzondere curator door het BuFaz was ingediend, die allemaal te maken hadden met de verzorgingsplicht van de vader over zijn wettige en gewettigde kinderen staande het huwelijk. Echter, tijdens mijn onderzoek ben ik geen uitspraken van de rechter

^{648.} RB Rotterdam 18-10-1915, NJ 1916, nr. 539; Ktr. Eindhoven 25-3-1983, NJ 1983, nr. 808.

^{649.} Headley 1996, pag. 16 en pag. 25-26.

tegengekomen waarbij er een bijzondere curator in andere kwesties met name in opvoedingsgeschillen tussen de ouders onderling of met het kind, is benoemd.

Verder is er tot op heden nog niet aan de rechter gevraagd om een bijzondere curator voor de minderjarige tijdens het echtscheidingsproces van de ouders of bij de voorziening in de voogdij en toezienende voogdij na de echtscheiding te benoemen, waardoor er ook geen bijzondere curator in dergelijke procedures is benoemd. De reden hiertoe is dat de wetgeving geen mogelijkheid biedt tot het benoemen van een bijzondere curator in gevallen waarbij er een belangenstrijd is tussen de belangen van de minderjarige en diens ouder(s) voor wat betreft de omgang en het gezag. De benoeming van een bijzondere curator blijft eveneens achterwege in gevallen waarbij er sprake is van een wezenlijk conflict tussen ouders omtrent het gezag en de omgang waardoor het kind klem komt te zitten in deze strijd tussen ouders en geen eigen mening kan geven. In dergelijke conflictueuze gevallen wordt, vanwege de beperkte mogelijkheid in de wetgeving tot het benoemen van een bijzondere curator, aan het BuFaz en een gedragsdeskundige gevraagd om een advies uit te brengen.⁶⁵⁰

Kritische kanttekeningen ten aanzien van artikel 1:362 BW

Indien de inhoud en de werking van artikel 1:362 BW in het kader van de bijzondere curator als participatiemogelijkheid van het kind binnen het echtscheidingsproces van hun ouders wordt bekeken, kan een aantal kritische kanttekeningen ten aanzien van dit artikel worden geplaatst, namelijk:

1. Kanttekeningen ten aanzien van de wetgeving:
 - a) dit artikel biedt slechts de mogelijkheid tot benoeming van een bijzondere curator bij een belangenstrijd tussen de ouder, die de ouderlijke macht ten aanzien van de goederen van het kind uitoefent en de minderjarige;
 - b) de wetgeving rept met geen woord over de vraag wanneer sprake is van een belangenstrijd;
 - c) de wetgever verzuimt om aan te geven wie allemaal tot belanghebbende(n) (verzoeker) bij het verzoek tot de benoeming van een bijzondere curator worden gerekend;
 - d) in de wet- en regelgeving zijn geen criteria te vinden ten aanzien van de kwaliteit van de bijzondere curator. Voorts zijn er evenmin criteria

⁶⁵⁰. Dit blijkt uit de gesprekken die met het onder-hoofd (Edoo) en de juridische medewerker (Mangre) op 21 februari 2020 zijn gevoerd en uit mijn dossieronderzoek. Er zijn gesprekken met het BuFaz gevoerd om na te gaan of er wel eens een bijzondere curator tijdens het echtscheidingsproces is benoemd, aangezien het BuFaz bij elke voogdijzitting (na echtscheiding) aanwezig is.

- ten aanzien van de kwaliteit van de bijzondere curator opgenomen in het Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten in Suriname⁶⁵¹;
- e) er is een gebrek aan specifieke richtlijnen omtrent de werkwijze, taken en bevoegdheden van de bijzondere curator;
 - f) geen mogelijkheid tot hoger beroep bij weigering verzoek tot benoeming bijzondere curator of bezwaar tegen de persoon die door de rechter als bijzondere curator wordt benoemd.
2. De rechtsfiguur van de bijzondere curator is in de Surinaamse samenleving nog een redelijk onbekende rechtsfiguur.⁶⁵²
 3. De rechter dient per concreet geval zelf te beoordelen of de benoeming van een bijzondere curator in het belang van het kind noodzakelijk is. Echter, er ontbreken specifieke richtlijnen waaraan de rechter zijn te nemen beslissing kan toetsen.

Toelichting op genoemde kanttekeningen

Ad. 1a. Benoeming van een bijzondere curator bij een belangenstrijd tussen de met de bewindvoering belaste ouder en de minderjarige

Zoals eerder aangehaald biedt artikel 1:362 BW slechts de mogelijkheid tot benoeming van een bijzondere curator bij een belangenstrijd tussen het kind en de ouder, die met de uitoefening van de ouderlijke macht ten aanzien van zijn vermogen is belast. Dit betekent dat de bijzondere curator alleen in geval van een belangenstrijd ten aanzien van het vermogen van het kind kan worden benoemd. Volgens artikel 1:353 lid 1 BW oefent de vader gedurende het huwelijk de ouderlijke macht over de kinderen uit. Deze ouderlijke macht strekt zich zowel uit over de persoon als over het vermogen van de minderjarige. Staande het huwelijk is de vader dus belast met de bewindvoering en de vertegenwoordiging van de minderjarige kinderen in de burgerlijke handelingen. Mede hierom luidt artikel 1:362 BW als volgt:

“In alle gevallen waarin hij een tegenstrijdig belang met dat zijner minderjarige kinderen mocht hebben, zullen laatstgemelden worden vertegenwoordigd door een bijzondere curator, daartoe door de kantonrechter te benoemen.”

⁶⁵¹. Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten in Suriname, vastgesteld tijdens de op 11 augustus 2021 gehouden algemene vergadering van het Hof van Justitie, <https://rechtspraak.sr/home/protocollen/procesreglement-2021/>.

⁶⁵². Dit blijkt uit de vraaggesprekken met de juridisch medewerker van het BuFaz, 2018.

Het woord “hij” in het bovengenoemd artikel verwijst naar de vader, die staande het huwelijk de ouderlijke macht uitoefent. Uit de letterlijke interpretatie van dit artikel volgt dat er geen mogelijkheid tot benoeming van een bijzondere curator is indien de moeder met de bewindvoering ten aanzien van het vermogen van het kind is belast en er van een belangenstrijd tussen het kind en de moeder sprake is. Verder biedt het evenmin de mogelijkheid om een bijzondere curator te benoemen, indien de moeder weigert om aan haar onderhoudsverplichtingen ten opzichte van haar minderjarige kinderen staande het huwelijk te voldoen.

Daarnaast is de benoeming van de bijzondere curator slechts mogelijk indien er een belangenstrijd van vermogensrechtelijke aard is tussen ouder en kind staande het huwelijk van de ouders. Dit is af te leiden uit het opschrift van de afdeling waarin artikel 1:362 BW voorkomt, namelijk *“van de ouderlijke macht ten opzichte van de goederen van het kind.”* Zoals eerder aangehaald wordt het gezag dat tijdens het huwelijk van ouders over de minderjarige kinderen wordt uitgeoefend de ouderlijke macht genoemd. Na ontbinding van het huwelijk door echtscheiding verandert dit gezag in voogdij en toeziende voogdij.

Aangezien de benoeming van een bijzondere curator in artikel 1:362 BW beperkt is tot een belangenstrijd tussen het kind en de ouder, die met de uitoefening van de ouderlijke macht ten aanzien van zijn goederen is belast, is de benoeming van een bijzondere curator bij een belangenstrijd tussen ouders onderling of ouder(s) en kind bij de voogdijvoorziening na de echtscheiding van ouders voor wat betreft de gezagsvoorziening, de verzorging en opvoeding en de omgangsregeling uitgesloten. Tijdens het echtscheidingsproces komt het vaak voor dat ouders vanwege hun onderlinge conflicten meer gericht zijn op het behartigen van hun eigen belangen waardoor zij de belangen van het kind uit het oog dreigen te verliezen. Verder kunnen kinderen soms zodanig klem zitten door de ernstige onderlinge conflicten tussen hun ouders over het gezag en omgangsregeling, dat zij geen eigen mening hierover kunnen of durven te geven. Vooral in dit soort gevallen zou de bijzondere curator een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de uitoefening van het hoorrecht van het kind. De bijzondere curator kan in deze procedures de mening van het kind naar voren brengen en als belangenbehartiger en beschermer van de belangen van het kind optreden. Deze voorziening ontbreekt voorsnog in de huidige wetgeving.

Ad. 1b. Onduidelijkheid over het begrip “belangenstrijd”

Gelet op het bepaalde in artikel 1:362 BW valt hieruit niet af te leiden wanneer er sprake is van een tegenstrijdig belang tussen de ouder en het minderjarige kind.

Aangezien dit artikel stamt uit de Nederlandse Wet van 6 februari 1901⁶⁵³, kan uit de Nederlandse literatuur⁶⁵⁴ en jurisprudentie⁶⁵⁵ geconcludeerd worden dat er sprake kan zijn van een vermogensrechtelijke belangenstrijd tussen ouder en kind over een tussen de minderjarige en zijn wettelijke vertegenwoordiger gesloten overeenkomst onder bezwarende titel of indien sprake is van een vordering tot nakoming van de onderhoudsplicht tegen de met het gezag belaste ouder. Andere voorbeelden van een vermogensrechtelijke belangenstrijd tussen minderjarige en de met het gezag belaste ouder zijn gevallen waarbij de minderjarige zijn ouder wenst aan te spreken wegens slecht gevoerd bewind over het door de minderjarige geërfde vermogen of indien de vader als wettelijke vertegenwoordiger van het kind weigert een procedure aan te spannen tegen een verhuurster die aan het betreffende kind de huur van zijn kamer opzegt.

Ad.1c. Onduidelijkheid over het begrip belanghebbende bij het verzoek tot benoeming van de bijzondere curator

In artikel 1:362 BW is niet aangegeven wie zich allemaal als belanghebbende tot de rechter mag wenden met het verzoek tot benoeming van een bijzondere curator. Daarnaast is evenmin wettelijk geregeld of de rechter ook bevoegd is tot het ambtshalve benoemen van een bijzondere curator voor het kind. Aangezien artikel 1:362 BW van de (oude) Nederlandse wetgeving afstamt, is er aansluiting gezocht bij de uitleg die in de Nederlandse literatuur en wetgeving over voornoemde zaken is gegeven. Volgens de Nederlandse literatuur is er sprake van een belanghebbende, indien de betrokkene rechtstreeks in zijn verplichtingen wordt geraakt.⁶⁵⁶ Zo kan de vraag worden gesteld of ook het minderjarige kind zelfstandig een verzoek tot benoeming van een bijzondere curator bij de rechter kan en mag indienen. Volgens de parlementaire geschiedenis van artikel 1:250 NBW wordt er voor wat betreft de benoeming van de bijzondere curator een uitzondering gemaakt op de formele procesrechtelijke onbekwaamheid van de minderjarige, zodat ook het minderjarige kind, mits wilsbekwaam, in diens verzoek tot benoeming van een bijzondere curator ontvankelijk kan worden verklaard.⁶⁵⁷ In

⁶⁵³. Wet van 6 februari 1901 tot wijziging en aanvulling van het Burgerlijk Wetboek, Staatsblad 1901 no. 62.

⁶⁵⁴. Nieuwenhuis, Stolker & Valk 1994, pag. 246.

⁶⁵⁵. Rb Rotterdam 18 oktober 1915, NJ 1916, nr. 539.

⁶⁵⁶. Bruning e.a. 2020, pag. 46; *Kamerstukken II 1992/93*, 23012, 3, pag. 12 (MvT); *Werkproces Benoeming Bijzondere Curator o.g.v. art. 1:250 BW*, april 2014, pag.3, <https://www.eadvocaten.nl/wp-content/uploads/Werkproces-benoeming-bijzondere-curator-ogv-artikel-250-boek-1-BW.pdf>. Smits e.a. 2017, pag. 17.

⁶⁵⁷. *Kamerstukken II 1991/92*, 22487, nr. 3, MvT, pag. 11.

tegenstelling tot de Nederlandse wetgeving onthoudt de Surinaamse wetgeving om mij onbekende reden zich van enige uitleg over dit onderdeel.

Aangezien de wetgever geen expliciete uitzondering voor de minderjarige maakt, dient uitgegaan te worden van de processuele onbevoegdheid van de minderjarige. Volgens de wet is een minderjarig kind processueel onbekwaam en zal de minderjarige door zijn wettelijke vertegenwoordiger in gerechtelijke procedures vertegenwoordigd moeten worden. Volgens artikel 1:362 BW bestaat de mogelijkheid tot benoeming van een bijzondere curator indien er een belangenstrijd is tussen het kind en zijn wettelijke vertegenwoordiger. Dit betekent dat de wettelijke vertegenwoordiger geen verzoek tot het benoemen van een bijzondere curator over het kind kan indienen, wanneer er sprake is van een belangenstrijd tussen hem en het kind. De wettelijke vertegenwoordiger heeft hierbij een ander belang dan dat van het kind. Het kind zou in dit kader door iemand anders dan zijn wettelijke vertegenwoordiger vertegenwoordigd dienen te worden bij zijn verzoek. In Suriname bestaat nog steeds onduidelijkheid over het begrip 'belanghebbende'. Ik acht het gewenst dat de wetgever nadere regels vaststelt over de vraag welke personen of instanties als belanghebbende een verzoek tot benoeming van de bijzondere curator bij de rechter mogen indienen.

In het verleden is het BuFaz namens de moeder en het kind als gemachtigde opgetreden bij een verzoek tot benoeming van bijzondere curator als de vader zijn onderhoudsplicht staande het huwelijk niet nakwam. Gelet op het criterium dat de Nederlandse literatuur⁶⁵⁸ voor het begrip 'belanghebbende' hanteert namelijk 'betrokkenen dient rechtsreeks geraakt te zijn in zijn verplichtingen', kan de moeder bij weigering van het verschaffen van levensonderhoud door de vader ten behoeve van zijn minderjarige kinderen ook in Suriname als belanghebbende aangemerkt worden. De moeder zou als belanghebbende kunnen optreden aangezien de kinderen bij haar verbleven en zij de kinderen alleen moest verzorgen vanwege de weigering van de vader om voor de zorg en opvoeding van de kinderen te betalen. Zij zou dus wel zelfstandig een verzoek tot benoeming van de bijzondere curator over het kind kunnen indienen. In dit geval richtte de moeder zich eerst tot het BuFaz omdat dit bureau behalve bemiddelende bevoegdheid eveneens de bevoegdheid bezit om in het kader van de nakoming van de onderhoudsplicht van ouders zaken aan de rechter voor te leggen.⁶⁵⁹

^{658.} Smits e.a. 2017, pag. 17.

^{659.} Vraaggesprekken met voormalig onderhoofd van het BuFaz, februari 2018.

Ad.1d. Het ontbreken van kwaliteitscriteria ten aanzien van de persoon van de bijzondere curator in de wet- en regelgeving

De wet- en regelgeving in Suriname schiet eveneens tekort in het bepalen van de kwaliteitseisen waaraan de persoon van de bijzondere curator moet voldoen. Zo worden er geen specifieke opleidingsvereisten en voorwaarden aan de deskundigheid van deze rechtsfiguur gesteld om als bijzondere curator te kunnen fungeren. In het verleden zijn advocaten als bijzondere curator benoemd, indien de vader weigerde om staande het huwelijk aan zijn onderhoudsplicht ten opzichte van zijn kinderen te voldoen.⁶⁶⁰ De achterliggende gedachte voor het benoemen van een advocaat tot bijzondere curator is dat deze ook bevoegd is als procespartij het kind in juridische procedure te vertegenwoordigen.⁶⁶¹ In mijn visie zou de mogelijkheid moeten bestaan om ook anderen dan de advocaat als bijzondere curator te benoemen. Afhankelijk van de aard van het geschil en de leeftijd van het kind zou ook een gedragsdeskundige als bijzonder curator benoemd kunnen worden, aangezien deze meer deskundigheid heeft op het terrein van interpersoonlijke en intra familiale problematiek. De gedragsdeskundige zal niet alleen met de ouder in gesprek gaan, maar ook gesprekken met het kind voeren om na te gaan hoe het kind zich voelt in de gezinssituatie en om eventueel de gezinsproblematiek te achterhalen. De bijzondere curator dient na zijn benoeming eerst langs de weg van bemiddeling tussen ouder en kind tot een oplossing te komen en pas wanneer dat geen resultaat oplevert, de zaak voor te leggen aan de rechter. In dit kader zal de bijzondere curator ook gesprekken met het kind voeren, waarvoor dikwijls specifieke gespreksvaardigheden zijn vereist. In dit kader zou de gedragsdeskundige als bijzondere curator wel een uitkomst kunnen bieden aangezien deze hierin wordt getraind.⁶⁶² Echter, de keerzijde van de medaille is dat deze gedragsdeskundige als niet-jurist niet gaat kunnen procederen vanwege het gebrek aan juridische kennis op dit gebied.

Ten aanzien van de kwaliteitseisen van de bijzondere curator in echtscheidingsprocedures zou mijns inziens- evenals in Nederland is gebeurd - een Klankbordgroep Bijzondere Curator door het Ministerie van Justitie en Politie van Suriname

^{660.} Vraaggesprekken met voormalig onderhoof van het BuFaz, februari 2018.

^{661.} Bruning e.a. 2020, pag. 47; Smits 2015, pag. 162, Werkproces Benoeming Bijzondere Curator o.g.v. art. 1:250 BW, april 2014, pag. 6, <https://www.eadvocaten.nl/wp-content/uploads/Werkproces-benoeming-bijzondere-curator-ogv-artikel-250-boek-1-BW.pdf>.

^{662.} Smits e.a. 2017, pag. 22.

ingesteld kunnen worden⁶⁶³ die zich kan verdiepen in de ontwikkeling van een aantal vereisten (zoals vaardigheden en competenties) waaraan iedere bijzondere curator behoort te voldoen. Verder zouden - evenals in Nederland is gebeurd⁶⁶⁴- ook kwaliteitscriteria voor de bijzondere curator door het kantongerecht van Suriname opgesteld kunnen worden. Als voorbeeld van de voornoemde kwaliteitscriteria kan verwezen worden naar de kwaliteitseisen in het rapport van de Klankbordgroep Bijzondere Curator⁶⁶⁵ en de kwaliteitscriteria in het rapport van de Kinderombudsman in Nederland van 2012.⁶⁶⁶ Enkele van deze kwaliteitscriteria zijn:

- kennis van relevante familie- en jeugdrecht;
- kennis van en inzicht in interventietechnieken en methoden voor conflictoplossing;
- kennis van de gevolgen van een echtscheiding voor kinderen en hun ouders, rekening houdend met de leeftijd van het kind;
- kunnen luisteren naar en verstaan van kinderen;
- professioneel kunnen praten met kinderen. Eigen communicatie kunnen aanpassen aan het opleidingsniveau van partijen;
- het kunnen omgaan met personen met bijzondere persoonskenmerken en verstandelijke beperkingen.

Echter, bij de formulering van voornoemde kwaliteitscriteria dient natuurlijk ook rekening gehouden te worden met de eigen Surinaamse situatie. Zo zou er middels onderzoek door de Surinaamse klankbordgroep nagegaan kunnen worden welke kwaliteitseisen er gelet op de specifieke Surinaamse rechtspraktijk verbonden kunnen worden aan de benoeming van een bijzondere curator. Voorts zal de in casu vereiste specifieke deskundigheid van de bijzondere curator steeds afhankelijk moeten zijn van de aard en de inhoud van het conflict tussen het kind en diens ouder. Om te zorgen dat bijzondere curatoren over deze kwaliteiten beschikken, is het gewenst dat wetgeving daartoe criteria bevat.

⁶⁶³. Deze klankbordgroep zou door het Ministerie van Justitie en Politie als onderdeel van de Surinaamse overheid benoemd kunnen worden, aangezien de rechterlijke macht onder dit ministerie valt. De bijzondere curator dient in het belang van het kind benoemd te worden. Aangezien het belang van het kind ook tot verantwoordelijkheid van de overheid behoort, dient deze zich mijns inziens eveneens in te zetten voor het ontwikkelen van kwaliteitscriteria voor de bijzondere curator.

⁶⁶⁴. Leidraad werkwijze en verslag bijzondere curatoren ex artikel 1:250 BW, <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/leidraad-werkwijze-en-verslag-bijzondere-curatoren-ex-art-1-250-bw.pdf>; Kwaliteitseisen Stichting Bijzondere Curator Nederland, <https://stichtingbcn.nl/over-de-stichting/>

⁶⁶⁵. Arendonk e.a., Bijzondere Curator, Achtergrond, Opleiding en Kwaliteit, Klankbordgroep Bijzondere Curator 2016; <https://stichtingbcn.nl/wp-content/uploads/2019/04/advies-klankbordgroep.pdf>.

⁶⁶⁶. Van der Bijl, Van den Dongen & Vreeburg-Van der Laan 2012, <https://www.kinderombudsman.nl/system/files/publications/2019-Publicatie%20aanmaken/2012.KOM3A.Debijzonderecuratoreenlotuitdeloterij.pdf>, pag. 50; Smits e.a. 2017, pag. 24.

Ad.1e. Gebrek aan specifieke richtlijnen omtrent de werkwijze, taken en bevoegdheden van de bijzondere curator

Volgens de Nederlandse literatuur⁶⁶⁷ heeft de bijzondere curator tot taak om via bemiddeling of door het aangaan van of interveniëren in een procedure een oplossing te vinden in een conflict tussen het kind, voor wie hij als belangenbeschermer optreedt en diens ouders. Echter, in de Surinaamse wet- en regelgeving zijn geen richtlijnen te vinden ten aanzien van de werkwijze, taken en bevoegdheden van de bijzondere curator. Voorts zijn er evenmin richtlijnen hierover opgenomen in het Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten in Suriname. Aangezien de Surinaamse wetgeving geen specifieke richtlijnen over de werkwijze, de taken en bevoegdheden van de bijzondere curator geeft, kan er willekeur en onduidelijkheid bij de bijzondere curatoren ontstaan over hun werkwijze, taken en bevoegdheden.

Als onderdeel van het *“Werkproces benoeming bijzondere curator o.g.v. art. 1:250 BW”*⁶⁶⁸ in Nederland is een leidraad⁶⁶⁹ ontwikkeld over de werkwijze van de bijzondere curator en het uitbrengen van diens verslag ex. artikel 1:250 NBW door de rechtbanken en gerechtshoven. Deze leidraad geeft de bijzondere curator richtlijnen over zijn werkwijze, het verslag, de termijn van indiening van het verslag, de zitting, de nazorg en het instellen van hoger beroep. Verder geeft de leidraad eveneens aan wat er zoal van een bijzondere curator wordt verwacht, de manier waarop deze rekening dient te houden met internationale aspecten en de wijze waarop kinderen dienen te worden gehoord.

Voor wat betreft de werkwijze, taken en bevoegdheden van de bijzondere curator binnen de echtscheidingsprocedure van de ouders in Suriname is het opstellen van een soortgelijke leidraad door het Hof van Justitie en de kantongerechten van Suriname, die aangepast is aan de Surinaamse situatie aanbevolen.

Ad.1f. Gebrek aan de mogelijkheid tot het instellen van hoger beroep

Aangezien het kind in Suriname geen zelfstandig verzoek tot benoeming van een bijzondere curator kan indienen, heeft het kind uiteraard ook geen recht op hoger beroep indien een dergelijk verzoek wordt afgewezen of indien het niet eens is met de keuze van de rechter voor een bepaalde bijzondere curator. Dat geldt ook in het geval dat een verzoek tot benoeming van een bijzondere curator van een ander

⁶⁶⁷. Hendriks 2011; Vlaardingebroek e. a. 2014; Smits 2015, pag. 153; Bruning e.a. 2020, pag. 47.

⁶⁶⁸. Werkproces Benoeming Bijzondere Curator o.g.v. art. 1:250 BW, april 2014, <https://www.eadvocaten.nl/wp-content/uploads/Werkproces-benoeming-bijzondere-curator-ogv-artikel-250-boek-1-BW.pdf>.

⁶⁶⁹. Leidraad werkwijze en verslag bijzondere curator ex artikel 1:250, <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/leidraad-werkwijze-en-verslag-bijzondere-curatoren-ex-art-1-250-bw.pdf>.

wordt afgewezen. Een minderjarig kind heeft dus - ondanks het feit dat hij in geval van artikel 1:362 BW wel materieel als belanghebbende wordt aangemerkt - geen processuele bevoegdheden.

Ad.2. Onbekendheid van de figuur van de bijzondere curator bij het kind en de ouders

Uit gesprekken met het BuFaz,⁶⁷⁰ dat bij elke voogdijzitting na de echtscheiding aanwezig is, blijkt dat er geen bijzondere curatoren voor de kinderen in echtscheidings- en voogdijprocedures worden benoemd. Thans worden deze evenmin in andere procedures betreffende de kinderen benoemd. Zo bleek uit het onderzoek van Headley⁶⁷¹ dat er in het verleden slechts bijzondere curatoren werden benoemd bij rechtsvorderingen tot nakoming van de onderhoudsplicht van vaders ten opzichte van hun kinderen staande het huwelijk. Dit kwam echter maar zelden voor. Tegenwoordig wordt helemaal geen gebruik meer gemaakt van deze rechtsfiguur.

De onbekendheid met de rechtsfiguur van de bijzondere curator onder belanghebbenden wordt als een van de oorzaken hiervan aangehaald. Verder biedt de wet slechts de mogelijkheid om bij vermogensrechtelijke belangenstrijd tussen ouder en kind een bijzondere curator te benoemen. In alle andere gevallen waarbij er sprake is van een belangenstrijd van niet-vermogensrechtelijke aard tussen ouder en kind is voorsnog deze mogelijkheid uitgesloten in de wetgeving. Dit leidt er ook toe dat de bijzonder curator thans slechts als een dode letter in de wet staat opgenomen.

Ad. 3. Beoordeling van de noodzaak tot benoeming van de bijzondere curator

Op grond van artikel 1:362 BW kan de rechter overgaan tot benoeming van een bijzondere curator in gevallen waarbij er sprake is van een tegenstrijdig belang tussen het kind en de ouder die het gezag over hem uitoefent. Echter, de wetgeving voorziet niet in toetsingscriteria aan de hand waarvan de rechter kan beoordelen of de benoeming van de bijzondere curator noodzakelijk is.

Vanwege het gebrek aan beoordelingscriteria en richtlijnen tot benoeming van een bijzondere curator in de Surinaamse wetgeving bestaat er geen eenduidigheid over de gronden waarnaar gekeken moet worden bij de benoeming van deze rechtsfiguur. Dit geeft aanleiding tot willekeur tussen de rechters bij de beoordeling van de noodzaak tot het benoemen van een bijzondere curator voor het kind. Een

⁶⁷⁰. Edoo 7-2-2020 (Onderhoofd Bureau Familierechtelijke Zaken); Mangre 21-2-2020 (juridisch medewerker Bureau Familierechtelijke Zaken).

⁶⁷¹. Headley 1996, pag. 17.

algemene richtlijn met betrekking tot het werkproces betreffende de benoeming van de bijzondere curator, lijkt mij aanbevelenswaard voor Suriname, teneinde de kans op willekeur tussen de rechters te verkleinen.

4.3.4 De bijzondere curator in het Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname

Zoals eerder is aangehaald, is Boek 1 BW reeds herzien en ligt er een Ontwerp BW bij de Nationale Assemblée van Suriname ter goedkeuring. In dit ontwerp is de rechtsfiguur van de bijzondere curator eveneens herzien en aangepast. De aanpassing heeft op basis van het huidige Nederlands artikel betreffende de bijzondere curator plaatsgevonden en is op enkele kleine wijzigingen na een weerspiegeling van artikel 1:250 NBW.

4.3.4.1 De bijzondere curator ex artikel 1:250 Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname

In het Ontwerp BW staat de bijzondere curator, evenals in Boek 1 van het Nederlands Burgerlijk Wetboek, opgenomen in artikel 1:212 en artikel 1:250. Artikel 1:212 Ontwerp BW handelt over de benoeming van de bijzondere curator in zaken betreffende de afstamming van het minderjarig kind en artikel 1:250 voorziet in de benoeming van een bijzondere curator in gevallen waarbij er sprake is van een tegenstrijdig belang van de ouders met dat van hun minderjarig kind ten aanzien van zijn verzorging en opvoeding alsook zijn vermogen. Aangezien voor het hoorrecht van het kind in de echtscheidingsprocedure van zijn ouders de benoeming van de bijzondere curator conform artikel 1:250 Ontwerp BW van belang is, zal er hierop verder worden ingegaan. Artikel 1:250 Ontwerp BW luidt als volgt:

“Wanneer in aangelegenheden betreffende diens verzorging en opvoeding dan wel het vermogen van de minderjarige, de belangen van de met het gezag belaste ouders of een van hen dan wel van de voogd in strijd zijn met die van de minderjarige, benoemt de kantonrechter of, indien de zaak reeds aanhangig is, de desbetreffende rechter, indien hij dit in het belang van de minderjarige noodzakelijk acht, daarbij in het bijzonder de aard van deze belangenstrijd in aanmerking genomen, op verzoek van een belanghebbende of ambtshalve een bijzondere curator om de minderjarige ter zake, zowel in als buiten rechte, te vertegenwoordigen.”

Volgens de Memorie van Toelichting⁶⁷² op dit artikel van het Ontwerp BW kan de rechter bij een belangentegenstelling tussen de met het gezag belaste ouder en het kind, na toetsing, een bijzondere curator benoemen. Hierbij gaat het zowel om

⁶⁷². Ontwerp – Memorie van Toelichting Boek 1 Nieuw Burgerlijk Wetboek van Suriname, 2022, pag. 46.

aangelegenheden betreffende de verzorging en opvoeding van het kind als zijn vermogen. Onder een belangenstrijd kunnen eveneens meningsverschillen in het kader van rechtsposities van het kind worden verstaan zoals de wens van een kind om gevaccineerd te worden, waaraan de ouders weigeren gevolg te geven. Tot het begrip verzorging en opvoeding kunnen ook aangelegenheden als scholing en arbeid worden gerekend.⁶⁷³

De rechter dient de bestaande noodzaak van de benoeming van de bijzondere curator aan de betrokken belangen te toetsen alvorens hiertoe over te gaan. Hierbij dient sprake te zijn van belangentegenstellingen tussen de ouders en het kind, welke belangen van substantiële aard zijn en moet het conflict tevens ernstig genoeg zijn om een bijzondere curator te mogen benoemen. De leeftijd van het kind kan hierbij eveneens een rol spelen.⁶⁷⁴

Voor wat betreft de betekenis van het begrip belanghebbende wordt gedoeld op degene op wiens rechten en verplichtingen de zaak rechtstreeks betrekking heeft. Hierbij is niet voldoende dat men zich betrokken voelt bij of sympathie opbrengt voor een zaak. Verder geeft de memorie van toelichting uitdrukkelijk aan dat de minderjarige in elk geval ook hoort tot de kring van belanghebbenden, zodat hij eveneens zelf het verzoek tot benoeming van een bijzondere curator bij de rechter kan doen. Dit verzoek kan ook informeel geschieden, bijvoorbeeld via een brief of emailbericht, waarbij de rechter de bijzondere curator ambtshalve zal kunnen benoemen.⁶⁷⁵

De bijzondere curator vertegenwoordigt de minderjarige zowel in als buiten rechte bij een belangenstrijd tussen hem en diens ouders of voogd. Hiervoor wordt in de memorie van toelichting op het Ontwerp BW verwezen naar de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, waarbij het Hof in de zaak *Golder vs the United Kingdom*⁶⁷⁶ aangaf dat in artikel 6 lid 1 van het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens, hierna te noemen EVRM, voor een ieder, inclusief minderjarigen, een recht van toegang tot de rechter besloten is. Er is weliswaar ruimte voor 'implied limitations' onder andere ten aanzien van minderjarigen, maar deze mogen niet zodanig zijn dat 'the very essence of the right' wordt aangetast.⁶⁷⁷ Voorts

⁶⁷³. HR 10-4-1987, NJ 1981, nr. 614 en HR 28-1-1994, NJ 1994, nr. 687; Ontwerp – Memorie van Toelichting Boek 1 Nieuw Burgerlijk Wetboek van Suriname, 2022, pag. 47.

⁶⁷⁴. Ontwerp – Memorie van Toelichting Boek 1 Nieuw Burgerlijk Wetboek van Suriname, 2022, pag. 47.

⁶⁷⁵. Ontwerp – Memorie van Toelichting Boek 1 Nieuw Burgerlijk Wetboek van Suriname, 2022, pag. 47.

⁶⁷⁶. EHRM 21-2-1975, NJ 1975, nr 462, par. 36.

⁶⁷⁷. EHRM 24-10-1979, NJ 1980, nr. 114, par. 75, *Winter vs the Netherlands*.

dienen deze beperkingen van het recht van toegang tot de rechter een legitiem doel te hebben en dient er voldaan te zijn aan het proportionaliteitsbeginsel.⁶⁷⁸

Naar aanleiding van de voornoemde verwijzing naar het EVRM is het belangrijk om aan te geven dat dit verdrag sedert de onafhankelijkheid van Suriname geen gelding meer heeft in Suriname. Desondanks wordt, zoals reeds in hoofdstuk 3.2 aangehaald, binnen het Surinaams recht veelvuldig verwezen naar het EVRM aangezien de inhoud van de artikelen van dit verdrag overwegend overeenstemmen met de corresponderende artikelen van het IVBPR en het AVR, waar Suriname wel partij bij is. Derhalve kan de uitleg van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, hierna EHRM, ten aanzien van de artikelen van de EVRM inspirerend werken en als kenbron dienen voor Suriname.⁶⁷⁹

Gelet op de inhoud van artikel 1:250 Ontwerp BW voorziet dit artikel niet slechts in de mogelijkheid tot benoeming van een bijzondere curator in een aparte procedure, maar kan deze ook in een procedure die reeds aanhangig is (zoals tijdens een echtscheidingsprocedure), door de rechter worden benoemd om de belangen van het kind te behartigen.⁶⁸⁰

Met de bovenstaande uitbreiding in artikel 1:250 Ontwerp BW met gevallen, waarin er eveneens een bijzondere curator bij belangentegenstellingen tussen ouders en kinderen van niet- vermogensrechtelijke aard kan worden benoemd, zou wel invulling gegeven kunnen worden aan het hoorrecht van het kind binnen echtscheidingsprocedures. Zo zou het kind ook binnen het echtscheidingsproces van zijn ouders zijn stem kunnen laten horen via zijn bijzondere curator, indien er een belangenstrijd is tussen ouders onderling omtrent de gezags- en omgangsregeling en het kind zodanig klem komt te zitten waardoor het geen eigen mening durft te vormen. In dit geval zou de bijzondere curator de belangen van het kind kunnen behartigen binnen dit proces en zijn mening naar voren kunnen brengen, zodat de rechter deze ook kan meenemen bij zijn afweging over de kwestie van het gezag en de vaststelling van de omgangsregeling.

Kritische kanttekeningen ten aanzien van artikel 1:250 Ontwerp BW

Voor wat betreft de werking van artikel 1:250 Ontwerp BW binnen echtscheidingsprocedures kunnen er eveneens enkele kanttekeningen geplaatst worden waaronder:

⁶⁷⁸. EHRM 28-5-1985, NJ 1991, nr. 623, par. 57, *Ashingdane vs the United Kingdom*.

⁶⁷⁹. Ontwerp – Memorie van Toelichting Boek 1 Nieuw Burgerlijk Wetboek van Suriname, 2022, pag. 1; Baal 2008, pag. 163; Chotoe 2020, pag. 31.

⁶⁸⁰. Ontwerp – Memorie van Toelichting Boek 1 Nieuw Burgerlijk Wetboek van Suriname, 2022, pag. 47.

1. inbreuk op de privacy van het gezin door de benoeming van de bijzondere curator doordat de bijzondere curator zich gaat inmengen met de gezinsverhoudingen, het gezag en de verzorgings- en opvoedtaken van de ouders;
2. geen nadere richtlijnen omtrent de deskundigheid van de persoon van de bijzondere curator;
3. het bepalen van de noodzaak tot het benoemen van de bijzondere curator; en
4. geen mogelijkheid tot het instellen van hoger beroep tegen de beslissing van de rechter tot afwijzing van het verzoek tot benoeming van de bijzondere curator.

Ad.1. Inbreuk op de privacy van het gezin

De benoeming van een bijzondere curator op grond van artikel 1:250 Ontwerp BW is slechts mogelijk in gevallen waarbij er sprake is van een substantieel probleem met een zekere ernst in de relatie tussen het kind en zijn ouders. Aangezien door de voornoemde benoeming een derde als te zijn een bijzondere curator zich gaat inmengen in de relatie tussen het kind en zijn ouders wordt inbreuk gemaakt op het gezinsleven en op de uitoefening van het gezag door de ouders en kunnen er derhalve vraagtekens worden geplaatst bij de rechtvaardigheid van deze schending van de privacy van het gezin. Volgens Smits⁶⁸¹ zal de rechter bij de benoeming van een bijzondere curator dienen af te wegen of het belang van de minderjarige prevaleert boven de inbreuk op de privacy van de ouders. Voor wat betreft scheidingssituaties waarbij het kind klem komt te zitten tussen de ruziënde ouders zou de benoeming van de bijzondere curator wel gerechtvaardigd kunnen worden, aangezien deze ter bescherming van de belangen van het kind in die concrete probleemsituatie wordt benoemd. In voornoemde geval geniet de bescherming van de belangen van het kind voorrang boven het recht op privacy van de ouders.

Ad.2. Geen kwaliteitscriteria omtrent deskundigheid bijzondere curator

Evenals het huidige BW voorziet de wetgever in het Ontwerp BW evenmin in nadere richtlijnen omtrent de kwaliteitseisen van de bijzondere curator. Voorts ontbreken er aanwijzingen omtrent de specifieke opleiding die de bijzondere curator genoten dient te hebben en wordt er evenmin aangegeven welke deskundigheid de persoon van de bijzondere curator dient te hebben. Hierdoor is het onduidelijk of behalve advocaten, die vanwege hun procesbevoegdheid het kind ook in juridische procedures mogen vertegenwoordigen, ook andere personen zoals gedragsdeskundigen als bijzondere curator mogen optreden. Mijns inziens dient de persoon van de bijzondere curator niet alleen over juridische kennis en procesbevoegdheid te beschikken maar dient deze ook weet te hebben van het gedrag, gevoel en gedachten van kinderen. Derhalve is het aanbevolen om afhankelijk van het specifiek conflict tussen ouders

⁶⁸¹. Smits 2015, pag. 161.

en het kind een bepaalde deskundige als bijzondere curator te benoemen. Voorts is het ook belangrijk dat bijzondere curatoren nader geschoold worden indien zij ook adviezen op terreinen buiten hun vakgebied dienen te verstrekken. Wordt een gedragsdeskundige als bijzondere curator benoemd en dient deze binnen een juridisch kader te adviseren dan is het belangrijk dat deze voldoet aan de kwaliteitseisen van zijn vakgebied. Voor wat betreft het juridisch gedeelte dient deze dan nader geschoold te worden. Dit geldt ook voor de jurist die binnen een gedragsdeskundige kader dient te adviseren. Voor nadere richtlijnen ten aanzien van de kwaliteitseisen en werkwijze van de bijzondere curator kan eveneens aansluiting gezocht worden bij de Leidraad werkwijze en verslag bijzondere curatoren ex artikel 1:250 BW van Nederland teneinde een soortgelijke leidraad voor Suriname te ontwikkelen die aangepast is aan de Surinaamse situatie.⁶⁸²

Ad. 3. Het bepalen van de noodzaak tot benoeming van de bijzondere curator

Volgens de toelichting op artikel 1:250 Ontwerp BW⁶⁸³ zal de rechter de noodzaak tot benoeming van een bijzondere curator aan de betrokken belangen dienen te toetsen. Dit betekent dat het verzoek tot benoeming van een bijzondere curator afdoende gemotiveerd dient te zijn, aangezien de rechter op grond van die informatie moet kunnen afwegen of er sprake is van een wezenlijk conflict van zekere ernst tussen de minderjarige en zijn wettelijke vertegenwoordiger(s). De verzoeker dient dus voldoende zwaarwegende concrete omstandigheden aan te dragen die de noodzaak tot benoeming van de bijzondere curator zal rechtvaardigen. Dit kan mogelijk als een beperking gelden voor een kind dat als belanghebbende een verzoek tot benoeming van een bijzondere curator wenst in te dienen. Een dergelijk kind zal hierbij ondersteund dienen te worden, aangezien van zo een minderjarige niet verwacht kan worden dat deze in staat is om de voornoemde concrete zwaarwichtige omstandigheden te kunnen onderscheiden en deze aan te dragen ter onderbouwing van zijn verzoek.

Ad. 4. Geen mogelijkheid tot hoger beroep

Evenals het huidige BW staat voor het kind in het Ontwerp BW geen mogelijkheid open tot het instellen van hoger beroep indien de kantonrechter het verzoek tot benoeming van de bijzondere curator afwijst. Aangezien het kind niet over processuele bevoegdheid beschikt binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders, kan deze niet in hoger beroep gaan tegen een afwijzende beslissing van de rechter.

⁶⁸². <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/leidraad-werkwijze-en-verslag-bijzondere-curatoren-ex-art-1-250-bw.pdf>.

⁶⁸³. Ontwerp – Memorie van Toelichting Boek 1 Nieuw Burgerlijk Wetboek van Suriname, 2022, pag. 47.

Afsluiting

Zoals eerder vermeld zou aan het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van de ouders wel uitvoering gegeven kunnen worden door middel van de rechtsfiguur van de bijzondere curator, omdat deze tot taak heeft om in een concreet geval zowel de belangen van het kind te behartigen als zijn mening aan de ouders en rechter voor te leggen. Uit mijn onderzoek blijkt dat de mogelijkheid tot benoeming van de bijzondere curator in het huidige Surinaams rechtsbestel slechts beperkt is tot een belangenstrijd tussen de wettelijke vertegenwoordiger en het kind van vermogensrechtelijke aard. Dit betekent dat er vooralsnog geen mogelijkheid bestaat tot benoeming van een bijzondere curator binnen het echtscheidingsproces van de ouders waarbij er tussen ouders onderling of ouder en kind een geschil is omtrent het gezag, het onderhoud en opvoeding en de omgangsregeling. In dit kader wordt dus geen invulling gegeven aan het hoorrecht van het kind binnen het echtscheidingsproces van de ouders middels de rechtsfiguur van de bijzondere curator.

Een uitbreiding van artikel 1:362 BW met gevallen van benoeming van een bijzondere curator bij een belangenstrijd tussen ouders onderling of tussen ouders en het minderjarig kind van niet vermogensrechtelijke aard, zoals het Ontwerp BW dat voorstelt, zou wel uitkomst kunnen bieden bij het geven van invulling aan het hoorrecht van het kind binnen het echtscheidingsproces van zijn ouders. Zo zou de bijzondere curator, in gevallen waarin het kind klem komt te zitten tussen de onderlinge conflicten van ouders over de gezags- en omgangsregeling en hierdoor geen eigen mening durft te geven, de belangen van het kind kunnen beschermen en als diens belangenbehartiger voor de rechter kunnen optreden. Verder zou hij behalve de belangen van het kind ook de mening van het kind naar voren kunnen brengen bij de ouders en/of de rechter.

Naast de uitbreiding zou er ook meer bekendheid aan deze rechtsfiguur onder belanghebbenden gegeven moeten worden en zouden er duidelijke regels en richtlijnen omtrent de kwaliteitseisen van de persoon van de bijzondere curator, diens werkwijze, taken en bevoegdheden en de beoordelingscriteria voor de benoeming van de bijzondere curator door de rechter vastgesteld dienen te worden. Een algemene richtlijn zoals het werkproces met betrekking tot de benoeming van de bijzondere curator en een Leidraad werkwijze en verslag bijzondere curatoren⁶⁸⁴, zoals die in Nederland, maar die toegespitst is op de Surinaamse situatie lijkt mij aanbevelenswaard voor Suriname.

⁶⁸⁴. <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/leidraad-werkwijze-en-verslag-bijzondere-curatoren-ex-art-1-250-bw.pdf>.

4.4 Het Bureau voor Familierechtelijke Zaken in het kader van het hoorrecht van het kind in echtscheidingsprocedures

4.4.1 Ontstaansgeschiedenis van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken

In 1905 werd in Nederland bij de inwerkingtreding van de Kinderwetten van 1901⁶⁸⁵ ook een Voogdijraad in het leven geroepen met als voornaamste taak om de rechter voor te lichten en te adviseren over de gezinssituatie van minderjarigen bij verzoeken tot ontheffing van en ontzetting uit het gezag. Als gevolg van het concordantiebeginsel werd ook in Suriname een Voogdijraad in het leven geroepen. Dit instituut kreeg bij verordening van 21 april 1906⁶⁸⁶ als voorloper van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken een plek in het Burgerlijk Wetboek. De taken en bevoegdheden van de Voogdijraad werden in artikel 1:382b BW vastgelegd.

De Voogdijraad was krachtens artikel 1: 382b BW voornamelijk belast met de zorg van minderjarigen die bij rechterlijke uitspraak ingevolge de hierna genoemde artikelen aan de Raad waren toevertrouwd, namelijk de artikelen 1:276 BW (schorsing ouderlijke macht hangende echtscheidingsgeding van ouders), artikel 1:371d BW (schorsing ouderlijke macht gedurende het geding betreffende ontzetting van de ouderlijke macht) en artikel 1:437 lid 3 BW (schorsing voogdij gedurende het geding tot ontzetting voogdij). Daarnaast was de Voogdijraad eveneens belast met de zorg van die kinderen die krachtens artikel 1:371f BW (onttrekking minderjarigen aan de ouderlijke macht van ouders gedurende het proces tot ontzetting van de ouderlijke macht) en artikel 1:437a BW (voorlopige toevertrouwing bij een geding tot ontzetting uit de voogdij en bij minderjarigen zonder gezag) door de Procureur-Generaal te zijner beschikking werden gesteld.

Het instituut van de Voogdijraad werd na zijn introductie in 1906 een aantal keren gewijzigd waaronder bij verordening van 17 november 1908⁶⁸⁷; K.B. van 17 mei 1935 no 80⁶⁸⁸ en bij de Wet van 3 augustus 1977.⁶⁸⁹ De laatste wijziging vond bij Decreet C-79 van 8 december 1983⁶⁹⁰ plaats, waarbij de naam van de “Voogdijraad” werd gewijzigd in het “Bureau voor Familierechtelijke Zaken” en diens taken en bevoegdheden opnieuw werden vastgesteld. Als gevolg van de naamsverandering

⁶⁸⁵. Burgerlijke Kinderwet van 6 februari 1901, i.w.tr. in 1905.

⁶⁸⁶. G.B. 1906, no. 50, i.w.tr. 1 april 1907.

⁶⁸⁷. G.B. 1909, no. 6, i.w.tr. 18 januari 1909.

⁶⁸⁸. G.B. 1935, no. 80, i.w.tr. 1 november 1936.

⁶⁸⁹. G.B. 1977, no. 45.

⁶⁹⁰. G.B. 1983, no. 117.

van de “Voogdijraad” in het “Bureau Familierechtelijke Zaken” hierna BuFaz, werd ook een Staatsbesluit van 28 december 1983⁶⁹¹ in het leven geroepen waarin de taken en bevoegdheden van het BuFaz nader zijn uitgewerkt.

Volgens het Decreet C-79 van 8 december 1983⁶⁹² werden aan het BuFaz door middel van dit Decreet ruimere taken en bevoegdheden toegekend dan voorheen, die afgestemd waren op de toenmalige ontwikkeling. Het BuFaz kwam in de plaats van de Voogdijraad, dat als een volledig ambtelijk bureau onder het Ministerie van Binnenlandse Zaken, het Districtsbestuur en het Ministerie van Justitie fungeerde.⁶⁹³

Volgens de Nota van Toelichting van het Staatsbesluit van 28 december 1983,⁶⁹⁴ had de Voogdijraad nimmer conform zijn taken en bevoegdheden, zoals de wetgever in artikel 1:382b oud BW en het Besluit van de Gouverneur van Suriname van 15 januari 1907⁶⁹⁵ had bepaald, gefungeerd vanwege een gebrek aan leden. Bij Staatsbesluit werden twee Voogdijraden benoemd die in Paramaribo en Nieuw Nickerie waren gevestigd. Na geruime tijd van afwezigheid van leden in Paramaribo werd op 25 oktober 1977⁶⁹⁶ bij Staatsbesluit opnieuw overgegaan tot benoeming van een voorzitter en leden. Tot deze nieuwe benoeming fungeerde een ambtenaar van het Ministerie van Justitie als secretaris van deze Raad die de taken en bevoegdheden van de Voogdijraad uitoefende. Echter, deze secretaris bleef ook na de benoeming van de nieuwe leden en voorzitter nog steeds alle taken en bevoegdheden van de Voogdijraad uitoefenen waardoor het voor de nieuwe leden van deze Raad onmogelijk werd om een constructieve bijdrage aan de werkzaamheden van de Voogdijraad te leveren.⁶⁹⁷ Verder bleek dat de Voogdijraad te Paramaribo reeds geruime tijd als ambtelijk bureau werkte, terwijl die te Nieuw Nickerie in nauw overleg met de Raad te Paramaribo haar werkzaamheden verrichtte, hetgeen erop

⁶⁹¹. Staatsblad 1983, no. 127.

⁶⁹². G.B. 1983, no. 117.

⁶⁹³. Nota van Toelichting, pag. 5, bij het Decreet van 8 december 1983, *Stb.* 117, houdende nadere wijziging van het Burgerlijke Wetboek en naamsverandering van “de Voogdijraad” in “Bureau Familierechtelijke Zaken” en “het Bureau Kosteloze Rechtsbijstand” in “het Bureau voor Rechtshulp”.

⁶⁹⁴. Nota van Toelichting, pag. 5, Staatsbesluit van 28 december 1983, *Stb.* 127, ter uitvoering van artikel 382b, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot de taken en bevoegdheden van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken.

⁶⁹⁵. G.B. 1907, no. 8 en G.B. 1950, no. 36.

⁶⁹⁶. Staatsbesluit van 25 oktober 1977, no 12209.

⁶⁹⁷. Nota van Toelichting (pag. 5), Staatsbesluit van 28 december 1983, *Stb.* 127, ter uitvoering van artikel 382b, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot de taken en bevoegdheden van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken.

neerkwam dat een groot deel van de taak van die Raad in Nickerie door de Raad in Paramaribo werd overgenomen.⁶⁹⁸

Het Staatsbesluit van 28 december 1983⁶⁹⁹ had tot doel om de twee bij Staatsbesluit ingestelde Voogdijraden (Paramaribo en Nickerie), te doen verdwijnen en te vervangen met één officieel ambtelijk bureau onder de naam “Bureau voor Familierechtelijke Zaken”.⁷⁰⁰ Aangezien het jeugdbeschermingswerk in de loop der jaren ook was uitgegroeid tot een omvangrijke taak, zou deze taak voortaan door de daartoe opgeleide personen van dit Bureau worden verricht. De taken en bevoegdheden die aan het BuFaz werden toegekend, waren gebaseerd op de in de toenmalige praktijk gevoelde behoeften en waren daarom ruim opgesteld voor een gedegen functionering.⁷⁰¹ Het begrip “Familierechtelijke Zaken” werd in de nieuwe naam opgenomen, omdat hierdoor de nieuwe taken van het Bureau beter werden gedekt.⁷⁰²

In vergelijking met de Voogdijraad is de taak van het BuFaz omvangrijker. Volgens artikel 4 van het Staatsbesluit van 28 december 1983⁷⁰³ heeft het BuFaz de volgende taken:

- a. *“het bevorderen van de jeugdbescherming;*
- b. *het bevorderen van de samenwerking en goede verstandhouding tussen alle overheids- en particuliere instellingen op het gebied van jeugdbescherming;*
- c. *het inlichten van de minister over de ontwikkeling van de jeugdbescherming;*
- d. *het desgevraagd advies uitbrengen aan de rechter;*

^{698.} Nota van Toelichting (pag. 5), Staatsbesluit van 28 december 1983, *Stb.* 127, ter uitvoering van artikel 382b, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot de taken en bevoegdheden van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken.

^{699.} Staatsbesluit van 28 december 1983, *Stb.* 127, ter uitvoering van artikel 382b, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot de taken en bevoegdheden van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken.

^{700.} Staatsbesluit van 28 december 1983, *Stb.* 127, ter uitvoering van artikel 382b, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot de taken en bevoegdheden van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken.

^{701.} Nota van Toelichting (pag. 5), Staatsbesluit van 28 december 1983, *Stb.* 127, ter uitvoering van artikel 382b, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot de taken en bevoegdheden van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken.

^{702.} Nota van Toelichting (pag.5) Decreet van 8 december 1983, *Stb.* 117, houdende nadere wijziging van het Burgerlijke Wetboek en naamsverandering van “de Voogdijraad” in “Bureau Familierechtelijke Zaken” en “het Bureau Kosteloze Rechtsbijstand” in “het Bureau voor Rechtshulp.”

^{703.} Staatsbesluit van 28 december 1983, *Stb.* 127, ter uitvoering van artikel 382b, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot de taken en bevoegdheden van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken.

- e. *de zorg voor alle minderjarigen die deze speciale zorg naast of in plaats van de ouderlijke zorg behoeven;*
- f. *het zich op de hoogte stellen van gevallen waarin één der in het Burgerlijk Wetboek genoemde maatregelen tot jeugdbescherming dient te worden overwogen en waar nodig het vorderen van die maatregelen (onthefing/ontzetting uit de ouderlijke macht en voogdij, voorlopige toevertrouwing, ondertoezichtstelling, uithuisplaatsing), voorts ervoor zorg te dragen dat elke minderjarige in Suriname onder gezag staat van ouders of voogd met toeziende voogd, eventuele tijdelijke voogd en dat het gezag wordt uitgeoefend;*
- g. *de zorg voor de aan het Bureau voorlopig toevertrouwde kinderen en in opdracht van de kantonrechter toezicht op de wijze waarop de ondertoezichtstelling en uithuisplaatsing worden uitgevoerd;*
- h. *het bevorderen dat ouders hun onderhoudsplicht ten opzichte van hun minderjarige kinderen nakomen en zodanige maatregelen daartoe nemen;*
- i. *de inning en afdracht van alimentatiebedragen ten behoeve van minderjarigen van de onderhoudsplichtige aan degene die de minderjarige feitelijk verzorgt, voor zover aan dit Bureau opgedragen.”*

4.4.2 De rol van het Bureau voor Familierechtelijke zaken gerelateerd aan het hoorrecht van het kind

In deze subparagraaf wordt onderzocht of het kind door middel van dit BuFaz zijn mening kenbaar kan maken binnen het echtscheidingsproces van zijn ouders.

Ingevolge artikel 4 lid 1d van het Staatsbesluit van 28 december 1983⁷⁰⁴ kan het BuFaz de rechter desgevraagd adviseren in allerhande zaken waarbij kinderen zijn betrokken. Zo kan de rechter dit Bureau vragen om tijdens het echtscheidingsproces van de ouders of bij de voogdijvoorziening na echtscheiding een onderzoek in te stellen en hem te adviseren, indien de ouders in casu het onderling oneens zijn over de voorlopige alsook de definitieve voorzieningen ten aanzien van de minderjarige kinderen.

Tijdens de echtscheidingsprocedure wordt het BuFaz slechts bij de verzoeningscomparitie betrokken waarin de voorlopige voorzieningen ten aanzien van echtgenoten en de kinderen worden getroffen. Zoals eerder is aangehaald, vangt een echtscheidingsprocedure aan met de aanbieding van het verzoekschrift. Na de aanbieding volgt de verzoeningscomparitie bij de rechter, waarbij meteen

⁷⁰⁴. Staatsbesluit van 28 december 1983 ter uitvoering van artikel 382b, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot de taken en bevoegdheden van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken, Staatsblad 1983 no. 127.

de voorlopige voorzieningen betreffende de echtgenoten en kinderen worden getroffen. Indien de meningen van ouders bij de verzoeningscomparitie haaks op elkaar staan ten aanzien van de voorlopige voorzieningen betreffende de kinderen, kan de rechter het BuFaz om advies vragen. Verder is het Bureau ook altijd aanwezig tijdens de zitting inzake de voogdijvoorziening na de echtscheiding. Tijdens deze voogdijzitting wordt door de rechter definitief voorzien in de voogdij en toeziende voogdij, de alimentatie, de verblijfplaats van het kind en de omgangsregeling ten aanzien van de minderjarigen. Verschillen de meningen van de ouders over deze voorzieningen, dan wordt het Bureau eveneens gevraagd om een onderzoek in te stellen en de rechter hierover te adviseren.⁷⁰⁵

Het doel en de uitgangspunten van het Bureau bij dit onderzoek zijn om alle kinderen ongeacht hun leeftijd te betrekken en een zodanig advies uit te brengen, opdat het belang van het kind het best wordt gediend. De bescherming van het belang van het kind geldt derhalve als een belangrijk uitgangspunt bij de uitvoering van de onderzoekende en adviserende taak van het BuFaz. Nochtans treedt het BuFaz met deze adviserende taak niet als vertegenwoordiger van de belangen of mening van het desbetreffende kind binnen het echtscheidingsproces van de ouders, maar fungeert het slechts als adviesorgaan van de rechter.

Beperkingen aan het onderzoek door het Bureau voor Familierechtelijke Zaken

Uit het voorgaande blijkt dat de participatiemogelijkheid van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders niet wordt versterkt via het onderzoek van het BuFaz aangezien er enkele beperkingen kleven aan de rol van het BuFaz in het kader van de participatiemogelijkheden van het kind. Hierbij gaat het om de volgende beperkingen namelijk:

1. De beperkte rol van het BuFaz in scheidingszaken.
2. De beperkte taak van het BuFaz.

Toelichting op voornoemde beperkingen

Ad. 1. Beperkte rol van het BuFaz in scheidingszaken

Het BuFaz wordt slechts in opdracht van de rechter in problematische scheidingsgevallen, waarbij er een onderling conflict is tussen de ouders over onder andere de

⁷⁰⁵. Vraaggesprek met dhr. Edoo 7-2-2020 (Onder-hoofd Bureau Familierechtelijke Zaken); vraaggesprek met het ambtenarencollectief van de Juridische- en Voogdijsectie van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken 26 september 2022.

invulling van de voogdij en toeziende voogdij, de verblijfplaats, de omgangsregeling en de alimentatie betreffende het kind, betrokken in een echtscheidingsgeding.

Ad. 2. Beperkte taak van BuFaz

Volgens de taakomschrijving van het BuFaz heeft dit bureau slechts een adviserende taak ten opzichte van de rechter over het gezag, de verblijfplaats, de omgangsregeling en de kinderalimentatie en heeft het geen taak en evenmin de mogelijkheid om als vertegenwoordiger van het kind op te treden binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders.

Vermeldenswaard is dat in het Ontwerp BW geen ingrijpende wijzigingen hebben plaatsgevonden ten opzichte van het huidige recht.⁷⁰⁶ Derhalve wordt afgezien van de bespreking van de rol van het Bureau voor Familierechtelijke zaken gerelateerd aan het hoorrecht van het kind in het Ontwerp BW.

Afsluiting

Ter afsluiting van de voorgaande paragrafen over de rol van het BuFaz in het kader van de uitoefening van het hoorrecht van het kind binnen het echtscheidingsproces van zijn ouders zal ik kort stilstaan bij mijn bevindingen ten aanzien van de vraag of het BuFaz als vertegenwoordiger van het kind kan optreden bij de uitoefening van zijn hoorrecht. Hierbij concludeer ik dat het BuFaz momenteel niet als vertegenwoordiger van het kind kan optreden bij de uitoefening van zijn hoorrecht binnen het echtscheidingsproces van zijn ouders, aangezien dit bureau binnen het echtscheidingsgeding slechts een adviserende taak heeft ten behoeve van de rechter. Hierbij heeft het BuFaz, in opdracht van de rechter, tot taak om hem in conflictscheidingen en conflicterende voogdijzittingen door middel van een onderzoek te adviseren over de voorzieningen voor de kinderen. Deze onderzoekende en adviserende rol maakt dit bureau evenmin tot partij bij deze scheidingsconflicten.

4.5 Bevindingen naar aanleiding van hoofdstuk 4

In dit hoofdstuk ben ik nagegaan welke mogelijkheden minderjarigen hebben om al dan niet rechtstreeks binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijvoorziening na echtscheiding zijn stem te laten horen en wat de reikwijdte is van deze participatiemogelijkheden. Hierbij is onderzocht of en zo ja in hoeverre kinderen hun stem kunnen laten horen binnen het echtscheidingsproces van hun

⁷⁰⁶. Memorie van Toelichting Boek 1 Ontwerp BW, afdeling 2 (Het Bureau voor Familierechtelijke Zaken).

ouders via hun wettelijke vertegenwoordiger(s), of door het hoorrecht van het kind dat is geregeld in *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”*, dan wel door de bijzondere curator of het onderzoek van het BuFaz.

Indien naar de inhoud van de bovengenoemde instrumenten wordt gekeken, wordt steeds aangegeven dat hiermede het belang van het kind gediend wordt. Echter, het blijkt dat niet wordt stilgestaan bij het feit dat bij deze belangenbehartiging de mening van het kind daadwerkelijk dient te worden meegenomen en meegewogen, omdat dit een essentiële voorwaarde is voor de volledige belangenbehartiging van het kind.

Bij het behartigen van de belangen van het kind binnen het echtscheidingsproces door de wettelijke vertegenwoordiger, is het belangrijk dat deze de mening en wensen van het kind daadwerkelijk betreft in dit proces en dat deze de mening en wensen van het kind ook kenbaar maakt aan de rechter. Echter, uit de literatuur blijkt dat ouders vanwege de partnerproblematiek zodanig emotioneel beladen kunnen zijn dat zij eerder geneigd zijn om hun eigen belangen binnen het echtscheidingsproces te behartigen, waardoor zij die van de kinderen uit het oog (dreigen te) verliezen. Door hun onderlinge conflicten zijn zij dikwijls niet meer in staat om de wensen en mening van hun kinderen mee te nemen binnen dit proces. Integendeel zelfs, want vaak worden de kinderen als wapen gebruikt om de eigen belangen van ouders te behartigen.

Indien naar de participatiemogelijkheid van het kind via het hoorrecht krachtens *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* wordt gekeken, valt op te merken dat deze wet het kind wel de mogelijkheid biedt om zijn stem binnen het echtscheidingsproces van zijn ouders te laten horen. Echter, de kritische kanttekeningen die bij deze wet zijn geplaatst, beperken deze participatiemogelijkheid van het kind. Het hanteren van een leeftijdsgrens van twaalf jaar voor de oproep- en hoorplicht van rechters, geen duidelijkheid voor wat betreft de wijze waarop minderjarigen opgeroepen dienen te worden voor het kindgesprek en geen duidelijke richtlijnen ten aanzien van de uitvoering van het kindgesprek kunnen als voornaamste beperkingen op de participatiemogelijkheid van het kind via deze wet genoemd worden.

Daarnaast hebben in het Nieuw BRv geen ingrijpende wijzigingen plaatsgevonden in het hoorrecht van het kind in het scheidingsproces van zijn ouders ten opzichte van het huidige recht. Voorts kunnen ook vraagtekens geplaatst worden bij de enige noemenswaardige wijziging met name de uitbreiding van het hoorrecht van wilsbekwame twaalfminners. Derhalve kan worden gesteld dat ook het Nieuw BRv

tekortschiet in de toekenning van effectieve participatiemogelijk aan kinderen in scheidingszaken door middel van zijn hoorrecht.

Voorts blijkt dat de rechtsfiguur van de bijzondere curator evenmin een effectieve participatiemogelijkheid van het kind binnen het huidige echtscheidingsproces van zijn ouders oplevert, aangezien deze benoeming beperkt is tot een belangenstrijd tussen de wettelijke vertegenwoordiger(s) en het kind van vermogensrechtelijke aard. Het Ontwerp BW zorgt mijns inziens wel voor een verbetering ten opzichte van het huidige recht voor wat betreft de participatiemogelijkheid van het kind in het echtscheidingsproces van zijn ouders via een bijzondere curator, aangezien de benoeming van de bijzondere curator in dit toekomstig recht niet beperkt is tot een belangenstrijd tussen de wettelijke vertegenwoordiger(s) en het kind van vermogensrechtelijke aard. Op grond van het Ontwerp BW kan de rechter eveneens een bijzonder curator benoemen, indien er een belangenstrijd is tussen ouders onderling omtrent de gezags- en omgangsregeling en het kind zodanig klem komt te zitten waardoor het geen eigen mening durft te vormen. Nochtans kunnen er bij de rechtsfiguur van de bijzondere curator in het Ontwerp BW eveneens kritische kanttekeningen worden geplaatst zoals onder andere: geen nadere richtlijnen omtrent de deskundigheid van de persoon van de bijzondere curator en geen mogelijkheid tot het instellen van hoger beroep tegen de beslissing van de rechter tot afwijzing van het verzoek tot benoeming van de bijzondere curator. Hierdoor kan het kind binnen het scheidingsproces van zijn ouders evenmin effectief zijn stem via een bijzondere curator laten horen.

Voor wat betreft de participatiemogelijkheid van het kind via het onderzoek van het BuFaz valt op te merken dat dit Bureau wel alle kinderen tracht te betrekken bij haar onderzoek – wanneer het door de rechter om advies wordt gevraagd- en dat het hun meningen ook meeneemt in haar adviesrapport. Echter, het BuFaz wordt niet bij alle echtscheidingsprocedures door de rechter betrokken. Verder heeft het slechts een adviserende taak ten opzichte van de rechter en treedt het niet op als vertegenwoordiger van de mening en belangen van het kind binnen dit proces.

Met dit hoofdstuk wordt het juridisch dogmatisch onderzoek afgerond. In het volgende deel (Deel II) wordt een aanvang gemaakt met het empirisch onderzoek waarbij de toepassing van het hoorrecht van het kind in de Surinaamse rechtspraktijk aan de hand van het dossier-onderzoek wordt belicht.

Het empirisch onderzoek

Naast het juridisch dogmatisch onderzoek is er eveneens een empirisch onderzoek verricht. Dit empirisch onderzoek bestaat uit een dossier-onderzoek en observaties van kindgesprekken tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding bij het Kantongerecht in het Eerste Kanton, semigestructureerde interviews met rechters, gedragsdeskundigen en het BuFaz en afname van een vragenlijst bij kinderen met een scheidingservaring op scholen. Het doel van dit empirisch onderzoek is om na te gaan hoe de toepassing van het hoorrecht van het kind in de Surinaamse rechtspraktijk en met name binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding plaatsvindt. Voorts zijn bij dit onderzoek eveneens de meningen, visies en ervaringen van kinderen met hun hoorrecht binnen voornoemde procedures bevestigd en belicht om na te gaan of zij het belangrijk vinden om een hoorrecht binnen deze procedures te hebben en zo ja hoe zij dit recht zouden willen uitoefenen. Deze meningen, visies en ervaringen van het kind zijn eveneens bevestigd om aanbevelingen te kunnen formuleren voor de eventuele aanpassing van het huidige hoorrecht van het kind in de wetgeving en de toepassing hiervan in de rechtspraktijk.

In de hiernavolgende hoofdstukken worden de onderzoeksresultaten van de diverse onderdelen van het empirisch onderzoek afzonderlijk belicht. In hoofdstuk 5 worden de resultaten van het dossier-onderzoek belicht en hoofdstuk 6 geeft een weergave van de resultaten van het observatie-onderzoek. In hoofdstuk 7 komen de resultaten van de semi-gestructureerde interviews met de voogdijrechters, gedragsdeskundigen en het BuFaz aan de orde en in hoofdstuk 8 worden de onderzoeksresultaten van de vragenlijst, die bij de kinderen is afgenomen, besproken.

Hoofdstuk 5

Dossieronderzoek betreffende de toepassing van het hoorrecht van kinderen binnen echtscheidingsprocedures en voogdijprocedures na echtscheiding

Introductie

Om inzicht te krijgen in de toepassing van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijvoorziening na de echtscheiding in de rechtspraak, heb ik een dossieronderzoek verricht bij het Kantongerecht in Suriname.

In Suriname zijn er twee rechterlijke instanties waar de behandeling van rechtszaken plaatsvindt te weten het Kantongerecht en het Hof van Justitie. Het Kantongerecht behandelt de rechtszaken in eerste aanleg en het Hof van Justitie is de instantie waar er beroep tegen de beslissingen van de Kantongerechten kan worden ingediend. Suriname kent drie Kantongerechten namelijk het Eerste Kanton, het Tweede Kanton en het Derde Kanton. De Kantonrechter in het Eerste Kanton oordeelt over de burgerlijke zaken in het district Paramaribo, Wanica, Para, Brokopoondo, Commewijne en Saramacca. Die in het Tweede Kanton oordeelt over strafzaken in het district Paramaribo en in het district Commewijne en de kantonrechter in het Derde Kanton behandelt de burgerlijke en strafzaken in de districten Nickerie, Coronie, Marowijne en Sipaliwini, alsmede over strafzaken in de districten Wanica, Para, Brokopoondo en Saramacca.⁷⁰⁷

Het dossieronderzoek is bij het Kantongerecht in het Eerste Kanton verricht, aangezien bij navraag bij de Griffie der Kantongerechten Civiele Zaken bleek dat de meeste echtscheidingszaken bij dit Kantongerecht worden ingediend. Immers dit Kantongerecht behandelt de civiele zaken in de meest bevolkte districten van Suriname.⁷⁰⁸

Zoals in hoofdstuk 1 al is vermeld, volgt er na de echtscheidingsprocedure nog een andere procedure namelijk de voogdij na echtscheiding, waar de definitieve voorzieningen omtrent de kinderen worden getroffen. Zo wordt tijdens deze procedure bepaald wie de voogd en toeziende voogd over de kinderen wordt en worden er eveneens voorzieningen getroffen over hun verblijfplaats, het contact

^{707.} Artikel 25 jo artikel 31 REGLEMENT op de inrichting en samenstelling van de Surinaamse rechterlijke macht (G.B. 1935 no. 79), gelijk het luidt na de daarin aangebrachte wijzigingen bij G.B. 1936 no. 108, G.B. 1945 no. 134, G.B. 1948 no. 88, G.B. 1949 no. 3, G.B. 1951 no. 47, G.B. 1951 no. 48, G.B. 1951 no. 49, G.B. 1954 no. 37, G.B. 1956 no. 10, G.B. 1960 no. 21, G.B. 1960 no. 83, G.B. 1967 no. 100, G.B. 1971 no. 65, S.B. 1980 no. 116, S.B. 1985 no. 2, S.B. 1990 no. 10, S.B. 1994 no. 17.

^{708.} Dit blijkt uit de statistieken van het zittingsjaar 2022-2023 van de Unit Familie, Griffie der Kantongerechten Civiele Zaken. Zo blijkt uit de voornoemde statistieken dat van de twee Kantongerechten en met name het Eerste Kanton en Derde Kanton waar echtscheidings- en voogdijzaken kunnen worden ingediend, 947 echtscheidingszaken bij het Eerste Kanton en slechts 55 echtscheidingszaken bij het Derde Kanton waren ingediend voor het jaar 2022-2023.

met de ouder niet-voogd en de kinderalimentatie. Het dossieronderzoek omvat een compleet dossieronderzoek van zowel de desbetreffende echtscheidingsprocedure als de daaropvolgende voogdijprocedure na echtscheiding.

5.1 Verantwoording van de methode en de uitvoering van het onderzoek

Gedurende dit onderzoek zijn er dossiers over vier perioden onderzocht te weten:

1. periode 2004-2007;
2. periode 2008-2011;
3. het jaar 2018 en
4. het jaar 2021.

Met dit dossier-onderzoek wordt beoogd om na te gaan hoe het hoorrecht van het kind tijdens echtscheidingsprocedures en voogdij na echtscheidingsprocedures binnen de bestaande rechtspraktijk wordt toegepast en hoe de toepassing van dit recht zich vóór en na de aanneming van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”*, in de rechtspraktijk heeft ontwikkeld. Derhalve is naar voornoemde vier periodes gekeken. Allereerst is naar de toepassing van dit recht vóór de aanneming van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* en wel in de periode 2004-2007 gekeken. Het voorgaande is onderzocht vanwege het feit dat Surinaamse kinderen reeds vóór de aanneming van deze wet al een hoorrecht hadden op grond van het IVRK, AVRМ en IVBPR aangezien Suriname partij is bij deze verdragen. Derhalve konden rechters, alhoewel zij vóór de aanneming van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* geen wettelijke plicht hadden om kinderen tijdens echtscheidingsprocedures te horen, de desbetreffende kinderen toch horen op grond van voornoemde verdragen. Met het onderzoek naar de toepassing van het hoorrecht van het kind in de periode 2004-2007 ben ik dus nagegaan of rechters de kinderen ook wel vóór de aanneming van voornoemde wet hoorden. Vervolgens is naar de ontwikkelingen in de toepassing van het hoorrecht vanaf de aanneming van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* gekeken. Aangezien de toepassing van wetten die eerst kort in werking zijn getreden vaak restrictief is, was het mijns inziens eveneens interessant om na te gaan hoe de rechter dit recht in het prille begin heeft toegepast en waarop er destijds werd gelet bij de toepassing van het hoorrecht. Derhalve is voor de dossiers van de periode 2008-2011 gekozen. Ten slotte is gekeken naar de recentere dossiers en met name de dossiers van de periode 2018 en 2021 teneinde na te gaan hoe de toepassing van het hoorrecht van het kind thans in de rechtspraktijk plaatsvindt.

Voor het dossier-onderzoek is toestemming gevraagd aan de hoofdgriffier bij het Kantongerecht in het Eerste Kanton. Hierbij werd toestemming gevraagd om mij, in het kader van mijn onderzoek, in de gelegenheid te stellen om echtscheidingsdossiers met de bijbehorende voogdijsdossiers van de voornoemde perioden bij dit Kantongerecht te bestuderen en de relevante informatie hieruit met inachtneming van de regels van vertrouwelijkheid en privacy in mijn onderzoek te verwerken. Aanvankelijk werd een verzoek gedaan om 50 echtscheidingsdossiers met de bijbehorende voogdijsdossiers per onderzoeksperiode ter beschikking te kunnen krijgen teneinde na te gaan in hoeverre kinderen binnen de echtscheidings- en voogdijsprocedure van hun ouders in deze perioden werden gehoord. Echter, vanwege de beperkte beschikbaarheid van voornoemde dossiers zijn voor de perioden 2004-2007 en 2008-2011 respectievelijk 35 en 112 dossiers onderzocht. Voor het jaar 2018 en 2021 zijn respectievelijk 23 en 42 dossiers bestudeerd. Voornoemde dossiers zijn door de archivaris van het Kantongerecht, in opdracht van de hoofdgriffier, verzameld en aan mij verstrekt. Hierbij lichte de archivaris uit het archief van de echtscheidingsdossiers per onderzoeksperiode aselect een aantal echtscheidingsdossiers waar er ook een voogdijsdossier aan was vastgehecht. Vervolgens werden deze dossiers aan mij verstrekt. De selectie van de dossiers heeft dus buiten mijn invloed plaatsgevonden, waardoor ik niet dezelfde hoeveelheid dossiers per onderzoeksperiode ter beschikking heb kunnen krijgen, om een valide vergelijking te kunnen maken. Derhalve heb ik gewerkt met het aantal echtscheidings-c.q. voogdijsdossiers dat aan mij is verstrekt. Ondanks het feit dat hierdoor geen harde conclusies aan het dossieronderzoek kunnen worden verbonden en er derhalve sprake is van beperkte generaliseerbaarheid, geven de onderzoeksresultaten wel een beeld van de wijze waarop de toepassing van het hoorrecht van het kind in de verschillende onderzoeksperioden heeft plaatsgevonden.

Vermeldenswaard is dat noch bij het Kantongerecht noch bij het Centraal Bureau voor Burgerzaken⁷⁰⁹ er op jaar basis een registratie plaatsvindt van het aantal echtscheidingen met kinderen binnen het desbetreffende gezin. Derhalve is het mij niet bekend hoeveel echtscheidingen er in totaal per onderzoeksperiode hebben plaatsgevonden waarbij er ook kinderen binnen het desbetreffende gezin aanwezig waren.

Verantwoording keuze periode

Er zijn dossiers over de periode 2004-2007 bestudeerd om na te gaan wat de grondslag voor het horen van kinderen binnen de echtscheidingsprocedure van

⁷⁰⁹. Dit is een afdeling van het Ministerie van Binnenlandse Zaken van Suriname, die belast is met de zorg voor de bevolkingsboekhouding en burgeradministratie.

hun ouders en voogdijprocedure na echtscheiding was vóór de inwerkingtreding van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”*. Voorts is nagegaan of kinderen in deze periode werden gehoord en zo ja, op welke wijze deze werden gehoord.

Vervolgens zijn er dossiers over de periode 2008-2011 bestudeerd om inzicht te verkrijgen in de toepassing van het hoorrecht van het kind na de inwerkingtreding van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”*. Hierbij is het de bedoeling om na te gaan hoe de rechter dit recht in het prille begin heeft toegepast en waar er allemaal op werd gelet bij de toepassing.

Ten slotte zijn er dossiers van het jaar 2018 en 2021 bestudeerd om na te gaan hoe het hoorrecht van het kind zich in deze perioden heeft ontwikkeld en hoe de toepassing van dit recht in de huidige rechtspraktijk plaatsvindt.

Onderzoeksvraag

De vragen die aan dit dossieronderzoek ten grondslag liggen, luiden als volgt: *“In hoeverre en op welke wijze heeft de toepassing van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure en de voogdijvoorziening na echtscheiding vóór de inwerkingtreding van “de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008” plaatsgevonden en hoe heeft dit recht zich na de inwerkingtreding van deze wet in de rechtspraktijk ontwikkeld? Wordt de mening van het kind hierin gewaardeerd en zo ja hoe?”*

Om deze onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, is een aantal thema's geformuleerd. De resultaten van het dossieronderzoek worden aan de hand van deze thema's besproken. Om deze thema's te kunnen formuleren ben ik allereerst in een vijftigtal random geselecteerde echtscheidings- en de daartoe behorende voogdijdossiers, dat ik voor mijn onderzoek ter beschikking kreeg, nagegaan welke kindspecifieke onderwerpen er in deze dossiers aan de orde komen. Hierbij bleek dat de leeftijd van het kind; het kindgesprek; het advies van het BuFaz; het advies van de externe gedragsdeskundige en het eindoordeel van de rechter de onderwerpen waren die betrekking hadden op de kinderen. Vervolgens heb ik de internationale standaarden oftewel voorwaarden voor het horen van kinderen binnen gerechtelijke procedures naast de kindspecifieke onderwerpen in de echtscheidings- en voogdijdossiers geplaatst. Ten slotte heb ik aan de hand van deze kindspecifieke onderwerpen en de voornoemde internationale standaarden thema's geformuleerd teneinde de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden.

Per thema is vooraf een lijst met items geformuleerd die tijdens het dossieronderzoek zijn gescoord. Deze lijst is gedurende het dossieronderzoek aangevuld

met enkele nieuwe relevante items die uit het dossier-onderzoek zijn voortgevloeid. De finale lijst met items (zie bijlage 1) is bij alle dossiers gescoord, en per thema geanalyseerd.

De thema's zijn afzonderlijk over de vier onderzoeksperioden getoetst en luiden als volgt:

- a. aantal, leeftijd en soort gevallen waarin kinderen door de rechter zijn gehoord;
- b. grondslag van de toepassing van het hoorrecht;
- c. inhoud van het kindgesprek;
- d. advies BuFaz;
- e. advies externe gedragsdeskundige;
- f. waardering van de mening van het kind;
- g. terugkoppeling van de eindbeslissing van de rechter met het kind.

Beperkingen aan het onderzoek

Zoals eerder is vermeld, is het dossieronderzoek bij het Kantongerecht in het Eerste Kanton verricht, terwijl er ook echtscheidingszaken in het Derde Kanton worden behandeld. Dit leidt mogelijk tot een beperking voor de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten, aangezien dit onderzoek slechts een weergave geeft van de wijze waarop de rechters in het Eerste Kanton omgaan met het hoorrecht van het kind in echtscheidingsprocedures. De wijze waarop rechters in het Derde Kanton omgaan met het hoorrecht van het kind in voornoemde procedures is buiten beschouwing gelaten. Voorts levert de wijze waarop de selectie van de echtscheidingsdossiers heeft plaatsgevonden eveneens een beperking op voor de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten, aangezien ik niet dezelfde hoeveelheid dossiers per onderzoeksperiode ter beschikking heb kunnen krijgen, om een valide vergelijking tussen de verschillende onderzoeksperioden te kunnen maken.

5.2 Resultaten dossieronderzoek

De resultaten van het onderzoek worden aan de hand van de eerdergenoemde thema's besproken. Deze thema's worden eerst afzonderlijk over de vier onderzoeksperioden belicht waarna er conclusies worden getrokken en de onderzoeksvraag wordt beantwoord. De analyse van de data heeft zowel vanuit een kwalitatieve als kwantitatieve invalshoek plaatsgevonden met als doel om de onderzoeksresultaten zo volledig mogelijk te kunnen presenteren.

De informatie voor het dossieronderzoek is verkregen uit de processtukken behorende bij de echtscheidingsprocedure en de voogdijprocedure. Voorts is er

ook gekeken naar de bijbehorende proces-verbalen van de echtscheidings- en voogdijzittingen, de aantekeningen van het kindgesprek, de onderzoeksrapporten van het BuFaz en externe gedragsdeskundigen en de echtscheidingsvonnissen en voogdijbeschikkingen.

5.2.1 Resultaten dossieronderzoek periode 2004-2007

Tijdens het onderzoek zijn in totaal 35 dossiers over de periode 2004-2007 onderzocht. Dit betreft de periode vóór de inwerkingtreding van “de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”. Ook in deze periode werd de echtscheidingsprocedure ingeleid met een verzoekschrift, dat door de verzoeker in persoon bij de rechter werd ingediend. Hierbij was het eveneens verboden om de echtscheiding op gemeenschappelijk verzoek aan te vragen. Lukte het de rechter niet om partijen te verzoenen, dan werd de echtscheidingszaak verder behandeld en volgde de echtscheidingsuitspraak waarbij er meteen een dag en tijdstip werd bepaald voor de voogdijzitting. In deze periode rustte er geen wettelijk plicht op de rechter om de kinderen van het desbetreffende gezin te horen. Derhalve rijst bij mij de vraag of deze kinderen überhaupt werden gehoord. Naar aanleiding hiervan is het doel van de bestudering van de dossiers van deze periode om inzicht te verkrijgen in de toepassing van het hoorrecht van de kinderen vóór de inwerkingtreding van “de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”.

a. Aantal, leeftijd en soort gevallen waarin kinderen door de rechter zijn opgeroepen en gehoord

Bij dit thema is getracht om na te gaan in hoeveel van de onderzochte gevallen het kind tijdens de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding door de rechter is opgeroepen en gehoord, hoe oud het kind was ten tijde van het kindgesprek en in welke specifieke gevallen het kind is betrokken middels het kindgesprek.

Tabel 1 Aantal kindgesprekken⁷¹⁰

	Aantal kinderen	Kindgesprekken	Percentage kindgesprekken
Kinderen vanaf twaalf jaar	17	4	23.5%
Kinderen beneden twaalf jaar	46	1	2.2%
Totaal	63	5	7.9%

⁷¹⁰. De informatie ten aanzien van het aantal gevallen waarin kinderen door de rechter zijn opgeroepen en gehoord is uit de proces-verbalen behorende bij de onderzochte echtscheidingsdossiers gehaald. Uit geen van de proces-verbalen bleek dat de kinderen wel zijn opgeroepen voor het kindgesprek maar niet zijn verschenen vanwege het feit dat zij bijvoorbeeld geen behoefte aan hadden.

Uit de 35 onderzochte echtscheidingsdossiers blijkt dat de rechter in deze 35 echtscheidingszaken over 63 kinderen in de leeftijdscategorie twee jaar tot en met twintig jaar heeft beslist. Hierbij gaat het om beslissingen betreffende het gezag over, de verblijfplaats van, de kinderalimentatie voor en het contact met het kind. Van de 63 kinderen bevonden zeventien kinderen zich in de leeftijdscategorie van twaalf jaar en ouder terwijl 46 kinderen de leeftijd van twaalf jaar nog niet hadden bereikt.

Indien wordt nagegaan in hoeveel gevallen de kinderen in de desbetreffende procedures wel door de rechter zijn betrokken dan blijkt dat vier van de zeventien kinderen uit de leeftijdscategorie twaalf jaar en ouder tijdens de voogdijzitting na de echtscheiding door de rechter zijn betrokken middels een kindgesprek. Vermeldenswaard is dat drie kinderen uit hetzelfde gezin kwamen terwijl één kind tot een ander gezin behoorde. Voorts blijkt dat ook het zusje van het laatstgenoemde kind, dat de leeftijd van twaalf jaar nog niet had bereikt, door de rechter is gehoord. Zij is het enige kind uit de leeftijdscategorie beneden de twaalf jaar dat door de rechter is betrokken in de voornoemde procedures.

Ten aanzien van het soort zaak waarin de kinderen zijn gehoord, blijkt dat in de eerste zaak, waarin alle drie kinderen (twintig jaar, negentien jaar en vijftien jaar) uit hetzelfde gezin kwamen, het om voogdij na echtscheidingszaak ging, waarbij er een geschil was tussen ouders omtrent het contact met de kinderen. De vader bleef het contact tussen moeder en de kinderen die bij hem verbleven steevast weigeren en belemmerde elke poging van moeder tot contact met de kinderen.

De tweede zaak betrof een geval waarbij de kinderen (twaalf jaar en negen jaar) na de echtscheiding van de ouders bij de moeder bleven en de vader verscheen niet tijdens de voogdijzittingen. Uit de aantekeningen van het kindgesprek bleek dat de kinderen een terughoudende en negatieve houding hadden tegenover de vader.

Uit de dossiers volgt dat van de 63 kinderen in totaal vijf kinderen (7.9%) tijdens de voogdijzitting na de echtscheiding zijn gehoord door de rechter. De overige 58 kinderen (92.1%) zijn niet door de rechter betrokken in de voogdijprocedure. Aangezien dit aantal veel groter is dan het aantal kinderen dat wel is gehoord tijdens de voogdijprocedure, heb ik getracht om in de dossiers een mogelijke oorzaak te vinden voor het niet horen van voornoemde 58 kinderen. Dit leidde tot de volgende mogelijke oorzaken te weten:

- a. Kind te jong om gehoord te worden (leeftijdscategorie 2 jaar en 3 jaar) (5.2%).

- b. De ouders gaan akkoord met elkaars voorstellen over de voorzieningen die na de echtscheiding over de kinderen dienen te worden getroffen (63.8%).
- c. Het contact tussen de kinderen en de andere ouder (bij wie de kinderen niet verblijven) ontbreekt (25.9%).
- d. De andere ouder verschijnt niet op de voogdijzittingen (3.4%).
- e. De ouders zijn niet eens over elkaars voorstellen met betrekking tot de voorzieningen over het kind en de zaak wordt verwezen naar het BuFaz voor onderzoek en advies omtrent onder andere het gezag, hoofdverblijfplaats, kinderalimentatie en het contact met het kind (1.7%). In dergelijke gevallen praat niet de rechter maar het BuFaz met de kinderen. Zo blijkt uit één zaak dat er voorzien moest worden in het gezag, de verblijfplaats en de contactregeling, waarbij de vader niet op de zitting verscheen en het kind te jong (vier jaar) was om gehoord te worden. Deze zaak werd naar het BuFaz verwezen voor onderzoek en advies alwaar het kind wel werd betrokken middels een gesprek. Uit het voorgaande kan enigszins afgeleid worden dat de rechter geen gesprekken voerde met heel jonge kinderen in zaken die nader onderzoek behoeften, en dat hij deze zaken eerder naar het BuFaz verwees waarbij de kinderen dan wel werden betrokken bij het onderzoek.

De onderstaande tabel betreft een nadere specificatie van het aantal kinderen die respectievelijk wel/niet zijn gehoord door de rechter met de daartoe behorende mogelijke oorzaken en de leeftijdscategorie van de desbetreffende kinderen ten tijde van de voogdijzitting.

Tabel 2 Mogelijke oorzaken wel/geen kindgesprek met leeftijdscategorie desbetreffende kinderen

Periode 2004-2007	Aantal kinderen	Kindgesprek
Kind te jong om gehoord te worden (2-3 jaar)	3	0
Ouders akkoord over voorzieningen na echtscheiding (kind < 12 jaar)	26	0
Ouders akkoord over voorzieningen na echtscheiding (kind ≥ 12 jaar)	11	0
Een der ouders geen contact met kinderen (kind < 12 jaar)	13	0
Een der ouders geen contact met kinderen (kind ≥ 12 jaar)	2	0
Ouder verschijnt niet op de zittingen (kind < 12 jaar)	2	0
Ouder verschijnt niet op de zittingen (kind ≥ 12 jaar)	0	0
Ouders niet akkoord over voorzieningen na echtscheiding, Rechter vraagt advies aan BuFaz (kind < 12 jaar)	1	0
Ouders niet akkoord over voorzieningen na echtscheiding, Rechter vraagt advies aan BuFaz (kind ≥ 12 jaar)	3	3

Tabel 2 Vervolg

Periode 2004-2007	Aantal kinderen	Kindgesprek
kinderen negatieve houding tegenover andere ouder, Rechter vraagt advies aan externe gedragsdeskundige (kind < 12 jaar)	1	1
kinderen negatieve houding tegenover andere ouder, Rechter vraagt advies aan externe gedragsdeskundige (kind ≥ 12 jaar)	1	1
Totaal	63	5

b. Grondslag toepassing hoorrecht

Uit de dossiers van de echtscheidings- en voogdijzaken waarin er wel kindgesprekken tussen de rechter en het kind hebben plaatsgevonden, valt de grondslag voor de toepassing van het hoorrecht van het kind niet duidelijk af te leiden. Aangezien *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* nog niet in werking was getreden in deze onderzoeksperiode, had de rechter geen wettelijke plicht om kindgesprekken met de kinderen te voeren tijdens de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijvoorziening na echtscheiding. Desondanks blijkt dat de rechter in enkele gevallen wel kindgesprekken heeft gevoerd met de kinderen tijdens de voogdijvoorziening na echtscheiding. Aangezien er geen wettelijke grondslag hiervoor aanwezig was kan de grondslag van het kindgesprek gezocht worden in de aard van de zaak en met name de complexiteit van het geval. Wellicht kan het IVRK, waar Suriname reeds partij bij was, eveneens een mogelijke aanleiding zijn geweest voor het horen van de kinderen in voornoemde procedures.

c. Inhoud van het kindgesprek

Uit de dossiers en met name de aantekeningen⁷¹¹ van het kindgesprek blijkt dat de rechter de volgende onderwerpen tijdens het kindgesprek met het kind heeft besproken: de leeftijd van het kind (100%); de school en schoolprestaties van het kind (100%) waarbij de rechter aan het kind vroeg of hij naar school ging, welke school hij bezocht en hoe zijn studieresultaten eruitzagen; de verblijfplaats en het woonadres van het kind (100%). Hierbij vroeg de rechter aan het kind bij wie hij woonde en wat het adres van hem was; de gewenste verblijfplaats van het kind (100%), waarbij aan het kind werd gevraagd bij welke ouder hij graag zou willen wonen; het contact met de andere ouder (100%). De rechter vroeg aan het kind of

⁷¹¹. De aantekeningen betreffende het kindgesprek worden opgenomen in het proces-verbaal van de desbetreffende voogdijzaak, die op de dag van het kindgesprek wordt behandeld. Op de dag van het kindgesprek vindt eveneens de verdere behandeling van de desbetreffende voogdijzaak plaats. Het kindgesprek vindt tijdens de behandeling van de voogdijzaak plaats, waarbij behalve de kinderen ook de ouders worden gehoord. Het kindverhoor en ouderverhoor vinden afzonderlijk plaats. Beide verhoren worden in één proces-verbaal opgenomen.

hij contact had met de andere ouder. Zo ja, hoe het contact plaatsvond en hoe vaak er contact was tussen het kind en de andere ouder. Zo nee, of het kind contact zou willen hebben en op welke manier en hoe vaak hij contact zou willen hebben met de andere ouder en ten slotte weerhouding van het contact door de ouder bij wie het kind inwoonde (60%).⁷¹²

d. Advies BuFaz

Bij dit onderzoeksthema ben ik nagegaan of de rechter het BuFaz om advies heeft gevraagd bij de behandeling van de voogdijzaken; in welke gevallen het BuFaz om advies is gevraagd, of het kind door het BuFaz is betrokken bij haar onderzoek en of de mening van het kind te herkennen is in het adviesrapport en eindadvies van het BuFaz. Uit de dossiers blijkt dat de rechter het BuFaz gevraagd heeft om in twee van de 35 voogdijzaken een onderzoek te verrichten en advies uit te brengen. Hierbij ging het om vier kinderen waarover het BuFaz een advies diende uit te brengen. De eerste drie kinderen behoorden tot eenzelfde gezin en hadden de leeftijd van respectievelijk twintig jaar, negentien jaar en vijftien jaar terwijl het vierde kind tot een ander gezin behoorde en de leeftijd van vier jaar had ten tijde van het onderzoek van het BuFaz. Voornoemde vier kinderen zijn eerst door de rechter gehoord, waarna de zaak naar het BuFaz werd verwezen voor advies. De reden tot het vragen van advies was gelegen in het verschil in inzicht tussen de ouders over de vaststelling van de omgangsregeling en de hoofdverblijfplaats van de kinderen na de echtscheiding. Zo was de andere ouder van oordeel dat het contact tussen hem en het kind werd belemmerd door de ouder bij wie de kinderen verbleven (100%), discussieerden ouders over en weer over de verblijfplaats van de kinderen (50%) of was het standpunt van de andere ouder ten aanzien van de gezagsvoorziening niet bekend omdat deze niet op de voogdijzittingen verscheen (50%). Derhalve vergde deze voogdijzaken volgens de rechter nader onderzoek ter vaststelling van de gezags- en omgangsregeling en hoofdverblijfplaats van de kinderen. Tijdens haar onderzoek voerde het BuFaz eveneens gesprekken met de desbetreffende kinderen. Hierbij ging het om kinderen tussen de leeftijd van vier jaar en twintig jaar. De meningen van de kinderen waren wel vermeld in het onderzoeksrapport. Uit dit rapport blijkt dat het BuFaz niet blindelings is meegegaan met de meningen van de kinderen in haar advies en getracht heeft om een advies te formuleren dat gelet op haar onderzoek, waarbij niet alleen de kinderen zijn gehoord maar ook met andere belangrijke actoren in het leven van het kind is gesproken en ook huisbezoeken bij ouders zijn afgelegd, het best in het belang van het kind kon

⁷¹². De percentages geven een indicatie van het aantal gevallen waarin de rechter een bepaald onderwerp met het kind heeft besproken.

worden geacht. Zo adviseerde het BuFaz in een van de zaken, ondanks het feit dat de kinderen een andere mening hadden verklaard, het volgende:

“Op grond van de ontstane situatie lijkt het aan te bevelen om de moeder tot voogd en vader tot toezienend voogd te benoemen. Bij een in te stellen bezoeksregeling zou erop moeten worden toegezien dat de kinderen ten alle tijden in de gelegenheid gesteld worden het contact met de vader te onderhouden. Ook is het raadzaam om bij alle belangrijke besluiten over de toekomst van de kinderen, c.q. bij verhuizing of verandering van school dit ook met goedkeuring van de vader te doen geschieden.”

Uit het dossier-onderzoek blijkt dat het advies van het BuFaz in de meeste gevallen wordt overgenomen door de rechter. Dat was eveneens het geval in de voornoemde scheidingszaak.

e. Advies Externe gedragsdeskundige

Uit het interview met het BuFaz blijkt dat dit Bureau geen gedragsdeskundigen in dienst heeft, waardoor de rechter in zaken, waarbij de kinderen tijdens het kindgesprek een bepaalde (onverklaarbare) houding of gedrag vertonen, een gedragsdeskundige om advies vraagt. Dit kan zowel op advies van het BuFaz als op eigen initiatief van de rechter. Benoeming van een externe deskundige op advies van het BuFaz geschiedt in gevallen waarbij de rechter de zaak naar het BuFaz verwijst voor advies en het BuFaz tijdens het gesprek met het kind merkt dat het deskundige begeleiding nodig heeft. In dergelijke gevallen adviseert dit Bureau de rechter om een externe deskundige in zo'n zaak te benoemen. Voorts komt het ook voor dat de rechter gedurende een kindgesprek merkt dat het kind externe begeleiding nodig heeft oftewel door een externe deskundige gehoord zou moeten worden. In dergelijke gevallen benoemt de rechter, buiten het BuFaz om, een externe deskundige in de zaak. Uit de dossiers volgt dat de rechter bij twee kinderen, die tot hetzelfde gezin behoorden, de voogdijzaak heeft verwezen naar een externe gedragsdeskundige en met name een kinderpsycholoog voor onderzoek en advies. In deze zaak was er een geschil tussen ouders over de contactregeling. In dit kader werden de kinderen uitgenodigd voor een kindgesprek met de rechter. Uit dit gesprek bleek dat kinderen een terughoudende en negatieve houding hadden ten opzichte van de andere ouder bij wie zij niet verbleven. De rechter benoemde een externe deskundige in deze zaak, nadat hij de kinderen tijdens de voogdijzitting na de echtscheiding zelf had gehoord. De deskundige voerde afzonderlijke gesprekken met de ouders en de kinderen alsook gezamenlijke gesprekken met de kinderen en de ouder bij wie zij niet verbleven. De kinderen hadden de leeftijd van dertien jaar en negen jaar ten tijde van het onderzoek.

f. Waardering mening van het kind

Gelet op de waardering van de mening van het kind in het eindoordeel oftewel de beschikking van de rechter valt op te merken dat het niet duidelijk zichtbaar is in hoeverre de rechter rekening heeft gehouden met de mening van het kind, daar de overwegingen die tot de eindbeslissing hebben geleid niet zijn opgenomen in de beschikking. Zoals eerder al is aangegeven, heeft de rechter in twee voogdijzaken kindgesprekken gevoerd. In een van de gevallen bleek dat de rechter naast het kindgesprek ook advies van een kinderpsycholoog had ingeroepen. In deze zaak blijkt wel dat de rechter een beslissing heeft genomen die overeenkwam met de mening van de kinderen, wellicht omdat deze ook overeenkwam met het advies van de gedragsdeskundige.

In het ander geval deed de rechter juist een uitspraak die afweek van de mening van de kinderen. In het laatstgenoemde geval heeft de rechter een beslissing genomen, die gelet op de aard van de situatie en de specifieke omstandigheden van het geval, het best in het belang van het kind zou zijn. In deze zaak had de rechter naast het kindgesprek ook advies aan het BuFaz gevraagd. Gelet op de eindbeslissing is de rechter meegegaan met het advies van het BuFaz in plaats van de mening van het kind.

g. Terugkoppeling eindbeslissing rechter met het kind

In geen van de gevallen is gebleken dat de kinderen, die tijdens het kindgesprek zijn verschenen, door de rechter zijn opgeroepen voor kenbaarmaking en nadere uitleg van de eindbeslissing omtrent de gevolgen die de scheiding van hun ouders voor hen zal hebben. Voorts heeft evenmin een schriftelijke terugkoppeling hierover door de rechter aan deze kinderen plaatsgevonden. Zo zijn deze nimmer door de rechter opgeroepen om hen uitleg te verschaffen over hun gezagsregeling, de hoofdverblijfplaats en het contact met de andere ouder en is evenmin aan hen uitgelegd waarom de rechter wel of niet is meegegaan met hun mening.

Tussenconclusie

Uit de onderzochte dossiers komt naar voren dat vóór de inwerkingtreding van "de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008" er geen regelmatige toepassing van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure en voogdijvoorziening na echtscheiding plaatsvond. Zo is gebleken dat de kinderen niet zijn betrokken bij de echtscheidingsprocedure en dat zij in enkele gevallen tijdens de voogdij na echtscheiding door de rechter zijn gehoord. Dit gebeurde in gevallen waar ouders het niet eens waren over onder andere het contact tussen de kinderen en de ouder bij wie de kinderen niet verbleven. Daarnaast blijkt dat enkele voogdijzaken

(afhankelijk van de complexiteit en de aard van de zaak) ook zijn verwezen naar het BuFaz of een externe gedragsdeskundige voor onderzoek en advies. Bij dit onderzoek zijn de kinderen wel betrokken geworden door het BuFaz of de gedragsdeskundige. Uit de beschikkingen is niet zichtbaar in hoeverre de rechter rekening heeft gehouden met de mening van het kind dat tijdens het kindgesprek is verschenen, aangezien er in de beschikking geen uitleg is gegeven over de gronden op basis waarvan de beschikking is gegeven. Voorts is de inhoud van de beschikkingen ook niet uitgelegd aan het kind.

5.2.2 Resultaten dossieronderzoek periode 2008-2011

Ten aanzien van de periode 2008-2011 zijn in totaal 112 dossiers onderzocht. Zoals eerder al is vermeld, betreft dit de periode na de inwerkingtreding van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* en is het doel van dit deelonderzoek om inzicht te verkrijgen in de toepassing van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure en voogdijvoorziening na de echtscheiding van hun ouders in de beginperiode van de inwerkingtreding van deze wet.

a. Aantal, leeftijd en soort gevallen waarin kinderen door de rechter zijn opgeroepen en gehoord⁷¹³

Uit de dossiers volgt dat in de 112 onderzochte echtscheidingszaken in totaal 209 kinderen aanwezig waren in de desbetreffende gezinnen en dat de rechter ten aanzien van deze 209 kinderen beslissingen heeft genomen over de rechtsgevolgen van de scheiding van hun ouders. Deze beslissingen hebben betrekking op het gezag over, de hoofdverblijfplaats van, de kinderalimentatie en het contact met de kinderen. Van de 209 kinderen bevonden 88 kinderen zich in de leeftijdscategorie van twaalf jaar en ouder en hadden 121 kinderen de leeftijd van twaalf jaar nog niet bereikt.

Tabel 3 Aantal kindgesprekken

	Aantal kinderen	Kindgesprekken	Percentage kindgesprekken
Kinderen vanaf twaalf jaar	88	15	17.1%
Kinderen beneden twaalf jaar	121	2	1.7%
Totaal	209	17	8.1%

⁷¹³. De informatie ten aanzien van het aantal gevallen waarin kinderen door de rechter zijn opgeroepen en gehoord is uit de proces-verbalen behorende bij de onderzochte echtscheidingsdossiers gehaald. Uit geen van de proces-verbalen bleek dat de kinderen wel zijn opgeroepen voor het kindgesprek maar niet zijn verschenen vanwege het feit dat zij bijvoorbeeld geen behoefte aan hadden.

Voor wat betreft het aantal kindgesprekken blijkt dat de rechter vijftien kinderen uit de leeftijdscategorie twaalf jaar en ouder tijdens de voogdijzitting na de echtscheiding heeft opgeroepen en gehoord terwijl twee kindgesprekken zijn gevoerd met kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar. In totaal zijn er uit de 209 kinderen zeventien kinderen tijdens de voogdijzitting na de echtscheiding opgeroepen voor een kindgesprek. Aangezien alle zeventien verschenen voor het kindgesprek zijn er ook zeventien kindgesprekken gevoerd. Voorts blijkt dat er geen kindgesprekken zijn gevoerd tijdens de desbetreffende echtscheidingsprocedure.

Voornoemde kindgesprekken variëren van het horen van alle kinderen van het desbetreffende gezin, waarbij zowel kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar als die vanaf de leeftijd van twaalf jaar zijn gehoord tot het enkel horen van de kinderen uit één gezin die de leeftijd van twaalf jaar reeds hadden bereikt (leeftijdscategorie twaalf jaar en ouder), terwijl de overige kinderen (beneden de leeftijd van twaalf jaar) van het desbetreffende gezin niet zijn gehoord. Daarnaast zijn ook kinderen uit verschillende gezinnen, die de leeftijd van twaalf jaar reeds hadden bereikt (leeftijdscategorie twaalf jaar en ouder), gehoord.

In het kader van de soort gevallen waarin de kinderen in het jaar 2008 zijn gehoord, is het belangrijk om aan te geven dat voor dit jaar 24 echtscheidingsdossiers (met de bijbehorende voogdijdossiers) zijn onderzocht. In de voornoemde 24 echtscheidingszaken waren in totaal 54 kinderen binnen de desbetreffende scheidende gezinnen aanwezig. Indien wordt gekeken naar de soort gevallen waarin de kinderen in dit jaar zijn gehoord, blijkt dat zes kinderen van de 54 kinderen tijdens de desbetreffende voogdijzitting door de rechter zijn opgeroepen en gehoord waarvan alle kinderen boven de leeftijd van twaalf jaar waren. Voorts blijkt dat uit de zes kinderen één kind is gehoord ondanks de ouders het eens waren over de gezagsvoorziening over het kind na de echtscheiding. Vader wenste tot voogd benoemd te worden en stelde de oom van vaderszijde voor als toeziende voogd. Wellicht is het kind gehoord vanwege de wettelijke verplichting tot het horen van kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar of het feit dat iemand anders dan de andere ouder voorgesteld werd als toeziende voogd. De overige vijf kinderen uit de desbetreffende gezinnen zijn opgeroepen en gehoord vanwege onder andere een geschil tussen ouders over het gezag (33.3%), de verblijfplaats (33.3%), de omgangsregeling (33.3%) en kinderalimentatie (50%). Uit deze vijf kinderen behoorden drie kinderen tot één gezin, terwijl de twee andere kinderen uit verschillende gezinnen kwamen.

Ten aanzien van het jaar 2009 zijn er eveneens 24 echtscheidingsdossiers onderzocht. In dit jaar zijn uit de 24 echtscheidingszaken vijf kinderen uit twee verschillende

scheidende gezinnen tijdens de voogdijprocedure na de desbetreffende echtscheiding opgeroepen en gehoord waarvan vier kinderen boven de leeftijd van twaalf jaar waren terwijl één kind de voornoemde leeftijd nog niet had bereikt. Laatstgenoemde kind behoorde tot een van de gezinnen, waarvan de kinderen de leeftijd van twaalf jaar reeds hadden bereikt en eveneens waren gehoord door de rechter. Ook in deze periode zijn er geen kindgesprekken tijdens de desbetreffende echtscheidingsprocedure van de ouders gevoerd.

Uit de dossiers volgt dat de kinderen zijn gehoord vanwege onder andere het bereiken van hun leeftijd, die hen een wettelijke hoorrecht verschafte (40%), communicatieproblemen tussen de kinderen en de ouder bij wie zij verbleven (20%), belemmering contact tussen kinderen en familie van de andere ouder door de ouder bij wie de kinderen hun hoofdverblijfplaats hadden (20%) en het bevragen van de mening van de kinderen over het voorgestelde gezag (20%).

Voor wat betreft de periode 2010 zijn 29 echtscheidingsdossiers onderzocht. Uit voornoemde dossiers blijkt dat in de voornoemde 29 echtscheidingszaken in totaal 46 kinderen aanwezig waren in de desbetreffende scheidende gezinnen. Uit de dossiers volgt dat de rechter uit de 46 kinderen één kind tijdens de voogdijprocedure na de desbetreffende echtscheiding heeft opgeroepen en gehoord. Dit kind had de leeftijd van twaalf jaar bereikt en behoorde tot een gezin van twee kinderen, waarvan het andere kind tien jaar oud was. Voornoemde kind werd opgeroepen en gehoord omdat de moeder met de kinderen naar het buitenland wenste te vertrekken om zich daar te vestigen met de kinderen. Vader ging akkoord met het voorstel van de moeder maar het hoorgerechtigde kind werd desondanks gehoord. Uit de proces-verbalen behorende bij het desbetreffende dossier blijkt dat de rechter het kind heeft gehoord om na te gaan of hij akkoord ging met het voorstel van de moeder om samen met haar naar Nederland te vertrekken. Uit de onderzochte dossiers blijkt dat er geen kindgesprekken zijn gevoerd tijdens de echtscheidingsprocedure van de ouders.

Ten slotte zijn er voor het jaar 2011 35 echtscheidingsdossiers onderzocht. Uit deze dossiers volgt dat er in de voornoemde 35 echtscheidingszaken in totaal 67 kinderen aanwezig waren binnen de betrokken scheidende gezinnen. Uit het aantal van 67 kinderen zijn zes kinderen door de rechter tijdens de desbetreffende voogdijprocedure opgeroepen, waarvan vijf kinderen zijn gehoord. Een kind kon niet aanwezig zijn voor het kindgesprek vanwege een toets op school. Van de vijf kinderen, die wel zijn gehoord, bevonden vier kinderen zich in de leeftijdscategorie twaalf jaar en ouder, terwijl één kind voornoemde leeftijd nog niet had bereikt.

Van de vier kinderen in de leeftijdscategorie twaalf jaar en ouder, behoorden twee kinderen tot één gezin terwijl de twee andere kinderen uit verschillende gezinnen kwamen. Ook het kind dat de leeftijd van twaalf jaar nog niet had bereikt, maar wel werd gehoord, behoorde tot een apart gezin. Voorts blijkt dat er geen kindgesprekken tijdens de echtscheidingsprocedure van de ouders zijn gevoerd. De reden van het kindgesprek tijdens de voornoemde voogdijprocedure varieerde van het bereiken van de hoorgerechtigde leeftijd (20%), tot een geschil tussen ouders over de voorzieningen na de echtscheiding (tijdens de voogdijzitting) en met name belemmering van het contact met het kind door een der ouders (20%), onduidelijkheid bij de rechter over de verblijfplaats van het kind (20%) en het bevragen van de mening van het kind omtrent de (gewenste) gezagsvoorziening (40%).

Naast de reden voor het wel voeren van de kindgesprekken is ook getracht om uit de dossiers van de periode 2008-2011 mogelijke oorzaken af te leiden voor het achterwege laten van de kindgesprekken, aangezien uit de dossiers volgt dat van de 88 kinderen die in voornoemde periode de hoorgerechtigde leeftijd reeds hadden bereikt, 73 kinderen niet zijn gehoord. Hierbij ben ik in elk dossier, waarin de kinderen de hoorgerechtigde leeftijd hadden bereikt en toch niet zijn gehoord door de rechter, opzoek gegaan naar een mogelijk oorzaak hiervoor. In dit kader zijn de volgende mogelijke oorzaken uit de onderzochte dossiers gedistilleerd, te weten:

- a. De ouders gaan akkoord met elkaars voorstellen over de voorzieningen die na de echtscheiding over de kinderen dienen te worden getroffen (65.8%).
- b. Het contact tussen de kinderen en de andere ouder (bij wie de kinderen niet verblijven) ontbreekt (19.2%).
- c. De andere ouder verschijnt niet op de voogdijzittingen (6.9%).
- d. De ouders zijn niet eens over elkaars voorstellen met betrekking tot de voorzieningen over het kind en de zaak wordt verwezen naar het BuFaz voor onderzoek en advies omtrent onder andere het gezag, hoofdverblijfplaats, kinderalimentatie en het contact met het kind (6.9%).

In de hiernavolgende tabel zijn, in het kader van het verschaffen van een algemeen beeld over de toepassing van het hoorrecht van de kinderen in de periode 2008-2011, zowel de mogelijke oorzaken voor het wel horen van de kinderen alsook het niet horen van de kinderen in de leeftijdscategorieën nul tot twaalf jaar en twaalf jaar en ouder te vinden.

Tabel 4 Mogelijke oorzaken wel/geen kindgesprek met leeftijdscategorie desbetreffende kinderen

Periode 2008-2011	Aantal kinderen	Kindgesprek
Kind te jong om gehoord te worden (1 jaar -3 jaar)	14	0
Ouders akkoord over voorzieningen na echtscheiding (kind < 12 jaar)	59	1
Ouders akkoord over voorzieningen na echtscheiding (kind ≥ 12 jaar)	52	4
Een der ouders geen contact met kinderen (kind < 12 jaar)	34	0
Een der ouders geen contact met kinderen (kind ≥ 12 jaar)	16	2
Ouder verschijnt niet op de zittingen (kind < 12 jaar)	2	0
Ouder verschijnt niet op de zittingen (kind ≥ 12 jaar)	6	1
Ouders niet akkoord over voorzieningen na echtscheiding, Rechter vraagt advies aan BuFaz (kind < 12 jaar)	13	2
Ouders niet akkoord over voorzieningen na echtscheiding, Rechter vraagt advies aan BuFaz (kind ≥ 12 jaar)	10	5
Ouders niet akkoord over elkaars voorstellen over de rechtsgevolgen van echtscheiding tijdens de voogdijzitting (kind < 12 jaar)	0	0
Ouders niet akkoord over elkaars voorstellen over de rechtsgevolgen van echtscheiding tijdens de voogdijzitting (kind ≥ 12 jaar)	2	2
Het overlijden van een der ouders hangende de voogdijprocedure (kind < 12 jaar)	1	0
Het overlijden van een der ouders hangende de voogdijprocedure (kind ≥ 12 jaar)	0	0
Totaal	209	17

b. Grondslag toepassing hoorrecht

Uit de dossiers van de periode 2008-2011 valt de grondslag voor de toepassing van het hoorrecht van het kind niet duidelijk af te leiden. Aangezien *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* in deze periode al in werking was getreden, kan de grondslag van de toepassing van het hoorrecht hiervan worden afgeleid. Deze wet omvat een hoorrecht van kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar. Echter, de rechter is eveneens bevoegd om kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar te horen, indien deze in staat zijn hun mening te geven. Dit is mogelijk ook de grondslag geweest voor het horen van de kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar.

c. Inhoud van het kindgesprek

Uit de dossiers volgt dat de rechter de volgende onderwerpen tijdens het kindgesprek met het kind heeft besproken, te weten: de leeftijd van het kind (5.9%); de school en schoolprestaties van het kind (58.8%); de verblijfplaats van het kind (64.7%), waarbij de rechter ook getracht heeft om na te gaan waarom

het kind de desbetreffende plaats als verblijfplaats had; de woonsituatie en woonomstandigheden van het kind, waaronder de beschikbaarheid van voeding (5.9%); de gewenste verblijfplaats van het kind (52.9%); het contact met de andere ouder (47.1%), waaronder de vraag of het kind contact had of zou willen hebben met de andere ouder, op welke manier en hoe vaak er contact was tussen hen en of er sprake was van weerhouding van het contact door de ouder bij wie het kind inwoonde en het gezag (47.1%), waarbij de rechter aan het kind vroeg of hij akkoord ging met het voorstel van (een van de) ouders omtrent het gezag alsook de gewenste gezagsregeling volgens het kind.

d. Advies BuFaz

Uit de dossiers van de periode 2008-2011 volgt dat de rechter van de 112 voogdijzaken in elf voogdijzaken het BuFaz om advies heeft gevraagd. Aan het BuFaz werd gevraagd om onderzoek te verrichten en advies uit te brengen over elf gezinnen en in totaal 26 kinderen in de leeftijdscategorie van vier jaar tot en met negentien jaar. De reden voor het vragen van advies varieerde van een geschil tussen ouders betreffende de gezagsregeling (36.3%) en het contact met de kinderen (72.7%) tot een geschil over de verzorging van de kinderen oftewel de kinderalimentatie (63.6%). Voor wat betreft het geschil ten aanzien van het gezag werden de volgende redenen geconstateerd te weten: beide ouders wilden voogd worden over de kinderen; de ene ouder had moeite met de toeziende voogdij van de andere ouder en een grootouder werd voorgesteld tot voogd omdat kinderen een betere band met haar hadden en bij haar verbleven. Ten aanzien van contact werd geconstateerd dat het contact tussen het kind en de andere ouder werd belemmerd of tegengewerkt door de ouder bij wie de kinderen verbleven of dat de andere ouder geen contact hield met de kinderen omdat hij een eigen leven had opgebouwd met een nieuwe partner. Het geschil omtrent de kinderalimentatie betrof het niet alimenteren door de andere ouder omdat het contact tussen hem en zijn kinderen werd geweigerd of belemmerd of het niet optimaal alimenteren vanwege een onbekende reden.

Aan het onderzoek van het BuFaz lagen onder andere de volgende vragen ten grondslag te weten:

1. *“Welk van de ouders is de meest aangewezen persoon om de minderjarige de gewenste opvoeding en verzorging te geven en derhalve het gezag over haar te voeren?”*
2. *Hoe zou de omgangsregeling vastgesteld moeten worden?*
3. *Wat kan in deze de alimentatie zijn ter verzorging van het kind?”*

Gelet op de betrokkenheid van het kind bij het onderzoek van het BuFaz, kan geconcludeerd worden dat het BuFaz in negen van de elf voogdijzaken de kinderen heeft betrokken bij haar onderzoek. Hierbij gaat het om in totaal negentien kinderen, die betrokken zijn geweest. Van deze negentien kinderen zijn acht kinderen eerst door de rechter gehoord, waarna de zaak naar het BuFaz werd verwezen voor advies. De overige elf kinderen zijn niet door de rechter gehoord. Vermeldenswaard is dat het BuFaz met achttien kinderen gesprekken heeft gevoerd terwijl zij één kind heeft geobserveerd, daar dit kind te jong (één jaar) was voor een gesprek. Naast de gesprekken met de kinderen heeft het BuFaz eveneens gesprekken gevoerd met de ouders, grootouders en andere personen met wie de kinderen een nauwe persoonlijke betrekking hadden. Voorts zijn er in enkele gevallen ook huisbezoeken, buurtbezoeken en schoolbezoeken afgelegd, waarbij er ook gesprekken met de klasse juffrouw van het kind zijn gevoerd. Uit de adviesrapporten kan geconcludeerd worden dat het BuFaz wel enigszins rekening heeft gehouden met de meningen van de kinderen bij de formulering van het advies, daar hun meningen wel herkenbaar zijn in het eindadvies. Voorts volgt uit voornoemde rapporten dat het BuFaz eveneens getracht heeft om een advies te formuleren dat, gelet op de feiten en omstandigheden van het specifieke geval, het best in het belang van de kinderen bleek te zijn. Slechts uit één geval blijkt dat er een advies is geformuleerd dat afweek van de meningen van de desbetreffende kinderen omdat uit onderzoek bleek dat, gelet op de specifieke omstandigheden van het geval, hetgeen wat de kinderen graag zouden willen, niet uitvoerbaar was en evenmin in hun belang zou zijn.

e. Advies Externe gedragsdeskundige

De rechter heeft in geen van de onderzochte voogdijzaken een externe gedragsdeskundige om advies gevraagd.

f. Waardering mening van het kind

Uit de beschikking van de rechter is niet zichtbaar in hoeverre de rechter rekening heeft gehouden met de mening van het kind, omdat ook in deze onderzoeksperiode de overwegingen van de rechter die tot de eindbeslissing hadden geleid, ontbraken in de voogdijbeschikking. Uit de dossiers volgt dat de rechter van de 112 voogdijzaken in tien voogdijzaken (8.92%) kinderen heeft gehoord. Uit de voogdijbeschikkingen blijkt dat de rechter in zeven voogdijzaken een beslissing heeft genomen die overeenkwam met het voorstel van de ouders omtrent de gezags- en omgangsregeling en de kinderalimentatie na de echtscheiding. Uit de aantekeningen van de kindgesprekken blijkt dat de kinderen in zes van de voornoemde zeven voogdijzaken wel akkoord gingen met het voorstel van de ouders. Uitgaande van deze verklaringen is aannemelijk dat de rechter in

voornoemde gevallen ook rekening heeft gehouden met de mening van het kind. In één geval had de minderjarige een mening die afweek van het voorstel van de ouders. In dit geval besliste de rechter conform het voorstel van de ouders, zonder te motiveren waarom hij afweek van de mening van het kind.

In de overige drie voogdijzaken besliste de rechter conform het advies van het BuFaz. Uit onderzoek blijkt dat het BuFaz wel rekening heeft gehouden met de mening van de kinderen bij de formulering van haar advies.

g. Terugkoppeling eindbeslissing rechter met het kind

Volgens de voogdijdossiers zijn geen van de kinderen, na de voogdijbeschikking door de rechter opgeroepen voor nadere uitleg over de voorzieningen die bij voornoemde beschikking over hen zijn getroffen en is evenmin aan hen uitgelegd in hoeverre hun mening is meegenomen bij de formulering van de eindbeslissing.

Tussenconclusie:

Op basis van de dossiers die ik heb bekeken komt in zekere mate naar voren dat in de beginperiode van de inwerkingtreding van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* deze wet niet optimaal oftewel niet regelmatig werd toegepast door de rechter, aangezien uit de 88 kinderen die de hoorgerechtigde leeftijd hadden bereikt, maar zestien kinderen tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding door de rechter waren opgeroepen waarvan vijftien kinderen (15.96%) voor het kindgesprek verschenen en daadwerkelijk door de rechter zijn gesproken. Voorts zijn er geen kindgesprekken tijdens de echtscheidingsprocedure gevoerd. Uit het voorgaande kan enigszins geconcludeerd worden dat in deze onderzochte periode (2008-2011) door de rechter werd bepaald in welke zaken hij het kind wenste te horen en dat de kinderen op basis van de keus van de rechter werden opgeroepen voor het kindgesprek. Echter, kinderen hebben geen verschijningsplicht op grond van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”*, waardoor zij in deze periode ook mochten afzien van het kindgesprek, indien zij hier geen behoefte aan hadden. Desondanks kan uit de onderzochte dossiers geconcludeerd worden dat de kinderen wel enigermate gehoor gaven aan hun oproeping. Dit blijkt met name uit het feit dat uit de zestien kinderen die in deze periode waren opgeroepen voor het kindgesprek, slechts één kind niet verscheen voor dit gesprek vanwege een toets op school. Voorts blijkt uit de dossiers dat in enkele gevallen ook kinderen (twee kinderen) beneden de leeftijd van twaalf jaar zijn gehoord daar zij tot hetzelfde gezin behoorden waarvan de kinderen die de leeftijd van twaalf jaar reeds hadden bereikt, waren gehoord of vanwege het feit dat het kind over enkele maanden de leeftijd van twaalf jaar zou bereiken. De reden voor het horen van de kinderen in de periode 2008-2011

varieerde van onder andere het bereiken van de hoorgerechtigde leeftijd tot een geschil tussen ouders over één of meerdere voorzieningen betreffende de kinderen na de echtscheiding. Voorts blijkt dat de rechter in enkele voogdijzaken ook het BuFaz om advies heeft gevraagd, waarbij dit Bureau de kinderen eveneens heeft betrokken bij haar onderzoek. Voor wat betreft de waardering van de mening van het kind in de beschikking van de rechter kan geconcludeerd worden dat dit niet duidelijk zichtbaar is in de beschikkingen. Ten slotte blijkt uit geen van de gevallen dat de beschikking van de rechter is uitgelegd aan het kind.

5.2.3 Resultaten dossieronderzoek jaar 2018

Er zijn in totaal 23 dossiers onderzocht over het jaar 2018 teneinde inzicht te verkrijgen in de ontwikkeling van de toepassing van het hoorrecht van het kind in de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding na de inwerkingtreding van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”*

a. Aantal, leeftijd en soort gevallen waarin kinderen door de rechter zijn opgeroepen en gehoord

Uitgaande van de dossiers heeft de rechter in 23 voogdij na echtscheidingszaken en ten aanzien van in totaal 51 kinderen beslist over onder andere het gezag, de hoofdverblijfplaats, het contact met de andere ouder en de kinderalimentatie. Van de 51 kinderen waren 30 kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar, terwijl 21 kinderen zich in de leeftijdscategorie twaalf jaar en ouder bevonden.

Tabel 5 Aantal kindgesprekken 2018

	Aantal kinderen	Kindgesprekken	Percentage kindgesprekken
Kinderen vanaf twaalf jaar	21	10	47.6%
Kinderen beneden twaalf jaar	30	0	0%
Totaal	51	10	19.6%

Voorts heeft de rechter uit de 21 kinderen, die de hoorgerechtigde leeftijd van twaalf jaar reeds hadden bereikt, tien kinderen opgeroepen en gehoord tijdens de voogdijzitting. Daarnaast zijn er geen kindgesprekken gevoerd met kinderen die de leeftijd van twaalf jaar nog niet hadden bereikt. Uit de dossiers blijkt dat de rechter in de voogdijzaken enkel de kinderen, die twaalf jaar of ouder waren uit een gezin heeft gehoord en dat er geen kindgesprekken zijn gevoerd met de jongere kinderen uit hetzelfde gezin, die de leeftijd van twaalf jaar nog niet hadden bereikt.

Ten aanzien van de soort gevallen, waarin de kinderen zijn gehoord, blijkt dat drie kinderen (30%) zijn gehoord, in gevallen waarbij de ouders het eens waren over de voorzieningen die na de echtscheiding over de kinderen getroffen moesten worden. Wellicht zijn de kinderen gehoord vanwege het bereiken van de hoorgerechtigde leeftijd. Voorts blijkt uit de dossiers dat één kind (10%) is gehoord vanwege het feit dat zij niet bij de ouders, maar bij haar zus woonde en de rechter graag haar mening over de verblijfplaats, het gezag en het contact met de ouders wilde weten. Daarnaast volgt uit de dossiers dat een ander kind is gehoord omdat de andere ouder geen contact had met het kind en de rechter van het kind wilde weten of zij wel contact wenste met deze ouder (10%). Verder blijkt uit deze dossiers dat twee kinderen (20%) zijn gehoord omdat moeder niet op de zittingen verscheen en de kinderen bij de vader verbleven. Vader wou voogd worden en stelde opa vaderszijde voor als toezienende voogd. Derhalve wilde de rechter van de kinderen weten wat hun voorstel was ten aanzien van het gezag. Ten slotte zijn drie kinderen (30%) gehoord vanwege het feit dat de juridische vader geen biologische vader was van de kinderen en de rechter van de kinderen wilden weten welke ouder volgens hen geschikt was voor de voogdij en toezienende voogdij na de echtscheiding.

Uitgaande van de dossiers zijn elf van de 21 kinderen, die de hoorgerechtigde leeftijd hadden bereikt, niet gehoord door de rechter. Hiervoor kunnen de volgende redenen uit de dossiers worden afgeleid:

1. De ouders gaan akkoord met elkaars voorstellen over de voorzieningen die na de echtscheiding over de kinderen dienen te worden getroffen (54.6%).
2. De ouders zijn niet eens over elkaars voorstellen met betrekking tot de voorzieningen over het kind en de zaak wordt verwezen naar het BuFaz voor onderzoek en advies omtrent onder andere het gezag, hoofdverblijfplaats, kinderalimentatie en het contact met het kind (36.4%).
3. Eén der ouders geeft aan (vanwege ziekte) niet in staat te zijn om de kinderen bij haar in huis te nemen (9.1%).

De hiernavolgende tabel verschaft een algemeen beeld van de toepassing van het hoorrecht van het kind in het jaar 2018 met de mogelijke oorzaken voor het wel of niet horen van de kinderen in de leeftijdscategorieën nul tot twaalf jaar en twaalf jaar en ouder.

Tabel 6 Mogelijke oorzaken wel/geen kindgesprek met leeftijdscategorie desbetreffende kinderen

Jaar 2018	Aantal kinderen	kindgesprek
Kind te jong om gehoord te worden (1-3jaar)	2	0
Ouders akkoord over de voorzieningen na echtscheiding (kind < 12 jaar)	17	0
Ouders akkoord over de voorzieningen na echtscheiding (kind ≥ 12 jaar)	7	3
Ouder verschijnt niet op de zittingen (kind < 12 jaar)	2	0
Ouder verschijnt niet op de zittingen (kind ≥ 12 jaar)	2	2
Ouders niet akkoord over voorzieningen na echtscheiding, rechter vraagt advies aan BuFaz (kind < 12 jaar)	0	0
Ouders niet akkoord over voorzieningen na echtscheiding, rechter vraagt advies aan BuFaz (kind ≥ 12 jaar)	4	0
Kind woont bij een familielid, ouders akkoord over de voorzieningen (kind < 12 jaar)	1	0
Kind woont bij een familielid, ouders akkoord over de voorzieningen (kind ≥ 12 jaar)	3	1
Geschil tussen ouders over contact (kind < 12 jaar)	0	0
Geschil tussen ouders over contact (kind ≥ 12 jaar)	1	1
Kind geen biologisch kind van de juridische vader Geschil tussen ouders over contact (kind < 12 jaar)	2	0
Kind geen biologisch kind van de juridische vader Geschil tussen ouders over contact (kind ≥ 12 jaar)	3	3
Andere ouder woont in het buitenland (kind < 12 jaar)	1	0
Andere ouder woont in het buitenland (kind ≥ 12 jaar)	0	0
Een der Kinderen woont in het buitenland met een der ouders terwijl het ander kind in Suriname blijft met een der ouders (kind < 12 jaar)	4	0
Een der Kinderen woont in het buitenland met een der ouders terwijl het ander kind in Suriname blijft met een der ouders (kind ≥ 12 jaar)	0	0
Een der ouders is niet in staat om kind in huis te nemen en te ontvangen wegens ziekte (kind < 12 jaar)	1	0
Een der ouders is niet in staat om kind in huis te nemen en te ontvangen wegens ziekte (kind ≥ 12 jaar)	1	0
Totaal	51	10

b. Grondslag toepassing hoorrecht

Uit de dossiers kan de grondslag voor de toepassing van het hoorrecht van het kind in de periode 2018 niet afgeleid worden, aangezien de rechter dit niet expliciet in zijn uitspraken heeft genoemd. Aangezien “de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008” al een geruime tijd in werking was getreden en uit de dossiers volgt dat de rechter alleen kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar heeft gehoord, is het aannemelijk dat deze wet als grondslag heeft gediend voor het horen van de kinderen.

c. Inhoud van het kindgesprek

Uit de dossiers volgt dat de rechter enigszins dezelfde standaardonderwerpen tijdens het kindgesprek met de kinderen heeft besproken, die eveneens tijdens de kindgesprekken van de vorige perioden aan de orde zijn geweest. Zo heeft de rechter de volgende onderwerpen met het kind besproken, te weten: de leeftijd van het kind (80%); school en schoolprestaties van het kind (55%); de verblijfplaats van het kind (60%), waarbij de rechter getracht heeft om na te gaan wat de mening van het kind is ten aanzien van zijn huidige verblijfplaats en wat zijn gewenste verblijfplaats is; het contact met de andere ouder (30%), waaronder de vraag of het kind contact had of zou willen hebben met de andere ouder en op welke manier en hoe vaak er contact was tussen hen; het gezag (100%), waarbij de rechter aan het kind vroeg of hij akkoord ging met het voorstel van (een der) ouders omtrent het gezag alsook de gewenste gezagsregeling volgens het kind.

d. Advies BuFaz

Volgens de dossiers heeft de rechter van de 23 voogdijzaken in vijf voogdijzaken het BuFaz om advies gevraagd. Hierbij vroeg de rechter aan dit Bureau om een onderzoek te verrichten en advies uit te brengen over vijf gezinnen en in totaal negen kinderen in de leeftijdscategorie twee jaar tot en met zestien jaar. Van deze negen kinderen zijn twee kinderen ook eerst door de rechter gehoord, waarna de zaak naar het BuFaz werd verwezen voor advies. Beide kinderen kwamen uit hetzelfde gezin. De overige zeven kinderen zijn niet door de rechter gehoord. Voornoemd advies werd onder andere om de volgende reden gevraagd, te weten: een geschil tussen ouders betreffende het gezag over de kinderen (20%); de verblijfplaats van de kinderen (20%); het contact met de kinderen (60%) en de kinderalimentatie (20%). Voorts werd het BuFaz in één geval (20%) om advies gevraagd omdat het gezin uit twee minderjarige kinderen bestond waarvan één minderjarige bij de vader woonde en het ander kind bij de moeder woonde. Gelet op de aard van de zaak vroeg de rechter aan het BuFaz om haar te adviseren over de volgende vraag: *“aan wiens zorg zouden de minderjarigen gedurende het echtscheidingsproces moeten worden toevertrouwd?”*

Het BuFaz werd in de gezagskwestie om advies gevraagd omdat beide ouders streden voor het voogdijchap van het kind, ondanks het feit dat ouders vlak na de geboorte van het kind uit elkaar gingen en het kind sindsdien bij één der ouders verbleef. De onderzoeksvragen die hierbij ten grondslag lagen waren: *“Hoe is het gesteld met de huidige woon- en leefomstandigheden van de ouders en de minderjarige?; welke ouder kan het best belast worden met de voogdij en welke met de toezienende voogdij? en welke ouder kan het best belast worden met de voogdij en welke ouder kan belast worden met de toezienende voogdij?”*

In de kwestie waarbij er een geschil was tussen ouders over de verblijfplaats van het kind, werd het Bureau om advies gevraagd omdat de andere ouder graag had dat het kind bij hem zou komen wonen. Het geschil ten aanzien van het contact had als reden dat de andere ouder meende dat de ouder bij wie het kind verbleef, niet meewerkte aan de onderlinge contactregeling en het contact tussen hem en zijn kind tegenwerkte waardoor hij het kind niet kon zien. Ten slotte had het geschil ten aanzien van de kinderalimentatie als reden dat de ouder bij wie de kinderen verbleven een hoger bedrag aan kinderalimentatie vorderde van de andere ouder waarmee laatstgenoemde ouder niet akkoord ging.

In het kader van haar onderzoek heeft het BuFaz in drie van de vijf voogdijzaken ook de desbetreffende kinderen van voornoemde voogdijzaken, betrokken bij haar onderzoek. Hierbij gaat het om in totaal vijf kinderen in de leeftijdscategorie tien tot en met zestien jaar, die betrokken zijn geweest. Deze kinderen zijn middels gesprekken, die het Bureau met hen heeft gevoerd, betrokken geweest bij het onderzoek. Behalve voornoemde gesprekken met de kinderen, heeft het BuFaz eveneens gesprekken gevoerd met de ouders, de stiefouder en grootouders van de desbetreffende kinderen en zijn er ook huisbezoeken bij ouders en buurtbezoeken afgelegd ter oriëntatie van de woonsituatie en leefmilieu van ouders.

Uit de adviesrapporten kan afgeleid worden dat het BuFaz in alle drie gevallen, waarbij de kinderen betrokken zijn geweest bij haar onderzoek, rekening heeft gehouden met de mening van de kinderen bij de formulering van haar eindadvies, daar voornoemde mening duidelijk herkenbaar is in het advies. Naast de mening van de kinderen heeft het BuFaz ook andere belangrijke feiten en omstandigheden uit haar onderzoek meegenomen teneinde een advies te formuleren dat het best in het belang van de kinderen bleek te zijn. Zo bleek uit een van de gevallen dat de kinderen bij de moeder woonden en dat de moeder en de stiefvader het contact tussen de kinderen en de vader belemmerden. Uit gesprekken met de kinderen en uit het buurtonderzoek en huisbezoek dat bij ouders werd afgelegd, bleek dat moeder en kinderen geregeld door de stiefvader werden mishandeld en dat de kinderen vreselijk hieronder leden. De kinderen wensten wel contact met de vader en wilden graag bij vader wonen. In deze zaak adviseerde het BuFaz als volgt:

Ten aanzien van de voogdij:

“Gezien het feit dat de moeder kiest om in een cyclus van huiselijk geweld te blijven en gezien haar handelingen c.q. nalaten te handelen, zij ervoor kiest om de minderjarigen ook slachtoffer van deze cyclus te doen blijven, en zij niet kan beseffen dat haar keuze om in deze cyclus te blijven ook effect heeft op de ontwikkeling van het kind, is het in

belang van het kind raadzaam om met de voogdij te belasten de vader en de toeziende voogdij de moeder.”

Ten aanzien van de omgangsregeling:

“Aangezien de kinderen ook een emotionele band hebben met de moeder, is het raadzaam om deze band te waarborgen door middel van een vaste omgangsregeling van om het ene weekend waarbij de kinderen: elke 2e en 4e vrijdag van de maand om 13.00u na school door de moeder dienen te worden opgehaald en de maandag ochtend daarop vanuit de moeder naar school gaan. De vakanties kunnen, afhankelijk van de leefsituatie van de moeder m.b.t. haar huiselijk geweld, onderling worden afgestemd.”

e. Advies Externe gedragsdeskundige

De rechter heeft in geen van de onderzochte voogdijzaken het advies van een externe deskundige heeft ingeroepen.

5

f. Waardering mening van het kind

In de onderzochte beschikkingen van het jaar 2018 is niet duidelijk zichtbaar in hoeverre de rechter rekening heeft gehouden met de mening van het kind bij de formulering van zijn eindbeslissing. Uit de dossiers volgt dat de rechter van de 23 voogdijzaken in zeven zaken de desbetreffende kinderen heeft gehoord. Uit de voogdij dossiers en de aantekeningen van de kindgesprekken blijkt dat de rechter in vijf van de zeven voogdijzaken, waarin de kinderen zijn gehoord, een beschikking heeft gegeven die overeenkwam met het voorstel van de ouders en de mening van de desbetreffende kinderen omtrent de gezagsvoorziening na de echtscheiding van de ouders.

Daarnaast is één beschikking conform het voorstel van ouders gegeven. Uit de aantekeningen van het kindgesprek blijkt dat de rechter in deze zaak het kind niet naar zijn mening had gevraagd over de gezagsvoorziening en de contactregeling. Voorts is één beschikking (14.29%) conform het voorstel van het kind gegeven. Dit betrof een geval waarbij het kind al achttien jaar was en niet bij één der ouders maar bij haar oudere zus woonde.

g. Terugkoppeling eindbeslissing rechter met het kind

De kinderen zijn na de voogdijbeschikking niet door de rechter opgeroepen voor nadere uitleg van zijn beschikking.

Tussenconclusie

Op basis van de dossiers die ik heb bekeken, volgt dat in de beginperiode van de inwerkingtreding van “de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008” 17.1% van de kinderen

uit de scheidende gezinnen tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding zijn gehoord. Voor wat betreft het jaar 2018 zijn 47.6% van de kinderen uit de scheidende gezinnen tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding door de rechter opgeroepen en gehoord. Ook voor wat betreft de laatstgenoemde periode kan uit de onderzochte dossiers enigszins geconcludeerd worden dat de keus en beslissing nog steeds bij de rechter lag om de kinderen op te roepen en te horen. Voorts blijkt dat de kinderen ook in deze periode in zekere mate gehoor gaven aan de oproeping van de rechter voor het kindgesprek, aangezien zij wel naar de rechter zijn geweest voor dit gesprek. Uitgaande van de dossiers zijn de kinderen gehoord in zaken waarbij ouders een geschil hadden over onder andere het contact en de gezagsregeling van het kind. In enkele voogdijzaken heeft de rechter het advies van het BuFaz ingeroepen, dat de desbetreffende kinderen heeft betrokken bij haar onderzoek. Voorts kan uit de dossiers worden afgeleid dat de rechter wel enigszins rekening heeft gehouden met de meningen van de kinderen bij de formulering van zijn eindbeslissing. Daarnaast zijn de voogdijbeschikkingen niet aan de desbetreffende kinderen uitgelegd.

5.2.4 Resultaten dossieronderzoek jaar 2021

Voor het jaar 2021 zijn 42 dossiers onderzocht met als doel om na te gaan hoe het hoorrecht van het kind in de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding onlangs in de rechtspraktijk wordt toegepast.

a. Aantal, leeftijd en soort gevallen waarin kinderen door de rechter zijn opgeroepen en gehoord

In het jaar 2021 heeft de rechter in 42 voogdijzaken en ten aanzien van in totaal 71 kinderen beslist over onder andere het gezag, de hoofdverblijfplaats, het contact met de andere ouder en de kinderalimentatie. Van de 71 kinderen waren 49 kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar terwijl 22 kinderen zich in de leeftijdscategorie twaalf jaar en ouder bevonden.

Tabel 7 Aantal kindgesprekken 2021

	Aantal kinderen	Kindgesprekken	Percentage kindgesprekken
Kinderen vanaf twaalf jaar	22	9	40.9%
Kinderen beneden twaalf jaar	49	0	0%
Totaal	71	9	12.9%

Uit de dossiers volgt dat de rechter uit de 22 kinderen die de hoorgerechtigde leeftijd van twaalf jaar hadden bereikt, negen kinderen heeft opgeroepen en gehoord tijdens de voogdijzitting. Voorts zijn er geen kindgesprekken gevoerd met kinderen die de leeftijd van twaalf jaar nog niet hadden bereikt. Zo blijkt dat de rechter in de voogdijzaken de kinderen die twaalf jaar of ouder waren uit een gezin heeft gehoord en dat er geen kindgesprekken zijn gevoerd met de jongere kinderen uit hetzelfde gezin die voornoemde leeftijd nog niet hadden bereikt.

Ten aanzien van de soort gevallen waarin de kinderen zijn gehoord, blijkt dat acht kinderen zijn gehoord in gevallen waarbij de ouders het eens waren over de voorzieningen die na de echtscheiding over de kinderen getroffen moesten worden. Eén kind is gehoord, omdat de andere ouder geen contact had met het kind vanwege een beschermingsbevel tussen ouders en deze ouder graag contact wou hebben met het kind. Uit het dossier volgt dat de rechter het kind hoorde om na te gaan of zij contact met de andere ouder wenste.

Uit de dossiers kunnen de volgende mogelijke redenen voor het achterwege laten van het kindgesprek met de (dertien) kinderen die de hoorgerechtigde leeftijd hadden bereikt, worden afgeleid, te weten:

1. De ouders gaan akkoord met elkaars voorstellen over de voorzieningen die na de echtscheiding over de kinderen dienen te worden getroffen (53.9%).
2. Ouders wonen nog samen met de kinderen in één huis en gaan akkoord met elkaars voorstellen ten aanzien van de voorzieningen betreffende de kinderen na de echtscheiding (15.4%).
3. Ouders wonen nog samen met de kinderen in één huis en gaan akkoord met elkaars voorstellen ten aanzien van de voorzieningen betreffende de kinderen na de echtscheiding en geven aan dit ook met het kind te hebben besproken (7.7%).
4. Er moest een spoedbeschikking gegeven worden vanwege vertrek van een der ouders naar het buitenland (7.7%).
5. Een der ouders geeft aan niet in staat te zijn om de kinderen bij hem in huis te nemen en op ze te letten (15.4%).

De hiernavolgende tabel verschaft een algemeen beeld van de toepassing van het hoorrecht van het kind in het jaar 2021 met de mogelijke oorzaken voor het wel of niet horen van de kinderen in de leeftijdscategorieën nul tot twaalf jaar en twaalf jaar en ouder.

Tabel 8 Mogelijke oorzaken wel/geen kindgesprek met leeftijdscategorie desbetreffende kinderen

Jaar 2021	Aantal kinderen	kindgesprek
Kind te jong om gehoord te worden en ouders gaan akkoord over elkaars voorstellen ten aanzien van de rechtsgevolgen van echtscheiding betreffende de kinderen	11	0
Ouders akkoord over de voorzieningen na echtscheiding (kind < 12 jaar)	33	0
Ouders akkoord over de voorzieningen na echtscheiding (kind ≥ 12 jaar)	15	8
Eén der ouders geen contact met de kinderen (kind < 12 jaar)	1	0
Eén der ouders geen contact met de kinderen (kind ≥ 12 jaar)		
Ouders en kinderen wonen nog samen in één huis (kind < 12 jaar)	0	0
Ouders en kinderen wonen nog samen in één huis (kind ≥ 12 jaar)	2	0
Ouders en kinderen wonen nog samen in één huis, geven aan de voorgestelde gezags- en omgangsregeling met het kind te hebben besproken (kind < 12 jaar)	1	0
Ouders en kinderen wonen nog samen in één huis, geven aan de voorgestelde gezags- en omgangsregeling met het kind te hebben besproken (kind ≥ 12 jaar)	1	0
Geen contact tussen andere ouder en kind vanwege beschermingsbevel (kind < 12 jaar)	0	0
Geen contact tussen andere ouder en kind vanwege beschermingsbevel tussen ouders (kind ≥ 12 jaar)	1	1
Kind geen biologisch kind van de juridische vader Geschil tussen ouders over contact (kind < 12 jaar)	2	0
Kind geen biologisch kind van de juridische vader Geschil tussen ouders over contact (kind ≥ 12 jaar)	0	0
Spoedbeschikking vanwege vertrek één der ouders naar het buitenland (kind < 12 jaar)	0	0
Spoedbeschikking vanwege vertrek één der ouders naar het buitenland (kind ≥ 12 jaar)	1	0
Eén der ouders is niet in staat om kind in huis te nemen wegens werk (kind < 12 jaar)	1	0
Eén der ouders is niet in staat om kind in huis te nemen wegens werk (kind ≥ 12 jaar)	2	0
Totaal	71	9

b. Grondslag toepassing hoorrecht

De grondslag voor de toepassing van het hoorrecht van het kind valt niet duidelijk uit de dossiers af te leiden. Aangezien “de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008” al inwerking was getreden en de rechter alleen kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar heeft gehoord, kan de grondslag van de toepassing van het voornoemde hoorrecht van deze wet worden afgeleid.

c. Inhoud van het kindgesprek

Uit de dossiers volgt dat de rechter min of meer dezelfde standaardonderwerpen tijdens het kindgesprek met de kinderen heeft besproken, die eveneens tijdens de kindgesprekken van de vorige perioden aan de orde zijn geweest. Zo heeft de rechter de volgende onderwerpen met het kind besproken, te weten: de leeftijd van het kind (77.8%); school en schoolprestaties van het kind (33.3%); de verblijfplaats van het kind (100%), waarbij de rechter getracht heeft om na te gaan wat de mening van het kind is ten aanzien van zijn huidige verblijfplaats; het contact met de andere ouder (33.3%), waaronder de vraag of het kind contact had of zou willen hebben met de andere ouder en op welke manier en hoe vaak er contact was tussen hen; het gezag (88.9%), waarbij de rechter aan het kind vroeg of hij akkoord ging met het voorstel van (één der) ouders omtrent het gezag alsook de gewenste gezagsregeling volgens het kind.

d. Advies BuFaz

De rechter heeft in geen van de onderzochte voogdijzaken advies aan het BuFaz gevraagd.

e. Advies Externe gedragsdeskundige

De rechter heeft in geen van de onderzochte voogdijzaken het advies van een externe deskundige heeft ingeroepen.

f. Waardering mening van het kind

De beschikkingen die onlangs is het jaar 2021 zijn gegeven zijn evenals de beschikkingen van de voorgaande perioden zeer beknopt geformuleerd waardoor het evenmin zichtbaar is in hoeverre de rechter rekening heeft gehouden met de mening van het kind bij de formulering van zijn eindbeslissing. Uitgaande van de dossiers heeft de rechter van de 42 voogdijzaken in zeven voogdijzaken de desbetreffende kinderen gehoord. Uit de voogdijzaken en de aantekeningen van de kindgesprekken blijkt dat de rechter in zes voogdijzaken een beschikking heeft gegeven die overeenkwam met het voorstel van de ouders en de mening van de desbetreffende kinderen omtrent de gezagsvoorziening na de echtscheiding van de ouders. In één geval werd de gezagsregeling conform het voorstel van de ouders bepaald. In dit geval had de rechter het kind niet over dit onderwerp gehoord.

g. Terugkoppeling eindbeslissing rechter met het kind

Uitgaande van de dossiers zijn geen van de kinderen na de voogdijbeschikking door de rechter uitgenodigd voor nadere uitleg van zijn beschikking.

Tussenconclusie

Op basis van de dossiers die ik heb bekeken komt het volgende beeld naar voren: het hoorrecht van het kind is wel frequenter toegepast in het jaar 2021 ten opzichte van de voorgaande onderzoeksperioden (periode 2004-2007 en periode 2008-2011) maar er is geen sprake van een stelselmatige toepassing van het voornoemde recht. Uit voornoemde dossiers blijkt dat de kinderen niet tijdens de echtscheidingsprocedure van hun ouders zijn gehoord. Een groot aantal van de kinderen, dat de hoorgerechtigde leeftijd hadden bereikt, is evenmin betrokken bij de voogdijprocedure na de echtscheiding. Voorts kan uit de onderzochte dossiers enigszins geconcludeerd worden dat de keuze en het besluit om kinderen op te roepen en te horen nog steeds bij de rechter ligt, aangezien niet alle kinderen die de hoorgerechtigde leeftijd hadden bereikt, door de rechter zijn opgeroepen en gehoord. Uit de zaken waarin kinderen wel zijn gehoord blijkt dat de kinderen - zowel in gevallen waarbij er een geschil was tussen ouders over de rechtsgevolgen van de echtscheiding betreffende de kinderen als in gevallen waarbij er hierover geen geschil was tussen de ouders - zijn gehoord. In een enkel zaak is het kind gehoord, omdat de andere ouder geen contact had met het kind vanwege een beschermingsbevel tussen ouders. Hoewel de overwegingen van de rechter niet duidelijk zichtbaar zijn in de beschikkingen, kan uit de dossiers afgeleid worden dat de rechter wel enigszins rekening heeft gehouden met de meningen van de kinderen bij de formulering van zijn eindbeslissing. Deze beschikking is in geen van de gevallen door de rechter uitgelegd aan de kinderen.

5.3 Beantwoording onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen die ik aan het begin van dit deelonderzoek heb gesteld luiden: *“In hoeverre en op welke wijze heeft de toepassing van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure en de voogdijvoorziening na echtscheiding vóór de inwerkingtreding van “de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008” plaatsgevonden en hoe heeft dit recht zich na de inwerkingtreding van deze wet in de rechtspraktijk ontwikkeld? Wordt de mening van het kind hierin gewaardeerd en zo ja hoe?”*

Op voornoemde vragen is door mij getracht om antwoord te vinden middels het analyseren van een aantal dossiers betreffende de perioden 2004-2007 en 2008-2011 en dossiers behorende tot de jaren 2018 en 2021. Alvorens over te gaan tot de

beantwoording van de onderzoeksvragen, vind ik het noodzakelijk om nader in te gaan op de beperkingen aan dit onderzoek die reeds ter sprake zijn geweest. Zoals eerder is vermeld, kunnen er uit de onderzochte dossiers geen harde conclusies worden getrokken vanwege de beperkte generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten. Echter de onderzoeksresultaten verschaffen de lezer wel een beeld van de toepassing van het hoorrecht van het kind in de verschillende onderzoeksperioden. In dit kader is het belangrijk om aan te geven dat vanwege het feit dat ik niet even veel dossiers per onderzoeksperiode ter beschikking heb kunnen krijgen voor het dossier-onderzoek, het vrij lastig was voor mij om een valide vergelijking te maken van de toepassing van het hoorrecht tussen de verschillende perioden.

Uit de onderzochte dossiers kan doorgaans worden geconcludeerd dat niet alle kinderen die in de desbetreffende onderzoeksperioden de hoorgerechtigde leeftijd hadden bereikt, door de rechter zijn gehoord en dat de kinderen afhankelijk van de aard van de desbetreffende voogdijzaak door de rechter zijn opgeroepen en gehoord. Zo wordt geconstateerd dat de meeste kinderen gehoord zijn in voogdij na echtscheidingszaken waarbij er een geschil was tussen de ouders over één of meerdere voorzieningen die over de kinderen getroffen diende(n) te worden. Voorts zijn er geen kindgesprekken tijdens de echtscheidingsprocedure van de ouders gevoerd. Zoals eerder is aangegeven, heeft de selectie van de dossiers aselekt plaatsgevonden. Dit heeft tot gevolg dat indien er op basis van de aselechte steekproef voor een bepaalde onderzoeksperiode meer echtscheidingsdossiers met geschillen tussen ouders aan mij zijn verstrekt, de onderzoeksresultaten zullen uitwijzen dat er in die perioden meer kinderen gehoord zijn ten opzichte van de andere onderzoeksperioden waarvoor minder echtscheidingsdossiers met geschillen tussen de ouders aan mij zijn verstrekt. Dit betekent echter niet dat er in deze laatstgenoemde perioden in zijn algemeenheid minder kinderen zijn gehoord, echter de onderzoeksresultaten zullen dit wel uitwijzen vanwege de methode van selectie van de dossiers. In dergelijke gevallen kan er mijns inziens geen valide vergelijking gemaakt worden ten aanzien van de toepassing van het hoorrecht van het kind tussen de verschillende onderzoeksperioden en kunnen er ook geen generaliseerbare conclusies hierover worden getroffen. Rekeninghoudend met de voornoemde beperkingen van dit dossieronderzoek, kunnen de hierna volgende conclusies enigszins uit de onderzochte dossiers worden getrokken.

Gebleken is dat vóór de inwerkingtreding van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* er geen wettelijke grondslag was voor het horen van het kind tijdens de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdij na echtscheiding. Desondanks zijn er wel kinderen in deze periode gehoord door de rechter. Zo blijkt uit de onderzochte dossiers dat de rechter in deze periode wel enkele kindgesprekken heeft gevoerd.

Deze gesprekken zijn tijdens de voogdijzitting na de echtscheiding van de ouders gevoerd. Gedurende de echtscheidingsprocedure van de ouders zijn er geen kindgesprekken met de kinderen van het desbetreffende gezin gevoerd. Voorts heeft de rechter in enkele complexe voogdijzaken (zaken waarbij er een geschil was tussen ouders over de voorzieningen ten aanzien van de kinderen) aan het BuFaz gevraagd om onderzoek te verrichten en advies uit te brengen omtrent de gezags- en contactregeling alsook de hoofdverblijfplaats van de kinderen. Vermeldenswaard is dat het BuFaz de desbetreffende kinderen eveneens heeft betrokken bij haar onderzoek, waarbij er gesprekken met voornoemde kinderen zijn gevoerd.

Daarnaast heeft de rechter in een enkel complexe voogdijzaak, een externe gedragsdeskundige om advies gevraagd. Deze betrok de desbetreffende kinderen eveneens bij haar onderzoek middels het voeren van gesprekken. De meningen van de kinderen werden ook in het onderzoeksrapport, dat aan de rechter werd gepresenteerd, vermeld.

Voor wat betreft de waardering van de mening van het kind in de onderzochte beschikkingen van de rechter, kan geconcludeerd worden dat dit heel moeilijk af te leiden was, aangezien de overwegingen die tot de formulering van de eindbeslissing leidden, niet waren opgenomen in de beschikking van de rechter. Indien de aantekeningen van het kindgesprek en de gesprekken met de ouders naast de beschikking worden geplaatst, kan hieruit wel afgeleid worden dat de rechter in enkele gevallen mee is gegaan met de mening van het kind. Voorts blijkt dat de voogdijbeschikkingen niet door de rechter zijn uitgelegd aan de kinderen.

Indien wordt gekeken naar de toepassing van het hoorrecht van de kinderen binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijprocedure na de inwerkingtreding van "*de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008*" kan geconcludeerd worden dat de rechter vanaf de inwerkingtreding van deze wet een wettelijke plicht heeft om alle kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar, die in staat zijn om hun mening te geven, in deze procedures te horen.

Uit de onderzochte dossiers van de perioden na de inwerkingtreding van "*de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008*" valt een positieve ontwikkeling in de toepassing van het hoorrecht van het kind te merken. De positieve ontwikkeling valt af te leiden uit het feit dat in deze periode steeds meer kinderen tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding door de rechter zijn opgeroepen en gehoord ondanks er geen geschil was tussen ouders over de voorzieningen die na de echtscheiding over de kinderen moesten worden getroffen (zie: soort gevallen waarin kinderen zijn gehoord in perioden 2008-2011; 2018 en 2021). Het feit dat er dus meer of minder dossiers met

complexe scheidings- en voogdijzaken aan mij zijn verstrekt ten aanzien van deze perioden speelt hier geen rol, aangezien de kinderen ook in niet problematische voogdijzaken zijn opgeroepen en gehoord. Echter, het horen van de kinderen tijdens de echtscheidingsprocedure bleef ook in deze periode achterwege.

Voorts kan uit voornoemde dossiers enigszins afgeleid worden dat de keuze voor het oproepen en horen van de kinderen ook in deze perioden bij de rechter lag, aangezien niet alle kinderen binnen de voogdijzaken zijn gehoord. De rechter bepaalde op basis van de aard van de zaak of de desbetreffende kinderen opgeroepen en gehoord moesten worden. Zoals eerder is vermeld, hebben kinderen geen verschijningsplicht wanneer zij door de rechter worden opgeroepen voor het kindgesprek. Desondanks blijkt uit de onderzochte dossiers dat kinderen wel degelijk gehoor hebben gegeven aan de oproeping van de rechter, daar zij in bijkans 99% van de gevallen waarbij zij door de rechter zijn opgeroepen, wel zijn verschenen voor het kindgesprek. Daarnaast blijkt uit geen van de onderzochte dossiers dat de opgeroepen kinderen hebben afgezien van het kindgesprek, omdat zij daar geen behoefte aan hadden. Vermeldenswaard is dat deze kindgesprekken tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding zijn gevoerd.

Verder volgt uit de dossiers dat de rechter in enkele complexe voogdijzaken advies van het BuFaz heeft ingeroepen waarbij aan dit bureau is gevraagd om onderzoek te verrichten en advies uit te brengen omtrent de gezags- en omgangsregeling en de kinderalimentatie. Uit de advies- en onderzoeksrapporten van het BuFaz volgt dat zij in de meeste voogdij na echtscheidingszaken waarin haar advies werd ingeroepen, de desbetreffende kinderen ongeacht hun leeftijd heeft betrokken bij haar onderzoek en wel middels het voeren van gesprekken met de kinderen. De meningen van de kinderen zijn eveneens in het onderzoeksrapport vermeld. Voorts blijkt dat het BuFaz in de meeste gevallen ook rekening heeft gehouden met de mening van de kinderen bij de formulering van haar eindadvies.

Uit de onderzochte beschikkingen is niet zichtbaar in hoeverre de rechter rekening heeft gehouden met de mening van het kind, aangezien de overwegingen die tot het eindoordeel van de rechter hebben geleid, ook in deze perioden ontbraken. Uitgaande van de aantekeningen van de kindgesprekken volgt dat de rechter wel enigszins rekening heeft gehouden met de mening van het kind bij de formulering van de beschikking. Overigens zijn de beschikkingen ook in deze perioden niet door de rechter uitgelegd aan de kinderen. De terugkoppeling en uitleg van de beschikking aan het kind is wel vereist volgens de internationale standaarden waaronder het IVRK, AVRМ en the Guidelines on Childfriendly Justice.

Hoofdstuk 6

Observaties van kindgesprekken

Introductie

Om inzicht te krijgen in de wijze waarop het kindgesprek tussen de rechter en het kind in de praktijk plaatsvindt, heb ik de rechtszittingen van de voogdijprocedure na de echtscheiding bijgewoond c.q. geobserveerd. Voornoemde observaties hebben slechts tijdens de voogdijzittingen na de echtscheiding plaatsgevonden, omdat bij navraag bij de Griffie van het Kantongerecht bleek dat er geen kindgesprekken tijdens de echtscheidingsprocedure van de ouders plaatsvinden en dat de rechter pas bij de voogdijzittingen (voogdij na de echtscheiding) met de kinderen in gesprek gaat.

De observaties hebben in twee perioden plaatsgevonden namelijk bij aanvang van mijn promotieonderzoek in de periode oktober 2017 tot en met augustus 2018 en in de periode april 2022 tot en met juli 2022. Gedurende de periode oktober 2017 tot en met augustus 2018 zijn er in 84 voogdijzaken in totaal 121 kindgesprekken geobserveerd en tijdens de periode april 2022 tot en met juli 2022 zijn er 50 kindgesprekken waargenomen. In totaal zijn 171 kindgesprekken gedurende de voornoemde perioden geobserveerd. De zittingen zijn op de dinsdagen bij het Kantongerecht in het Eerste Kanton bijgewoond, daar de behandeling van de voogdij na echtscheidingszaken op de dinsdagen plaatsvindt. Tijdens mijn observatieonderzoek waren gedurende elke observatieperiode steeds twee vrouwelijke rechters belast met de voogdijzaken na de echtscheiding. Derhalve zijn de zittingen bij deze vrouwelijke rechters geobserveerd. Tijdens de voornoemde observatieperioden zijn in totaal vier rechters geobserveerd.

6.1 Verantwoording van de methode en de uitvoering van het onderzoek

Zoals eerder in hoofdstuk 3 al is vermeld, beschikken de rechters in Suriname niet over procesreglementen waarin er richtlijnen zijn opgenomen voor het voeren van kindgesprekken tijdens de echtscheidingsprocedures en de voogdijprocedure na de echtscheiding. Voorts beschikken de rechters evenmin over de professionele standaarden met betrekking tot het kindgesprek, zoals dat in Nederland⁷¹⁴ het geval is. Hierdoor zijn de rechters op hun eigen kennis en ervaringen aangewezen bij het voeren van de kindgesprekken. Voor wat betreft de behandeling van de

⁷¹⁴. Professionele standaarden familie- en jeugdrecht – vastgesteld door het LOVF op 2 oktober 2020, <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/professionele-standaarden-van-familie-&-jeugd-rechtbanken.pdf>.

voogdijzaken vindt bij het Kantongerecht periodiek een roulatie van rechters plaats die belast worden met de behandeling van de voogdijzittingen na de echtscheiding. Hierbij worden steeds twee rechters aangewezen die gedurende een bepaalde periode belast worden met de behandeling van voornoemde rechtszittingen. Aangezien er een gebrek is aan eenduidige richtlijnen voor het voeren van de kindgesprekken, zijn voor dit onderzoek kindgesprekken bij vier verschillende rechters geobserveerd teneinde na te gaan of er sprake was van enige uniformiteit onder de rechters in het voeren van deze gesprekken. Daarnaast is er bewust gekozen voor twee onderzoeksperioden met de bedoeling om na te gaan of er sprake was van enige ontwikkelingen in de wijze waarop rechters het hoorrecht van het kind hebben toegepast in voornoemde procedures.

Bij dit observatieonderzoek heb ik getracht om door middel van eigen waarnemingen enigszins een beeld te verkrijgen over de wijze waarop het hoorrecht van het kind tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding van zijn ouders door de rechter wordt toegepast. Het onderzoek is middels semigestructureerde observaties uitgevoerd waarbij de kindgesprekken aan de hand van een vooraf opgesteld observatieschema zijn geobserveerd. Tijdens de observaties stond eveneens ruimte open voor relevante en interessante aspecten die gedurende het kindgesprek aan de orde kwamen, die niet in het observatieschema waren opgenomen. Hiermee is getracht om zo breed mogelijk georiënteerd te zijn op de wijze waarop de kindgesprekken in de praktijk worden gevoerd.

Toestemming observatie voogdijzittingen

Om het observatieonderzoek bij het Kantongerecht in het Eerste Kanton te kunnen verrichten, is er voorafgaand toestemming gevraagd aan de Ethische Toetsingscommissie (ERB) van School of Social and Behavioral Sciences van de Tilburg University.⁷¹⁵ Deze toestemming werd door de Radboud Universiteit overgenomen bij mijn inschrijving aan deze universiteit. Daarnaast is in Suriname toestemming gevraagd aan de Coördinator Unit Familie bij het Kantongerecht in het Eerste Kanton en de desbetreffende rechters, die in de door mij gekozen onderzoeksperioden belast waren met de behandeling van de voogdijzittingen na de echtscheiding.

Onderzoeksvraag

De vragen die ten grondslag liggen aan dit observatieonderzoek luiden: *“Waar en op welke wijze vindt een kindgesprek tussen de rechter en het kind tijdens de voogdij-*

⁷¹⁵. Deze commissie is een permanente en onafhankelijke commissie, die is ingesteld door het faculteitsbestuur voor de toetsing van de wetenschappelijke en ethische aspecten van onderzoeksprojecten die niet onder de WMO vallen.

procedure na de echtscheiding in de praktijk plaats en zijn er enige ontwikkelingen bij de toepassing van dit hoorrecht van het kind in deze procedure in de periode april 2022-juli 2022 geconstateerd ten opzichte van de periode oktober 2017-augustus 2018?”

Observatiethema's

Om de kindgesprekken te kunnen observeren, is een observatieschema met een aantal observatie-items samengesteld. Vervolgens zijn deze observatie-items in een negental observatiethema's geclusterd. Deze observatie-items en onderzoeksthema's zijn aan de hand van de internationale standaarden met betrekking tot het hoorrecht van het kind in gerechtelijke procedures binnen het IVRK en de General Comments van het Kinderrechtencomité; het AVRМ en de Advisory opinion en uitspraken van The Inter-American Court on Human Rights; de General Comments van the Human Rights Committee; het IVBPR en de Guidelines on Child-friendly Justice geformuleerd. De onderzoeksthema's zien er als volgt uit:

- a. de faciliteiten ten behoeve van het kindgesprek;
- b. aanwezigheid bij het kindgesprek;
- c. de kleding en opstelling van de rechter tijdens het kindgesprek;
- d. de leeftijd van de kinderen ten tijde van het kindgesprek;
- e. de aanvang van het kindgesprek;
- f. de inhoud van het kindgesprek;
- g. de afsluiting van het kindgesprek;
- h. mededeling/bespreking mening kind met ouders;
- i. terugkoppeling van de beschikking met het kind.

Beperkingen aan het onderzoek

De observaties van de kindgesprekken hebben bij het Kantongerecht in het Eerste Kanton plaatsgevonden. Dit leidt mogelijk tot een beperking voor de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten, aangezien dit onderzoek slechts een weergave geeft van de wijze waarop de rechters in het Eerste Kanton kindgesprekken voert tijdens voogdij na echtscheidingszaken, terwijl dergelijke kindgesprekken ook door rechters binnen het Kantongerecht in het Derde Kanton worden gevoerd. Aangezien de werkwijze van de rechters bij het voeren van kindgesprekken in voogdij na echtscheidingszaken binnen het Derde Kanton niet is geobserveerd, kunnen er geen harde conclusies getrokken worden over de wijze waarop rechters in het algemeen kindgesprekken voeren in voornoemde procedures.

6.2 Resultaten observatieonderzoek

De resultaten van het onderzoek zijn aan de hand van de negental onderzoeksthema's belicht, waarbij voornoemde thema's afzonderlijk per onderzoeksperiode zijn besproken. Bij de analyse van de data van het observatieonderzoek is eveneens een kwalitatieve en kwantitatieve methode van analyse gehanteerd teneinde de onderzoeksresultaten zo volledig mogelijk te kunnen presenteren.

De informatie van het observatieonderzoek is verkregen uit de voogdijzittingen (voogdij na echtscheiding), die gedurende de twee eerdergenoemde onderzoeksperiodes door mij zijn bijgewoond. Hierbij heb ik alle voogdij na echtscheiding zaken (met of zonder kindgesprekken) in de desbetreffende onderzoeksperiodes bijgewoond. Echter, voor de analyse van dit onderzoek is slechts de informatie, verkregen uit de observaties van de voogdij na echtscheidingszaken waarin kinderen zijn gehoord, gebruikt.⁷¹⁶ De kindgesprekken die bij deze voogdijzaken aan de orde kwamen, zijn aan de hand van de voornoemde negental onderzoeksthema's geanalyseerd. Na de analyse zijn algemene conclusies getrokken en zijn de onderzoeksvragen beantwoord.

6.2.1 Resultaten observaties periode oktober 2017- augustus 2018

In deze periode zijn in totaal 121 kindgesprekken⁷¹⁷ bij 84 voogdijzaken na echtscheiding bij twee rechters, die in deze periode belast waren met de behandeling van voornoemde zaken, geobserveerd. De resultaten van deze observaties zullen aan de hand van de eerdergenoemde negental observatiethema's belicht worden.

Alvorens in te gaan op de onderzoeksthema's, zal het verloop van de voogdijzitting met het kindgesprek kort belicht worden. Uitgaande van de observaties worden de kindgesprekken op dezelfde dag van de voogdijzitting van de ouders gehouden. Op deze dag vindt naast het kindgesprek ook de (verdere) behandeling van de desbetreffende voogdijzaak plaats, waarbij de rechter ook met de ouders praat over hun voorstellen ten aanzien van de voogdijvoorziening, de verblijfplaats van de kinderen, de omgangsregeling en kinderalimentatie. Uit de observaties blijkt dat het kindgesprek op twee momenten gedurende de voogdijzitting op de desbetreffende dag kan plaatsvinden. Op de dag van het kindgesprek bepaalt de rechter zelf op welk moment hij het kind zal horen. In het eerste geval praat de rechter bij aanvang

⁷¹⁶. Slechts de informatie uit de voogdijzittingen waarin kinderen zijn gehoord, is meegenomen omdat het doel van dit observatieonderzoek is om na te gaan op welke wijze de rechter de kindgesprekken in de rechtspraktijk voert.

⁷¹⁷. Alle 121 kinderen zijn apart door de rechter gehoord en niet tezamen met broers en zussen.

van de voogdijzitting eerst met de ouders over hun voorstellen ten aanzien van de voogdij, de verblijfplaats van het kind, de kinderalimentatie en de omgangsregeling, waarbij de kinderen in de wachtruimte blijven staan of zitten. Na het gesprek met de ouders, worden de kinderen afzonderlijk in de zaal geroepen voor het kindgesprek. In enkele gevallen worden de kinderen in het bijzijn van hun ouder(s) gehoord. De vraag die hierbij rijst is in hoeverre het kind in het bijzijn van zijn ouders vrij kan uitpraten met de rechter. Bij de behandeling van de onderzoeksthema's zal hier verder op worden ingegaan. Vervolgens mogen de kinderen, na het kindgesprek, weer in de wachtruimte plaatsnemen, en worden ouders wederom in de zaal geroepen voor de verdere behandeling van de voogdijzaak.

In het tweede geval worden eerst de kinderen afzonderlijk in de rechtszaal geroepen voor het kindgesprek, waarbij de ouders in de wachtruimte blijven zitten. Na het kindgesprek mogen de kinderen in de wachtruimte plaatsnemen en worden de ouders in de zittingszaal geroepen voor de verdere behandeling van de desbetreffende voogdijzaak.

De duur van het kindgesprek varieerde, afhankelijk van de gemoedstoestand en vlotheid van het kind met praten en de beantwoording van de vragen, tussen de 5 en 10 minuten.

a. De faciliteiten ten behoeve van het kindgesprek

Bij dit onderzoeksthema zijn de volgende zaken (onderzoekitems) geobserveerd te weten:

1. de oproeping, waarbij is nagegaan hoe de kinderen worden opgeroepen voor het kindgesprek;
2. de wachtruimte, waarbij is nagegaan hoe de wachtruimte waar het kind en diens ouders vóór de aanvang van het gesprek dienen te wachten, eruitziet en wie van de rechtbank hen naar de wachtruimte begeleidt; en
3. de ruimte van het kindgesprek, waarbij getracht is om het volgende waar te nemen, te weten:
 - a) Waar wordt het kindgesprek gevoerd?
 - b) Is de ruimte, waar het kindgesprek plaatsvindt, kindvriendelijk ingericht?
 - c) Is er sprake van onnodige verstoring en afleiding van het kind in de ruimte tijdens het kindgesprek?

Ad.1 De oproeping

Uit de observaties blijkt dat de kinderen via de ouders bij wie zij op het moment van de voogdijprocedure wonen, werden opgeroepen voor het kindgesprek. Zo werd geconstateerd dat, indien de rechter in een voogdijzaak ook de kinderen binnen het desbetreffende gezin wenste te horen, deze tijdens de voogdijzitting aan de ouder bij wie de kinderen op dat moment verbleven, mededeelde dat hij de kinderen op de eerstvolgende voogdijzitting met zich diende mee te nemen voor het kindgesprek. Er wordt dus geen aparte uitnodiging naar de kinderen verstuurd om het kind te vragen om op een bepaalde dag en tijdstip voor het kindgesprek te verschijnen en waarbij het kind vooraf wordt geïnformeerd over onder andere het doel van het kindgesprek, de aanwezigen tijdens dit gesprek en de plek en de wijze waarop het kindgesprek zal plaatsvinden. Voorts bleek wel dat indien het kind in de toets/examenperiode zat, er voor een andere oproepingsdatum, die meestal in de vakantie viel, werd gekozen. Tijdens de zitting werd het kind door de dienstdoende deurwaarder opgeroepen en vanuit de wachtruimte naar de zittingszaal begeleid. Echter, uit de observaties blijkt dat niet alle kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar door de rechter werden opgeroepen voor het kindgesprek. De rechter bepaalde aan de hand van de aard van de voogdijzaak of de kinderen opgeroepen en gehoord moesten worden.

Ad. 2 De wachtruimte

De wachtruimte betrof een lange gang, die zich vlak voor de zittingszaal bevond. In deze ruimte dienden alle partijen met hun kinderen, die op de desbetreffende dag voor het kindgesprek waren opgeroepen, plaats te nemen. Zoals eerder al is vermeld, vonden de kindgesprekken en de verdere behandeling van de desbetreffende voogdijzaak op dezelfde dag plaats. Derhalve werden zowel de ouders als de kinderen voor dezelfde zittingsdatum opgeroepen en dienden zij gezamenlijk in de wachtruimte plaats te nemen. Uit de observaties blijkt dat er af en toe een gespannen situatie ontstond in de wachtruimte in gevallen waarbij kinderen in deze ruimte in contact kwamen met de andere ouder met wie zij een geruime tijd geen contact hadden. Voorts bleek dat er veel in en uitloop in de wachtruimte was, daar partijen via de wachtruimte in en uit de zittingszaal moesten. De voogdijzaken die op de zittingsrol stonden, werden in volgorde door de dienstdoende deurwaarder in de wachtruimte opgeroepen, waarna de desbetreffende partijen naar de zittingszaal mochten. Na het kindgesprek namen de kinderen weer plaats in deze wachtruimte terwijl hun ouders in de zittingszaal werden uitgenodigd voor de verdere behandeling van de voogdijzaak.

Ad. 3 De ruimte van het kindgesprek

- a. Het kindgesprek vond in de rechtszaal/raadkamer achter gesloten deuren in het gebouw van het Kantongerecht plaats. In de zittingszaal bevonden zich aan de voorkant een lange tafel (het bureau) van de rechter op een verhoging met aan de linkerkant van haar een aaneengesloten bureau van de griffier eveneens op dezelfde verhoging. Voorts bevonden zich twee spreekgestoelten aan de weersijden van het bureau van de rechter, die bestemd waren voor de advocaten van partijen en de medewerkers van het BuFaz. Daarnaast bevonden zich twee lange tafels met stoelen vóór de tafel van de rechter, waar partijen, de kinderen en de advocaten plaats mochten nemen. Achter deze tafels en stoelen bevonden zich nog enkele rijen met stoelen voor eventueel andere belangrijke actoren behorende bij de procedure zoals de externe gedragsdeskundige, de advocaat stagiaires van de desbetreffende advocaten etc. Voorts was er nog één lange tafel in de zaal die meestal apart aan de zijkant van de zaal werd geplaatst voor het BuFaz, daar het BuFaz bij alle voogdij na echtscheidingszaken aanwezig dient te zijn.
- b. Gelet op hetgeen door mij is waargenomen, zijn in de zittingszaal geen zaken aangetroffen die deze tot een kindvriendelijke ruimte maakten. Zo zijn er geen kindvriendelijke meubilair en of tekeningen en posters in de ruimte aangetroffen die deze minder formeel en ook aangenaam maakten voor kinderen.
- c. Tijdens het kindgesprek werd het kind door de deurwaarder opgeroepen en naar de zittingszaal begeleid, waarna hij de zaal verliet. Hierna werd het kind door de rechter gehoord. Voorts was er tijdens het kindgesprek geen sprake van in en uitloop van mensen in de zittingszaal die voor onnodige verstoring en eventuele afleiding bij het kind zouden kunnen zorgen.

b. De aanwezigen tijdens het kindgesprek

Uit de observaties blijkt dat het kindgesprek in 118 gevallen (97.5%) door de rechter in het bijzijn van de griffier en twee medewerkers van het BuFaz is gevoerd. In een enkele keer (2.5%) is het kind naast de griffier en de twee medewerkers van het BuFaz eveneens in het bijzijn van de ouders gehoord. Dit betrof gevallen waarbij het kind heel jong was en niet door de rechter was opgeroepen, maar toch met de ouder was meegekomen naar de voogdijzitting.

c. De kleding en opstelling van de rechter tijdens het kindgesprek

Bij dit thema zijn de volgende zaken (onderzoeks-items) geobserveerd, te weten:

1. de kleding van de rechter waarbij is nagegaan of het kindgesprek met of zonder toga plaatsvond;

2. de houding van de rechter en het kind tijdens het kindgesprek waarbij onder andere is nagegaan of:
 - a. de rechter dicht bij het kind kwam zitten of hem vanuit haar eigen plek hoorde;
 - b. het kind stond of zat tijdens het kindgesprek en
 - c. de opstelling van de rechter tegenover het kind.

Ad.1. De kleding van de rechter

Tijdens de observaties hebben alle kindgesprekken in toga plaatsgevonden. Hierbij waren zowel de rechter als de griffier in hun toga gekleed. Tijdens de zitting werd niet aan het kind gevraagd of hij de rechter het liefst met of zonder de toga wilde spreken.

Ad.2. De houding van de rechter en het kind tijdens het kindgesprek

Uit de observaties blijkt dat de rechter met alle kinderen vanuit haar eigen plek (achter haar bureau) heeft gesproken en in geen van de gevallen zelf bij het kind is gaan zitten om met hem te praten. Daarnaast stonden alle kinderen vlak voor het bureau (de lange tafel) van de rechter tijdens het kindgesprek. Zo bleek dat het kind bij binnenkomst in de zittingszaal automatisch naar het bureau van de rechter liep en vlak voor het bureau bleef staan voor het kindgesprek. In geen van de gevallen vroeg de rechter aan het kind of hij tijdens het gesprek wenste te staan of te zitten.

Uit mijn waarneming blijkt dat de rechter moeite deed om zich zoveel als mogelijk vriendelijk op te stellen ten opzichte van het kind tijdens de kindgesprekken. Zo werd het kind eerst vriendelijk gegroet en wist de rechter zich aan de leeftijd van het kind aan te passen. Bij aanvang van het gesprek vroeg de rechter aan het kind hoe het met hem ging alvorens zij inhoudelijk inging op het kindgesprek. Voorts stelde de rechter het kind eveneens op zijn gemak door aan het begin van het kindgesprek eerst een kortgesprek over de school en zijn hobby's te voeren en ging zij daarna over tot het bespreken van de inhoudelijke onderwerpen van het gesprek.

d. De leeftijd van de kinderen ten tijde van het kindgesprek

Tijdens de observaties zijn in totaal 121 kindgesprekken met kinderen in de leeftijdscategorie zes tot en met twintig jaar geobserveerd. Hierbij zijn er acht kindgesprekken (6.6%) met kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar gevoerd waarvan het jongste kind zes jaar was. De resterende 113 kindgesprekken (93.4%) zijn met kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar gevoerd waarbij de kinderen zich in de leeftijdscategorie twaalf jaar tot en met twintig jaar bevonden. Uit de observaties blijkt dat de rechter met alle kinderen van het desbetreffende gezin heeft gesproken indien deze de leeftijd van twaalf jaar hadden bereikt en of ouder

dan twaalf jaar waren. Daarnaast zijn er in enkele gevallen eveneens kindgesprekken gevoerd met zowel kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar als kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar indien deze tot hetzelfde gezin behoorden.

Tabel 9 Aantal kindgesprekken met bijbehorende leeftijd kinderen

Leeftijd kinderen	Aantal kindgesprekken	Percentage
0-5 jaar	0	0%
6 jaar	1	0.8%
7 jaar	2	1.7%
8 jaar	1	0.8%
9 jaar	1	0.8%
10 jaar	1	0.8%
11 jaar	2	1.7%
12 jaar	20	15.8%
13 jaar	11	9.1%
14 jaar	14	11.6%
15 jaar	14	11.6%
16 jaar	13	10.7%
17 jaar	15	12.4%
18 jaar	14	11.6%
19 jaar	6	5%
20 jaar	6	5%
Totaal	121	100%

e. De aanvang van het kindgesprek

Bij dit onderzoeksthema zijn de volgende onderzoeks-items geobserveerd, te weten:

1. inleiding/ aanvang gesprek (voorgesprek);
2. mededeling en uitleg van het doel van het gesprek. Bij dit onderzoeks-item is nagegaan of het doel van het gesprek werd genoemd en uitgelegd tijdens het kindgesprek.

Ad. 1. Inleiding/ aanvang gesprek (voorgesprek)

Uit de observaties blijkt dat de kindgesprekken in alle gevallen met een groet zijn aangevangen. Daarnaast bleek dat de rechter in het begin (voorgesprek) wat algemene onderwerpen met het kind besprak (om het ijs te breken) en daarna pas inging op het bevragen van de meningen van de kinderen over de

rechtsgevolgen die de echtscheiding van hun ouders, met zich zou meebrengen voor hen (inhoudelijk gesprek). Zo sprak de rechter na de groet in 24 gevallen (19.8%) over hoe het met het kind ging of het kind naar school ging en over zijn schoolprestaties. In vijf gevallen (4.1%) sprak de rechter na de groet over de leeftijd van het kind; in zes gevallen (5%) vroeg de rechter tijdens het voorgesprek slechts aan het kind hoe het met hem ging; in 34 gevallen (28.1%) sprak de rechter tijdens het voorgesprek over de school en schoolprestaties van het kind; in één geval (0.8%) vroeg de rechter na de groet aan het kind hoe het met hem ging en sprak ze over zijn leeftijd en school; in drie gevallen (2.5%) ging het voorgesprek over de naam en school van het kind; in 34 gevallen (28.1%) sprak de rechter tijdens het voorgesprek over de leeftijd en school van het kind; in twee gevallen (1.7%) ging het voorgesprek over de jaardag van het kind; in één geval (0.8%) sprak de rechter tijdens het voorgesprek over de hobby en school van het kind, in een ander geval (0.8%) ging het voorgesprek over de naam van het kind en in twee andere gevallen (1.7%) ging het voorgesprek respectievelijk over hoe het met het kind ging, de naam en de school van het kind en de jaardag van het kind. Daarnaast vroeg de rechter in één geval (0.8%) tijdens het voorgesprek aan het kind hoe het met hem ging en sprak zij over de jaardag, school en schoolprestatie van het kind. In een ander geval (0.8%) ging het voorgesprek over de jaardag en school van het kind. Daarnaast ging één voorgesprek (0.8%) over de jaardag, leeftijd en school van het kind; één voorgesprek (0.8%) ging over de naam, leeftijd en school van het kind en in een ander voorgesprek (0.8%) vroeg de rechter aan het kind hoe het met hem ging, en sprak ze over de school en de vakantie met het kind. In drie gevallen (2.5%) is de rechter na de groet meteen ingegaan op het inhoudelijk gesprek.

Tabel 10 Onderwerpen voorgesprek (N=121 voorgesprekken)

Onderwerp	Aantal	Percentage
Alleen groet (daarna inhoudelijk gesprek)	3	2.5%
Groet, hoe gaat het met je?, school en schoolprestaties	24	19.8%
Groet en leeftijd kind	5	4.1%
Groet, hoe gaat met je?	6	5%
Groet, school en schoolprestaties kind	34	28.1%
Groet, hoe gaat het met je?, leeftijd en school kind	1	0.8%
Groet, naam en school kind	3	2.5%
Groet, leeftijd, school kind	34	28.1%
Groet en jaardag kind	2	1.7%
Groet, hobby en school kind	1	0.8%
Groet en naam kind	1	0.8%

Tabel 10 Vervolg

Onderwerp	Aantal	Percentage
Groet, hoe gaat het met je?, naam en school kind	1	0.8%
Groet, hoe gaat het met je?, jaardag kind	1	0.8%
Groet, hoe gaat het met je?, jaardag, school en schoolprestaties kind	1	0.8%
Groet, jaardag en school kind	1	0.8%
Groet, jaardag, leeftijd en school kind	1	0.8%
Groet, naam, leeftijd en school kind	1	0.8%
Groet, hoe gaat het met je?, school en vakantie	1	0.8%
Totaal	121	100%

Ad. 2. Mededeling en uitleg van het doel van het kindgesprek

Uitgaande van de observaties is het doel van het gesprek tijdens 48 kindgesprekken (39.7%) wel genoemd en uitgelegd door de rechter. Hierbij vroeg de rechter na het voorgesprek aan het kind of hij wist waarvoor hij naar de rechter moest komen en legde zij het kind daarna ook zelf het doel van het gesprek uit. In dit kader legde de rechter in een van de zaken het volgende uit aan het kind, te weten:

“Toen je vader en moeder nog waren getrouwd, namen zij samen alle beslissingen over jou en deden ze alles samen voor jou. Maar nu zijn ze gescheiden en moet er een voogd en toezienende voogd over jou benoemd worden. De voogd is de persoon die alle belangrijke beslissingen over jou gaat nemen en de toezienende voogd is de persoon die erop moet toezien dat de voogd zijn/haar taken goed uitvoert. En omdat je al groot bent, mag je ook jouw mening/voorstel geven over wie volgens jou het best jouw voogd kan zijn en wie jij als toezienende voogd zou willen hebben.”

Na voornoemde uitleg werd aan het kind gevraagd wie hij als voogd en toezienende voogd over zich zou willen hebben.

Voorts werd het doel van het gesprek tijdens 73 kindgesprekken (60.3%) niet genoemd en uitgelegd door de rechter. In deze gevallen begon de rechter na het voorgesprek meteen met de inhoudelijke vragen over de verblijfplaats van het kind, het contact tussen het kind en de ouders en het gewenste gezag volgens het kind. Zoals eerder al is aangegeven, zijn de observaties steeds bij twee rechters, die gedurende de desbetreffende perioden met de voogdij na echtscheidingszaken werden belast, verricht. Tijdens de observaties van deze onderzoeksperiode (2017-2018) bleek dat het doel van het gesprek wel bij de ene rechter werd genoemd en uitgelegd, terwijl de andere rechter, na het voorgesprek, meteen inging op de

inhoudelijke vragen betreffende de rechtsgevolgen van de echtscheiding voor het kind.

f. De inhoud van het gesprek

De observatie-items die bij dit onderzoeksthema aan de orde kwamen zijn:

1. Taal. Hierbij is nagegaan of de taal waarmee er met het kind werd gecommuniceerd wel kindvriendelijk en begrijpelijk was voor het kind en of de rechter wel lette op de taal die het kind begreep.
2. Onderwerp(en) kindgesprek.

Ad. 1. Taal

Uit de observaties blijkt dat de rechter getracht heeft om in een kindvriendelijke en voor het kind begrijpelijke taal te communiceren met het kind. Voorts heeft zij eveneens geprobeerd om, in gevallen waarbij zij merkte dat het kind de vraag niet begreep, haar vraag anders en met name in andere makkelijke bewoordingen te stellen of nader uitleg hierover te geven. Zo heeft de rechter, in gevallen waar er expliciet aan de kinderen werd gevraagd wie zij als voogd en toezienende voogd over zich zouden willen hebben, de inhoud van het begrip voogdij en toezienende voogdij vaak eerst in kindvriendelijke taal uitgelegd aan het kind alvorens de voornoemde vraag te stellen. Daarnaast heeft de rechter eveneens getracht om de vraag met betrekking tot de voogdij en toezienende voogdij anders te stellen, indien zij merkte dat de kinderen deze niet snapten. In plaats van de vraag *“wie zou volgens jou een goede voogd en toezienende voogd over je kunnen zijn?”* werden de hiernavolgende vragen ten aanzien van de voogd gesteld, te weten: *“wie neemt alle belangrijke beslissingen nu voor je?”*; *“en doet ze het goed?”*; *“en wil je dat het zo door moet gaan?”*.

Uit de observaties blijkt dat de kinderen in de meeste gevallen (97.5%) wel meteen antwoord gaven op deze vragen en de rechter zelden (2.5%) in herhaling hoefde te treden of de vragen in andere bewoordingen hoefde te stellen.

Ad. 2. Onderwerp(en) kindgesprek

Uitgaande van de observaties heeft de rechter tijdens het kindgesprek een aantal onderwerpen met het kind besproken. Deze onderwerpen worden hierna besproken. Niet alle onderwerpen zijn bij elk kindgesprek aan de orde gekomen. Tijdens het kindgesprek bepaalde de rechter, afhankelijk van de specifieke situatie (voogdijzaak), welke onderwerpen zij noodzakelijk vond om met het kind te bespreken. De onderwerpen die tijdens de diverse kindgesprekken in zijn totaliteit aan de orde zijn geweest, zijn:

- a. De leeftijd van het kind.
- b. De jaardag van het kind.
- c. De naam van het kind.
- d. De hobby van het kind.
- e. De vakanties.
- f. De school en schoolprestaties van het kind.
- g. De huidige verblijfplaats van het kind, waarbij de volgende onderwerpen aan de orde kwamen, te weten:
 1. De reden voor de huidige verblijfplaats.
 2. De mening van het kind over zijn huidige verblijfplaats.
- h. De verblijfplaats van de andere ouder.
- i. De gewenste verblijfplaats volgens het kind.
- j. Reden voor gewenste verblijfplaats volgens het kind.
- k. Contact tussen kind en de andere ouder. Hierbij kwamen de volgende onderwerpen aan de orde:
 1. Of het kind contact had met de andere ouder.
 2. De mening van het kind over het contact met de andere ouder (wat vindt het kind ten aanzien van het contact met de andere ouder, verloopt het contact goed of zou het beter moeten en wil het kind eventueel contact met de andere ouder?).
 3. Reden voor geen of af en toe contact met andere ouder.
 4. De frequentie van het contact met de andere ouder.
 5. De wijze waarop het kind contact had met de andere ouder.
 6. Indien het kind geen contact wilde met de andere ouder, vroeg de rechter aan het kind waarom hij geen contact wilde met de ouder. Vervolgens hield de rechter een motiverend gesprek met kind over het belang van het contact tussen kind en beide ouders en vroeg de rechter aan het kind om na te denken over het contact met de andere ouder en eventueel zelf initiatieven te nemen om het contact met de andere ouder op gang te brengen.
- l. Contact tussen kind en de ouder bij wie het kind verbleef.
- m. Band tussen kind en de ouders. Hierbij kwamen de volgende onderwerpen aan de orde:
 1. De band tussen het kind en de ouder bij wie het kind verbleef.
 2. De band tussen het kind en de andere ouder.
- n. Uitleg over het doel van het kindgesprek en de voorgedij en toeziende voorgedij door de rechter.
- o. Het gewenste gezag volgens het kind.
- p. Reden voor gewenste gezag volgens kind.

- q. Reden voor gewenste toezijnde voorgdij derde. Hierbij vroeg de rechter aan het kind waarom hij in plaats van één der ouders voor een derde koos om de toezijnde voorgdij over hem uit te oefenen; waarom één der ouders geen goede toezijnde voorgd over hem zou kunnen zijn, of hij contact had met de voorgestelde toezijnde voorgd en hoe zijn band was met zijn voorgestelde toezijnde voorgd.
- r. Mening kind over voorstellen ouders ten aanzien van voorgdij en toezijnde voorgdij. Hierbij vroeg de rechter aan het kind of hij akkoord ging met het voorstel van ouders over de voorgd en toezijnde voorgd en indien hij niet akkoord ging, wat de reden hiertoe was.
- s. Mening kind ten aanzien van gesprek met de gedragsdeskundige, waarbij de rechter aan het kind vroeg hoe hij het gesprek met de gedragsdeskundige had ervaren.
- t. Mening kind over vestiging in het buitenland met een der ouders.

De hiernavolgende tabel is een weergave van de onderwerpen van het kindgesprek met de bijbehorende frequentie (aantal gevallen), waarbij deze afzonderlijk met het kind zijn besproken.

6

Tabel 11 Onderwerpen kindgesprek met bijbehorende frequentie (N= 121 kindgesprekken)

Onderwerp	Frequentie (aantal gevallen)
1. De leeftijd van het kind.	41
2. De jaardag van het kind.	7
3. De naam van het kind.	3
4. De hobby van het kind.	1
5. De vakanties.	1
6. De school en schoolprestaties van het kind.	112
7. De huidige verblijfplaats van het kind, waaronder: <ul style="list-style-type: none"> • De reden voor de huidige verblijfplaats. • De mening van het kind over zijn huidige verblijfplaats. 	80
8. De verblijfplaats van de andere ouder.	3
9. De gewenste verblijfplaats volgens het kind.	11
10. Reden voor gewenste verblijfplaats volgens het kind.	7

Tabel 11 Vervolg

Onderwerp	Frequentie (aantal gevallen)
11. Contact tussen kind en de andere ouder, waaronder: <ul style="list-style-type: none"> • Wel of geen contact tussen kind en andere ouder. • De mening van het kind over het contact met de andere ouder (wat vindt het kind ten aanzien van het contact met de andere ouder, verloopt het contact goed of zou het beter moeten en wil het kind eventueel contact met de andere ouder). • Reden voor geen of af en toe contact met andere ouder. • De frequentie van het contact met de andere ouder. • De wijze waarop het kind contact had met de andere ouder. Indien het kind geen contact wilde met de andere ouder, hield de rechter een motiverend gesprek met kind over het belang van het contact tussen kind en beide ouders en vroeg de rechter aan het kind om na te denken over het contact met de andere ouder en eventueel zelf initiatieven te nemen om het contact met de andere ouder op gang te brengen. 	75
12. Contact tussen kind en de ouder bij wie het kind verbleef.	3
13. Band tussen kind en de ouders, waaronder: <ul style="list-style-type: none"> • De band tussen het kind en de ouder bij wie het kind verbleef. • De band tussen het kind en de andere ouder. 	6
14. Uitleg over het doel van het kindgesprek en de voogdij en toeziende voogdij door de rechter.	48
15. Het gewenste gezag volgens het kind.	50
16. Reden voor gewenste gezag volgens kind.	12
17. Reden voor gewenste toeziende voogdij derde in plaats van één der ouders.	13
18. Mening kind over voorstellen ouders ten aanzien van voogdij en toeziende voogdij.	14
19. Mening kind ten aanzien van gesprek met de gedragsdeskundige.	1
20. Mening kind over vestiging in het buitenland met een der ouders.	2

Zoals eerder is vermeld, kwamen niet alle onderwerpen bij elk kindgesprek aan de orde. Afhankelijk van de aard van de scheidingsproblematiek oftewel het geschil tussen ouders werden specifieke onderwerpen met het kind besproken. Weigerde de ouder bij wie het kind verbleef bijvoorbeeld het contact tussen het kind en de andere ouder, dan legde de rechter tijdens het kindgesprek de nadruk op het contact tussen het kind en de andere ouder en gingen de meeste vragen over het contact met ouder(s). Hierbij vroeg de rechter aan het kind of hij contact had met de andere ouder; of hij contact wilde met de andere ouder; wat zijn mening is over het contact met de andere ouder; hoe hij contact zou willen hebben met de andere ouder etc. Weigerde het kind het contact met de andere ouder dan lag de nadruk op de reden waarom het kind geen contact wilde met de andere ouder en hield de rechter een motiverend gesprek over het belang van het contact tussen kind en

beide ouders en vroeg de rechter aan het kind om na te denken over het contact met de andere ouder en eventueel zelf initiatieven te nemen om het contact met de andere ouder op gang te brengen.

Hadden de ouders een geschil over de verblijfplaats van het kind dan werden er meer vragen aan het kind gesteld over zijn verblijfplaats. Zo werd aan het kind gevraagd wat zijn huidige verblijfplaats was, wat hij van deze verblijfplaats vond en of hij daar zou willen blijven wonen. Streden de ouders over het voogdijschap van het kind dan legde de rechter eerst aan het kind uit wat het voogdijschap en de toeziende voogdij inhielden. Vervolgens vroeg de rechter aan het kind welke ouder hij als voogd en toeziende voogd zou willen hebben, wat de reden was voor de desbetreffende keuze en hoe zijn band was met beide ouders. Verklaarde het kind dat hij niet zijn ouders maar derden als voogd of toeziende voogd wilde hebben dan werd eveneens naar de reden voor zijn keuze gevraagd. In dergelijke gevallen werd ook aan het kind gevraagd hoe de band was tussen hem en de voorgestelde (derde) voogd.

g. De afsluiting van het kindgesprek

Bij dit onderzoeksthema zijn de volgende zaken geobserveerd, te weten:

1. Toestemming van het kind om de mening c.q. voorstellen van het kind en bepaalde andere zaken die tijdens het kindgesprek aan de orde zijn geweest kenbaar te maken aan de ouders.
2. Beëindiging van het kindgesprek.

Ad. 1. Toestemming van het kind om de mening c.q. voorstellen van het kind kenbaar te maken aan de ouders

Bij dit observatie-item is nagegaan of de rechter bij afsluiting van het kindgesprek toestemming aan het kind heeft gevraagd om diens mening c.q. voorstellen alsook andere zaken die tijdens het kindgesprek aan de orde zijn geweest, kenbaar te maken aan zijn ouders. Uitgaande van de observaties heeft de rechter in geen van de 121 gevallen toestemming aan het kind gevraagd om zijn mening en bepaalde andere zaken, die tijdens het kindgesprek aan de orde kwamen en die het kind mogelijk liever niet met de ouders zou delen, aan zijn ouders kenbaar te maken. Uit de 121 gevallen heeft de rechter in drie gevallen (2.5%) aan het kind medegedeeld dat zij de problemen die het kind dwarszitten en diens mening met zijn ouders zal bespreken. In de overige 118 gevallen (97.5%) is ook deze mededeling achterwege gebleven.

Ad.2. Beëindiging van het kindgesprek

Aan het eind van het kindgesprek zijn de kinderen door de rechter bedankt voor het feit dat ze bereid waren om met de rechter te praten en helemaal naar de rechtszaal waren gekomen om haar te woord te staan. Verder heeft de rechter hen ook gegroet en hen succes toegewenst met de komende repetities en of schoolactiviteiten.

h. Mededeling/bespreking mening kind met ouders

Uit de observaties blijkt dat de rechter in 93 gevallen (76.9%) de mening van het kind niet kenbaar heeft gemaakt aan de ouders. Wellicht vond de rechter dat het kenbaar maken van de mening van het kind aan de ouders, negatieve gevolgen zou kunnen hebben op het kind gelet op de aard en complexiteit van de desbetreffende scheiding. In een van de voornoemde gevallen heeft de rechter de mening van het kind niet besproken met de ouders, maar heeft zij wel aan de ouder bij wie het kind verbleef, verteld dat ze uit het kindgesprek heeft kunnen afleiden dat er thuis bij het kind negatief werd gesproken over de andere ouder. In dit geval bleef het kind bij de vader, die bij grootouders vaderszijde inwoonde. Vader weigerde het contact tussen het kind en de moeder en reageerde tijdens de zitting heel fel op een mogelijke omgangsregeling tussen moeder en kind. Uit het kindgesprek bleek dat vader en zijn familie in het bijzijn van het kind vaak negatief spraken over de moeder. Voorts bleek uit het kindgesprek dat het kind wel openstond voor een omgangsregeling met de moeder. In voornoemde geval heeft de rechter de mening van het kind betreffende het contact tussen hem en zijn moeder niet medegedeeld aan de vader, wellicht ter voorkoming van negatieve druk van de vader op het kind. Echter, vader werd wel aangesproken op het negatief bespreken van de moeder in het bijzijn van het kind, daar de rechter dit afkeurenswaardig vond. Daarnaast blijkt dat de rechter in 25 gevallen (21.5%) de mening c.q. voorstellen van het kind wel kenbaar heeft gemaakt aan de ouders, zonder daarvoor toestemming te hebben gevraagd aan de desbetreffende kinderen. Uitgaande van de observaties kunnen wellicht de volgende redenen voor het kenbaar maken van de mening van het kind aan de ouders worden afgeleid, ondanks er geen toestemming hiervoor was gevraagd, te weten:

1. De mening van het kind werd kenbaar gemaakt aan de ouders omdat de andere ouder heel graag wilde weten waarom het kind geen contact met hem wilde hebben. Uit de observaties blijkt dat ouders hier wel behoefte aan hadden.
2. De mening van het kind werd kenbaar gemaakt en besproken met de ouders omdat de voorstellen van de kinderen en ouders niet overeenkwamen voor wat betreft de persoon van de voogd en toeziende voogd.

3. De mening van het kind werd kenbaar gemaakt aan de ouders omdat deze wel overeenkwam met de voorstellen van ouders ten aanzien van de gezagsregeling na de echtscheiding van de ouders.
4. De meningen van de kinderen zijn wel kenbaar gemaakt aan de ouder(s) omdat de kinderen een andere persoon als toezienende voogd voorstelden en dit voorstel van de kinderen afweek van het voorstel van de ouder(s). De rechter besprak het voorstel van de ouder(s) met kinderen en vroeg aan hen of zij akkoord gingen daarmee. Hierna gaf de rechter aan de ouders(s) door dat de kinderen akkoord gingen met hun voorstel.
5. De mening van het kind en enkele andere zaken, die tijdens het gesprek naar voren kwamen, werden kenbaar gemaakt aan de ouder(s) om na te gaan of het kind eventueel begeleiding nodig had.
6. De mening van het kind werd kenbaar gemaakt aan de ouders omdat de ouders de beslissing omtrent de voogdij en toezienende voogdij aan het kind hadden overgelaten. De rechter gaf na het kindgesprek aan de ouders door welke ouder volgens het kind een goede voogd en welke een goede toezienende voogd over hem kon worden.

i. Terugkoppeling van de beschikking met het kind

Bij dit onderzoeksthema is nagegaan in hoeveel gevallen de rechter op de dag van het kindgesprek ook meteen beschikking heeft gegeven en of de beschikking is teruggekoppeld met het kind, aangezien de kinderen op de desbetreffende dag ook aanwezig waren in het gerechtshuis. Uit de observaties blijkt dat van de 84 voogdijzaken de rechter in 40 voogdijzaken (47.6%) ter stond beschikking heeft gegeven na het kindgesprek. Van de voornoemde 40 voogdijzaken zijn de kinderen in zeven gevallen (17.5%) eerst afzonderlijk gehoord waarna de rechter meteen na dit gesprek in het bijzijn van de kinderen hun voorstellen ten aanzien van de gezags- en omgangsregeling met de ouders heeft besproken. Hierbij heeft de rechter ook meteen aan de kinderen gevraagd of zij akkoord gingen met de voorstellen van de ouders. De kinderen gingen in deze gevallen akkoord met de voorstellen en er werd hierna ter stond in het bijzijn van de kinderen beschikking gegeven.

In drie gevallen (7.5%) is het kind in het bijzijn van de ouders gehoord waarna de beschikking ter stond in het bijzijn van de kinderen is gegeven. In één geval (2.5%) heeft de rechter na het gesprek met de ouders, het kind afzonderlijk gehoord waarna de rechter de beschikking in het bijzijn van het kind en zijn ouders heeft gegeven. In de overige 29 gevallen (72.5%) is de beschikking slechts in het bijzijn van de ouders gegeven terwijl de kinderen na het kindgesprek in de wachtruimte zaten. Zo heeft de rechter in één van voornoemde gevallen een beschikking gegeven die afweek

van de mening van het kind voor wat betreft de toeziende voogdij. Dit werd ook aan de ouders verteld alvorens de beschikking werd gegeven. Deze beschikking is enkel in het bijzijn van de ouders gegeven terwijl het kind in de wachtruimte zat. De rechter heeft dit kind niet wederom in de rechtszaal geroepen om hem uit te leggen waarom haar beschikking afweek van het voorstel van het kind.

6.2.2 Resultaten observaties periode april 2022- juli 2022

Gedurende de periode april 2022 tot en met juli 2022 zijn in totaal 50 kindgesprekken tijdens de voogdijzittingen na echtscheiding geobserveerd. Deze zittingen c.q. kindgesprekken zijn bij de twee rechters, die gedurende voornoemde periode met de voogdijzittingen na de echtscheiding belast waren, geobserveerd. De resultaten van deze observaties zullen eveneens aan de hand van de eerdergenoemde negental observatiethema's belicht worden.

Uit de observaties van de periode april 2022- juli 2022 blijkt dat de behandeling van de voogdijzitting waarbij ook het kindgesprek werd gevoerd, nagenoeg op dezelfde wijze plaatsvond als in de periode 2017-2018. Zo vond op de dag van het kindgesprek eveneens de verdere behandeling van de desbetreffende voogdijzaak plaats, waarbij de rechter behalve met het kind ook met diens ouders sprak over de voorzieningen die na de echtscheiding ten aanzien van de kinderen dienden te worden getroffen. Voorts kon het kindgesprek eveneens op twee momenten gedurende de voogdijzitting plaatsvinden te weten bij aanvang van de voogdijzitting of nadat de rechter met de ouders had gesproken over de voorzieningen betreffende de kinderen na de echtscheiding. In het tweede geval werden de ouders na het kindgesprek wederom in de zaal geroepen om tot definitieve voorstellen ten aanzien van de voornoemde voorzieningen te komen, terwijl de kinderen in de wachtruimte mochten plaatsnemen.

De duur van het kindgesprek varieerde, afhankelijk van de gemoedstoestand en vlotheid van het kind met praten en de beantwoording van de vragen, tussen de 3 en 7 minuten.

a. De faciliteiten ten behoeve van het kindgesprek

Uit de observaties volgt dat de faciliteiten ten behoeve van het kindgesprek in de periode april 2022-juli 2022 ongewijzigd zijn gebleven ten opzichte van de periode oktober 2017-augustus 2018. Zo vond de oproeping van de kinderen via de ouders, bij wie zij gedurende de voogdijprocedure verbleven, plaats en kreeg het kind ook in deze periode geen aparte uitnodiging(sbrief) met alle relevante informatie over het kindgesprek. Ook in deze periode werden niet alle kinderen

vanaf de leeftijd van twaalf jaar gehoord en bepaalde de rechter aan de hand van de aard van de voogdijzaak of de kinderen binnen het desbetreffende gezin opgeroepen en gehoord moesten worden. Voorts was zowel de wachtruimte als de plek en inrichting van de zittingszaal, waar het kindgesprek werd gevoerd, hetzelfde gebleven. Zo diende het kind in de lange gang vóór de rechtszaal (die de wachtruimte voorstelt) plaats te nemen met zijn ouders, waar ook andere kinderen met hun ouders aanwezig waren en werd het kind door de dienstdoende deurwaarder naar de zittingszaal begeleid voor het kindgesprek. Voorts heb ik opgemerkt dat het kindgesprek in dezelfde zittingszaal en setting als voorheen plaatsvond, welke niet was voorzien van kindvriendelijke posters en meubilair.

b. De aanwezigen tijdens het kindgesprek

Uitgaande van de observaties is het kindgesprek in 49 gevallen (98%) door de rechter in het bijzijn van de griffier en twee medewerkers van het BuFaz gevoerd. In één geval (2%) is het kind eveneens in het bijzijn van diens ouders gehoord. Tijdens het gesprek met de ouders gaf de rechter aan dat het kind over enkele maanden meerderjarig (21 jaar) zou worden en dat zij derhalve de zaak wenste uit te stellen tot de meerderjarigheid van het kind. Uit de observaties blijkt dat in dergelijke zaken, waarbij de kinderen over enkele maanden de meerderjarigheid bereiken, de voogdijzaken worden uitgesteld tot de meerderjarigheid van het kind waarna deze worden afgevoerd van de rol. Het is mij echter niet bekend of deze beslissing expliciet wordt vastgelegd in het dossier, aangezien ik tijdens het dossier-onderzoek geen dossiers met dergelijke beslissingen ben tegengekomen.

Uit de vraaggesprekken met de rechters blijkt dat zij in dergelijke zaken overgaan tot uitstel van de zaak tot de meerderjarigheid van het kind vanwege het feit dat de gezags-, omgangs- en verblijfsregeling slechts voor enkele maanden geldig zullen zijn en het derhalve geen zin heeft om een uitspraak hierover te doen. In voornoemde zaak heeft de rechter het kind in het bijzijn van diens ouders in de zittingszaal geroepen en haar uitgelegd waarom de zaak uitgesteld zou worden. Voorts is aan het kind gevraagd of zij akkoord ging met het voorstel van de rechter. In dit geval hield de rechter het volgende aan het kind voor, te weten:

“Je ouders zijn nu gescheiden en de wet zegt dat er moet worden voorzien in de voogdijen toezienende voogdij, maar de wet zegt ook dat kinderen meerderjarig worden wanneer ze 21 jaar zijn en dan hoeft er geen voorziening getroffen te worden met betrekking tot gezag. Je wordt binnenkort 21 jaar in september. Dat wil zeggen dat de beschikking van heel korte tijd zal zijn en daarom heb ik ervoor gekozen om de zaak uit te stellen tot oktober en de zaak dan af te voeren van de rol vanwege jouw meerderjarigheid. Ga je akkoord?”

Na voornoemde uitleg ging het kind akkoord met het voorstel van de rechter en werd de zaak uitgesteld tot de meerderjarigheid van het kind, waarna deze is afgevoerd van de voogdijrol.

c. De kleding en opstelling van de rechter tijdens het kindgesprek

De rechter heeft ook in deze periode alle kindgesprekken in haar toga gevoerd. Uitgaande van de observaties heeft de rechter alle kindgesprekken vanuit haar eigen plek (achter haar bureau) gevoerd, waarbij de meeste kinderen vlak voor het bureau van de rechter stonden tijdens het kindgesprek. In enkele gevallen kozen de kinderen ervoor om achter de lange tafel vóór het bureau van de rechter plaats te nemen.

Uit mijn waarneming blijkt dat de rechter moeite doet om zich zoveel als mogelijk vriendelijk op te stellen tegenover het kind. Zo werd het kind bij aanvang van het kindgesprek vriendelijk gegroet en vroeg een van de rechters hen altijd eerst of hij wenste te staan of te zitten. Vervolgens werd een kort voorgesprek met hem gevoerd alvorens de rechter inging op de inhoudelijke vragen van het kindgesprek. Bleek het kind emotioneel te zijn waardoor hij tijdens het gesprek begon te huilen, dan toonde de rechter eveneens begrip voor zijn situatie en werd hij ook getroost door de rechter middels een kort (motiverend) gesprek.

d. De leeftijd van de kinderen ten tijde van het kindgesprek

Tijdens de observaties zijn in totaal 50 kindgesprekken met kinderen in de leeftijdscategorie tien jaar tot en met twintig jaar geobserveerd. Ten aanzien van de kindgesprekken met de kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar valt op te merken dat één kindgesprek (2%) met een kind van tien jaar en vier kindgesprekken (8%) met kinderen van elf jaar zijn gevoerd. De resterende 45 kindgesprekken (90%) zijn met kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar gevoerd waarbij de kinderen zich in de leeftijdscategorie twaalf jaar tot en met twintig jaar bevonden. Uit de observaties blijkt dat de rechter ook met de kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar heeft gesproken, wellicht omdat in dergelijke gevallen ook de kinderen boven de leeftijd van twaalf jaar uit hetzelfde gezin zijn gehoord.

Tabel 12 Aantal kindgesprekken met bijbehorende leeftijd kinderen

Leeftijd kinderen	Aantal kindgesprekken	Percentage
0-9 jaar	0	0%
10 jaar	1	2%
11 jaar	4	8%
12 jaar	4	8%

Tabel 12 Vervolg

Leeftijd kinderen	Aantal kindgesprekken	Percentage
13 jaar	2	4%
14 jaar	6	12%
15 jaar	2	4%
16 jaar	8	16%
17 jaar	8	16%
18 jaar	6	12%
19 jaar	5	10%
20 jaar	4	8%
Totaal	50	100%

e. De aanvang van het kindgesprek

Zoals eerder is aangegeven, zijn bij dit onderzoeksthema de volgende onderzoek-items geobserveerd, te weten:

1. De inleiding/ aanvang kindgesprek (voorgesprek).
2. Mededeling en uitleg van het doel van het kindgesprek.

Ad.1. De inleiding/ aanvang kindgesprek (voorgesprek)

De kindgesprekken zijn in alle gevallen met een groet aangevangen. Hierna werd in de meeste gevallen (96%) een kort voorgesprek met de kinderen gevoerd, wellicht om hen op hun gemak te stellen. Zo is de rechter in drie gevallen (6%) na de groet meteen van start gegaan met de inhoudelijke vragen over onder andere de verblijfplaats en het contact etc. terwijl er in de resterende gevallen wel een voorgesprek met de kinderen is gehouden. Tijdens dit voorgesprek ging de rechter in drie gevallen (6%) in op het doel van het kindgesprek en sprak zij in twee gevallen (4%) over de school van het kind en werd het doel van het gesprek aan het kind uitgelegd. In vier gevallen (8%) sprak de rechter over de leeftijd en het doel van het gesprek, in negen gevallen (18%) kwamen de leeftijd, de school en schoolprestaties en het doel van het gesprek aan de orde en in één geval (2%) vroeg de rechter na de groet aan het kind hoe het met hem ging en of hij wilde staan of zitten tijdens gesprek. Voorts sprak de rechter in twee gevallen (4%) over de leeftijd en school van het kind, kwamen in vijf gevallen (10%) de naam, de leeftijd, de school en het doel van het kindgesprek aan de orde en vroeg de rechter in twee gevallen (4%) aan het kind of hij wilde staan of zitten en werd het doel van het kindgesprek aan hem uitgelegd. In één geval (2%) vroeg de rechter aan het kind of hij wilde staan of zitten, stelde zij vragen over de school en werd het doel van het gesprek aan hem uitgelegd. In twee gevallen (4%) werd aan het kind gevraagd of hij wilde staan of zitten, en sprak de rechter over de leeftijd, school, het

doel van het kindgesprek en de scheiding van de ouders met het kind. Hierbij vroeg de rechter aan het kind hoe hij wist dat zijn ouders zijn gescheiden, hoe hij het vond toen hij hoorde dat zijn ouders zijn gescheiden en hoe hij ermee is omgegaan.

In vijf gevallen (10%) kwamen de vraag of het kind wilde staan of zitten alsook vragen over de school en de scheiding van de ouders aan de orde en werd het doel van het gesprek aan het kind uitgelegd. In één geval (2%) sprak de rechter over de naam, leeftijd en doel van het kindgesprek en in een ander geval (2%) kwamen de naam, de jaardag, de school en het doel van het gesprek aan de orde. Daarnaast kwamen in een van de gevallen (2%) de naam, geboortedatum, de school en het doel van het kindgesprek aan de orde terwijl in een ander geval (2%) aan het kind werd gevraagd of hij wilde staan of zitten en sprak de rechter over de geboortedatum, de school, de scheiding van de ouders en het doel van het kindgesprek. In één geval (2%) vroeg de rechter na de groet naar de leeftijd van het kind, stelde zij zich voor aan het kind en legde zij aan het kind uit wie er allemaal in de zaal aanwezig waren, wellicht omdat het ging om een kind beneden de 12 jaar. In de resterende 5 gevallen (10%) vroeg de rechter aan het kind of hij wilde staan of zitten, en kwamen de naam, de geboortedatum, de leeftijd, de school van het kind en het doel van het kindgesprek aan de orde tijdens het voorgesprek.

Tabel 13 Onderwerpen voorgesprek (N=50 kindgesprekken)

Onderwerp	Aantal	Percentage
Alleen groet	3	6%
Groet en doel kindgesprek	3	6%
Groet, school en doel kindgesprek	2	4%
Groet, leeftijd en doel kindgesprek	4	8%
Groet, leeftijd, school en doel kindgesprek	9	18%
Groet, naam en school	1	2%
Groet, hoe gaat het met je?, Wil je staan of zitten?	1	2%
Groet, leeftijd en school	2	4%
Groet, naam, leeftijd, school en doel kindgesprek	5	10%
Groet, wil je staan of zitten?, doel kindgesprek	2	4%
Groet, wil je staan of zitten?, school en doel kindgesprek	1	2%
Groet, leeftijd, wil je staan of zitten?, school, scheiding van de ouders (hoe kwam je erachter dat je ouders zijn gescheiden?, hoe vond je het toen je dat hoorde en hoe ben je ermee omgegaan?) en doel kindgesprek	2	4%
Groet, wil je staan of zitten?, school, scheiding van de ouders en doel kindgesprek	5	10%

Tabel 13 Vervolg

Onderwerp	Aantal	Percentage
Groet, naam, leeftijd en doel kindgesprek	1	2%
Groet, naam, jaardag, school en doel kindgesprek	1	2%
Groet, naam, geboortedatum, school en doel kindgesprek	1	2%
Groet, wil je staan of zitten?, geboortedatum, school, scheiding van de ouders en doel kindgesprek	1	2%
Groet, leeftijd van het kind, introductie rechter en aanwezigen in de zaal	1	2%
Groet, naam, wil je staan of zitten?, geboortedatum, leeftijd, school en doel kindgesprek	5	10%
Totaal	50	100%

Ad. 2. Mededeling en uitleg van het doel van het kindgesprek

Uit de observaties blijkt dat het doel van het kindgesprek in de meeste (44) gevallen (88%) wel tijdens het kindgesprek is genoemd en uitgelegd aan het kind waarbij dit in 40 gevallen tijdens het voorgesprek en in vier gevallen tijdens het inhoudelijk gesprek aan de orde is geweest. In de meeste gevallen is het doel van het kindgesprek afzonderlijk aan elke kind uitgelegd. Voorts heeft de rechter in enkele gevallen in de voogdijzaken waarbij er meerdere kinderen uit het gezin gehoord moesten worden en al deze kinderen aanwezig waren voor het kindgesprek, de kinderen eerst gezamenlijk in de rechtszaal geroepen om hen het doel van het kindgesprek uit te leggen, waarna deze kinderen afzonderlijk zijn gehoord. Hierna volgen twee voorbeelden van respectievelijk één geval waarbij het doel van het gesprek gezamenlijk aan de kinderen is uitgelegd en één geval waar het doel afzonderlijk aan de kinderen is uitgelegd.

Voorbeeld 1: Doel gezamenlijk uitgelegd aan kinderen.

“Jullie zijn met papa en mama naar de zitting gekomen en het gaat erom dat toen mama en papa nog getrouwd waren en samenwoonden, deden ze alles samen voor jullie, ze namen samen alle beslissingen over jullie, maar nu zijn ze gescheiden en ze wonen niet meer samen waardoor er een voogd en toeziende voogd over jullie benoemd moet worden. Het zijn moeilijke woorden maar voogd houdt in dat deze persoon alle belangrijke beslissingen over jullie gaat nemen en de toeziende voogd moet erop toezien dat de voogd zijn werk goed doet.”

“Nu heeft mama gezegd dat zij alle beslissingen over (Naam kind A) wil nemen, zij wil voogd worden en papa wil alle beslissingen over (Naam kind B) nemen. En daarover wil ik het vandaag met jullie hebben.”

Voorbeeld 2: Doel afzonderlijk uitgelegd aan kinderen.

“Papa en mama zijn nu gescheiden, hebben ze met jou erover gesproken?”

“Omdat papa en mama zijn gescheiden, moet ik nu beslissen wie voogd en wie de toezienende voogd over je moet zijn. De voogd is de persoon die alle belangrijke beslissingen over je zal nemen en de toezienende voogd moet erop toezien dat de voogd zijn of haar taak goed uitoefent. En daarover wil ik het vandaag met je hebben. Bij wie zou je willen blijven? Wie zou alle belangrijke beslissingen over je moeten nemen?”

Daarnaast zijn er eveneens enkele gevallen geconstateerd waarbij het doel van het gesprek niet is genoemd en uitgelegd aan het kind. Hierbij gaat het om zes gevallen (12%) waarbij het doel van het kindgesprek wellicht vanwege uiteenlopende redenen niet is genoemd en evenmin is uitgelegd aan het kind. Zo heb ik tijdens de observaties gemerkt dat het doel van het kindgesprek in de volgende specifieke gevallen niet aan de orde kwam, te weten:

1. het kind was niet zo spraakzaam en kon/wou geen antwoord geven op de vragen van de rechter;
2. het gesprek was niet bedoeld om van het kind te weten wie zij als voogd en toezienende voogd wilde hebben, maar omdat de rechter verheldering wilde omtrent een paar specifieke zaken zijdens het kind, die tijdens het gesprek met de ouders ter sprake kwamen;
3. het kind bleek een verstandelijke beperking te hebben, waardoor de rechter middels simpele vragen zoals: bij wie woon je? vind je het leuk daar? en heb je contact met papa (andere ouder)? heeft getracht om na te gaan wie het kind als voogd en toezienende voogd zou willen hebben.

f. De inhoud van het gesprek

Bij dit onderzoeksthema zijn de volgende onderzoek-items geobserveerd, te weten:

1. de taal waarmee er met het kind is gecommuniceerd;
2. de onderwerp(en) van het kindgesprek.

Ad. 1. De taal waarmee er met het kind is gecommuniceerd

Uitgaande van de observaties hebben de rechters moeite gedaan om in een kindvriendelijke taal met de kinderen te communiceren en hebben zij steeds getracht om de vragen in makkelijke bewoordingen te stellen. Daarnaast werd de inhoud van dergelijke vragen ook nader uitgelegd aan de kinderen. Uit de observaties blijkt dat van de 50 kindgesprekken, de kinderen in 47 gevallen (94%) de vragen van de

rechter wel begrepen daar zij heel spontaan antwoord gaven op deze vragen en de rechter niet in herhaling hoefde te treden. Echter, in drie gevallen (6%) bestond wel enigszins het vermoeden dat de kinderen de vragen niet begrepen. In het eerste geval ging het om een kind van twaalf jaar. De rechter vroeg het volgende aan het kind: *“heb je het naar je zin bij je vader?”*. Het kind bleek de vraag niet begrepen te hebben dus stelde de rechter de vraag anders, waarbij de vraag als volgt luidde: *“Vind je het leuk bij je vader?”*. Dit keer begreep het kind de vraag wel meteen en gaf toen spontaan antwoord op deze vraag. In het ander geval ging het om een kind (zestien jaar) dat een verstandelijke beperking bleek te hebben. De rechter sprak heel rustig met het kind en moest één bepaalde vraag met name *“vind je het leuk bij papa (andere ouder)?”* wel enkele keren en op verschillende wijzen stellen om de mening van het kind hierover te kunnen verkrijgen. Over het algemeen gaf dit kind wel spontaan antwoord op de vragen. In het laatste geval ging het om een kind van zeventien jaar dat geen antwoord gaf op enkele vragen, wellicht omdat zij deze niet meteen begreep. De rechter gaf in dit geval nogmaals uitleg over de inhoud van de vragen en stelde de vraag met andere voor het kind begrijpelijke bewoordingen, waarna het kind wel antwoord gaf op de vragen.

Ad. 2. De onderwerp(en) van het kindgesprek

Tijdens het kindgesprek heeft de rechter diverse onderwerpen met het kind besproken, die hierna belicht zullen worden. Uit de observaties blijkt dat de rechter min of meer dezelfde onderwerpen tijdens de kindgesprekken met de kinderen heeft besproken als die van de periode oktober 2017 tot en met augustus 2018. Voorts heb ik uit de observaties geconstateerd dat er enkele onderwerpen in de periode april 2022-juli 2022 zijn besproken, die in de vorige periode niet aan de orde zijn geweest. Deze onderwerpen zijn *cursief* weergegeven in de opsomming van de voornoemde onderwerpen. Echter, niet alle onderwerpen zijn bij elke kindgesprek aan de orde gekomen. De onderwerpen die tijdens de diverse kindgesprekken in zijn totaliteit aan de orde zijn geweest, zijn:

- a. De leeftijd van het kind.
- b. De jaardag van het kind.
- c. De naam van het kind.
- d. De school en schoolprestaties van het kind.
- e. *De scheiding van de ouders waarbij onder andere de volgende vragen aan de orde zijn geweest, te weten:*
 1. *Weet je dat je ouders zijn gescheiden?*
 2. *Hoe kwam je erachter dat mama en papa zijn gescheiden?*
 3. *Hebben mama en papa over hun scheiding met je gesproken?*

4. *Wat vond je van de scheiding?*
 5. *Hoe ben je omgegaan met de scheiding van je ouders?*
 6. *Heeft mama/ papa aan jou verteld dat deze uit het huis zou vertrekken?*
 7. *Heb je wel afscheid kunnen nemen met mama/papa?*
 8. *Hebben je ouders met je gesproken over dit kindgesprek?*
- f. De huidige verblijfplaats van het kind, waarbij de volgende onderwerpen aan de orde kwamen, te weten:
1. *De reden voor de huidige verblijfplaats.*
 2. *De mening van het kind over zijn huidige verblijfplaats.*
- g. De verblijfplaats van de andere ouder.
- h. De gewenste verblijfplaats volgens het kind.
- i. Reden voor gewenste verblijfplaats volgens het kind.
- j. Reden voor het niet willen inwonen bij de andere ouder. Dit onderwerp werd wellicht besproken omdat het kind uitdrukkelijk aangaf dat hij niet bij de andere ouder wilde gaan wonen.
- k. Reden voor vertrek uit de woning van de andere ouder. Dit onderwerp kwam wellicht ter sprake omdat het kind voorheen bij de andere ouder verbleef en gaande de voogdijprocedure was verhuisd naar de ouder bij wie hij ten tijde van het kindgesprek woonde.
- l. Contact tussen kind en de andere ouder. Hierbij kwamen de volgende onderwerpen aan de orde, te weten:
1. Of het kind contact had met de andere ouder.
 2. De mening van het kind over het contact met de andere ouder (wat vindt het kind ten aanzien van het contact met de andere ouder?, verloopt het contact goed of zou het beter moeten? en wil het kind eventueel contact met de andere ouder?).
 3. Reden voor geen of af en toe contact met andere ouder.
 4. De frequentie van het contact met de andere ouder.
 5. De wijze waarop het kind contact had met de andere ouder.
 6. *Zou je bij de andere ouder willen overnachten? Waarom wel/ waarom niet?*
 7. *Heeft de ouder bij wie het kind verblijft er moeite mee dat het kind contact heeft met de andere ouder?*
 8. *Mocht het kind ervoor kiezen om bij de andere ouder te verblijven, zou het contact willen hebben met de ouder bij wie het gedurende de voogdijprocedure verbleef?*
 9. Indien het kind geen contact wilde met de andere ouder, hield de rechter een motiverend gesprek met kind over het belang van het contact tussen kind en beide ouders en vroeg de rechter aan het kind om na te denken over het contact met de andere ouder en eventueel zelf initiatieven te nemen om het contact met de andere ouder op gang te brengen.

- m. Band tussen kind en de ouders. Hierbij kwamen de volgende onderwerpen aan de orde, te weten:
 1. De band tussen het kind en de ouder bij wie het kind verbleef.
 2. De band tussen het kind en de andere ouder.
- n. Uitleg over het doel van het kindgesprek en de voogdij en toezieende voogdij door de rechter.
- o. Het gewenste gezag volgens het kind.
- p. Reden voor gewenste gezag volgens kind.
- q. Reden voor gewenste toezieende voogdij derde. Hierbij vroeg de rechter aan het kind waarom hij in plaats van één der ouders voor een derde koos om de toezieende voogdij over hem uit te oefenen, waarom één der ouders geen goede toezieende voogd over hem zou kunnen zijn, of hij contact had met de voorgestelde toezieende voogd en hoe zijn band was met zijn voorgestelde toezieende voogd.
- r. Mening kind over voorstellen ouders ten aanzien van voogdij en toezieende voogdij. *Hierbij vroeg de rechter aan het kind of de ouders hun voorstellen met het kind hadden besproken, of hij akkoord ging met het voorstel van ouders over de voogd en toezieende voogd en indien hij niet akkoord ging, wat de reden hiertoe was.*
- s. *Uitleg over het doel van de benoeming van een externe deskundige en de werkwijze van deze gedragsdeskundige. Dit onderwerp werd wellicht besproken daar er in de zaak een externe deskundige benoemd zou worden en de rechter het kind hierop wou voorbereiden.*
- t. *De verzorging van het kind door de andere ouder. Dit onderwerp kwam wellicht aan de orde omdat het kind zelf bepaalde zaken betreffende diens verzorging aanhaalde tijdens het kindgesprek.*
- u. *Uitleg aan het kind dat hij wel wordt gehoord maar dat de rechter de uiteindelijke beslissing zal nemen. Hierbij heeft de rechter aan het kind uitgelegd dat het kind is gehoord omdat de wet aangeeft dat ook kinderen hun mening mogen geven in de echtscheidingsprocedure van hun ouders, maar dat het de rechter is die op basis van hetgeen wat het kind, de ouders en eventueel het BuFaz en de externe gedragsdeskundige hebben aangegeven, een beslissing zal nemen die het best in het belang van het kind zal zijn.*

In de hiernavolgende tabel worden de diverse onderwerpen van het kindgesprek met de bijbehorende frequentie (aantal gevallen), waarbij deze afzonderlijk met het kind zijn besproken, weergegeven.

Tabel 14 onderwerpen kindgesprek met bijbehorende frequentie (N=50 kindgesprekken)

Onderwerp	Frequentie (aantal gevallen)
1. De leeftijd van het kind.	28
2. De jaardag van het kind.	1
3. De naam van het kind.	8
4. De school en schoolprestaties van het kind.	35
5. <i>De scheiding van de ouders waarbij onder andere de volgende vragen aan de orde zijn geweest, te weten:</i>	7
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Weet je dat je ouders zijn gescheiden?</i> • <i>Hoe kwam je erachter dat mama en papa zijn gescheiden?</i> • <i>Hebben mama en papa over hun scheiding met je gesproken?</i> • <i>Wat vond je van de scheiding?</i> • <i>Hoe ben je omgegaan met de scheiding van je ouders?</i> • <i>Heeft mama/ papa aan jou verteld dat deze uit het huis zou vertrekken?</i> • <i>Heb je wel afscheid kunnen nemen met mama/papa?</i> • <i>Hebben je ouders met je gesproken over dit kindgesprek?</i> 	
6. De huidige verblijfplaats van het kind, waaronder:	23
<ul style="list-style-type: none"> • De reden voor de huidige verblijfplaats. • De mening van het kind over zijn huidige verblijfplaats. 	
7. De verblijfplaats van de andere ouder.	2
8. De gewenste verblijfplaats volgens het kind.	19
19. Reden voor gewenste verblijfplaats volgens het kind.	8
10. <i>Reden voor het niet willen inwonen bij de andere ouder.</i>	3
11. <i>Reden voor vertrek uit de woning van de andere ouder.</i>	2
12. Contact tussen kind en de andere ouder, waaronder:	33
<ul style="list-style-type: none"> • Wel of geen contact tussen kind en andere ouder. • De mening van het kind over het contact met de andere ouder (wat vindt het kind ten aanzien van het contact met de andere ouder, verloopt het contact goed of zou het beter moeten en wil het kind eventueel contact met de andere ouder). • Reden voor geen of af en toe contact met andere ouder. • De frequentie van het contact met de andere ouder. • De wijze waarop het kind contact had met de andere ouder. • <i>De mening van het kind over overnachting bij de andere ouder.</i> • <i>Belemmering of weerhouding van het contact tussen kind en andere ouder door de ouder bij wie het kind verblijft.</i> • <i>Mocht het kind ervoor kiezen om bij de andere ouder te verblijven, zou het contact willen hebben met de ouder bij wie het gedurende de voogdijprocedure verbleef?</i> • Indien het kind geen contact wilde met de andere ouder, hield de rechter een motiverend gesprek met kind over het belang van het contact tussen kind en beide ouders en vroeg de rechter aan het kind om na te denken over het contact met de andere ouder en eventueel zelf initiatieven te nemen om het contact met de andere ouder op gang te brengen. 	
13. Band tussen kind en de ouders, waaronder:	3
<ul style="list-style-type: none"> • De band tussen het kind en de ouder bij wie het kind verbleef. • De band tussen het kind en de andere ouder. 	

Tabel 14 Vervolg

Onderwerp	Frequentie (aantal gevallen)
14. Uitleg over het doel van het kindgesprek en de voogdij en toezienende voogdij door de rechter.	44
15. Het gewenste gezag volgens het kind.	21
16. Reden voor gewenste gezag volgens kind.	14
17. Reden voor gewenste toezienende voogdij derde in plaats van één der ouders.	1
18. Mening kind over voorstellen ouders ten aanzien van voogdij en toezienende voogdij.	18
19. <i>Uitleg over het doel van de benoeming van een externe deskundige en de werkwijze van de gedragsdeskundige.</i>	1
20. <i>De verzorging van het kind door de andere ouder.</i>	2
21. <i>Uitleg aan het kind dat de rechter de uiteindelijke beslissing zal nemen.</i>	14

Uit de observaties blijkt dat de rechter aan de hand van de aard van de desbetreffende voogdijzaak bepaalde welke onderwerpen hij met het kind zou bespreken. Was er tijdens de voogdijzaak een geschil tussen de ouders over de omgangsregeling dan besprak de rechter de volgende onderwerpen met het kind te weten: de aanwezigheid van het contact met de andere ouder (bij wie het kind niet verbleef); de mening van het kind over het contact met de andere ouder (wat vindt het kind ten aanzien van het contact met de andere ouder? verloopt het contact goed of zou het beter moeten? en wil het kind eventueel contact met de andere ouder?). Daarnaast sprak de rechter over de belemmering of weerhouding van het contact tussen kind en andere ouder door de ouder bij wie het kind verblijft. Voorts vroeg de rechter aan het kind of hij contact met de ouder bij wie het gedurende de voogdijprocedure verbleef zou willen hebben indien hij na de echtscheiding bij de andere ouder zou verblijven. Indien het kind geen contact wilde met de andere ouder bij wie hij niet verbleef vroeg de rechter aan hem wat de reden hiertoe was en hield de rechter eveneens een motiverend gesprek met kind over het belang van het contact tussen kind en beide ouders. Hadden de ouders bijvoorbeeld een geschil ten aanzien van het gezag over het kind dan ging het gesprek overwegend over het gezag. In dergelijke gevallen werd aan het kind uitleg gegeven over het gezag, waarna aan hem werd gevraagd welke ouder hij graag als voogd zou willen hebben. Voorts werd eveneens aan hem gevraagd om de reden van zijn keuze toe te lichten.

g. De afsluiting van het kindgesprek

Bij dit onderzoeksthema ben ik nagegaan of de rechter toestemming aan het kind heeft gevraagd om zijn mening c.q. voorstellen en eventueel andere zaken, die

tijdens het kindgesprek aan de orde zijn geweest, kenbaar te maken aan zijn ouders en hoe de rechter het kindgesprek heeft beëindigd oftewel afsloten.

Uitgaande van de observaties heeft de rechter in geen van de gevallen aan het kind toestemming gevraagd om diens meningen c.q. voorstellen en bepaalde andere zaken die tijdens het gesprek aan de orde kwamen, aan zijn ouders kenbaar te mogen maken.

Voor wat betreft de beëindiging van het kindgesprek blijkt uit de observaties dat de rechter in veertien gevallen (28%) het kindgesprek met een dank aan het kind heeft afgesloten terwijl dit gesprek in tien gevallen (20%) zowel met een groet als dank is afgesloten. In zes gevallen (12%) is dit slechts met een groet afgesloten terwijl in twee gevallen (4%) de rechter naast een groet het kind eveneens succes heeft toegewenst met zijn studie. In vier gevallen (8%) heeft de rechter voordat het kind bedankt werd voor het gesprek, aan het kind gevraagd of hij nog iets wilde vragen of vertellen aan de rechter. Daarnaast heeft de rechter in twee gevallen (4%) alvorens het kind te bedanken, eveneens aan het kind verteld dat hetgeen hij aan de rechter heeft verteld, strikt vertrouwelijk is en dat het niet aan diens ouders verteld zal worden. Voorts heeft de rechter in zeven gevallen (14%) aan het eind van het gesprek (alvorens de dank en groet) aan het kind medegedeeld dat hij wel is gehoord, maar dat de rechter de uiteindelijke beslissing over hem zal nemen. Zo heeft de rechter het volgende aan het kind uitgelegd:

“Ik heb je gehoord maar ik ben degene die de beslissing zal nemen. Ik ga uiteindelijk een beslissing nemen die het meest in jouw belang is. Het hoeft dan niet zo te zijn dat ik ga beslissen wat jij wil hebben, maar ik ga een beslissing nemen op basis van hetgeen partijen en deskundigen aan mij vertellen en wat het meest in jouw belang is. Maar dan heb ik je in ieder geval gehoord en dan weet ik hoe jij over deze zaak denkt”.

Zoals eerder bij de bespreking van de onderwerpen van het kindgesprek al aan de orde is geweest, heeft de rechter in totaal in veertien gevallen aan het kind medegedeeld dat het kind wel is gehoord maar dat de uiteindelijke beslissing door haar zal worden genomen. Van de veertien gevallen is het bovenstaande in zeven gevallen tijdens het gesprek aan het kind doorgegeven terwijl in de overige zeven gevallen, deze aan het einde van het kindgesprek aan de orde kwam.

Voorts is de rechter in één geval (2%) na haar vragen abrupt gestopt met het kindgesprek zonder het kind te bedanken voor het gesprek en is het kindgesprek in vier gevallen (8%) met de volgende bewoordingen beëindigd: *“oké, dan heb ik je gehoord.”*

h. Mededeling/bespreking mening kind met ouders

Uit het aantal kindgesprekken dat is gevoerd, heeft de rechter in 29 gevallen (58%) de mening van het kind niet met diens ouders besproken, wellicht ter voorkoming van het gevaar voor negatieve druk van ouders op de kinderen. In één geval (2%) heeft de rechter het voorstel van het kind met betrekking tot diens voogdij en toeziende voogdij met diens ouder(s) besproken, zonder aan het kind te vragen of zijn voorstel met zijn ouders besproken mocht worden. In vijftien gevallen (30%) heeft de rechter de mening c.q. voorstellen van het kind betreffende diens voogdij en toeziende voogdij niet uitgebreid met de ouders besproken maar heeft de rechter na het kindgesprek in het bijzijn van de kinderen wel aan de ouders verteld dat de kinderen zich kunnen vinden in het voorstel van de ouders. In vier gevallen (8%) heeft de rechter na het kindgesprek in het bijzijn van het kind in het kort aan zijn ouders verteld over welke ouder het kind graag als voogd en welke hij graag als toeziende voogd over zich zou willen hebben en dat het kind meer contact wenste met de andere ouder en in één geval (2%) heeft de rechter in het bijzijn van de ouders met het kind gesproken, wellicht omdat de rechter het kind wilde uitleggen waarom de zaak uitgesteld zou worden (kind zou over enkele maanden meerderjarig worden) en het kind wilde vragen of ze akkoord ging met de uitstel van de zaak.

i. Terugkoppeling van de beschikking met het kind

Uitgaande van de observaties heeft de rechter in negentien gevallen op de dag van het kindgesprek meteen beschikking gegeven over de voogdijvoorziening en eventueel de omgangsregeling en de kinderalimentatie, die in de meeste gevallen onderling tussen ouders werden geregeld en derhalve niet uitdrukkelijk in de beschikking hoefde te staan. Van de voornoemde gevallen heeft de rechter in acht gevallen (42.1%) in het bijzijn van de ouders en de kinderen haar beschikking gegeven. Hierbij werden zowel de ouders als de kinderen na het kindgesprek in de zittingszaal geroepen, vond een korte mededeling van het voorstel van het kind door de rechter aan de ouders plaats en gaf de rechter meteen haar beschikking. In de resterende elf gevallen (57.9%) werd de beschikking in het bijzijn van de ouders gegeven, terwijl de kinderen in de wachtruimte aanwezig waren. Voornoemde beschikking is niet teruggekoppeld met de kinderen, terwijl zij wel in het gerechtsgebouw aanwezig waren.

6.3 Beantwoording onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen die ik aan het begin van dit deelonderzoek heb gesteld luiden: Waar en op welke wijze vindt een kindgesprek tussen de rechter en het

kind tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding in de praktijk plaats en zijn er enige ontwikkelingen bij de toepassing van dit hoorrecht van het kind in voornoemde procedure in de periode april 2022-juli 2022 geconstateerd ten opzichte van de periode oktober 2017-augustus 2018?

Uit de observaties volgt dat er in de periode april 2022-juli 2022 geen verandering heeft plaatsgevonden in de werkwijze van de rechters ten aanzien van het horen van de kinderen. Zo heeft er geen verandering plaatsgevonden in de wijze waarop kinderen worden opgeroepen voor het kindgesprek en dat zij net als voorheen (periode 2017-2018) nog steeds via hun ouders worden opgeroepen om bij de rechter te verschijnen. Daarnaast zijn de faciliteiten en de aanwezigen tijdens het kindgesprek eveneens ongewijzigd gebleven ten opzichte van de periode oktober 2017-augustus 2018. In beide perioden zijn zowel kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar als kinderen vanaf twaalf jaar en ouder gehoord. Deze kindgesprekken hebben in de rechtszaal en in het bijzijn van de rechter, de griffier en twee ambtenaren van het BuFaz plaatsgevonden.

Ook in periode april 2022- juli 2022 heeft de rechter het kindgesprek in haar toga gevoerd en bleef zij achter haar bureau zitten. Voorts blijkt uit de observaties van deze periode dat de rechter eveneens getracht heeft om zich zoveel als mogelijk vriendelijk op te stellen tegenover het kind, waarbij er bij aanvang van een aantal kindgesprekken (34%) ook vriendelijk aan het kind is gevraagd of hij wilde staan of zitten gedurende dit gesprek. De meeste kindgesprekken (98%) zijn afzonderlijk met de kinderen gevoerd, waarbij de ouders in de wachtruimte diende plaats te nemen. Ook in deze periode heeft de rechter eerst middels een voorgesprek getracht om het kind op zijn gemak te stellen alvorens over te gaan tot de inhoudelijke vragen van het gesprek. Voorts is het doel van het kindgesprek in de meeste gevallen (88%) door de rechter uitgelegd aan het kind welke eveneens als een ontwikkeling kan worden beschouwd ten opzichte van de vorige periode waarbij in 39.7% van de kindgesprekken dit doel was genoemd en uitgelegd aan de kinderen.

Voor wat betreft de onderwerpen van het kindgesprek valt op te merken dat de rechter in de meeste gevallen min of meer dezelfde onderwerpen als van de vorige periode met de kinderen heeft besproken. Deze onderwerpen werden aan de hand van de aard en complexiteit van de voogdijzaak met het kind besproken. Echter, er zijn wel enkele nieuwe onderwerpen⁷¹⁸ met het kind besproken die voorheen niet aan de orde zijn geweest zoals de scheiding van de ouders, de reden voor vertrek

⁷¹⁸. Dit zijn de vragen die hiervoor cursief zijn vermeld.

uit de woning van de andere ouder en het niet willen inwonen bij deze ouder, weerhouding van het contact tussen kind en andere ouder door de ouder bij wie het kind verblijft, de verzorging van het kind en vooral de uitleg aan het kind dat het wel is gehoord, maar dat de rechter de uiteindelijke beslissing zal nemen.

Ten aanzien van de afsluiting van het gesprek, blijkt dat de rechter in de periode april 2022-juli 2022 in geen van de gevallen aan het kind toestemming heeft gevraagd om zijn mening c.q. voorstellen kenbaar te maken aan diens ouders. Voorts blijkt dat de rechter in de meeste gevallen (58%) de mening van het kind ook niet kenbaar heeft gemaakt aan zijn ouders. In de resterende gevallen heeft de rechter de mening van het kind in diens bijzijn in het kort medegedeeld aan zijn ouders en heeft zij in één geval de mening van het kind wel besproken met diens ouder(s) zonder dat er daar toestemming voor was gevraagd.

Het kindgesprek is in de meeste gevallen op dezelfde wijze als in de vorige periode afgesloten. Echter, in de periode april 2022-juli 2022 heeft de rechter in enkele gevallen wel aan het kind verteld dat het gesprek strikt vertrouwelijk is, aan hem gevraagd of hij nog iets wilde vragen of kenbaar maken en hem uitgelegd dat hij wel is gehoord maar dat de rechter de uiteindelijke beslissing over hem zal nemen. Deze vragen en uitleg zijn niet in de vorige periode aan de orde geweest, en kunnen als een ontwikkeling worden beschouwd ten opzichte van de periode oktober 2017-augustus 2018 aangezien deze afsluiting juist voldoet aan de internationale standaarden.

Voorts kan geconcludeerd worden dat ook in de periode april 2022-juli 2022 de meeste beschikkingen die op de dag van het kindgesprek zijn gegeven, niet zijn teruggekoppeld met de kinderen terwijl die wel in de wachtruimte aanwezig waren. Echter, er valt wel een ontwikkeling in de terugkoppeling ten opzichte van de periode 2017-2018 te merken aangezien in deze periode 27.5% van de beschikkingen waren teruggekoppeld met de aanwezige kinderen terwijl er in de periode april 2022-juli 2022 47.4 % van de beschikkingen zijn teruggekoppeld met de kinderen die tijdens het kindgesprek aanwezig waren. Uit het voorgaande volgt dat er zowel in de periode 2017-2018 als in de periode april 2022-juli 2022 rechterlijke beschikkingen zijn gegeven op de dag waarop het kindgesprek heeft plaatsgevonden en dat deze beschikkingen door de rechter direct na het kindgesprek in het bijzijn van de ouders met de desbetreffende kinderen zijn teruggekoppeld. In dit kader rijst bij mij de vraag of de voornoemde terugkoppeling met het kind in het bijzijn van ouders direct na het kindgesprek gewenst is, gezien het gevaar voor negatieve druk van ouders op kinderen. Deze vraag is interessant

voor onder andere gevallen waarbij er bijvoorbeeld tussen ouders een geschil is omtrent de omgangsregeling, omdat de ouder bij wie het kind woont, het contact tussen het kind en de andere ouder weigert. Indien het kind in dit kader wordt opgeroepen voor een kindgesprek en tijdens het gesprek verklaart wel behoefte te hebben aan het contact met de andere ouder en de rechter dit meeneemt bij zijn beschikking in de vorm van de vaststelling van een omgangsregeling zal de ouder die dit contact weigerde daar niet blij mee zijn. Ingeval de beschikking van de rechter op dezelfde dag waarop het kindgesprek is gevoerd, wordt uitgesproken en de terugkoppeling van deze beslissing ook nog direct na het kindgesprek in het bijzijn van de ouders met het kind plaatsvindt, bestaat de kans of het gevaar dat de weigerende ouder uit woede negatieve druk op het kind zal uitoefenen. Mijns inziens is het in dergelijke gevallen niet verstandig om de terugkoppeling van de beslissing met het kind direct na het kindgesprek in het bijzijn van de ouders te doen plaatsvinden. Uit de observaties valt niet op te merken dat ouders in dergelijke gevallen kwaad werden op de kinderen of afreageerden tijdens de terugkoppeling. Echter, het voorgaande sluit het gevaar voor de negatieve druk op de kinderen niet uit, aangezien deze ook thuis op de kinderen kan worden uitgeoefend.

Voor wat betreft de werkwijze van de voogdijrechters in de desbetreffende observatieperioden valt het volgende op te merken. Indien de werkwijze van de twee rechters die in de desbetreffende periode belast waren met de voogdijzaken met elkaar wordt vergeleken, valt uit de observaties op te merken dat zij doorgaans dezelfde patroon hanteerden bij het voeren van het kindgesprek met enkele minimale verschillen. Zo blijkt uit de observaties van de voogdijzittingen in de periode 2017-2018 dat de ene rechter bij aanvang van het kindgesprek altijd het doel van het kindgesprek voorhield aan de kinderen terwijl de andere rechter verzuimde om het doel van dit gesprek met het kind te bespreken. Tijdens de observaties van de voogdijzittingen in de periode april 2022-juli 2022 viel mij op dat de ene rechter bij de aanvang van het kindgesprek aan het kind vroeg of hij tijdens het gesprek wilde staan of zitten terwijl de andere rechter meteen van start ging met het voorgesprek. Voorts bleek dat de ene rechter bij de afsluiting van het kindgesprek ook aan het kind doorgaf dat zij het kind heeft gehoord en naar zijn mening heeft geluisterd teneinde na te gaan hoe het kind denkt over de gegeven situatie, maar dat dit niet betekent dat de eindbeslissing conform zijn mening gegeven zal worden. Deze rechter legde het kind ook uit dat ze eveneens gaat luisteren naar wat de ouders en eventueel gedragsdeskundigen over de desbetreffende zaak vinden en dat er uiteindelijk een beslissing genomen zal worden die het meest in het belang van het kind is. Echter, het voorgaande kwam niet ter sprake bij de andere rechter.

Hoofdstuk 7

Ervaringen en visies van professionals ten aanzien van de betrokkenheid van het kind bij de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding

Gedurende het empirisch onderzoek is eveneens getracht om de ervaringen, motieven en visies van professionals over de betrokkenheid van het kind bij de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding te achterhalen. Hiermee beoog ik inzicht te verkrijgen in hun zienswijze over het vigerende hoorrecht van het kind en de toepassing van dit recht door deze professionals in de rechtspraktijk en met name tijdens de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding.

7.1 Verantwoording van de methode en de uitvoering van het onderzoek

Dit deelonderzoek betreft een kwalitatief onderzoek en bestaat uit drie onderdelen. Hiervoor zijn interviews afgenomen bij echtscheidings- en voogdijrechters, het BuFaz en gedragsdeskundigen die tijdens de voogdij na echtscheidingszaken door de rechter om advies worden gevraagd.

In dit hoofdstuk zullen aan de hand van de verkregen resultaten uit de interviews de hiernavolgende drie onderzoeksvragen worden beantwoord. Onderzoeksvraag 1 is aan de hand van het interview met de rechters beantwoord terwijl het antwoord op onderzoeksvraag 2 uit het interview met het BuFaz is afgeleid. De derde onderzoeksvraag is aan de hand van de interviews van de gedragsdeskundigen beantwoord.

Onderzoeksvraag 1: In hoeverre en op welke wijze wordt het hoorrecht van het kind volgens de rechters tijdens de echtscheidingsprocedure van de ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding toegepast en is de mening van het kind van invloed op hun beschikking en daarin herkenbaar? Behoeft dit hoorrecht van het kind enige verbeteringen?

Hierbij zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

- Wat zijn volgens de rechters het doel en het belang van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding?
- In hoeverre en op welke wijze wordt het hoorrecht van het kind tijdens deze procedures door de rechter toegepast?
- Heeft de mening van het kind invloed op de beslissing van de rechter en is deze daarin herkenbaar?

- Behoeft (de toepassing van) het hoorrecht als onderdeel van het participatierecht van het kind enige verbeteringen volgens de rechters?

Onderzoeksvraag 2: In hoeverre en op welke wijze wordt het kind bij het onderzoek van het BuFaz betrokken en krijgt het kind volgens het BuFaz een stem binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding middels dit onderzoek?

Hierbij zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

- In welke gevallen wordt het BuFaz door de rechter om advies gevraagd tijdens echtscheidings- en voogdijprocedures na echtscheiding?
- In hoeverre en op welke wijze worden kinderen betrokken bij het onderzoek van het BuFaz?
- Wat zijn volgens het BuFaz het doel van het hoorrecht van het kind en haar beweegredenen om het kind te betrekken bij haar onderzoek?
- Krijgt het kind volgens het BuFaz middels haar onderzoek ook een stem binnen deze procedures?

Onderzoeksvraag 3: In hoeverre en op welke wijze wordt het kind bij het onderzoek van de gedragsdeskundigen betrokken en krijgt het kind volgens deze gedragsdeskundigen een stem binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding middels dit onderzoek?

Hierbij zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

- In hoeverre en op welke wijze wordt het kind betrokken tijdens het onderzoek van een externe gedragsdeskundige, wanneer deze door de rechter om advies wordt gevraagd?
- Wat is volgens de gedragsdeskundigen het doel van het hoorrecht van het kind en wat is hun beweegreden om het kind te betrekken bij hun onderzoek?
- Krijgt het kind volgens de gedragsdeskundigen middels hun onderzoek ook een stem binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding?

Er zijn semigestructureerde interviews bij voornoemde professionals afgenomen, teneinde verder in te kunnen gaan op de van tevoren opgestelde vragenlijst alsook door te kunnen vragen en dieper in te kunnen gaan op de antwoorden van de respondenten. De vragenlijsten zijn vooraf naar de desbetreffende respondenten

verstuurd, om hen een beeld te verschaffen van de vragen die tijdens het interview aan de orde zouden komen. Voorts waren de meningen van deze professionals leidend bij de analyse van de interviews en hebben deze een belangrijke bijdrage geleverd bij de vaststelling van de conclusies.

De respondenten

De selectie van de rechters verliep vlot, daar ik vanwege het observatieonderzoek reeds bekend was met de twee rechters, die ten tijde van mijn onderzoek belast waren met de behandeling van de voogdijzaken na echtscheiding en ik eveneens op de hoogte was van dat kinderen slechts bij de voogdijprocedure na de echtscheiding worden betrokken c.q. gehoord. Derhalve werden de twee voornoemde voogdijrechters benaderd en geïnterviewd. Eén van de voogdijrechters was eveneens belast met de behandeling van de (aanbiedingen)⁷¹⁹ van de echtscheidingszaken. Vermeldenswaard is dat er reeds tijdens het observatieonderzoek korte ongestructureerde vraaggesprekken met deze rechters zijn gevoerd, waar ik toen eveneens aantekeningen van heb gemaakt. Deze vraaggesprekken hadden overwegend betrekking op de geobserveerde zaken maar bleken achteraf een goede aanvulling te zijn op de informatie die ik middels het gestructureerde interview heb verkregen.

Naast de rechters zijn ook het onder-hoofd⁷²⁰ en de ambtenaren van het BuFaz, die ten tijde van mijn onderzoek belast waren met het verrichten van onderzoek tijdens voogdijprocedures en het samenstellen van de adviesrapporten, benaderd en geïnterviewd.

Voor de selectie van de gedragsdeskundigen werd bij de Griffie van het Eerste Kanton navraag gedaan over de gedragsdeskundigen die tijdens de voogdijprocedure na echtscheiding, door de rechter om advies werden gevraagd. Van de Griffie begreep ik dat er vier gedragsdeskundigen waren die, ten tijde van mijn onderzoek, regelmatig door de rechter om advies werden gevraagd. Vervolgens werden deze vier gedragsdeskundigen voor een interview benaderd. Van deze gedragsdeskundigen waren drie bereid om aan het interview mee te werken. Deze bereidwillige gedragsdeskundigen hebben hun eigen praktijk als gedragsdeskundige en zijn regelmatig bezig met de begeleiding van kinderen waaronder ook kinderen tijdens het scheidingsproces van hun ouders.

⁷¹⁹. Dit is de fase binnen de echtscheidingsprocedure waar de verzoeker zijn echtscheidingsverzoek persoonlijk komt afgeven (aanbieden) aan de rechter.

⁷²⁰. Hierbij gaat het om een interview met de persoon die ten tijde van mijn onderzoek/het interview als onder-hoofd van het BuFaz fungeerde. Inmiddels is er een ander onder-hoofd benoemd.

Vanwege de waarborging van de privacy van deze respondenten, zal bij de bespreking van de onderzoeksresultaten steeds verwezen worden naar *de rechter(s)*, *het BuFaz en de gedragsdeskundige(n)* en is ervan afgezien om de specifieke namen van de respondenten te noemen.

De vragenlijsten

De vragenlijsten zijn in samenspraak met prof. dr. P. Vlaardingebroek en mr. dr. V.M. Smits (co-promotor) opgesteld. Deze vragenlijsten bestaan overwegend uit open vragen om de visies, motieven en ideeën van de respondenten op te sporen. Vanwege het semigestructureerd karakter van het interview was er ook ruimte om door te vragen en dieper in te gaan op bepaalde antwoorden van de geïnterviewden. Zo werden door bepaalde respondenten ook voorbeelden uit hun praktijk aangehaald om hun antwoorden te illustreren, die eveneens zijn meegenomen in de analyses.

Uitvoering van het onderzoek

Het semigestructureerde interview met de rechters heeft op 30 maart 2023 plaatsgevonden. Hierbij ging het om één gezamenlijk interview met de twee rechters die gedurende voornoemde periode belast waren met de behandeling van de voogdij na echtscheidingszaken. Voorts zijn er ook enkele korte vraaggesprekken gedurende mijn observatieonderzoek in de perioden oktober 2017- augustus 2018 en april 2022- juli 2022 met de desbetreffende voogdijrechters gevoerd. Deze korte vraaggesprekken zijn dus met de twee desbetreffende voogdijrechters, gedurende mijn observatieonderzoek in de periode oktober 2017-augustus 2018 gevoerd. Daarnaast zijn er ook korte vraaggesprekken met de desbetreffende twee voogdijrechter tijdens mijn observatieonderzoek in de periode april 2022- juli 2022 gevoerd. Hierbij ging het om korte vraaggesprekken met dezelfde rechters die het semigestructureerd interview op 30 maart 2023 hebben afgestaan, aangezien deze zelfde rechters belast waren met de behandeling van de voogdij na echtscheidingszaken in mijn laatstgenoemde observatieperiode. De korte vraaggesprekken werden afzonderlijk met de rechters op hun zittingdagen gevoerd, daar ik gedurende mijn observatieonderzoek na elke voogdijzitting, door de desbetreffende rechter in de gelegenheid werd gesteld om vragen te stellen indien er onduidelijkheden bij mij waren omtrent de geobserveerde zaken. Deze vragen waren niet vooraf opgesteld en werden aan de hand van de zaken die tijdens de voogdijzitting waren geobserveerd, gesteld. Derhalve hadden deze gesprekken een ongestructureerd karakter. Deze vraaggesprekken zijn eveneens genotuleerd en meegenomen bij de analyse van de interviews daar deze een goede aanvulling vormden op de informatie die ik tijdens het semigestructureerde interview van de rechters heb verkregen.

Het BuFaz is afhankelijk van hun bereidwilligheid op twee momenten geïnterviewd en met name in de perioden februari 2018 en augustus 2022 teneinde na te gaan of er ontwikkelingen hebben plaatsgevonden in de werkwijze van dit Bureau en met name in de wijze waarop het kind wordt betrokken bij hun onderzoek.

De interviews met de drie gedragsdeskundigen hebben in de periode maart 2023 plaatsgevonden.

De gesprekken met het BuFaz en de gedragsdeskundigen zijn opgenomen, waarna de transcripten door mij en een student-assistent letterlijk zijn uitgewerkt. De interviews van de rechters zijn niet opgenomen, aangezien er geen toestemming daartoe werd verleend. De antwoorden van de rechters zijn gedurende het interview door mij genotuleerd en op een later tijdstip uitgeschreven.

Met de respondenten werd afgesproken dat de teksten geanonimiseerd, vertrouwelijk en slechts voor dit onderzoek gebruikt zullen worden. Daarnaast zijn de teksten ook ter controle naar de desbetreffende respondenten verstuurd. Hierna zijn de teksten in het computerprogramma Microsoft Word gecodeerd en geanalyseerd.

Beperkingen aan het onderzoek

Vanwege de bereikbaarheid en het feit dat bij het Eerste Kanton de meeste echtscheidings- en voogdij na echtscheidingszaken worden behandeld, zijn er slechts interviews afgenomen van respondenten die aan dit Kantongerecht zijn verbonden, terwijl het Derde Kanton eveneens echtscheidings- en voogdij na echtscheidingszaken behandelt. Zo zijn vanwege de voornoemde redenen slechts de voogdijrechters bij het Eerste Kanton geïnterviewd en zijn de gedragsdeskundigen die in de voogdij na echtscheidingszaken bij dit Kantongerecht om advies worden gevraagd, benaderd voor een interview. Daarnaast zijn het onder-hoofd en de ambtenaren van het van het BuFaz, die bij de voogdijzittingen van het Eerste Kanton worden betrokken, geïnterviewd. Derhalve verschaffen de resultaten van de interviews wel in zekere mate een beeld van de wijze waarop het kind in de praktijk tijdens de voogdijprocedure na echtscheiding door deze professionals worden betrokken, doch kunnen er geen harde conclusies hieraan worden verbonden. Hierdoor is er sprake van een beperkte generaliseerbaarheid.

Voorts bestaat bij dit onderzoek het risico dat de respondenten sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven op de vragen die aan hen werden gesteld over hun visies en ideeën betreffende het hoorrecht van het kind in de echtscheidingsprocedures van hun ouders en voogdijprocedure na de echtscheiding.

Echter, dit onderzoek verschaft de lezer, ondanks de voornoemde beperkingen, wel een degelijk beeld van de visies en ervaringen van de geïnterviewde professionals betreffende het hoorrecht van het kind in voornoemde procedures en hun beweegredenen voor de toepassing van dit recht van het kind in de rechtspraak.

7.2 Resultaten interviews

7.2.1 Resultaten interviews met de voogdijrechters

Het interview is bij de twee rechters die met de behandeling van de voogdijzaken na echtscheiding belast waren, gezamenlijk afgenomen. Beide rechters zijn van het vrouwelijk geslacht en hadden ten tijde van het interview ruim twee jaar ervaring met de behandeling van voornoemde voogdijzaken. Naast deze zaken waren zij eveneens belast met onder andere de aanbiedingen bij echtscheidingszaken, de beschermingsbevelen alsook zaken betreffende omgangsregeling met de andere ouder, levensonderhoud van kinderen etc.

De rechters zijn op de volgende onderwerpen bevraagd, te weten:

- a. het horen van kinderen in echtscheidings- en voogdij na echtscheidingszaken;
- b. de leeftijd en capaciteit van het kind voor het kindgesprek;
- c. de oproeping voor het kindgesprek;
- d. de ruimte, aanwezig en kleding van de rechter tijdens het kindgesprek;
- e. de inhoud van het kindgesprek;
- f. het gewicht van de mening van het kind bij de eindbeslissing;
- g. de deskundigheid van de rechter;
- h. de verbeteringen ten aanzien van het hoorrecht van het kind.

Ad.a. Het horen van kinderen in echtscheidings- en voogdij na echtscheidingszaken

Uit het interview volgt dat de kinderen slechts bij de voogdijprocedure na de echtscheiding, waarbij er definitieve voorzieningen ten aanzien van de kinderen worden getroffen, worden gehoord en dat zij niet bij de aanbieding en behandeling van de echtscheidingszaken worden betrokken. Volgens de rechters worden de kinderen niet bij de aanbieding en behandeling van de echtscheidingszaken gehoord, omdat er hierbij slechts voorlopige voorzieningen ten aanzien van het kind worden getroffen die hangende het geding geldig zijn. Indien de rechter tijdens deze procedures vindt dat een bepaalde zaak nader onderzoek vergt

waarbij ook het kind gehoord dient te worden, vraagt de rechter het BuFaz om dit onderzoek te verrichten en het kind te horen.

Citaat van een van de rechters over het belang van het kindgesprek tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding:

“Kinderen kunnen het best aangeven welke ouder het best zijn belang kan dienen op grond van hun ervaring”.

Uit het interview blijkt dat naast de lopende voogdijzaken er jaarlijks meer dan 100 nieuwe voogdij na echtscheidingszaken in behandeling worden genomen. Voornoemde zaken kunnen in vier verschillende groepen worden onderverdeeld, namelijk:

- a. voogdijzaken waarbij ouders een echtscheidingsconvenant hebben gemaakt waarin de afspraken met betrekking tot de voogdij, toezieende voogdij en alimentatie betreffende de kinderen vooraf zijn vastgelegd;
- b. voogdijzaken waarbij ouders geen echtscheidingsconvenant hebben gemaakt, maar ter zitting met voorstellen komen die ze onderling met elkaar hebben besproken;
- c. voogdijzaken waarbij de ouders niet van tevoren hebben nagedacht over voogdij, toezieende voogdij, omgang en alimentatie betreffende hun kinderen daar zij hierover niet zijn geïnformeerd door hun advocaat;
- d. voogdijzaken waarbij de ouders wel zijn geïnformeerd over de voorzieningen omtrent hun kinderen maar er helemaal geen overeenstemming tussen hen is hierover.

De behandeling van de twee laatste groepen voogdijzaken zijn het meest enerverend en tijdrovend volgens de rechters vanwege de onwetendheid of onenigheid van de ouders.

Ad.b. De leeftijd en capaciteit van het kind voor het kindgesprek

Leeftijd voor het kindgesprek

Uit het interview blijkt dat er niet altijd kindgesprekken met de twaalfjarigen tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding van hun ouders worden gevoerd. Zo wordt er afgezien van het kindgesprek wanneer ouders na de scheiding heel gemoedelijk zijn, goede afspraken hebben gemaakt en een goede verstandhouding met elkaar hebben. In dergelijke gevallen wordt zelfs niet nagegaan of de kinderen in staat worden geacht om hun mening kenbaar te maken. Ook in gevallen waarbij ouders

na de scheiding nog onder één dak wonen en een goede verstandhouding hebben, worden de kinderen niet gehoord. Echter, de rechter hoort de kinderen in voornoemde gevallen wel indien zij twijfels heeft over hetgeen ouders tijdens de voogdijzitting verklaren. Voorts wordt eveneens afgezien van de kindgesprekken wanneer ouders een echtscheidingsconvenant met daarin vooraf gemaakte afspraken over de kinderen overleggen, omdat de rechters zoveel mogelijk proberen af te zien van het horen van kinderen wanneer ouders op één lijn staan voor wat betreft de voorzieningen ten aanzien van de kinderen. Hiervoor worden de volgende redenen genoemd, namelijk:

- De factor tijd en te veel voogdijzaken. Jaarlijks worden er te veel voogdijzaken ingediend, waardoor de rechters afzien van de kindgesprekken in gevallen waar zij deze niet nodig achten.
- Kinderen weerhouden van de impact van het kindgesprek. Volgens de rechters zijn bepaalde kinderen heel nerveus en emotioneel en is het moeilijk voor hen om naar de rechtszaal te komen om over de scheiding van hun ouders te praten. Derhalve wordt er in gevallen waarbij ouders het eens zijn over de voorzieningen, afgezien van het kindgesprek om de kinderen de voornoemde “impact” te besparen.
- Factor school. Kinderen zitten op de dag van het kindgesprek meestal op school en moeten van hun school gehaald worden voor het kindgesprek. Om geen verstoring in hun studie te laten plaatsvinden, wordt afgezien van het kindgesprek, indien er geen conflict is tussen de ouders over de voorzieningen.

Volgens de rechters is het wel belangrijk dat kinderen een hoorrecht hebben binnen de voogdijprocedure. Derhalve wordt er in gevallen waarbij het kind de leeftijd van twaalf jaar reeds heeft bereikt (hoorgerechtigde leeftijd) en er afgezien wordt van het kindgesprek wel aan de ouders gevraagd of zij hun afspraken betreffende de voorzieningen over de kinderen ook met kinderen hebben besproken en of de kinderen hiermee akkoord gaan. Voorts wordt eveneens aan de ouders uitgelegd dat de kinderen ook gehoord dienen te worden daar zij de hoorgerechtigde leeftijd hebben bereikt, maar dat er hiervan wordt afgezien omdat ouders overeenstemming hebben bereikt over de voorzieningen.

Daarnaast worden er in de praktijk ook kindgesprekken met kinderen beneden de twaalf jaar gevoerd. Het horen van kinderen beneden de twaalf jaar geschiedt in uitzonderlijke gevallen en met name:

- Wanneer er een geschil is tussen de ouders over onder andere de gezagsvoorziening of verblijfplaats van het kind en het kind wel spraakzaam is en in staat is om zijn

mening kenbaar te maken. Zo geeft een van de rechters aan dat ze in een zaak een kind van tien jaar had gehoord omdat er een psychologisch rapport aanwezig was waaruit bleek dat het kind boven de gemiddelde intelligentie had.

- In gevallen waarbij er een geschil is tussen de ouders en er meerdere kinderen in het gezin aanwezig zijn waarvan enkele de leeftijd van twaalf jaar hebben bereikt en de anderen niet. In dergelijke gevallen hoort de rechter zowel de kinderen boven de twaalf jaar als de kinderen die deze leeftijd nog niet hebben bereikt om een uitgebalanceerd beeld over de situatie te kunnen hebben.

In de overige gevallen wordt de zaak naar het BuFaz verwezen wanneer er een conflict is tussen de ouders en de kinderen beneden de twaalf jaar zijn. Zo wordt de zaak naar het BuFaz verwezen wanneer er veel gehaal en getrek tussen de ouders is over de voorzieningen en de kinderen jonger dan twaalf jaar zijn, omdat de situatie volgens de rechters heel stressvol is voor deze kinderen en het derhalve niet raadzaam is om hen in de rechtszaal te horen. De rechter kiest in zulke gevallen om het kind door een deskundige instantie en met name het BuFaz te laten horen, waar de kinderen in een kindvriendelijke ruimte door een deskundige gehoord kunnen worden.

Op de vraag of de rechters akkoord gaan met de hoorgerechtigde leeftijd van twaalf jaar in *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* wordt aangegeven dat zij hiermee akkoord gaan aangezien er een onderzoek hieraan is vooraf gegaan alvorens deze leeftijd door de wetgever werd bepaald. Volgens hen is er voor de leeftijd van twaalf jaar gekozen omdat kinderen van deze leeftijd doorgaans al kennis hebben van zaken en in staat zijn om een mening te vormen en kenbaar te maken. Voorts heeft de rechter volgens deze wet eveneens de bevoegdheid om ook kinderen jonger dan twaalf jaar te horen indien zij dat nodig acht. Daarnaast kan de rechter eveneens de deskundigheid van het BuFaz of externe deskundigen inroepen om kinderen jonger dan twaalf jaar te horen.

De capaciteit voor het kindgesprek

De capaciteit van het kind om een mening te hebben en deze kenbaar te kunnen maken wordt volgens de rechters tijdens het kindgesprek getoetst. Uit het interview volgt dat er geen vooraf vastgestelde maatstaven en richtlijnen zijn aan de hand waarvan de capaciteit van het kind wordt bepaald. Volgens de rechters wordt het kind eerst uitgenodigd voor het kindgesprek en wordt er aan de hand van dit gesprek nagegaan of hij in staat is om een mening te vormen en of zijn mening ook meegenomen kan worden bij de eindbeslissing. Hieruit volgt dat de rechters tijdens het kindgesprek op hun eigen kennis en ervaringen zijn aangewezen bij het bepalen van de voornoemde capaciteit van het kind.

Ad.c. De oproeping voor het kindgesprek

De kinderen krijgen de oproeping voor het kindgesprek via de ouder(s) bij wie zij ten tijde van de voogdijprocedure verblijven. Echter, de kinderen zijn niet verplicht om op de zitting te verschijnen. Komt het kind op de dag van het kindgesprek niet naar de zitting, dan dienen de ouders aan de rechter uit te leggen waarom het kind niet is verschenen. Blijkt uit de verklaring van de ouders dat het kind vanwege zijn school niet op de zitting is verschenen, dan wordt het kind in de vakantie opgeroepen voor het kindgesprek. Verklaaren ouders dat het kind niet naar de zitting wenst te komen en kunnen zij geen grondige reden hiervoor aangeven of heeft de rechter wellicht het vermoeden dat het kind wordt weerhouden om naar de zitting te komen dan schakelt de rechter het BuFaz in om met het kind te praten. In dergelijke gevallen laat het BuFaz het kind op het bureau komen voor een gesprek of gaat het zelf naar het kind toe (school-/huisbezoek) om met hem te praten.

Ad.d. De ruimte, aanwezig en kleding van de rechter tijdens het kindgesprek

Volgens de rechters is de ruimte waar het kindgesprek wordt gevoerd niet kindvriendelijk ingericht en voldoet deze niet aan de internationale standaarden. De kinderen worden in de rechtszaal (raadkamer) in aanwezigheid van de rechter, de griffier en de medewerkers van het BuFaz gehoord. Het kantongerecht beschikt vooralsnog niet over aparte kindvriendelijk ingerichte kamers voor het kindgesprek. Volgens de rechters wordt de deskundigheid van het BuFaz ingeroepen, indien het kind beneden de twaalf jaar is en in een kindvriendelijke ruimte gehoord dient te worden. Dit kind wordt op het BuFaz in een kindvriendelijke ruimte gehoord. Gaat het om jonge kinderen, die nog niet vlot kunnen praten, dan worden deze kinderen eveneens naar het BuFaz verwezen waar zij in een kindvriendelijke ruimte en op een deskundige wijze geobserveerd kunnen worden, daar de rechter niet over dergelijke ruimte beschikt en aan tijd gebonden is tijdens de zittingen.

De kindgesprekken worden in toga gevoerd, omdat de rechters het tijdrovend vinden om de toga steeds weg te halen voor het kindgesprek, aangezien de kindgesprekken en de behandeling van de voogdij na echtscheidingszaken op dezelfde dag plaatsvinden. Volgens de rechters leent de zitting zich niet ervoor om kinderen zonder toga te horen. Derhalve geven de rechters aan dat zij voor een andere manier hebben gekozen om het kind tijdens de zitting op zijn gemak te stellen en met name door het kind bij aanvang van het gesprek te vragen of hij wil staan of zitten, of hij zenuwachtig is en door een luchtig voorgesprek met ze te voeren.

Ad.e. De inhoud van het kindgesprek

Uit het interview volgt dat het kind rechtsreeks door de rechter wordt gehoord aangezien het om een raadkamerzitting gaat. Echter, de aanwezigheid van een tolk zou volgens de rechters wel worden toegestaan indien het kind een vreemde taal zou spreken. Voorts blijkt dat de rechters geen voorstander zijn van bijstand van het kind tijdens het kindgesprek vanwege de privacy van het kind en de vertrouwelijkheid van het kindgesprek. Indien de rechters tijdens het kindgesprek merken dat het kind bang of nerveus is, proberen zij het kind op zijn gemak te stellen. Blijkt dat het kind nog steeds bang of nerveus is, dan kan de deskundigheid van het BuFaz worden ingeroepen, waarbij het kind in de kindvriendelijke ruimte van dit Bureau kan worden gehoord.

Vooralsnog hebben de rechters geen verzoek met betrekking tot bijstand van het kind tijdens het kindgesprek gehad. Echter, volgens de rechters zouden zij bij dergelijk verzoek wel heel goed moeten overwegen alvorens de voorgestelde (vertrouwens) persoon toe te laten, daar zij ervoor willen waken dat hetgeen het kind tijdens het kindgesprek heeft verteld, niet wordt doorverteld aan zijn ouders. Derhalve zijn de rechters geen voorstander om ieder willekeurig persoon als vertrouwenspersoon van het kind toe te laten bij het kindgesprek. Deskundigen zoals maatschappelijke werkers of de (klasse)juffrouw zouden volgens de rechters wellicht wel als vertrouwenspersoon van het kind toegelaten kunnen worden bij het kindgesprek, aangezien zij ervaring hebben met het werken met kinderen en weten wat de gevolgen van het doorspelen van informatie/ de mening van het kind aan zijn ouders, voor het kind kunnen zijn.

Volgens de rechters wordt het doel van het kindgesprek altijd aan het kind medegedeeld en uitgelegd. Zo wordt aan het kind bij aanvang van de zitting gevraagd of hij weet waarvoor hij naar het kindgesprek diende te komen en wat er precies aan hem is verteld hierover. Daarnaast legt de rechter het kind ook zelf uit wat het doel is van het gesprek.

Uit de gesprekken met de rechters volgt dat naast het voorgesprek dat doorgaans over de school en schoolprestaties van het kind gaan, de volgende onderwerpen tijdens het kindgesprek worden besproken, onder andere:

- het doel van het gesprek;
- (uitleg over) voogdij en toeziende voogdij;
- de gewenste voogd en toeziende voogd volgens het kind;
- de gewenste verblijfplaats van het kind;
- (uitleg over) het contact met ouders;

- het gewenste contact volgens het kind.

Op de vraag hoe de rechter omgaat met situaties waarbij zij tijdens het kindgesprek merkt dat het kind wellicht een door een ouder geïnstrueerde mening geeft of vanwege zijn loyaliteit een bepaalde verklaringen aflegt, geven de rechters aan dat zij de voornoemde situatie allereerst proberen te detecteren middels door te vragen. Merkt de rechter tijdens het gesprek dat er sprake is van een loyaliteitsconflict of geïnstrueerde mening, dan wordt de deskundigheid van een kinderpsycholoog of orthopedagoog ingeroepen. Aan voornoemde deskundige wordt gevraagd om een onderzoek te verrichten, waarbij het kind ook wordt betrokken, en een advies uit te brengen.

Voor wat betreft de vertrouwelijkheid van het kindgesprek geven de rechters aan dat de mening van het kind en hetgeen hij tijdens het kindgesprek aan de rechter heeft toevertrouwd nimmer uitgebreid met de ouders wordt besproken. Volgens de rechters dient het kind ook beschermd te worden en dient de confidentialiteit van het kindgesprek gewaarborgd te worden. Derhalve geeft een van de rechters aan dat zij slechts het volgende aan de ouders vertelt, te weten:

Citaat rechter:

“ik heb u allen gehoord en op basis daarvan en hetgeen dat naar voren is gebracht, zal ik een beslissing nemen die mijns inziens het best in het belang is van het kind”.

Citaat rechter:

“wil het kind niet dat zijn ouders te weten komen over hetgeen hij tijdens het kindgesprek heeft verklaard, dan vertel ik aan het kind dat ik wel aan zijn ouders ga zeggen dat ik met hem heb gesproken en naar hem heb geluisterd en dat uit dit gesprek blijkt dathet beste is voor het kind.”

Ad. f. Het gewicht van de mening van het kind bij de eindbeslissing

Volgens de rechters wordt het gewicht dat aan de mening van het kind bij de eindbeslissing wordt toekend, onder andere bepaald aan de hand van de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van het kind; de relatie tussen het kind en zijn ouders, de wensen van het kind alsook of diens mening in zijn belang is. Daarnaast gaan de rechters tijdens het gesprek eveneens na of het kind begrijpt waar het over gaat en wat zijn zienswijze is over de gegeven situatie. Nochtans geldt het belang van het kind als het belangrijkste uitgangspunt bij de eindbeslissing van de rechter.

Uit het gesprek met de rechters blijkt dat zij de mening van het kind wel betrekken bij hun overwegingen die tot de uitspraak/beschikking leiden. Echter, het hangt van de specifieke situatie af of voornoemde mening geheel of gedeeltelijk wordt gerespecteerd. Volgens de rechters blijkt uit de getroffen voorziening oftewel de einduitspraak van de rechter of de mening van het kind is gerespecteerd. De overwegingen die tot de einduitspraak hebben geleid, zijn niet in de beschikking maar in het proces-verbaal van de zitting(en) te vinden. Deze overwegingen worden wel aan belanghebbenden op de zitting uitgelegd.

Ad.g. De deskundigheid van de rechter

Volgens de wet hebben kinderen vanaf twaalf jaar de mogelijkheid om middels een kindgesprek aan de rechter te vertellen over zijn visie ten aanzien van de scheiding van diens ouders en de rechtsgevolgen die deze scheiding voor hen zal hebben. Aan de rechter werd gevraagd of zij zich voldoende deskundig achten om een dergelijk gesprek met de kinderen te voeren.

Citaat rechter ten aanzien van haar deskundigheid:

“Ik heb jarenlang de zondagse scholen gedraaid, waar ik met kinderen bezig ben geweest, en heb mijn ervaring met het werken met kinderen zo opgebouwd. Daarnaast ben ik jarenlang advocaat geweest dus heb wel een zekere mate van deskundigheid opgebouwd, Maar natuurlijk ben ik geen psycholoog, maar dankzij de deskundigheid van mensen die je kan raadplegen, kan je halen wat je ontbreekt”.

Volgens de rechters hebben zij vanwege hun werkachtergrond (als griffier bij familie zaken; BuFaz medewerkster; advocaat; onderwijzeres bij de zondagse school alvorens zij tot rechter werden benoemd), wel een zekere mate van ervaring opgebouwd om een dergelijk gesprek met de kinderen te kunnen voeren. Echter, zij geven ook toe niet alle deskundigheid in pacht te hebben en geen gedragsdeskundige te zijn, waardoor zij in sommige gevallen, waarbij er een nader onderzoek en deskundig advies is vereist, eveneens de deskundigheid van het BuFaz of externe gedragsdeskundige inroepen.

Citaat van de rechter ten aanzien van communicatievaardigheden:

“Vooralsnog worden de rechters tijdens hun opleiding niet specifiek opgeleid om met kinderen te communiceren. Wij krijgen wel algemene communicatietechnieken tijdens onze opleiding maar geen specifieke training ten aanzien van het communiceren met kinderen. Voor nieuwe

rechters in opleiding is een dergelijke training wel belangrijk als ze geen ervaring hebben met het communiceren met kinderen”.

Volgens de rechters zijn specifieke trainingen met betrekking tot het communiceren met kinderen wel belangrijk. Vooral als het gaat om nieuwe rechters in opleiding die nooit eerder ervaring hebben gehad met het werken en communiceren met kinderen.

Ad.h. De verbeteringen ten aanzien van het hoorrecht van het kind

Volgens de rechters wordt er thans in de praktijk niet aan alle randvoorwaarden van het hoorrecht van het kind, zoals voorgesteld in de internationale verdragsbepalingen en standaarden, voldaan en moet er nog veel gedaan worden om hieraan te kunnen voldoen. Zo wordt er in de praktijk getracht om met de beperkte mogelijkheden en capaciteit van de zittingszalen en het beperkt aantal rechters invulling te geven aan het hoorrecht van het kind.

Enkele voorstellen van de rechters ter verbetering van het voornoemde recht van het kind zijn het inrichten van kindvriendelijke ruimtes waar kinderen gehoord kunnen worden en het implementeren van het ouderschapsplan waarbij ouders verplicht zijn om voorafgaand aan hun echtscheiding over de voorzieningen ten aanzien van de kinderen na te denken en gehouden zijn om hun kinderen hierbij te betrekken.

7

7.2.2 Resultaten interview met het BuFaz

Er zijn eveneens interviews bij het BuFaz afgenomen daar dit Bureau nauw betrokken is bij de voogdijzittingen na de echtscheiding en dikwijls om advies wordt gevraagd in complexe voogdij na echtscheidingszaken. Volgens het BuFaz wordt zij niet bij de echtscheidingsprocedure maar wel bij de voogdijprocedure na echtscheiding betrokken.

Tijdens het interview kwamen de volgende onderwerpen aan de orde, te weten:

- a. de aanleiding van het advies;
- b. de betrokkenheid van het kind bij het onderzoek van het BuFaz;
- c. het doel en de beweegredenen voor de betrokkenheid van het kind bij het onderzoek;
- d. het kindonderzoek;
- e. de deskundigheid van de onderzoeker;

- f. de vertrouwelijkheid van het kindgesprek;
- g. het gewicht van de mening van het kind bij de formulering van het advies;
- h. de mening van het BuFaz ten aanzien van de toepassing van het hoorrecht in de rechtspraak.

Ad.a. De aanleiding van het advies

Volgens het BuFaz wordt zij door de rechter om advies gevraagd tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding wanneer de ouders niet op één lijn staan voor wat betreft de voogdij en toezienende voogdij, de kinderalimentatie en de omgangsregeling en er ondanks de gesprekken met de rechter op de zitting geen overeenstemming hierover wordt bereikt. In dergelijke gevallen vraagt de rechter aan het BuFaz om een onderzoek te doen en haar te adviseren over onder andere bij welke ouder het belang van het kind het meest wordt gediend oftewel welke ouder het meest geschikt is om tot voogd van het kind benoemd te worden; welk bedrag aan kinderalimentatie betaald zou moeten worden (gelet op de draagkracht van de ouders en de behoeften van het kind) en hoe de omgangsregeling eruit zou moeten zien.

Ad.b. De betrokkenheid van het kind bij het onderzoek van het BuFaz

Uit het interview volgt dat het kind op verschillende manieren door het BuFaz betrokken kan worden bij het onderzoek oftewel het kindonderzoek en met name middels een kindgesprek en observatie op het Bureau van het BuFaz; een schoolbezoek waarbij de kinderen worden geobserveerd en er ook een kindgesprek met ze kan worden gevoerd en een huisbezoek waarbij de kinderen eveneens kunnen worden geobserveerd en er een kindgesprek met ze kan worden gevoerd. Voor wat betreft de observaties wordt benadrukt dat het kind zowel verbaal als non-verbaal kan worden geobserveerd. Met de verbale observatie wordt bedoeld dat het kind door middel van een kindgesprek wordt geobserveerd en bij de non-verbale observatie wordt het kind tijdens het spelen, kleuren en het maken van tekeningen geobserveerd.

Ad.c. Het doel en de beweegreden voor de betrokkenheid van het kind bij het onderzoek

Volgens het BuFaz is de betrokkenheid van het kind bij het onderzoek van eminent belang aangezien zij middels haar onderzoek een advies over het kind dient

te geven. Derhalve dient het kind ook in de gelegenheid gesteld te worden om inspraak te hebben bij het onderzoek. Het belang van het kind staat centraal tijdens het onderzoek waardoor er eveneens rekening dient te worden gehouden met de mening van het kind bij de interpretatie van de onderzoeksvragen en de afwegingen die leiden tot het eindadvies. Het hoorrecht van het kind in het IVRK en de “Wet Hoorrecht Minderjarigen 2008 ” zijn eveneens de beweegredenen voor de betrokkenheid van het kind tijdens voornoemde onderzoek.

Ad.d. Het kindonderzoek

Bij dit onderwerp is het BuFaz op de volgende zaken bevestigd, te weten:

- de leeftijd en capaciteit van de betrokken kinderen;
- de oproeping voor het kindgesprek;
- de mededeling van het doel van het kindgesprek;
- de plaats van het kindonderzoek;
- de aanwezigheid en bijstand tijdens het kindonderzoek.

De leeftijd en capaciteit van de betrokken kinderen

Uit het interview blijkt dat alle kinderen worden betrokken bij het onderzoek van het BuFaz in zaken waar er advies wordt gevraagd over de voogdij en omgangsregeling ongeacht de leeftijd van het kind. Zo worden ook jonge kinderen vanaf drie jaar gehoord indien zij in staat zijn om hun mening kenbaar te maken. Tijdens het gesprek worden gesprekstechnieken toegepast die zijn aangepast aan de leeftijd en het bevattingsvermogen van het kind. Gaat het om jonge kinderen die nog niet kunnen praten, dan worden deze kinderen afhankelijk van de situatie op het Bureau, op de school of tijdens een huisbezoek geobserveerd.

Op de vraag hoe het BuFaz nagaat of de jonge kinderen in staat zijn om hun mening tijdens een kindgesprek kenbaar te maken, werd aangegeven dat dit doorgaans blijkt uit de observaties tijdens een huisbezoek; bij de begeleiding van de omgangsregeling of als het kind met een van de ouders toevallig meekomt naar het bureau voor het oudergesprek.

Voor wat betreft de oudere kinderen, worden deze opgeroepen en tijdens het gesprek wordt nagegaan of het kind in staat is om zijn mening kenbaar te maken.

Voorts volgt uit de interviews dat er geen vaste vooraf vastgestelde richtlijnen zijn voor het bepalen van de capaciteit van het kind.

In zaken waar er advies wordt gevraagd over de kinderalimentatie worden de kinderen doorgaans niet gehoord. Volgens het BuFaz gaat het in dergelijke zaken eerder om een verplichting tussen ouders, waardoor zij het niet nodig vindt om de kinderen te horen. Echter, in deze zaken bestaat eveneens de mogelijkheid om kinderen te horen, indien het BuFaz dat nodig acht.

De oproeping voor het kindgesprek

De oproeping van de kinderen geschiedt via de ouder bij wie het kind ten tijde van het onderzoek verblijft. Woont het kind bij de grootouders of bij een familielid, dan dient het kind samen met voornoemde personen naar het bureau te komen voor het kindgesprek oftewel observatie, daar het bureau eveneens gesprekken met deze personen wenst te voeren onder andere om na te gaan wat de reden is voor het verblijf van het kind bij die desbetreffende grootouder(s) of familielid.

De mededeling van het doel van het kindgesprek

Volgens het BuFaz wordt het kind altijd op de hoogte gesteld van het doel van het kindgesprek. Hierbij wordt aan het kind eerst gevraagd of hij weet waarvoor hij bijvoorbeeld naar het Bureau moest komen. Afhankelijk van wat het kind verklaart, wordt het doel ook zelf aan het kind uitgelegd.

De plaats van het kindonderzoek

De kindgesprekken en observaties kunnen zowel op het BuFaz als op de scholen plaatsvinden. Daarnaast kunnen de kinderen ook tijdens het huisbezoek geobserveerd worden. Indien de situatie het toelaat kan er eveneens een kort gesprek met het kind gevoerd worden tijdens het huisbezoek.

Tijdens een oriëntatie van de plaats van het kindgesprek op het BuFaz, bleek dat de kindgesprekken in een aparte spreekkamer plaatsvinden. In deze spreekkamer bevinden zich een kantoorbureau; een transparant scherm dat tijdens de Covid periode op dit kantoorbureau is geplaatst en stoelen voor de onderzoeker en het kind. Voorts zijn enkele stickertjes van onder andere kleine bomen; uiltjes en andere dieren en enkele posters met kinderen op de muren van deze kamer geplakt, om deze ruimte een kindvriendelijke tint te geven. Deze spreekkamer is bestemd voor kindgesprekken met kinderen vanaf de leeftijd van vier jaar die spraakzaam zijn. Voorts worden de ouders eveneens in deze kamer gehoord.

Buiten de spreekkamer bevindt zich de werkruimte van de maatschappelijke medewerkers. Het betreft een grote kamer waar alle maatschappelijke medewerkers aan hun bureau met houten tussenschotten zitten en hun dagelijkse werkzaamheden

verrichten. Voorts is in deze ruimte tussen de maatschappelijke medewerkers een kinderbureau met een bijbehorende kinderstoel en wat speelgoed geplaatst, met de bedoeling dat de kinderen zich na het kindgesprek in deze ruimte kunnen vermaken, indien er nog gesprekken met de ouders worden gevoerd in de spreekkamer. Voorts bleek uit de gesprekken tijdens de oriëntatie van de spreekkamer, dat de jongere kinderen (beneden de vier jaar) die niet zo spraakzaam zijn, niet in de spreekkamer maar eveneens in voornoemde grote ruimte spelenderwijs worden geobserveerd.

Zo blijkt uit de gesprekken dat het jonge kind in de grote ruimte waar alle andere maatschappelijke medewerkers aan hun bureau zitten, wordt gebracht en hij aan het kinderbureau dat zich ongeveer in het midden van de bureaus van de maatschappelijke medewerkers bevindt, mag plaatsnemen alwaar hij spelenderwijs door de maatschappelijke medewerker/ observeerder wordt geobserveerd.

De aanwezigen tijdens het kindgesprek

Volgens het BuFaz worden kinderen apart gehoord aangezien zij de mening is toegedaan dat het kind onbevangen en met een open hart aan haar moet kunnen vertellen wat hij van de scheiding van zijn ouders of het gezag, zijn verblijfplaats en het contact met de andere ouder vindt. Derhalve is dit Bureau ook geen voorstander van ondersteuning van het kind door een vertrouwenspersoon tijdens het kindgesprek.

Ad.e. De deskundigheid van de onderzoeker

Volgens het BuFaz wordt het kindonderzoek en met name het kindgesprek door maatschappelijke medewerkers met een hbo of academisch pedagogisch/ agogisch achtergrond (uit)gevoerd. Deze maatschappelijke medewerkers krijgen incidenteel *on the job* trainingen betreffende het werken met kinderen, maar worden hier niet regelmatig in getraind.

Ad.f. De vertrouwelijkheid van het kindgesprek

Uit het interview volgt dat het BuFaz de vertrouwelijkheid van het kindgesprek garandeert door zaken, die de kinderen liever niet aan hun ouders zouden willen vertellen en dit ook uitdrukkelijk te kennen geven, in een mededelingenformulier op te nemen dat slechts voor de rechter is bestemd en waar ouders geen inzage in mogen hebben. In de overige gevallen wordt hetgeen wat tijdens het kindgesprek wordt verteld wel in het rapport van het BuFaz opgenomen, waar behalve de

rechter ook de ouders een exemplaar van krijgen. In dit kader vraag ik mij af in hoeverre de betrouwbaarheid van het kindgesprek in de laatstgenoemde gevallen wordt gegarandeerd als de ouders uiteindelijk toch een exemplaar van het rapport in handen krijgen waarin de mening van het kind eveneens is opgenomen.

Ad.g. Het gewicht van de mening van het kind bij de formulering van het advies

Uit het interview volgt dat het BuFaz gesprekken met de kinderen voert, indien zij in staat zijn om hun mening kenbaar te maken. Echter, het BuFaz is niet gehouden om haar advies conform de mening van het kind te geven. Volgens het BuFaz wordt de mening van het kind wel meegenomen bij de interpretatie van de onderzoeksvragen en haar overwegingen die leiden tot het eindadvies indien deze mening in het belang is van het kind. Volgens het BuFaz geeft zij een advies dat op basis van haar onderzoek het meest in het belang van het kind blijkt te zijn.

Ad.h. De mening van het BuFaz ten aanzien van de toepassing van het hoorrecht in de rechtspraak

Volgens het BuFaz wordt het hoorrecht van het kind tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding wel voldoende gewaarborgd door de rechter, aangezien de rechter zowel kinderen beneden de twaalf jaar als kinderen die deze leeftijd reeds hebben bereikt hoort. Voorts hoort de rechter het kind eveneens in gevallen waar er advies aan het BuFaz is gevraagd en het kind reeds door het BuFaz is gehoord, indien de rechter na bestudering van het rapport het toch nodig acht om het kind zelf te horen. Daarnaast worden de kindgesprekken veelal buiten de schooltijden of in de vakanties door de rechter ingepland zodat er geen verstoring in de studie van de kinderen plaatsvindt.

Tevens is het BuFaz de mening toegedaan dat de kinderen eveneens een stem krijgen binnen voornoemde voogdijprocedure middels haar onderzoek, aangezien zij alle kinderen bij haar onderzoek betreft en de betrokkenheid van het kind eveneens wordt aangepast aan de leeftijd en het bevattingniveau van het kind. De mening van het kind wordt ook opgenomen in het adviesrapport dat aan de rechter wordt gepresenteerd, waardoor deze eveneens op de hoogte is hiervan en er rekening mee kan houden bij het treffen van de definitieve voorzieningen betreffende de kinderen na de echtscheiding van hun ouders.

7.2.3 Resultaten interviews met gedragsdeskundigen

Naast de rechters en het BuFaz zijn eveneens interviews afgenomen bij een orthopedagoog; een opvoeddeskundige die tevens kinderpsycholoog en orthopedagoog is en een klinisch psycholoog die tevens orthopedagoog is. Voornoemde gedragsdeskundigen zijn nauw betrokken bij de voogdijzaken, waar er om deskundigadvies wordt gevraagd van een externe gedragsdeskundige. Hierbij gaat het om twee gedragsdeskundigen van het vrouwelijk geslacht en één gedragsdeskundige van het mannelijk geslacht. Alle gedragsdeskundigen zijn langer dan vier jaar als gedragsdeskundige verbonden aan het Kantongerecht. Daarnaast zijn zij langer dan tien jaar werkzaam als opvoeddeskundige, kinderpsycholoog, orthopedagoog of klinisch psycholoog.

Bij het interview zijn de gedragsdeskundigen op de volgende onderwerpen bevraged, te weten:

- a. het doel van de benoeming en de rol en taak van de gedragsdeskundige;
- b. de betrokkenen en de betrokkenheid van het kind bij het onderzoek;
- c. het kindonderzoek;
- d. het gewicht van de mening van het kind bij de formulering van het advies;
- e. de mededeling van de mening van het kind aan diens ouders;
- f. de terugkoppeling van het advies met het kind;
- g. de mening van de gedragsdeskundige ten aanzien van de toepassing van het hoorrecht in de rechtspraktijk.

Ad. a. Het doel van de benoeming en de rol en de taak van de gedragsdeskundige

Volgens de gedragsdeskundigen worden zij bij de voogdijprocedure na de echtscheiding als gedragsdeskundige betrokken. Deze professionals fungeren na hun benoeming oftewel beëindiging als gedragsdeskundige en adviseur van de rechter in de desbetreffende voogdijzaak met als doel om middels onderzoek onder andere achter de mening en het belang van het kind te komen en een advies uit te brengen waarmee het belang van het kind het meest wordt gediend.

Gedragsdeskundigen over taak als gedragsdeskundige:

Citaat gedragsdeskundige nummer 1:

“De rechter betreft mij in voogdijzaken waar er een dispuut is tussen de ouders over wie voogd moet worden en mijn taak is om erachter te

komen welke keuze het best in het belang van het kind is. Soms wordt aan het kind om zijn mening gevraagd waarbij het gaat om jongere kinderen of meerdere kinderen waarbij hun meningen tegen elkaar botsen dan wordt er aan mij gevraagd om in het belang van het kind een uitspraak te doen, een voorstel te doen en een advies te formuleren”.

Citaat gedragsdeskundige nummer 2:

“Ik word benaderd als BuFaz er niet uitkomt met de omgangsregeling. Dan vraagt BuFaz meestal in haar rapport als een deskundige de ouders kan begeleiden om uiteindelijk een omgangsregeling voor te stellen”.

“Mijn rol is meestal dat ik de ouders moet begeleiden. Ik moet dus de relatie herstellen tussen een van de ouders en de kinderen, ik moet bijvoorbeeld de relatie herstellen tussen vader en kinderen en een omgangsregeling voorstellen. Ik moet ervoor zorgen dat er een goede communicatie komt tussen ouders en kinderen.”

Citaat gedragsdeskundige nummer 3:

“De vraag van de rechter is in negen van de tien gevallen: wie is capabeler in de opvoeding”.

Volgens de gedragsdeskundigen adviseren zij de rechter onder andere over welke ouder capabeler is in de opvoeding van de kinderen en bij welke ouder het belang van het kind het meest is gediend. Daarnaast wordt de gedragsdeskundige eveneens benaderd om in complexe gevallen waar het BuFaz niet uitkomt met de omgangsregeling, de ouders te begeleiden en de relatie tussen ouders en kinderen te herstellen om uiteindelijk een omgangsregeling voor te kunnen stellen.

Ad.b. De betrokken en de betrokkenheid van het kind bij het onderzoek

Citaat gedragsdeskundige nummer 1:

“Ik roep alle partijen op zoals ouders (die roep ik apart als ze uit elkaar zijn). Soms zijn er ook grootouders in het verhaal, dan roep ik hen ook op. Maar de meeste tijd besteed ik aan het kind. Hoe jonger hoe meer tijd omdat ik observeer. Ik observeer ook hoe het kind en parent A omgaan met elkaar, en hoe het kind en parent B omgaan met elkaar. Het observeren van de kinderen geschiedt middels gesprekken, tekeningen, testen etc”.

Citaat gedragsdeskundige nummer 2:

"Ik praat apart met de moeder en apart met de vader. Vervolgens heb ik met de kinderen een apart gesprek. Ik laat de kinderen meestal ook een familietekening maken over hoe ze hun ouders zien. Uit die tekening haal ik dan de emoties en gemoedstoestand van het kind ten aanzien van de ouders. Ik breng daarna ook een bezoek op de school van de kinderen, waarbij ik de kinderen gewoon in de klas observeer en met name hoe neemt dat kind de stof op, doet het mee in de klas, hebben ze vrienden of vriendinnetjes etc. Hierna heb ik eveneens een gesprek met de juf. Ik heb vaak gesprekken met alle invloedrijke mensen om dat kind heen. Ik breng ook een bezoek aan huis bij het kind indien het om heel jonge kinderen of baby's gaat. Wonen de kinderen met hun oma en opa in een huis dan worden er eveneens gesprekken met hen gevoerd tijdens het huisbezoek. Gaat het om jonge kinderen die nog niet echt aanspreekbaar zijn, dan worden zij door middel van spelletjes geobserveerd."

Citaat gedragsdeskundige nummer 3.:

Ja ik betrek alle partijen, moeder, vader en de kinderen. Dat moet volgens de ethiek. Je kan niet over een kind adviseren en het kind niets vragen. Ik observeer dat kind, ik praat met dat kind via tekeningen. En dan zie ik hoe de emotionele schade is gegeven bij dat kind en over welke ouder dat kind alvast zegt "ik wil eigenlijk helemaal niet daar gaan" vanwege de ervaringen van dat kind.

Uit de gesprekken met de gedragsdeskundigen blijkt dat zij alle belangrijke actoren binnen het leven van het kind bij hun onderzoek betrekken. Voorts worden de kinderen altijd betrokken bij hun onderzoek aangezien er een advies over (het belang van) het kind dient te worden geformuleerd. De betrokkenheid van het kind bestaat uit observaties, testen om de gevoelens van het kind te meten, kindgesprekken, schoolbezoeken en thuisbezoeken.

Op de vraag hoe de kinderen worden benaderd voor het onderzoek van de gedragsdeskundigen gaven de professionals aan dat de kinderen via hun ouders worden opgeroepen voor de observaties en gesprekken op het kantoor van de gedragsdeskundigen. Voor de school- en huisbezoeken gaat de gedragsdeskundige wel zelf naar het kind toe.

Ad.c. Het kindonderzoek

Met het kindonderzoek worden zowel de kindgesprekken als de observaties, huisbezoeken en schoolbezoeken bedoeld. Bij dit onderdeel kwamen de volgende onderwerpen aan de orde, te weten:

- mededeling van het doel van het kindonderzoek;
- plaats van het kindonderzoek;
- aanwezig tijdens het kindonderzoek;
- onderwerpen en beoordeling van het kindgesprek.

Mededeling van het doel van het kindonderzoek

Volgens de gedragsdeskundigen wordt bij aanvang van een kindgesprek of kindobservatie en bij een huisbezoek altijd aan het kind gevraagd of hij weet waarvoor hij bij de gedragsdeskundige moet zijn, waarom het kind met hem moet komen praten of bij hem mag komen spelen of waarom de gedragsdeskundige thuis bij hem op bezoek is. Het zijn meestal de ouders die het kind hierover vertellen daar de oproeping van de kinderen via de ouders geschiedt. Voorts geven de gedragsdeskundigen eveneens aan dat zij het doel van het voornoemd kindgesprek of huisbezoek zelf ook weer uitleggen aan het kind, indien blijkt dat hetgeen wat ouders hierover aan het kind hebben verteld niet helemaal correct is.

Plaats van het onderzoek

De observaties vinden, afhankelijk van de situatie, op de werkplek van de gedragsdeskundige, op de school of thuis bij het kind plaats. Indien het kind naar de werkplek van de gedragsdeskundige komt, wordt het in een ruimte geobserveerd die met kindvriendelijke plaatjes, kindvriendelijke meubilair en kinderspeelgoed is ingericht.⁷²¹ De kindgesprekken worden eveneens in deze ruimte gevoerd. Volgens een van de gedragsdeskundigen probeert zij bij jonge kinderen waaronder baby's en kinderen tussen één en drie jaar zelf thuis bij het kind te gaan zodat het in zijn eigen vertrouwde omgeving geobserveerd kan worden. Volgens voornoemde gedragsdeskundige behaalt zij op deze manier betere resultaten.

Aanwezig tijdens het kindonderzoek

Uit de interviews blijkt dat de kindgesprekken apart met de kinderen worden gevoerd. De ouders mogen er niet bij zij aangezien het gesprek daardoor beïnvloed kan worden. Voorts worden de sessies met betrekking tot de familietekening en de testen waarbij het gevoel, het angstniveau en het intelligentieniveau van de

⁷²¹. Dit blijkt uit mijn waarneming tijdens het interview met de gedragsdeskundige. Het interview vond in de ruimte waar de kindgesprekken worden gevoerd en de kinderen worden geobserveerd, plaats.

kinderen worden gemeten eveneens apart met de kinderen gedaan en mogen de ouders niet erbij zijn. Voor wat betreft de observaties blijkt dat de kinderen zowel apart als in het bijzijn van de ouder(s) worden geobserveerd om bijvoorbeeld na te gaan hoe het kind en de ouder met elkaar omgaan. Daarnaast kunnen de kinderen ook op de school in hun klas of thuis worden geobserveerd. Volgens een van de gedragsdeskundigen wordt hij bij de observaties die op zijn werkplaats plaatsvinden, door een collega psycholoog geassisteerd.

Onderwerpen en beoordeling van het kindgesprek

Uit de interviews volgt dat de gedragsdeskundigen geen vaste beoordelingsrubric hebben met onderwerpen die tijdens het kindgesprek worden beoordeeld. Volgens hen wordt er wel eerst een voorgesprek met het kind gehouden over onder andere zijn school, zijn hobby's, wat hij van zichzelf vindt en wat hij van zijn ouders vindt om hem op zijn gemak te stellen. Aan de hand van de antwoorden van het kind wordt getracht om door te vragen. Na het voorgesprek gaat de gedragsdeskundige dan over tot de inhoudelijke vragen waarbij aan het kind wordt gevraagd wat hij van de scheiding van zijn ouders vindt; hoe hij de scheiding van zijn ouders heeft ervaren; hoe hij zich tijdens de echtscheiding heeft gevoeld; of hij contact wil hebben met de andere ouder; hoe hij contact zou willen hebben etc. Ook bij dit inhoudelijk gesprek wordt getracht om door te vragen en achter de mening en visies van het kind te komen, teneinde een advies te formuleren dat het best in zijn belang is.

Ad.d. Het gewicht van de mening van het kind bij de formulering van het advies

Volgens de gedragsdeskundigen wordt de mening van het kind wel gerespecteerd tijdens het onderzoek. Zo wordt aan hen gevraagd of zij contact willen hebben met de andere ouder en hoe zijn contact zouden willen hebben en wordt er getracht om de mening van het kind ook mee te nemen in het advies. Echter, bij de formulering van het advies is het belang van het kind doorslaggevend. Volgens voornoemde professionals kunnen de kinderen soms een mening of wens hebben die niet verwezenlijkt kan worden zoals bijvoorbeeld dat de ouders weer bij elkaar komen. Dit wordt eveneens in het adviesrapport vermeld. In dergelijke gevallen wordt aan het kind uitgelegd waarom dat niet zou kunnen en wordt er daarna wederom naar hun mening gevraagd. Volgens een van de gedragsdeskundigen wordt in ingevallen waarbij er een discrepantie is tussen de meningen oftewel de wensen en het belang van het kind, deze discrepantie ook meegenomen in het adviesrapport om de rechter hiervan op de hoogte te stellen, maar het belang van het kind blijft

primair. Derhalve wordt er ondanks deze discrepantie een advies geformuleerd dat het meest in het belang van het kind is.

Ad. e. De mededeling van de mening van het kind aan diens ouders

Volgens de gedragsdeskundigen is hetgeen wat de kinderen aan hen vertellen privé en vertrouwelijk, waardoor dit niet aan de ouders wordt verteld. In het adviesrapport wordt evenmin gedetailleerd ingegaan op deze zaken. Derhalve wordt ook aan de kinderen gevraagd of hun mening en wensen kenbaar gemaakt mogen worden aan hun ouders. Vindt de gedragsdeskundige dat er tijdens het kindgesprek zaken naar voren zijn gekomen die wel met de ouders besproken dienen te worden, ondanks het kind daar geen voorstander van is, dan wordt aan het kind verteld en uitgelegd waarom het wel van belang is dat zijn ouders hiervan op de hoogte worden gesteld. Voorts mag het kind ook erbij zijn wanneer de gedragsdeskundige het voorgaande aan zijn ouders vertelt.

Ad.f. De terugkoppeling van het advies met het kind

Twee van de geïnterviewde gedragsdeskundigen geven aan dat zij hun advies noch met de ouders noch met het kind terugkoppelen. Zij overhandigen hun advies rechtsreeks aan de rechter. Volgens hen hebben zij alle tools gebruikt die zij ter beschikking hadden om het advies voor de rechter te formuleren. Overigens krijgen de ouders eveneens een exemplaar van dit adviesrapport, waarna zij in de gelegenheid worden gesteld om hierop te reageren. Uit de interviews blijkt dat de kinderen geen exemplaar ontvangen van het adviesrapport. De derde gedragsdeskundige bespreekt zijn advies wel met het kind, omdat deze de mening is toegedaan dat het rapport over het kind gaat. Volgens hem wordt het kind, alvorens het advies aan de rechter wordt gepresenteerd, door hem opgeroepen voor de terugkoppeling van het advies.

Ad.g. De mening van de gedragsdeskundige ten aanzien van de toepassing van het hoorrecht in de rechtspraak

Volgens de gedragsdeskundigen houdt de rechter in de praktijk wel degelijk rekening met het hoorrecht van de kinderen binnen de voogdijprocedure na de echtscheiding van hun ouders en probeert zij ondanks de leeftijdsgrens van twaalf jaar ook kinderen beneden deze leeftijd te horen, indien deze in staat zijn om hun mening kenbaar te maken. Gaat het om complexe gevallen dan wordt de deskundigheid van de (geïnterviewde) deskundigen ingeroepen om achter de

mening en visies van het kind te komen. Hiermee wordt het hoorrecht van het kind eveneens gewaarborgd volgens de gedragsdeskundigen, daar zij een adviesrapport presenteren waarin de mening van de kinderen eveneens wordt vermeld en er aan de hand van het kindonderzoek een advies wordt geformuleerd dat het meest in het belang van het kind is.

Conclusie

Concluderend kan worden gesteld dat zowel de rechters als het BuFaz en de gedragsdeskundigen het belangrijk vinden dat alle kinderen, die in staat zijn om hun mening te vormen, een stem hebben binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding. Desondanks worden niet alle kinderen binnen deze procedures gehoord. Zo worden er geen kinderen in de echtscheidingsprocedures door de rechter opgeroepen en gehoord. Voorts blijkt dat de kinderen doorgaans alleen in complexe voogdijzaken door de rechter worden opgeroepen en gehoord. Uit de gesprekken met het BuFaz en de gedragsdeskundigen blijkt dat zij wel alle kinderen waarover zij een advies voor de rechter dienen uit te brengen, middels observaties of kindgesprekken bij hun onderzoek betrekken. Nochtans worden het BuFaz en de gedragsdeskundigen slechts in complexe voogdijzaken om advies gevraagd, waardoor zij ook alleen de kinderen uit de desbetreffende gezinnen bij hun onderzoek kunnen betrekken. In de overige gevallen, waarbij er geen sprake is van een complexe voogdijzaak, worden de kinderen doorgaans niet door de rechter opgeroepen voor een kindgesprek en wordt het BuFaz of de gedragsdeskundige evenmin om advies gevraagd. In dergelijke gevallen gaat de rechter mee met de voorstellen van de ouders ten aanzien van de voorzieningen betreffende de kinderen, zonder deze kinderen te horen.

7.3 Beantwoording onderzoeksvragen

Aan het begin van dit hoofdstuk zijn de hiernavolgende onderzoeksvragen gesteld:

1. In hoeverre en op welke wijze wordt het hoorrecht van het kind volgens de rechters tijdens de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding toegepast en is de mening van het kind van invloed op hun beschikking en daarin herkenbaar? Behoeft dit hoorrecht van het kind enige verbeteringen?
2. In hoeverre en op welke wijze wordt het kind bij het onderzoek van het BuFaz betrokken en krijgt het kind volgens het BuFaz een stem binnen de

echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding middels dit onderzoek?

3. In hoeverre en op welke wijze wordt het kind bij het onderzoek van de gedragsdeskundigen betrokken en krijgt het kind volgens deze gedragsdeskundigen een stem binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding middels dit onderzoek?

Volgens de rechters is het horen van kinderen tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding belangrijk omdat er tijdens deze procedures belangrijke beslissingen over het kind worden genomen die van invloed zijn op hun leven. Echter, uit het interview met de rechters blijkt dat niet alle kinderen en ook niet alle twaalfjarigen in deze procedure worden gehoord. In de praktijk worden zowel kinderen die beneden de twaalf jaar zijn als kinderen die deze leeftijd reeds hebben bereikt, gehoord indien er een geschil is tussen de ouders over de voorzieningen ten aanzien van de kinderen en de kinderen in staat zijn om hun mening kenbaar te maken. Deze kinderen worden rechtsreeks door de rechter in de zittingszaal/raadkamer in aanwezigheid van de griffier en de medewerkers van het BuFaz gehoord. Gaat het om jonge kinderen dan worden de kinderen niet rechtstreeks door de rechter maar door het BuFaz in hun kindvriendelijke ruimte gehoord. Is er geen geschil tussen de ouders, dan ziet de rechter af van het horen van de kinderen.

Voor wat betreft de invloed van de mening van het kind op de eindbeslissing van de rechter blijkt dat deze op basis van verschillende factoren wordt bepaald te weten de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van het kind; de relatie tussen het kind en zijn ouders, de wensen van het kind, of het kind begrip heeft over de situatie alsook of diens mening in zijn belang is. Volgens de rechter blijkt uit de einduitspraak of de mening van het kind hierbij is gewaardeerd.

Voorts vinden de rechters dat er momenteel niet afdoende wordt voldaan aan de randvoorwaarden van het hoorrecht van het kind en behoeft dit recht zowel in de wetgeving als in de rechtspraak een aantal verbeteringen waaronder de implementatie van het ouderschapsplan binnen echtscheidingsprocedures en het introduceren van kindvriendelijke ruimtes voor het horen van kinderen.

Uit de gesprekken met het BuFaz volgt dat dit Bureau niet tijdens de echtscheidingsprocedure maar wel tijdens de voogdijprocedure na echtscheiding om advies wordt gevraagd. Dit geschiedt doorgaans in gevallen waarbij ouders een conflict hebben over het gezag, de verblijfplaats, de omgangsregeling of de kinderalimentatie na de echtscheiding. Het BuFaz betreft alle kinderen bij haar onderzoek, indien de

rechter haar om advies vraagt. Voornoemde betrokkenheid bestaat afhankelijk van de specifieke situatie uit kindgesprekken op het bureau, de school of tijdens het huisbezoek en observaties welke eveneens op het Bureau, op de school of tijdens het huisbezoek kunnen plaatsvinden. Volgens het BuFaz is de voornoemde betrokkenheid van het kind van belang vanwege het feit dat zij middels haar onderzoek een advies over het kind dient te formuleren. Daarnaast dienen kinderen ook op grond van de verdragen en de nationale wetgeving betrokken te worden in zaken waarbij er over hun belangen worden beslist. Bovendien krijgt het kind volgens het BuFaz eveneens een stem binnen de voogdijprocedure na de echtscheiding van hun ouders door middel van haar adviesrapport daar de meningen van het kind eveneens wordt opgenomen in dit rapport en de rechter hier rekening mee kan houden bij de formulering van haar eindbeschikking.

Uit de interviews met de gedragsdeskundigen blijkt dat zij als externe deskundige in een voogdij na echtscheidingszaak worden benoemd met als doel om middels onderzoek de meningen en visies van het kind ten aanzien van de scheiding van zijn ouders en de op hen van toepassing zijnde rechtsgevolgen van deze scheiding te achterhalen en een advies uit te brengen waarmee het belang van het kind het meest wordt gediend. Tijdens het voornoemde onderzoek worden kinderen middels kindgesprekken, observaties, schoolbezoeken, huisbezoeken en enkele testen betreffende gevoelsmetingen van het kind, betrokken. De betrokkenheid van het kind is volgens de gedragsdeskundigen van belang vanwege het feit dat zij middels hun onderzoek een advies over (het belang van) het kind dienen te formuleren. Voorts wordt uit het interview geconcludeerd dat de mening van het kind wordt gerespecteerd bij de formulering van het eindadvies van de gedragsdeskundige zolang deze in het belang van het kind is. Volgens de gedragsdeskundigen krijgt het kind middels het adviesrapport wel een stem binnen de voogdijprocedure na de echtscheiding van zijn ouders aangezien zijn meningen en wensen eveneens worden meegenomen in het adviesrapport en er middels het kindonderzoek een advies wordt gepresenteerd dat het meest in het belang van het kind is.

Hoofdstuk 8

De mening van kinderen van gescheiden ouders ten aanzien van hun hoorrecht

Introductie

Gelet op het onderwerp van mijn onderzoek, is het van belang om ook de meningen van kinderen te achterhalen over het hebben van een stem bij de vaststelling van het gezag over hen, hun verblijfplaats en de omgangsregeling na de echtscheiding van hun ouders.

Voor de afname van de vragenlijst is eveneens toestemming gevraagd aan de Ethische Toetsingscommissie (ERB) van School of Social and Behavioral Sciences van de Tilburg University⁷²², daar ik ten tijde van dit onderzoek als externe promovenda aan de Tilburg University was verbonden. Deze toestemming werd door de Radboud Universiteit overgenomen bij mijn inschrijving aan voornoemde universiteit.

In de hiernavolgende paragrafen wordt uitleg gegeven over de verantwoording van de methode en de uitvoering van het onderzoek waarbij ook de procedure die gevolgd is bij de dataverzameling is belicht. Hierna worden de resultaten besproken en vindt de beantwoording van de onderzoeksvragen van dit deelonderzoek plaats.

8.1 Verantwoording van de methode en de uitvoering van het onderzoek

Voor dit deelonderzoek is een vragenlijst afgenomen bij kinderen en in het bijzonder bij kinderen met een echtscheidingservaring, om na te gaan of zij het belangrijk vinden om een hoorrecht te hebben binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding en hoe zij het kindgesprek met de rechter hebben ervaren.

Onderzoeksvraag

De vragen die ten grondslag liggen aan de vragenlijst luiden als volgt: "Wat vinden de in mijn onderzoek bevroegde kinderen (van gescheiden ouders) over hun hoorrecht binnen de echtscheidingsprocedure van de ouders en voogdijvoorziening na echtscheiding en wat is hun ervaring ten aanzien van het kindgesprek?"

Voornoemde onderzoeksvragen zullen aan de hand van de volgende deelvragen worden beantwoord, te weten:

⁷²². Deze commissie is een permanente en onafhankelijke commissie, die is ingesteld door het faculteitsbestuur voor de toetsing van de wetenschappelijke en ethische aspecten van onderzoeksprojecten die niet onder de WMO vallen.

1. In hoeverre vinden de in mijn onderzoek bevroegde kinderen het belangrijk om een hoorrecht te hebben bij de vaststelling van het gezag over hen en hun verblijfplaats na de echtscheiding van hun ouders?
2. In hoeverre vinden de in mijn onderzoek bevroegde kinderen het belangrijk om een hoorrecht te hebben bij de vaststelling van de omgangsregeling tussen hem en de andere ouder na de echtscheiding van hun ouders?
3. Op welke wijze heeft het kindgesprek tussen de rechter en het kind plaatsgevonden en hoe hebben de in mijn onderzoek bevroegde kinderen dit gesprek ervaren?

Keuze en werving van respondenten

Aangezien het Kantongerecht in Suriname niet beschikt over een specifieke registratielijst van de gegevens van kinderen die bij een echtscheidingszaak of voogdij na echtscheiding betrokken zijn geweest, was het niet mogelijk om via deze instantie aan de gegevens van de kinderen met een scheidingservaring te komen. Derhalve moest er naar een andere methode uitgekeken worden om de meningen en ideeën van kinderen over hun hoorrecht binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijvoorziening na echtscheiding te bevragen.

Vanwege de bereikbaarheid van de kinderen was het meest voor de hand liggend om de kinderen op scholen te benaderen voor het onderzoek. Gelet op het feit dat ik niet over de expertise beschik om kinderen te interviewen, is er gekozen om een vragenlijst af te nemen bij de kinderen, waarbij aan hen een vragenlijst is gepresenteerd die zij moesten invullen. Hierbij is voor de scholen van het Meer Uitgebreid Lager Onderwijs oftewel Mulo-scholen in de districten Paramaribo, Wanica en Saramacca gekozen, omdat uit de statistieken van het Algemeen Bureau voor de Statistiek⁷²³ is gebleken dat Suriname in totaal 88 Mulo-scholen telt waarvan de meeste Mulo-scholen in deze drie districten zijn gevestigd. In Suriname behoort het Meer uitgebreid Lager Onderwijs (MULO) tot het voortgezet onderwijs. Dit is het onderwijsniveau dat kinderen na hun lager onderwijs oftewel basisonderwijs volgen. Het onderzoek is op zeven willekeurig gekozen Mulo-scholen uit de voornoemde districten verricht. Dit onderzoek is op de Mulo-scholen verricht, omdat deze de scholen zijn die door personen beneden de leeftijd van achttien (18) jaar worden bezocht. Immers, deze kinderen worden in het IVRK als kind aangemerkt. De leeftijdscategorie is gesteld op twaalf tot achttien jaar vanwege het feit dat het een afname van een vragenlijst betreft en er van kinderen binnen

⁷²³. Algemeen Bureau voor de Statistiek Suriname, Statistisch Jaarboek 2019/2020, Tabel 9.4b: Aantal MULO leerlingen en aantal leerkrachten naar geslacht en aantal scholen, per district in de schooljaren 2018/2019 – 2019/2020, pag. 101.

deze leeftijdscategorie in zekere mate verwacht kan worden dat zij in staat zijn om een vragenlijst te lezen, te begrijpen en in te vullen.

Aangezien er op de Muloscholen ook geen registratie plaatsvindt van kinderen uit gescheiden en intacte gezinnen, is de vragenlijst bij alle kinderen die toestemming van hun ouders en/of wettelijke vertegenwoordigers hadden verkregen om deel te nemen aan het onderzoek, afgenomen. In deze vragenlijst is er wel een vraag opgenomen met betrekking tot de gezinssituatie van het desbetreffende kind om zodoende een selectie te kunnen maken van de kinderen met een scheidingservaring. Voornoemde werkwijze leidde ertoe dat de kinderen, bij wie de vragenlijst was afgenomen, in verschillende categorieën konden worden geplaatst. Zo bleek dat de kinderen in vier hoofdgroepen konden worden verdeeld met name:

1. kinderen wiens ouders getrouwd zijn en onder één dak wonen (37 kinderen);
2. kinderen met een scheidingservaring. Dit zijn kinderen wiens ouders door middel van echtscheiding zijn gescheiden (103 kinderen). Deze kinderen kunnen weer onderverdeeld worden in twee groepen namelijk:
 - 2a. kinderen die wel naar de rechter zijn geweest voor het kindgesprek (23 kinderen);
 - 2b. kinderen die niet naar de rechter zijn geweest voor het kindgesprek (80 kinderen).
3. kinderen wiens ouders nooit zijn getrouwd maar wel samenwonen (9 kinderen);
4. kinderen wiens ouders niet getrouwd zijn en ook niet samenwonen (33 kinderen).

Bij de dataverwerking en data-analyse is er, gelet op het onderwerp van dit onderzoek, slechts gewerkt met de vragenlijsten van de 103 kinderen met een scheidingservaring (de kinderen uit groep 2a en 2b). De kinderen met een echtscheidingservaring zijn meegenomen bij dit onderzoek aangezien hun mening en ervaring van eminent belang zijn voor de beantwoording van mijn onderzoeksvraag. De overige vragenlijsten zijn hierbij buiten beschouwing gelaten. De resultaten uit voornoemde vragenlijsten zullen mogelijk voor een vervolgonderzoek worden gebruikt.

De samenstelling en inhoud van de vragenlijst

Tijdens het onderzoek hebben de kinderen schriftelijk een vragenlijst op de desbetreffende scholen moeten invullen. Deze vragenlijst (zie bijlage 3) heb ik tezamen met een gedragsdeskundige⁷²⁴, die nauw betrokken is bij het begeleiden van kinderen tijdens echtscheidingsprocedures, opgesteld. In deze vragenlijst wordt op een voor kinderen toegankelijke taal eerst aan de kinderen in het kort uitgelegd wat onder echtscheiding en voogdij na echtscheiding worden verstaan

⁷²⁴. Sila Kisoensingh M.Sc.

en wat het hoorrecht van hen binnen zo een procedure inhoudt. Vervolgens zijn de inhoudelijke vragen, die betrekking hebben op het hoorrecht van kinderen binnen de echtscheidingsprocedure van de ouders en voogdijvoorziening na echtscheiding hierin opgenomen.

Deze vragenlijst bestaat uit vier onderdelen. Het eerste onderdeel betreft het algemeen deel met vragen over de leeftijd, het geslacht en de klas van het kind alsook het samenlevingsverband (getrouwd, gescheiden, niet getrouwd) van de ouders van het kind. Het tweede gedeelte heeft betrekking op vragen over het hoorrecht van het kind bij de vaststelling van het gezag en de verblijfplaats van het kind na de scheiding van de ouders; in het derde onderdeel komen vragen over het hoorrecht van het kind bij de vaststelling van de omgangsregeling tussen hem en zijn ouder(s) na de echtscheiding van zijn ouders aan de orde en het vierde onderdeel heeft betrekking op de ervaringen van het kind met het kindgesprek.

De vragenlijst bestaat uit 42 vragen waarvan zeventien vragen een gemengd karakter hebben. Dit gemengd karakter blijkt uit het feit dat de kinderen bij deze vragen wel de mogelijkheid hadden om een keuze te maken tussen de vooraf vastgestelde antwoordopties, echter moesten zij hierbij steeds een nadere toelichting formuleren voor hun antwoordkeuze. Het doel van dit gemengd karakter van de vragenlijst was om de meningen en ideeën van de kinderen ten aanzien van hun hoorrecht binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijvoorziening na echtscheiding te bevragen. De resterende 25 vragen waren open vragen.

Indeling vragenlijst

Zoals eerder aangehaald, bestaat de vragenlijst uit vier onderdelen. Het eerste onderdeel van de vragenlijst omvat vier vragen. Vraag één tot en met drie gaan over de leeftijd, het geslacht en de klas van het kind en vraag vier heeft betrekking op het samenlevingsverband van de ouders waarbij de kinderen uit vier antwoorden konden kiezen waaronder: *mijn mama en papa zijn getrouwd*; *mijn mama en papa zijn gescheiden*; *mijn mama en papa gaan scheiden* en optie *anders*. Bij optie anders konden de kinderen een ander samenlevingsverband invullen dat niet in de geven antwoordmogelijkheden voorkwam.

Het tweede onderdeel handelt over het hoorrecht van het kind bij de vaststelling van hun verblijfplaats na de echtscheiding van hun ouders en komt bij vraag vijf tot tien en vraag 27 tot en met 35 aan de orde. Hierbij wordt onder andere aan het kind gevraagd wie volgens hen over hun verblijfplaats zou moeten beslissen, of zij

naar de rechter zouden willen gaan indien de rechter hen zou uitnodigen voor een kindgesprek over hun verblijfplaats en hoe de rechter zich zou moeten opstellen indien zij wel naar de rechter zouden gaan voor dit gesprek. Bij de meeste vragen van dit onderdeel hadden de kinderen een keuzemogelijkheid tussen de opties *ja*, *nee* of *anders*, waarbij eveneens aan hen werd gevraagd om hun antwoord toe te lichten door zelf argumenten hiervoor aan te dragen. Bij de vraag over de opstelling van de rechter tijdens het kindgesprek hadden de kinderen twaalf antwoordmogelijkheden. Voorts hadden de kinderen eveneens de mogelijkheid om hun eigen antwoorden bij deze vraag in te vullen.

Het derde onderdeel komt bij vraag 36 tot en met 42 aan de orde en heeft betrekking op het hoorrecht van het kind bij de vaststelling van de omgangsregeling tussen hem en zijn ouders. Dit onderdeel bestond met uitzondering van vraag 36, waarbij de kinderen een keuzemogelijkheid hadden, uit openvragen.

Het laatste onderdeel van de vragenlijst heeft betrekking op de ervaring van de kinderen met het kindgesprek en komt bij vraag 11 tot en met 26 aan de orde. Deze vragen waren slechts bestemd voor de kinderen die tijdens de echtscheidingsprocedure van hun ouders of voogdijprocedure na de echtscheiding naar de rechter zijn geweest voor het kindgesprek. Bij deze vragen hadden de kinderen een antwoordkeuze tussen optie *ja* en *nee*, waarbij steeds een bijbehorende toelichting van hen werd gevraagd.

Voorts is het belangrijk om aan te geven dat de kinderen die wel naar de rechter zijn geweest voor het kindgesprek alle 42 vragen uit de vragenlijst dienden in te vullen terwijl de kinderen die niet naar de rechter zijn geweest slechts 26 vragen en met name vraag 1 tot en met 10 en vraag 27 tot en met 42 behoorden in te vullen. De reden hiertoe was dat deze kinderen geen ervaring hadden met het kindgesprek en derhalve de vragen hierover (vraag 11 tot en met 26) ook niet zouden kunnen invullen.

Vermeldenswaard is dat bij het verwerken en analyseren van de data van onderdeel één tot en met drie (algemeen gedeelte, hoorrecht bij vaststelling gezag en hoorrecht bij vaststelling omgangsregeling) geen onderscheid is gemaakt tussen de 103 kinderen met een scheidingservaring, die bij dit onderzoek zijn betrokken. Bij deze drie onderdelen zijn zowel de kinderen die naar het kindgesprek zijn geweest als de kinderen die geen kindgesprek hebben gehad als één groep meegenomen en behandeld. Echter, bij de dataverwerking- en analyse van onderdeel vier betreffende de ervaringen van de kinderen met het kindgesprek is wel een onderscheid gemaakt tussen deze kinderen waarbij de ervaringen van

de 23 kinderen die wel naar de rechter zijn geweest voor een kindgesprek zijn meegenomen en verwerkt. De overige 80 kinderen zijn niet meegenomen bij dit onderdeel aangezien zij geen ervaring hadden met het kindgesprek.

Toestemming afname vragenlijsten en selectie scholen

Om de vragenlijst bij de kinderen op de Muloscholen te kunnen afnemen, is allereerst toestemming gevraagd aan het Ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur in Suriname. Aangezien het onderzoek betrekking heeft op kinderen, had ik als externe promovenda van “*the Tilburg University*” ook toestemming gevraagd aan de Ethische Toetsingscommissie (ERB) van School of Social and Behavioral Sciences van Tilburg University⁷²⁵ teneinde de desbetreffende kinderen te kunnen bevragen. Vervolgens heeft er een selectie plaatsgevonden van zeven Muloscholen in de districten Paramaribo, Wanica en Saramacca. Hierbij zijn twee scholen in het district Paramaribo, vier scholen in het district Wanica en één school in het district Saramacca geselecteerd. Bij de selectie is gekozen voor de zogenaamde grote scholen zodat mijn onderzoekspopulatie, die aanvankelijk op 100 kinderen was vastgesteld, bereikt kon worden. Na de selectie van de scholen zijn er gesprekken gevoerd met de directeurs van deze zeven scholen waarbij om hun medewerking voor de afname van de vragenlijst bij de kinderen is gevraagd. Hierna is door tussenkomst van de scholen toestemming gevraagd aan de ouders van de desbetreffende kinderen, waarbij ik middels een toestemmingsbrief aan de ouders om hun medewerking heb gevraagd voor de deelname van hun kind aan mijn onderzoek.

Inhoud toestemmingsbrief ouders

In de toestemmingsbrief heb ik allereerst de ouders informatie verschaft over mijn beroep, het onderwerp en het doel van het onderzoek. Vervolgens zijn de ouders geïnformeerd over de anonimiteit, het aantal vragen en de duur van het onderzoek. Voorts zijn de ouders op de hoogte gesteld van de toestemming van de Ethische Commissie van de Tilburgse Universiteit en het Surinaamse Ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur. Verder is aan hen medegedeeld dat de vragenlijst tezamen met een welbekende kinderpsycholoog is opgesteld. Hiernaast is aan hen verteld dat er in het kader van het onderzoek ook afspraken zijn gemaakt met de schoolleiding zodat hun kind in de gelegenheid wordt gesteld om deel te kunnen nemen aan het onderzoek en dat er geen achterstand bij hem plaatsvindt in het volgen van de lessen die op het tijdstip van het onderzoek worden verzorgd.

⁷²⁵. Deze commissie is een permanente en onafhankelijke commissie, die is ingesteld door het faculteitsbestuur voor de toetsing van de wetenschappelijke en ethische aspecten van onderzoeksprojecten die niet onder de WMO vallen.

Verstrekking en ophaal van toestemmingsbrieven

Vanwege het gebrek aan de registratie van de gezinssituatie (gescheiden, gehuwd of intact gezin) van de kinderen op de scholen zijn de toestemmingsbrieven aan alle kinderen op de desbetreffende scholen verstrekt. Zoals eerder aangegeven, wordt in de vragenlijst wel aan het kind gevraagd of het uit een gehuwde-, gescheiden- of enige andere gezinsvorm komt teneinde een selectie te kunnen maken van de kinderen met een scheidingservaring. Voorts was het eveneens de bedoeling om na te gaan of de kinderen met een scheidingservaring tijdens de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijvoorziening na echtscheiding door de rechter zijn opgeroepen voor een kindgesprek en hoe zij dit gesprek hebben ervaren.

De toestemmingsbrieven zijn door de schoolleiding op de desbetreffende scholen verstrekt, waarna de kinderen deze met toestemming van hun ouders/verzorgers moesten terugbrengen. Nadat de brieven zijn opgehaald, is door mij een inventarisatie gemaakt van het aantal verkregen toestemmingen. Hieruit bleek dat 225 kinderen van de 1204⁷²⁶ kinderen (die op de desbetreffende zeven Muloscholen zaten en een toestemmingsbriefje meekregen) toestemming hadden van hun ouders om deel te nemen aan mijn onderzoek. Vijf ouders verleenden geen toestemming tot afname van de vragenlijst bij hun kinderen met als reden dat hun kind geen scheidingservaring had (vier ouders) of het kind niet lang terug de scheiding van zijn ouders heeft meegemaakt, moeite heeft met de verwerking van deze scheiding en onder begeleiding zit, waardoor de ouder vreest dat de vragenlijst mogelijk een negatief effect zal hebben op de psychische gesteldheid van het kind (één ouder). De overige toestemmingsbrieven (979) zijn niet teruggebracht door de kinderen, waardoor het voor mij niet duidelijk was of de desbetreffende kinderen toestemming hadden van hun ouders om deel te nemen aan het onderzoek. De vragenlijst is derhalve niet afgenomen bij voornoemde kinderen. Na de inventarisatie ben ik van start gegaan met het afnemen van de vragenlijsten op de scholen. Uit het aantal kinderen dat toestemming kreeg van hun ouders, hebben uiteindelijk 182 kinderen meegedaan en het onderzoek afgerond. De overige 43 kinderen hebben niet (volledig) deelgenomen aan dit onderzoek. Zo zijn drie kinderen vroegtijdig gestopt met het onderzoek en gaven hiervoor geen reden. Deze kinderen behoorden tot de groep waarvan de ouders niet getrouwd waren en ook niet samenwoonden met elkaar. De overige 40 kinderen waren op de dag van het onderzoek afwezig. Zoals eerder al is vermeld, zijn slechts de (103) vragenlijsten van de kinderen wiens ouders door echtscheiding zijn gescheiden, verwerkt bij dit onderzoek.

⁷²⁶. Dit is het totaal aantal kinderen op de zeven Muloscholen, die een toestemmingsbriefje voor hun ouders meekregen.

Procedure afname vragenlijst op scholen

Op de dag van het onderzoek zijn alle kinderen van de desbetreffende school, die toestemming hadden van hun ouders, door de schoolleiding in één lokaal opgeroepen. Nadat de kinderen in het lokaal hadden plaatsgenomen, heb ik mezelf geïntroduceerd aan de kinderen, waarna ik hen in een kindvriendelijke taal het onderwerp en het doel van mijn onderzoek heb uitgelegd. Hierbij heb ik de belangrijke begrippen zoals echtscheiding, voogdij na echtscheiding en de omgangsregeling die deel uitmaken van de vragenlijst op een voor het kind begrijpelijke taal uitgelegd.

Voorts zijn de kinderen op de hoogte gesteld van de anonimiteit, de duur en het aantal vragen van de vragenlijst. Verder heb ik eveneens aan hen voorgelegd dat zij niet verplicht waren om antwoord te geven op vragen die zij niet graag wilden beantwoorden. Daarnaast is aan de kinderen medegedeeld dat zij de mogelijkheid hadden om tijdens het invullen van de vragen op elk moment te stoppen, indien zij niet verder wensten deel te nemen aan het onderzoek. Hierna heb ik de vragen met de kinderen doorgenomen, waarna er ten slotte mondeling aan de kinderen is gevraagd of zij na de gegeven uitleg nog deel wensten te nemen aan het onderzoek.

Aanvankelijk was het de bedoeling om de kinderen middels een informatiebrief te informeren over mijn onderzoek. Aangezien ik de mondelinge toelichting belangrijker vond, omdat de kinderen dan ook meteen vragen konden stellen over het onderzoek, heb ik ervoor gekozen om de kinderen mondeling in te lichten over de bovengenoemde zaken betreffende mijn onderzoek.

Op elke school is aan de kinderen na de voornoemde uitleg en hun bereidwilligheid de voornoemde vragenlijst verstrekt, die zij schriftelijk moesten invullen. Dit onderzoek werd op zeven Muloscholen in de districten Paramaribo, Wanica en Saramacca verricht en heeft in de periode november 2022 tot en met januari 2023 plaatsgevonden.

Analyse van de gegevens

De gegevens van de vragenlijsten zijn in het computerprogramma Microsoft Excel opgenomen, gecodeerd en geanalyseerd. Hierbij zijn de antwoorden van alle respondenten per vraag eerst in een Excelsheet opgenomen, waarna bij elk tekstfragment codes zijn geplaatst. Deze codes zijn uit de antwoorden van de respondenten afgeleid (inductieve codering). Hierna zijn er aan de hand van de codes, codethema's geformuleerd waarna alle codes die onder een bepaald thema vielen, onder het desbetreffende thema zijn geplaatst. Vervolgens is getracht om

uit de tekstfragmenten patronen op te sporen teneinde de onderzoeksvragen van dit deelonderzoek zo accuraat mogelijk te beantwoorden.

Beperkingen aan het onderzoek

Zoals eerder is aangegeven, zijn uit de 103 kinderen die bij dit onderzoek zijn betrokken, 23 kinderen naar de rechter geweest voor een kindgesprek. Derhalve zijn bij onderdeel vier (de ervaringen van de kinderen met het kindgesprek) enkel de ervaringen van deze 23 kinderen verwerkt en geanalyseerd, waardoor de resultaten van dit onderdeel een beeld laten zien van de ervaringen van kinderen met een kindgesprek tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding van hun ouders. Echter, er kunnen geen harde conclusies hieraan worden verbonden.

Voorts is de vragenlijst alleen afgenomen bij leerlingen op de Muloscholen terwijl niet alle Surinaamse jongeren na hun basisonderwijs naar de Muloschool gaan. Zo kiest een deel van de jongeren om na hun basisonderwijs het voortgezet wetenschappelijk onderwijs bij particuliere onderwijsinstellingen in Suriname te volgen. Daarnaast zijn er eveneens jongeren die naar een vakschool worden verwezen. Derhalve kunnen er op basis van de onderzoeksresultaten van deze vragenlijst geen harde en generaliseerbare conclusies getrokken worden over meningen en ervaringen van kinderen in de Surinaamse samenleving.

Daarnaast bestond tijdens dit onderzoek eveneens een mogelijke risico dat de respondenten sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven op de vragen die aan hen zijn gesteld over hun visies en ideeën over hun hoorrecht in de echtscheidingsprocedures van hun ouders en voogdijprocedure na de echtscheiding.

Voorts kan er eveneens sprake zijn van een mogelijke beperking van dit onderzoek vanwege het open karakter van de vragen in de vragenlijst. Een groot deel van de vragenlijst bestaat uit openvragen, die de kinderen schriftelijk hebben moeten invullen. Dit open-karakter van deze vragen maakt dat de antwoorden van de respondenten moeilijk vergelijkbaar zijn en levert eveneens een beperking op bij de toekenning van valide percentages aan voornoemde antwoorden.

Ondanks de genoemde beperkingen geeft dit onderzoek wel een beeld van de meningen, wensen en ervaringen van de kinderen die bij de beantwoording van de onderzoeksvragen kunnen worden meegenomen.

8.2 Resultaten vragenlijst

Gelet op het karakter van de vragenlijst (met verschillende soorten vragen) is er bij de analyse van de data zowel een kwalitatieve als kwantitatieve invalshoek gebruikt.

De vragenlijst is onder anderen bij 103 kinderen met een scheidingservaring in de leeftijdscategorie twaalf jaar tot en met achttien jaar afgenomen waarvan 39 kinderen van het mannelijk geslacht en 64 kinderen van het vrouwelijk geslacht zijn. Voornoemde vragenlijsten zijn bij de kinderen uit de eerste, tweede, derde en vierde klas van de desbetreffende Muloscholen afgenomen.

In de hiernavolgende subparagrafen worden de onderzoeksresultaten van de drie inhoudelijke onderdelen van de vragenlijst belicht, met name hoorrecht bij vaststelling van gezag en hoofdverblijfplaats; hoorrecht bij vaststelling omgangsregeling en ervaring van het kind met het kindgesprek.

8.2.1 Hoorrecht bij de vaststelling van het gezag en de verblijfplaats

In deze paragraaf wordt nagegaan in hoeverre de in mijn onderzoek bevroegde kinderen het belangrijk vinden om een hoorrecht oftewel een stem te hebben bij de vaststelling van het gezag over hen en hun verblijfplaats na de echtscheiding van hun ouders. De vragen die bij dit onderdeel aan de orde komen, zijn bij alle 103 respondenten met een scheidingservaring afgenomen. Dit onderdeel bestaat uit veertien vragen. In de vragenlijst zijn geen specifieke vragen gesteld over het gewenste gezag maar wel over de gewenste verblijfplaats van het kind, met de bedoeling om het antwoord omtrent het gewenste gezag uit de antwoorden van de kinderen over hun gewenste woonplaats af te leiden. De reden achter deze gedachtegang is dat de kinderen in Suriname krachtens artikel 71 BW de woonplaats van de persoon, die het gezag over hen uitoefent, dienen te volgen. Bij de afname van de vragenlijst is wel aan de kinderen, hierna respondent(en), uitgelegd dat na de echtscheiding van de ouders, de rechter een van de ouders (de voogd) zal aanwijzen die voortaan alle belangrijke beslissingen over hen zal nemen en dat het kind volgens de wet bij deze ouder dient te wonen. Voorts is ook aan de respondenten uitgelegd dat de rechter volgens de wet aan alle kinderen vanaf twaalf jaar naar hun mening dient te vragen over de besluiten die na de echtscheiding van hun ouders over hen zullen worden genomen.

Naar aanleiding van het bovenstaande komen bij dit onderdeel de volgende onderwerpen aan de orde in de vragenlijst, te weten:

- a. de beslissing over de verblijfplaats;
- b. de capaciteit van het kind om over zijn verblijfplaats te kunnen beslissen;

- c. de bereidwilligheid van het kind tot het kindgesprek;
- d. de vereiste leeftijd van het kind voor het kindgesprek;
- e. de wijze waarop het kind zijn mening kenbaar wenst te maken aan de rechter;
- f. de opstelling van de rechter;
- g. bijstand/ondersteuning tijdens het kindgesprek;
- h. kenbaarmaking mening van het kind aan zijn ouders;
- i. het gewicht van de mening van het kind bij de eindbeslissing;
- j. terugkoppeling beslissing van de rechter met het kind.

Ad.a. De beslissing over de verblijfplaats van het kind

Bij dit onderwerp is aan de respondent gevraagd wie volgens hem zou moeten beslissen bij welke ouder hij na de echtscheiding van zijn ouders zou gaan wonen en waarom. Hierbij hadden de respondenten de mogelijkheid om uit zes antwoordmogelijkheden een keuze te maken waaronder *de ouders*; *de rechter*; *de kinderen*; *de ouders en kinderen*; *de ouders, de rechter en kinderen* en optie *anders*. Voorts werd eveneens aan de kinderen gevraagd om hun antwoord toe te lichten. Hierbij dienden zij zelf argumenten aan te dragen voor het gekozen antwoord.

Op deze vraag hebben 102 respondenten (99%) antwoord gegeven. Uit de antwoorden op deze vraag blijkt dat de meerderheid van de respondenten (71 respondenten /69.6%) vindt dat zij betrokken moeten zijn bij de beslissing over de verblijfplaats van het kind. Zo zijn van de 102 respondenten 45 kinderen (44.1%) de mening toegedaan dat de beslissing bij de kinderen dient te liggen terwijl zestien respondenten (15.7%) aangaven dat de ouders en kinderen deze beslissing gezamenlijk dienen te nemen en tien respondenten (9.8%) vonden dat de beslissing door de ouders, de rechter en de kinderen tezamen genomen dient te worden.

Daarnaast gaven negentien (18.6%) van de 102 respondenten juist aan dat de ouders hierover dienen te beslissen en acht respondenten (7.8%) vinden dat de rechter een besluit hierover dient te nemen. Eén respondent (1%) vindt dat de beslissing door de ouders en de rechter genomen dient te worden terwijl een ander respondent (1%) vindt dat deze beslissing afhankelijk is van de situatie en met name het feit of de door het kind gekozen ouder hem bij zich kan nemen. Eén van de respondenten (1%) kon geen specifiek antwoord geven op deze vraag daar één van zijn ouders reeds was overleden terwijl een ander respondent (1%) aangeeft dat de beslissing door de rechter en de ouders genomen dient te worden.

In de onderstaande tabel wordt getracht om een weergave te geven van enkele argumenten die de respondenten per antwoordcategorie hebben aangehaald. Vermeldenswaard is dat de respondenten verschillende argumenten hebben aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In deze tabel is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie zijn aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen van gescheiden ouders hierover. Het voorgaande geldt eveneens voor de weergave van de argumenten in de tabellen behorende bij de overige onderdelen van de vragenlijst.

Tabel 15 Argumenten van kinderen van gescheiden ouders op de vraag: *'Wie zou volgens jou moeten beslissen bij welke ouder de kinderen gaan wonen wanneer ouders gaan scheiden?'* (N=102)

Weergave van enkele aangehaalde argumenten per antwoordcategorie		
Antwoord-categorie	Argumenten	Aantal respondenten/percentage
De ouders, omdat	a. "het kind nog minderjarig is".	3 (15,8%)
	b. "ouders de kinderen verzorgen".	3 (15,8%)
	c. "ouders het best weten wat goed is voor het kind".	2 (10,5%)
	d. "ouders het kind ter wereld hebben gebracht".	3 (10,5%)
De rechter, omdat	a. "de rechter het beste weet wat goed is voor het kind".	2 (25%)
	b. "de rechter alle beslissingen neemt".	2 (25%)
	c. "de rechter een betere keuze zal maken".	1 (12,5%)
	d. "de rechter, aan de hand van de situatie die voor hem/haar ligt, beter kan beslissen bij welke ouder het kind van een betere opvoeding kan genieten".	1 (12,5%)
De kinderen, omdat	a. "het om het leven van het kind gaat en de beslissing invloed heeft op hun leven".	8 (17,8%)
	b. "kinderen hun eigen mening hebben".	2 (4,4%)
	c. "kinderen het recht hebben om hun mening te uiten".	5 (11,1%)
	d. "kinderen weten en kunnen aangeven bij wie zij willen wonen".	6 (13,3%)
	e. "kinderen willen wonen bij wie zij zich veilig, prettig, gelukkig en comfortabel voelen. Zij weten dit en kunnen dit ook aangeven".	7 (15,6%)
	f. "kinderen weten hoe hun ouders met ze hebben geleefd".	1 (2,2%)

Tabel 15 Vervolg

Weergave van enkele aangehaalde argumenten per antwoordcategorie		
Antwoord-categorie	Argumenten	Aantal respondenten/percentage
De ouders en kinderen, omdat	a. "kinderen zich prettig moeten voelen en ouders moeten eens zijn met de mening van het kind".	1 (6.3%)
	b. "kinderen hun mening kunnen geven en ouders en kinderen hun mening aan elkaar kunnen uitleggen".	1 (6.3%)
	c. "het beter is dat ouders en kinderen onderling zelf beslissen wat er gaat gebeuren".	1 (6.3%)
	d. "Het om het leven van de ouders en de kinderen gaat".	2 (12.5%)
De ouders, de rechter en kinderen, omdat	a. "door tussenkomst van de rechter er een betere beslissing genomen kan worden, denkend aan huissituaties waarbij de ene ouder dominantier is dan de andere en alles bepaalt".	2 (20%)
	b. "ouders met hun kinderen kunnen praten en aan de rechter kunnen zeggen wat ze hebben besproken en daarna gaat de rechter alles goed maken".	1 (10%)
	c. "in sommige gevallen de kinderen wel bij een van de ouders willen wonen, maar de ouder niet instaat is om te kunnen zorgen voor de kinderen".	1 (10%)
	d. "het kan voorkomen dat de ouders niet akkoord gaan met de beslissingen van de kinderen. Het kind kan dan aangeven waar hij of zij kan wonen en de rechter kan dat dan op papier zetten".	1 (10%)
	e. "kinderen opgehitst kunnen worden en als een ieder aanwezig is, gaat het probleem helemaal opgelost worden".	1 (10%)

Ad. b. De capaciteit van het kind om over zijn verblijfplaats te kunnen beslissen

Ad.b1. Kan een kind zelf beslissen bij wie het wil wonen?

Bij dit onderwerp zijn drie vragen aan de respondenten gesteld. Ten eerste werd aan hen gevraagd of het kind zelf kan beslissen bij wie het wil wonen. Hierbij hadden de respondenten de mogelijkheid om te kiezen tussen de antwoordoptie *ja* en *nee* en dienden zij zelf argumenten aan te dragen voor hun antwoordkeuze.

Een grote meerderheid van de respondenten die deze vraag heeft ingevuld (85 kinderen/82.5%) vindt dat kinderen wel zelf kunnen beslissen bij wie zij na de scheiding van hun ouders willen wonen. Daarnaast vindt 14.6 % (15 kinderen) van de respondenten dat het kind niet zelf kan beslissen over zijn verblijfplaats na de scheiding van hun ouders. Voorts hebben drie respondenten (2.9%) geen antwoord gegeven op de vraag of kinderen zelf kunnen beslissen over hun woonplaats na de scheiding van hun ouders.

Tabel 16 Argumenten van kinderen van gescheiden ouders op de vraag: 'Denk je dat een kind zelf kan beslissen bij wie het wil wonen?' (N=100)

Weergave van enkele aangehaalde argumenten ⁷²⁷ per antwoordcategorie		
Antwoord-categorie	Argumenten	Aantal respondenten/percentage
Ja, kinderen kunnen wel zelf beslissen, want	a. "kinderen weten bij wie zij zich veilig en gelukkig voelen".	8 (8.2%)
	b. "kinderen weten bij wie zij zich prettiger en comfortabel voelen".	8 (8.2%)
	c. "kinderen hebben hun eigen verstand en zijn verstandig genoeg om een besluit te nemen".	4 (4.7%)
	d. "kinderen weten hoe hun ouders zijn en hebben hun eigen keus".	2 (2.4%)
	e. "kinderen weten wat zij hebben ervaren".	1 (1.2%)
Nee, kinderen kunnen niet zelf beslissen, want	a. "kinderen zijn nog te jong of minderjarig om te kunnen beslissen".	7 (46.7%)
	b. "kinderen zijn nog niet zelfstandig om te kunnen beslissen".	1 (6.7%)
	c. "kinderen zijn bang om te beslissen".	2 (13.3%)
	d. "bepaalde ouders zijn streng".	2 (13.3%)
	e. "ouders dienen mee te beslissen".	2 (13.3%)

Ad.b2. Wanneer kan een kind zelf beslissen bij wie het wil wonen en wanneer niet?

Op de vraag *wanneer* kinderen wel of niet kunnen beslissen bij wie zij na de scheiding van hun ouders willen wonen, hebben 95 (92.2%) van de 103 respondenten antwoord gegeven. Deze vraag betreft een open vraag waarop de respondenten zelf een antwoord moesten geven. Van dit aantal hebben 53 respondenten hun antwoord aan een leeftijd gekoppeld. Zo zijn er verschillende leeftijden genoemd waarop kinderen volgens de respondenten in staat zijn om zelf over hun woonplaats te beslissen. Deze variëren tussen de vijf jaar en achttien jaar. De meeste respondenten (vijftien respondenten/ 28.3%) hebben gekozen voor de leeftijd vanaf twaalf jaar. Daarnaast heeft een aantal respondenten (tien respondenten/ 18.9%) de leeftijd van tien jaar en ouder aangehaald. Voorts heeft ook een groep respondenten (zes respondenten/11.3%) de leeftijd van vanaf dertien jaar aangehaald, terwijl een andere groep respondenten (zes respondenten/11.3%)

⁷²⁷. In deze tabel wordt getracht om een weergave te geven van enkele argumenten die de respondenten per antwoordcategorie hebben aangehaald. Vermeldenswaard is dat de respondenten verschillende argumenten hebben aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In deze tabel is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

vindt dat de kinderen vanaf de leeftijd van veertien jaar zelf een beslissing kunnen nemen over hun woon-/verblijfplaats na de scheiding van hun ouders.

Daarnaast hebben 42 respondenten deze vraag beantwoord zonder een leeftijd aan hun antwoord te koppelen. Deze respondenten waren de mening toegedaan dat het kind wel zelf kan beslissen over zijn woonplaats na de scheiding van hun ouders. Voorts hebben negen (9.5%) van de 95 respondenten aangegeven dat kinderen niet in staat zijn om zelf te beslissen over hun woonplaats na de scheiding van hun ouders.

De hiernavolgende tabel geeft een weergave van enkele antwoorden van de respondenten op de vraag wanneer kinderen wel en niet kunnen beslissen over hun woonplaats. Hierbij zijn de meest aangehaalde leeftijden met de daarbij behorende meest aangehaalde argumenten van de respondenten aangegeven. Daarnaast zijn eveneens de antwoorden en argumenten van de respondenten die niet aan een leeftijd zijn gekoppeld, weergegeven.

Tabel 17 Argumenten van kinderen van gescheiden ouders op de vraag: 'Wanneer kan een kind volgens jou wel zelf beslissen bij wie het wil wonen en wanneer niet?' (N=95)

Weergave van antwoorden met of zonder leeftijd en de daarbij behorende argumenten⁷²⁸		
	Argumenten: Wel zelf beslissen	Aantal respondenten/percentage
Antwoord gekoppeld aan leeftijd:		
Vanaf twaalf jaar	Kinderen kunnen vanaf twaalf jaar zelf beslissen omdat de kinderen vanaf deze leeftijd groot genoeg zijn om te beslissen waar zij willen wonen.	15 (28.3%)
Tien jaar en ouder	Kinderen kunnen zelf beslissen wanneer zij tien jaar en ouder zijn omdat deze kinderen in staat zijn om zelf hun woonplaats te bepalen en verstandig genoeg zijn om beslissingen te nemen	10 (18.9%)
Vanaf dertien jaar	Kinderen kunnen vanaf de leeftijd van dertien jaar zelf beslissen, omdat deze kinderen in staat zijn om zelf te beslissen wat goed voor hen is en ook hun eigen mening kunnen geven.	6 (11.3%)

⁷²⁸ In deze tabel wordt getracht om een weergave te geven van enkele argumenten die de respondenten per antwoordcategorie hebben aangehaald. Vermeldenswaard is dat de respondenten verschillende argumenten hebben aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In deze tabel is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

Tabel 17 Vervolg

Weergave van antwoorden met of zonder leeftijd en de daarbij behorende argumenten ⁷²⁸		
	Argumenten: Wel zelf beslissen	Aantal respondenten/percentage
Vanaf veertien jaar	Kinderen kunnen vanaf de leeftijd van veertien jaar zelf een beslissing nemen over hun woon-/verblijfplaats na de scheiding van hun ouders, omdat zij op deze leeftijd al een beeld hebben over de wijze waarop hun ouders met elkaar hebben geleefd en in staat zijn om aan te geven wat zij willen.	6 (11.3%)
Antwoord niet gekoppeld aan leeftijd:		
	a. Een kind is altijd in staat om over zijn woonplaats te beslissen.	2 (4.8%)
	b. Een kind kan zelf beslissen wanneer hij beter verstand heeft van de situatie.	1 (2.4%)
	c. Een kind kan zelf beslissen wanneer de ouders na de scheiding bereid zijn om naar hun kinderen te luisteren.	1 (2.4%)
	d. Een kind kan zelf beslissen wanneer de ouder bij wie het kind wil gaan wonen, bereid is om voor dat kind te zorgen.	1 (2.4%)
	e. Een kind kan zelf beslissen wanneer hij de situatie thuis heeft meegemaakt.	2 (4.8%)
	f. Een kind kan zelf beslissen wanneer hij zich veilig voelt.	2 (4.8%)
	g. Een kind kan zelf beslissen wanneer hij niet bang is.	1 (2.4%)
	Argumenten: Niet zelf	Aantal respondenten/percentage
	a. Een kind kan niet zelf beslissen over zijn woonplaats na de scheiding van zijn ouders wanneer er veel ruzie is tussen de ouders.	2 (2.1%)
	b. Een kind kan niet zelf beslissen wanneer de ouder bij wie het kind wil gaan wonen niet bereid is om voor het hem te zorgen.	1 (1.1%)
	c. Een kind kan niet zelf beslissen wanneer het kind heel jong ⁷²⁹ is.	6 (6.3%)

Ad.b3. Durven kinderen aan hun ouders te zeggen bij wie zij na de echtscheiding willen wonen?

Bij de vraag of kinderen tegen hun ouders durven te zeggen bij wie zij na de echtscheiding willen wonen, hadden de respondenten de keuzemogelijkheid tussen antwoordoptie *ja* en *nee* en dienden zij zelf een argument voor hun antwoord aan te dragen. Van het aantal bevraagde respondenten (103 respondenten) vindt 57.3% (59 respondenten) dat kinderen niet aan hun ouders durven te zeggen bij welke ouder zij na de scheiding willen wonen. Daarnaast vindt 42.7% (44 respondenten) dat kinderen juist wel tegen hun ouders durven te zeggen bij welke ouder zij na de scheiding van hun ouders willen wonen.

⁷²⁹. Uit de antwoorden van de respondenten kunnen verschillende leeftijden of te wel leeftijds-categorieën als motivering voor het begrip "heel jong" afgeleid worden te weten: de leeftijd tussen de 1 jaar-6 jaar; de leeftijd beneden 10 jaar; de leeftijd beneden 12 jaar en de leeftijd beneden 14 jaar.

Tabel 18 Argumenten van kinderen van gescheiden ouders op de vraag: *‘Denk je dat kinderen tegen hun ouders durven te zeggen bij wie zij na de scheiding willen wonen?’* (N=103)

Weergave van enkele aangehaalde argumenten ⁷³⁰ per antwoordcategorie		
Antwoord-categorie	Argumenten	Aantal respondenten/percentage
Ja, want	a. “kinderen willen zelf beslissen waar ze willen wonen”.	1 (2.3%)
	b. “kinderen hebben het recht om te bepalen en te zeggen waar zij willen wonen”.	5 (11.4%)
	c. “kinderen willen ook hun mening en gevoelens uiten”.	7 (15.9%)
	d. “het gaat om hun leven”.	2 (4.6%)
	e. “zodat de ouders weten bij wie het kind wil wonen”.	2 (4.6%)
Nee, want	a. “de kinderen zijn bang dat de andere ouder kwaad, gepijnigd of teleurgesteld zal zijn”.	18 (30.5%)
	b. “de kinderen zijn bang dat zij mishandeld zullen worden door deze ouder”.	2 (3.4%)
	c. “kinderen zijn bang dat er hierdoor ruzie tussen de ouders kan ontstaan”.	3 (5.1%)
	d. “kinderen zijn bang dat zij minder geliefd zullen zijn bij de andere ouder”.	1 (1.7%)
	e. “niet alle kinderen zijn vrij om tot hun ouders te kunnen praten”.	2 (3.4%)
	f. “sommige ouders zijn heel streng”.	3 (5.1%)

Ad.c. De bereidwilligheid van het kind tot het kindgesprek

Bij dit onderwerp zijn twee vragen aan de respondenten gesteld. Bij de eerste vraag werd in de vragenlijst op een voor kinderen toegankelijke taal eerst aan de respondenten een korte uitleg gegeven over “*de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008*”, waarbij aan hen werd uitgelegd dat volgens deze wet alle kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar door de rechter opgeroepen dienen te worden bij de echtscheiding van hun ouders omdat zij het recht hebben om hun mening te geven over de gevolgen die deze echtscheiding voor hen zal hebben. Voorts werd aan hen verteld dat dit recht ook wel het hoorrecht van het kind wordt genoemd. Hierna werd aan de respondenten gevraagd of zij bereid waren om mee te praten over de gevolgen

⁷³⁰. In deze tabel wordt getracht om een weergave te geven van enkele argumenten die de respondenten per antwoordcategorie hebben aangehaald. Vermeldenswaard is dat de respondenten verschillende argumenten hebben aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In deze tabel is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

die de scheiding voor hen zou hebben. Bij deze vraag hadden de respondenten de mogelijkheid om tussen de volgende antwoorden te kiezen:

- *ik zou wel willen meepraten over de gevolgen die deze scheiding voor mij zal hebben;*
- *ik zou niet willen meepraten over de gevolgen die deze scheiding voor mij zal hebben; en*
- *Anders.*

Daarnaast dienden de respondenten zelf argumenten aan te dragen voor het door hun gekozen antwoord. Uit de antwoorden van de respondenten blijkt dat een meerderheid van de respondenten (81 respondenten/78.7%) wel graag zou willen meepraten over de gevolgen die de echtscheiding van hun ouders voor hen zal meebrengen. Voorts gaven achttien respondenten (17.5%) aan dat zij niet zouden willen meepraten over de gevolgen die de echtscheiding van hun ouders voor hen zal meebrengen. Twee respondenten (1.9%) kozen voor optie “Anders” en de overige twee respondenten (1.9%) hebben deze vraag niet ingevuld.

Tabel 19 Argumenten van kinderen van gescheiden ouders op de vraag of de kinderen met de rechter zouden willen meepraten over de gevolgen die de scheiding voor hun zal hebben (N=101)

Weergave van enkele aangehaalde argumenten ⁷³¹ per antwoordcategorie		
Antwoordcategorie	Argumenten	Aantal respondenten/ percentage
Ik zou wel willen meepraten over de gevolgen die deze scheiding voor mij zal hebben, omdat	a. “ik zelf wil beslissen waar ik wil blijven”.	7 (8.6%)
	b. “ik zelf mijn mening zou willen geven bij wie ik wil blijven”.	10 (12.3%)
	c. “zodat de rechter weet wat mijn mening is en rekening daarmee kan houden”.	10 (12.3%)
	d. “het invloed kan hebben op mijn leven”.	3 (3.7%)
	e. “het om mijn toekomst gaat”.	7 (8.7%)
	f. “ik een beter beeld heb wat er is gebeurd en ik ook mijn eigen mening kan geven”.	2 (2.5%)

⁷³¹. In deze tabel wordt getracht om een weergave te geven van enkele argumenten die de respondenten per antwoordcategorie hebben aangehaald. Vermeldenswaard is dat de respondenten verschillende argumenten hebben aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In deze tabel is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

Tabel 19 Vervolg

Weergave van enkele aangehaalde argumenten ⁷³¹ per antwoordcategorie		
Antwoordcategorie	Argumenten	Aantal respondenten/ percentage
Ik zou niet willen meepraten over de gevolgen die deze scheiding voor mij zal hebben, omdat	a. "ik bang ben om een keuze tussen mijn ouders te maken".	1 (5.6%)
	b. "het moeilijk voor mij is om een keuze te maken tussen mijn ouders omdat ik van mijn beide ouders houd".	1 (5.6%)
	c. "mijn ouders zelf een beslissing hierover dienen te nemen".	2 (11.1%)
	d. "het gesprek emotioneel kan zijn. Als twee mensen niet meer samen willen zijn, heeft het geen zin om nog eraan te denken. Ik zou liever naar een psycholoog willen gaan".	1 (5.6%)
Anders, omdat	a. "mijn vader is overleden".	1 (50%)
	b. "mijn antwoord zal afhangen van de situatie".	1 (50%)

Opmerkelijk is dat de voornoemde vraag in het kader van het belang van "de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008" werd gesteld om na te gaan of kinderen het wel belangrijk vinden om bij de rechter hun mening te geven over de rechtsgevolgen die de echtscheiding van hun ouders voor hen zal teweegbrengen en met name ten aanzien van het gezag, de woonplaats en het contact. Echter, uit de argumenten van de respondenten blijkt dat zij zich bij de beantwoording van deze vraag meer hebben geconcentreerd op de vaststelling van de woonplaats als rechtsgevolg van de scheiding van hun ouders en de andere rechtsgevolgen achterwege hebben gelaten. Wellicht wisten de respondenten niet welke andere rechtsgevolgen de echtscheiding van de ouders voor de kinderen kan teweegbrengen en moesten de overige rechtsgevolgen eveneens aan de respondenten worden uitgelegd alvorens zij op deze vraag antwoord zouden geven. Mijs inziens vergde deze vraag nadere toelichting.

De hiernavolgende vraag had wel specifiek betrekking op de vaststelling van de woonplaats van het kind na de echtscheiding van zijn ouders en luidde "zou je naar de rechter gaan om hem/haar te vertellen bij welke ouder jij na de scheiding wilt wonen, indien de rechter jou zou uitnodigen voor een gesprek?" Bij deze vraag hadden de 103 respondenten eveneens de mogelijkheid om tussen de antwoordopties *ja* en *nee* te kiezen en werd van hen gevraagd om zelf argumenten voor hun antwoord aan te dragen.

Hierbij geeft 75.7% (78 respondenten) aan dat zij wel naar de rechter zou gaan, terwijl 17.5% (18 respondenten) niet naar de rechter zou gaan indien de rechter hen zou uitnodigen voor een kindgesprek over hun woonplaats na de scheiding van hun ouders. De overige zeven respondenten (6.8%) hebben deze vraag om onverklaarbare redenen niet ingevuld.

Tabel 20 Argumenten van kinderen van gescheiden ouders op de vraag: 'Zou je naar de rechter gaan om hem/haar te vertellen bij welke ouder jij na de scheiding wilt wonen, indien de rechter jou zou uitnodigen voor een gesprek?' (N=96)

Weergave van enkele aangehaalde argumenten ⁷³² per antwoordcategorie		
Antwoord-categorie	Argumenten	Aantal respondenten/percentage
Ja, omdat	a. "ik ook mijn mening wil uiten en graag zelf wil zeggen bij wie ik wil blijven en waarom."	1 (1.3%)
	b. "ik de rechter zelf wil vertellen bij wie ik wil wonen."	8 (10.3%)
	c. "zodat de rechter rekening kan houden met mijn mening."	2 (2.6%)
	d. "ik zeker zou zijn dat tenminste één persoon persoonlijk mijn mening zou aanhoren."	1 (1.3%)
	e. "ik zelf wil kiezen bij welke ouder ik wil wonen."	7 (9%)
Nee, omdat	a. "het één van me ouders pijn zal doen."	1 (5.6%)
	b. "mijn ouders moeten beslissen."	2 (11.1%)
	c. "ik zelf aan mijn ouders wil zeggen bij wie ik wil wonen."	1 (5.6%)
	d. "je er ook met familie en vrienden over kan praten."	1 (5.6%)
	e. "ik akkoord ga met mijn huidige verblijfplaats."	2 (11.1%)

Alhoewel de respondenten verschillende argumenten aanhalen om wel naar de rechter te gaan voor het kindgesprek, wordt geconstateerd dat de meeste respondenten hiervoor zouden kiezen omdat zij de rechter zelf willen vertellen bij wie ze willen wonen, zij zelf willen kiezen bij welke ouder zij willen wonen en zodat de rechter weet wat hun mening is en daar rekening mee kan houden.

De argumenten van de respondenten die niet naar de rechter zouden gaan voor het kindgesprek over hun woonplaats zijn uiteenlopend en toonden bijna geen overeenkomsten met elkaar.

⁷³². In deze tabel wordt getracht om een weergave te geven van enkele argumenten die de respondenten per antwoordcategorie hebben aangehaald. Vermeldenswaard is dat de respondenten verschillende argumenten hebben aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In deze tabel is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

Ad.d. De vereiste leeftijd van het kind voor het kindgesprek

Bij dit onderwerp werd aan de respondenten gevraagd hoe oud de kinderen volgens hen moeten zijn om aan de rechter te kunnen vertellen hoe zij denken over de (gevolgen van de) scheiding van hun ouders. Voorts dienden de respondenten ook aan te geven waarom zij voor een bepaald leeftijd kozen. Deze vraag betrof een open vraag. Deze vraag is door alle 103 respondenten beantwoord. De antwoorden van de respondenten variëren tussen de acht jaar en twintig jaar, waarvan de meerderheid (31 respondenten/30.1%) van de respondenten de leeftijd van twaalf jaar heeft aangehaald met als argument dat de kinderen van deze leeftijd onder andere al oud genoeg zijn om erover te praten en te zeggen bij wie ze willen wonen (3.7%); al oud genoeg zijn om te weten waar ze willen gaan wonen (12.5%); verstandig genoeg zijn om goede beslissingen te nemen (22.2%) etc.

Daarnaast geeft een aantal van de respondenten (11 respondenten/ 10.7%) de leeftijd van tien jaar en ouder aan als vereiste leeftijd voor het kindgesprek met als argument dat deze kinderen onder andere al oud en verstandig genoeg zijn om een beslissing te nemen, zij de situatie kennen en begrijpen etc.

De derde meest aangehaalde vereiste leeftijd is de leeftijd van veertien jaar en ouder (10 respondenten/9.7%). Enkele argumenten hiervoor zijn onder andere dat de kinderen op deze leeftijd al een beeld hebben hoe hun ouders met elkaar hebben geleefd en dat zij groot genoeg zijn om te weten waar ze willen wonen.

Daarnaast geeft een groep respondenten (6 respondenten/ 5.8%) aan dat leeftijd niet uitmaakt om aan de rechter te kunnen vertellen hoe het kind over de gevolgen van de scheiding van zijn ouders denkt zolang ze begrijpen waarover het gaat of het kind al kan praten en uit zichzelf kan aangeven bij wie hij wil wonen. Voorts geven de respondenten aan dat leeftijd niet uitmaakt omdat het kind recht heeft om te zeggen bij wie hij wil wonen en dat alle kinderen hun mening kunnen geven.

Vijf respondenten (4.9%) vonden dat de kinderen vanaf de leeftijd van dertien jaar aan de rechter kunnen vertellen hoe zij denken over de (gevolgen van de) scheiding van hun ouders omdat zij onder andere al groot genoeg zijn om een keuze te maken; de situatie beter gaan begrijpen; al flink weten te praten etc.

De antwoorden (leeftijden) van de overige respondenten (40 respondenten/3.9%) waren uiteenlopend en vertoonden geen overeenkomsten met elkaar.

Noemenswaard is dat er overeenstemming is geconstateerd tussen de antwoorden van de respondenten op de voornoemde vraag⁷³³ en de antwoorden die zij op de vraag⁷³⁴ die bij onderdeel *Ad.b2.* aan de orde kwam, hebben gegeven. Zo geven de meeste respondenten bij beide vragen aan dat kinderen vanaf de leeftijd van tien jaar; twaalf jaar; dertien jaar of veertien jaar in staat zijn om hun mening over het desbetreffende onderwerp aan de rechter kenbaar te maken.

Ad.e. De wijze waarop het kind zijn mening kenbaar wenst te maken aan de rechter

De vraag die bij dit onderwerp aan de respondenten is gesteld luidt: *“Hoe zou je aan de rechter willen vertellen hoe jij over de scheiding van je ouders en de gevolgen van deze scheiding denkt?”* Bij deze vraag hadden de respondenten de mogelijkheid om tussen de volgende antwoordmogelijkheden te kiezen:

- *Ik zou zelf naar de rechter gaan om hem hierover te vertellen;*
- *Ik zou niet zelf naar de rechter gaan om hem hierover te vertellen;*
- *Ik zou een brief voor de rechter willen schrijven om hem hierover te vertellen; en*
- *Anders.*

Daarnaast moesten de respondenten ook zelf argumenten aandragen voor het door hun gekozen antwoord. Deze vraag is door 102 respondenten beantwoord. Van het aantal respondenten dat deze vraag heeft beantwoord, geven 52 respondenten (51%) aan dat zij zelf naar de rechter zouden gaan om hem te vertellen over hoe zij over de scheiding van hun ouders en de gevolgen die deze scheiding voor hen zou teweegbrengen denken.

Daarentegen geven 28 respondenten (27.5%) aan dat zij niet zelf naar de rechter zouden gaan om hem te vertellen over hoe zij over de (gevolgen van de) scheiding van hun ouders denken.

Voorts geven 22 respondenten (21.6%) aan dat zij liever een brief voor de rechter zouden willen schrijven om hem over de (gevolgen van de) scheiding van hun ouders te vertellen.

^{733.} *Hoe oud moeten de kinderen, volgens jou, zijn om aan de rechter te kunnen vertellen hoe zij denken over de (gevolgen van de) scheiding van hun ouders? En waarom?*

^{734.} *Wanneer kan een kind zelf beslissen bij wie het wil wonen en wanneer niet?*

Tabel 21 Argumenten van kinderen van gescheiden ouders op de vraag: 'Hoe zou je aan de rechter willen vertellen hoe jij over de scheiding van je ouders en de gevolgen van deze scheiding denkt?' (N=102)

Weergave van enkele aangehaalde argumenten ⁷³⁵ per antwoordcategorie		
Antwoordcategorie	Argumenten	Aantal respondenten/ percentage
Ik zou zelf naar de rechter gaan om hem hierover te vertellen, omdat	a. "ik ook wil vertellen bij wie ik wil wonen en wie alle beslissingen over mij moet nemen."	1 (1.9%)
	b. "het moeilijk is om met me ouders hierover te praten."	1 (1.9%)
	c. "het beter is alles persoonlijk te zeggen aan de rechter."	9 (17.3%)
	d. "ik hem wil vertellen hoe ik voel om met een ouder te wonen en zou ook willen praten over me gevoelens tegenover me ouders."	2 (3.9%)
	e. "de rechter mij dan beter zou begrijpen".	1 (1.9%)
	f. "zodat de rechter weet dat het mijn mening is en niet de mening van iemand anders."	1 (1.9%)
	g. "ik de rechter zelf wil vertellen bij wie ik wil wonen."	6 (11.5%)
Ik zou niet zelf naar de rechter gaan om hem hierover te vertellen, omdat	a. "Ik bang ben om hierover te praten."	5 (17.9%)
	b. "ik de situatie al geaccepteerd heb en het goed vind waar ik nu ben."	2 (7.1%)
	c. "Ik het niet nodig vind om naar de rechter te gaan om hierover te praten."	3 (10.7%)
	d. "ik me schaam om met de rechter te praten."	2 (7.1%)
Ik zou een brief voor de rechter willen schrijven om hem hierover te vertellen, omdat	a. "het makkelijker is om erover te schrijven dan te vertellen."	3 (13.6%)
	b. "ik niet durf/ bang ben om naar een rechter te gaan om hierover te praten."	2 (9.1%)
	c. "ik dan gerust alles voor hem kan opschrijven."	1 (4.6%)
	d. "ik me niet zo comfortabel zou voelen als ik persoonlijk met de rechter zou praten, ik zou een beetje nerveus zijn."	1 (4.6%)
	e. "ik mezelf beter kan uiten op een blaadje en ook goed kan nadenken wat ik schrijf."	1 (4.6%)
	f. "ik me niet echt comfortabel voel om face to face met de rechter te praten, anders kan ik ook niet alles zeggen wat ik moet of wil zeggen."	1 (4.6%)

⁷³⁵. In deze tabel wordt getracht om een weergave te geven van enkele argumenten die de respondenten per antwoordcategorie hebben aangehaald. Vermeldenswaard is dat de respondenten verschillende argumenten hebben aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In deze tabel is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

Uit de antwoorden van de respondenten blijkt dat de meeste van hen wel persoonlijk naar de rechter zouden gaan om hem te vertellen over hoe zij over de (gevolgen van de) scheiding van hun ouders denken en met name bij welke ouder zij na de scheiding zouden willen blijven. Daarnaast blijkt dat een groep kinderen juist niet naar de rechter zou willen gaan om zijn mening kenbaar te maken omdat deze onder andere bang is om over de gevolgen van de scheiding te praten of zich schamen. Voorts zou een groep respondenten liever een brief voor de rechter willen schrijven om zijn mening kenbaar te maken omdat deze het makkelijker vindt om zijn mening op papier te zetten en zich niet comfortabel voelt om hierover persoonlijk met de rechter te praten.

Ad.f. De opstelling van de rechter

Voor wat betreft de gewenste opstelling van de rechter tijdens het kindgesprek hadden de respondenten de mogelijkheid om een keuze te maken uit elf antwoordalternatieven waarbij zij voor meer dan één antwoordalternatief mochten kiezen. Deze antwoordalternatieven zijn aan de hand van de internationale standaarden met betrekking tot het hoorrecht van het kind in gerechtelijke procedures geformuleerd. Echter, de respondenten waren niet gebonden aan deze antwoordalternatieven en mochten hun antwoord ook zelf formuleren. Uit de antwoorden blijkt dat 88% van respondenten (91 respondenten) voor meerdere antwoordalternatieven heeft gekozen terwijl enkele voor een eigen antwoord (drie respondenten/ 2.9%) of een combinatie van de antwoordalternatieven en hun eigen antwoord hebben (negen respondenten/ 8.7%) gekozen.

De onderstaande tabel geeft een weergave van de antwoorden die door de respondenten zijn gegeven ten aanzien van de opstelling van de rechter tijdens het kindgesprek.

Tabel 22 Weergave antwoorden van kinderen van gescheiden ouders op de vraag: 'Hoe moet de rechter zich volgens jou gedragen, als je bereid bent om naar hem/ haar te gaan om hem/ haar te vertellen over de scheiding(sgevolgen)?' (met antwoordalternatieven) (N=103)

Antwoordalternatief	Aantal respondenten	Percentage
1. De rechter moet aardig zijn	66	64.1%
2. De rechter moet in gemakkelijke taal met mij praten en vragen stellen.	54	52.4%
3. De rechter moet mij vertellen waarom hij mij heeft opgeroepen voor het gesprek.	38	36.9%
4. De rechter moet ook rustig naar mij luisteren als ik hem iets wil vertellen.	52	50.5%

Tabel 22 Vervolg

Antwoordalternatief	Aantal respondenten	Percentage
5. De rechter moet in gewone kleding met mij praten en vragen stellen.	16	15.5%
6. De rechter moet niet in zijn zwarte jurk met mij praten en vragen stellen.	4	3.9%
7. De rechter moet in een aparte kamer met mij praten.	37	35.9%
8. De rechter moet alleen in de kamer zijn wanneer hij met mij praat.	30	29.1%
9. De rechter kan in de rechtszaal met mij praten.	10	9.7%
10. Mijn ouders mogen erbij zijn wanneer de rechter aan mij vraagt hoe ik denk over de scheiding van mijn ouders en de gevolgen daarvan voor mij.	5	4.9%
11. Mijn ouders mogen niet erbij zijn wanneer de rechter aan mij vraagt bij welke ouder ik wil wonen.	40	38.8%
12. De rechter moet mij eerst vragen of hij aan mijn ouders mag vertellen wat ik aan hem heb verteld.	37	35.9%

Uit de gekozen antwoorden blijkt dat de meeste respondenten de mening zijn toegedaan dat de rechter tijdens het kindgesprek aardig tegenover hen moet zijn en in gemakkelijke taal met hen moet praten. Voorts moet hij ook rustig naar de kinderen luisteren indien ze iets aan de rechter vertellen. Daarnaast mogen hun ouders niet bij het kindgesprek aanwezig zijn.

Zoals eerder al is vermeld hebben de respondenten ook hun eigen antwoorden geformuleerd met betrekking tot hun verwachtingen ten aanzien van het gedrag oftewel de opstelling van de rechter tijdens het kindgesprek. Zo vinden de respondenten dat de rechter: hun ook moet adviseren tijdens het kindgesprek; zich rustig en kalm moet houden tijdens het gesprek omdat zij niet tegen strenge mensen kunnen en af en toe ook grapjes moet maken en normaal, netjes en begrijpend met de kinderen moet praten.

Ad.g. Bijstand/ondersteuning tijdens het kindgesprek

Bij dit onderwerp moesten de respondenten twee vragen invullen. Bij de eerste vraag werd aan hen gevraagd of zij iemand zouden willen meenemen naar het gesprek met de rechter en zo ja, waarom? Deze vraag betrof een open vraag waarbij de respondenten zelf een antwoord dienden te formuleren. Van de 103 respondenten geeft 49.5 % (51 respondenten) aan dat zij wel iemand zou willen

meenemen naar het kindgesprek. Enkele argumenten⁷³⁶ die deze respondenten hiervoor aanhalen zijn:

- “omdat ik me dan vrij ga voelen en ik niet bang ga zijn om te praten” (twee respondenten/3.9%);
- “omdat ik snel verdrietig word en iemand nodig heb om mij te kalmeren” (één respondent/2%);
- “zodat ik me niet alleen voel” (vier respondenten/7.8%);
- “zodat de persoon me kan helpen met praten” (vijf respondenten/9.8%);
- “zodat ik niet bang zou zijn om met de rechter te praten” (drie respondenten/5.9%).

Daarnaast vinden 52 respondenten (50.5%) dat zij juist niemand zou willen meenemen naar het kindgesprek omdat zij onder andere alleen vrijer gaan kunnen praten met de rechter (vier respondenten/7.7%); het gesprek liever privé willen houden (zestien respondenten/ 30.8%); in staat zijn om alleen met de rechter te praten en hem alleen kunnen uitleggen hoe zij zich voelen (drie respondenten/5.8%); in staat zijn om de vragen van de rechter alleen te beantwoorden (één respondent/1.9%); het bijzijn van iemand hen zenuwachtig kan maken tijdens het gesprek (één respondent/1.9%) etc.

Voorts werd aan de respondenten gevraagd wie zij naar het kindgesprek zouden willen meenemen indien die mogelijkheid bestond. Deze vraag betrof eveneens een open vraag en werd door 56 respondenten ingevuld, aangezien de overige respondenten bij de voorgaande vraag al hadden aangaven dat zij niemand wensten mee te nemen.

Op de voornoemde vraag gaf 12.6% van de respondenten (13 respondenten) aan dat zij hun moeder zou willen meenemen omdat zij onder andere het meest van hun moeder houden; zich comfortabel voelen bij hun moeder; hun moeder vertrouwen etc.

⁷³⁶. De respondenten hebben verschillende argumenten aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In dit kader is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

Daarnaast vindt 4.9% van de respondenten (5 respondenten) dat zij hun vader zou meenemen naar het kindgesprek omdat zij zich onder andere vrij voelen bij hun vader, bij hun vader willen wonen; opgevoed zijn door hun vader en hun vader hen verzorgden toen zij nog samen met hun ouders in één huis woonden etc.

Verder gaf 5.8% van de respondenten (6 respondenten) aan dat zijn één van hun grootouders zou willen meenemen terwijl 8.7 % (9 respondenten) een oom, tante of een nicht zouden willen meenemen naar het gesprek.

Bovendien zou 7.8% (acht respondenten) van de respondenten hun zus willen meenemen naar het kindgesprek omdat zij onder andere de situatie begrijpt; ook heeft meegemaakt wat er allemaal is gebeurd en de respondenten een goede relatie met hun zus hebben terwijl 8.7% (negen respondenten) hun broer of broertje zou willen meenemen omdat hij de situatie thuis ook heeft meegemaakt; hen kan ondersteunen tijdens het gesprek en zij samen beter gaan kunnen praten tijdens het kindgesprek etc.

Vervolgens zou 5.8% (6 respondenten) een vriend of vriendin willen meenemen naar het kindgesprek omdat zij zich veilig voelen bij deze persoon, alles aan deze vriend of vriendin vertellen omdat deze hun pijn en verdriet begrijpt en hen op hun gemak kan stellen en deze hen het best snapt etc.

Ad.h. Kenbaarmaking mening van het kind aan zijn ouders

Op de vraag of de rechter aan de ouders van de respondenten zou mogen vertellen wat zij aan hem hebben verteld, die eveneens als open vraag in de vragenlijst staat opgenomen, gaven 100 respondenten een antwoord. Van de 100 respondenten geeft 50% (50 respondenten) aan dat de rechter dat wel zou mogen. Enkele argumenten⁷³⁷ die deze respondenten hiervoor aanhalen zijn:

^{737.} De respondenten hebben verschillende argumenten aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In dit kader is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

- “omdat ouders ook moeten weten hoe het kind zich voelt en wat de mening van het kind is”;
- “zodat mijn ouders weten waar of bij wie ik wil wonen”
- “zodat mijn ouders ook een beeld hebben van wat wij voelen en ook rekening houden daarmee”;
- “zodat mijn ouders ook weten wat ik ervan vind”;
- “omdat ik datgene wat ik aan de rechter heb verteld niet zelf zou durven te vertellen aan me ouders” etc.

Uit de antwoorden van de voornoemde 50 respondenten die wel zouden willen dat de rechter datgene wat zij aan hem hebben verteld aan hun ouders zou vertellen, blijkt dat de meeste respondenten (28 respondenten/ 56%) hiervoor kiezen omdat hun ouders volgens hen moeten weten hoe zij zich voelen en wat hun mening is ten aanzien van de scheiding en hun woonplaats.

Verder is 3% (3 respondenten) van de 100 respondenten de mening toegedaan dat de rechter niet alles wat zij aan hem hebben verteld maar hun mening in het kort zou mogen vertellen aan hun ouders, omdat zij onder andere bang zijn dat hun ouders datgene wat zij bij de rechter hebben verklaard tegen hen kunnen gebruiken.

Voorts geeft een van de respondenten (1%) het volgende als antwoord op de voornoemde vraag:

“Hangt van de situatie af. Als de ouders aardig zijn en wel luisteren dan kan het wel, maar als de ouders geen luisterend oor hebben dan niet”.

Daarnaast wilt 46% (46 respondenten) van het aantal respondenten die deze vraag heeft ingevuld juist niet dat de rechter hun mening kenbaar maakt aan hun ouders omdat zij onder andere bang zijn dat hun ouders boos gaan worden op hen; het gesprek liever geheim willen houden omdat hun ouders niet alles hoeven te weten en zij niet willen dat hun ouders verdriet hebben vanwege datgene wat zij bij de rechter hebben verklaard.

De overige drie respondenten (3%) hebben geen antwoord gegeven op deze vraag.

Ad.i. Het gewicht van de mening van het kind bij de eindbeslissing

Bij dit onderwerp werd de volgende vraag aan de respondenten gesteld: *“Denk jij dat als jij de rechter hebt verteld wat jij vindt over de scheiding van jouw ouders en de gevolgen daarvan hij/ zij al jouw wensen moet volgen in de beslissing die hij neemt? En*

waarom?". Hierbij ging het om een open vraag waarop de respondenten zelf een antwoord dienden te formuleren. Deze vraag is door 96 respondenten beantwoord.

Van het aantal bevroegde respondenten die deze vraag heeft ingevuld vindt 47.9% (46 respondenten) dat de rechter al hun wensen dient te volgen in de beslissing die hij neemt. Hiervan vindt 4.4% (2 respondenten) dat de rechter hun wensen moet begrijpen en volgen. Daarnaast vindt 4.4% (2 respondenten) dat de rechter hun wensen wel moet volgen maar ook moet kijken wat in hun belang oftewel goed voor ze is. Enkele argumenten⁷³⁸ die de respondenten aanhalen voor het volgen van hun wensen zijn:

- “de rechter moet mijn wens volgen, want als mijn moeder en vader gescheiden zijn kunnen ze makkelijk een andere partner krijgen maar ik als kind zal eronder leiden want dan moet ik met een ouder gaan wonen voor wie ik misschien niet heb gekozen”;
- “de rechter moet de wensen volgen want de kinderen lijden eronder”;
- “de rechter moet naar mij luisteren, omdat ik alles van dichtbij heb meegemaakt”;
- “de rechter moet mijn wensen volgen, omdat het om mijn leven gaat”;
- “de rechter moet mijn wensen volgen, omdat ik als kind ook uiteindelijk moet kunnen wonen op een plek die ik als mijn save space zie” etc.

Voorts vindt 32.3% van de respondenten (31 respondenten) dat de rechter hun wensen niet hoeft te volgen. Enkele argumenten die zij hiervoor aanhalen zijn: de rechter dient ook na te gaan wat in mijn belang is (9.7%); de rechter dient eerst met mijn ouders te praten en vervolgens na te gaan wat in mijn belang is (25.8%). Een ander argument dat zij hiervoor aanhalen is dat hun ouders ook mee mogen beslissen (6.5%). Voorts vinden zij dat de rechter dient te beslissen omdat hij dient na te gaan wat in het belang van het kind ligt (29%).

Eén respondent (1%) vindt dat de rechter zijn mening niet speciaal hoeft te volgen zolang hij zich veilig voelt waar hij dient te wonen terwijl een andere respondent (1%) aangeeft dat de rechter niet al zijn wensen hoeft te volgen, indien dat niet mogelijk is.

⁷³⁸. De respondenten hebben verschillende argumenten aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In dit kader is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

Voorts vinden twee respondenten (2%) dat de rechter met het kind en zijn ouders dient te praten, omdat de ouders het beste weten wat goed voor hun kind is, en vervolgens een beslissing dient te nemen. Vier respondenten (4.2%) gaven aan dat zij het antwoord op deze vraag niet weten. Zes respondenten (6.3%) vinden dat de rechter ook met hun ouders moet praten want hun ouders weten wat het beste voor ze is. Drie respondenten (3.1%) vinden dat de rechter ook moet kijken naar wat in hun belang is. Eén respondent (1%) vindt dat de rechter niet speciaal zijn mening hoeft te volgen zolang hij zich veilig voelt en zich in de beslissing van de rechter kan terugvinden terwijl een ander respondent (1%) vindt dat de rechter zijn mening soms moet volgen. De overige zeven respondenten hebben deze vraag niet ingevuld.

Ad.j. Terugkoppeling beslissing van de rechter met het kind

Aan de respondenten is gevraagd of de rechter het kind, na het kindgesprek, opnieuw moet roepen, om hem uit te leggen hoe zijn beslissing over de voor hem belangrijke gevolgen luidt. Zo ja, waarom? Bij deze vraag dienden de respondenten zelf hun antwoord te formuleren. Deze vraag is door alle 103 respondenten ingevuld. Volgens 73.8% van de bevroegde respondenten (76 respondenten) dient de rechter het kind opnieuw op te roepen nadat hij zijn beslissing heeft genomen om hem uit te leggen hoe zijn beslissing luidt. Enkele argumenten⁷³⁹ die zij hiervoor hebben aangehaald zijn:

- “omdat het kind ook wil/ moet weten waar hij of zij gaat wonen”(22 respondenten/29%);
- “zodat hij aan de rechter kan zeggen als hij niet eens is met de beslissing van de rechter”(twee respondenten/2.6%);
- “omdat het belangrijk is dat het kind weet waarom hij bij de ene ouder moet wonen”(vijf respondenten/6.6%);
- “zodat de rechter het kind kan uitleggen waarom hij die beslissing heeft genomen en dan kan hij die beslissing beter begrijpen”(vier respondenten/5.3%);
- “zodat het kind weet/ beter kan begrijpen waarom de rechter die beslissing heeft genomen”(zestien respondenten/21.1%);

⁷³⁹. De respondenten hebben verschillende argumenten aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In dit kader is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

- “omdat het belangrijk is om te weten waarom de rechter die beslissing heeft genomen” (één respondent/1.3%) etc.

Daarnaast vindt 20.39% van het aantal bevroegde respondenten (21 respondenten) dat de rechter hen niet opnieuw hoeft op te roepen om zijn beslissing aan hen uit te leggen, omdat hun ouders deze ook aan hen kan uitleggen; zij tijdens het eerste gesprek meteen alles aan de rechter hadden verteld wat zij aan hem wensten te vertellen; zij niet meer erover willen praten en zij het onnodig vinden om wederom naar de rechter te gaan. Zes respondenten (5.8%) hebben deze vraag niet ingevuld.

8.2.2 Hoorrecht bij de vaststelling van de omgangsregeling

Naast de vraag of kinderen het belangrijk vinden om een hoorrecht te hebben bij de vaststelling van het over hen uit te oefenen gezag en hun woonplaats na de echtscheiding van hun ouders, is het eveneens van belang om na te gaan of kinderen dit hoorrecht zouden willen hebben bij de vaststelling van de omgangsregeling oftewel het contact tussen hen en de andere ouder.⁷⁴⁰ Dit onderdeel bestond in totaal uit zeven vragen die bij alle 103 respondenten zijn afgenomen. Deze vragen bestonden, op één vraag na (vraag 36), uit openvragen waarop de respondenten zelf een antwoord moesten formuleren. Bij de vraag die geen open vraag was, hadden de respondenten de mogelijkheid om een keuze te maken tussen drie vooraf vastgestelde antwoordalternatieven, waarbij zij wel zelf argumenten dienden aan te dragen voor het gekozen antwoord.

In het kader van het hoorrecht van het kind bij de vaststelling van de omgangsregeling zijn de respondenten op de volgende onderwerpen bevroegd, te weten:

- a. het belang van het contact tussen het kind en de ouder niet-voogd;
- b. de noodzaak van een hoorrecht bij de vaststelling van de omgangsregeling;
- c. de vereiste leeftijd van het kind voor een kindgesprek over de omgangsregeling.

Ad. a. Het belang van het contact tussen het kind en de ouder niet-voogd

Bij dit onderdeel is in een voor het kind toegankelijke taal eerst aan de respondenten uitgelegd wat een omgangsregeling na de echtscheiding van de ouders inhoudt en hoe zo een regeling in de praktijk eruitziet. Vervolgens is de volgende vraag aan de kinderen gesteld: *“Kinderen die na de scheiding bij één ouder blijven, hebben meestal nog contact met de andere ouder die ergens anders woont. Wat vind jij daarvan?”* Deze vraag was bedoeld om het onderwerp met name het contact tussen het kind en de

^{740.} Hiermee wordt de ouder niet-voogd bedoeld.

ouders in te leiden. Bij deze vraag hadden de respondenten de mogelijkheid om te kiezen tussen:

- *Ik vind het goed;*
- *Ik vind het niet goed; en*
- *Anders.*

Voorts is aan de respondenten gevraagd om hun antwoord toe te lichten door zelf argumenten hiervoor aan te dragen.

Van de bevroegde respondenten vindt 84.5% (87 respondenten) het goed dat kinderen na de scheiding van hun ouders nog contact kunnen hebben met de andere ouder (ouder niet-voogd) die niet met hen zal wonen. Daarnaast geeft 8.8% van de bevroegde respondenten (negen respondenten) juist aan dat zij het niet goed vinden dat kinderen na de echtscheiding van hun ouders nog contact kunnen hebben met de ouder niet-voogd. Hiervoor hebben zij uiteenlopende argumenten aangehaald. Zes respondenten (5.8%) hebben voor de optie “anders” gekozen en één respondent (1%) heeft deze vraag niet ingevuld.

Tabel 23 Antwoorden en argumenten van kinderen van gescheiden ouders op de vraag: *‘Kinderen die na de scheiding bij één ouder blijven, hebben meestal nog contact met de andere ouder die ergens anders woont. Wat vind jij daarvan?’* (N=103)

Weergave van enkele aangehaalde argumenten ⁷⁴¹ per antwoordcategorie		
Antwoord-categorie	Argumenten	Aantal respondenten/percentage
Ik vind het goed, omdat	a. "het belangrijk is dat het kind contact heeft met beide ouders."	4 (4.6%)
	b. "het kind beide ouders nodig heeft."	4 (4.6%)
	c. "het je ouder blijft al woon je niet met hem/haar en je hoort contact te hebben met beide ouders."	2 (2.3%)
	d. "kinderen geen contact moeten breken met hun ouders en sommige kinderen die gewend waren met hun ouders hoeven de andere ouder dan niet te missen."	1 (1.2%)
	e. "de kinderen dan de band die ze met de andere ouder hebben niet verliezen."	4 (4.6%)
Ik vind het niet goed, omdat	a. "ik geen contact met de andere ouder wil hebben."	1 (11.1%)
	b. "ik alleen contact wil hebben met de ouder van wie ik houd."	1 (11.1%)
	c. "de ouder bij wie het kind woont, boos kan worden als het kind contact heeft met de andere ouder."	1 (11.1%)
	d. "mama mij iets anders leert en papa zegt iets anders."	1 (11.1%)
	e. "me ouders de hele dag vechten om te bepalen waar ik mag gaan en waar niet."	
Anders, omdat	a. "mijn stiefvader beter is, hij verzorgt mij beter."	1 (16.7%)
	b. "ik geen contact met mijn vader heb, hij kijkt niet meer om naar mij."	1 (16.7%)
	c. "het helemaal afhangt van de relaties tussen de ouders en de kinderen."	1 (16.7%)
	d. "kinderen beide ouders nodig hebben maar soms voelt het kind zich emotioneel niet veilig bij een ouder."	1 (16.7%)

Ad.b. De noodzaak van een hoorrecht bij de vaststelling van de omgangsregeling

Bij dit onderwerp zijn drie open vragen aan de respondenten gesteld waarop zij zelf een antwoord moesten formuleren en argumenten dienden aan te dragen om hun antwoord toe te lichten. De eerste vraag luidt: *“Vind jij dat je aan de rechter*

⁷⁴¹. In deze tabel wordt getracht om een weergave te geven van enkele argumenten die de respondenten per antwoordcategorie hebben aangehaald. Vermeldenswaard is dat de respondenten verschillende argumenten hebben aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In deze tabel is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

moet kunnen vertellen hoe vaak en op welke wijze jij contact wilt hebben met de ouder bij wie jij niet woont? En waarom?"

Voornoemde vraag is door 96 respondenten beantwoord. De meerderheid van de respondenten (77 respondenten/80.2%) die deze vraag heeft ingevuld geeft aan dat zij dit wel belangrijk vinden onder andere: omdat de ouder bij wie de respondent woont niet wil dat hij bij de andere ouder moet gaan; zodat de rechter weet of het kind bij de andere ouder wil gaan of niet en rekening kan houden met zijn mening; omdat ze de andere ouder nog willen zien en contact willen hebben met beide ouders etc.

Daarnaast vindt 19.8% van de respondenten (negentien respondenten) het juist niet belangrijk om aan de rechter te vertellen over hoe en op welke manier zij contact zouden willen hebben met de andere ouder onder andere: omdat zij bang zijn dat de ouder bij wie ze wonen boos gaat worden; zij dit liever zelf met hun ouders willen bespreken; zij de mening zijn toegedaan dat het kind zelf hierover dient te beslissen etc.

De overige zeven respondenten (6.79%) hebben deze vraag niet ingevuld.

Vervolgens werd de volgende vraag aan de respondenten gesteld: *'Zou de rechter aan het kind moeten vragen of hij/ zij wel in het weekend bij de andere ouder wil gaan slapen? En waarom?'* Deze vraag werd door 101 respondenten ingevuld. De meerderheid van de respondenten (90 respondenten/89.1%) die deze vraag heeft ingevuld vindt dat de rechter het kind dient te vragen of hij een weekend bij de andere ouder wil gaan slapen onder andere: zodat de rechter weet of het kind bij de andere ouder wil gaan of niet en daar rekening mee kan houden bij de vaststelling van de omgangsregeling; omdat kinderen het recht hebben om hun mening te geven; omdat het om het leven van het kind en wat hij beter vindt, gaat etc.

Eén van de respondenten die eveneens vond dat de rechter het kind dient te vragen of hij een weekend bij de andere ouder wil gaan slapen antwoordde als volgt:

De rechter dient aan het kind te vragen *"omdat het steeds moeten inpakken van kleren en naar een ouder gaan bij wie hij of zij het niet goed heeft emotioneel en mentaal draining kan zijn voor het kind"*.

Voorts vinden elf respondenten (10.9%) dat de rechter niet aan het kind hoeft te vragen of hij een weekend bij de andere ouder wil gaan slapen, omdat de

ouders daarover moeten beslissen of omdat het kind dat zelf met zijn ouders kan bespreken. De overige twee respondenten hebben deze vraag niet ingevuld.

Op de vraag of de rechter volgens de respondenten zelf de omgangsregeling mag bepalen, zonder dit aan het kind te vragen⁷⁴², geeft 82.5% van de respondenten (85 respondenten) aan dat de rechter de omgangsregeling niet zelf mag vaststellen zonder het kind hierbij te betrekken onder andere: omdat kinderen het oneens kunnen zijn met de vastgestelde omgangsregeling; de rechter eerst met het kind hierover dient te praten en zijn mening ook dient te kennen; de rechter ook rekening dient te houden met de gevoelens van het kind; kinderen hun eigen keuze hebben; de rechter de relatie tussen het kind en zijn ouders niet kent etc.

Een kleine groep respondenten (dertien respondenten/ 12.6%) vindt dat de rechter wel zelf de omgangsregeling mag vaststellen onder andere: omdat de rechter weet wat goed is voor het kind; sommige kinderen niet voor zichzelf kunnen praten en wanneer het kind jong is want dan kan hij misschien niet zelf een beslissing nemen etc. De overige vijf respondenten (4.85%) hebben deze vraag niet ingevuld.

Ad.c. De vereiste leeftijd van het kind voor een kindgesprek over de omgangsregeling

Bij dit onderwerp mochten de respondenten zelf een leeftijd aangeven waarop het kind, volgens hen, in staat zou zijn om aan de rechter te vertellen of en zo ja op welke wijze hij contact zou willen hebben met de andere ouder. Voorts konden de respondenten hun antwoord eveneens toelichten. De respondenten hebben leeftijden variërend tussen de vier jaar en twintig jaar aangehaald als vereiste leeftijd voor het kindgesprek met de rechter over de omgangsregeling. De meerderheid (45 respondenten/ 43.7%) kiest voor de leeftijd tussen de twaalf en veertien jaar omdat de kinderen volgens hen op deze leeftijd onder andere: al verstandig zijn en kunnen vertellen wat ze willen; weten wat goed voor ze is; een beter denkvermogen hebben, de situatie van hun ouders beter kunnen begrijpen etc. Voornoemde leeftijden komen eveneens overeen met de leeftijden die de respondenten voor het kindgesprek over de woonplaats hebben aangehaald.

Daarnaast maakt volgens 8.7% van de respondenten (negen respondenten) leeftijd niet uit om een kindgesprek over de omgangsregeling te kunnen hebben met de rechter. Enkele argumenten hiervoor zijn:

⁷⁴². Zie vraag 41: "Mag de rechter volgens jou, zonder dit aan het kind te vragen, de hele omgangsregeling zelf bepalen? En waarom?"

- “leeftijd maakt eigenlijk niet uit zolang het kind zelf ready is om te praten met de rechter”;
- “leeftijd maakt niet uit, ze mogen altijd zeggen wat ze willen”;
- “leeftijd maakt niet echt uit zolang de redenering van het kind klopt” etc.

8.2.3 Ervaring met het kindgesprek

Uit de antwoorden van de respondenten blijkt dat van de 103 respondenten maar 23 respondenten (22.3%) zijn opgeroepen en naar de rechter zijn geweest voor een kindgesprek. De overige 80 respondenten (77.8%) geven aan dat zij niet door de rechter zijn opgeroepen voor een kindgesprek. Dit blijkt uit de antwoorden die de respondenten bij vraag tien van de vragenlijst hebben ingevuld. Deze vraag luidt: *“Ben je ooit door de rechter opgeroepen voor een gesprek tijdens een voogdijzitting? (Dit is een zitting waar de rechter aan jou vraagt hoe jij denkt over de scheiding van je ouders en over de gevolgen van die scheiding voor jou).”*

Van de 80 respondenten die niet zijn opgeroepen voor het kindgesprek had 10% (8 respondenten) de leeftijd van 12 jaar reeds bereikt tijdens de echtscheiding van hun ouders, terwijl 69.9% (72 respondenten) deze leeftijd nog niet had bereikt. Wellicht zijn laatstgenoemde respondenten vanwege hun leeftijd niet door de rechter opgeroepen voor het kindgesprek. Echter, de vraag is waarom de acht (8) respondenten, die voornoemde hoorgerechtigde leeftijd wel hadden bereikt, ook niet zijn opgeroepen voor het kindgesprek. Met name omdat alle echtscheidingen na de inwerkingtreding van *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* hebben plaatsgevonden.⁷⁴³ Wellicht zijn deze kinderen wel opgeroepen door de rechter maar hebben ouders deze oproeping niet doorgegeven aan de desbetreffende kinderen.

In deze paragraaf worden de meningen en ervaringen van de respondenten ten aanzien van het kindgesprek tijdens de voogdijzitting na de echtscheiding van hun ouders belicht. Hierbij zijn in totaal zestien vragen aan de 23 respondenten, die wel naar de rechter zijn geweest voor het kindgesprek, gesteld. In deze gaat het om een combinatie van open vragen waarop de respondenten zelf een antwoord moesten formuleren en vragen waarbij er een keuzemogelijkheid was tussen vooraf vastgestelde antwoordalternatieven. Bij laatstgenoemde vragen werd wel van de respondenten gevraagd om het gekozen antwoordalternatief met eigen argumenten toe te lichten. De onderwerpen die bij dit deel van de vragenlijst aan de orde kwamen, zijn:

⁷⁴³. Dit blijkt uit de antwoorden op vraag 4 te weten: *“Wanneer zijn jouw ouders gescheiden en hoe oud was je tijdens de echtscheiding van je ouders?”*

- a. de leeftijd van de respondenten tijdens het kindgesprek;
- b. de mededeling/ oproeping voor het kindgesprek;
- c. de bereidwilligheid van het kind tot het kindgesprek;
- d. de inhoud van het kindgesprek;
- e. de aanwezigheid tijdens het kindgesprek;
- f. bijstand/ ondersteuning tijdens het kindgesprek;
- g. de toestemming voor kenbaarmaking van de mening van het kind aan zijn ouders;
- h. de terugkoppeling van de beslissing van de rechter met het kind.
- i. de waardering van de mening van het kind in de eindbeslissing;
- j. de mening/ ervaring van het kind ten aanzien van het kindgesprek.

Ad.a. De leeftijd van de respondenten tijdens het kindgesprek

Van de 23 respondenten die wel naar de rechter zijn geweest voor het kindgesprek, had 39.1% (9 respondenten) de leeftijd van twaalf jaar reeds bereikt tijdens de echtscheiding van hun ouders, terwijl 52.2% (12 respondenten) deze leeftijd nog niet had bereikt. Van twee respondenten (8.7%) is de leeftijd niet bekend aangezien zij deze vraag niet hebben ingevuld. Uit het voorgaande volgt dat de rechter wel kindgesprekken heeft gevoerd met kinderen die de leeftijd van twaalf jaar nog niet hadden bereikt, ondanks het feit dat hij niet verplicht was om deze kinderen te horen.

Ad.b. De mededeling/ oproeping voor het kindgesprek

Bij dit onderwerp werd aan de respondenten de volgende vraag gesteld: *“Wie vertelde je dat je naar de rechter moest gaan en waarvoor?”* Hierbij ging het om een open vraag waarop de respondenten zelf een antwoord moesten formuleren. Uit de antwoorden van de respondenten blijkt dat de meesten van hen (14 respondenten/ 60.9%) de oproeping voor het kindgesprek via hun moeder kregen. Voorts hoorde 21.7% van de respondenten (vijf respondenten) van hun vader dat zij door de rechter waren opgeroepen voor een kindgesprek, terwijl 8.7% (twee respondenten) door hun moeder en vader tezamen werd medegedeeld over hun oproeping. De overige twee respondenten (8.7%) hebben deze vragen niet ingevuld.

Op de vraag of de respondenten wel wisten waarvoor zij naar de rechter moesten gaan, gaf 26.1% (zes respondenten) aan dat zij van hun ouder(s) begrepen dat de rechter aan hen wilde vragen bij wie zij na de scheiding van hun ouders wilden gaan wonen, terwijl 30.4% van de respondenten (zeven respondenten) begreep dat de rechter een gesprek met hen wou hebben over de scheiding van hun ouders.

Drie respondenten begrepen van hun ouder(s) respectievelijk dat de rechter een gesprek met ze wou hebben over hun ouders; dat zij naar de rechter moesten om hun mening kenbaar te maken en dat de rechter simpelweg enkele vragen aan hen wou stellen. De overige zeven respondenten (30.4%) hebben geen antwoord gegeven op deze vraag.

Ad.c. De bereidwilligheid van het kind tot het kindgesprek

De vraag die bij dit onderwerp aan de respondenten is gesteld luidt: *“Wilde je wel naar de rechter gaan om met hem/haar te praten?”*. Hierbij konden zij uit de antwoordmogelijkheden *ja*; *nee* en *anders* kiezen. Voorts dienden zij het gekozen antwoord-alternatief eveneens toe te lichten door zelf argumenten hiervoor aan te dragen.

Uit de antwoorden van de respondenten die wel naar de rechter zijn geweest volgt dat 30.4% (zeven respondenten) wel naar de rechter wou gaan voor het kindgesprek. Twaalf respondenten (52.2%) wilden niet graag naar de rechter voor het kindgesprek. Twee respondenten (8.7%) hebben voor de optie *“anders”* gekozen en de overige twee respondenten (8.7%) hebben deze vraag niet ingevuld.

Tabel 24 Argumenten van kinderen van gescheiden ouders met ervaring ten aanzien van het kindgesprek op de vraag: *“Wilde je wel naar de rechter gaan om met hem/haar te praten?”* (N=23)

Weergave van enkele aangehaalde argumenten ⁷⁴⁴ per antwoordcategorie		
Antwoord-categorie	Argumenten	Aantal respondenten/percentage
Ja, omdat	a. “ik ook mijn mening wou geven aan de rechter.”	1 (14.2%)
	b. “de hele situatie ingewikkeld was en ik nooit concrete informatie kreeg van me ouders.”	1 (14.2%)
	c. “de rechter ook moet weten wat mijn mening is.”	1 (14.2%)
	d. “de rechter dan naar mijn mening kon luisteren en dan zou beslissen.”	1 (14.2%)

⁷⁴⁴. In deze tabel wordt getracht om een weergave te geven van enkele argumenten die de respondenten per antwoordcategorie hebben aangehaald. Vermeldenswaard is dat de respondenten verschillende uiteenlopende argumenten hebben aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In deze tabel is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

Tabel 24 Vervolg

Weergave van enkele aangehaalde argumenten⁷⁴⁴ per antwoordcategorie		
Antwoord-categorie	Argumenten	Aantal respondenten/percentage
Nee, omdat	a. "ik bang was."	4 (33.3%)
	b. "ik heel erg jong was en nog geen idee had van wat er eigenlijk gebeurde (drie jaar)."	1 (8.3%)
	c. "ik vooraf al aan me ouders had gezegd dat ik met me vader wilde wonen."	1 (8.3%)
	d. "ik met beide ouders wilde wonen maar het kon niet."	1 (8.3%)
Anders, omdat	a. "ik niet echt een keus had. Toen wist ik niet echt waarvoor het gesprek met de rechter van belang was."	1 (50%)
	b. "ik niet wist hoe ik me moest voelen."	1 (50%)

Uit de antwoorden van de bevroegde respondenten blijkt dat de meerderheid van de respondenten niet naar de rechter wilde gaan voor het kindgesprek, omdat deze bang was. Een ander groep respondenten wilde juist wel naar de rechter gaan omdat deze ook haar mening aan de rechter wilde kenbaar maken en zodat de rechter ook rekening kon houden met deze meningen bij zijn eindbeslissing.

Ad.d. De inhoud van het kindgesprek

Bij dit onderwerp werd aan de respondenten gevraagd om in het kort zelf aan te geven waarover het kindgesprek ging. Volgens de meeste respondenten ging het gesprek over hun verblijfplaats na de echtscheiding van hun ouders (13 respondenten/56.5%). Daarnaast gaven vier respondenten (17.4%) aan dat het gesprek over hun mening ten aanzien van de scheiding van hun ouders ging terwijl twee respondenten (8.7%) aangaven dat het gesprek respectievelijk over het contact met de andere ouder en over hun ouders ging. De overige vier respondenten (17.4%) hebben deze vraag niet ingevuld.

Enkele antwoorden van de respondenten luiden als volgt:

- "de rechter vroeg aan mij bij wie ik wilde wonen, bij mama of papa, bij wie ik leuker vond, bij wie ik heel veel gewend was en van wie ik meer hield van mama of papa";
- "het gesprek ging over wat ik van de echtscheiding vond; bij wie ik wilde inwonen; hoe mijn relatie was met mijn ouders";
- "het gesprek ging over mijn vader of ik hem wilde zien of niet en wanneer" etc.

Eén van de respondenten antwoordde als volgt:

“Er werden heel veel vragen gesteld en het was een heel emotioneel proces. De rechter vroeg wat ik van de scheiding van mijn ouders vond en wat ik liever had, hoe ik me voelde en hoe mijn huiselijke situatie was”.

Ad.e. De aanwezigen tijdens het kindgesprek

Voor wat betreft de aanwezigen tijdens het kindgesprek zijn de antwoorden van de respondenten zeer uiteenlopend. Dit betrof een openvraag⁷⁴⁵ waarop de respondenten zelf een antwoord moesten formuleren. Op deze vraag geeft 21.7% van de respondenten (5 respondenten) aan dat de rechter, de ouder(s) en het kind⁷⁴⁶ in de zaal aanwezig waren tijdens het kindgesprek. Daarnaast geeft 17.4% van de respondenten (4 respondenten) aan dat twee rechters, het kind en drie andere vrouwen aanwezig waren tijdens het kindgesprek. Wellicht wordt met de twee rechters de daadwerkelijke rechter en de griffier bedoeld, daar de toga van de rechter en die van de griffier niet veel van elkaar verschilt. Denkelijk wordt met de drie andere vrouwen, de medewerkers van het BuFaz bedoeld, daar de medewerkers van het BuFaz bij elke voogdijzitting aanwezig (dienen te) zijn.

Voorts geeft 17.4% van de respondenten (4 respondenten) aan dat slechts de rechter en het kind in de zaal aanwezig waren tijdens het kindgesprek, terwijl volgens 13% van de respondenten (3 respondenten) de rechter, het kind en zijn broer/zus aanwezig waren in de zaal. Daarnaast geven vier respondenten (17.4%) aan dat respectievelijk: (a) de rechter, de griffier en het kind; (b) de rechter, de griffier, de ouder(s) en het kind en (c) de rechter, de ouder(s), broer/zus en het kind aanwezig waren tijdens het kindgesprek. De overige drie respondenten (13%) hebben deze vraag niet beantwoord.

Ondanks de zeer uiteenlopende antwoorden kan geconcludeerd worden dat de meerderheid van de respondenten aangeeft dat de rechter, de ouders en het kind (respondent) aanwezig waren tijdens het kindgesprek.

Wellicht hebben de meeste respondenten, die de griffier en de medewerkers van het BuFaz niet in hun antwoord hebben genoemd, deze over het hoofd gezien, daar uit het observatie-onderzoek blijkt dat een voogdijzitting nimmer zonder een griffier en de medewerkers van het BuFaz plaatsvindt.

^{745.} Zie vraag 17: *Wie waren er bij het gesprek aanwezig?*

^{746.} Met het kind wordt de desbetreffende respondent bedoeld.

Ad.f. Bijstand/ ondersteuning tijdens het kindgesprek

De vraag die bij dit onderwerp aan de respondenten is gesteld luidt:

“Had jij graag iemand willen meenemen naar het gesprek met de rechter?”

- *Zo ja, wie zou je willen meenemen en waarom?*
- *Nee, omdat*

De meerderheid van de respondenten die naar de rechter is geweest voor het kindgesprek (vijftien respondenten/65.2%) had niemand willen meenemen naar dit gesprek.

Daarnaast zouden zes respondenten (26.1%) die naar de rechter zijn geweest wel iemand willen meenemen naar het kindgesprek en de overige twee respondenten (8.7%) hebben geen antwoord gegeven op deze vraag.

Tabel 25 Argumenten van kinderen van gescheiden ouders met ervaring ten aanzien van het kindgesprek op de vraag: *‘Had jij graag iemand willen meenemen naar het gesprek met de rechter?’* (N=21)

Weergave van enkele aangehaalde argumenten⁷⁴⁷ per antwoordcategorie		
Antwoord-categorie	Argumenten	Aantal respondenten/percentage
Ja,	a. “ik zou mijn moeder willen meenemen omdat ik nog klein was.”	2 (33.3%)
	b. “ik zou mijn vader willen meenemen.”	1 (16.7%)
	c. “ik zou mijn zus willen meenemen, omdat zij veel meer heeft meegemaakt.”	1 (16.7%)
Nee, omdat	a. “ik alleen met de rechter wou praten en me mening wou geven. Als mama of papa daar waren zou ik niet kunnen praten. Ik zou dan zenuwachtig zijn.”	1 (6.7%)
	b. “mijn antwoorden/gesprek met de rechter beïnvloed zou worden.”	1 (6.7%)
	c. “ik me comfortabeler voel wanneer ik alleen met de rechter praat.”	1 (6.7%)

⁷⁴⁷. In deze tabel wordt getracht om een weergave te geven van enkele argumenten die de respondenten per antwoordcategorie hebben aangehaald. Vermeldenswaard is dat de respondenten verschillende uiteenlopende argumenten hebben aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In deze tabel is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

Ad.g. De toestemming voor kenbaarmaking van de mening van het kind aan zijn ouders

Bij dit onderwerp werd aan de respondenten gevraagd of de rechter aan hen had gevraagd om hetgeen dat ze aan de rechter hadden verteld aan hun ouders te mogen vertellen.⁷⁴⁸ Hierop dienden zij zelf een antwoord te formuleren. Volgens de meeste respondenten die naar het kindgesprek zijn geweest (10 respondenten/ 43.5%), heeft de rechter geen toestemming aan hen gevraagd om hetgeen wat zij tijdens het kindgesprek aan de rechter hebben verteld en in het bijzonder hun mening, kenbaar te maken aan hun ouders. Echter, ik weet uiteraard niet of de rechter de meningen van deze kinderen inderdaad ook aan de ouders heeft kenbaar gemaakt, zonder hiervoor toestemming van het kind verkregen te hebben.

Daarnaast geeft 39.1 % van de respondenten (9 respondenten) aan dat de rechter wel toestemming aan hen had gevraagd om hun mening kenbaar te maken aan hun ouders. De overige 4 respondenten (1.7%) hebben deze vraag niet ingevuld.

Vervolgens werd aan de respondenten gevraagd of zij het prettig zouden vinden als de rechter alles wat ze aan hem hadden verteld ook aan hun ouders zou vertellen. Hierbij hadden zij de keuzemogelijkheid tussen antwoordoptie *ja* en *nee*. Daarnaast moesten zij hun antwoord toelichten door zelf argumenten hiervoor aan te dragen. Op deze vraag geeft 43.5% van de respondenten (tien respondenten) aan dat zij dit niet prettig zouden vinden.

Voorts vindt de meerderheid (11 respondenten/ 47.8%) dat de rechter hun mening wel kenbaar mocht maken aan hun ouders en overige twee respondenten (8.7%) hebben deze vraag niet ingevuld.

⁷⁴⁸. Zie vraag 19: *Heeft de rechter jou gevraagd of hij/ zij dat wat je aan de rechter hebt verteld, aan jouw ouders mocht vertellen?*

Tabel 26 Argumenten van kinderen van gescheiden ouders met ervaring ten aanzien van het kindgesprek op de vraag: 'Zou je het prettig vinden als de rechter alles wat je aan hem/haar had verteld ook aan jouw ouders zou vertellen?' (N=21)

Weergave van enkele aangehaalde argumenten⁷⁴⁹ per antwoordcategorie		
Antwoord-categorie	Argumenten	Aantal respondenten/percentage
Ja, omdat	a. "de rechter me ouders mijn mening beter zou kunnen uitleggen."	1 (9.1%)
	b. "ik eerlijk mijn antwoorden had gegeven en mijn ouders moesten dan, om samen tot een beter besluit te komen, wel mijn antwoorden op de gestelde vragen weten."	1 (9.1%)
	c. "ik niet echt met me ouders kon communiceren."	1 (9.1%)
Nee, omdat	a. "ik niet weet hoe de ouder voor wie ik niet had gekozen, zich zou voelen."	1 (10%)
	b. "me ouders misschien verkeerd zouden denken."	1 (10%)
	c. "het me moeder (de niet gekozen ouder) misschien pijn zou doen. Ik had nooit echt een goede relatie met haar."	1 (10%)

Ad.h. De terugkoppeling van de beslissing van de rechter met het kind

De meerderheid van de respondenten (20 respondenten/87%) is na het kindgesprek niet meer door de rechter opgeroepen voor de terugkoppeling van zijn beslissing. Uit de antwoorden van de respondenten volgt dat maar één respondent (4.4%) na het kindgesprek is opgeroepen voor de voornoemde terugkoppeling. De overige twee respondenten (8.7%) hebben deze vraag niet ingevuld.

Voorts blijkt dat de meeste respondenten (14 respondenten/60.9%) die naar het kindgesprek zijn geweest, wel graag hadden gewild dat de rechter zijn beslissing aan hen had uitgelegd. Zeven respondenten (30.4%) vonden de voornoemde terugkoppeling niet nodig en de overige twee respondenten (8.7%) hebben deze vraag niet ingevuld.

^{749.} In deze tabel wordt getracht om een weergave te geven van enkele argumenten die de respondenten per antwoordcategorie hebben aangehaald. Vermeldenswaard is dat de respondenten verschillende uiteenlopende argumenten hebben aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In deze tabel is getracht om enkele uiteenlopende argumenten te weergeven. Deze argumenten heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

Tabel 27 Argumenten van kinderen van gescheiden ouders met ervaring ten aanzien van het kind-gesprek op de vraag: 'Zou je graag willen dat de rechter aan jou had uitgelegd waarom jij bij mama of bij papa moest gaan wonen?' (N=21)

Weergave van enkele aangehaalde argumenten ⁷⁵⁰ per antwoordcategorie		
Antwoord-categorie	Argumenten	Aantal respondenten/percentage
Ja, omdat	a. "ik het recht heb om te weten en omdat het om mijn toekomst gaat."	1 (7.1%)
	b. "het anders verwarrend zou zijn als ik bij de ene ouder moest blijven bij wie ik niet wilde blijven."	1 (7.1%)
	c. "ik heel graag wil weten waarom de rechter zo een beslissing heeft genomen."	1 (7.1%)
	d. "ik moet weten waarom ik bij die ouder moet blijven."	2 (14.3%)
Nee, omdat	a. "ik op dat moment bij mijn vader wilde wonen en kreeg dat ook, ik zou wel een uitleg willen als ik bij me moeder moest wonen."	1 (14.3%)
	b. "ik mijn ouders vooraf al had uitgelegd bij wie ik zou wonen en mijn ouders eens waren met mijn besluit."	1 (14.3%)
	c. "ik al bij mijn gekozen ouder mocht wonen."	1 (14.3%)
	d. "de rechter niet erbij was toen ik gepest werd."	1 (14.3%)

Voor wat betreft de vraag ten aanzien van de mededeling van de beslissing van de rechter aan het kind, die eveneens een openvraag betrof⁷⁵¹ waarop de respondenten zelf een antwoord dienden te formuleren, gaven dertien respondenten (56.5%) aan dat zij van één van hun ouders kregen te horen wat de rechter over hun woonplaats had beslist. Vier respondenten (17.4%) verklaarden dat zij van de rechter hoorden bij wie zij na de scheiding moesten gaan wonen. Een ander respondent (4.4%) gaf aan dat beide ouders hem hierover hadden verteld en volgens één van de respondenten (4.4%) kreeg hij van een derde en met name een mevrouw te horen waar hij na de scheiding van zijn ouders zou gaan wonen. De overige vier respondenten (17.4%) hebben deze vraag niet beantwoord.

^{750.} In deze tabel wordt getracht om een weergave te geven van enkele argumenten die de respondenten per antwoordcategorie hebben aangehaald. Vermeldenswaard is dat de respondenten verschillende uiteenlopende argumenten hebben aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In deze tabel is getracht om enkele uiteenlopende argumenten te weergeven. Deze argumenten heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

^{751.} Zie vraag 25: *Van wie kreeg jij te horen dat je bij mama of papa moest gaan wonen?*

Ad.i. De waardering van de mening van het kind in de eindbeslissing

Bij dit onderdeel werd aan de respondenten gevraagd of de rechter hun mening had gerespecteerd in zijn beslissing. Hierbij hadden zij de keuzemogelijkheid tussen antwoordoptie *ja* en *nee* en dienden zij hun antwoord toe te lichten door zelf argumenten daarvoor aan te dragen. De meerderheid van de respondenten (19 respondenten/ 82.6%), die naar het kindgesprek is geweest, vindt dat de rechter zijn mening wel heeft gewaardeerd c.q. meegenomen in zijn eindbeslissing. Eén respondent (4.4%) vindt dat de rechter zijn mening niet had gerespecteerd bij zijn beslissing en de overige drie respondenten (13%) hadden geen mening hierover.

Tabel 28 Argumenten van kinderen van gescheiden ouders met ervaring ten aanzien van het kindgesprek op de vraag: *'Vind jij dat de rechter bij zijn/ haar beslissing jouw mening heeft gerespecteerd?'* (N=20)

Weergave van enkele aangehaalde argumenten per antwoordcategorie⁷⁵²		
Antwoord-categorie	Argumenten	Aantal respondenten/percentage
Ja, omdat	a. "ik voor me moeder had gekozen en bij me moeder mag wonen."	1 (5.3%)
	b. "ik aan de rechter had gezegd bij wie ik wilde wonen en ik mocht bij mijn gekozen ouder wonen."	2 (10.5%)
	c. "ik op dat moment bij mijn vader wilde wonen en de rechter dat had meegenomen in zijn beslissing."	1 (5.3%)
	d. "ik tijdens het gesprek niet echt kon kiezen, maar nadat ik een snelle antwoord had gegeven, werd ik bij die ouder geplaatst."	1 (5.3%)
Nee, omdat	a. "ik nog jong was en geen beslissing kon nemen, dan heeft de rechter zelf een beslissing genomen."	1 (4.4%)

⁷⁵². In deze tabel wordt getracht om een weergave te geven van enkele argumenten die de respondenten per antwoordcategorie hebben aangehaald. Vermeldenswaard is dat de respondenten verschillende uiteenlopende argumenten hebben aangehaald voor hun antwoordkeuze waardoor het onmogelijk was om alle argumenten te weergeven. In deze tabel is getracht om zowel argumenten die meerdere keren per antwoordcategorie zijn aangehaald oftewel de meest aangehaalde argumenten als argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald te weergeven. De argumenten die slechts één keer per antwoordcategorie is aangehaald, heb ik willekeurig geselecteerd uit de vragenlijsten. Echter, met de weergave van deze argumenten wordt niet getracht om harde conclusies te trekken over hoe kinderen over het algemeen denken over het desbetreffende onderwerp, maar wordt slechts geprobeerd om de lezer een beeld te verschaffen van de meningen van kinderen hierover.

Ad. j. De mening/ ervaring van het kind ten aanzien van het kindgesprek

De meningen en ervaringen van de respondenten ten aanzien van het kindgesprek⁷⁵³ zijn zeer uiteenlopend. Desondanks kan geconcludeerd worden dat de meerderheid (11 respondenten/47.8%) dit gesprek positief heeft ervaren. Voorts blijkt dat slechts een kleine groep respondenten (6 respondenten/25.9%) het kindgesprek minder prettig heeft ervaren terwijl twee respondenten (8.8%) een antwoord gaven waaruit niet duidelijk kon worden afgeleid of zij het gesprek positief of negatief hebben ervaren. Zo gaf één van deze respondenten aan dat het kindgesprek 'kon passeren' terwijl de andere aangaf dat hij het kindgesprek 'snel en simpel' vond. Deze mening is onder de categorie andersoortige ervaringen gebracht. De resterende respondenten (4 respondenten/17.4%) hadden geen mening hierover. De hiernavolgende tabel verschaft een weergave van de verscheidene ervaringen van de respondenten ten aanzien van het kindgesprek.

Tabel 29 Ervaringen van kinderen van gescheiden ouders ten aanzien van het kindgesprek (N=19)

Ervaring	Aantal respondenten	Argumenten	Totale percentage per antwoord-categorie
<i>Positieve ervaringen</i>			
"goed"	5	a. "de rechter was aardig en heeft goed naar me geluisterd." (2); b. "de rechter was lief en aardig." (1) c. "de rechter was aardig." (1) d. "de rechter heeft naar mij geluisterd." (1)	21.7%
"hartluchtend"	1	"er is zoveel gaande in het heel proces dat je bij geen van de ouders terecht kan zijn om je dagelijkse dingen te bespreken. Ik kon mijn hart bij de rechter luchten middels het gesprek."	4.3%
"korter dan gedacht"	1	Geen nadere toelichting gegeven.	4.3%
"normaal"	1	Geen nadere toelichting gegeven.	4.3%
"leuk en prettig"	2	Geen nadere toelichting gegeven.	8.7%
"niet slecht"	1	"de rechter was aardig en heeft goed naar me geluisterd."	4.3%
Totaal	11		47.8%

⁷⁵³. Zie vraag 16: *Kun je uitleggen hoe je het gesprek met de rechter vond?*

Tabel 29 Vervolg

Ervaring	Aantal respondenten	Argumenten	Totale percentage per antwoord-categorie
<i>Minder prettige ervaringen</i>			
"een beetje raar en vreemd"	3	"ik vond het gesprek een beetje raar en vreemd omdat ik bang was. Als ik bij papa zou gaan wonen dan zou mama alleen blijven en als ik bij mama zou wonen zou papa alleen blijven." (1) de overige twee respondenten hebben hun antwoord niet <i>toegelicht</i> .	13%
"een beetje in de war"	1	Geen nadere toelichting gegeven.	4.3%
"een beetje slecht"	1	Geen nadere toelichting gegeven.	4.3%
"zeer emotioneel en heel bang"	1	"zeer emotioneel en heel bang omdat ik nog jong was en het leek erop alsof alles herleefde."	4.3%
Totaal	6		25.9%
<i>Andersoortige ervaringen</i>			
"kon passeren"	1	"Ze hadden me geen vragen gesteld waarvan ik de antwoorden niet kende."	4.4%
"snel en simpel"	1	"na de eerste twee vragen voelde ik me vrij met het beantwoorden van de vragen."	4.4%
Totaal	2		8.8%

8.3 Beantwoording onderzoeksvragen

In dit hoofdstuk heb ik getracht om aan de hand van de resultaten uit de vragenlijsten antwoord te verkrijgen op de volgende vraag: "Wat vinden de in mijn onderzoek bevroegde kinderen (van gescheiden ouders) over hun hoorrecht binnen de echtscheidingsprocedure van de ouders en voogdijvoorziening na echtscheiding en wat is hun ervaring ten aanzien van het kindgesprek?"

Uit de antwoorden van de respondenten volgt dat de meerderheid van hen het wel belangrijk vindt om een stem te hebben bij de vaststelling van het gezag en hun verblijfplaats na de scheiding van hun ouders. Dit blijkt onder meer uit hun bereidwilligheid (80 respondenten/77.7%) om naar de rechter te gaan om over de gevolgen van de echtscheiding van hun ouders en in het bijzonder over hun woonplaats na de scheiding van hun ouders te praten. Volgens deze 80 respondenten zijn kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar al in staat om aan de rechter te

vertellen over hoe zij denken over de (gevolgen van de) scheiding van hun ouders. Het meest aangehaalde argument hiervoor is dat kinderen van deze leeftijd al oud genoeg zijn om hierover te praten en te zeggen bij wie ze willen wonen.

Voorts concludeer ik uit de antwoorden van de respondenten dat zij onder het hebben van een stem binnen het scheidingsproces niet alleen “naar de rechter gaan voor een kindgesprek” verstaan, maar dat zij hiermee eveneens bedoelen dat zij ook zelf bepaalde beslissingen kunnen nemen. Dit blijkt onder andere uit de antwoorden die de respondenten op de vragen over de beslissing ten aanzien van hun verblijfplaats⁷⁵⁴ en de capaciteit van het kind om over zijn verblijfplaats te kunnen beslissen,⁷⁵⁵ hebben gegeven. Zo vindt 44.1 % van de bevroegde respondenten (45 respondenten) dat de beslissing over de verblijfplaats bij de kinderen moet liggen en is 82% van de bevroegde respondenten (85 respondenten) de mening toegedaan dat kinderen in staat zijn om zelf de beslissing over hun verblijfplaats na de scheiding van hun ouders te nemen. Uit de antwoorden van de 103 bevroegde respondenten blijkt dus dat kinderen van gescheiden ouders wel hun stem willen laten horen wanneer er na de echtscheiding van hun ouders, beslissingen over hen worden genomen.

In het kader van de uitoefening van hun hoorrecht verwachten de respondenten wel van de rechter dat hij tijdens het kindgesprek aardig moet zijn, in gemakkelijke taal met hen moet praten en ook de vragen in gemakkelijke taal moet stellen, rustig naar hen moet luisteren wanneer zij iets aan hem willen vertellen, in een aparte kamer met hen moet praten, dat hun ouders niet erbij mogen zijn wanneer de rechter aan hen vraagt bij welke ouder zij na de scheiding willen wonen en dat de rechter eerst aan hen moet vragen om hun mening kenbaar te maken aan hun ouders.

Voorts vinden de meeste respondenten (50 respondenten/ 48.5%) dat de rechter datgene wat zij tijdens het kindgesprek aan hem hebben verteld, wel aan hun ouders mag vertellen met als meest aangehaalde argument dat hun ouders moeten weten hoe zij zich voelen en wat hun mening is ten aanzien van de scheiding en hun woonplaats. De overige meningen zijn verdeeld.

Voor wat betreft het gewicht dat aan de mening van het kind dient te worden toegekend, vindt de meerderheid van de respondenten (46 respondenten/ 44.7%) dat

⁷⁵⁴. Zie vraag 5 van de vragenlijst; *“Wie zou volgens jou moeten beslissen bij welke ouder de kinderen gaan wonen wanneer ouders gaan scheiden?”*

⁷⁵⁵. Zie vraag 6 van de vragenlijst; *“Denk je dat een kind zelf kan beslissen bij wie het wil wonen?”*

de rechter al hun wensen dient te volgen bij zijn eindbeslissing omdat de kinderen onder de scheiding van hun ouders lijden. De overige meningen zijn verdeeld.

Daarnaast vindt ongeveer drie kwart van de respondenten (73.8%) dat de rechter hen, na het kindgesprek opnieuw moet oproepen om hen uit te leggen hoe zijn beslissing over de voor hen belangrijke gevolgen van de scheiding van hun ouders luidt met als meest aangehaalde argument dat het kind dan weet wat de beslissing van de rechter is en waarom hij zo een beslissing heeft genomen.

Ten aanzien van het hoorrecht van het kind bij de vaststelling van de omgangsregeling vindt de meerderheid van de respondenten (78 respondenten/ 74.7%) het eveneens belangrijk dat het kind aan de rechter moet kunnen vertellen of hij nog contact wenst te hebben met de andere ouder en hoe dit contact volgens hem zou kunnen plaatsvinden. Zo is een groot aantal respondenten (90 respondenten/ 87.4 %) de mening toegedaan dat de rechter het kind dient te betrekken bij de vaststelling van de omgangsregeling en deze niet eigendunkelijk mag bepalen. Bijna de helft van deze respondenten vindt (43.7%) dat kinderen tussen de twaalf jaar en veertien jaar in staat zijn om aan de rechter te kunnen vertellen of zij contact willen hebben met de andere ouder. Daarnaast vindt een klein aantal respondenten dat leeftijd niet doorslaggevend dient te zijn voor het kindgesprek.

Voor wat betreft de ervaringen van de respondenten met het kindgesprek blijkt uit de vragenlijst dat maar een klein aantal van de bevroegde respondenten (23 respondenten/ 22.3%) is opgeroepen voor het kindgesprek. Hiervan was meer dan de helft (12 respondenten/ 52.2%) nog geen twaalf jaar tijdens dit gesprek. Het voorgaande komt overeen met de leeftijd die de respondenten voorstellen voor het kindgesprek. Zo geeft ongeveer 30% van de respondenten (30 respondenten) aan dat ook kinderen beneden de twaalf jaar in staat zijn om hun mening te geven over de rechtsgevolgen van de scheiding van hun ouders. Echter, de meerderheid vindt dat kinderen vanaf twaalf jaar in staat zijn om aan de rechter te vertellen hoe zij over de (rechts)gevolgen van de scheiding van hun ouders denken. Wellicht heeft dit te maken met de uitleg die aan het begin van de vragenlijst aan de respondenten werd gegeven over *'de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008'*, waarbij aan hen werd verteld dat de wet rechters verplicht om kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar te horen.

De oproeping voor het kindgesprek geschiedde in de meeste gevallen (19 respondenten/ 82.6%) via een van de ouders terwijl in enkele gevallen de respondenten dit gezamenlijk van hun ouders vernamen. De meeste respondenten (14 respondenten/

60.9%) die naar het kindgesprek zijn geweest, wilden liever niet naar dit gesprek daar zij onder andere bang waren om naar dit gesprek te gaan. Uit hun antwoorden valt niet af te leiden waarvoor zij specifiek bang waren. Zo is het niet duidelijk of zij voor hun eigen ouders of meer voor de rechter en de omgeving van het Kantongerecht bang waren. Volgens de respondenten betrof het gesprek overwegend over hun gewenste woonplaats na de scheiding van hun ouders (56.5%).

Ondanks de uiteenlopende meningen en ervaringen van de respondenten ten aanzien van het kindgesprek, kan uit hun antwoorden afgeleid worden dat de meeste van hen (11 respondenten/ 47.8%) dit gesprek positief heeft ervaren. Voorts zijn er eveneens respondenten die het gesprek minder prettig hebben ervaren omdat zij onder andere bang waren om een keuze te maken tussen de ouders daar zij het gevoel hadden dat zij de andere ouder voor wie zij niet hadden gekozen, alleen of in de steek zouden laten. Eén van de respondenten ervoer het gesprek minder prettig omdat dit gesprek hem het gevoel gaf alsof hij het echtscheidingsproces van zijn ouders opnieuw beleefde. Gelet op deze minder prettige ervaringen van respondenten rijst bij mij de vraag of het kindgesprek altijd gewenst is binnen scheidingsprocedures van ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding. Dit verdient mijns inziens nader onderzoek.

Uit dit hoofdstuk komt duidelijk naar voren dat kinderen inspraak willen bij de vaststelling van hun verblijfplaats, het gezag en de omgangsregeling tijdens de echtscheiding van hun ouders.

Toetsing, conclusies en aanbevelingen

Dit laatste deel van mijn onderzoek bestaat uit twee hoofdstukken. In hoofdstuk 9 komt de toetsing van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding in de Surinaamse wetgeving en rechtspraak aan het toetsingskader aan de orde. Dit toetsingskader is aan de hand van de internationale normen en richtlijnen inzake het hoorrecht van het kind opgesteld. Hoofdstuk 10 is het afsluitende hoofdstuk waarin de centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek wordt beantwoord. In dit hoofdstuk worden eveneens de conclusies en aanbevelingen van dit onderzoek gepresenteerd. Deze conclusies en aanbevelingen vloeien voort uit de onderzoeksresultaten van het juridisch dogmatisch en empirisch onderzoek en de toetsing van hoorrecht van het kind in de wetgeving en rechtspraak aan het toetsingskader.

Hoofdstuk 9

Toetsing van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding in de Surinaamse wetgeving en rechtspraak aan de internationale standaarden

Introductie

In de voorgaande hoofdstukken is uitgebreid ingegaan op de wijze waarop het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding in de Surinaamse wetgeving wordt gewaarborgd en in de rechtspraak wordt toegepast. Voorts zijn eveneens de meningen en ervaringen van de Surinaamse kinderen (die de scheiding van hun ouders hebben meegemaakt) over het hebben van een stem in voornoemde procedures belicht.

In dit hoofdstuk wordt nagegaan in hoeverre het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding in de wetgeving en de toepassing hiervan in de rechtspraak, in overeenstemming zijn met de internationale standaarden. Hierbij zullen de Surinaamse wetgeving en rechtspraak getoetst en beoordeeld worden aan de hand van de normen, die deel uitmaken van mijn toetsingskader. Met wetgeving wordt niet alleen de formele wetten met betrekking tot het hoorrecht van het kind bedoeld maar ook andere regelgeving op dit gebied die bedoeld is om deze wetten in de praktijk toe te passen waaronder het Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantonrechten in Suriname. Zoals eerder al is aangegeven, is dit toetsingskader gebaseerd op de internationale standaarden betreffende het hoorrecht van het kind in het IVRK, AVRМ, IVBPR, de tot deze verdragen behorende General Comments alsook de Advisory opinion en de judgements van de Inter-American Commission on Human Rights en de Europese Guidelines on Child-friendly Justice. Voorts zijn bij de toetsing van bepaalde onderwerpen eveneens de meningen en ervaringen van de kinderen, die betrokken waren bij het invullen van de vragenlijsten, meegenomen. Dit betekent echter niet dat de wetgeving en rechtspraak eveneens aan de uitkomsten van deze vragenlijsten worden getoetst. De resultaten van deze vragenlijsten worden slechts als bron van informatie meegenomen bij de toetsing en behoren niet tot mijn toetsingskader.

In de hiernavolgende paragrafen wordt het hoorrecht van het kind in de wetgeving en de rechtspraak afzonderlijk getoetst aan de volgende normen:

1. de beoordeling van de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen;
2. de informatievoorziening aan het kind over het kindgesprek;
3. de kindvriendelijke omstandigheden van het kindgesprek;
4. het rechtstreeks horen, het horen via een vertegenwoordiger en de juridische bijstand voor het kind;
5. de inhoud en duur van het kindgesprek;

6. de duur van de afhandeling van rechtszaken waarbij kinderen zijn betrokken en
7. de mededeling en uitleg van de eindbeslissing van de rechter aan het kind.

In de laatste paragraaf worden de bevindingen van dit hoofdstuk gepresenteerd en worden enkele belangrijke conclusies getrokken aan de hand van de verkregen resultaten.

9.1 De beoordeling van de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen

Toetsingskader/normen

Volgens de internationale norm(en) dienen alle kinderen die in staat zijn om hun mening te vormen, de mogelijkheid te krijgen om hun mening kenbaar te maken in alle aangelegenheden die hen aangaan.⁷⁵⁶ Staten dienen te allen tijde als uitgangspunt te hebben dat ieder kind in staat is om zijn mening te vormen en dienen de voornoemde capaciteit van het kind altijd te beoordelen.⁷⁵⁷ Voorts dient de capaciteit van het kind om zijn mening te kunnen vormen niet alleen op basis van de leeftijd van het kind beoordeeld te worden en vormt het ontwikkelingsniveau van het kind eveneens een belangrijke factor bij deze beoordeling.⁷⁵⁸ Daarnaast hoeft het kind niet alle aspecten van de zaak te begrijpen maar dient hij voldoende te begrijpen om een eigen mening op een passende manier te kunnen vormen.⁷⁵⁹ Aangezien er geen nadere definities of richtlijnen voor staten zijn gegeven voor de begrippen 'voldoende begrijpen' en een mening op 'een passende manier' vormen, ligt het aan verdragsstaten om hier invulling aan te geven. Daarnaast dient bij de beoordeling van de capaciteit van het kind ook rekening gehouden te worden met zowel verbale als non-verbale vormen van communicatie en dient er rekening gehouden te worden met kinderen die het moeilijk hebben om hun mening te

^{756.} Artikel 12 IVRK.

^{757.} CRC/C/GC/12/2009, par. 21, pag. 6; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter III, par. 34, pag. 51; Detrick 1999, pag. 214-218; Thorburn Stern 2017, pag. 56.

^{758.} Inter-American Commission On Human Rights, The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Car, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013, pag.108.

^{759.} CRC/C/GC/12/2009, par. 21, pag. 7; Mol 2022, pag. 25.

laten horen zoals kinderen met een beperking, inheemse en migrerende kinderen en kinderen die de Nederlandse taal niet machtig zijn.⁷⁶⁰

Toetsing van de wetgeving aan de norm(en)

Volgens artikel 1:119a lid 1 BRv (*“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”*) dient de rechter het kind in alle aangelegenheden die hem betreffen, in de gelegenheid te stellen om zijn mening kenbaar te maken, indien hij in staat is om zijn mening te vormen. Voorts geeft de wetgever aan dat het kind dat de leeftijd van twaalf jaar heeft bereikt of ouder is, in elk geval gehoord dient te worden. Volgens de memorie van toelichting op artikel 1:119a BRv⁷⁶¹ is bij het opstellen van deze wet uitgegaan van het standpunt dat de minderjarige ten aanzien van kwesties die zijn gezagssituatie en zijn daarmee samenhangende persoonlijke levenssfeer betreffen, tot op zekere hoogte, *in de eerste plaats afhankelijk van zijn leeftijd*, in staat is om een eigen mening te vormen. Met *“leeftijd”* in deze zinsnede wordt de kalenderleeftijd van het kind bedoeld. Daarnaast is de rechter eveneens bevoegd om kinderen jonger dan twaalf jaar te horen waarbij de ontwikkeling en het denkniveau van het kind bepalend zijn voor het in gesprek gaan en het beoordelen van de inhoud van het gesprek met deze kinderen.

Uit het bovenstaande wordt geconcludeerd dat de rechter bevoegd is om alle kinderen die in staat zijn om hun mening te vormen, te horen maar dat de verplichting om de kinderen actief op te roepen en te horen slechts bestaat ten aanzien van kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar. Uitgaande van de internationale standaarden vormt de leeftijdsgrens van twaalf jaar mijns inziens een beperking voor de uitoefening van het hoorrecht van kinderen beneden deze leeftijd, daar de rechter niet verplicht is om hun capaciteit te beoordelen en hen in de gelegenheid te stellen om hun mening kenbaar te maken.

Volgens de wetgever is de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen in de eerste plaats afhankelijk van zijn kalenderleeftijd. Dit uitgangspunt van de wetgever is niet in overeenstemming met de normen betreffende de beoordeling

^{760.} CRC/C/GC/14/ 2013, par. 20, pag.6; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 108, pag. 79; Landsdown 2001, pag.2; Landsdown 2011, pag. 20; Parkes 2015, pag. 32; Thorburn Stern 2017, pag. 56; Inter-American Court on Human Rights, Case of Furlan and Family v. Argentina, Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of august 31, 2012. Series C No. 246, para. 229; Inter-American Commission On Human Rights, The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Car, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013, pag.108.

^{761.} Wet van 20 februari 2008, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B. 1935 no. 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100), Memorie van Toelichting, pag. 8-10.

van de capaciteit van het kind om diens mening te vormen, aangezien de capaciteit van het kind niet alleen aan de hand van de leeftijd maar ook aan de hand van zijn ontwikkelingsniveau beoordeeld dient te worden volgens deze normen.⁷⁶² Voorts wordt het hanteren van een leeftijdsgrens voor het horen van minderjarigen juist afgeraden door voornoemde internationale standaarden.

Toetsing van de rechtspraak aan de norm(en)

Uit mijn empirisch onderzoek en met name het dossier- en observatieonderzoek en de interviews met de voogdijrechters blijkt dat de rechter niet alle kinderen oproept en hoort in de voogdijprocedure na de echtscheiding van hun ouders. Uit de interviews volgt dat de rechter de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen en te uiten tijdens het kindgesprek vaststelt. Voorts blijkt dat de rechter deze capaciteit van het kind op basis van haar eigen kennis en ervaringen vaststelt, omdat er geen vooraf vastgestelde richtlijnen voor de rechters aanwezig zijn aan de hand waarvan zij de capaciteit van het kind kunnen vaststellen. Uit de interviews blijkt eveneens dat de rechters niet worden opgeleid in het toetsen van de capaciteit van deze kinderen en dat zij de capaciteit van het kind derhalve op basis van hun eigen kennis en ervaringen trachten te beoordelen.

Volgens de rechters worden de kinderen eerst opgeroepen voor het gesprek en wordt tijdens dit gesprek nagegaan of zij in staat zijn om hun mening te vormen. Echter, niet alle kinderen die de leeftijd van twaalf jaar hebben bereikt, worden opgeroepen en gehoord. Uit de observatie van de voogdijzittingen en het interview met de rechters blijkt dat het oproepen en horen van kinderen doorgaans alleen plaatsvindt in zaken waarbij er een onenigheid is tussen ouders omtrent onder andere het gezag, hoofdverblijfplaats en contact tussen ouder en kind. Zo ziet de rechter af van hun hoorrecht indien de ouders na de scheiding heel gemoedelijk met elkaar omgaan, goede afspraken met elkaar hebben gemaakt ten aanzien van de kinderen en een goede verstandhouding met elkaar hebben. In dergelijke gevallen worden de kinderen niet door de rechter opgeroepen voor het kindgesprek en vindt er evenmin een beoordeling van de capaciteit van de desbetreffende kinderen plaats om een mening te kunnen vormen en te uiten. Voornoemde werkwijze van de rechter blijkt in strijd te zijn met de internationale normen, aangezien volgens deze normen alle kinderen, *die in staat zijn om een mening te vormen*, de gelegenheid dienen te krijgen om te worden gehoord en deze normen geen ruimte openlaten voor rechters om af

⁷⁶². CRC/C/GC/12/2009, par. 28-30, pag. 15; Inter-American Commission On Human Rights, The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Car, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013, pag.108; Henderson-Dekort 2023, pag. 43.

te wijken van deze bepaling in gevallen waarbij ouders het onderling eens zijn over de voorzieningen betreffende de kinderen.

Voorts blijkt uit de observaties, het dossieronderzoek en het interview met de rechters dat er in sommige uitzonderlijke gevallen eveneens kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar worden gehoord tijdens de voogdijprocedure na de echtscheiding van hun ouders. Dit is meestal het geval wanneer er een geschil is tussen de ouders over de voorzieningen ten aanzien van de kinderen na de scheiding en er zowel kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar als kinderen vanaf twaalf jaar in hetzelfde gezin aanwezig zijn. Merkt de rechter bij de behandeling van een dergelijke complexe voogdijzaak dat er behalve kinderen van twaalf jaar en ouder ook kinderen beneden de twaalf jaar aanwezig zijn in het gezin, dan worden alle kinderen opgeroepen voor het kindgesprek. Vervolgens beoordeelt de rechter tijdens het kindgesprek de capaciteit van zowel de kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar als van die beneden deze leeftijd om een mening te kunnen vormen. Kinderen onder de twaalf worden dus doorgaans niet opgeroepen voor het kindgesprek (tenzij er oudere broers/zussen binnen het gezin zijn). De capaciteit van deze kinderen wordt evenmin getoetst en beoordeeld. Deze werkwijze van de rechter is eveneens in strijd met de internationale normen. Zoals eerder is aangegeven, dienen alle kinderen in de gelegenheid gesteld te worden om te worden gehoord, indien zij in staat zijn om hun mening te vormen. Het feit dat de capaciteit van de twaalf minners alleen in uitzonderlijke gevallen wordt beoordeeld en zij slechts in deze gevallen worden gehoord, druist in tegen de voornoemde internationale normen.

Concluderend kan gesteld worden dat de leeftijd van het kind ook in de rechtspraktijk een belangrijke factor vormt bij de beoordeling van de capaciteit van het kind om zijn mening te kunnen vormen daar eerder kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar worden opgeroepen en gehoord tijdens het kindgesprek. Daarnaast is de concrete omstandigheid van het geval (wel of geen geschil tussen de ouders) eveneens bepalend voor het kindgesprek met de rechter. Dit is in strijd met de normen betreffende de beoordeling van de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen, daar volgens deze normen de rechter ervan uit dient te gaan dat alle kinderen in staat zijn om een mening te vormen en voornoemde capaciteit van het kind altijd beoordeeld dient te worden.

Vermeldenswaard is dat uit de resultaten van de vragenlijsten blijkt dat een groot deel van de bevraagde kinderen de leeftijd van het kind wel als een belangrijke factor beschouwen voor de beoordeling van zijn capaciteit om een mening te

kunnen vormen en te uiten. Zo blijkt uit de vragenlijst dat meer dan de helft van de bevroegde kinderen hun antwoord aan een specifieke leeftijd heeft gekoppeld op de vraag over wanneer een kind wel zelf aan de rechter kan vertellen bij wie het na de scheiding van zijn ouders wil wonen. Volgens de meerderheid van deze respondenten zijn kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar in staat om zelf te vertellen waar zij na de scheiding van hun ouders willen wonen.⁷⁶³ Voorts geeft de meerderheid van de respondenten aan dat kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar in staat zijn om aan de rechter te vertellen over hoe zij denken over de (gevolgen van de) scheiding van hun ouders⁷⁶⁴ en op welke wijze zij contact zouden willen hebben met de andere ouder.⁷⁶⁵

Voorts blijkt uit het dossier-onderzoek en de observaties van de voogdijzittingen dat de rechter in sommige complexe voogdijzaken het BuFaz of een externe gedragsdeskundige betreft bij de zaak waarbij aan hen wordt gevraagd om een onderzoek te doen en advies uit te brengen. In dergelijke gevallen worden de kinderen ongeacht hun leeftijd altijd betrokken bij dit onderzoek middels onder andere kindgesprekken of observaties. Voornoemde betrokkenheid van het kind is gebaseerd op het uitgangspunt dat kinderen altijd een mening hebben en dat kinderen in de gelegenheid gesteld moeten worden om hun mening kenbaar te maken aangezien er een beslissing over het kind genomen dient te worden.⁷⁶⁶ De beoordeling van de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen en te uiten vindt tijdens de kindgesprekken of observaties plaats. De meningen van de kinderen worden eveneens opgenomen in het adviesrapport dat aan de rechter wordt gepresenteerd. Voornoemde werkwijze van het BuFaz en de gedragsdeskundigen is wel in overeenstemming met de normen betreffende de beoordeling van de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen daar zij alle kinderen, ongeacht hun leeftijd, betrekken bij hun onderzoek en er altijd een beoordeling plaatsvindt van de capaciteit van het kind om zijn mening te kunnen vormen.

^{763.} Dit blijkt uit de antwoorden op vraag 7 van de vragenlijst.

^{764.} Dit blijkt uit de antwoorden op vraag 28 van de vragenlijst: *“Hoe oud moeten de kinderen, volgens jou, zijn om aan de rechter te kunnen vertellen hoe zij denken over de (gevolgen van de) scheiding van hun ouders? En waarom?”*

^{765.} Dit blijkt uit de antwoorden op vraag 42 van de vragenlijst: *“hoe oud moeten kinderen volgens jou zijn om aan de rechter te kunnen vertellen of en zo ja, op welke wijze zij wel contact willen hebben met de andere ouder? En waarom?”*.

^{766.} Dit blijkt vooral uit het interview met de gedragsdeskundigen.

9.2 De informatievoorziening aan het kind over het kindgesprek

Toetsingskader/normen

Volgens de internationale standaarden oftewel normen dient het kind voorafgaand aan het kindgesprek en wel bij zijn oproeping alle relevante informatie over dit kindgesprek te verkrijgen.⁷⁶⁷ Zo dient het kind over de volgende zaken geïnformeerd te worden, te weten: zijn recht om zijn mening te uiten over alle zaken die hem aangaan, alsook in alle gerechtelijke en administratieve besluitvormingsprocessen die hem aangaan waaronder ook de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding;⁷⁶⁸ de impact die zijn geuite mening zal hebben op de uitkomst;⁷⁶⁹ de manieren waarop hij zijn mening kenbaar kan maken namelijk rechtstreeks of via een vertegenwoordiger⁷⁷⁰ en ten slotte over zaken betreffende hoe, wanneer en waar het kindgesprek zal plaatsvinden en wie allemaal aanwezig zullen zijn tijdens het kindgesprek.⁷⁷¹

Voorts is de beslisser oftewel de rechter verantwoordelijk voor het adequaat informeren van het kind over het kindgesprek, door aan hem praktische informatie te geven over het hoe, wanneer en waar het kindgesprek zal worden gehouden en wie dit gesprek met hem zal voeren. Voor wat betreft de informatie over de rol van het kind (het recht om te worden gehoord; de impact van zijn mening op de eindbeslissing en wijzen waarop hij zijn mening kenbaar kan maken) kunnen ook anderen, zoals ouders, maatschappelijk werkers enz., op verzoek van de rechter de taak krijgen om het kind hierover te informeren.⁷⁷²

Toetsing van de wetgeving aan de norm(en)

In de wetgeving zijn geen bepalingen opgenomen ten aanzien van de informatievoorziening aan het kind over het kindgesprek. Voorts voorziet het Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten in Suriname⁷⁷³, waarin eveneens procedurele regels met betrekking tot familie- en echtscheidingszaken zijn opgenomen, evenmin in bepalingen met betrekking tot het kindgesprek en de

^{767.} General Comment 12 van het Kinderrechtencomité, de Guidelines on Child-friendly Justice, de Inter-American Court on Human Rights en de Inter-American Commission on Human Rights (eventueel de vindplaats vermelden (zie hieronder verwijderde voetnoten 284 t/m 287).

^{768.} CRC/C/GC/12/2009, par. 41, pag. 10; Mol 2022, pag. 39.

^{769.} CRC/C/GC/12/2009, par. 41, pag. 10; Mol 2022, pag. 40.

^{770.} CRC/C/GC/12/2009, par. 41, pag. 10; Mol 2022, pag. 40.

^{771.} CRC/C/GC/12/2009, par. 41, pag. 10; Mol 2022, pag. 40.

^{772.} CRC/C/GC/12/2009, par. 41, pag. 10; Mol 2022, pag. 40.

^{773.} <https://rechtspraak.sr/wp-content/uploads/2021/10/Procesreglement-voor-civiele-zaken-bij-het-Hof-van-Justitie-en-de-Kantongerechten.pdf>.

informatievoorziening aan het kind over dit gesprek. Daarnaast volgt uit de interviews met de rechters dat er ook geen professionele standaarden door en onderlinge afspraken tussen de rechters zijn gemaakt met betrekking tot de informatievoorziening van het kind over het kindgesprek. Derhalve kan geconcludeerd worden dat de huidige wet- en regelgeving niet aan de normen met betrekking tot dit onderwerp voldoet.

Toetsing van de rechtspraak aan de norm(en)

Uit observaties van de voogdijzittingen en het interview met de rechters blijkt dat de kinderen in de praktijk via de ouder, bij wie zij ten tijde van de voogdijprocedure verblijven, worden opgeroepen voor het kindgesprek. De kinderen krijgen geen aparte schriftelijke uitnodiging van de rechter en ontvangen evenmin een brochure met alle relevante informatie over het kindgesprek. In de praktijk worden de kinderen eveneens door hun ouder(s) geïnformeerd over het kindgesprek. Echter, er zijn geen richtlijnen voor de ouders over hoe zij hun kinderen hierover dienen te informeren en de rechter vertelt evenmin aan hen over wat zij aan de kinderen dienen te vertellen over het kindgesprek. Hierdoor bepalen de ouders in de praktijk zelf op welke wijze zij hun kinderen hierover zullen informeren. Voorts is het niet gebruikelijk binnen de Surinaamse rechtspraak dat er hulpverlening voor de kinderen in het kader van de scheiding wordt ingezet die de kinderen eventueel over dit kindgesprek zou kunnen informeren. Die mogelijkheid bestaat tot nog toe niet in Suriname.

Uit de vragenlijst blijkt dat de kinderen op verschillende wijzen door hun ouders waren geïnformeerd over het kindgesprek. Uit de antwoorden van de respondenten blijkt dat aan hen werd verteld dat zij door de rechter waren opgeroepen voor een gesprek over onder andere hun gewenste verblijfplaats na de scheiding van hun ouders (26.08%) of de scheiding van hun ouders (30.43%). In geen van de gevallen werden de kinderen geïnformeerd over de aanwezigen tijdens het kindgesprek, de duur van het kindgesprek, de vragen die het kind tijdens dit gesprek kon verwachten, of het kind verplicht was om naar het gesprek te gaan en wat er na het kindgesprek met de mening van het kind zou gebeuren.

Uit de interviews met het BuFaz en de gedragsdeskundigen blijkt dat zij de kinderen eveneens via hun ouders laten oproepen voor de gesprekken en observaties indien zij in complexe voogdijzaken door de rechter worden ingezet om een kindonderzoek te verrichten en advies uit te brengen. Ook in deze gevallen vernemen de kinderen van hun ouders dat zij door het BuFaz of de gedragsdeskundige zijn opgeroepen.

Uit observaties van de voogdijzittingen, het interview met de rechters en de antwoorden van de kinderen op de vragenlijst wordt geconstateerd dat de informatie-

verschaffing aan de kinderen voorafgaand aan het kindgesprek niet voldoet aan de internationale standaarden oftewel normen met betrekking tot dit onderwerp. Volgens de internationale normen dient de rechter het kind informatie te verschaffen over hoe, wanneer en waar het kindgesprek zal worden gehouden en wie dit gesprek met hem zal voeren. Voorts kunnen ouders op verzoek van de rechter belast worden met de informatieverstopping aan het kind over zijn rol waaronder zijn recht om te worden gehoord; de impact van zijn mening op de eindbeslissing en de wijze waarop het kind zijn mening kenbaar kan maken. Aangezien de kinderen in de praktijk door hun ouders worden geïnformeerd over het kindgesprek en er geen adequate richtlijnen zijn over hoe en wat de ouders precies over het kindgesprek aan het kind dienen te vertellen, bestaat de kans op willekeur in de informatieverstopping door ouders en is evenmin duidelijk of de ouders het kind adequaat informeren over zijn rol (zijn recht om te worden gehoord; de impact van zijn mening op de eindbeslissing en de wijze waarop het kind zijn mening kenbaar kan maken). Uit de antwoorden van de kinderen uit de vragenlijst blijkt dat deze informatievoorziening in hun geval niet conform de voornoemde internationale normen had plaatsgevonden.

Ook de wijze waarop de kinderen in de praktijk worden geïnformeerd over een gesprek met het BuFaz of de gedragsdeskundige is niet in lijn met de internationale standaarden, aangezien ook in deze gevallen de informatieverstopping over dit gesprek aan het kind via zijn ouders geschiedt en er evenmin adequate richtlijnen over deze informatieverstopping zijn ontwikkeld. Derhalve kunnen dezelfde gebreken die bij de informatieverstopping voorafgaand aan het kindgesprek met de rechter zijn aangehaald, ook hier worden genoemd.

9.3 De kindvriendelijke omstandigheden van het kindgesprek

Toetsingskader/normen

De kindvriendelijke omstandigheden van het kindgesprek hebben onder andere betrekking op de inrichting van de ruimte waarin het kindgesprek zal plaatsvinden; de veiligheid van het kind; de taal, kleding en houding van de rechter ten opzichte van het kind en de aanwezigheid tijdens het kindgesprek.

Volgens de normen die betrekking hebben op de inrichting van de ruimte waarin het kindgesprek zal plaatsvinden, dient de omgeving waarin kinderen gehoord worden, veilig en voor zover mogelijk kindvriendelijk ingericht te zijn, zodat het

kind vrijelijk zijn mening kan uiten.⁷⁷⁴ Derhalve dienen zowel de wachtruimte als de kamer, waarin het kindgesprek gevoerd zal worden, voor zover mogelijk op een kindvriendelijke manier te worden ingericht⁷⁷⁵ en wordt aanbevolen om het kindgesprek niet in de grote rechtszaal, maar in een aparte kamer, die kindvriendelijk is ingericht, te voeren.⁷⁷⁶ Daarnaast dient het kind, alvorens het kindgesprek aanvangt, vertrouwd te worden gemaakt met onder andere de inrichting van de rechtszaal of andere voorzieningen en de rollen en identiteiten van de betrokken ambtenaren die aanwezig zullen zijn tijdens het kindgesprek.⁷⁷⁷

Conform de normen met betrekking tot de veiligheid van het kind dient de veiligheid van het kind altijd gegarandeerd te zijn tijdens het kindgesprek door onder andere het treffen van voorzorgsmaatregelen teneinde het risico van geweld of andere negatieve gevolgen van het gebruik maken van het hoorrecht te minimaliseren.⁷⁷⁸ Zo dienen rechters bij complexe echtscheidings- en voogdijzaken ook bij voorbaat rekening te houden met de eventuele negatieve gevolgen van het kindgesprek voor het kind. Daarnaast moet het kind bij voorkeur niet in een openbare zitting worden gehoord, maar tijdens een vertrouwelijk gesprek.⁷⁷⁹

Voorts dient het kindgesprek in kindvriendelijke taal te geschieden, die begrijpelijk is voor het kind en dient de rechter de taal te spreken die het kind verstaat en die rekening houdt met het bevattingsvermogen van het kind.⁷⁸⁰ Derhalve is het noodzakelijk dat de rechter tijdens het kindgesprek communicatiemethoden gebruikt, die aangepast zijn aan de behoeften van kinderen.⁷⁸¹ Daarnaast dient de rechter tijdens het kindgesprek respectvol om te gaan met het kind en dient deze rekening te houden met de leeftijd en rijpheid, gevoeligheid, behoeften, begripsniveau en eventuele communicatieproblemen van het kind.⁷⁸² Rechters en

⁷⁷⁴. CRC/C/GC/12/ 2009, par. 134, pag. 26 ; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 54-63, pag. 29-30; de Inter-American Commission On Human Rights, The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Care, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013, pag.109.

⁷⁷⁵. Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 62, pag. 30.

⁷⁷⁶. Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 112, pag. 80.

⁷⁷⁷. Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 54, pag. 29.

⁷⁷⁸. CRC/C/GC/12/ 2009, par. 134, pag. 27.

⁷⁷⁹. CRC/C/GC/12/2009, par. 43 in Inter-American Commission On Human Rights, The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Care, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013, pag.109.

⁷⁸⁰. Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 54, pag. 29, Lieber, FJR 2018/40, afl. 6, pag.1.

⁷⁸¹. Inter-American Commission On Human Rights, The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Care, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013, pag.108.

⁷⁸². Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 54, pag. 29.

alle andere professionals die met kinderen werken dienen bij voorkeur regelmatig opgeleid te worden in de communicatieve vaardigheden, het gebruik van kindvriendelijke taal en de kinderpsychologie.⁷⁸³

Tijdens het kindgesprek is het eveneens belangrijk dat het kind zich op zijn gemak voelt. Derhalve wordt aanbevolen dat de rechters bepaalde formaliteiten zoals het dragen van een pruik en toga achterwege laten.⁷⁸⁴

Volgens de normen betreffende de aanwezigen tijdens het kindgesprek mag het kind niet gestoord, afgeleid of onderbroken worden tijdens het gesprek en dient hij zijn mening vrijelijk te uiten. In de praktijk mogen behalve de rechter, griffier en de eventuele gedragsdeskundige, die de rechter bij het gesprek ondersteunt, geen andere personen toegelaten worden tijdens het kindgesprek. Het is echter wel toegestaan dat het kind zich tijdens het kindgesprek na goedkeuring van de rechter, laat bijstaan door een vertrouwenspersoon.⁷⁸⁵

Toetsing van de wetgeving aan de norm(en)

Conform de memorie van toelichting op artikel 1:119a BRv⁷⁸⁶ is het in het belang van het kind noodzakelijk dat de omstandigheden waarin het horen van het kind plaatsvindt, kindvriendelijk zijn, zodat het kind zich op geen enkele wijze bedreigd of geïntimideerd voelt. Derhalve wordt aanbevolen om het horen van de kinderen in een andere ruimte dan de zittingszaal zoals bijvoorbeeld in de werkkamer van de rechter te doen plaatsvinden, waar de rechter geen ambtskleding hoeft te dragen en hij per geval kan bepalen of het in het belang van het kind is om hem al dan niet in tegenwoordigheid van zijn ouders, voogd, een vertegenwoordiger van het BuFaz of andere personen of instanties te horen.

Voornoemde richtlijnen van de wetgever zijn enigszins in overeenstemming met de normen betreffende de inrichting van de ruimte van het kindgesprek, de kleding van de rechter en de aanwezigen tijdens het kindgesprek. Echter, er ontbreken specifieke richtlijnen betreffende de waarborging van de veiligheid van het kind tijdens het kindgesprek. Het enkel en alleen aangeven dat de omstandigheden waarin het kind gehoord zal worden kindvriendelijk moet zijn zodat het kind

^{783.} CRC/C/GC/12/2009, par. 134, pag. 27; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 67, pag. 65, Landsdown 2011, pag. 155.

^{784.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, Second part, chapter IV, par. 112, pag. 80.

^{785.} Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. D-58, pag. 29.

^{786.} Wet van 20 februari 2008, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B. 1935 no. 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100), Memorie van Toelichting, pag. 10.

zich niet bedreigd of geïntimideerd voelt, is mijns inziens niet voldoende om de veiligheid van het kind te garanderen. Een nadere uitwerking of concretisering van de voornoemde regels van de wetgever in de procesreglementen of middels het opstellen van professionele standaarden hierover zou een betere uitkomst bieden voor de waarborging van de veiligheid van het kind tijdens het kindgesprek. Mijns inziens is een bepaling die duidelijk maakt hoe de veiligheid van het kind tijdens het kindgesprek gewaarborgd dient te worden belangrijk. In dit kader zijn de bepalingen betreffende de vertrouwelijkheid van het kindgesprek onmisbaar. Deze ontbreken momenteel, waardoor de rechter niet verplicht is om tijdens het kindgesprek aan het kind te vragen of hij hetgeen dat zij tijdens het kindgesprek hebben besproken, aan zijn ouders mag vertellen.

Voorts bieden de internationale standaarden het kind de mogelijkheid om zich tijdens het kindgesprek te laten bijstaan door een vertrouwenspersoon.⁷⁸⁷ In de wetgeving en de procesreglementen ontbreekt deze mogelijkheid voor het kind. Derhalve wordt inbreuk gemaakt op een belangrijk recht van het kind dat krachtens de internationale normen aan hem wordt geboden.

Toetsing van de rechtspraak aan de norm(en)

De wachtruimte en ruimte van kindgesprek

Uit de observatie van de voogdijzittingen blijkt dat de kinderen op de dag van het kindgesprek in een lange gang met hun ouders dienen plaats te nemen, die de wachtruimte voorstelt. Hierdoor ontstaat er af en toe ook een gespannen oftevel stressvolle situatie in de wachtruimte in gevallen waarbij kinderen in deze ruimte in contact komen met de andere ouder. Verder bevinden zich ook andere ouders (zonder kinderen) in deze wachtruimte daar hun voogdijzaak eveneens op dezelfde dag verder behandeld zal worden. Voorts is er veel in- en uitloop van mensen in deze wachtruimte aangezien partijen via deze wachtruimte naar de zittingszaal gaan. Voornoemde wachtruimte is mijns inziens niet kindvriendelijk ingericht omdat er slechts enkele stoelen hierin bevinden waar de ouders en kinderen plaats mogen nemen. Voorts is deze ruimte niet voorzien van kindvriendelijke posters of tekeningen om deze aangenaam te maken voor de kinderen.

Het kindgesprek vindt niet in een aparte kamer maar normaal in de zittingszaal/ raadkamer achter gesloten deuren plaats. De inrichting van deze zaal verschilt niet van de andere zittingszalen waarin de overige civiele zaken worden behandeld. Uit mijn waarneming blijkt dat de zittingszaal heel formeel en niet kindvriendelijk is

⁷⁸⁷. Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. D-58 pag. 29.

ingericht aangezien er geen kindvriendelijke meubilair en of tekeningen en posters in deze ruimte zijn aangetroffen die deze minder formeel en ook aangenaam maken voor kinderen.

Gelet op het bovenstaande voldoen noch de wachtruimte noch de zittingszaal waar het kindgesprek wordt gevoerd aan de normen met betrekking tot de kindvriendelijke inrichting van deze ruimtes. Daarnaast wordt het kind, alvorens het kindgesprek aanvangt, evenmin vertrouwd gemaakt met onder andere de inrichting van de rechtszaal of andere voorzieningen en de rollen en identiteiten van de betrokken ambtenaren die aanwezig zijn tijdens het kindgesprek.

Veiligheid van het kind tijdens het kindgesprek

Voor wat betreft de veiligheid van het kind tijdens het kindgesprek blijkt uit de observaties dat de rechter, vooral bij complexe voogdijzaken, wel degelijk rekening houdt met de eventuele negatieve gevolgen van het kindgesprek voor het kind. Zo vindt het kindgesprek niet in het bijzijn van de ouders plaats. Uit de observaties blijkt dat de rechter in sommige complexe voogdijzaken eveneens aan het kind uitlegt dat hetgeen wat hij aan de rechter vertelt vertrouwelijk is en dat er slechts een kort en zakelijke weergave van dit gesprek gegeven zal worden aan zijn ouders. Uit de observaties blijkt dat de rechter dit doorgaans doet in gevallen waarin de kinderen een terughoudende houding hebben tijdens het kindgesprek.

Daarnaast blijkt dat de rechter de mening van het kind nimmer uitgebreid met zijn ouders bespreekt. In gevallen waar de rechter het wel nodig acht om de ouders op de hoogte te stellen van de wensen van het kind, tracht de rechter deze op een zodanige manier over te brengen bij de ouders dat het kind niet in een kwaad daglicht wordt gesteld.

De kleding, taal en houding van de rechter ten opzichte van het kind

Uit de observaties en interviews met de rechters blijkt dat de rechters, het feit dat er in toga en in de rechtszaal wordt gehoord, proberen te compenseren door een vriendelijke houding aan te nemen. Maar nog steeds vindt het kindgesprek wel in toga plaats. Volgens de rechters proberen zij de kinderen tijdens het kindgesprek op hun gemak te stellen door aan hen te vragen of ze willen staan of zitten tijdens het gesprek en een kort en luchtig voorgesprek met ze te houden over hun school, jaardag en hobby's alvorens over te gaan tot het inhoudelijk gesprek. Uit de observaties blijkt dat de rechter zich zoveel als mogelijk vriendelijk en respectvol probeert op te stellen tegenover het kind. Voorts past hij zich tijdens het gesprek aan de leeftijd van het kind. Merkt de rechter tijdens het gesprek dat het kind een

bepaalde vraag niet snapt dan wordt de vraag anders geformuleerd en opnieuw gesteld totdat het kind de vraag begrijpt. Opmerkelijk is dat de rechters hiertoe niet worden opgeleid en ook niet regelmatig worden bijgeschoold op dit gebied waardoor zij het kindgesprek op basis van hun eigen kennis en ervaring voeren. Voornoemde werkwijze van de rechters blijkt wel enigszins in lijn te zijn met de normen betreffende de taal en houding van de rechter ten opzichte van het kind.

De aanwezigen tijdens het kindgesprek

Het kindgesprek vindt in aanwezigheid van de rechter, de griffier en twee ambtenaren van het BuFaz plaats. Volgens de rechters worden er ter waarborging van de vertrouwelijkheid van het kindgesprek geen andere personen zoals ouders en advocaten toegelaten tot het kindgesprek. Dit is eveneens de reden dat zij geen voorstander zijn van het toelaten van een vertrouwenspersoon tijdens het kindgesprek ter ondersteuning van het kind. Volgens de rechters zouden zij in geval van dergelijk verzoek eerst goed overwegen alvorens de voorgestelde (vertrouwens)persoon toe te laten, aangezien zij ervoor willen waken dat hetgeen het kind tijdens het kindgesprek heeft verteld, niet wordt doorverteld aan zijn ouders. Volgens de rechters zouden maatschappelijke werkers of de (klasse) juffrouw wel als vertrouwenspersoon van het kind toegelaten kunnen worden bij het kindgesprek, aangezien zij ervaring hebben met het werken met kinderen en weten wat de gevolgen van het doorspelen van informatie/ de mening van het kind aan zijn ouders, voor het kind kunnen zijn. Deze werkwijze van de rechters blijkt wel enigszins in overeenstemming te zijn met de internationale normen betreffende de aanwezigen tijdens het kindgesprek. Dit blijkt onder andere uit het feit dat de rechters - ondanks de afwezigheid van de wettelijke mogelijkheid tot het meenemen van een vertrouwenspersoon tijdens het kindgesprek- bereid zijn om in gevallen waarbij het kind expliciet hierom vraagt, dit verzoek van het kind in overweging te nemen.

9.4 Het rechtstreeks horen, het horen via een vertegenwoordiger en de juridische bijstand voor het kind

Toetsingskader/normen

Kinderen mogen in familierechtelijke procedures zelf bepalen hoe zij hun mening aan de rechter kenbaar willen maken. Hierbij kan het kind kiezen om rechtstreeks

door de rechter gehoord te worden en het horen via een vertegenwoordiger.⁷⁸⁸ Deze vertegenwoordiger kan een ouder(s), een advocaat, een bijzondere curator of een andere (vertrouwens)persoon zijn. Voorts hebben kinderen eveneens recht op juridische bijstand door een eigen advocaat in gevallen waarbij er onder andere sprake is van een belangenconflict tussen de ouders en het kind en zij een gerechtelijke procedure willen aanspannen tegen hun ouder(s). In gevallen waarin er tegenstrijdige belangen zijn tussen ouders en kinderen, kan de rechter eveneens overgaan tot de benoeming van een bijzondere curator of een andere onafhankelijke vertegenwoordiger, die de mening van het kind kenbaar zal kunnen maken aan de rechter. In al de voornoemde gevallen geldt als hoofdregel dat de vertegenwoordiger voldoende kennis en begrip dient te hebben van de verschillende aspecten van het besluitvormingsproces en dient deze ervaring te hebben in het werken met kinderen.⁷⁸⁹ Voorts dient de vertegenwoordiger van het kind zich ervan bewust te zijn dat hij slechts de belangen van het kind en niet die van de ouders of andere belanghebbenden dient te presenteren.⁷⁹⁰

Toetsing van de wetgeving aan de norm(en)

De wet laat geen ruimte open voor het horen van kinderen via een vertegenwoordiger en juridische bijstand van het kind tijdens de echtscheidingsprocedure en voogdijprocedure na de echtscheiding van zijn ouders en geeft uitdrukkelijk aan dat het horen van een minderjarige in persoon dient te geschieden en niet via derden.⁷⁹¹ Dit horen mag evenmin schriftelijk plaatsvinden. Voorts biedt de wet ook geen mogelijkheid tot het benoemen van een bijzondere curator bij een belangenstrijd tussen de ouders en kinderen gedurende de echtscheidingsprocedure of voogdijprocedure na echtscheiding en kan het kind zich evenmin laten bijstaan door een advocaat tijdens voornoemde procedures. De mogelijkheid tot het meenemen van een vertrouwenspersoon tijdens dit gesprek ontbreekt eveneens. Derhalve kan geconcludeerd worden dat de wetgeving niet in lijn is met de normen betreffende het horen van het kind via een vertegenwoordiger en juridische bijstand van het kind in familierechtelijke procedures.

^{788.} CRC/C/GC/12, July 20, 2009, para. 36, pag. 6; Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Ruffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 198 in Inter-American Commission on Human Rights, *The right of Girls and Boys to a Family. Alternative Care. Ending Institutionalization in the Americas*, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, October 2013, pag.109.

^{789.} CRC/C/GC/12/2009, par. 36-37, pag. 10, Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 37-42, pag. 27.

^{790.} CRC/C/GC/12/2009, par. 36-37, pag. 10.

^{791.} Wet van 20 februari 2008, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B. 1935 no. 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100), Memorie van Toelichting, pag. 11.

Toetsing van de rechtspraak aan de norm(en)

Uit de observaties van de voogdijzittingen en interviews met de rechters blijkt dat de rechters de voorkeur geven aan het in persoon horen van het kind. Zo is de rechter, vanwege de confidentialiteit van het kindgesprek en de eventuele beïnvloeding van de mening van het kind tijdens dit gesprek, er geen voorstander van dat het kind zich tijdens het kindgesprek laat bijstaan door zijn ouder(s) of een vertrouwenspersoon. Derhalve dient er volgens de rechter in gevallen waarbij er een verzoek van het kind komt om zich te laten bijstaan door een vertrouwenspersoon, een zorgvuldige afweging gemaakt te worden, aangezien de voorgestelde vertrouwenspersoon voldoende ervaring in het werken met kinderen dient te hebben en de nadelige gevolgen van het kenbaar maken van de mening van het kind aan diens ouders dient te overzien.

Volgens de rechters proberen zij het kind altijd in persoon te horen. Voorts worden de kinderen in complexe voogdijzaken, die met veel ruzie tussen de ouders gepaard gaan, naar het BuFaz verwezen, waarbij aan deze instantie wordt gevraagd om de kinderen te horen en een advies uit te brengen. Gaat het om kinderen die getraumatiseerd zijn en niet door het BuFaz gehoord kunnen worden, dan wordt een externe gedragsdeskundige door de rechter benoemd om de mening van het kind te achterhalen en een advies uit te brengen. Uit het dossier-onderzoek blijkt dat de rechter doorgaans wel meegaat met het advies van het BuFaz en de externe gedragsdeskundigen. Het voorgaande kan niet als een vorm van het horen van het kind via een vertegenwoordiger beschouwd worden, aangezien het BuFaz en de externe gedragsdeskundige in dergelijke gevallen niet als vertegenwoordiger van het kind, maar als adviseur van de rechter optreden. Uit de interviews blijkt dat de rechters tot nog toe geen verzoek van kinderen hebben gekregen om zich tijdens het kindgesprek te laten bijstaan door een vertrouwenspersoon. In geval van dergelijke verzoeken zijn de rechters wel bereid om dit verzoek van het kind in overweging te nemen.

Op grond van het voorgaande wordt geconcludeerd dat de werkwijze van de rechters in de rechtspraak niet afdoende in lijn is met de internationale standaarden (normen) die het horen van kinderen via zijn vertegenwoordiger (ouder(s), advocaat, bijzondere curator of vertrouwenspersoon) toestaat.

Opmerkelijk is dat uit de onderzoeksresultaten van de vragenlijst blijkt dat de meerderheid van de kinderen (65.22%) geen behoefte heeft aan het gehoord worden via een vertegenwoordiger omdat zij onder andere alleen met de rechter willen praten en hun mening persoonlijk kenbaar willen maken aan de rechter; de

mening zijn toegedaan dat hun mening beïnvloed kan worden indien een derde aanwezig is tijdens het gesprek en zich comfortabeler zouden voelen wanneer zij alleen met de rechter zouden praten.

9.5 De inhoud en duur van het kindgesprek

Toetsingskader/normen

Normen ten aanzien van de inhoud van het kindgesprek

Bij aanvang van het kindgesprek dient de rechter het kind te informeren over de reden en het doel van het kindgesprek.⁷⁹² In dit kader is het noodzakelijk dat aan het kind wordt duidelijk gemaakt dat zijn mening geen beslissende rol speelt bij het bepalen van het eindoordeel van de rechter, maar dat dit gesprek meer tot doel heeft om ook de mening van het kind te horen in de desbetreffende kwestie en na te gaan in hoeverre deze meegenomen kan worden bij het eindoordeel van de rechter.⁷⁹³ Voorts dient het kindgesprek in de vorm van een wederzijds gesprek en binnen de perken van vertrouwelijkheid te worden uitgevoerd.⁷⁹⁴ Volgens de eis van vertrouwelijkheid behoort de rechter toestemming aan het kind te vragen om hetgeen het kind tijdens het gesprek heeft verteld, aan de aanwezigen op de zitting door te geven. Daarnaast dient de rechter de mening van het kind niet diepgaand te bespreken met de ouders, maar dient hij deze slechts globaal aan zijn ouders weer te geven op de zitting. Voorts is het noodzakelijk dat het kind op de hoogte wordt gesteld over de wijze waarop hij geïnformeerd zal worden over het eindoordeel van de rechter en hoe er hierover teruggekoppeld zal worden met hem.⁷⁹⁵

Normen ten aanzien van de duur van het kindgesprek

De duur van het kindgesprek dient aangepast te zijn aan de tempo en het concentratievermogen van het kind. Voorts mag het gesprek niet te lang duren en wordt aanbevolen om regelmatig pauzes in te lassen tijdens het gesprek. Om de volledige cognitieve capaciteiten van het kind te kunnen benutten en hun emotionele stabiliteit te ondersteunen, moeten verstoringen en afleiding tijdens het kindgesprek zoveel mogelijk worden beperkt.⁷⁹⁶

⁷⁹². CRC/C/GC/12/2009, par. 41, pag. 10.

⁷⁹³. Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 48, pag. 28.

⁷⁹⁴. CRC/C/GC/12/2009, par. 43, pag. 11.

⁷⁹⁵. CRC/C/GC/12/2009, par. 45, pag. 11; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 49, pag. 28.

⁷⁹⁶. Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 61, pag. 30.

Toetsing van de wetgeving aan de norm(en)

In de huidige wet- en regelgeving zijn er geen bepalingen c.q. richtlijnen opgenomen met betrekking tot de inhoud en duur van het kindgesprek. Naar aanleiding hiervan kan geconcludeerd worden dat de huidige wet- en regelgeving tekortschiet bij de voldoening aan de normen met betrekking tot dit onderwerp.

Toetsing van de rechtspraak aan de norm(en)

Uit de observaties van de voogdijzittingen en het interview met de voogdijrechters blijkt dat de rechter thans bij aanvang van het kindgesprek uitdrukkelijk aan het kind vraagt of hij weet waarvoor hij voor het gesprek dient te verschijnen. Blijkt uit het antwoord van het kind dat hij niet afdoende door zijn ouder(s) is geïnformeerd over het doel van het gesprek, dan legt de rechter dit zelf in een kindvriendelijke taal aan hem uit. In dit kader wordt eveneens getracht om aan het kind duidelijk te maken dat hij weliswaar in de gelegenheid wordt gesteld om zijn mening kenbaar te maken over de situatie maar dat zijn mening geen beslissende rol zal hebben bij het eindoordeel van de rechter.

Voorts blijkt dat het kindgesprek steeds meer het karakter krijgt van een wederzijds gesprek waarbij er nog steeds overwegend vragen aan het kind worden gesteld maar dat de rechter ook bereid is om naar het kind te luisteren en dat het kind ook de gelegenheid krijgt om zijn verhaal te vertellen. In sommige complexe voogdijzaken legt de rechter aan het begin van het gesprek eveneens aan het kind uit dat het gesprek vertrouwelijk is en dat er slechts een zakelijke weergave van dit gesprek aan zijn ouders zal worden gegeven. In dergelijke gevallen gaat de rechter niet gedetailleerd in op hetgeen wat kinderen tijdens het kindgesprek aan hem hebben verteld en krijgen ouders een korte weergave van dit gesprek.

Uitgaande van de observaties varieert de duur van het kindgesprek, afhankelijk van de gemoedstoestand en vlotheid van het kind, tussen de drie en zeven minuten. Dit gesprek vindt onafgebroken (zonder tussen pauzes) plaats. Het voorgaande lijkt qua gemiddelde duur voor een kindgesprek wel acceptabel te zijn volgens de internationale standaarden, daar deze niet het karakter heeft van een lang gesprek. Derhalve is er ook geen behoefte aan het inlassen van pauzes tijdens het kindgesprek.

Naar aanleiding van het voorgaande wordt geconcludeerd dat de werkwijze van de rechters in de rechtspraak wel in overeenstemming is met de normen met betrekking tot de inhoud en duur van het kindgesprek.

9.6 De duur van de afhandeling van rechtszaken waarbij kinderen zijn betrokken

Toetsingskader/normen

Conform de internationale standaarden dient in alle procedures waarbij kinderen zijn betrokken, het urgentiebeginsel te worden toegepast. Op grond van dit beginsel mag er geen onnodige vertraging plaatsvinden bij het nemen van de eindbeslissing en dient er in het belang van het kind zo snel mogelijk een beslissing te worden genomen met in achtneming van de wettelijke procedures.⁷⁹⁷

Toetsing van de wetgeving aan de norm(en)

De Surinaamse wetgeving voorziet niet in specifieke bepalingen betreffende de snelle afhandeling van gerechtelijke procedures en in het bijzonder familie-rechtelijke procedures, waarbij kinderen zijn betrokken. Zo geeft artikel 10 Grondwet slechts aan dat een ieder recht heeft op een eerlijke en openbare behandeling van zijn klacht *binnen een redelijke termijn*. Echter, de wetgever heeft verzuimd om aan te geven wat onder een redelijke termijn dient te worden verstaan. Naast het voornoemde artikel wordt er in artikel D14 van het Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten in Suriname⁷⁹⁸ aangegeven dat er in familierechtszaken *binnen twee maanden na de laatste proceshandeling* een uitspraak dient te volgen. Conform het voornoemde procesreglement wordt het volgende onder het begrip “*proceshandeling*” verstaan, te weten: “*hetgeen krachtens wettelijk voorschrift, reglement of beslissing van de rechter door een partij moet of kan worden verricht teneinde de voortgang van een zaak of het wijzen van vonnis mogelijk te maken.*”

Behoudens de voornoemde bepalingen zijn er noch in de wetgeving noch in de procesreglementen van de rechterlijke macht strikte bepalingen opgenomen ten aanzien van de voortvarende afhandeling van rechtszaken waarbij kinderen zijn betrokken. Derhalve kan geconcludeerd worden dat de wet- en regelgeving niet afdoende voldoet aan de internationale standaarden betreffende de duur van de afhandeling van rechtszaken waarbij kinderen zijn betrokken

Toetsing van de rechtspraktijk aan de normen

Uit het dossier-onderzoek van de perioden 2004-2007, 2008-2011 en 2018 blijkt dat de behandeling van de meeste voogdijzaken (34%) langer dan één jaar heeft geduurd

⁷⁹⁷. Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 50, pag. 28.

⁷⁹⁸. Artikel D14, Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten in Suriname, 2021, pag. 37.

alvorens de eindbeslissing betreffende de voorzieningen ten aanzien van de kinderen werd gegeven. Echter, uit het dossier-onderzoek van de periode 2021 blijkt dat de meeste voogdijzaken (42.9%) binnen twee maanden waren afgehandeld. Mijns inziens is het laatstgenoemde een positieve ontwikkeling ten aanzien van de afhandeling van de voogdijzaken die eveneens in overeenstemming blijkt te zijn met de normen betreffende de snelle afhandeling van rechtszaken waarbij kinderen zijn betrokken.

9.7 Mededeling en uitleg van de eindbeslissing van de rechter aan het kind

Toetsingskader/normen

Normen betreffende de mededeling en uitleg van de eindbeslissing aan het kind

Uitgaande van de internationale normen dient de rechter zijn beslissing te motiveren en het kind te informeren over de wijze waarop er bij de formulering van deze beslissing rekening is gehouden met zijn mening, wensen en voorkeuren. Is de mening van het kind niet meegenomen bij het eindoordeel, dan dient de rechter hem eveneens uit te leggen waarom zijn mening niet is meegenomen in de beslissing. Derhalve is het noodzakelijk dat er na de einduitspraak van de rechter ook een terugkoppeling plaatsvindt met het kind, om hem het voorgaande uit te leggen. Daarnaast dient het eindoordeel, bij voorkeur door de rechter, in een voor het kind begrijpelijke taal medegedeeld en uitgelegd te worden aan het kind.⁷⁹⁹

Volgens de Guidelines on Child-friendly Justice kan - behalve de rechter - ook de advocaat, bijzondere curator of wettelijke vertegenwoordiger van het kind het eindoordeel van de rechter doorgeven en uitleggen aan het kind. Deze uitleg dient eveneens in een kindvriendelijke taal te geschieden.⁸⁰⁰

Toetsing wetgeving aan de norm(en)

De Surinaamse wet- en regelgeving voorziet niet in bepalingen betreffende de motivatie van de eindbeslissing en de terugkoppeling van deze beslissing met het kind in een kindvriendelijke taal. Derhalve wordt geconcludeerd dat deze niet in overeenstemming is met de internationale normen betreffende de mededeling en uitleg van de eindbeslissing van de rechter aan het kind.

⁷⁹⁹. CRC/C/GC/12/2009, par. 45, pag. 11; Inter-American Court on Human Rights, *Case of Atlanta Ruffo and Daughters v. Chile*, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239. Para. 206 en 208.

⁸⁰⁰. Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 75, pag. 31.

Toetsing rechtspraak aan de norm(en)

Uit de observaties van de voogdijzittingen blijkt dat de beschikking van de rechter in een klein aantal gevallen in het bijzijn van het kind wordt gegeven. Voorts blijkt dat dit het geval is wanneer de eindbeslissing op dezelfde dag van het kindgesprek wordt gegeven. Uitgaande van de observaties van de periode 2017-2018 en april 2022-juli 2022 waren respectievelijk 27.5% en 47.4% van de beslissingen in het bijzijn van de kinderen gegeven. De overige kinderen dienden, na het kindgesprek in de wachtruimte plaats te nemen en werden niet in de zittingszaal uitgenodigd voor de mededeling van de einduitspraak. Gelet op het voorgaande blijkt er wel een lichte stijging te zijn in de mededeling van de uitspraak aan het kind.

Mijns inziens wordt ondanks de lichte stijging in de mededeling van de einduitspraak in het bijzijn van de kinderen, niet afdoende voldaan aan de normen betreffende de terugkoppeling van de einduitspraak van de rechter met het kind, vanwege de volgende redenen, te weten:

- De stijging in de mededeling van de eindbeslissing geldt slechts ten aanzien van gevallen waarbij de einduitspraak op de dag van het kindgesprek wordt gegeven. Wordt de uitspraak op een andere dag gegeven, dan verzuimt de rechter om deze mede te delen en uit te leggen aan het kind. Uit de observaties blijkt dat de meeste uitspraken zowel in de periode 2017-2018 (72.5%) als in de periode april 2022-juli 2022 (57.9%) juist op een andere dag, dan op de dag van het kindgesprek hebben plaatsgevonden.
- Het enkel uitspreken van de beslissing in het bijzijn van het kind is niet voldoende om te kunnen voldoen aan de internationale standaarden betreffende de terugkoppeling van de eindbeslissing met het kind, aangezien volgens laatstgenoemde normen de rechter zijn beslissing ook in kindvriendelijke taal dient te motiveren en uit te leggen aan het kind. Dit dient vooral te geschieden in gevallen waarbij de rechter in zijn eindbeslissing niet meegaat met de mening van het kind. Echter, in de praktijk wordt er geen invulling hieraan gegeven, aangezien de rechter bij zijn eindbeslissing slechts aangeeft welke ouder tot voogd en toeziende voogd wordt benoemd, hoe de omgangsregeling eruit zal zien en wat de hoogte van de kinderalimentatie zal zijn. Een nadere toelichting van de (reden tot) voornoemde voorzieningen ontbreekt. Voorts blijkt uit de antwoorden op de vragenlijst dat de meerderheid van de respondenten (20 respondenten/86.95%) die naar het kindgesprek is geweest, na dit kindgesprek niet meer door de rechter was opgeroepen voor de terugkoppeling van zijn beslissing.

9.8 Bevindingen naar aanleiding van hoofdstuk 9

In dit hoofdstuk is nagegaan of het hoorrecht van het kind in de wetgeving en de toepassing van dit recht in rechtspraktijk voldoen aan de internationale standaarden. Uit de toetsing blijkt dat de leeftijd van het kind zowel in de wetgeving als in de rechtspraktijk de belangrijkste factor vormt bij de beoordeling van de capaciteit van het kind om zijn mening te kunnen vormen. Dit blijkt niet afdoende in overeenstemming te zijn met de internationale standaarden die naast de leeftijd het ontwikkelingsniveau van het kind eveneens als een belangrijke factor beschouwen bij de beoordeling van de capaciteit van het kind.

Gelet op de normen voorafgaand aan het kindgesprek blijkt uit de toetsing dat zowel de wetgeving als de rechtspraktijk niet in lijn zijn met de normen betreffende de oproeping en informatievoorziening aan het kind ten aanzien van het kindgesprek aangezien er noch in de wetgeving noch in de rechtspraktijk richtlijnen zijn hierover. In de praktijk zijn het de ouders die de kinderen hierover vertellen. Vanwege het gebrek aan eenduidige richtlijnen ontbreekt er enige uniformiteit op dit gebied. Een schriftelijke oproeping van het kind voor het kindgesprek en een aangehechte brochure met alle relevante informatie over dit gesprek lijkt mijns inziens wel een goede uitkomst te zijn voor de voornoemde tekortkoming(en).

Voorts voldoen de wetgeving en de rechtspraktijk niet afdoende aan de normen betreffende de kindvriendelijke omstandigheden van het kindgesprek en dient er in de praktijk vooral meer aandacht besteed te worden aan het kindvriendelijk inrichten van de wachtruimtes en de ruimtes, waar het kindgesprek plaatsvindt. De taal en de houding van de rechter tijdens het kindgesprek, de veiligheid van het kind en de aanwezigen tijdens het kindgesprek blijken in de praktijk wel enigszins in overeenstemming te zijn met de internationale normen.

Bij de toetsing van de wetgeving en rechtspraktijk aan de normen betreffende het rechtsreeks horen van kinderen en horen via een vertegenwoordiger, blijkt dat zowel de wetgeving als de rechters geen voorstander zijn van het horen van kinderen via een vertegenwoordiger en de voorkeur geven aan het in persoon horen van het kind. Dit is niet in lijn met de internationale normen die het kind wel de mogelijkheid bieden om via zijn ouder, bijzondere curator of een vertrouwenspersoon zijn mening kenbaar te maken aan de rechter. De mogelijkheid tot het horen van kinderen via een vertegenwoordiger zou wellicht het horen van kinderen beneden de twaalf jaar eveneens kunnen vergemakkelijken. Voorts wordt noch in de wetgeving noch in de

rechtspraak de mogelijkheid aan het kind geboden om zijn mening middels het schrijven van een brief aan de rechter kenbaar te maken.

Daarnaast voorziet de wetgeving niet in bepalingen c.q. richtlijnen met betrekking tot de inhoud en duur van het kindgesprek. Echter, in de rechtspraak wordt wel voldaan aan de normen betreffende de duur en de inhoud van het kindgesprek.

Ten slotte zijn er in de wet- en regelgeving geen strikte bepalingen opgenomen ten aanzien van de voortvarende afhandeling van rechtszaken waarbij kinderen zijn betrokken en voorziet deze evenmin in bepalingen ten aanzien van de mededeling en uitleg van de eindbeslissing van de rechter aan het kind in een kindvriendelijke taal. Echter, uit het dossier-onderzoek blijkt dat er thans wel sprake is van een snelle afhandeling van de voogdij na echtscheidingszaken.

Uitgaande van de normen betreffende de mededeling en uitleg van de eindbeslissing van de rechter aan het kind kan bij de toetsing worden geconcludeerd dat er in de rechtspraak niet afdoende wordt voldaan aan deze normen, aangezien de meeste beslissingen niet door de rechter worden teruggekoppeld met de kinderen. Uit de vragenlijst blijkt dat de kinderen de beslissing van de rechter via hun ouder(s) te horen kregen.

Conclusie

Naar aanleiding van de bevindingen van dit hoofdstuk kan worden gesteld dat de huidige Surinaamse wetgeving en rechtspraak niet afdoende voldoen aan de internationale standaarden met betrekking tot het hoorrecht van het kind in de echtscheidingsprocedures van hun ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding. Het hoorrecht van het kind is ruim geformuleerd in artikel 1:119a BRv (*“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”*) en dekt de lading van het hoorrecht van het kind dat met artikel 12 IVRK wordt beoogd, niet volledig. Voorts is er ook geen nadere regelgeving in het leven geroepen om de verplichtingen die uit artikel 1:119 BRv voortvloeien, te specificeren. Daarnaast is er evenmin sprake van eenduidige regels betreffende de toepassing van het hoorrecht van het kind in de rechtspraak. Het Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten in Suriname⁸⁰¹ voorziet niet in bepalingen over het horen van kinderen in familiezaken en er zijn ook geen professionele standaarden hierover. Hierdoor zijn rechters in de praktijk aangewezen op hun eigen kennis en ervaringen bij de toepassing van dit recht van het kind. Uit het empirisch onderzoek blijkt dat de kinderen alleen tijdens de voogdijprocedure na echtscheiding en nimmer tijdens de echtscheidingsprocedure van hun ouders worden gehoord, terwijl er in de laatstgenoemde procedures eveneens belangrijke beslissingen over de kinderen worden genomen.

Uit de toetsing blijkt dat ook de werkwijze van de rechters, op enkele zaken na, niet afdoende in lijn is met de internationale standaarden. Zo blijkt dat de werkwijze van de rechter wel in lijn is met de normen betreffende de vertrouwelijkheid van het kindgesprek; de houding en de taal van de rechter tijdens het kindgesprek; de informatieverschaffing aan het kind over het doel van het kindgesprek bij aanvang van dit gesprek; de duur van het kindgesprek en de duur van de afhandeling van de voogdij na echtscheidingszaken. Voor wat betreft de overige internationale standaarden, schiet de rechter wel tekort in zijn werkwijze. Mijns inziens zouden zowel de wet- en regelgeving als de werkwijze van de rechters in de rechtspraak aangepast moeten worden om deze in overeenstemming te brengen met de internationale standaarden. Hier kom ik in de aanbevelingen op terug.

⁸⁰¹. Artikel D14, Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten in Suriname, 2021, pag. 37.

Hoofdstuk 10

Conclusies en aanbevelingen

Introductie

Dit onderzoek is gericht op het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding in Suriname. De vraag die hierbij centraal staat is: In hoeverre voldoet het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding in de Surinaamse wetgeving en rechtspraak aan het hoorrecht van het kind in het IVRK en aanverwante internationale regelgeving? Verdient dit hoorrecht aanpassing en zo ja op welke wijze?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is allereerst een juridisch dogmatisch onderzoek verricht waarbij de internationale standaarden met betrekking tot het hoorrecht van het kind zijn bestudeerd en belicht. Hierbij zijn de standaarden binnen het IVRK, IVBPR en AVRVM en de daarbij behorende General Comments geraadpleegd. Daarnaast is eveneens gekeken naar de Europese Guidelines on Child-friendly Justice en de Advisory opinion en uitspraken van The Inter-American Court on Human Rights. Voorts is aan de hand van deze standaarden een toetsingskader ontwikkeld teneinde de Surinaamse wetgeving en rechtspraak hieraan te toetsen. Vervolgens is in de Surinaamse wet- en regelgeving nagegaan in hoeverre kinderen binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding een hoorrecht hebben en welke mogelijkheden aan hen worden geboden om dit recht uit te oefenen.

Naast dit juridisch dogmatisch onderzoek is eveneens een empirisch onderzoek verricht om na te gaan hoe het hoorrecht van het kind door de rechter in de echtscheidings- en voogdij na echtscheidingsprocedures wordt toegepast. Hierbij zijn behalve een dossier-onderzoek en observaties van voogdijzittingen, ook de meningen en visies van echtscheidings- en voogdijrechters, het BuFaz en de gedragsdeskundigen bevroegd ten aanzien van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidings- en voogdij na echtscheidingsprocedures in de wetgeving en rechtspraak. In dit kader is nagegaan hoe deze professionals binnen de voornoemde procedures omgaan met het hoorrecht van het kind en of dit recht verbetering volgens hen behoeft. Aangezien dit onderzoek gericht is op het hoorrecht van kinderen is het uiteraard belangrijk om ook de meningen en ervaringen van de kinderen ten aanzien van dit recht te bevragen. Derhalve is een vragenlijst bij een aantal kinderen met een scheidingservaring afgenomen om te onderzoeken hoe zij aankijken tegen hun hoorrecht binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en voogdijprocedure na de echtscheiding. Ten slotte zijn de Surinaamse wetgeving en rechtspraak aan de internationale

standaarden oftewel mijn toetsingskader getoetst om na te gaan of deze in lijn zijn met elkaar en of het hoorrecht in Suriname enige verbeteringen behoeft.

Naar aanleiding van het voornoemd onderzoek kom ik tot een aantal conclusies en aanbevelingen. Deze worden hierna belicht.

10.1 Conclusies

Allereerst concludeer ik dat het hoorrecht van het kind deel uitmaakt van de fundamentele rechten van het kind die in het IVRK zijn verankerd. Dit recht biedt het kind de mogelijkheid om zijn mening kenbaar te maken in gerechtelijke procedures waaronder echtscheidings- en voogdijprocedures waarbij er belangrijke beslissingen over hem worden genomen. Naast het IVRK kan dit hoorrecht van het kind eveneens uit een aantal andere internationale wet- en regelgeving waaronder het IVBPR en AVRVM met haar bijbehorende toelichtingen en aanbevelingen en de Europese Guidelines on Child-friendly Justice worden afgeleid.

Een ander belangrijke conclusie is dat op grond van het IVRK⁸⁰² als kind elke persoon beneden de leeftijd van achttien jaar wordt beschouwd. Echter, in Suriname wordt onder kind oftewel minderjarigen verstaan ieder persoon die de leeftijd van 21 jaar nog niet heeft bereikt en niet gehuwd is geweest.⁸⁰³ Uit het voorgaande kan geconcludeerd worden dat de Surinaamse kinderen in beginsel tot de leeftijd van achttien jaar bescherming kunnen genieten van de bepalingen van het IVRK, aangezien Suriname partij is bij dit verdrag en dat de overige kinderen tussen de leeftijd van achttien en 21 jaar buiten de bescherming van dit verdrag vallen.

Voorts concludeer ik dat minderjarigen op grond van de huidige Surinaamse wetgeving processueel onbekwaam zijn waardoor zij niet zelfstandig naar de rechter kunnen stappen indien zij vinden dat hun rechten zijn geschonden of als er sprake is van een belangenconflict tussen hen en hun ouders. Volgens de huidige wetgeving zijn minderjarigen onbekwaam om zelfstandig een rechtszaak aanhangig te maken en zij dienen door hun wettelijke vertegenwoordiger(s) in rechte vertegenwoordigt te worden. Behoudens de gevallen van ontheffing of ontzetting van de ouderlijke macht of voogdij is de met het gezag belaste ouder de wettelijke vertegenwoordiger van de kinderen. Vanwege de processuele onbekwaamheid van de minderjarigen dienen zij ook binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdij-

^{802.} Artikel 1 IVRK.

^{803.} Artikel 1:382BW.

procedure na de echtscheiding door hun wettelijke vertegenwoordigers en in deze door hun ouder(s) vertegenwoordigd te worden. Dit dreigt een probleem te zijn in complexe echtscheidings- en voogdij na echtscheidingszaken waarbij ouders zodanig in hun onderlinge conflicten zijn verwickeld dat zij de belangen van hun kinderen uit het oog verliezen.

Uit mijn juridisch dogmatisch onderzoek blijkt dat kinderen binnen het Surinaams rechtsbestel naast hun wettelijke vertegenwoordigers ook via hun hoorrecht, krachtens *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* en eventueel middels het onderzoek van het BuFaz en de rechtsfiguur van de bijzondere curator hun stem kunnen laten horen binnen een gerechtelijke procedure waarin over hem dient te worden beslist. Echter, er kleven een aantal beperkingen aan elk van deze juridische instrumenten waardoor het hoorrecht van het kind niet volledig tot uiting kan komen binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding en dit recht derhalve ook niet afdoende in lijn staat met de internationale standaarden. Deze beperkingen zijn in hoofdstuk 4 beschreven.

10.1.1 Conclusies ten aanzien van de Surinaamse wet- en regelgeving betreffende het hoorrecht van minderjarigen en de toepassing hiervan in de rechtspraak

Voor wat betreft het hoorrecht van de kinderen in *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* kan worden geconcludeerd dat deze mogelijk wel een bijdrage zou kunnen leveren aan de uitvoering van het hoorrecht van het kind, indien de beperkingen die hieraan kleven, worden weggewerkt en de inhoud van deze wet wordt aangepast aan de internationale normen en richtlijnen die hiervoor gelden. Uit het juridisch dogmatisch onderzoek en empirisch onderzoek blijkt dat er een aantal beperkingen kleeft aan zowel de inhoud als de (kindvriendelijke) uitvoering van het kindgesprek. Het hanteren van een leeftijdsgrens van twaalf jaar voor het actief oproepen en horen van kinderen en ontbreken van nadere regelgeving voor de rechters ten aanzien van de uitvoering van het kindgesprek kunnen als voornaamste beperkingen van deze wet genoemd worden, waardoor het hoorrecht van het kind niet conform artikel 9 lid 2 jo artikel 12 lid 2 IVRK kan worden uitgevoerd.

Conclusie ten aanzien van het hanteren van een leeftijdsgrens bij de uitvoering van het hoorrecht van het kind

Volgens de internationale standaarden wordt afgeraden om een leeftijdsgrens aan het hoorrecht van de kinderen te koppelen. Krachtens deze standaarden dient (de toepassing van) dit recht niet afhankelijk te zijn van slechts de biologische leeftijd van het kind en speelt de rijpheid oftewel de mate waarin het kind een

bepaalde kwestie kan begrijpen en beoordelen hierbij ook een belangrijke rol. Uit mijn onderzoek concludeer ik dat het hoorrecht van kinderen in “*de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008*”⁸⁰⁴ wel aan leeftijd gebonden is. Krachtens artikel 1:119a van deze wet dienen minderjarigen vanaf de leeftijd van twaalf jaar door de rechter gehoord te worden in gerechtelijke procedures. Echter, de rechter is eveneens bevoegd om minderjarigen beneden deze leeftijd te horen indien zij in staat zijn om hun mening kenbaar te maken, maar hij is hiertoe niet verplicht. Het hoorrecht van het kind is in de voornoemde wet als een recht opgenomen, waarbij kinderen de mogelijkheid hebben om ervan af te zien. Echter, vanwege de leeftijdsgrens hebben niet alle kinderen de mogelijkheid om binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijprocedure na deze echtscheiding hun stem te laten horen. Uit het dossier-onderzoek en de observaties van de voogdijzittingen blijkt dat de rechter zich heel strikt houdt aan deze leeftijdsgrens en dat er slechts in uitzonderlijke gevallen ook kinderen beneden deze leeftijd worden gehoord.

Daarnaast blijkt uit het dossier-onderzoek, observaties van kindgesprekken en het interview met de rechters dat niet alle kinderen die de leeftijd van twaalf jaar hebben bereikt, daadwerkelijk door de rechter worden gehoord. Zo blijkt uit het dossier-onderzoek dat kinderen nimmer tijdens de echtscheidingsprocedure van hun ouders worden opgeroepen en gehoord terwijl “*de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008*” duidelijk aangeeft dat kinderen in alle aangelegenheden die hen betreffen, in de gelegenheid gesteld moeten worden om gehoord te worden. Dat niet alle kinderen in de praktijk wordt gehoord blijkt eveneens uit de observaties van de voogdijzaken na de echtscheiding en de daartoe behorende kindgesprekken. Het voorgaande wordt eveneens door de rechters tijdens het interview bevestigd.

Voorts blijkt uit het dossier-onderzoek, observaties van kindgesprekken en het interview met de rechters dat kinderen doorgaans alleen in gevallen waarbij er tijdens de voogdijprocedure onenigheid is tussen ouders over een der voorzieningen betreffende de kinderen worden opgeroepen en gehoord. In dergelijke gevallen worden meestal kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar gehoord en in enkele uitzonderlijke gevallen worden ook kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar gehoord. Staan de ouders op één lijn ten aanzien van deze voorzieningen, dan zien de rechters af van het oproepen en horen van de kinderen en worden er geheel buiten enige betrokkenheid van deze kinderen om beslissingen over hen genomen die mijns inziens ingrijpende veranderingen in hun leven kunnen brengen. In dit soort gevallen ontbreekt eveneens een (wettelijke) plicht voor ouders om tijdens de voogdijzitting de betrokkenheid van hun kinderen bij de voorzieningen die zij onderling over hun

⁸⁰⁴. Artikel 1:119a BRv.

kinderen zijn overeengekomen door middel van een ouderschapsplan of een daaraan gelijkgesteld document aan te tonen.

Uit het dossier-onderzoek en de observaties blijkt wel dat er een lichte stijging is in het aantal kinderen (vanaf de leeftijd van twaalf jaar) die tijdens de voogdijprocedure door de rechters worden gehoord. Desondanks kan er niet gesproken worden van een regelmatige toepassing van het hoorrecht van deze kinderen, aangezien nog geen de helft van de kinderen waarover er dient te worden beslist, wordt gehoord.

Conclusie ten aanzien van het gebrek aan nadere regelgeving voor de rechters ten aanzien van de uitvoering van het kindgesprek

Volgens de internationale standaarden dient de beslissende instantie bij de toepassing van het hoorrecht van het kind binnen een gerechtelijke procedure een aantal zaken in acht te nemen. Zo dient het kind zowel vóór als tijdens en na het kindgesprek adequaat geïnformeerd te worden over dit gesprek. Voor wat betreft de informatievoorziening voorafgaand aan het kindgesprek geldt dat het kind bij de oproeping alle relevante informatie over het kindgesprek dient te verkrijgen zoals: hun recht om gehoord te worden; de impact die zijn geuite mening kan hebben op de uitkomst; de manieren waarop hij zijn mening kenbaar kan maken en informatie over hoe, wanneer en waar het kindgesprek zal plaatsvinden en wie de aanwezigen zullen zijn tijdens het kindgesprek. Deze informatie dient in een taal die voor het kind begrijpelijk is, geformuleerd te worden. Voorts dient het kindgesprek in een kindvriendelijke ruimte en onder kindvriendelijke omstandigheden plaats te vinden. Op grond van mijn onderzoek concludeer ik dat Suriname niet voorziet in adequate wet- en regelgeving ten aanzien van de informatievoorziening aan het kind in een kindvriendelijke taal.

Voorts blijkt uit de observaties van de voogdijzittingen dat het kind via zijn ouders wordt opgeroepen voor het kindgesprek. Het voorgaande wordt eveneens door rechters tijdens het interview bevestigd. Uit de observaties van de voogdijzittingen blijkt dat aan de ouder(s), bij wie het kind staande de voogdijprocedure verbleef, slechts werd medegedeeld dat hij het kind op de eerstvolgende zittingsdag van de desbetreffende voogdijzaak diende mee te nemen. Echter, er werd geen nadere informatie aan de ouder(s) verschaft over hoe hij het kind diende te informeren over het kindgesprek en welke informatie hij daarbij diende te verschaffen aan het kind. Vanwege het gebrek aan wet- en regelgeving op dit gebied bepalen de ouders in de praktijk zelf op welke wijze zij hun kinderen over het kindgesprek zullen informeren. Het voorgaande staat haaks op de internationale normen.

Voor wat betreft de informatievoorziening tijdens het kindgesprek is het belangrijk dat aan het kind in kindvriendelijke taal het doel van het kindgesprek wordt uitgelegd. Daarnaast is het eveneens belangrijk dat aan hem wordt uitgelegd dat hij in de gelegenheid wordt gesteld om zijn wensen en zijn mening kenbaar te maken, maar dat het de rechter is die zal beoordelen welke waarde er aan zijn mening zal worden toegekend. Volgens het interview met de rechters wordt het doel van het kindgesprek altijd uitgelegd aan het kind. Dit blijkt eveneens uit het observatie-onderzoek van de periode april 2022- juli 2022. Voorts blijkt uit dit observatie-onderzoek dat een van de rechters tijdens enkele kindgesprekken aan het kind had uitgelegd dat hij wel is gehoord, maar dat zijn mening niet bepalend is voor de eindbeslissing. Echter, deze uitleg werd niet bij alle kindgesprekken gegeven.

Voor wat betreft het belang dat aan de mening van het kind dient te worden gehecht, dient de rechter volgens de internationale standaarden conform de capaciteiten van het kind na te gaan welk belang aan zijn mening zal worden gehecht en dient hij een beslissing te nemen die het meest in het belang van het kind is. Na het kindgesprek dient deze beslissing eveneens in een kindvriendelijke taal teruggekoppeld te worden met het kind. Ten aanzien van het laatstgenoemde wordt uit het onderzoek naar de Surinaamse wetgeving betreffende het hoorrecht van het kind geconstateerd dat *“de Wet Hoorrecht minderjarige 2008”* niet voorziet in de verplichting van rechters om hun beslissing in een voor het kind begrijpelijke taal uit te leggen aan het kind.

In het kader van het belang dat aan de mening van het kind dient te worden toegekend, gaven de rechters tijdens het interview aan dat dit belang uit de getroffen voorzieningen oftewel de eindbeslissing valt af te leiden. De overwegingen die tot de einduitspraak hebben geleid, zijn volgens de rechters niet in de beschikking maar in het proces-verbaal van de desbetreffende zitting(en) te vinden. Volgens de rechters worden deze overwegingen wel aan belanghebbenden op de zitting uitgelegd. Echter, uit de onderzochte dossiers is niet zichtbaar in hoeverre de rechter rekening heeft gehouden met de mening van het kind, aangezien de overwegingen die tot het eindoordeel van de rechter hebben geleid, daadwerkelijk niet in de beschikkingen worden opgenomen. Voorts zijn deze evenmin in het proces-verbaal behorende bij de desbetreffende scheidingszaak opgenomen. Daarnaast is tijdens de observaties van de voogdijzittingen evenmin geconstateerd dat de overwegingen die tot de einduitspraak leiden, aan belanghebbende op de zitting worden uitgelegd. De rechter geeft wel aan partijen door wat de eindbeslissing is maar de overwegingen die hiertoe hebben geleid, worden niet uitgelegd. Uit het voorgaande wordt geconstateerd dat er tegen-

strijdigheid bestaat tussen hetgeen wat de rechters tijdens het interview hebben verklaard over de overwegingen die tot de einsbeslissing leiden en datgene wat uit de observaties en het dossier-onderzoek betreffende dit onderwerp is geconstateerd.

Voorts blijkt uit de observaties van de voogdijzitting na de echtscheiding dat de beslissing van de rechter niet altijd wordt teruggekoppeld met het kind. Zo is deze beslissing slechts in gevallen waarin het kind op de dag van de beslissing was meegekomen voor het kindgesprek, met hem teruggekoppeld. Echter, deze beslissing wordt ook niet altijd in voornoemde gevallen teruggekoppeld met het kind. Zo zijn tijdens de observaties ook gevallen geconstateerd waarbij de kinderen na het kindgesprek in de wachtruimte dienden plaats te nemen, terwijl de beslissing alleen in het bijzijn van de ouders werd gegeven. Dit levert eveneens strijdigheid met de internationale normen op.

Ten aanzien van de participatiemogelijkheden van het kind volgt uit het juridisch dogmatisch onderzoek dat de huidige Surinaamse wetgeving het kind geen mogelijkheid biedt om zijn mening en standpunten via een vertrouwenspersoon of bijzondere curator kenbaar te maken in de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding. Uit het interview met de rechters blijkt dat zij hier niet open voor staan vanwege de waarborging van de privacy het kind. Voorts is noch uit het dossier-onderzoek noch uit de observaties gebleken dat kinderen een vertrouwenspersoon hebben meegenomen naar het kindgesprek. Verder beschikt het kind evenmin over de mogelijkheid tot het schrijven van een brief voor de rechter.

Voor wat betreft de kindvriendelijke ruimtes en omstandigheden en de vertrouwelijkheid van het kindgesprek blijkt dat in de Surinaamse wet- en regelgeving slechts wordt aangegeven dat de omstandigheden waarin het kind wordt gehoord, kindvriendelijk dienen te zijn. Echter, er zijn geen nadere regels ontwikkeld om deze kindvriendelijke omstandigheden nader uit te leggen. Voorts ontbreken er eveneens regels ten aanzien van de vertrouwelijkheid van het kindgesprek. Wellicht is dit ook de reden waarom de kinderen in de praktijk niet onder kindvriendelijke omstandigheden worden gehoord. Zo blijkt uit de observaties dat de kinderen in een rechtszaal, die heel formeel is ingericht door de rechter in toga worden gehoord. Ook de rechters hebben tijdens het interview te kennen gegeven dat de omstandigheden waarin kinderen worden gehoord, niet kindvriendelijk zijn. Echter, volgens de rechters wordt de vertrouwelijkheid van het kindgesprek wel in acht genomen door de kinderen afzonderlijk te horen en hun mening niet uitgebreid met hun ouders te bespreken. Dit is ook enigszins uit de observaties gebleken.

Echter, uit mijn praktijkonderzoek middels de vragenlijst blijkt dat kinderen wel behoefte hebben aan de mogelijkheid om hun mening via een vertegenwoordiger kenbaar te maken aan de rechter, het geven van hun mening middels het schrijven van een brief en het voeren van kindgesprekken in vertrouwelijkheid en kindvriendelijke ruimtes en omstandigheden.

Naast de voornoemde gebreken beschikt het kind evenmin over de mogelijkheid om in beroep te gaan tegen een beslissing die de rechter over hem heeft genomen, indien de rechter zijn mening niet heeft gevraagd en/of gerespecteerd bij het nemen van zijn beslissing.

Concluderend kan worden gesteld dat rechters tijdens voogdijprocedures zijn aangewezen op hun eigen kennis en ervaringen bij het beoordelen van de capaciteit van het kind en het voeren van het kindgesprek, vanwege het gebrek aan adequate wet- en regelgeving hierover.

Voorts leiden de eerdergenoemde tekortkomingen oftewel lacunes in de wet- en regelgeving en de rechtspraktijk ertoe dat het hoorrecht van het kind en de toepassing hiervan niet in lijn staan met de internationale standaarden.

10.1.2 Conclusie ten aanzien van de andere juridische instrumenten met betrekking tot de invulling van het hoorrecht van het kind in de echtscheidingsprocedure en voogdijprocedure na de echtscheiding

Naast de vertegenwoordiging van het kind door de wettelijke vertegenwoordiger en het hoorrecht van het kind krachtens “*de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008*”, kent de wet nog twee andere juridische instrumenten waardoor er mogelijk invulling gegeven kan worden aan het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding. Deze zijn de bijzondere curator en het onderzoek(srapport) van het BuFaz. Uit mijn juridisch dogmatisch onderzoek concludeer ik dat met de rechtsfiguur van de bijzondere curator⁸⁰⁵ geen invulling kan worden gegeven aan het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure en de voogdijprocedure na echtscheiding, aangezien dit rechtsfiguur wel voorkomt binnen het Surinaams rechtsbestel, maar de benoeming hiervan beperkt is tot gevallen waarbij er een belangenstrijd is tussen de wettelijke vertegenwoordiger(s) en het kind van vermogensrechtelijke aard. Derhalve is het niet mogelijk om een bijzondere curator in echtscheidings- en voogdij na echtscheidingszaken te benoemen in gevallen waarbij er onenigheid is tussen de ouders of ouder(s) en het kind over het gezag, de hoofdverblijfplaats van het kind en de contactregeling na de echtscheiding.

⁸⁰⁵. Artikel 1:362BW.

Voorts concludeer ik uit het dossier-onderzoek en de interviews met het BuFaz dat het kind wel via het onderzoek van dit Bureau een stem kan krijgen binnen de voogdijprocedure na de echtscheiding. Het voorgaande concludeer ik vanwege het feit dat dit Bureau wel alle kinderen, ongeacht hun leeftijd, middels verbale of non-verbale manieren tracht te betrekken bij haar onderzoek en de meningen van het kind eveneens opneemt in haar adviesrapport voor de rechter. Echter, het BuFaz wordt niet bij alle echtscheidingsprocedures door de rechter betrokken. Daarnaast blijkt uit de wetgeving dat het BuFaz slechts een adviserende taak heeft binnen de voogdijprocedure na de echtscheiding en niet bevoegd is om als vertegenwoordiger van de mening en belangen van het kind binnen dit proces op te treden. Hierdoor kan er ook middels dit juridisch instrument geen afdoende invulling gegeven worden aan het hoorrecht van het kind.

Concluderend kan worden gesteld dat het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding niet afdoende conform de internationale standaarden wordt gewaarborgd in de Surinaamse wetgeving en rechtspraktijk en een aantal verbeteringen oftewel aanpassingen behoeft. Deze worden in de hiernavolgende aanbevelingen belicht.

10.2 Aanbevelingen

In deze paragraaf heb ik getracht om aan de hand van de resultaten van het juridisch dogmatisch onderzoek en het empirisch onderzoek alsook de conclusies die in de voorgaande paragrafen zijn getrokken, een aantal aanbevelingen te formuleren die mijns inziens kunnen bijdragen aan het in overeenstemming brengen van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding in de Surinaamse wet- en regelgeving en de rechtspraktijk aan de internationale standaarden. Hierbij zijn er zowel aanbevelingen ten aanzien van de wet- en regelgeving en de rechtspraktijk als aanbevelingen ten aanzien van andere belangrijke actoren in de samenleving geformuleerd.

10.2.1 Aanbevelingen ten aanzien van de wet- en regelgeving

Op basis van mijn onderzoek is mijn eerste aanbeveling dat artikel 1:119a BRv (*“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”*) aanpassing behoeft. Deze aanpassing omvat het volgende:

- a. Het schrappen van de leeftijdsgrens voor het horen van kinderen.

- b. Het bieden van de mogelijkheid aan het kind om via een vertegenwoordiger zijn mening kenbaar te maken aan de rechter.
- c. Het toevoegen van een bepaling met betrekking tot de vertrouwelijkheid van het kindgesprek.
- d. Het toevoegen van een bepaling die handelt over de informatievoorziening aan het kind door de rechter bij aanvang van het kindgesprek.
- e. Het toevoegen van een bepaling met betrekking tot de terugkoppeling van de rechterlijke beslissing met het kind.
- f. Wijziging van artikel 1:119a lid 5 BRv.

Ad.a. Het schrappen van de leeftijdsgrens voor het horen van kinderen

Aangezien op grond van artikel 12 IVRK elk kind dat in staat is om zijn mening te vormen, het recht heeft om door de rechter gehoord te worden in aangelegenheden die hem aanbelangen, dient de laatste zinsnede van artikel 1:119a BRv waarin staat opgenomen dat in elk geval het kind dat de leeftijd van twaalf jaar heeft bereikt of ouder is gehoord dient te worden, geschrapt te worden. De reden hiertoe is dat deze zinsnede ervoor zorgt dat de rechter slechts verplicht wordt gesteld om de kinderen van twaalf jaar en ouder te horen en een discretionaire bevoegdheid krijgt ten aanzien van het horen van de kinderen die beneden deze leeftijd zijn. Het voorgaande wordt mijns inziens bevestigd door mijn dossier-onderzoek en observatie-onderzoek. Uit voornoemde onderzoekingen blijkt dat rechters zich in de praktijk strikt houden aan de leeftijd van twaalf jaar bij het horen van de kinderen. Desalniettemin blijkt dat de rechter, ondanks de wettelijke plicht tot het horen van kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar, niet alle twaalfjarigen hoort. Het voorgaande blijkt niet in lijn te zijn met artikel 12 IVRK. Echter, uit de vragenlijst blijkt dat kinderen behoefte hebben aan een hoorrecht en dat volgens hen ook kinderen beneden de twaalf jaar in staat zijn om een mening te vormen en te uiten.

In het kader van de overeenstemming van het hoorrecht van het kind in de nationale wetgeving met de internationale standaarden en ontwikkelingen alsook de behoefte van de bevroegde kinderen uit de vragenlijst op een hoorrecht voor kinderen beneden de twaalf jaar ondersteun ik de aanbeveling van Smits⁸⁰⁶ welke inhoudt dat de leeftijdsgrens dient te vervallen en dat het ontwikkelingsniveau van het kind als criterium daar in de plaats dient te komen. Dit betekent dat de rechter niet aan de hand van de leeftijd van het kind maar aan de hand van het ontwikkelingsniveau van het kind dient te toetsen in welke mate en op welke wijze

⁸⁰⁶. Smits 2015, pag. 293.

hij bij een procedure waarbij er over hem dient te worden beslist, betrokken kan worden. In dit kader wordt aanbevolen om eenduidige richtlijnen hierover in artikel 1:119a BRv en in hoofdstuk 3 Deel D van het huidige Surinaamse Procesreglement voor Civiele zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten⁸⁰⁷ te ontwikkelen. Naast de introductie van voornoemde eenduidige richtlijnen is het voor een effectieve toepassing van het hoorrecht van kinderen eveneens noodzakelijk dat rechters regelmatig middels cursussen, waarbij zij worden getraind in het communiceren met en horen van kinderen, worden aangemoedigd om ook kinderen beneden de leeftijd van twaalf jaar te horen.

Ad.b. Het bieden van de mogelijkheid aan het kind om via een vertegenwoordiger zijn mening kenbaar te maken aan de rechter

Conform artikel 12 lid 2 IVRK mag het kind rechtstreeks of door tussenkomst van een vertegenwoordiger zijn mening kenbaar maken in een gerechtelijke procedure. Echter, artikel 1:119a BRv biedt het kind slechts de mogelijkheid om zijn mening rechtstreeks aan de rechter kenbaar te maken waardoor er niet afdoende wordt voldaan aan de internationale standaarden ten aanzien van het hoorrecht van het kind. Voorts blijkt uit de vragenlijst dat kinderen eveneens behoefte hebben aan het kenbaar maken van hun mening via een vertegenwoordiger. Derhalve wordt aanbevolen om het voornoemde wetsartikel te verruimen met de mogelijkheid voor het kind om zijn mening ook via een vertegenwoordiger kenbaar te maken. Hierbij is het de bedoeling dat het kind via een juridisch adviseur, gedragsdeskundige, maatschappelijke werker of een vertrouwenspersoon vertegenwoordigd wordt, die als taak heeft om de mening en wensen van het kind binnen de gerechtelijke procedure te vertolken.

Ad.c. Het toevoegen van een bepaling in de wet- en regelgeving met betrekking tot de vertrouwelijkheid van het kindgesprek

In het kader van de veiligheid van het kind is het volgens de internationale standaarden noodzakelijk dat het gesprek bij voorkeur onder voorwaarden van vertrouwelijkheid geschiedt.⁸⁰⁸ Aangezien er momenteel geen bepalingen in artikel 1:119a BRv voorkomen die de vertrouwelijkheid van het kindgesprek garanderen, zijn rechters in de praktijk ook niet verplicht om aan het kind te

⁸⁰⁷. <https://rechtspraak.sr/wp-content/uploads/2021/10/Procesreglement-voor-civiele-zaken-bij-het-Hof-van-Justitie-en-de-Kantongerechten.pdf>.

⁸⁰⁸. CRC/C/GC/12/2009, par. 24 in Inter-American Commission On Human Rights, The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Care, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013, pag.110.

vragen of hij de informatie die het kind tijdens het kindgesprek heeft verschaft alsook de mening en wensen van het kind aan zijn ouders mag kenbaar maken. Voorts beschikt het kind evenmin over het recht om de rechter aan te geven dat het voorgaande niet aan zijn ouders mag worden verteld. Derhalve pleit ik voor opname van een bepaling in artikel 1:119a BRv waarin op rechters uitdrukkelijk de verplichting wordt gelegd om de vertrouwelijkheid van het kindgesprek te allen tijde in acht te nemen. Uit de observaties van de kindgesprekken en het interview met de voogdijrechters blijkt dat de rechters in de praktijk wel trachten om aan de vertrouwelijkheid van het kindgesprek te voldoen door de kinderen afzonderlijk te horen en hun mening niet uitgebreid te bespreken met hun ouders. Voorts blijkt eveneens uit de vragenlijst dat de kinderen behoefte hebben aan het vertrouwelijk voeren van de kindgesprekken. In het kader van het in overeenstemming brengen van de Surinaamse wetgeving en rechtspraak aan de internationale standaarden betreffende de vertrouwelijkheid van het kindgesprek alsook de voornoemde behoefte van de kinderen uit de vragenlijst wordt aanbevolen om aan het kind het recht te bieden om expliciet aan de rechter aan te geven welk deel uit het kindgesprek niet aan zijn ouders mag worden doorverteld. Aangezien er geen afbreuk mag worden gedaan op het recht van de ouders om als procespartij over alle relevante informatie te beschikken, dienen ouders tijdens de zitting wel een korte en zakelijke weergave te krijgen van het kindgesprek. Voorts mag de rechter de informatie die uit het kindgesprek is verkregen, ook niet meenemen bij zijn eindbeslissing indien het kind expliciet aangeeft dat deze informatie niet aan zijn ouders kenbaar mag worden gemaakt.

Daarnaast wordt aanbevolen om in hoofdstuk 3 Deel D van het huidige Surinaamse Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten⁸⁰⁹ handelende over de scheidingszaken een onderdeel toe te voegen waarin er specifieke richtlijnen over de vertrouwelijkheid van het kindgesprek wordt opgenomen.

Ad.d. Het toevoegen van een bepaling in de wet- en regelgeving die handelt over de informatievoorziening aan het kind voorafgaand aan het kindgesprek en bij aanvang van dit gesprek

Conform de internationale standaarden dient het kind adequaat geïnformeerd te worden over het kindgesprek en geldt deze informatievoorziening als één van de belangrijke voorwaarden voor een effectieve toepassing van zijn hoorrecht. Echter, uit de observaties van de voogdijzittingen en het interview met de voogdijrechters blijkt

⁸⁰⁹. <https://rechtspraak.sr/wp-content/uploads/2021/10/Procesreglement-voor-civiele-zaken-bij-het-Hof-van-Justitie-en-de-Kantongerechten.pdf>.

dat kinderen voorafgaand aan het kindgesprek niet afdoende en adequaat worden geïnformeerd over dit gesprek. Zo worden de kinderen via hun ouders opgeroepen voor het kindgesprek en wordt aan deze ouders niet verder uitgelegd hoe zij het kind hierover dienen te informeren. Derhalve bepalen de ouders zelf op welke wijze zij het kind hierover zullen informeren. Het voorgaande wordt eveneens bevestigd door de antwoorden van de kinderen uit de vragenlijst, daar zij op verschillende wijze door hun ouders waren geïnformeerd over het kindgesprek. Uit de observaties en het interview met de rechters blijkt wel dat het doel van het kindgesprek bij aanvang van dit gesprek wordt uitgelegd aan het kind en dat het kind in enkele gevallen ook op de hoogte is gesteld van de consequenties van zijn geuite mening in de zin dat zijn mening niet bepalend is voor de eindbeslissing van de rechter.

Indachtig de internationale standaarden met betrekking tot de informatievoorziening wordt aanbevolen om een nieuw lid aan artikel 1:119a BRv toe te voegen waarbij de rechter wordt verplicht om zowel voorafgaand aan het kindgesprek als bij aanvang van dit gesprek aan het kind de volgende zaken in kindvriendelijke taal oftewel op een wijze die past bij zijn leeftijd en rijpheid uit te leggen, waaronder:

1. Het recht van het kind om gehoord te worden.
2. De consequenties die zijn geuite mening kan hebben op de rechterlijke beslissing. In dit kader dient aan het kind uitgelegd te worden dat hij wel in de gelegenheid wordt gesteld om zijn mening en wensen kenbaar te maken, maar dat er niet noodzakelijk gevolg hieraan zal worden gegeven aangezien de rechter rekening houdend met zijn capaciteiten passend belang aan zijn mening zal dienen te hechten en een beslissing zal nemen die het best in zijn belang is.
3. De wijzen waarop het kind zijn mening kenbaar kan maken aan de rechter.
4. Op welke wijze, door wie en waar hij gehoord zal worden en wie allemaal aanwezig zullen zijn tijdens het kindgesprek.
5. Het doel van het kindgesprek. In dit kader dient aan het kind te worden uitgelegd dat het niet de bedoeling is dat het kind tussen zijn ouders dient te kiezen en dat hij niet verantwoordelijk gesteld zal worden voor de rechterlijke beslissing.
6. Dat het kind het recht heeft om aan te geven dat alle of althans een deel van de informatie die hij tijdens het kindgesprek verschaft, vertrouwelijk zal worden beschouwd en niet aan zijn ouders doorverteld mag worden.
7. Voorts wordt aanbevolen om in hoofdstuk 3 Deel D van het huidige Surinaamse Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten⁸¹⁰ handelende over de scheidingszaken een onderdeel toe

⁸¹⁰. <https://rechtspraak.sr/wp-content/uploads/2021/10/Procesreglement-voor-civiele-zaken-bij-het-Hof-van-Justitie-en-de-Kantongerechten.pdf>.

te voegen waarin er specifieke richtlijnen over de oproeping en informatievoorziening betreffende het kindgesprek worden vermeld. Hierbij dient duidelijk aangegeven te worden op welke wijze het kind dient te worden opgeroepen voor het kindgesprek. Het voorstel is om de kinderen net als in Nederland schriftelijk middels een brief uit te nodigen voor het kindgesprek met toevoeging van een brochure met alle nodige informatie over dit gesprek. Zo dient het kind in deze brochure over de plaats waar het gesprek gehouden zal worden, het doel van het gesprek, door wie het gesprek zal worden gevoerd en de aanwezigen tijdens het gesprek geïnformeerd te worden. Daarnaast dient het kind eveneens over de verschillende wijzen waarop hij zijn mening aan de rechter kenbaar kan maken, geïnformeerd te worden. Deze informatie dient in een taal te worden verschaft, die voor het kind begrijpelijk is.

Ad.e. Het toevoegen van een bepaling in de wet- en regelgeving met betrekking tot de terugkoppeling van de rechterlijke beslissing met het kind

Aangezien de terugkoppeling van de rechterlijke beslissing deel uitmaakt van het hoorrecht van het kind en uit de antwoorden op de vragenlijsten duidelijk naar voren komt dat kinderen het belangrijk vinden dat de rechter zijn beslissing aan hun uitlegt zodat zij deze beslissing beter kunnen begrijpen en accepteren is het aanbevolen om een bepaling hierover toe te voegen aan artikel 1:119a BRv. Hierbij wordt voorgesteld om in deze bepaling een rechterlijke verplichting op te nemen om zijn beslissing te motiveren en het kind te informeren over de wijze waarop er bij de formulering van deze beslissing rekening is gehouden met zijn mening, wensen en voorkeuren.

Is de mening van het kind niet (expliciet) meegenomen bij het eindoordeel of is deze wel meegenomen bij het eindoordeel maar heeft de rechter niet beslist wat het kind zou willen, dan dient de rechter hem de redenen hiertoe eveneens uit te leggen. Deze tekst zou als volgt kunnen luiden:

“De rechter dient zijn beslissing hetzij schriftelijk, hetzij mondeling in een zaak, waarvoor hij een minderjarige heeft gehoord, aan de desbetreffende minderjarige voor te leggen en toe te lichten, in een voor hem begrijpelijke taal en op een wijze die overeenstemt met zijn leeftijd en rijpheid.”

Voorts is het eveneens aanbevolen om een dergelijke bepaling in hoofdstuk 3 Deel D van het huidige Surinaamse Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten⁸¹¹ handelende over de scheidingszaken, te doen opnemen.

Ad.f. Wijziging van artikel 1:119a lid 5 BRv

Volgens de internationale normen die betrekking hebben op de inrichting van de ruimte waarin het kindgesprek zal plaatsvinden, dient de omgeving waarin kinderen gehoord worden, kindvriendelijk ingericht te zijn, zodat het kind vrijelijk zijn mening kan uiten.⁸¹² Hierbij dienen zowel de wachtruimte als de kamer, waarin het kindgesprek gevoerd zal worden, op een kindvriendelijke manier te worden ingericht.⁸¹³ Uitgaande van de observaties vinden alle kindgesprekken in de rechtszaal, die heel formeel is ingericht, plaats. Daarnaast zijn ook de rechters de mening toegedaan dat het kindgesprek niet in een kindvriendelijke ruimte wordt gevoerd en wordt door hun aanbevolen om speciale kindvriendelijke ruimtes hiervoor in te richten. Voorts blijkt eveneens uit de antwoorden van de kinderen op de vragenlijst dat zij behoefte hebben aan het gehoord worden in kindvriendelijke ruimtes en onder kindvriendelijke omstandigheden. Indachtig de internationale normen en de aanbevelingen van de rechters betreffende het kindvriendelijk inrichten van de ruimte waar de kinderen in worden gehoord alsook de behoefte van de kinderen om in kindvriendelijke ruimtes gehoord te worden, wordt aanbevolen om lid 5 van artikel 1:119a BRv, waarin staat opgenomen dat *de rechter de wijze waarop en de plaats waar het kindgesprek zal worden gevoerd, bepaalt* vanuit het perspectief van kind te formuleren en als volgt te wijzigen:

“De rechter hoort de minderjarige op een plaats en wijze die is afgestemd op zijn leeftijd en rijpheid.”

Daarnaast is het eveneens aanbevolen om een dergelijke bepaling in hoofdstuk 3 Deel D van het huidige Surinaamse Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten handelende over de scheidingszaken te doen opnemen, waarin de kindvriendelijke ruimte en omstandigheden nader worden toegelicht.

⁸¹¹. <https://rechtspraak.sr/wp-content/uploads/2021/10/Procesreglement-voor-civiele-zaken-bij-het-Hof-van-Justitie-en-de-Kantongerechten.pdf>.

⁸¹². CRC/C/GC/12/ 2009, par. 134, pag. 26 ; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 54-63, pag. 29-30; de Inter-American Commission On Human Rights, The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Care, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser.L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013, pag.109.

⁸¹³. Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 62, pag. 30.

Naast voornoemde specifieke aanbevelingen ten aanzien van artikel 1:119a BRv wordt eveneens aanbevolen om de benoeming van de bijzondere curator in het Burgerlijk Wetboek van Suriname niet te beperken tot zaken waarbij er een belangenstrijd is tussen de met het gezag belaste ouder en de minderjarige van vermogensrechtelijke aard en deze te verruimen met gevallen waarbij er een belangenstrijd is tussen hen van niet vermogensrechtelijke aard. Hierbij gaat het om zaken betreffende de verzorging en opvoeding van de minderjarige zoals zijn gezag, verblijfplaats en contact met de ouder(s). Het doel van deze verruiming is om de mogelijkheid te scheppen tot benoeming van een bijzondere curator over het kind binnen echtscheidings- en voogdij na echtscheidingsprocedures in gevallen waarbij er een zodanig conflict is tussen de ouders waardoor het kind klem dreigt te raken tussen hen of bij een wezenlijk conflict tussen de ouders en het kind over zijn gezag, verblijfplaats of contactregeling. Hierbij is het de bedoeling dat de bijzondere curator op verzoek van het kind, diens ouders of ambtshalve door de rechter benoemd kan worden, indien deze benoeming in het belang van het kind wordt geacht.

Voor wat de betreft de rol van de bijzondere curator binnen deze scheidings- en voogdijprocedures wordt aanbevolen dat aan hem de bevoegdheid wordt toegekend om zowel als de belangenbehartiger van het kind als de vertolker van diens mening en wensen binnen deze procedures op te treden. Het laatstgenoemde verruimt eveneens de mogelijkheid van het kind om zijn mening door tussenkomst van een bijzondere curator kenbaar te maken aan de rechter en staat in lijn met de internationale standaarden.

Voorts wordt aanbevolen om de informele rechtsingang van het kind in de Surinaamse wetgeving te verruimen met echtscheidings- en voogdij na echtscheidingsprocedures. Volgens de huidige wetgeving heeft de minderjarige van twaalf jaar en ouder een informele rechtsingang op grond van artikel 1:471g BW in kwesties over de vaststelling en wijziging van een omgangsregeling tussen hem en de niet met het gezag belaste ouder of degene met wie hij in een nauwe persoonlijke betrekking staat. Daarnaast geldt deze informele rechtsingang ook ten aanzien van het informatierecht van de niet met het gezag belaste ouder ten opzichte van de met het gezag belaste ouder (artikel 1:471b BW). In het kader van de waarborging van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en voogdijprocedure na echtscheiding wordt aanbevolen om hem eveneens de mogelijkheid te bieden om de rechter via een brief of emailbericht te verzoeken om zijn mening over zijn gezag, verblijfplaats of de contactregeling na de echtscheiding van zijn ouders kenbaar te maken. Uit mijn empirisch onderzoek waaronder het dossier-onderzoek, de observaties van de voogdijzittingen en het interview met

de rechters blijkt dat niet alle kinderen in de rechtspraak in de gelegenheid worden gesteld om hun mening in de voornoemde procedures kenbaar te maken. De verruiming van de informele rechtsingang met de echtscheidingsprocedure en voogdijprocedure na echtscheiding kan een uitkomst bieden voor de effectivering van het hoorrecht van kinderen die in deze procedures niet in de gelegenheid zijn gesteld om hun mening kenbaar te maken terwijl zij dit wel wensten.

10.2.2 Aanbevelingen ten aanzien van de rechtspraak

Naar aanleiding van het empirisch onderzoek heb ik eveneens een aantal aanbevelingen voor de rechtspraak geformuleerd. Deze zien er als volgt uit:

1. Het opleiden van rechters in communicatietechnieken voor het voeren van een kindgesprek.
2. Het opleiden van kinderrechters.
3. Introductie van deskundige inbreng bij de rechterlijke beslissingen in problematische scheidingssituaties.
4. Introduceren van kindvriendelijke ruimtes voor het kindgesprek.
5. Het horen van kinderen op aparte dagen in plaats van voogdijzittingsdagen.

Ad. 1. Het opleiden van rechters in communicatietechnieken voor het voeren van een kindgesprek

Uit de interviews met de rechters is gebleken dat zij tijdens hun opleiding niet specifiek worden opgeleid in het communiceren met kinderen. Voorts worden zij tijdens hun zittingsperioden evenmin in deze communicatietechnieken getraind. Aangezien rechters over specifieke expertise dienen te beschikken om aan de hand van verschillende gespreks- en vraagtechnieken die zijn toegesneden op de specifieke omstandigheden van het kind, de mening van een kind te bevragen, is het noodzakelijk dat zij hiertoe worden opgeleid en ook regelmatig worden getraind in de ontwikkelingen ten aanzien van deze technieken. Derhalve pleit ik in het kader van een effectieve uitvoering van het hoorrecht van het kind dat aan rechters tijdens hun opleiding alsook "on the job" specifieke communicatietechnieken en vaardigheden ten aanzien van het spreken met kinderen worden bijgebracht.

Ad.2. Het opleiden van kinderrechters

Uit mijn onderzoek heb ik geconstateerd dat er in de Surinaamse opleiding tot rechters geen mogelijkheid tot specialisatie in kinderrecht bestaat. De huidige opleiding van de rechters heeft een civielrechtelijk, Strafrechtelijk, bestuurs-

rechtelijk of een gecombineerde inhoud.⁸¹⁴ In de praktijk zijn de rechters die met de voogdij en andere jeugdzaken belast zijn, niet speciaal hiertoe opgeleid, waardoor zij deze zaken op basis van hun eigen kennis en ervaringen behandelen. Voorts blijkt dat zij naast deze zaken eveneens belast zijn met de behandeling van andere civiele- en of strafzaken. Voor een effectieve en efficiënte rechtspleging in zaken waarin er over kinderen dient te worden beslist alsook een doelmatige toepassing van het hoorrecht van het kind in dergelijke zaken is het mijns inziens noodzakelijk dat er hiervoor speciale rechters worden opgeleid. Deze rechters dienen niet alleen kennis te hebben van het recht maar ook over de ontwikkeling van kinderen. Voorts dienen zij over communicatieve vaardigheden en technieken te beschikken die zijn toegespitst op kinderen. Derhalve pleit ik voor het opleiden van kinderrechters die speciaal worden opgeleid om voogdij- en jeugd(beschermings)zaken te behandelen.

Ad.3. Introductie van gedragsdeskundige integratie binnen de rechtspraak in problematische scheidingsituaties

Tijdens de observaties van de voogdijzittingen is gebleken dat de rechter ook wel geconfronteerd raakt met problematische echtscheidingsituaties waarbij er een conflict is tussen ouders over de gezagsregeling, de hoofdverblijfplaats en of de contactregeling ten aanzien van de kinderen. In dergelijke gevallen worden de zaken afhankelijk van de aard en ernst van het conflict meestal naar het BuFaz of een externe gedragsdeskundige verwezen voor onderzoek en advies. Echter, ook in deze zaken is het de rechter die de uiteindelijke beslissing neemt. Aangezien in dergelijke problematische zaken zowel een juridische als gedragsdeskundige deskundigheid vereist is om over de belangen van de kinderen in de concrete zaak te kunnen beoordelen en te beslissen pleit ik net als Smits⁸¹⁵ voor de introductie van de mogelijkheid om in dergelijke problematische scheidings- en voogdijprocessen het Kantongerecht uit te breiden met een gedragsdeskundige en in dit kader een pilot te starten om de werking van deze vorm van rechtspleging op korte en lange termijn te onderzoeken.

Vermeldenswaard is dat voornoemde gedragsdeskundige losstaat van de externe gedragsdeskundige die in dergelijke zaken door de rechter om *advies* wordt gevraagd. Met de integratie van de deskundigheid van de gedragsdeskundige in de rechtspraak wordt bedoeld dat de rechter zijn beslissing in dergelijke problematische scheidingszaken in *overleg* met de geïntegreerde gedragsdeskundige zal nemen

⁸¹⁴. Artikel 18 Staatsbesluit van 22 april 2022, houdende de instelling van de Raad voor Rechterlijke Ambtenaren in opleiding en vaststelling van regels ter zake de selectie en opleiding van rechterlijk ambtenaren (Raio-besluit), Staatsblad 2022 no. 50.

⁸¹⁵. Smits 2015, pag. 291.

waarbij zij vanuit elkaars deskundigheid naar het belang van het kind zullen kijken, elkaar kunnen aanvullen en met respect over elkaars deskundigheid en specialisatie gezamenlijk tot een zorgvuldig oordeel zullen komen. Is er in een dergelijke zaak om deskundig advies van een externe gedragsdeskundige of het BuFaz gevraagd dan kan de geïntegreerde gedragsdeskundige ook vanuit zijn deskundigheid naar het adviesrapport kijken en in samenspraak met de rechter een beslissing over de desbetreffende kinderen nemen. Kunnen de rechter en de geïntegreerde gedragsdeskundige niet tot een overeenstemmend oordeel komen, dan wordt aanbevolen om een tweede voogdijrechter aan de zaak toe te voegen.

Deze geïntegreerde gedragsdeskundige zou de rechter eveneens kunnen ondersteunen, begeleiden en bijstaan bij het voeren van kindgesprekken met jonge kinderen en of kinderen die vanwege het conflict van hun ouders extra kwetsbaar zijn of in de knel komen te zitten tussen de problemen van hun ouders.

Ad.4. Introduceren van kindvriendelijke ruimtes voor het kindgesprek

In het kader van een effectieve toepassing en uitvoering van het hoorrecht van het kind wordt aanbevolen om kindvriendelijke wachtruimtes en hoorruimtes te introduceren zodat het kind vrijelijk zijn mening kan uiten. Uit de observaties van de voogdijzittingen blijkt dat de kinderen bij aankomst in de zittingszaal, waar het kindgesprek wordt gevoerd, soms wat vreemd en angstig rondkijken in de zittingszaal en terughoudend zijn bij aanvang van het kindgesprek. Voorts blijkt uit de antwoorden van de kinderen op de vragenlijst dat zij behoefte hebben aan kindvriendelijke ruimtes om gehoord te worden. Ook de rechters pleiten voor het horen van kinderen in kindvriendelijke ruimtes. Derhalve pleit ik ervoor dat het kindgesprek in een aparte kamer, die kindvriendelijk is ingericht, wordt gevoerd. Daarnaast dient het kind, alvorens het kindgesprek aanvangt, vertrouwd te worden gemaakt met onder andere de inrichting van de rechtszaal of andere voorzieningen en de rollen en identiteiten van de betrokken ambtenaren die aanwezig zullen zijn tijdens het kindgesprek. Mijns inziens kan dit eveneens middels een foto van de hoorruimte, die aan de oproepingsbrief kan worden toegevoegd. De informatie over de aanwezigen tijdens het kindgesprek kan in de eerder door mij voorgestelde informatiebrochure die samen met de oproepingsbrief naar het kind dient te worden gestuurd, toegevoegd worden.

Ad. 5. Het horen van kinderen op aparte dagen in plaats van voogdijzittingdagen

Uitgaande van de observaties vinden de kindgesprekken en de verdere behandeling van de desbetreffende voogdijzaken op dezelfde dag plaats, waarbij de kind-

gesprekken ook tijdens schooluren plaatsvinden. Dit leidt ertoe dat de kinderen vaak genoeg niet naar het kindgesprek kunnen komen, indien zij op de dag van het kindgesprek een toets of examen dienen af te leggen. In dergelijke gevallen worden de kinderen opnieuw op een andere dag opgeroepen, maar er zijn eveneens gevallen geconstateerd waarbij er zonder het kindgesprek een beslissing door de rechter is genomen. Dit gebeurde vooral in gevallen waarbij de ouders op één lijn waren ten aanzien van de voorzieningen over de kinderen. In het kader van een optimale en effectieve deelname van de kinderen aan het kindgesprek pleit ik voor het houden van de kindgesprekken buiten schooltijden en op aparte dagen in plaats van zittingsdagen. Hierdoor hoeven de kinderen geen lessen, toetsen of examens te missen en kunnen zij in alle rust buiten hun schooltijden gehoord worden. Voorts kan de drukte in de wachtruimte en de weleens (ongemakkelijke) confrontatie tussen ouder(s) en kinderen die elkaar lang niet hebben gezien, eveneens vermeden worden indien de kindgesprekken op andere dagen dan de zittingsdagen worden gevoerd.

10.2.3 Aanbevelingen ten aanzien van de overheid en andere belangrijke actoren

Mijns inziens kan het hoorrecht van het kind binnen de rechterlijke procedures waaronder echtscheidingsprocedures van hun ouders en voogdijprocedures na echtscheiding niet afdoende in overeenstemming gebracht worden met de internationale standaarden door enkel en alleen de wet- en regelgeving en de toepassing hiervan in de rechtspraktijk aan te passen of te verbeteren. Hiervoor is er eveneens beleidsmatige aanpak vanuit de overheid alsook inbreng van andere belangrijke actoren zoals niet-gouvernementele instellingen, kinderrechtenorganisaties en ook deskundigen uit de samenleving vereist.

Voor wat betreft de beleidsmatige aanpak is het belangrijk dat kinderen vanaf de basisschool bewust worden gemaakt van hun rechten binnen gerechtelijke procedures. In dit kader is het enorm belangrijk dat door het Ministerie van Onderwijs Wetenschap en Cultuur van Suriname een beleid wordt uitgestippeld om binnen het curriculum van deze scholen informatiesessies te incorporeren zodat kinderen geïnformeerd worden over hun hoorrecht.

Daarnaast is het eveneens belangrijk dat behalve de kinderen ook de ouders geïnformeerd en bewustgemaakt worden over het hoorrecht van hun kinderen binnen gerechtelijke procedures waaronder echtscheidings- en voogdij na echtscheidingsprocedures. In dit kader wordt aanbevolen om bewustwordingscampagnes voor ouders via de media te voeren en fysieke informatiesessies voor hen te organiseren teneinde hen bewust te maken en te informeren over het doel

en het belang van het hoorrecht van hun kinderen binnen dergelijke procedures. Deze campagnes en sessies kunnen door de overheid maar ook door kinderrechten organisaties en instituten in Suriname zoals het Universiteitsinstituut voor Kinderrechten van de Anton de Kom Universiteit van Suriname, Unicef Suriname en Guyana en het Nationaal Jeugdparlement in Suriname georganiseerd worden.

Voorts wordt aanbevolen om een Kinder- en Jongerenrechtswinkel op te richten waar kinderen kosteloos terecht kunnen met hun juridische problemen en informatie en ondersteuning kunnen krijgen ten aanzien van hun hoorrecht in gerechtelijke procedures. Ideaal gezien dient een dergelijke rechtswinkel door de overheid gefinancierd en gefaciliteerd te worden maar deze kan ook door inzet van enthousiaste vrijwilligers zoals studenten of pas afgestudeerden van de studies Bachelor in de Rechtswetenschappen of Master Surinaams Recht, Onderwijs- en Pedagogische Wetenschappen maar ook Sociologie van de Anton de Kom Universiteit van Suriname opgericht worden en door middel van fondsen en donaties van particulieren, bedrijven en maatschappelijke organisaties draaiende gehouden worden.

Naschrift

Introductie

Dit naschrift is naar aanleiding van de aanneming van het Nieuw Burgerlijk Wetboek en het Nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van Suriname geschreven. Deze nieuwe wetboeken zijn na de afronding van mijn onderzoek vrij abrupt door het parlement van Suriname behandeld en aangenomen. Zoals in hoofdstuk 1 van mijn dissertatie is aangegeven, is mijn onderzoek op 30 mei 2024 afgerond terwijl het Nieuw Burgerlijk Wetboek van Suriname en het Nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering op 13 augustus 2024 zijn aangenomen. Gezien de einddatum van mijn onderzoek kan ik hier niet nader op ingaan anders dan het beschrijven van wat er in deze wetboeken in het kader van de waarborging van het hoorrecht van het kind is gewijzigd. Voorts ben ik voornemens om nader onderzoek te doen naar de invloed van deze wijzigingen op de conclusies die ik in mijn dissertatie heb geformuleerd en deze onderzoeksresultaten in een wetenschappelijk artikel vast te leggen.

In dit naschrift wordt kort stil gestaan bij de ontwikkelingen die ten aanzien van de waarborging van het hoorrecht van het kind in deze nieuwe wetboeken hebben plaatsgevonden. In dit kader zijn de ontwikkelingen met betrekking tot het hoorrecht van het kind in het Nieuw BRv alsook de wijzigingen ten aanzien van de positie van de bijzondere curator in het Nieuw Burgerlijk Wetboek van Suriname van belang. In de volgende paragrafen wordt hier nader op ingegaan.

In dit naschrift worden met het Nieuw BW en Nieuw BRv de wetboeken die op 13 augustus 2024 zijn aangenomen, bedoeld en met het huidige BW, huidige BRv of de huidige wetgeving worden de wetboeken bedoeld, die vóór de aanneming van de nieuwe wetboeken als huidige wetgeving van Suriname in mijn dissertatie zijn behandeld.

1.1 Het hoorrecht van het kind in het Nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering

Het hoorrecht van het kind is in artikel 3:809 Nieuw BRv opgenomen. Uit dit artikel volgt dat de rechter minderjarigen van twaalf jaar en ouder in de gelegenheid dient te stellen om te worden gehoord in aangelegenheden die hen betreffen. Echter, de rechter is conform het Nieuw BRv niet verplicht om deze minderjarigen te horen indien het naar oordeel van de rechter om een zaak van kennelijk ondergeschikt belang gaat. Nochtans voorziet het Nieuw BRv niet in een nadere toelichting op de term "*kennelijk ondergeschikt belang*", waardoor het onduidelijk is wanneer en

in welke gevallen de rechter een zaak als van kennelijk ondergeschikt belang mag beschouwen. Daarnaast zijn alimentatiezaken eveneens uitgezonderd van het hoorrecht van kinderen in het Nieuw BRv. Deze uitzonderingen komen niet in de huidige wetgeving voor.

Verder is de rechter in afwijking van het huidige Surinaamse hoorrecht conform het hoorrecht in het Nieuw BRv eveneens verplicht om kinderen jonger dan twaalf jaar te horen indien zij voldoende “wilsbekwaam” zijn oftewel in staat moeten worden geacht tot redelijke waardering van hun belangen in kwestie. De vraag die hierbij rijst is of de rechters hiertoe wel in staat zullen zijn en of zij hiertoe daadwerkelijk zullen overgaan in de rechtspraktijk. Bovendien voorziet de memorie van toelichting niet in een nadere toelichting op deze wettelijke verplichting van rechters tot het in gelegenheid stellen van kinderen beneden de twaalf jaar om gehoord te worden, indien deze in staat moeten worden geacht tot redelijke waardering van hun belangen terzake. Hierdoor is het onduidelijk wanneer een kind voldoende wilsbekwaam moet worden geacht en hoe deze wilsbekwaamheid beoordeeld dient te worden door de rechter.

Overigens voorziet het hoorrecht in het Nieuw BRv niet in eenduidige richtlijnen ten aanzien van de oproeping van kinderen voor het kindgesprek en de wijze waarop het kindgesprek dient plaats te vinden.

Voor wat betreft het belang dat aan de mening van het kind dient te worden toegekend, heeft de wetgever in het Nieuw BRv verzuimd om aan te geven hoe er passend belang aan de mening van het kind dient te worden toegekend in overeenstemming met zijn leeftijd of rijpheid.

1.2 De rol van bijzondere curator binnen de echtscheidingsprocedure in het Nieuw Burgerlijk Wetboek van Suriname

In het Nieuw BW hebben eveneens enkele ontwikkelingen plaatsgevonden ten aanzien van de rechtsfiguur van de bijzondere curator. In het kader van de rol van de bijzondere curator bij de waarborging van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders, wordt dan ook kort stilgestaan bij de ontwikkelingen die in artikel 1:250 Nieuw BW hebben plaatsgevonden. Dit artikel voorziet in de benoeming van een bijzondere curator in gevallen waarbij er sprake is van een tegenstrijdig belang van de ouders met dat van hun minderjarig kind ten

aanzien van zijn verzorging en opvoeding alsook zijn vermogen. Krachtens dit artikel kan de rechter bij een belangentegenstelling tussen de met het gezag belaste ouder en het kind, na toetsing, een bijzondere curator benoemen. Voornoemde toetsing houdt in dat de rechter de bestaande noodzaak van de benoeming van de bijzondere curator aan de betrokken belangen dient te toetsen alvorens hiertoe wordt overgegaan.¹ Deze bijzondere curator wordt slechts benoemd indien er sprake is van een belangentegenstelling tussen de met het gezag belaste ouder(s) en het kind, welke belangen van substantiële aard zijn. Voorts moet het conflict tevens ernstig genoeg zijn om een bijzondere curator te mogen benoemen.² Krachtens de memorie van toelichting op artikel 1:250 Nieuw BW kunnen minderjarigen ook zelf een verzoek tot benoeming van een bijzondere curator bij de rechter indienen. Dit verzoek kan ook informeel geschieden, bijvoorbeeld via een brief of emailbericht, waarbij de rechter de bijzondere curator ambtshalve zal kunnen benoemen.³ Op grond van het voorgaande kan worden gesteld dat het Nieuw BW aan de minderjarige eveneens de mogelijkheid biedt om een verzoek tot benoeming van een bijzondere curator tijdens de echtscheidingsprocedure van zijn ouders in te dienen. Deze mogelijkheid bestaat in gevallen waarbij er tijdens de echtscheidingsprocedure sprake is van een belangentegenstelling tussen het kind en zijn ouders voor wat betreft het gezag dan wel het contact met zijn ouders. In dit geval kan de bijzondere curator de belangen van het kind binnen dit proces behartigen en zijn mening naar voren brengen, zodat de rechter deze ook kan meenemen bij zijn afweging over de kwestie van het gezag en de vaststelling van de omgangsregeling.

Voornoemde wijzigingen in het Nieuw BRv kunnen als ontwikkelingen ten aanzien van de participatiemogelijkheden van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders worden beschouwd, aangezien de benoeming van een bijzondere curator in het huidige BW beperkt is tot zaken van vermogensrechtelijke aard en uit artikel 1: 362 van het huidige BW niet duidelijk valt af te leiden of het kind zelf een dergelijk verzoek bij de rechter kan indienen.

Concluderend kan worden gesteld dat in het Nieuw BW een verruiming heeft plaatsgevonden in de participatiemogelijkheden van het kind door de ontwikkelingen die hierin ten aanzien van de rechtsfiguur van de bijzondere curator en het hoorrecht van het kind hebben plaatsgevonden. Echter, mijns inziens is een wetwijziging alleen niet voldoende. De praktijk zal moeten uitwijzen of rechters de wet ook daadwerkelijk kunnen of zullen uitvoeren. Het voorgaande biedt stof voor vervolgonderzoek.

^{1.} Memorie van Toelichting Boek 1 titel 14 Nieuw Burgerlijk Wetboek van Suriname, pag. 195.

^{2.} Memorie van Toelichting Boek 1 titel 14 Nieuw Burgerlijk Wetboek van Suriname, pag. 195.

^{3.} Memorie van Toelichting Boek 1 titel 14 Nieuw Burgerlijk Wetboek van Suriname, pag. 195.

Samenvattingen

Samenvatting
Summary

Abstract

In dit onderzoek staat het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding centraal. Sinds 20 februari 2008 hebben kinderen in Suriname, die in staat zijn om hun mening te vormen, een hoorrecht in alle zaken die hen aanbelangen waaronder ook echtscheidings- en voogdij na echtscheidingszaken. Dit hoorrecht van het kind is eveneens in internationale verdragen waaronder het IVRK, IVBPR en AVRМ en internationale richtlijnen waaronder de Europese Guidelines on Child-friendly Justice verankerd. In deze studie ben ik middels een juridisch dogmatisch en empirisch onderzoek nagegaan in hoeverre het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding in de Surinaamse wetgeving en rechtspraak voldoet aan het hoorrecht van het kind in het IVRK, IVBPR en AVRМ alsook de Europese Guidelines on Child-friendly Justice. Daarbij heb ik eveneens onderzocht of dit hoorrecht van het kind in de huidige wetgeving en rechtspraak aanpassing behoeft en zo ja, op welke wijze dit eventueel aangepast zou kunnen worden.

Samenvatting

Mijn onderzoek concentreert zich op het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding. Hierbij ben ik middels een juridisch dogmatisch en empirisch onderzoek nagegaan in hoeverre het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijvoorziening na echtscheiding in de Surinaamse wetgeving en rechtspraak voldoet aan het hoorrecht van het kind in het IVRK en aanverwante internationale wet- en regelgeving waaronder het IVBPR en AVRМ met hun bijbehorende aanbevelingen, de judgements en Advisory opinions van de Inter-American Court on Human Rights alsook de Europese Guidelines on Child-friendly Justice. Daarbij heb ik eveneens onderzocht of dit hoorrecht van het kind in de huidige wetgeving en rechtspraak aanpassing behoeft en zo ja, op welke wijze dit eventueel aangepast zou kunnen worden.

Het juridisch dogmatisch onderzoek bestaat uit een rechtsbronnen- en literatuuronderzoek. Bij het rechtsbronnenonderzoek zijn verschillende rechtsbronnen zoals de Surinaamse wet- en regelgeving, verdragen en internationale richtlijnen bestudeerd en geanalyseerd teneinde kaders aan te geven voor het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van de ouders en de voogdijvoorziening na echtscheiding. Middels het literatuuronderzoek is onder andere getracht om een nadere interpretatie te verkrijgen van de verschillende rechtsbronnen, die zijn onderzocht.

Om de toepassing van het hoorrecht van het kind in de rechtspraak te onderzoeken en deze te kunnen toetsen aan de internationale standaarden is eveneens een empirisch onderzoek verricht. Dit onderzoek bestaat onder andere uit een dossieronderzoek bij het Kantongerecht in het Eerste Kanton van Suriname waarbij echtscheidings- en voogdij na echtscheidingsdossiers zijn onderzocht en een observatieonderzoek waarbij voogdij na echtscheidingszittingen bij het Eerste Kanton van Suriname zijn geobserveerd. Daarnaast zijn er in het kader van het voornoemd empirisch onderzoek ook interviews bij rechters, die belast zijn met de voogdij na echtscheidingszaken afgenomen. Voorts zijn er eveneens interviews bij gedragsdeskundigen, die betrokken zijn bij de voogdij na echtscheidingszaken en bij het Bureau voor Familierechtelijke Zaken (BuFaz) afgenomen. Daarnaast heb ik ook kinderen met een scheidingservaring bevroegd over hun mening en ervaringen met het hoorrecht binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding. Deze meningen en ervaringen zijn eveneens meegenomen bij de formulering van de aanbevelingen betreffende de (eventuele) aanpassing van het hoorrecht in de wetgeving en rechtspraak.

In het kader van de toetsing van het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van zijn ouders en de voogdijprocedure na de echtscheiding in de Surinaamse wetgeving en rechtspraak aan de internationale standaarden, heb ik een toetsingskader opgesteld. Dit toetsingskader is aan de hand van de bepalingen ten aanzien van het hoorrecht van het kind in het IVRK en haar bijbehorende general comments, het IVBPR en AVRМ met hun bijbehorende aanbevelingen, de judgements en Advisory opinions van de Inter-American Court on Human Rights en de Europese Guidelines on Child-friendly Justice samengesteld en bestaat uit normen die betrekking hebben op:

1. de beoordeling van de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen;
2. de informatievoorziening aan het kind over het kindgesprek;
3. de kindvriendelijke omstandigheden van het kindgesprek;
4. het rechtstreeks horen, het horen via een vertegenwoordiger en de juridische bijstand voor het kind;
5. de inhoud en duur van het kindgesprek;
6. de duur van de afhandeling van rechtszaken waarbij kinderen zijn betrokken en
7. de mededeling en uitleg van de eindbeslissing van de rechter aan het kind.

Ad. 1. De beoordeling van de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen

Volgens de internationale normen dient de capaciteit van het kind om zijn mening te vormen niet alleen op basis van de leeftijd van het kind beoordeeld te worden en vormt het ontwikkelingsniveau van het kind eveneens een belangrijke factor bij deze beoordeling. Voorts dient de capaciteit van het kind per geval beoordeeld te worden en wordt afgeraden om een leeftijdsgrens aan het hoorrecht van het kind te verbinden.

Echter, uit mijn onderzoek blijkt dat de leeftijd van het kind zowel in de wetgeving als in de rechtspraak een belangrijke rol speelt bij de beoordeling van de capaciteit van het kind om zijn mening te kunnen vormen. Volgens *“de Wet Hoorrecht minderjarigen 2008”* is de rechter slechts verplicht om kinderen vanaf de leeftijd van twaalf jaar op te roepen voor het kindgesprek en is hij bevoegd om ook kinderen beneden deze leeftijd te horen. Uit het dossier-onderzoek, observaties van kindgesprekken en het interview met de rechters blijkt dat niet alle kinderen die de leeftijd van twaalf jaar hebben bereikt, daadwerkelijk door de rechter worden opgeroepen en gehoord. De twaalfjarigen worden doorgaans alleen in gevallen waarbij er tijdens de voogdijprocedure een geschil is tussen ouders over een der voorzieningen betreffende de kinderen opgeroepen en gehoord. In uitzonderlijke gevallen worden ook kinderen beneden deze leeftijd gehoord. Uit deze toetsing

volgt dat zowel de wetgeving als de rechtspraak niet afdoende in lijn zijn met de internationale normen betreffende de beoordeling van de capaciteit van het kind om een mening te kunnen vormen en aanpassing behoeven.

Om de wetgeving en rechtspraak in overeenstemming te brengen met de internationale normen zou de leeftijdsgrens moeten vervallen en zal het ontwikkelingsniveau van het kind als criterium daarvoor in de plaats dienen te komen. De rechter zal dan niet aan de hand van de leeftijd van het kind, maar aan de hand van zijn ontwikkelingsniveau dienen te toetsen in welke mate en op welke wijze hij bij een procedure waarbij er over hem dient te worden beslist, betrokken kan worden. In dit kader is het eveneens belangrijk dat er eenduidige richtlijnen worden gecreëerd voor rechters om de capaciteiten van het kind op basis van zijn ontwikkelingsniveau te beoordelen. Naast de invoering van bovengenoemde eenduidige richtlijnen vergt een effectieve beoordeling van de capaciteit van het kind ook dat rechters regelmatig hierin worden getraind.

Ad. 2. De informatievoorziening aan het kind over het kindgesprek

Conform de internationale normen dient het kind voorafgaand aan het kindgesprek adequaat geïnformeerd te worden over dit gesprek. Dit betreft onder andere informatie over het doel van het kindgesprek; de persoon die het gesprek met het kind zal voeren; de status en rol van het kind tijdens dit gesprek; de vragen die het kind kan verwachten tijdens het kindgesprek; de plaats waar het gesprek gevoerd zal worden; de aanwezigen tijdens het kindgesprek; de mogelijkheid voor het kind tot het meenemen van een vertrouwenspersoon naar het gesprek en de duur en de gevolgen van het kindgesprek. Daarnaast dient het kind eveneens geïnformeerd te worden over de verschillende wijzen waarop hij zijn mening kenbaar kan maken aan de rechter. Voorts dient het kind deze informatie te verkrijgen in een taal die begrijpelijk is voor hem en aangepast is aan zijn leeftijd en ontwikkelingsniveau.¹

Uit de toetsing blijkt dat de Surinaamse wet- en regelgeving niet voorzien in bepalingen ten aanzien van de informatievoorziening aan het kind over het kindgesprek. Voorts blijkt zowel uit de observaties van de voogdijzittingen als uit de antwoorden van de respondenten op de vragenlijst dat de kinderen in de rechtspraak evenmin adequaat worden geïnformeerd over het kindgesprek. Vanwege het gebrek aan wet- en regelgeving over de informatievoorziening geschiedt de oproeping van de kinderen in de praktijk via hun ouder(s) bij wie zij ten tijde van de voogdijprocedure verblijven en mogen de ouders zelf bepalen hoe zij hun kinderen

¹ CRC/C/GC/12/2009, par. 134, pag. 37; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 1, pag. 20.

hierover willen informeren. Derhalve zijn noch de Surinaamse wetgeving noch de rechtspraak in lijn met de internationale normen.

In het kader van de overeenstemming van de Surinaamse wetgeving en rechtspraak aan de internationale normen dienen er in de Surinaamse wetgeving en het Procesreglement voor civiele zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten eenduidige regels voor de rechters in het leven geroepen te worden ten aanzien van de oproeping en informatieverschaffing aan het kind over het kindgesprek. Het voorstel is om de kinderen schriftelijk middels een brief uit te nodigen voor het kindgesprek met toevoeging van een brochure met alle nodige informatie over dit gesprek. In deze brochure dient het kind over de plaats waar het gesprek gehouden zal worden, het doel van het gesprek, de persoon die het gesprek zal voeren en de aanwezigen tijdens het gesprek in een kindvriendelijke taal geïnformeerd te worden. Voorts dient het kind eveneens over de verschillende wijzen waarop hij zijn mening aan de rechter kenbaar kan maken, geïnformeerd te worden.

Ad.3. De kindvriendelijke omstandigheden van het kindgesprek

Volgens de normen betreffende de kindvriendelijke omstandigheden, dient de omgeving waarin kinderen gehoord worden, veilig en kindvriendelijk ingericht te zijn, zodat het kind vrijelijk en ongestoord zijn mening kan uiten. Voorts dient de veiligheid van het kind te allen tijde gegarandeerd te zijn tijdens het kindgesprek en dient de rechter tijdens het kindgesprek, rekeninghoudend met het bevattingsvermogen van het kind, de taal te spreken die begrijpelijk en verstaanbaar is voor het kind. Voorts bieden deze normen het kind eveneens de mogelijkheid om zich tijdens het gesprek te laten bijstaan door een advocaat, bijzondere curator of vertrouwenspersoon.

Uit de toetsing blijkt dat in de memorie van toelichting op artikel 1:119a BRv wel enkele aanbevelingen ten aanzien van de kindvriendelijke omstandigheden tijdens het kindgesprek zijn opgenomen. Zo benadrukt de wetgever hierin dat het in het belang van het kind noodzakelijk is dat de omstandigheden waarin het horen van het kind plaatsvindt, kindvriendelijk zijn, zodat het kind zich op geen enkele wijze bedreigd of geïntimideerd voelt. In dit kader wordt aanbevolen om het horen van de kinderen in een andere ruimte dan de zittingszaal zoals bijvoorbeeld in de werkkamer van de rechter te doen plaatsvinden, waar de rechter geen ambtskleding hoeft te dragen en hij per geval kan bepalen of het in het belang van het kind is om hem al dan niet in tegenwoordigheid van zijn ouders, voogd, een vertegenwoordiger van het BuFaz of andere personen of instanties te horen. Hierdoor blijkt de wetgeving ten aanzien van de kindvriendelijke omstandigheden van het kindgesprek wel enigszins in overeenstemming te zijn met de internationale normen.

Om de wetgeving afdoende in overeenstemming te kunnen brengen met de internationale normen is een nadere uitwerking of concretisering van de voornoemde regels van de wetgever zowel in de wet als in de procesreglementen of middels het opstellen van professionele standaarden voor rechters noodzakelijk. In dit kader is een bepaling die duidelijk maakt hoe de veiligheid van het kind tijdens het kindgesprek gewaarborgd dient te worden eveneens belangrijk en zijn bepalingen betreffende de vertrouwelijkheid van het kindgesprek vereist.

Ten aanzien van de rechtspraktijk volgt uit de toetsing dat de kinderen in de zittingszaal die heel formeel en niet kindvriendelijk is ingericht, worden gehoord. Voorts blijkt dat de rechter wel conform de normen van de vertrouwelijkheid handelt tijdens het kindgesprek, aangezien hij deze gesprekken doorgaans afzonderlijk met het kind en niet in het bijzijn van zijn ouders voert en de mening van het kind nimmer uitgebreid met zijn ouders bespreekt. In het kader van de waarborging van de vertrouwelijkheid van het kindgesprek zijn de rechters geen voorstander van het toelaten van een vertrouwenspersoon tijdens het kindgesprek, maar zij zijn wel bereid om dit te overwegen indien het kind hierom verzoekt.

De kindgesprekken vinden in toga plaats, maar de rechter probeert dit wel te compenseren door een vriendelijke houding aan te nemen tijdens deze gesprekken. Daarnaast probeert de rechter zich zoveel als mogelijk vriendelijk en respectvol op te stellen tegenover het kind en past hij zich tijdens het gesprek aan de leeftijd van het kind.

Uit de toetsing blijkt dat er in de rechtspraktijk op de kindvriendelijke ruimtes na, wel wordt voldaan aan de internationale normen met betrekking tot de kindvriendelijke omstandigheden tijdens het kindgesprek. Om de rechtspraktijk afdoende in overeenstemming te kunnen brengen met de rechtspraktijk zouden ook de ruimtes waarin de kinderen worden gehoord, kindvriendelijk ingericht moeten worden of zouden de kinderen niet in de rechtszaal maar liever in een aparte ruimte die kindvriendelijk is ingericht, gehoord moeten worden.

Ad. 4. Het rechtstreeks horen, het horen via een vertegenwoordiger en de juridische bijstand voor het kind

Volgens de internationale normen mogen kinderen in familierechtelijke procedures zelf bepalen hoe zij hun mening aan de rechter kenbaar willen maken. Hierbij kan het kind kiezen tussen het rechtstreeks horen, waarbij hij zijn mening rechtstreeks kenbaar kan maken aan de rechter, en het horen via een vertegenwoordiger, waarbij het kind zijn mening via zijn vertegenwoordiger kenbaar kan maken aan de rechter. Daarnaast hebben kinderen volgens de voornoemde internationale

normen eveneens recht op juridische bijstand door een eigen advocaat in gevallen waarbij er onder andere sprake is van een belangenconflict tussen de ouders en het kind en zij derhalve een gerechtelijke procedure willen aanspannen tegen hun ouder(s). Uit de toetsing volgt dat de Surinaamse wetgeving niet in lijn staat met de internationale normen aangezien deze geen ruimte openlaat voor het horen van het kind via een vertegenwoordiger en slechts het rechtstreeks horen van het kind door middel van een kindgesprek toelaat. Voorts kan het kind zich in gerechtelijke procedures evenmin laten bijstaan door een advocaat. Daarnaast blijkt uit het interview met de voogdijrechters dat zij geen voorstander zijn van het toelaten van een vertegenwoordiger of vertrouwenspersoon tijdens het kindgesprek. Echter, zij zijn wel bereid om een dergelijk verzoek te overwegen indien dit afkomstig is van het kind. Deze werkwijze van de rechters blijkt wel enigszins in lijn te zijn met de internationale normen.

Teneinde de Surinaamse wetgeving in overeenstemming te brengen met de internationale normen, is het noodzakelijk om het huidige artikel 1:119a BRv, waarin het hoorrecht van het kind is vastgelegd, te verruimen met de mogelijkheid voor het kind om zijn mening eveneens via een vertegenwoordiger kenbaar te maken. Voorts dient er ook een verruiming in de wetgeving plaats te vinden ten aanzien van de gevallen waarin er een bijzondere curator benoemd kan worden. Het voorstel is om het huidige artikel 1:362 BW betreffende de benoeming van de bijzondere curator te verruimen met gevallen waarbij er eveneens een bijzondere curator over het kind benoemd kan worden in de echtscheidingsprocedure of voogdij na echtscheidingsprocedure indien er een belangenstrijd is tussen ouders onderling of ouders en kinderen ten aanzien van zaken betreffende de verzorging en opvoeding van de desbetreffende minderjarige(n). Aan deze bijzondere curator dient de bevoegdheid toegekend te worden om zowel als de belangenbehartiger van het kind als de vertolker van diens mening en wensen binnen deze procedures te fungeren.

Ad. 5. De inhoud en duur van het kindgesprek

Krachtens de internationale normen betreffende de inhoud van het kindgesprek dient de rechter bij aanvang van het kindgesprek het kind te informeren over het doel van dit gesprek, waarbij aan hem eveneens duidelijk gemaakt dient te worden dat zijn mening geen beslissende rol speelt bij het bepalen van het eindoordeel van de rechter, maar dat dit gesprek tot doel heeft om ook de mening van het kind te horen in de desbetreffende kwestie en na te gaan in hoeverre deze meegenomen kan worden bij het eindoordeel van de rechter. Voorts dient de rechter dit gesprek binnen de perken van vertrouwelijkheid te voeren. Daarnaast is het noodzakelijk dat het kind tijdens dit gesprek eveneens wordt geïnformeerd over de wijze waarop

hij te weten zal komen over het eindoordeel van de rechter en hoe er hierover teruggekoppeld zal worden met hem.

Voor wat betreft de internationale normen ten aanzien van de duur van het kindgesprek geldt dat de duur van dit gesprek aangepast dient te zijn aan de tempo en het concentratievermogen van het kind. Voorts mag het gesprek niet te lang duren en wordt aanbevolen om regelmatig pauzes in te lassen tijdens het gesprek. Om de volledige cognitieve capaciteiten van het kind te kunnen benutten en hun emotionele stabiliteit te ondersteunen, moeten verstoringen en afleiding tijdens het kindgesprek zoveel mogelijk worden beperkt.²

Bij de toetsing van de wetgeving aan de internationale normen heb ik geconstateerd dat er in de huidige wet- en regelgeving geen bepalingen c.q. richtlijnen zijn opgenomen ten aanzien van de inhoud en duur van het kindgesprek. Derhalve schieten de huidige wet- en regelgeving tekort bij de voldoening aan de normen met betrekking tot dit onderwerp. Om deze in overeenstemming te brengen met de internationale normen zouden er in het huidige Procesreglement voor civiele zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten duidelijke richtlijnen voor de rechters over de inhoud en duur van het kindgesprek opgenomen dienen te worden.

Ondanks de voornoemde lacune in de wet- en regelgeving blijkt dat er in de rechtspraak wel wordt voldaan aan de internationale normen ten aanzien van de inhoud en de duur van het kindgesprek. Dit blijkt onder andere uit het feit dat de rechter thans bij aanvang van het kindgesprek uitdrukkelijk aan het kind vraagt of hij weet waarvoor hij voor het gesprek dient te verschijnen. Blijkt uit het antwoord van het kind dat hij niet afdoende door zijn ouder(s) is geïnformeerd over het doel van het gesprek, dan legt de rechter dit zelf in een kindvriendelijke taal aan hem uit. In dit kader wordt eveneens aan het kind uitgelegd dat hij weliswaar in de gelegenheid wordt gesteld om zijn mening kenbaar te maken over de situatie maar dat zijn mening geen beslissende rol zal hebben bij het eindoordeel van de rechter. Voorts blijkt dat de rechter in sommige complexe voogdijzaken eveneens aan het kind uitlegt dat het gesprek strikt vertrouwelijk is en dat hetgeen hij aan de rechter vertelt, niet aan zijn ouders zal worden doorverteld en dat er slechts een zakelijke weergave van dit gesprek aan hen zal worden gegeven. Daarnaast blijkt dat de kindgesprekken eveneens conform de internationale normen ten aanzien van de duur van het kindgesprek worden gevoerd, waarbij deze gemiddeld tussen de drie en zeven minuten duren.

² Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 61, pag. 30.

Ad. 6. De duur van de afhandeling van rechtszaken waarbij kinderen zijn betrokken

Volgens de internationale normen dient in alle procedures waarbij kinderen zijn betrokken, het urgentiebeginsel in acht te worden genomen dat inhoudt dat er geen onnodige vertraging mag plaatsvinden bij het nemen van de eindbeslissing. Conform dit beginsel dient er in het belang van het kind zo snel mogelijk een beslissing te worden genomen met in achtneming van de wettelijke procedures.

Bij de toetsing blijkt dat de Surinaamse wet- en regelgeving niet voorzien in specifieke bepalingen betreffende de snelle afhandeling van gerechtelijke procedures en in het bijzonder familierechtelijke procedures, waarbij kinderen zijn betrokken. Uit artikel D14 van het Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten in Suriname³ blijkt wel dat er in familierechtszaken *binnen twee maanden na de laatste proceshandeling* een uitspraak dient te volgen. Echter, dit procesreglement voorziet niet in een specifieke bepaling over de afhandeling van familiezaken waarin kinderen zijn betrokken. In het kader van de overeenstemming van de Surinaamse wet- en regelgeving aan de internationale normen dienen er zowel in de wet als in het Procesreglement voor civiele zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten specifieke bepalingen opgenomen te worden over de duur van de afhandeling van zaken waarbij er over kinderen dient te worden beslist.

Indien er wordt gekeken naar de rechtspraak, dan valt een positieve ontwikkeling in de afhandeling van de voogdij na echtscheidingszaken op te merken. Dit blijkt uit het dossier-onderzoek van de voogdij na echtscheidingszaken van de perioden 2004-2007; 2008-2011; 2018 en 2021. Uit dit onderzoek blijkt dat de afhandeling van de meeste voogdij na echtscheidingszaken in de perioden 2004-2007; 2008-2011 en 2018 langer dan één jaar duurde terwijl in de periode 2021 de meeste voogdijzaken binnen twee maanden waren afgehandeld. Gelet op deze ontwikkeling lijkt de rechtspraak wel in lijn te zijn met de internationale normen ten aanzien van de snelle afhandeling van rechtszaken waarbij kinderen zijn betrokken.

Ad. 7. De mededeling en uitleg van de eindbeslissing van de rechter aan het kind

Volgens de internationale normen dient de rechter zijn beslissing te motiveren en dient hij in een kindvriendelijke oftewel voor het kind begrijpelijke taal aan het kind uit te leggen over de wijze waarop er bij de formulering van deze beslissing

³ Artikel D14, Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten in Suriname, 2021, pag. 37.

rekening is gehouden met zijn mening, wensen en voorkeuren. Is de mening van het kind niet meegenomen bij het eindoordeel, dan dient de rechter hem eveneens uit te leggen waarom zijn mening niet is meegenomen in de beslissing.

Uit de toetsing blijkt dat de Surinaamse wet- en regelgeving niet voorzien in bepalingen betreffende de motivatie van de eindbeslissing en de terugkoppeling van deze beslissing met het kind in kindvriendelijke taal. Voorts blijkt uit de observaties van de voogdij na echtscheidingszittingen dat de voogdijbeschikking van de rechter in slechts een klein aantal gevallen in het bijzijn van het kind wordt gegeven. Om de Surinaamse wetgeving en rechtspraak in overeenstemming te brengen met de internationale normen, is het noodzakelijk dat zowel artikel 1:119a BRv als het Procesreglement voor civiele zaken bij het Hof van Justitie en de Kantongerechten wordt aangevuld met een bepaling die voorziet in de rechterlijke verplichting om zijn beslissing te motiveren en het kind te informeren over de wijze waarop er bij de formulering van deze beslissing rekening is gehouden met zijn mening, wensen en voorkeuren.

Concluderend kan worden gesteld dat uit de voorgaande toetsing blijkt dat de Surinaamse wetgeving en rechtspraak niet afdoende in lijn is met de internationale standaarden betreffende het hoorrecht van het kind binnen de echtscheidingsprocedure van hun ouders en de voogdijprocedure na echtscheiding en dat deze derhalve conform de aanbevelingen, die in hoofdstuk 10 zijn gedaan, aangepast zouden moeten worden.

Abstract

This research focuses on the right of the child to be heard in the divorce proceedings of its parents and the custody proceedings after the divorce. Since 20 February 2008, children in Suriname who are able to form their opinion have the right to be heard in all matters that concern them, including divorce and custody after divorce proceedings. This right of the child to be heard is also enshrined in international treaties, including the CRC, ICCPR and ACHR, and international guidelines, including the European Guidelines on Child-friendly Justice. In this study, I have investigated, by means of a legally dogmatic and empirical study, to what extent the right of the child to be heard in the divorce proceedings of its parents and the custody proceedings after divorce in Surinamese legislation and legal practice complies with the right of the child to be heard in the CRC, ICCPR and ACHR, as well as the European Guidelines on Child-friendly Justice. I have also investigated whether this right of the child to be heard in current legislation and legal practice needs to be adjusted and, if so, in what way this could possibly be adjusted.

Summary

My research focuses on the right of the child to be heard within the divorce proceedings of its parents and the custody proceedings after the divorce. In doing so, I have investigated, by means of a legally dogmatic and empirical study, to what extent the right of the child to be heard within the divorce proceedings of its parents and the custody provision after divorce in Surinamese legislation and legal practice complies with the right of the child to be heard in the CRC and related international legislation and regulations, including the ICCPR and ACHR with their associated recommendations, the judgements and Advisory opinions of the Inter-American Court on Human Rights as well as the European Guidelines on Child-friendly Justice. In doing so, I have also investigated whether this right of the child to be heard needs to be adjusted in current legislation and legal practice and, if so, in what way this could possibly be adjusted.

The legal dogmatic research consists of a study of legal sources and literature. In the study of legal sources, various legal sources such as Surinamese legislation and regulations, treaties and international guidelines were studied and analyzed in order to indicate frameworks for the right of the child to be heard within the divorce proceedings of the parents and the custody provision after divorce. Through the literature study, an attempt was made, among other things, to obtain a further interpretation of the various legal sources that were studied.

In order to investigate the application of the child's right to be heard in legal practice and to be able to test this against international standards, an empirical study was also conducted. This study consists of, among other things, a file search at the Subdistrict Court in the First Subdistrict of Suriname in which divorce and custody after divorce files were investigated and an observation study in which custody after divorce hearings at the First Subdistrict of Suriname were observed. In addition, interviews were conducted with judges charged with custody after divorce cases in the context of the aforementioned empirical study. Furthermore, interviews were also conducted with behavioral experts involved in custody after divorce cases, and at the Bureau voor Familierechtelijke Zaken (BuFaz). In addition, I also asked children with divorce experience about their opinion and experiences with the right to be heard within the divorce proceedings of their parents and the custody proceedings after divorce. These opinions and experiences were also included in the formulation of the recommendations regarding the (possible) adjustment of the right to be heard in legislation and legal practice.

In the context of the assessment of the right of the child to be heard within the divorce proceedings of his parents and the custody proceedings after the divorce in the Surinamese legislation and legal practice against the international standards, I have drawn up an assessment framework. This assessment framework has been compiled on the basis of the provisions regarding the right of the child to be heard in the CRC and its accompanying general comments, the ICCPR and ACHR with their accompanying recommendations, the judgements and Advisory opinions of the Inter-American Court on Human Rights and the European Guidelines on Child-friendly Justice and consists of standards relating to:

1. the assessment of the child's capacity to express an opinion;
2. the provision of information to the child about the child interview;
3. the child-friendly circumstances of the child interview;
4. the direct hearing, the hearing through a representative and legal assistance for the child;
5. the content and duration of the child interview;
6. the duration of the processing of legal cases involving children and
7. the communication and explanation of the judge's final decision to the child.

Ad. 1. The assessment of the child's capacity to express an opinion

According to international standards, the child's capacity to form his or her opinion should not be assessed solely based on the child's age, the child's level of development is also an important factor in this assessment. Furthermore, the child's capacity should be assessed on a case-by-case basis, and it is not recommended to set an age limit on the child's right to be heard.

However, my research shows that the child's age plays an important role in both legislation and legal practice in assessing the child's capacity to express his or her opinion. According to the Surinamese "*Act on the Right of Minors to be Heard 2008*", the judge is only obliged to summon children from the age of twelve for the child interview and is also authorized to hear children below this age. The file research, observations of child interviews, and the interview with the judges show that not all children who have reached the age of twelve are actually summoned and heard by the judge. Twelve-year-olds are usually only summoned and heard in cases where there is a dispute between parents during the custody procedure about one of the provisions concerning the children. In exceptional cases, children below this age are also heard. This assessment shows that both legislation and legal practice are not sufficiently in line with international standards concerning the assessment of the child's capacity to form an opinion and require adjustment.

In order to bring legislation and legal practice into line with international standards, the age limit should be abolished, and the child's level of development should take its place as a criterion. The judge will then have to assess not based on the child's age, but based on his level of development, to what extent and in what way he can be involved in a procedure in which a decision has to be made about him. In this context, clear guidelines should also be created for judges to assess the capacity of the child based on his level of development. In addition to the introduction of the aforementioned clear guidelines, an effective assessment of the child's capacity also requires that judges are regularly trained in this regard.

Ad. 2. The provision of information to the child about the child interview

In accordance with international standards, the child must be adequately informed about the child interview prior to the child interview. This includes information about the purpose of the child interview; the person who will conduct the interview with the child; the status and role of the child during the interview; the questions the child can expect during the child interview; the location where the interview will be conducted; the people present during the child interview; the possibility for the child to bring a confidant to the interview, and the duration and consequences of the child interview. In addition, the child must also be informed about the various ways in which he can make his opinion known to the judge. Furthermore, the child must receive this information in a language that he understands and is adapted to his age and level of development.⁴

The assessment shows that Surinamese legislation and regulations do not provide for provisions regarding the provision of information to the child about the child interview. Furthermore, both the observations of the custody hearings and the answers of the respondents to the questionnaire show that the children are also not adequately informed about the child interview in legal practice. Due to the lack of legislation and regulations regarding the provision of information, the summons of the children in practice takes place via their parent(s) with whom they reside during the custody procedure and the parents themselves may decide how they want to inform their children about this. Therefore, neither Surinamese legislation nor legal practice are in line with international standards.

In the context of the conformity of Surinamese legislation and legal practice with international standards, clear rules for judges should be created in Surinamese

⁴ CRC/C/GC/12/2009, par. 134, pag. 37; Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 1, pag. 20.

legislation and the Rules of Procedure for civil cases at the Court of Justice and the Subdistrict Courts regarding the summons and provision of information to the child about the child interview. The proposal is to invite the children by means of a letter to the child interview, adding a brochure with all the necessary information about this interview. In this brochure, the child should be informed in a child-friendly language about the location where the interview will be held, the purpose of the interview, the person who will conduct the interview, and the people present during the interview. Furthermore, the child should also be informed about the various ways in which he can make his opinion known to the judge.

Ad.3. The child-friendly circumstances of the child interview

According to the standards concerning child-friendly circumstances, the environment in which children are heard must be safe and child-friendly, so that the child can express his or her opinion freely and undisturbed. Furthermore, the safety of the child must be guaranteed at all times during the child interview and the judge must speak the language that is understandable and comprehensible to the child during the child interview, taking into account the child's comprehension. Furthermore, these standards also offer the child the opportunity to be assisted during the interview by a lawyer, guardian ad litem or confidant.

The assessment shows that the explanatory memorandum to Article 1:119a BRv does contain some recommendations regarding child-friendly circumstances during the child interview. For example, the legislator emphasizes that it is necessary in the interests of the child that the circumstances in which the child is heard are child-friendly, so that the child does not feel threatened or intimidated in any way. In this context, it is recommended that the children be heard in a room other than the courtroom, such as the judge's office, where the judge does not have to wear official clothing and can determine on a case-by-case basis whether it is in the child's interests to hear him or her in the presence of his or her parents, guardian, a representative of the BuFaz or other persons or bodies. As a result, the legislation regarding child-friendly circumstances of the child interview appears to be somewhat in line with international standards.

In order to bring the legislation sufficiently into line with international standards, a further elaboration or specification of the aforementioned rules of the legislator both in the law and in the procedural rules or by drawing up professional standards for judges is necessary. In this context, a provision that makes clear how the safety of the child should be guaranteed during the child interview is also important, and provisions concerning the confidentiality of the child interview are required.

With regard to legal practice, the assessment shows that the children are heard in the courtroom, which is very formal and not child friendly. Furthermore, it appears that the judge does act in accordance with the standards of confidentiality during the child interview, since he usually conducts these interviews separately with the child and not in the presence of his parents, and never discusses the child's opinion extensively with his parents. In the context of safeguarding the confidentiality of the child interview, the judges are not in favor of admitting a confidant during the child interview, but they are prepared to consider this if the child requests it.

The child interviews take place in a robe, but the judge tries to compensate for this by adopting a friendly attitude during these interviews. In addition, the judge tries to be as friendly and respectful as possible towards the child and adapts to the age of the child during the interview.

The assessment shows that, with the exception of the child-friendly rooms, legal practice does comply with international standards regarding child-friendly circumstances during child interviews. In order to bring legal practice sufficiently into line with legal practice, the rooms in which children are heard should also be designed in a child-friendly manner, or the children should not be heard in the courtroom but rather in a separate room that is designed in a child-friendly manner.

Ad. 4. The direct hearing, the hearing through a representative, and legal assistance for the child

According to international standards, children in family law proceedings may decide for themselves how they wish to make their opinion known to the judge. In this respect, the child can choose between direct hearing, in which he or she can make his or her opinion known directly to the judge, and hearing through a representative, in which the child can make his or her opinion known to the judge through his or her representative. In addition, according to the aforementioned international standards, children are also entitled to legal assistance by their own lawyer in cases in which, among other things, there is a conflict of interest between the parents and the child, and they therefore wish to initiate legal proceedings against their parent(s). The assessment shows that Surinamese legislation is not in line with international standards, as it leaves no room for hearing the child through a representative and only allows for direct hearing of the child by means of a child interview. Furthermore, the child cannot be assisted by a lawyer in legal proceedings. In addition, the interview with the custody judges shows that they are not in favor of allowing a representative or confidant during the child interview. However, they are

prepared to consider such a request if it comes from the child. This working method of the judges does appear to be somewhat in line with international standards.

In order to bring Surinamese legislation into line with international standards, it is necessary to expand the current article 1:119a BRv, which stipulates the child's right to be heard, with the possibility for the child to also make his or her opinion known through a representative. Furthermore, the legislation should also be expanded with regard to the cases in which a special guardian ad litem can be appointed. The proposal is to expand the current article 1:362 BW concerning the appointment of the guardian ad litem with cases in which a guardian ad litem can also be appointed for the child in divorce proceedings or custody after divorce proceedings if there is a conflict of interest between parents or parents and children with regard to matters concerning the care and upbringing of the minor(s) concerned. This guardian ad litem should be granted the authority to act both as the advocate of the child and as the interpreter of his or her opinion and wishes within these procedures.

Ad. 5. The content and duration of the child interview

According to international standards on the content of the child interview, the judge must inform the child at the start of the child interview about the purpose of this interview, and must also make it clear to him that his opinion will not play a decisive role in determining the judge's final decision, but that the purpose of this interview is to also hear the child's opinion on the matter in question and to determine to what extent this can be taken into account in the judge's final decision. Furthermore, the judge must conduct this interview within the limits of confidentiality. In addition, it is necessary that the child is also informed during this interview about the way in which he will learn about the judge's final decision and how feedback will be provided to him about this.

As regards the international standards regarding the duration of the child interview, the duration of this interview should be adapted to the child's pace and ability to concentrate. Furthermore, the interview should not be too long, and it is recommended to take regular breaks during the interview. In order to be able to use the child's full cognitive capacities and to support their emotional stability, disruptions and distractions during the child interview should be limited as much as possible.⁵

When assessing the legislation against international standards, I found that the current legislation and regulations do not contain any provisions or guidelines regarding the content and duration of the child interview. Therefore, the current legislation and

⁵ Guidelines on Child-friendly Justice 2010, First part, chapter IV, par. 61, pag. 30.

regulations fall short in meeting the standards regarding this topic. In order to bring them into line with international standards, clear guidelines for judges regarding the content and duration of the child interview should be included in the current Rules of Procedure for civil cases at the Court of Justice and the Subdistrict Courts.

Despite the aforementioned gap in legislation and regulations, it appears that in legal practice the international standards regarding the content and duration of the child interview are being met. This is evident from the fact that the judge now explicitly asks the child at the start of the child interview whether he knows why he has to appear for the interview. If it appears from the child's answer that he has not been adequately informed by his parent(s) about the purpose of the interview, the judge himself explains this to him in child-friendly language. In this context, it is also explained to the child that he is given the opportunity to make his opinion known about the situation, but that his opinion will not have a decisive role in the judge's final decision. Furthermore, it appears that in some complex custody cases the judge also explains to the child that the interview is strictly confidential and that what he tells the judge will not be passed on to his parents and that only a factual account of this interview will be given to them. In addition, it appears that the child interviews are also conducted in accordance with international standards regarding the duration of the child interview, which lasts on average between three and seven minutes.

Ad. 6. The duration of the processing of legal cases involving children

According to international standards, in all proceedings involving children, the principle of urgency must be observed, which means that there must be no undue delay in taking the final decision. In accordance with this principle, a decision must be taken as soon as possible in the best interests of the child, taking into account the legal procedures.

The assessment shows that Surinamese legislation and regulations do not provide for specific provisions regarding the expeditious handling of legal proceedings and in particular family law proceedings, in which children are involved. Article D14 of the Rules of Procedure for Civil Cases at the Court of Justice and the Subdistrict Courts in Suriname⁶ does show that in family law cases a judgment must follow *within two months after the last procedural act*. However, these rules of procedure do not provide for a specific provision regarding the handling of family law cases in which children are involved. In the context of the conformity of Surinamese legislation and regulations with international standards, specific provisions

⁶ Article D14, Rules of Procedure for Civil Cases at the Court of Justice and the Subdistrict Courts in Suriname, 2021, p. 37.

regarding the duration of the processing of cases in which a decision must be made about children must be included in both the law and the Rules of Procedure for Civil Cases at the Court of Justice and the Subdistrict Courts.

Looking at legal practice, a positive development in the handling of custody after divorce cases can be noted. This is evident from the file research of custody after divorce cases from the periods 2004-2007; 2008-2011; 2018 and 2021. This research shows that the handling of most custody after divorce cases in the periods 2004-2007; 2008-2011 and 2018 took more than one year, while in the period 2021, most custody cases were processed within two months. In view of this development, legal practice appears to be in line with international standards regarding the speedy handling of legal cases involving children.

Ad. 7. The communication and explanation of the judge's final decision to the child

According to international standards, the judge must motivate his decision and must explain to the child in a child-friendly, i.e. understandable, language how his opinion, wishes and preferences have been taken into account in the formulation of this decision. If the child's opinion has not been taken into account in the final judgment, the judge must also explain to him why his opinion has not been taken into account in the decision.

The review shows that Surinamese legislation and regulations do not provide for provisions regarding the motivation of the final decision and the feedback of this decision to the child in child-friendly language. Furthermore, observations of custody after divorce hearings show that the custody order of the judge is given in the presence of the child in only a small number of cases. In order to bring Surinamese legislation and legal practice into line with international standards, it is necessary that both Article 1:119a BRv and the Procedural Rules for civil cases at the Court of Justice and the Subdistrict Courts are supplemented with a provision that provides for the judicial obligation to motivate its decision and to inform the child about the way in which its opinion, wishes and preferences have been taken into account in the formulation of this decision.

In conclusion, it can be stated that the foregoing review shows that Surinamese legislation and legal practice are not sufficiently in line with international standards regarding the right of the child to be heard within the divorce proceedings of their parents and the custody proceedings after divorce and that they should therefore be adapted in accordance with the recommendations made in Chapter 10.

Appendix

Lijst van afkortingen

Bijlagen

Geraadpleegde bronnen

Curriculum vitae

Lijst van afkortingen

AR	Algemene Rol
Art.	Artikel
AVRM	Amerikaans Verdrag voor de Rechten van de Mens
BRv	Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering
BuFaz	Bureau voor Familierechtelijke Zaken
BW	Burgerlijk Wetboek
CRC	Committee on the Rights of the Child
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden
G.B.	Gouvernementsblad
GC	General Comment
HR	Hoge Raad
HRC	Human Right Committee
IACHR	Inter-American Commission on Human Rights
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten
IVRK	Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind
Ktr.	Kantonrechter
LOVF	Overleg Vakinhoud Familie- en Jeugdrecht
NBRv	Nederlands Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering
NBW	Nederlands Burgerlijk Wetboek
No./ NR.	Nummer
OAS	Organisatie van Amerikaanse Staten
SB/ stb.	Staatsblad

Bijlage 1: Thema's met bijbehorende items dossier-onderzoek

A. Thema: Leeftijd, aantal en soort gevallen waarin kinderen door de rechter zijn gehoord

Items:

1. Leeftijd
 - a. jonger dan 12 jaar
 - b. ouder of gelijk aan 12 jaar
2. geval
 - a. geschil over gezag
 - b. geschil over verblijfplaats
 - c. geschil over kinderalimentatie
 - d. geschil over contact
3. kinderen zelfde gezin
4. kinderen verschillende gezin
5. reden niet horen
6. reden wel horen

B. Thema: Grondslag toepassing hoorrecht

Items:

1. Grondslag
2. Aard van de zaak
3. IVRK

C. Thema: Inhoud van het kindgesprek

Items:

1. leeftijd van het kind
2. de school en schoolprestaties van het kind
3. de verblijfplaats en het woonadres van het kind
4. de gewenste verblijfplaats van het kind
5. het contact met de andere ouder
6. gewenste contact met andere ouder
7. weerhouding contact door ouder

D. Thema: Advies BuFaz

Items:

1. Soort geschil
 - a. Geschil gezag
 - b. Geschil hoofdverblijfplaats
 - c. Geschil omgangsregeling
2. Huisbezoek
3. Schoolbezoek
4. kindobservatie
5. Horen kinderen
 - a. Kinderen zelfde gezin
 - b. Kinderen verschillende gezin
6. Leeftijd
7. Mening kind wel in advies rapport
8. Mening kind niet in advies rapport
9. Advies conform mening kind
10. Advies niet conform mening kind

E. Thema: Advies Externe gedragsdeskundige

Items:

1. Soort geschil
 - a. Geschil gezag
 - b. Geschil hoofdverblijfplaats
 - c. Geschil omgangsregeling
2. Huisbezoek
3. Schoolbezoek
4. kindobservatie
5. Horen kinderen
6. Kinderen zelfde gezin
 - a. Kinderen verschillende gezin
 - b. Leeftijd
7. Mening kind wel in advies rapport
8. Mening kind niet in advies rapport
9. Advies conform mening kind
10. Advies niet conform mening kind

F. Thema: Waardering mening van het kind

Items:

1. Mening kind wel meegenomen in eindoordeel
2. Mening kind niet meegenomen in eindoordeel
3. Advies BuFaz meegenomen
4. Advies externe gedragsdeskundige meegenomen
5. Het belang van het kind
6. Andere factoren

G. Thema: Terugkoppeling eindbeslissing rechter met het kind

Items:

1. Kind wel opgeroepen voor uitleg eindbeslissing
2. Kind niet opgeroepen voor uitleg eindbeslissing

Bijlage 2: Vragenlijsten interviews

Lijst met onderwerpen interviews rechters

Introductie:

Tijdens de introductie heb ik mezelf kort gepresenteerd en de respondent bedankt voor de tijd en zijn medewerking aan mijn onderzoek. Voorts heb ik het onderzoek in het kort belicht en uitgelegd wat de onderzoeksvraag en de doelstellingen hiervan inhouden. Daarnaast heb ik de geheimhouding en anonimiteit van het gesprek gegarandeerd. Vervolgens is het doel van het gesprek en het verwerkingsproces hiervan uitgelegd en is aan de respondent toestemming gevraagd voor het opnemen van het gesprek (met een audiorecorder).

Gegevens geïnterviewde:

- Leeftijd en geslacht
- Hoe lang werkt u als voogdijrechter?
- Fungeert u ook als rechter in andere zaken?
- Waarom heeft u ervoor gekozen om als voogdij rechter te fungeren?

Algemeen:

1. Hoeveel voogdij (na echtscheiding) zaken behandelt u gemiddeld per jaar?
2. Hoe vaak constateert u tijdens de zitting een conflict tussen de ouders over de voorzieningen ten aanzien van de kinderen?
3. Over welke kind-voorzieningen raken ouders het meest in conflict met elkaar?
4. Worden er tijdens de voogdijzitting geheel nieuwe voorzieningen getroffen ten aanzien van de kinderen of worden de (voorlopige) voorzieningen, die staande het echtscheidingsproces, ten aanzien van de kinderen zijn genomen, als definitieve voorzieningen aangenomen?
 - Wanneer worden er nieuwe voorzieningen getroffen?
 - Wanneer worden de voorlopige voorzieningen ten aanzien van de kinderen (staande het echtscheidingsproces) als definitieve voorzieningen aangenomen?
5. Dienen kinderen volgens u betrokken te worden bij het echtscheidingsproces (staande de echtscheiding) van hun ouders? Waarom wel/niet? Zo ja, hoe?
6. Dienen kinderen volgens u betrokken te worden bij de beslissing inzake wie van de ouders het gezag krijgt na echtscheiding (de voogdij na echtscheiding)? Waarom wel/niet?
7. Wat is volgens u het doel en het belang van een participatierecht/ hoorrecht van het kind binnen het echtscheidingsproces van zijn ouders en de voogdijvoorziening na echtscheiding?

8. Wat is uw mening ten aanzien van de toepassing van het hoorrecht van het kind/ kindgesprek tijdens de voogdijzitting? Wordt de toepassing hiervan volgens u slechts als een formaliteit beschouwd of wordt de mening van het kind ook meegenomen bij de eindbeslissing?

Toepassing van het hoorrecht:

De leeftijd en capaciteit van het kind voor het kindgesprek:

9. Worden kinderen altijd tijdens de voogdij na echtscheiding gehoord?
 - Zo nee, in welke gevallen worden ze wel gehoord?
 - In welke gevallen wordt er afgezien van hun hoorrecht?
10. Vanaf welke leeftijd spreekt u met kinderen bij de voogdij zitting?
11. Hoort u wel eens kinderen beneden de leeftijd van 12 jaar?
 - In welke gevallen hoort u kinderen beneden de leeftijd van 12 jaar?
12. Dient het hoorrecht volgens u wel leeftijdsgebonden te zijn? waarom wel/ niet?
 - Zo ja, vanaf welk leeftijd zouden kinderen volgens u gehoord moeten worden?
13. Wordt er een kindgesprek met de kinderen gevoerd over de voorzieningen na echtscheiding om achter diens mening te komen?

De oproeping:

14. Hoe worden de kinderen opgeroepen/ benaderd voor het kindgesprek met de rechter?
15. Zijn de kinderen verplicht om op het kindgesprek te verschijnen?
16. Hoe gaat u om met de situatie waarbij het kind niet verschijnt op de zitting?
 - Hoe gaat u om met de situatie waarbij het kind niet verschijnt omdat het niet gehoord wil worden?
 - Hoe gaat u om met de situatie waarbij het kind niet op de zitting verschijnt omdat ouders het kind weerhouden om op de zitting te verschijnen en zijn mening te verklaren?
17. Wordt er een onderzoek verricht naar de reden voor afwezigheid van het kind op de zitting? Zo ja, door wie (rechter, griffier, anderen)?

De ruimte voor verhoor:

18. Waar worden de kinderen gehoord?
19. Zijn er ook aparte kamers waar met kinderen gesproken kan worden?
 - Zo ja, wanneer worden kinderen in aparte verhoorkamers gehoord?
 - Wanneer worden de kinderen in de raadkamer gehoord?
20. Is de ruimte waar de kinderen worden gehoord, volgens u wel kindvriendelijk en voldoet deze aan de internationale standaarden?

21. Wie zijn er aanwezig tijdens het kindgesprek?
22. Geschiedt het kindgesprek met of zonder toga?

De inhoud van het verhoor/gesprek:

23. Hoe wordt het kind gehoord? Rechtstreeks of door tussenkomst van een vertegenwoordiger?
24. Mogen kinderen tijdens het kindgesprek bijgestaan worden? waarom wel/ niet?
 - zo ja, door wie mogen ze bijgestaan worden? waarom?
25. Wordt bij de aanvang van het gesprek aan de kinderen gevraagd of zij weten waarvoor ze bij de rechter dienen te verschijnen?
26. Wordt bij de aanvang van het gesprek aan kinderen medegedeeld wat het doel is van het gesprek?
27. Wordt er bij het kindgesprek rekening gehouden met kinderen die niet kunnen praten?
 - Bestaat de mogelijkheid om deze kinderen op een non-verbale manier te horen?
28. Wordt er bij het kindgesprek rekening gehouden met kinderen van minderheidsgroepen die de taal niet machtig zijn?
29. Welke onderwerpen komen aan de orde bij dit gesprek?
30. Op welke aspecten worden er gelet bij het gesprek met kinderen? (leeftijd, specifieke omstandigheden van het kind etc?)
31. Worden er ook kindpsychologen en andere gedragsdeskundigen bij betrokken bij het kindgesprek? Wanneer?
32. Hoe gaat u om met gevallen waarbij blijkt dat het kind vooraf is geïnstrueerd door een der ouders?
33. Hoe gaat u om met gevallen waarbij kinderen vanwege hun loyaliteitsconflict geen eigen mening kunnenvormen?
34. Wordt er vóór aanvang of aan het eind van het gesprek aan het kind gevraagd of de rechter de mening van het kind aan diens ouders mag vertellen?
35. Hoe gaat u om met situaties waarbij het kind niet toestaat dat diens mening met de ouders wordt besproken? Wat geeft u in zulke gevallen door aan de ouders en in hoeverre weegt de mening van het kind mee bij de eindbeslissing?

Beoordeling uitspraak:

36. Is het spreken door de rechter met het kind en diens mening een voorwaarde voor het nemen van de eindbeslissing omtrent de kindvoorzieningen?
37. Welke criteria hanteert u voor het wel of niet spreken met een kind?
38. In hoeverre weegt de mening van het kind mee bij de eindbeslissing? Welke criteria hanteert u bij beoordeling hiervan?

39. Wanneer wordt de mening van het kind wel/ niet meegenomen bij de eindbeslissing?
40. Wordt er bij de eindbeslissing een onderscheid gemaakt tussen de mening en de wensen van het kind?
41. Op welke wijze wordt er bij de eindbeslissing getracht om passend belang toe te kennen aan de mening van het kind? Welke criteria hanteert u hierbij? (leeftijd, ontwikkelingsniveau, relatie met ouders, wensen van het kind, belang van het kind?)
42. Betreft u de mening van het kind bij uw overwegingen die tot de uitspraak leiden?
43. Is de mening van het kind in de uitspraak te herkennen?
44. Vindt er terugkoppeling met het kind plaats na de uitspraak?

Deskundigheid:

45. Acht u zichzelf voldoende deskundig om met kinderen te spreken over de scheiding van hun ouders?
46. Wordt u tijdens uw opleiding hierin opgeleid? Is er een speciale cursus binnen de opleiding met betrekking tot het communiceren met kinderen?

Verbeteringen:

47. Voldoet de wet hoorrecht minderjarigen 2008 en de toepassing hiervan in de rechtspraak volgens u aan de internationale standaarden (IVRK en Guidelines Childfriendly Justice) met betrekking tot het participatierecht van het kind (*gelet op o.a. : de leeftijd voor horen; de ruimte waar er wordt gehoord; de informatievoorziening jegens de kinderen voor en tijdens het gesprek ten aanzien van het doel en het belang van het gesprek; de wijze van oproeping; de faciliteiten voor het verhoor, de beoordeling van de mening van het kind; de uitspraak en terugkoppeling van uitspraak met het kind ?* Waarom wel/ niet?
48. Behoeven de wet hoorrecht minderjarigen 2008 en de toepassing van het hoorrecht van c.q. kindgesprek met het kind in de praktijk enige verbeteringen? Zo ja, welke?
49. Hebt u zelf nog opmerkingen met betrekking tot uw ervaringen t.a.v. de toepassing van het kindgesprek in de praktijk?

Lijst met onderwerpen interview BuFaz

Introductie:

Tijdens de introductie heb ik mezelf kort gepresenteerd en de respondent bedankt voor de tijd en zijn medewerking aan mijn onderzoek. Voorts heb ik het onderzoek in het kort belicht en uitgelegd wat de onderzoeksvraag en de doelstellingen hiervan inhouden. Daarnaast heb ik de geheimhouding en anonimiteit van het gesprek gegarandeerd. Vervolgens is het doel van het gesprek en het verwerkingsproces hiervan uitgelegd en is aan de respondent toestemming gevraagd voor het opnemen van het gesprek (met een audiorecorder).

Vragen met betrekking tot het kindgesprek, wanneer er een advies uitgebracht dient te worden aan de rechter (in het bijzonder met betrekking tot de voogdij zitting na echtscheiding):

1. In welke zaken wordt het BuFaz om advies gevraagd door de rechter?
2. Hoe vaak wordt het BuFaz om advies gevraagd bij de voogdij na echtscheiding?
3. Worden kinderen ook tijdens het echtscheidingsproces door de rechter betrokken bij het treffen van de voorlopige voorzieningen?
4. Wordt het BuFaz ook tijdens het echtscheidingsproces door de rechter om advies gevraagd ten aanzien van de kinderen? (bijvoorbeeld Voorlopige voorzieningen)
5. Wanneer benadert de rechter het BuFaz voor advies bij de voogdij zittingen? (wordt het BuFaz altijd om advies gevraagd of zijn er specifieke gevallen en omstandigheden waarbij het bij de voogdijzitting om advies wordt gevraagd?)
6. Over welke specifieke onderwerpen adviseert het BuFaz de rechter in zijn rapport?
7. Hoe vaak wordt het kind door het BuFaz betrokken bij zijn onderzoek (ten behoeve van het adviesrapport)?
8. Wanneer worden de kinderen betrokken bij dit onderzoek? Hoe worden de kinderen benaderd voor dit onderzoek?
9. Worden er ook gesprekken met de betrokken kinderen gevoerd?
10. Wat is het doel en uitgangspunt van het BuFaz bij het voeren van kindgesprekken?
11. Wat is de rol van het BuFaz bij dit onderzoek? (adviseur van de rechter of vertegenwoordiger van het kind, bijzondere curator; bijzondere voogd)
12. Hoe worden de kinderen opgeroepen voor dit gesprek?
13. Wordt aan de kinderen bij de aanvang van het gesprek ook medegedeeld wat het doel is van het gesprek?
14. Heeft het BuFaz specifieke standaarden/ richtlijnen aan de hand waarvan dit gesprek wordt gevoerd?

15. Vanaf welke leeftijd worden de kinderen gehoord? (speelt leeftijd hierbij een rol?)
16. Door wie worden de kindgesprekken gevoerd? (zijn er gedragsdeskundigen die hiervoor speciaal zijn opgeleid (communicatievaardigheden) of gewoon medewerkers van het BuFaz?)
17. Hoe ziet een kind gesprek van het BuFaz eruit? (structuur gesprek)
18. Waar en op welke wijze (verbaal/ non-verbaal vindt het kindgesprek plaats?
19. Worden heel jonge kinderen ook betrokken bij het onderzoek/ gesprek?
20. Worden heel jonge kinderen, die nog niet spraakzaam zijn betrokken bij het proces? Hoe worden deze kinderen dan betrokken bij het proces? (Observatie?)
21. Worden kinderen met een beperking ook betrokken bij het onderzoek? Hoe worden deze kinderen betrokken bij het onderzoek?
22. Hoe gaat het BuFaz om met kinderen die stom of doof zijn of een dubbele beperking hebben? Worden deze kinderen ook betrokken bij het onderzoek? Hoe worden zij betrokken bij het onderzoek?
23. Wordt het kind alleen gehoord of in het bijzijn van hun ouders of broertjes en zusjes?
24. Mag het kind door iemand bijgestaan worden bij het kindgesprek?
25. Op welke wijze wordt de mening van het kind meegenomen/ meegewogen bij het formuleren van het advies?
26. Hoe gaat het BuFaz om met gevallen waarbij het kind niet wil meewerken aan het kindgesprek? Hoe wordt het kind dan betrokken bij het onderzoek?
27. Hoe gaat het BuFaz om met gevallen waarbij een der ouders het kind tegenhoudt om deel te nemen aan het kindgesprek? Hoe wordt dit kind dan betrokken bij het proces?
28. Vragen ten aanzien van huisbezoek (bij advies zaken m.b.t. voogdij na echtscheiding):
 - Wat is het doel van het huisbezoek?
 - Worden er ook gesprekken met kinderen gevoerd bij dit huisbezoek?
 - Worden de kinderen op de hoogte gesteld van het doel van het huisbezoek en het gesprek?
 - Vanaf welke leeftijd worden er gesprekken met kinderen gevoerd bij het huisbezoek?
29. Wordt er bij het opstellen van het advies voor de rechter een onderscheid gemaakt tussen de wensen van het kind, de mening van het kind en wat inderdaad in het belang is van het kind?
30. Bent u de mening toegedaan dat het kind via het onderzoek van BuFaz en het daarbij behorende kindgesprek ook een participatierecht krijgt of de gelegenheid krijgt om ook zijn mening kenbaar te maken tijdens de voogdijzitting na echtscheiding?

Lijst met onderwerpen interview Gedragsdeskundigen

Introductie:

Tijdens de introductie heb ik mezelf kort gepresenteerd en de respondent bedankt voor de tijd en zijn medewerking aan mijn onderzoek. Voorts heb ik het onderzoek in het kort belicht en uitgelegd wat de onderzoeksvraag en de doelstellingen hiervan inhouden. Daarnaast heb ik de geheimhouding en anonimiteit van het gesprek gegarandeerd. Vervolgens is het doel van het gesprek en het verwerkingsproces hiervan uitgelegd en is aan de respondent toestemming gevraagd voor het opnemen van het gesprek (met een audiorecorder).

Gegevens geïnterviewde:

- Leeftijd en geslacht
- Hoe lang werkt u als kindpsycholoog/ orthopedagoog?

Algemeen:

1. Wordt u wel eens als kindpsycholoog/ orthopedagoog binnen het echtscheidingsproces en voogdijvoorziening na echtscheiding door de rechter benaderd?
2. In welke fase van het proces wordt u door de rechter benaderd?
3. Hoe vaak wordt u als kindpsycholoog/ orthopedagoog binnen het echtscheidingsproces en voogdijvoorziening na echtscheiding door de rechter benaderd?
4. Wanneer/ in welke gevallen wordt u door de rechter binnen de bovengenoemde procedures benaderd?
5. Met welk doel wordt u binnen deze procedures benaderd?
6. Wat is uw rol/ taak binnen deze procedures?
7. Hoe wordt u door de rechter benaderd?
8. Hoe gaat u als gedragsdeskundige te werk wanneer u door de rechter wordt benaderd?

Kindgesprek

9. In welke fase van het onderzoek betreft u het kind?
10. Vanaf welk leeftijd betreft u het kind binnen uw onderzoek?
11. Hoe benadert u het kind voor het gesprek?
 - Mondeling?
 - Mogen ze ook een brief voor u schrijven indien ze niet bereid zijn om mondeling te communiceren met u?
 - Zo ja, wordt er wel onderzocht of het kind daadwerkelijk zijn eigen mening in de brief heeft vermeld?
12. Werken ouders wel mee aan het kindgesprek?

13. Zijn de kinderen over het algemeen wel bereid om met u te praten?
14. Hoe gaat u om met gevallen waarbij de kinderen niet bereid zijn om met u te praten?
15. Wordt er aan het begin van het gesprek wel aan het kind verteld wat het doel is van het gesprek?
16. Hoeveel gesprekken voert u met het kind?
17. Op welke aspecten let u bij dit gesprek? (is er misschien een vaste rubric/ beoordelingslijst voor het scoren van de aspecten?) Zo ja, hoe ziet zo een rubric/ beoordelingslijst eruit?
18. Welke onderwerpen bespreekt u met het kind?
19. Waar wordt het gesprek gehouden?
20. Wie zijn er allemaal bij het gesprek aanwezig?
21. Hoe lang duurt zo een gesprek?
22. Hoe gaat u om met kinderen die de taal niet machtig zijn of niet kunnen praten?
23. Hoe ervaart u zo een gesprek?
24. Worden er ook gesprekken met ouders, boers en zusters van het kind en andere familieleden gevoerd? Doorvragen?
25. Constateert u wel eens een discrepantie tussen de wensen en mening van het kind en die van zijn ouders?
 - Zo ja, hoe gaat u hiermee om?
 - Wordt de discrepantie ook meegenomen bij uw eindadvies aan de rechter?
26. Wordt er aan het kind gevraagd of zijn mening met diens ouders besproken mag worden?
27. Bespreekt u de mening van het kind met diens ouders?
28. Neemt u de wensen en mening van het kind mee in uw adviesrapport voor de rechter?
29. Worden de mening en wensen van het kind altijd meegenomen in uw adviesrapport?
30. Zo nee, wanneer worden de meningen en wensen van het kind wel/ niet meegenomen in uw adviesrapport?
31. Is de mening van het kind herkenbaar in uw adviesrapport?
32. Welke aspecten neemt u mee bij het samenstellen van uw adviesrapport? Heeft het rapport een vaste structuur met onderwerpen waarover u adviseert?
33. Wordt er bij het opstellen van het advies een onderscheid gemaakt tussen de mening, wensen en hetgeen wat inderdaad in het belang is van het kind?
34. Vindt er wel terugkoppeling plaats met het kind voordat u uw advies aan de rechter presenteert? Waarom wel/ niet?
35. Vindt er terugkoppeling met de ouders plaats over uw advies?

De zitting:

36. Wordt u wel eens op de zitting (echtscheiding/ voogdij na echtscheiding) door de rechter uitgenodigd?
37. Zo ja, wat is uw rol tijdens de zitting?

Verbeteringen:

38. Vindt u dat het participatierecht van het kind voldoende is gewaarborgd in onze wetgeving en voldoet het aan de internationale standaarden (IVRK en Guidelines Child-friendly Justice)?
39. Komt het participatierecht van het kind voldoende tot uiting in de rechtspraak?
40. Bent u de mening toegedaan dat het kind middels uw onderzoek ook een participatierecht krijgt binnen het echtscheidingsproces van hun ouders en de voogdijvoorziening na de echtscheiding?
41. Behoeft het participatierecht van het kind in de praktijk enige verbeteringen? Zo ja, welke?
42. Hebt u zelf nog opmerkingen met betrekking tot uw ervaringen t.a.v. het kindgesprek in de praktijk.

Bijlage 3: Vragenlijst kinderen

- 1. Ik ben..... Jaar
- 2. Ik ben een.....(vul in: jongen of meisje)
- 3. Ik zit in de.....klas van de Mulo school

GEEN ENKEL ANTWOORD IS GOED OF FOUT DUS JE MAG GEWOON OPSCHRIJVEN WAT JE VOELT OF DENKT.

Wanneer mama en papa niet meer getrouwd willen zijn, gaan zij bij de rechter om te scheiden. Dit heet echtscheiding. Na de echtscheiding gaat de rechter dan beslissen of de kinderen bij mama of bij papa gaan wonen. De ouder bij wie het kind gaat wonen heet de voogd en de andere ouder heet de toeziende voogd.

- 4. Zijn jouw mama en papa gescheiden, zijn ze getrouwd of gaan zij scheiden?
 - Mijn mama en papa zijn getrouwd.
 - Mijn mama en papa zijn gescheiden,
Zo ja, wanneer zijn ze gescheiden?.....
 - Zo ja, hoe oud was je tijdens de echtscheiding van je ouders?
 - Mijn mama en papa gaan scheiden.
 - Anders,.....

- 5. Wie zou volgens jou moeten beslissen bij welke ouder de kinderen gaan wonen wanneer ouders gaan scheiden?
 - De ouders, omdat.....
 - De rechter, omdat.....
 - De kinderen, omdat.....
 - De ouders en kinderen, omdat.....
 - De ouders, de rechter en kinderen, omdat
 - Anders, omdat.....

- 6. Denk je dat een kind zelf kan beslissen bij wie het wil wonen?
 - Ja, **want**.....
 - Nee, want.....

- 7. **Wanneer** kan een kind volgens jou **wel** zelf beslissen bij wie het wil wonen en **wanneer niet?**

8. Denk je dat kinderen tegen hun ouder(s) durven te zeggen bij wie het na de scheiding wil wonen?
- Ja, want
 - Nee, want.....
9. Er is een wet, die zegt dat kinderen vanaf 12 jaar bij de echtscheiding van hun ouders moeten worden opgeroepen door de rechter omdat kinderen het recht hebben om hun mening te geven over de gevolgen die de echtscheiding voor hen zal hebben. Dit wordt ook wel het hoorrecht of participatierecht van het kind genoemd.
- Ik zou **wel** willen meepraten over de gevolgen die deze scheiding voor mij zal hebben, omdat..
 - Ik zou **niet** mee willen praten over de gevolgen die deze scheiding voor mij zal hebben, omdat..
 - Anders, omdat.....
10. Ben je ooit door de rechter opgeroepen voor een gesprek tijdens een voogdijzitting? *(Dit is een zitting waar de rechter aan jou vraagt hoe jij denkt over de scheiding van je ouders en over de gevolgen van die scheiding voor jou)*

Je dient vraag 11 tot en met 26 alleen in te vullen indien je ooit met de rechter hebt gesproken in een rechtszaal over de voogdijregeling na de echtscheiding van jouw ouders.

Indien je nooit bij de rechter bent geweest voor een gesprek over de voogdijregeling, dan hoeft je vraag 11 tot en met 26 niet in te vullen. Vraag 27 en de daaropvolgende vragen dien je wel in te vullen.

11. Hoe oud was je toen je door de rechter werd opgeroepen voor een gesprek?
12. Wie vertelde je dat je naar de rechter moest gaan en waarvoor?
13. Heb jij met iemand gesproken over de oproep van de rechter?
- Zo ja, met wie?
 - Nee
14. Wilde je wel naar de rechter gaan om met hem/ haar te praten?
- Ja, omdat
 - Nee, omdat.....
 - Anders, omdat.....

15. Kun je in het kort aangeven waarover het gesprek ging?
16. Kun je uitleggen hoe je het gesprek met de rechter vond?
17. Wie waren er bij het gesprek aanwezig?
18. Had jij graag iemand willen meenemen naar het gesprek met de rechter?
 - Zo ja, wie zou je willen meenemen en waarom?
 - Nee, omdat
19. Heeft de rechter jou gevraagd of hij/ zij dat wat je aan de rechter hebt verteld, aan jouw ouders mocht vertellen?
20. Zou je het prettig vinden als de rechter alles wat je aan hem/haar had verteld ook aan jouw ouders zou vertellen?
 - ja, omdat
 - nee, omdat
21. Ben je na je eerste gesprek nog vaker opgeroepen door de rechter?
 - Zo ja, wat was de inhoud van het gesprek?
 - Nee
22. Heeft de rechter jou ooit na het gesprek weer geroepen om jou uit te leggen wat zijn/ haar beslissing was over (de gevolgen van de) scheiding van jouw ouders?
23. Zou je graag willen dat de rechter aan jou had uitgelegd waarom jij bij mama of bij papa moest gaan wonen?
 - Ja, omdat
 - Nee, omdat
24. Vind jij dat de rechter bij zijn/haar beslissing jou mening heeft gerespecteerd?
 - Ja, omdat
 - Nee, omdat
25. Van wie kreeg jij te horen dat je bij mama of papa moest gaan wonen?

26. Zou jij het prettig vinden als de rechter jou persoonlijk zou vertellen bij welke ouder je, na de scheiding van je ouders, zult gaan wonen?
- Ja, omdat
- Nee, omdat.....
27. Zou je naar de rechter gaan om hem/ haar te vertellen bij welke ouder jij na de scheiding wilt wonen, indien de rechter jou zou uitnodigen voor een gesprek?
- Ja, omdat
- Nee, omdat.....
28. **Hoe oud** moeten de kinderen, volgens jou, zijn om aan de rechter te kunnen vertellen hoe zij denken over de (gevolgen van de) scheiding van hun ouders?
En waarom?
29. Hoe zou je aan de rechter willen vertellen hoe jij over de scheiding van je ouders en de gevolgen van deze scheiding denkt?
- Ik zou zelf naar de rechter gaan om hem hierover te vertellen, omdat.....
- Ik zou niet zelf naar de rechter willen gaan om hem hierover te vertellen, omdat
- Ik zou een brief voor de rechter willen schrijven om hem hierover te vertellen, omdat
- Anders, omdat.....
30. Hoe moet de rechter zich volgens jou gedragen, als je bereid bent om naar hem/ haar te gaan om hem/ haar te vertellen over de scheiding(sgevolgen)?

(bijvoorbeeld: de rechter moet aardig zijn; de rechter moet in gemakkelijke taal met mij praten en vragen stellen; de rechter moet mij vertellen waarom hij mij heeft opgeroepen voor het gesprek; de rechter moet ook rustig naar mij luisteren als ik hem iets wil vertellen; de rechter moet in gewone kleding met mij praten en vragen stellen; de rechter moet niet in zijn zwarte jurk met mij praten en vragen stellen; de rechter moet in een aparte kamer met mij praten; de rechter kan in de rechtszaal met mij praten; de rechter moet alleen in de kamer zijn wanneer hij met mij praat; mijn ouders mogen erbij zijn wanneer de rechter aan mij vraagt hoe ik denk over de scheiding van mijn ouders en de gevolgen daarvan voor mij, mijn ouders mogen niet erbij zijn wanneer de rechter aan mij vraagt bij welke ouder ik wil wonen; de rechter moet mij eerst vragen of hij aan mijn ouders mag vertellen wat ik aan hem heb verteld etc.)

31. Zou jij iemand mee willen nemen naar het gesprek met de rechter? **Zo ja, waarom?**
32. Wie zou jij dan willen meenemen als dat mag?
Ik zou..... willen meenemen, omdat.....
33. Zou de rechter aan jouw ouders mogen vertellen wat jij aan hem hebt verteld en **waarom?**
34. Denk jij dat als jij de rechter hebt verteld wat jij vindt over de scheiding van jouw ouders en de gevolgen daarvan hij/ zij al jouw wensen moet volgen in de beslissing die hij neemt? **En waarom?**
35. Moet de rechter volgens jou, na het kindgesprek, het kind opnieuw roepen om hem uit te leggen hoe zijn beslissing over de voor hem belangrijke gevolgen luidt? **En waarom?**

Vragen over omgangsregeling:

Wanneer ouders zijn gescheiden, dan bepaalt de rechter bij welke ouder het kind gaat wonen, maar omdat kinderen met beide ouders in contact moeten blijven, komt het vaak voor dat het kind de andere ouder (bij wie het niet woont) ook moet/mag ontmoeten en ook bij hem/ haar mag gaan logeren. Zo komt het vaak voor dat het kind enkele dagen of de hele week bij mama blijft en in het weekend en de vakanties bij papa mag gaan overnachten of omgekeerd. Zo'n regeling wordt de omgangsregeling genoemd

36. Kinderen die na de scheiding bij één ouder blijven, hebben meestal nog contact met de andere ouder die ergens anders woont. Wat vind jij daarvan?
 - Ik vind het goed, omdat
 - Ik vind het niet goed, omdat.....
 - Anders, omdat.....
37. Ben jij ooit door de rechter opgeroepen voor een gesprek over de omgangsregeling van jou met je andere ouder na de echtscheiding van je ouders?
38. Hoe heb je het gesprek ervaren?
39. Vind jij dat je aan de rechter moet kunnen vertellen hoe vaak en op welke wijze jij contact wilt hebben met de ouder bij wie jij niet woont? **En waarom?**
40. Zou de rechter aan het kind moeten vragen of hij / zij wel in het weekend bij de andere ouder wil gaan slapen? **En waarom?**
41. Mag de rechter volgens jou, zonder dit aan het kind te vragen, de hele omgangsregeling zelf bepalen? **En waarom?**
42. Hoe oud moeten kinderen volgens jou zijn, om aan de rechter te kunnen vertellen of en zo ja, op welke wijze zij wel contact willen hebben met de andere ouder? **En waarom?**

*Hartelijk dank voor het invullen van deze vragenlijst.
Sharien Khedoe - Docent Faculteit der Juridische Wetenschappen
Anton de Kom Universiteit van Suriname, Leysweg 68
Kamer A-23, telefoonnummer: 465558 toestel 2385
e-mail adres: Sharien.khedoe@uvs.edu*

Geraadpleegde bronnen

Geraadpleegde literatuur

Antkowiak & Gonza 2017

T. Antkowiak & A. Gonza, *The American Convention on Human Rights Essential Rights*, Oxford: Oxford University Press, 2017.

Archand & Skivenes 2009

D. Archand & M. Skivenes, *'Balancing a Child's Best Interests and a Child's Views'*, The International Journal of Children's Rights, Vol. 17, No. 1, 2009.

Asser/ de Boer 2006

J. de Boer, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. Personen – en Familierecht*, Deventer : Kluwer 2006.

Asser/ De Ruiter & Moltmaker 1992

C. Asser, J. De ruiter & J.K. Moltmaker, *Mr. C. Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht., personen – en familierechtrecht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink, 1992.

Asser/ Wiarda 1957

C. Asser & J. Wiarda, *Mr. C. Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht, personenrecht, natuurlijke personen en Familierecht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1957.

Baal 2008

Y. Baal, *Verzorgingsrechten en plichten bij huwelijk en buitenhuwelijk samenleven in het Surinaamsrecht. Surinamisering internationalisering en regionalisering van recht* (diss. Anton de Kom Universiteit van Suriname), 2008.

Bruning, van den Brink & Punselie 2020

M. Bruning, Y. van den Brink & L. Punselie, *Jeugdrecht en jeugdhulp*, Nederland: Sdu uitgevers, 2020.

Burkens e.a. 2017

M.C. Burkens e.a., *Beginnelsen van de democratische rechtsstaat. Inleiding tot de grondslagen van het Nederlands staats- en bestuursrecht*, Nederland: Wolters Kluwer Nederland B.V., 2017.

Chambers 1984

D. Chambers, *Rethinking the substantive rules for custody disputes in divorces*, Michigan Law Review, 83 (3), 1984.

Chotoe 2020

M.M. Chotoe, *Het recht op privacy in de arbeidsrelatie in Suriname* (diss. Universiteit Utrecht), Utrecht, 2020

De Boer 1998

J.de Boer, Mr. C. Assers, *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. Personen – en Familierecht*, Deventer : W.E.J. Tjeenk Willink, 1998.

Daly 2018

A.Daly, 'No Weight for "Due Weight"? A Children's Autonomy Principle in Best Interest Proceedings', International Journal of Children's Rights, afl. 1, 2018.

Daly 2018

A.Daly, *Children, Autonomy and the Courts: Beyond the Right to Be Heard*, Leiden: Brill, 2018.

De Bruijn-Lückers 1994

M. L. C. C. de Bruijn-Lückers 1994, EVRM, minderjarigheid en ouderlijk gezag, "A whole code of juvenile law" (diss. Rijksuniversiteit Leiden), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink, 1994.

De graaf e.a. 2010

J.H. De Graaf e.a., *Rechten van het kind en autonomie*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2010.

De Graaf e.a. 2013

J.H. De Graaf e.a., *Rechten van het kind en waardigheid*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2013.

de Langen, De Graaf & Kunneman 1989

M. de Langen, J.H.de Graaf & F.B.M. Kunneman, *KINDEREN EN RECHT. Opstellen over de positie van minderjarigen in het recht*, Arnhem: Gouda Quint BV, 1989.

De Ruiter & Motmaker 1992

J.de Ruiter & J.K.Moltmaker, Mr. C. Assers, *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. Personen – en Familierecht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink, 1992.

Delfos & Doek 1984

G. Delfos & J. E. Doek, *Ouderlijke macht en minderjarigheid*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink, 1984.

Detrick 1999

S.L. Detrick, *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Den Haag: Kluwer Law International, 1999.

Detrick, Doek & Cantwell 1992

S.Detrick, J. Doek & N. Cantwell, *The United Nations Convention on the Right of the Child. A Guide to the "Travaux Preparatoires"*, Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 1992.

Fiege 1993

M.Fiege, *De autonomie van de minderjarige in het recht. Een onderzoek naar de materiële en processuele handelingsonbekwaamheid van minderjarigen*, Arnhem: Gouda Quint Bv 1993.

Freeman 2000

M. Freeman, "The Future of Children's Rights", *Children and society*, vol. 14 (2000).

Freeman 2007

M. Freeman, 'A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, article 3: The best interest of the child, Leiden.Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2007.

Fortheringham e.a. 2013

S. Fortheringham e.a., *Speaking for themselves: Hope for children caught in high conflict custody and access disputes involving domestic violence*, *Journal of Family Violence*, 2013.

Gardner 1987

R.A. Gardner, *Parental Alienation Syndrome and the Differentiation between Fabricated and Genuine Child Sex Abuse Allegations*, Cresskill, NJ: Creative Therapeutics, 1987.

Gardner 2002

R.A. Gardner, *The Parental Alienation Syndrome: Past, Present, and Future*, International Conference on the Parental Alienation Syndrome (PAS), Germany, october 2002.

Goldstein e.a. 1979

J. Goldstein e.a., *DETOVERFORMULE: IN HET BELANG VAN HET KIND*, Deventer: Kluwer, 1979.

Groenhuijsen e.a. 2017

L. Groenhuijsen e.a., *De bijzonder curator. Stem voor het kind in het recht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2017.

Hammerstein- Schookderwoerd 1975

W.C.E. Hammerstein- Schoonderwoerd, *Minderjarig, minderwaardig? Een studie over de rechtspositie van de minderjarige in het privaatrecht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink, 1975.

Hart 1996

R. Hart, "Children's Right to Participate: Some Tools to Stimulate Discussion on the Issue in different Cultures, Understanding Children's Rights" in Verhellen E., *Collected Papers Presented at the first International Interdisciplinary Course on Children's Rights*, Ghent: Children's Rights Centre, University of Ghent Belgium 1996.

Hart 2004

J. Hart e.a., "Children Changing Their World: Understanding and Evaluating Children's Participation in Development", London: Plan 2004.

Henderson-Dekort 2023

Emmie Anne Henderson-Dekort, *The Unheard Voices and Capacities of Children Involved in Family Law Proceedings: The Development of an Innovative Rights-Based Standard of Practice to Ensure the Meaningful Participation of Children* (diss. Tilburg University), Tilburg: Studio/ Powered by Canon, 2023

Jansen 2018

L. Janssen, *Jeugdrecht begrepen, Den Haag: Boom juridisch, 2018.*

Joseph & Castan 2013

S. Joseph, M. Castan, *THE INTERNATIONAL CONVENANT ON CIVIL AND POLITICAL RIGHTS. Cases, Materials and Commentary*, New York : Oxford University Pres 2013.

Kakebeeke & Neleman 1971

M.A. Kakebeeke- Van der Put & P. Neleman, *COMPENDIUM VAN HET PERSONEN – EN FAMILIERECHT*, Deventer: Kluwer, 1971.

Kalverboer & Zijlstra 2010

M. Kalverboer & E. Zijlstra, *Het belang van het kind in het Nederlands recht. Voorwaarden voor ontwikkeling vanuit een pedagogisch perspectief*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, September 2010.

Kaser & Wubbe 1971

M. Kaser & F.B.J. Wubbe, *Romeins Privaatrecht*, tweede herziene en bijgewerkte druk, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink, 1971.

Keijser & Lohuis 2014

J.A.M.P. Keijser & F.M.J.A. Lohuis, *Handleiding bij scheiding*, Deventer: Kluwer, 2014.

Koens & Van der Linden 2010

J.C. Koens & A.P. Van der Linden, *Kind en scheiding*, Den Haag: Sdu Uitgevers, 2010.

Koens e.a. 1998

M.J.C. Koens e.a., *Het hedendaagse personen-en familierecht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink, 1998.

Landsdown 2005

G. Landsdown, *"Can you hear me? The right of young children to participate in decisions affecting them, working papers in Early Childhood Development*, Den Haag: Bernard van Leer Foundation, 2005.

Lansdown 2001

G. Lansdown, *PROMOTING CHILDRENS PARTICIPATION IN DEMOCRATIC DECISION-MAKING*, United Kingdom: Unicef, 2001.

Lansdown 2011

G.Lansdown, *Every child's right to be heard. A resource guide on the UN committee on the rights of the child general comment no.12*, London: Save the children UK, 2011.

Liefaard & Doek 2015

T.Liefaard & J.E. Doek, *Litigating the Rights of the Child. The UN Convention on the Rights of the Child in domestic and international jurisprudence*, Dordrecht: Springer, 2015.

Loeban Tobing- Klein 1979

I.E. Loeban Tobing - Klein, *Jeugdrecht en jeugdbescherming in Suriname*, 1979.

Lücker- Babel 1995

M. Lücker- Babel, *'The right of the child to express views and to be heard: An attempt to interpret Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child'*, *The International Journal of Children's Rights*, Vol. 3, No. 3/4, 1995.

Luijten e.a. 1957

E.A.A. Luijten e.a., *Het personen- en familierecht in het nieuw Burgerlijk Wetboek*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1957.

Luijten e.a. 1977

E.A.A. Luijten e.a., *Het personen- en familierecht in het nieuw burgerlijk wetboek*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1977.

Lundy 2013

L. Lundy, *'Voice' is not enough: conceptualizing Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child*, England: Routledge, 2013.

Lundy e.a. 2018

L.Lundy, *'Art. 12 The Right to Respect for the Views of the Child'* in: J. Tobin (ed.), *The Un Convention on the Rights of the Child: A Commentary*, Oxford: Oxford University Press, 2019.

Mol 2022

Charlotte Mol, *The Child's Right to Participate in Family Law Proceedings according to International and European Human Rights Law, Represented, Heard or Silenced?* (diss. Universiteit Utrecht), Utrecht 2022.

Nieuwenhuis, den Heijer & Hins 2014

A.J. Nieuwenhuis, M. den Heijer & A.W. Hins, *Hoofdstukken Grondrechten*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2014.

Nieuwenhuis, Stolker & Valk 1994

J.H. Nieuwenhuis, C.J.J.M. Stolker & W.L. Valk, *Burgerlijk Wetboek Tekst en commentaar*, Deventer: Kluwer, 1994.

Nieuwenhuis, Stolker & Valk 2001

J.H. Nieuwenhuis, C.J.J.M. Stolker & W.L. Valk, *Burgerlijk Wetboek Tekst & Commentaar. De tekst van de Boeken 1,2,3,5,6,7 en 8 van het BW voorzien van commentaar*, Deventer: Kluwer, 2001.

O' Quigley 2000

A.O' Quigley, *Listening to the children's views. The findings and recommendation of recent research*, United Kingdom: Joseph Rowentree foundation, 2000.

O' Malley 2004

K. O' Malley, *Children and Young People Participating in PRSP Processes, Lessons from Save the Children's experiences*, London: Save the Children St. John's Lane 2004.

O'Donnell 2009

D. O'Donnell, *THE RIGHT OF CHILDREN TO BE HEARD: CHILDREN'S RIGHT TO HAVE THEIR VIEWS TAKEN INTO ACCOUNT AND TO BE PARTICIPATE IN LEGAL AND ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS*, Florence: Unicef, 2009.

Parkinson & Cashmore 2008

P. Parkinson & J.Cashmore, *The Voice of a Child in Family Law Disputes*, New York : Oxford University press, 2008.

Parkinson 2011

P. Parkinson, *Family Law and the Indissolubility of Parenthood*, New York: Cambridge University press, 2011.

Pitlo/ Meijling 1955

A. Pitlo & G. Meijling, *Het personenrecht naar het Nederlands Burgerlijk Wetboek*, Haarlem: Tjeenk Willink 1955.

Plein e.a. 2006

S. Plein e.a., *Hoorrecht van minderjarigen in Suriname*, Paramaribo: Stichting Ilse Henar- Hewitt, februari 2006

Rood- de Boer 1962

M. Rood- De Boer, *Ouders En Kinderen. Aspecten van het Familierecht*, Amsterdam: H.J.W. Becht's Uitgevers Maatschappij NV, 1962.

Schrama, Antokoskaia, Ruitenbergr & Vonk 2023

W. Schrama, M. Antokolskaia, G. Ruitenbergr & M. Vonk, *Familierecht. Een introductie*, Den Haag: Boom juridisch, 2023.

Schrama e.a. 2023

W. Schrama e.a., *International Handbook on Child Participation in Family Law*, Cambridge-Antwerp-Chicago: Intersentia 2023.

Smits 2015

V.M. Smits, *Participatie van het kind bij het ouderschapsplan* (diss. Tilburg University), Apeldoorn: Maklu uitgevers, 2015.

Sutherland 2013

E. Sutherland, 'Listening to the Voice of the Child: The Evolution of Participation Rights', *New Zealand Law Review*, Vol. 26, No. 3, 2023.

Sutherland & Barnes Macfarlane 2016

E. Sutherland & L. Barnes Macfarlane, *Implementing article 3 on the United Nations convention on the rights of the child. Best interests, Welfare and Well-being*, Cambridge: Cambridge University press, 2016.

Thorburn Stern 2017

R. Thorburn Stern, *Implementing article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child. Participation, Power and Attitudes*, Leiden; Boston: Brill Nijhoff, 2017.

Tisdall 2018

E. Tisdall, 'Challenging Competency and Capacity? Due Weight to Children's Views in Family Law Proceedings', *International Journal of Children's Rights*, afl. 1, 2018.

Teyber 2011

Edward Teyber, *Kind van gescheiden ouders, kind van de rekening?*, Amsterdam: Ambo uitgevers, 2011.

Tobin & Cashmore 2019

J. Tobin & J. Cashmore, 'Art. 9 The Right Not to Be Separated from Parents', in: J. Tobin (ed.) *The Un Convention on the Rights of the Child: A Commentary*, Oxford: Oxford University Press, 2019.

van Bueren 1998

G. van Bueren, *The International Law on the Rights of the Child*, Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1998.

Van den Brink 2006

M. van den Brink, *Moeders in de Mainstream: een genderanalyse van het werk van het VN- Kinderrechtencomité*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers (WLP), 2006.

Van der Bijl, Van den Dongen & Vreeburg 2012

Van der Bijl, M.E. Van den Dongen & E.J.M. Vreeburg- Van der Laan, *De bijzondere curator, een lot uit de loterij? Adviesrapport over waarborging van de stem en de belangen van kinderen in de praktijk, 2012.*

Van Duijvendijk- Brand & Wortmann 1987

J. van Duijvendijk- Brand & S.F.M. Wortmann, *Compendium van het personen- en familierecht*, Deventer: Kluwer, 1987.

van Wamelen 1987

C.G.M. Van Wamelen, *OUDERSCHAP EN OUDERLIJK GEZAG NA SCHEIDING. Voorstelling tot wetgeving op basis van artikel 8 EVRM, Recommendations on Parental Responsibilities van de Raad van Europa (1984). Empirisch onderzoek naar opvattingen van kinderen over gezin en echtscheiding*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink, 1987.

Vlaardingerbroek e.a. 2017

P. Vlaardingerbroek e.a., *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2017.

Vlaardingerbroek e.a. 2023

P. Vlaardingerbroek e.a., *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2023.

Wiarda 1971

J. Wiarda, *Jeugdbeschermingsrecht. Rapport van de commissie voor de herziening van het Kinderbeschermingsrecht, 's- Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1971.*

Geraadpleegde wet- en regelgeving

Internationale wet- en regelgeving

- Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden (4 november 1950)
- Internationaal Verdrag Inzake Burgerrechten en Politieke rechten (16 december 1966).
- Amerikaans Verdrag voor de Rechten van de Mens (22 november 1969)
- Internationaal Verdrag Inzake de Rechten van het Kind (20 november 1989).
- General comment 7 of the Committee on the Rights of the Child (20 september 2006), *Implementing child rights in early childhood*.
- General comment 12 of the Committee on the Rights of the Child (1 July 2009), *The right of the child to be heard*.
- General comment 14 of the committee on Rights of the Children (29 may 2013), on the right of the child to have his or her best interests taken as a
- primary consideration.
- European Convention on Exercise of Children's Rights (25 januari 1996).

Nederlandse Kamerstukken en wet- en regelgeving

- Kamerstukken II 1979/80, 16127, nr. 3.
- Kamerstukken II 1991/92, 22487, nr. 3
- Kamerstukken II 1992/ 93, 23012, nr. 3.
- Kamerstukken II 1993/ 94, 23012, nr. 5.
- Kamerstukken II 2004/ 05, 30145, nr. 3.
- Burgerlijke Kinderwet van 6 februari 1901, Stb.1901 no. 62.; i.w.tr. 1905.
- Wet van 10 juli 1947, Stb. H. 232, i.w.tr. 1 september 1948, Stb. 21/343
- Wet van 2 juni 1982, Stb 1982, 315; inwerkingtreding 5 juli 1982.
- Wet van 6 april 1995, Stb. 1995, 240; i.w.tr. 2 november 1995.

Surinaamse wet- en regelgeving

- Wet van 6 februari 1901, Stb. 62, tot wijziging en aanvulling van het Burgerlijk Wetboek, Staatsblad 1901 no. 62.
- Verordening van den 21 april 1906 tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent de vaderlijke macht en de voogdij en daarmee samenhangende artikelen, alsmede van een daarmee verband houdend voorschrift in het Wetboek van Burgerlijk Rechtsvordering, Gouvernementsblad van de Kolonie Suriname 1906 no. 50.
- Landsverordening van 5 juni 1944 tot nadere wijziging van het Burgerlijk Wetboek van de kolonie Suriname, Gouvernementsblad van Suriname 1944 no. 77.

- Nota van Toelichting, Decreet van 8 december 1983, houdende nadere wijziging van het Burgerlijke Wetboek en naamsverandering van “de Voogdijraad” in “Bureau Familierechtelijke Zaken” en “het Bureau Kosteloze Rechtsbijstand” in “het Bureau voor Rechtshulp,” Staatsblad 1983 no. 117.
- Staatsbesluit van 28 december 1983 ter uitvoering van artikel 382b, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot de taken en bevoegdheden van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken, Staatsblad 1983 no. 127.
- Nota van Toelichting, Staatsbesluit van 28 december 1983 ter uitvoering van artikel 382b, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot de taken en bevoegdheden van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken, Staatsblad 1983 no. 127, pag. 5.
- Wet van 5 juni 1944 tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent de ouderlijke macht en de voogdij en omtrent ontzetting uit en herstel in de ouderlijke macht en voogdij, GB 19 44 no. 72 i.w.tr. 1 januari 1945.
- Wet van 30 mei 1972 tot nadere wijziging van het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, G.B. 1972 no. 60.
- Wet van 20 februari 2008, G.B. 1935 no. 80, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100.
- Wet van 23 september 1992, S.B. 1992 no. 79, houdende goedkeuring van de Conventie inzake de Rechten van het Kind.
- Verdragenblad van de Republiek Suriname, jaargang 1999, no. 1.
- Wet van 18 februari 2000, houdende nadere wijzigingen van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot opheffing van het onderscheid tussen wettige en natuurlijke kinderen in het erfrecht, Staatsblad 2000 no 6.
- Ontwerpwet houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B.1935 no 80) zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100) tot het horen van minderjarigen.
- Wet van 7 december 2002, houdende nadere wijzigingen van het Surinaams Burgerlijk Wetboek tot regeling van het omgangsrecht van minderjarige kinderen en nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, Staatsblad 2002 no. 100 inwerkingtreding op 8 december 2002.
- Parlementaire stukken 17-1-2008/Deel a 3 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).
- Parlementaire stukken 17-1-2008/Deel a1 (Openbare Vergadering d.d. 17 januari 2008, Wet Houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering).

- Wet van 20 februari 2008, houdende nadere wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (G.B. 1935 no 80, zoals laatstelijk gewijzigd bij S.B. 2002 no. 100), Staatsblad 2008 no 19.
- Procesreglement voor Civiele Zaken bij het Hof van Justitie en de Kantonrechten in Suriname (vastgesteld tijdens de op 11 augustus 2021 gehouden algemene vergadering van het Hof van Justitie).
- Staatsbesluit van 22 april 2022, houdende de instelling van de Raad voor Rechterlijke Ambtenaren in opleiding en vaststelling van regels ter zake de selectie en opleiding van rechterlijk ambtenaren (Raio-besluit), Staatsblad 2022 no. 50.
- Ontwerp Burgerlijk Wetboek van Suriname (datum van indiening bij parlement: 21 november 2021).
- Memorie van Toelichting Boek 1 Ontwerp burgerlijk Wetboek van Suriname.
- Ontwerp nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (datum van indiening bij parlement: 21 november 2021).
- Memorie van Toelichting Ontwerp nieuw Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

Geraadpleegde artikelen, tijdschriften en onderzoeksrapporten

Algemeen Bureau voor de Statistiek Suriname, *Statistisch Jaarboek 2019/2020*

Tabel 9.4b: Aantal MULO leerlingen en aantal leerkrachten naar geslacht en aantal scholen, per district in de schooljaren 2018/2019 – 2019/2020, pag. 101.

Baroness Hale of Richmond, *Australian Journal of Family Law 2006/20*

Baroness Hale of Richmond, "Children's Participation in Family Law Decisionmaking: Lessons from Abroad", *Australian Journal of Family Law 2006/20*.

Brunning e.a. 2020

M.R. Brunning e.a., *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie*, Meijers-reeks nr. 335, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2020.

Berends & Buimer 2020

S. Berends & L. Buimer, 'Omgangsregeling tussen ouders na scheiding', Eindrapport Regioplan Beleidsonderzoek, WODC: Amsterdam 2020.

Butler e.a, *CHILDREN & SOCIETY VOLUME 2002/16*

I. Butler e.a., "Children's Involvement in their Parents' Divorce: Implication for Practice", *CHILDREN & SOCIETY VOLUME 2002/16*, pp. 89–102

Cottyn 2013, *Systeemtheoretisch Bulletin 2013/31*

L. Cottyn, *De Stem van het Kind*, Interactie-academie VZW, Systeemtheoretisch Bulletin 2013/31.

Douglas & Murch, *Child and Family Law Quarterly 2002/14*

G. Douglas & M. Murch, "Taking Account of Children's Needs in Divorce- A Study of Family Solicitors Responses to New Policy and Practice Initiatives", *Child and Family Law Quarterly 2002/14*.

De Kinderombudsman 2012

De Kinderombudsman, *De bijzondere curator, een lot uit de loterij? Adviesrapport over waarborging van de stem en de belangen van kinderen in de praktijk*, 2012.

Freeman, "Review Essay: What's Right with Rights for Children", *International Journal of Law in Context 2006/2 (1)*.

Guardian Ad Litem Group, *Giving the Child a Voice: The Case for the Independent Representation of Children* (Dublin: Guardian Ad Litem Group, 2001).

Inter-American Commission On Human Rights

The Right of Girls and Boys to A Family, Alternative Car, Ending Institutionalization in the Americas, OEA/Ser. L/V/II, Doc. 54/13, 17 October 2013.

Jansen, NJB 2016/1563

E. Jansen, 'De eigen(aardige) procesbevoegdheid van de minderjarige', *NJB* 2016/1563, p.1-8.

Johnston, The Journal of the American academy of Psychiatry and the Law 2003/2

J. Johnston, *Parental Alignments and Rejection: An Empirical Study of Alienation in Children of Divorce*, *The Journal of the American academy of Psychiatry and the Law*, Volume 31, 2003/2.

Joshi, Michigan Family Law Journal 2016/8

S.Joshi, *Parental Alienation: The Problem (Part One of a Two-Part Series)*, *Michigan Family Law Journal*, Volume 46, 2016/8.

Jones 2004

D. Jones, 'Communicating with Children' in: Thorpe & Cadbury (red.), *Hearing the Children*, Family Law 2004.

Journal of the Canadian House of Commons (18 November 1997) in *For the Sake of Our Children*, Report of the Special Joint Committee on Child Custody and Access, Joint Chairs, the Honorable Landon Pearson and Roger Gallaway MP (Ottawa: Public Works and Government Services Canada, December 1998).

Kentie & Hendriks, EB 2013/93

D.J.D. Kentie & J.A.M. Hendriks, 'de bijzondere curator, in het belang van vechtscheidingen?', *EB* 2013/93, pag. 1-6.

Kilkelly 2010 CJ-S-CH (2010) 14 rev.

U. Kilkelly, *Listening to Children about Justice: Report of the Council of Europe Consultation with Children on Child-friendly Justice*, Report prepared by Dr. Ursula Kilkelly, Senior Lecturer at the Faculty of Law, University College Cork (Ireland), Document prepared by the Secretariat of the CJ-S-CH, Directorate General Human Rights Legal Affairs, CJ-S-CH (2010) 14 rev.(Strasbourg, 5 october 2010).

Lieber, FJR 2018/40

J.H. Lieber, 'De rechter en de taal van het kind', *FJR* 2018/ 40, afl. 6, p 172-179.

Liefaard & Doek, FJR 2015/20

T. Liefaard & J. E. Doek, 'Kinderrechten in de rechtsspraak: een internationaal perspectief', *FJR* 2015/ 20.

Liefaard & Rap, FJR 2018/41

T. Liefaard & S. Rap, 'Hoezo kindvriendelijk?', *FJR* 2018/41.

Liefaard, FJR 2015/12

T. Liefaard, "Procespositie minderjarige", *FJR* 2015/12.

Ministerie van Binnenlandse Zaken 2018

Ministerie van Binnenlandse Zaken, *DEMOGRAFISCHE DATA SURINAME*, Paramaribo, September 2018.

Overgaag, Lünemann & Steketee 2003

A.M.M. Overgaag, K.D. Lünemann & M.J. Steketee, 'Minderjarigen als procespartij op grond van verdragen?', *Rechtshulp* 2003, afl.2, p.7-13.

Parkes 2013/2015

A. Parkes, *Children and International Human Rights Law. The Rights of the Child to be Heard*, Oxford/ New York: Routledge, 2013/ 2015.

Pieters, FJR 2012/36

I.J. Pieters, 'Waar staat de bijzondere curator in het huidige rechtsbestel inmiddels?', *FJR* 2012/36, pag. 1-8.

Quick-Schuit, FJR 1992/2

A.C. Quick-Schuit, "de eerste ervaringen met het nieuwe omgangsrecht", *FJR* 1992/2, p. 34-35.

Rap, tijdschrift jeugdrecht in de praktijk 2017/2

S. Rap, 'Het recht om gehoord te worden: General Comment No. 12 nader beschouwd', *tijdschrift jeugdrecht in de praktijk* 2017/ 2, p. 17-19.

Smart, Family Court Review 2002/3

C. Smart, 'From children's shoes to children's voices', *Family court review* 2002/ 3, afl. 40, p. 307- 319.

Sodermans, Vanassche, & Matthijs 2011

A.K. Sodermans, S. Vanassche & K. Matthijs, 'Gedeelde kinderen en plusouders: de verblijfsregeling en de gezinssituatie na scheiding', in D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel, & C. Van Peer (Reds.), *Scheiding in Vlaanderen*, Leuven Acco, 2011, p 135-151.

Spruijt e.a., Tijdschrift voor Echtscheidingsrecht 2004/11

A.P. Spruijt e.a., *Het ouderverstotingssyndroom (PAS) in Nederland*, EB, Tijdschrift voor Echtscheidingsrecht 2004/11, p. 103-110.

Steketee e.a. 2003

M.J. Steketee, A.M. Overgaag & D. Lünnevan, *Minderjarigen als procespartij? Een onderzoek naar de bijzondere curator en formele rechtsingang voor minderjarigen*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2003, p. 18.

Vanassche, Sodermans, Declercq & Matthijs 2020

Vanassche, A. Sodermans, Vanassche, C. Declercq & K. Matthijs, 'Verblijfscoouderschap van kinderen na een scheiding: zijn, haar en hun verhaal', JG38 / 2020 / SB2, p. 151-170.

Jurisprudentieregister

Uitspraken EHRM:

- EHRM 21-2-1975, NJ 1975, nr 462, par. 36.
- EHRM 24-10-1979, NJ 1980, nr. 114, par. 75, Winter vs the Netherlands.
- EHRM 28-5-1985, NJ 1991, nr. 623, par. 57, Ashingdane vs the United Kingdom.
- EHRM 8 juli 1987, W, B, en R v. Verenigd Koninkrijk, Series A, volume 121.
- EHRM 24-3-1988, Ollson vs. Zweden, Series A, volume 144.
- EHRM 22-6-1989, Erikson vs. Zweden, Series A, volume 156.
- EHRM 25-2-1992, Anderson vs. Zweden; Series A, volume 226.

Uitspraken Hoge Raad der Nederlanden:

- HR 10 april 1987, NJ 1981, nr. 614.
- HR 15 mei 1987, NJ 1988, nr. 654.
- HR 15 mei 1987, NJ 1988, nr. 654.
- HR 30 mei 1986, NJ 1986, 688.
- HR 10 november 1989, NJ 1990, nr. 628.
- HR 28 januari 1994, NJ 1994, nr. 687.
- HR 25 september 1998, NJ 1999, nr. 379 m.nt. S.F.M. Wortmann.
- HR 4 februari 2005, ECLI:NL:PHR:2005:4850.
- HR 25 april 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC5901.
- HR 23 november 2012, ECLI:NL:HR:2012:BY3968, NJ212,668.

Uitspraken Rechtbank en Kantongerecht (Nederland):

- Rechtbank Rotterdam 18 oktober 1915.
- Rechtbank Midden-Nederland (Utrecht) 22 maart 2017, ECLI:NL:RBMNE:2017:1541.
- Rechtbank Rotterdam 31 januari 2019, ECLI:NL:RBROT:2019:894.
- Rechtbank Rotterdam 18 februari 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:1717
- Kantongerecht Eindhoven 25 maart 1983, ECLI:NL:KTGEIN:1983:7924.

Uitspraken Hof van Justitie van Suriname en Kantongerecht (Suriname):

- HvJ 12 juni 2003 no. 3.
- Kantonrechter Eerste Kanton 4 maart 2003, A.R. no. 030754.
- Kantongerecht in het Eerste Kanton 17 juni 2008, A.R. no. 051963
- Kantonrechter in het eerste Kanton 22 oktober 2018, A.R. no. 17-2326
- Kantonrechter in het eerste kanton 12 maart 2018, A.R. no. 17-3445.

Uitspraken Inter-American Court of Human Rights (IACtHR):

- Inter-American Court on Human Rights, The “Street Children” v. Guatemala Case (Villagrán Morales et. al.). Judgment of November 19, 1999. Series C No. 63.
- Inter-American Court on Human Rights, Judicial Condition and Human Rights of the Child. Advisory Opinion OC-17/02 of August 28, 2002, Series A No. 17.
- Inter-American Court on Human Rights, Case of Bulacio vs Argentina, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of September 18, 2003. Series C No. 100.
- Inter-American Court on Human Rights, Case of the Gómez Paquiyauri Brothers v. Peru, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of 8 July 2004, Series C No. 110.
- Inter-American Court on Human Rights, Case of the “Juvenile Reduction Institute” v. Paraguay, Judgment of September 2, 2004. Series C No. 112.
- Inter-American Court on Human Rights, Case of the Yakye Axa Indigenous Community v. Paraguay, Judgment of June 17, 2005.
- Inter-American Court on Human Rights, Case of the Mapiripán Massacre vs. Columbia, Judgment of September 15 2005. Series C No. 134.
- Inter-American Court on Human Rights, Case of the Ituango Massacres v. Colombia, Judgment of July 1, 2006. Series C No. 148.
- Inter-American Court on Human Rights, Case of Servellón García et. al. v. Honduras, Judgment of September 21, 2006, Serie C No. 152.
- Costs. Judgment of November 16, 2009. Series C No. 205, para. 408 and Case of the “Las Dos Erres Massacre v. Guatemala, Judgment of November 24, 2009.
- Inter-American Court on Human Rights, Case of González et al. (“Cotton Field”) v. Mexico. Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs.
- Inter-American Court on Human Rights, Case of Chitay Nech et al. v. Guatemala. Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of May 25, 2010. Series C No. 212.
- Inter-American Court on Human Rights, Report No. 83/10, Case 12.584, Merits, Milagros Fornerón and Leonardo Aníbal Fornerón, Argentina, November 29, 2010.
- Inter-American Court on Human Rights, Case of Gelman v. Uruguay. Merits and Reparations. Judgment of February 24, 2011, Series C No. 221.
- Inter-American Court on Human Rights, Case of Atlanta Ruffo and Daughters v. Chile, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of February 24, 2012. Series C No. 239.
- Inter-American Court on Human Rights, Case of Furlan and Family v. Argentina, Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs. Judgment of August 31, 2012. Series C No. 246

Uitspraken Human Rights Committee (HRC):

- Laing v Australia (901/99)

Geraadpleegde elektronische bronnen

- A children's right- based approach to involving children in decision making, <http://jcom.sissa.it/>
- Beginselen van Europees familierecht betreffende ouderlijke verantwoordelijkheid, <http://ceflonline.net/>
- Family Justice Council Briefing, Child Participation in Family Law Proceedings, www.family-justice-council.org.uk
- Hearing children in family law proceedings: can judges make a difference?, <http://www.researchgate.net/publication/>
- <http://www.dna.sr/achtergrond-info/geschiedenis-dna/een-korte-geschiedenis/>.
- <https://www.kinderombudsman.nl/system/files/publications/2019-Publicatie%20aanmaken/2012.KOM3A.Debijzonderecuratoreenlotuitdeloterij.pdf>
- Memorie van toelichting – Nadere regeling van het horen van minderjarigen in hen betreffende burgerrechtelijke zaken, <http://www.parlementairemonitor.nl/>
- Participatie van het kind in het gerechtelijk scheidingsproces: droomheid of realiteit?, <http://www.Helidatabank.be//>
- www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx
- <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/02/04/bijlage-1-adviesrapport-expertteam-ouderverstoting-complexe-omgangsproblematiek-januari-2021> (pdf)
- <https://rm.coe.int/16804b2cf3>
- <https://www.rechtspraak.nl/Voor-advocaten-en-juristen/Reglementen-procedures-en-formulieren/Civiel/Familie-en-jeugdrecht>.
- <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Procesreglement-Scheiding-2024.pdf>
- www.rechtvoorjou.nl.
- <https://repository.wodc.nl/handle/20.500.12832/2431>
- <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/advanceversions/crc-c-gc-12.pdf>.
- https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf
- <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/leidraad-werkwijze-en-verslag-bijzondere-curatoren-ex-art-1-250-bw.pdf>;
- <https://stichtingbcn.nl/over-de-stichting/>
- <https://stichtingbcn.nl/wp-content/uploads/2019/04/advies-klankbordgroep.pdf>
- <https://www.kinderombudsman.nl/system/files/publications/2019-Publicatie%20aanmaken/2012.KOM3A.Debijzonderecuratoreenlotuitdeloterij.pdf>.
- <https://www.eadvocaten.nl/wp-content/uploads/Werkproces-benoeming-bijzondere-curator-ogv-artikel-250-boek-1-BW.pdf>.

Interviews

- Mevr. mr. S. Mansaram, Voorzitter commissie van rapporteurs Ontwerpwet Hoorrecht Minderjarigen, d.d. 23 maart 2019.
- Mr. H. Edoe (Onderhoofd Bureau Familierechtelijke Zaken), d.d. 7 februari 2020.
- Mevr. mr. Mangre (juridisch medewerker Bureau Familierechtelijke Zaken), d.d. 21 februari 2020.
- Medewerkers werkzaam op de Juridische sectie en Voogdij sectie van het Bureau voor Familierechtelijke Zaken, d.d. 26 september 2022.
- Voogdijrechters belast met de voogdij na echtscheidingszaken bij het Kantongerecht in het Eerste Kanton van Suriname, d.d. 30 maart 2023.
- Gedragsdeskundigen verbonden aan het Kantongerecht in het Eerste Kanton van Suriname (voogdij na echtscheidingszaken), d.d. 1 maart 2023; 3 maart 2023; 9 maart 2023.

Curriculum Vitae

Sharien Warsha Wiedjetma Khedoe is op 9 januari 1990 geboren te Paramaribo in Suriname. In 2014 behaalde ik mijn graad van meester in de rechten aan de Anton de Kom Universiteit van Suriname. Vervolgens ben ik in de periode november 2014 tot oktober 2016 als leraar werkzaam geweest bij de Faculteit der Juridische Wetenschappen waarbij ik onder supervisie van de hoofddocent de vakken juridische Vaardigheden en Argumentatieleer verzorgde. In november 2016 trad ik als voltijdse docent in dienst bij de Anton de Kom Universiteit van Suriname. Thans doceer ik de vakken Relatievermogensrecht, Reflectie op het familierecht en Familievermogensrecht op de Juridische Faculteit. Daarnaast verricht ik eveneens onderzoek op deze rechtsgebieden.

